

Vol. XLII.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST

ATTHASALINI

OR

THE COMMENTARY TO THE

DHAMMASANGANIPPAKARANA

OF THE

ABHIDHAMMA PITAKA.

අත්පාලිනී

නාම

බමමසඤ්ඤාශ්ඨකරණධම්මකථා.

සඤ්ඤානි භේවාචිතාරණ මහාසඤ්ඤානිකා

විමලධම්ම භේවාචිතාරණ මහාසඤ්ඤාන

සිරිනාම කුමරදාස මුනසිංචන මහාසඤ්ඤාන ච

තිපිටක මුද්‍රාලයේ මුද්‍රාපෙත්වා

පාකට්ඨකා.

ඛ. ව. 2484

කි. ව. 1940

මිල රු.155/=

DHAMMASANGANIPPAKARANA

අනුසාලිනී

නාම

බමමසඬග ශ්‍රී සීතරත්න ධර්ම කථා.

(තිපිටක මුද්‍රාණයෙන් අවිච්ඡින්නව පොත්කොට)

සිරිමතා බුද්ධසොසාවරියෙන් විරචිතො

අත්පසාලිනී

නාම

ධම්මසංඝයාගේ පරිකරණධර්මය.

ගෞතමානන්දියං (ගෝතමය) සුධම්මාකර පරිවේණාධිපතිනා

ධම්මකිත්තිසසිරි භාරතිසංස්කාරවරිය

පණ්ඩිත

"යගිරල" පඤ්ඤානන්දාභිධානෙන

ලඛ්‍යාදකම්මාසාය ගාලවිහිනිනෙ මුක්ඛාරාධෝ

පධාන සංඝසායකයෝ වරෙන්

සංසාධිතා.

සසිරිමත් හේවාචිකාරණ මහාසයාණනිසා

විමලධම්ම හේවාචිකාරණ මහාසයෙන

සිරිනාඨ කුමරදාස මුනසිහ මහාසයෙන ව

තිපිටක මුද්‍රාලයෙ මුද්‍රාපෙත්වා

පාකටිකතා.

බු. ව. 2484

ක්. ව. 1940

Vol. XLII.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST

BHADANTACARIYA BUDDHAGHOSA MAHA THERAS

ATTHASALINI

OR

THE COMMENTARY TO THE

DHAMMASANGANIPPAKARANA

OF THE

ABHIDHAMMA PITAKA.

EDITED BY

Ven'ble Dharmakeerti Sri Bharatiswaracharya Pandit

YAGIRALA PANNANANDA PADHANA NAYAKA THERA,

*Principal of Sudharmakara pirivena,
Gonagala, Induruwa.*

PUBLISHED BY THE TRUSTEES

WIMALA DHAMMA HEWAVITARNE ESQ.

AND

SIRINATH KUMARADASA MOONASINGHE ESQ.

THE TRIPITAKA PUBLICATION PRESS,

MALIGAKANDA,

COLOMBO (CEYLON)

B. E. 2484.

C. E. 1940.

First Edition	:	1000 - 1919
Second Edition	:	1000 - 1991
Third Edition	:	1000 - 2006

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death, He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 Volumes After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARNE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94 had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARNE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarne and Somawati Hewavitarne Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

*NOEL WIJENAIKE
NANDA AMARASINGHE
PARINDA RANASINGHE*

01. 08. 2006

Somawati Hewavitarne Trust Office
No. 130, Maligakanda Road, Colombo 10,
SRI LANKA.

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875.

DIED 17TH JANUARY, 1913.

සෝමාවතී හේවාචිතාරණ මැතිනිය

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)
Director of Tripitaka Mudharana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER 1864

DIED 29TH APRIL, 1933

PREFATORY NOTE

With the issue of the Atthasalini or Dhammasanganippakarana Atthakatha, of the Abhidhamma Pitaka, we have great pleasure in placing before the public, the 42nd. Volume of the Simon Hewavitarne Bequest Series.

The editing of this volume has been done by the Ven'ble Pandit Yagirala Sri Pannananda, Nayaka Thero, Chief High Priest of Galle District, Principal of Sudharmakara Pirivena, Gonagala, Induruwa, to whom our sincere thanks are due.

It was our fervent hope to publish the second part of the Apadana Atthakatha this year; but due to shortage of paper, in consequence of the outbreak of war in Europe, the work may be delayed; however we trust that we will be able to publish it at the beginning of next year.

W. D. Hewavitarne,
S. K. Moonesinghe.

Tripitaka Publication Office,
130, Maligakanda,
Colombo.

31st August $\frac{2463}{1919}$

PREFACE.

විඤ්ඤානි.

සිරිමතා සංඝසංඝභොග සංකල්පලෝකපුජ්ඣෙන භගවතා පරතිත නිරතෙන පඤ්චවත්තාලීසවස්සබහන්නරෙ යං භාසිතං ලපිතං කපිතං සබ්බං තං බුද්ධවචනමිති වොහරියතෙ. ධම්ම විනය නාමෙන දව්වා විභත්තං නද්දං බුද්ධවචනං සංඝෙට්ඨතො සත්තරස්ස පොත්ථකෙසු සංගතිතං භොති.

තෙසු දීඝ, මජ්ඣිම, සංයුත්ත, අඬුතුත්තර, බුද්දක, නාමිකං නිකාය පඤ්චකමපි ධම්මසංගණි, විභංග, කථාවච්ඡු, පුග්ගලපඤ්ඤානි, ධාතු, යමක, පට්ඨාන, නාමිකං පකරණ සත්තකමපි ධම්මනාමෙන ව පාරුජිකපාලි, පාවිත්තියපාලි, මහාවග්ගපාලි, චුල්ලවග්ගපාලි, පරිවාර පාලි, නාමිකං පොත්ථකපඤ්චකා විනයනාමෙන ව සංගණි යනෙන. තිදුන ඉතිවුත්තකාදයො බුද්දකනිකායනොගධත්තා න හි පච්චෙකං වත්තබ්බා සිද්ධං.

සබ්බසම්මස්ස බුද්ධවචනස්ස අත්ථපරිජානනමපි සාතිසංපප යොජනවනො නානානාමිකා අට්ඨකථා ටීකා අනුටීකා සංගහාදයො සමාදිනා භොතති තංතඬකාලිකෙහි මහාබ්ග්ගෙහි ධම්මවිනය ධරෙහි පරුත්තකමාය වෙව සාසනට්ඨිතියා.

විසෙසතො පන වතු විභත්තිසුත්තං ධම්මසංගණිපපකරණං, අට්ඨා රස විභත්තිසුත්තං විභංගපපකරණං, බුද්දස විභත්තිසුත්තං ධාතුකථාපපකරණං, ඡපපඤ්ඤානිසුත්තං පුග්ගලපඤ්ඤානිපපකරණං, සහස්ස සුත්තසුත්තං කථාවච්ඡුපපකරණං, දසයමකසුත්තං යමකපපකරණං, වතු විසතිපච්චයසුත්තං පට්ඨානපපකරණඤ්චාරබ්බ අත්ථසාලිනී, සමොග විනොදනී, පරමත්ථදීපනී හි තිස්සො අට්ඨකථායො විනිතා භොතති ගමිතරතර සත්තනිසෙවනියා. පරමත්ථදීපනී පනාත්ත කථාවච්ඡු පුග්ගල පඤ්ඤානි ධාතුකථා යමක පට්ඨානානං පඤ්චත්තං පකරණාන මත්ථාය විනිතත්තා පඤ්චපපකරණට්ඨකථා හි නාමත්තරෙන පි පසිද්ධා භොති.

අඤ්ඤසං බහුනමට්ඨකථානමිව ඉමිස්සා අත්ථසාලිනියා පි කත්තා, සබ්බත්ථ විස්සුතයසොසොසො ආවරියබුද්ධසොසො ව භොති. අයමා යසො ලබ්බාගමනතො පුරු ජලබුද්ධිපෙ වසමානො සමානො අත්ථසාලිනී.

රවිසිත්‍රා හි විනෝදනාති එකවේ. සා පන විනෝද සබ්බසො විනෝදානා
මෙව භමාකුලනං පකාසයති. න හි තථා විනෝදනෙ සාරතා සච්චතා වා
දිස්සතෙ.

වුත්තං හි බුද්ධිසොසාවරියෙනෙව:-

“කම්මට්ඨානාති සබ්බාති වරියාතිඤ්ඤා විපස්සනා
විසුද්ධිමග්ගෙ පනිදං යසමා සබ්බං පකාසිතං,
තස්මා තං අගභෙසාන සකලායපි තනතියා
පදනුක්කමතො එව කරිස්සාමන්ථණ්ණතං” ති ව.

“විත්‍රායෙ විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තනායෙනෙව වේදිතබ්බො” ති ව
වචනෙහිමෙහි විඤ්ඤායෙන විසුද්ධිමග්ගතො පච්ඡා අත්ථසාලිති
මකාසි ති.

යජ්ජාදෙව අත්ථසාලිති කතා පච්ඡා විසුද්ධිමග්ගං කාරෙය්‍ය
“විත්‍රායෙ අත්ථසාලිතියා වුත්තනායෙනෙව වේදිතබ්බො”ති නනු
වත්තබ්බං සියා? ඉති තෙස මවිචාරබුද්ධිතං මතිමත්තස්ස නිස්සාරතා
වෙව පතිට්ඨා රහිතතා දිස්සතෙ. තතො නිට්ඨානු ගත්තබ්බා තෙනා
වරියෙන බුද්ධිසොසෙන නිජරට්ඨි වසනා අත්ථසාලිති න කතා
ති ව ලඞ්ඤාදීප මාගමම විසුද්ධිමග්ගරචනාතො පරමෙව කතා ති වාති.
කිං ඛත්තා?.

බුද්ධිසොසාගමනතො පුබ්බෙවා නු ලඞ්ඤිකානමන්ථසාධිකා හිත
සාධිකා මහාට්ඨිකථා, කුරුඤ්ඤාට්ඨිකථා, පච්චරියට්ඨිකථා, සබ්බෙපට්ඨි
කථා, අකුකට්ඨිකථා ති පාකටා පඤ්ච අට්ඨිකථායො අගෙසුං.
පඨමිකා මතිඤ්ඤාට්ඨිකථා එව මහාට්ඨිකථානාමෙන වොභාරප්පත්තා ති
මඤ්ඤානති. ඉමාසු සෙට්ඨාසු පඤ්චසු අට්ඨිකථාසු විජ්ජමානාසු එව
නිජාවරියප්පමුඛෙහි භාරතියෙහි තියොජිතො සමුස්සාහිතොය
මායසමා විදේසිකාන මෙවන්දාය නා අට්ඨිකථායො මාගධාය නිරුත්තියා
පරිවතෙනතුං ලඞ්ඤාදීප මාගතො. තදගුමනප්පයොජ්ජනං දස්සෙතො
සමකාලිකො මහාවංස කතා:-

“පරිවතෙසි සබ්බා පි සීහලට්ඨිකථා තදා,
සබ්බෙසං මූලභාසාය මාගධාය නිරුත්තියා” ති. ආග.

සබ්බාසට්ඨිකථානං පරිවත්තිතභාවො ව මහාවංසකතායා රි
වුත්තො. තථා පි බුද්ධිසොසස්සෙව වචනෙහි න තං වචනං සංසඤ්ඤි
සමෙති. සො අභොසි අට්ඨිකථා සමපාදකො න තු පරිවත්තකො ති
තෙනෙව පකාසිතො විශ් දිස්සතෙ.

වුත්තමපි වෙතං ධම්මපදට්ඨිකථායං:-

“තං භාසං අතිවිත්‍රාරගතඤ්ච වචනක්කමං
පභාසායෙපසිකාන තනතියාසා මනොරමං.

ගාථානං ව්‍යඤ්ඤාපදං යං තත්ථ න විභාවිතං
කෙවලං තං විභාවෙතො සෙසං තමෙව අත්තො,
භාසනතරෙන භාසියං.....” ති.

මනොරථපුරුෂී පපඤ්ඤාදිති සාරත්ථිපතීසු:-

අපනෙතො තතොගං සීහලභාසං මනොරමං භාසං
තනතිතයානුච්ඡිකං ආරොපෙනො විගතදොසං
සමයං අවිලොමෙනො ථේරුතං ථේරවංසපදීපානං
සුතිපුණ විතිච්ඡයානං මහාවිහාරවාසීනං
තිතො පුතපුතාගතමත්ථං අත්ථං පකාසසියාමි

සමන්තපාසාදිකාය:-

සංවණ්ණනං තඤ්ඤා සමාරහනො- තස්සා මහාඅට්ඨකථං සරීරං
කතො මහාපච්චරියං තථෙව- කුරුඤ්ඤාමාදිසු විසුත්තාසු
විතිච්ඡයො අට්ඨකථාසු වුතො- සො යුත්තමත්ථං අපරිච්චිතො
තතො හි අනොගධථේරවාදං- සංවණ්ණනං සමම සමාරහියං
තසමා හි යං අට්ඨකථාසු වුත්තං- තං වජ්ජිකාන පමාදලො
තතො ව භාසනතර මෙව තිතො- විජාරමග්ගඤ්ඤා සමාසසිතො
විතිච්ඡයං සබ්බ මසෙසසිතො- තනතිකකමං කඤ්ඤා අවොකකමිතො

සමොගවිනොදනිය:-

පොරුණට්ඨකථානං සාරං ආදාය සා අයං නිට්ඨං

පරමත්ථිපතිය:-

ආචරියානං වාදං- අවිභාය විභජ්ජවාදිසියානං” ති.

ඉවාදිති සොව බුද්ධිකොසො නිජකමමං විජාරෙසි මහාවිහාර
වාසීති සකකතො රක්කිතො විගිතගාරවො ධර්මවිසියාසො කතබ්බ
මානො පනායමාසමා සීහලට්ඨකථාපොත්තො ලභිතො තාසු දිස්ස
මානාති ථකච්චට්ඨානාති අපනෙතො අනාගතාති උපනෙතො අති
විජාරිතාති සබ්බිපිකා සබ්බිත්තාති විජාරෙතො යථාඤ්ඤාසයං යථා
කාමං යථාරුචි අට්ඨකථායො අකාසී ති බායතෙ. ඉත්ථං විදෙසිකාන
මත්ථාය ලභිකාදීපෙ නිවසං සීහලට්ඨකථායො නිස්සාය යථාඤ්ඤාසයං
පාලි අට්ඨකථායො කතො ස ගතො ජලබුද්ධිං, විගතා සීහලට්ඨකථා
තමපණ්ණේදිපතො, අයමපි අත්ථසාලිති බුද්ධිකොසෙන සමාදිතා
න තු පරිවත්තිතා ති සකකා වත්තුං, වීමංසිතබ්බට්ඨාන මිදං විඤ්ඤාති.

ධම්මසම්මනේසකරණං වණ්ණයනෙතනායසමතා බුද්ධිකොසෙන
විත්තුපාද- රූප- තිකෙකප- අට්ඨකථා කණ්ඩානං වණ්ණනාවසෙන
සබ්බාකාරෙන සාධුකා වණ්ණේතං යොති. තථාපි න සකකා ඤාතුං
සීහලට්ඨකථායමනොගධාති කාති කාති ථානාති තෙන අපති

තානි හි. අපිව තසු සවණපටගතකථානමපි අට්ඨකථාසු අනෙතා කතහාවො ඉධ 112, 122, පිට්ඨිකාසු ව අඤ්ඤාසු අට්ඨකථාසු ව දිස්සමා නාති කථාති ඤායතෙ.

ඉන්ද්‍රියවිකල්පයෙහි කතායමන්සාලිති කාලනතරජාන ලෙඛකදෙසජාතෙහි කාලසිය මුපගතා පි පරමාරතො යාවජ්ජ පටිත්තති. සා පනායං ස්වාම මරමම සිහලපොත්තකෙහි සංඝදෙවො, සමෙත්වාඤ්ඤාතරෙත විදෙසිකෙන බුද්ධිමතා ආසිහලකිකරෙහි මුද්ද පෙත්වා පාකට්ඨිකතා. සොධිතා පි සා නානාදෙසාකුලා ව ගොති. “කපුගම” සොභිතෙන භික්ඛුතා සංඝොධෙත්වා සිහලකිකරෙහි මුද්ද පෙත්වා පාකට්ඨිකතා අත්ථසාලිති තතො පාසංසියා ගොති.

ඉතිමාසු ද්විසු මුද්දතට්ඨකථාසු වත්තමානාසු තිපිටකමුද්දණසභාය අට්ඨකථා මුද්දපනාවසරෙ ඉමිස්සාපි වාරෙ සමපනො ගොති. තිපිටක මුද්දපනාය ධනං විස්සජ්ජතුං නියමෙත්වා සසිමන් ණේවාචිකාරණ මහාසයෙ දිවංයාතෙ, එඬිමන්ඬි, වාර්ලස්, ධම්මපාල, ණේවාචිකාර ණේසු සොදරෙසු විස්සුතෙසු මහතා පරිස්සමෙන තිපිටකමුද්දපනාසු තෙසු යථාකකමං තිදසාලයපනෙතසු පි න තාව තිපිටකමුද්දපනෙ අට්ඨකථා මුද්දපනමතතා වා සබ්බථා ඔසානපනතං ගොති. තිපිටක මුද්දණ සභාය අතීතජ්ඣකිකෙහි ආරාධිතෙන මයා ඉතො පුබ්බෙ 2465 බුද්ධි වස්සෙ බුද්ධවංසට්ඨකථා ව 2475 වස්සෙ විහඬගට්ඨකථා ව සොධිතා ගොන්ති. තපේවෙතරහි තත් අජ්ඣකිකෙහි විමලධම්ම ණේවාචිකාරණ මහාසයෙන සමාරාධිතොග මිමිස්සා අත්ථසාලිතියා සොධනෙ තිසුතොයා ආසිං. සොය මහිතවජ්ඣකිකකො සිසං තිපිටක මුද්දපනං කතතුකාමො සමානො තදත්ථිපථතතියා තීරනතරමෙව බ්‍යාවටො ගොති. තෙන මමපති පෙසිතාති ආසිහලකිකරමුද්දත පොත්තකඤ්ච තිණි හත්ථිලිඛිතපොත්තකාති ව මමායතනාති සිහල-ස්වාම-මරමමකිකර පොත්තකාති ව ඔලොකෙනෙතො මහතා උද්දායෙන ඉමිස්සා සුද්ධිමකාසිං යථාසතති. නායා සුකාර අගොසි සුද්ධි. එකසමිං පොත්තකෙ දිස්සමානා පාඨා නාඤ්ඤාසමිං නිසමිවි පොත්තකෙ දිස්සනො. තතො සබ්බසො විසදිසා වා දිස්සනො. හත්ථිලිඛිත පොත්තකෙසු අසමුප්පණ්ණා විසදිසතා ව මහති දිස්සතෙ. අතො ගෙතුතො භු විසෙස පරිකතා කාතබ්බා අගොසි. තදත්ථං අත්ථසාලිති අත්ථගොජනා පයො ජතවති බහුව භියොසා.

සංඝොධනෙ පතිමසමිං මම පරිවෙණේ උපප්පධානාවරිය උපා වරිය ණේපිටිසේ ජිනසෙන මුල්ලව ගුණරතන භික්ඛු ගත්තතර සංඝදෙවොදිවසා අවතන මුපකාරිතො අගෙසුං. විසෙසතො පනෙත්ථ යථා වුතෙනන ජිනසෙනෙන භික්ඛුතා ගතිතපරිස්සමො මම පරිස්සම ලාභවාය අගොසි.

ඉන්ද්‍රිය මහතා පරිස්සමෙන මහතියා පරිකතාය ව සංඝොධිතා වාය මත්ථසාලිති සබ්බදෙසවිතිස්සවා හි න මඤ්ඤා. තථාපි පුබ්බෙ

මුද්‍රාපෙත්වා පාකථිකතාහි අත්සාලිනීහි අශමෙව සුද්ධිතරු හි මඤ්ඤ පුබ්බමුද්‍රාපිත අත්සාලිනීහි ඉමමත්සාලිනිං සංඝඤ්ඤා සමෙත්වා පරික්ඛන්තොහි තත්ථ විසෙසො සකකා සබ්බෙහි බුද්ධිමුද්‍රාං.

පේරෙ යො ධරණීසුරත්තයෙහිජාතො
සප්පඤ්ඤා භූවනසුතො හි බුද්ධිමොගො,
ගමිතරං විසදතරත්සාලිනිං තං
සො කාසී පවුරමතිප්පභාසමෙතො.

එතිස්සා ලිපිකරජාතදෙසරුසිං
භාපෙත්වා විමලතරං විධාතුකාමා,
යාවෙසී තිප්පික මුද්‍රාණා සභා මං
තසමා හං මුදිතමතො පරත්තාමො.

සමපතෙන ජලනිධි භොගි සාගරකඛි
වසෙස මෙ ජනිතදිනමහි සට්ඨිවසෙසා,
පාපෙසිං පත පරිසුද්ධියාවසාන
මිච්ඡන්තො අමතපදං සතං නිත්තාය.

Yagirala Pannananda Nayaka Thero.

31, 8, 40.

Sudharmakara Pirivena,
Gonagala,
Induruwa.
CEYLON.

ABBREVIATIONS.

සංකේතන නිරූපණ.

1.	“කුණ්ඩසාල” රාජමහාවිහාර පොත්කාලය පොත්ක		
2.	විජේජාද්‍ය පරිච්ඡේද	”	”
3.	විජාලකාර	”	”
4.	ආචාරකර මුද්‍රිත		”
5.	සිතලකර	”	”

CONTENTS.

සූචිපත.

අංකය.

පිටිවකය.

1.	නිදන කථා.	61
	නිකමිනිකා.	
2.	කායකම්මථාර කථා.	98
3.	චචිකම්මථාර කථා.	99
4.	මනෝකම්මථාර කථා.	100
5.	කම්ම කථා.	106
6.	අකුසලකම්මපථ කථා.	112
7.	ථාර කථා.	114
8.	බලමුදෙසවාර කථා.	138
9.	නිදෙසවාර කථා.	150
10.	සංගහවාර.	152
11.	සුඤ්ඤතවාර.	152
12.	කාමාවචරකුසලනිදෙසො.	158
13.	පටිපද.	174
14.	ආරමමණවතුකතා.	175
15.	කසිණ කථා.	177
16.	අභිභාගතන කථා.	179
17.	විමොක්ඛ කථා.	180
18.	බ්‍රහ්මවිහාර කථා.	184
19.	අසුභ කථා.	187
20.	රූපාවචරකුසල කථා.	187
21.	ආරූපකුසල කථා.	196
22.	තෙභුමකකුසල.	198
23.	පකිණ්ණක කථා.	215
24.	කුසලා බලමා නි පදසා වණ්ණනා.	222
25.	බලමුදෙසවාර කථා.	226
26.	අකුසලා බලමා නි පදසා වණ්ණනා.	233
27.	මනෝවිඤ්ඤාණ ධාතුදාය.	235
28.	කාමාවචර කුසල විපාක කථා.	253
29.	රූපාරූපාවචර විපාක කථා.	254

අඩකය.

පිටිකඩකය.

30.	ලොකුතතරවිපාක කපා.	256
31.	අකුසලවිපාක කපා.	256
32.	කිරියමනොධාතු විතතං.	257
33.	විතතුපපාදකණ්ඩ වණණනා.	259
34.	රූපකණ්ඩවණණනා.	293
35.	තිකෙඛපකණ්ඩවණණනා.	338
36.	අට්ඨකපාකණ්ඩවණණනා.	352

IN SINHALESE CHARACTERS.

ආ ආර් ක්‍රි ජි උ උ උ උ උ උ

කka වkha ගga ඝgha ඞna

චca ඡcha ජja ඣjha ඤña

తా తా తా తా తా

තූත ඵතා ද්දා ඛ්ද්දා න්නා

පා ඵ්ආ බා භ්භා මා

యీ రా త్రా వా దా యీ త్రా థం

က ka ကာ ká ကိ ki ကီ kī ကွ ku ကူ kú ကေ ké ကို kó

ခ kha ဝ kha ခိ khī ခီ khī ခွ khu ခွ khī ခေ khé ခေ khó

உறு = = = = =

කක ka ක්ක kka ත්වා tva, ත්‍ර tra ම්‍ථ mpha

කකි kka ඛා ŋha ඳ්දා dda මි, මි mba

කා kya කා, ට ka කා, ඩ dda මා mba

කි kri ජ, ජා ජා ncha ද් dra ම ම mma

କା kva ଚ, ଜ୍ଞ ନja ଦି, ଦ୍ଵ dva ମହା mha

କ khya **ଞ** ñjha **ଦ** dhva **ୟ**, **ଋ** yya

 khva
  tta
  nta
  yha

භග්ගා ධම්මි, ධම්මා නිත්තා ලලා

ශ්‍රී ඉංග්‍රීසි ඉන් දා දි න් දා දි ලා

ග gra, ග් grha ධ් ddha ධ් ndha ල් lha

၆၆ *h̥kha* ~~၆၆~~ *gna* အာ *na*, အာ *na* ဝါ *wa*

ಗಾ nga ಂta ಪ ppa ಸsa

 ng ha
 n tha
 p pha
 s ma

ଧା cca ଧା, ଧି nda ଧା bba ଧା swa

ච් ccha ඤ් ñha බ් bbha හ් hma

ජ් jja ත් ත් බ් bra හ් hva

කි jja ති ttha මි mpa ලි lha

മാനിജ് ലയ്ക്കു മേ അർ

අක්කසලිනි

නාම

ධම්මසංඛ්‍යානිප්පකරණධර්මකථා.

—:0:—

නමො නසං ගඟවතො අරහතො සමමා සමුද්ධස්ස.

කරුණා විශ සතොසු පඤ්ඤා යස්ස මහෙසීනො,
ඤෙය්‍යධම්මෙසු සබ්බෙසු පවතතිත්ථ යථාරුචි.

දයාය තාය සතොසු සමුස්සාතිතමානසො,
පාරිතිරුවසානමහි වසනොති නිදසාලයෙ.

පාරිච්ඡන්තකමුලමහි පණ්ඩුකමලනාමකො,
සිලාසතො සන්තිසීනොති ආදිවෙවා ව සුගතීරෙ.

වකකවාලසහස්සෙහි දසගාගමම සබ්බසො,
සන්තිසීනොති දෙවානං ගණෙන පරිවාරිතො.

මාතරං පමුඛං කන්ධා නසං පඤ්ඤාය තෙජසා,
අභිධම්මකථාමයං දෙවානං සමපවත්තයි.

තස්ස පාදෙ නමසිත්වා සමුද්ධස්ස සිරිමතො,
සද්ධම්මඤ්ඤාය පුරෙත්වා කන්ධා සබ්බස්ස ව ඤෙලිං.

තිපව්වකාරස්සෙතස්ස කතස්ස රතනත්තයෙ,
ආනුභාවෙන සොසෙත්වා අත්තරුයෙ අසෙසිතො.

විසුද්ධාවාරසිලෙන නිපුණාමලබුද්ධිනා,
භික්ඛුනා බුද්ධිසොසෙන සකකච්චං අභියාපිතො.

යං දෙවදෙවො දෙවානං දෙසෙත්වාන යතො පුත,
ථෙරස්ස සාරිපුත්තස්ස සමාවිකම් විනායකො.

අනොත්තරාදහෙ කන්ධා උපධානං මහෙසීනො,
යඤ්ච පුත්වාන සො ථෙරෙ අගරිත්වා මහීතලං.

භික්ඛුනං පසිරුද්ධාසි ඉති භික්ඛුහි ධාරිතො,
සබ්බිතිකාලෙ සබ්බිතිතො වෙදෙහමුතිනා පුත.

තස්ස ගමතිරඤ්ඤෙන ඔගාලාස්ස අභිණ්ණසො,
තානානගවිචිත්තස්ස අභිධම්මස්ස ආදිතො.

යා මහාකස්සපාදීහි වසිහරිකථා පුරු,
සබ්බිතා අනුසබ්බිතා පච්ඡා පි ව ඉසිති යා.

ආහතා පත ථෙරෙත මහිනෙත නමුත්තමං,
යා දීපං දීපවාසිනං භාසාය අභිසංඛිතා.

අපනෙතා තතො භාසං තමමපණ්ණෙතිවාසිනං,
ආරෙපසිඤ්ඤා නිදෙසං භාසං තනතිතයානුගං.

නිකායනාරලද්ධිති අසමිත්තං අනාකුලං,
මහාවිහාරවාසිනං දීපයනොතා විතිවත්තං.

අත්ථං පකාසසියාමි ආගමට්ඨකථාසුපි,
ගහෙතබ්බං ගහෙතාන තොසයනොතා විවකඛණේ.

කමමට්ඨානාති සබ්බාති වරියාතිකුද්දු විපස්සනා,
විසුද්ධිමයො පතිදං යසමා සබ්බං පකාසිතං.

තසමා තං අගහෙතාන සකලායපි තනතිතා,
පදානුකමතො ඵල කරියාමත්ථවණ්ණතං.

ඉති මෙ භාසමානස්ස අභිධම්මකථං ඉමං,
අවිකම්පනා නිසාමෙථ දුලලභා හි අයං කථාති.

තත්ථ අභිධම්මොති-කොනට්ඨෙන අභිධම්මො? ධම්මාතිරෙක ධම්ම විසෙසට්ඨෙන; අතිරෙකවිසෙසත්ථදීපකො හි එත්ථ අභිසදෙස, “බාලො මෙ ¹ දුක්ඛා වෙදනා අභිකක්මනති නො පටික්ඛමනති, අභිකක්කන වණ්ණො”ති ආදීපු විශ්, තසමා-යථා සමුස්සිතොසු බහුසු ඡතොතසු වෙව ධරෙසු ව යං අතිරෙකප්පමාණං විසෙස වණ්ණ සංඝාතාඤ්ඤා ඡතං තං අතිවත්තනති වුවති, යො අතිරෙකප්පමාණො නාතා විරුග වණ්ණවිසෙසසමපනො ව ධරො සො අභිධරොති වුවති, යථා ව එකතො සනතිපතිතොසු බහුසු රුජකුමාරෙසු ² වෙව දෙවෙසු ව යො ජාතිභොගයසංගුස්සරියාදි සමපතතිති අතිරෙකතරෙ වෙව විසෙසවනන තරෙ ව රුජකුමාරෙ සො අතිරුජකුමාරෙ ³ ති වුවති, යො ආයුචණ්ණ ඉස්සරියසංගසමපතති ආදීති අතිරෙකතරො වෙව විසෙසවනනතරො ව දෙවො සො අතිදෙවො ති වුවති, තථාරූපො මුහුතො අතිමුහුතො ති වුවති, එවමෙව අයමි ධම්මො ධම්මාතිරෙක ධම්මවිසෙසට්ඨෙන අභිධම්මො ති වුවති.

සුභතනං හි පඤ්ඤා පඤ්ඤානුකම්මා එකදෙසෙනෙව විභවනා, න තිප්පදෙසෙන; අභිධම්මං පඤ්ඤා පන සුභතනභාජනීය අභිධම්ම භාජනීය පඤ්ඤාපුත්තක තයානං වසෙන නිප්පදෙසෙනො විභවනා, තථා ආදසායනතාති අධාරස ධාතුයො වතාරි සමාති බාලිසතිත්ථිතාති ආදස පදිකො පට්ඨයාකාරෙ; කොවලාදි ඉත්ථිගිහමහි සුභතනන භාජනීයං තත්ථි, පට්ඨයාකාරෙ ව පඤ්ඤාපුත්තකං තත්ථි, සුභතනනාඤ්ඤා

පඤ්චා වන්තායෙ සතිපට්ඨානා එකදෙසෙනෙව විහතතා, න නිප්පදෙසෙන; අභිධම්මං පඤ්චා පන තිණ්ණමපි නයානං වසෙන නිප්පදෙසතො විහතතා, තථා වන්තාරි සමමප්පඛානාති වන්තාරො ඉද්ධිපාදා සතත ඛොජ්ඣමනා අරියො¹ අට්ඨමිතිනො මග්ගො වන්තාරි ක්කානාති වන්තො අපමාදාදායො පඤ්චා සිකිනාපදාති වන්තො පටිසම්මදා; තිණ්ණමපි නයානං වසෙන නිප්පදෙසතොව විහතතා, නෙවලං හෙත්ථ සිකිනාපදා විහමෙහ සුත්තනතභාජනියං නත්ථි, සුත්තනතං පඤ්චා ව ඤාණං එකදෙසෙනෙව විහතතං න නිප්පදෙසෙන; තථා කිලෙසා; අභිධම්මං පඤ්චා පන “එකවිධෙන ඤාණවත්තං” නති ආදිනා නයෙන මාතිකං ධර්මපඤ්චා නිප්පදෙසතො²ව විහතතං, තථා එකකතො³ පට්ඨාය අනෙකෙති නයෙති කිලෙසා; සුත්තනතං පඤ්චා ව භූමමනතර පරිචේදෙ එකදෙසෙනෙව⁴ව විහතතා, න නිප්පදෙසෙන; අභිධම්මං පන පඤ්චා තිණ්ණමපි නයානං වසෙන භූමමනතරපරිචේදෙ නිප්පදෙසතොව විහතතා⁵, එවං ධම්මාතිරෙක ධම්මවිසේසකට්ඨන අභිධම්මොති⁶ වෙදිතබ්බො.

පකරණ පරිචේදනො පනෙස-ධම්මසම්මානේ විහමන ධාතුකල්පා පුග්ගලපඤ්ඤානති කල්පවත්තං යමක පට්ඨානානං සතතනතං පකරණානං වසෙන සීතො, අයමෙත්ථ ආවරියානං සමානකල්පා; විතණ්ඩවාදී⁷ පනාහ කල්පවත්තං කසලා ගතිනං? නනු සමාසමුදායං පරිනිබ්බාණතො අට්ඨාරසවස්සාධිකාති ඤෙවස්සසතාති අතිකක්ඛමිතො මොග්ගලි පුත්තතිස්සත්ථෙරෙනතං ධර්මිනං? තස්මා සාවකභාසිතතා ඡෙතසිකා නති, කිං පන ඡපකරණාති අභිධම්මො?ති, එවං න වදමිති, අපි කිං වදෙමි?ති, සතතපකරණාතිති, කතරං ගහෙත්වා සතත කරොනති?ති, මහාධම්මදායං නාම අත්ථි එතෙනෙව සහ සතතාති, මහාධම්ම හදයෙ අපුබ්බං නත්ථි, කාතිපයාව පඤ්ඤාචාරා අවසෙසා, කල්පවත්තාව සද්ධිං සතතාති, නො කල්පවත්තා, මහාධාතුකල්පා නාම අත්ථි තාය සද්ධිං සතතාති, මහාධම්මදායෙ තාව කාතිපයා පඤ්ඤාචාරා අවසෙසා, මහා ධාතුකල්පාය අපුබ්බං නත්ථි, අපමනතිකාව තනති අවසෙසා කල්පවත්තාව සද්ධිං සතතාති.

සමාසමුදායෙ හි සතතපකරණාති දෙසෙනො කල්පවත්තං පඤ්චා යා එසා පුග්ගලවාදෙ තාව චතුස්ස පඤ්ඤාස්ස දව්නං පඤ්ඤානානං වසෙන අභිමුඛවාදස්සති⁸, තං ආදිං කථා සම්බන්ධාමිත්තස්ස අසමුප්පණ්ණාණචාරමිත්තාය පාළියා මාතිකං ධර්මසි, සා පනෙසා “පුග්ගලො උපලබ්ධති සම්බන්ධා⁹ පරමත්ථෙත්ථාති, ආමනතා, යො සම්බන්ධො පරමත්ථො තනො සො පුග්ගලො උපලබ්ධති සම්බන්ධා පරමත්ථෙත්ථාති, නහෙවං වත්තබ්බො ආජානාති තිත්තහං=පෙ-පුග්ගලො¹⁰ නුප

1-1. 2. 3. 4 අට්ඨමිතිනො මග්ගො

2-1. 2. 3. 4 නිප්පදෙසතො

3-1. 2. 4 එකකතො

4-1. 2. 3 එකදෙසෙන

5-1. 2. 3 පඤ්ඤානො

6-1. 2 3 අභිධම්මො

7-2. 3 විදණ්ඩවාදී. 4. විදද්ධවාදී

8-4. අට්ඨමුඛවාදස්සති

9-1 සම්බන්ධා

10- තිත්තහං පුග්ගලො

ලබාති සම්ප්‍රතිපත්තිපරමාර්ථයකි, ආමන්තූ, යො සම්ප්‍රතිපත්ති පරමාර්ථය නොසො සො ප්‍රශ්නලො හුප්ලබ්‍රහ්ම සම්ප්‍රතිපත්තිපරමාර්ථයකි, නොවෙ. වන්තරෙබ ආචාරානි නිග්ගහං=පෙ=සබ්බත් ප්‍රශ්නලො උප්ලබ්‍රහ්ම සබ්බත් ප්‍රශ්නලො හුප්ලබ්‍රහ්ම, සබ්බද්ද ප්‍රශ්නලො උප්ලබ්‍රහ්ම සබ්බද්ද ප්‍රශ්නලො හුප්ලබ්‍රහ්ම, සබ්බෙසු ප්‍රශ්නලො උප්ලබ්‍රහ්ම සබ්බෙසු ප්‍රශ්නලො හුප්ලබ්‍රහ්ම සම්ප්‍රතිපත්තිපරමාර්ථයකි, එවං පස්මං වාදං නිසාය පස්මං නිග්ගහං දුතියං නිසාය දුතියං=පෙ= අධ්මං නිසාය අධ්මං නිග්ගහං දසෙසනෙන සත්ථාරා සම්භා¹, ඉමිනා තයෙන සබ්බත් මාතිකාසපනං වෙදිතබ්බං;

තං පනෙනං මාතිකා සපෙනො ඉදං දිසවා සපෙසි, මම පරි නිබ්බාණෙනො අධාරසම්ප්‍රයාගිනං දවිනං වස්සසතානං මජ්ඣෙ මොග්ගලිපුත්තනිසායෙරො නාම භික්ඛු භික්ඛුසහස්සමණ්ඤ නිසි නොනා සකච්ඡාදෙ පඤ්ඤාපුත්තසතාති පරවාදෙ පඤ්චාති සුත්තසහස්සං සමොධානෙනා දීඝතිකායපමාණං කථාචන්ද්‍රපඤ්ඤාණං භාජෙසසති ති, මොග්ගලිපුත්තනිසායෙරොදෙ ඉදං පඤ්ඤාණං දෙසෙනො න අත්තනො ඤ්ඤාණෙන දෙසෙසි, සත්ථාරා පන දිනන නයෙන සම්ප්‍රතිපත්ති කාය දෙසෙසි, ඉති සත්ථාරා දිනනායෙන සම්ප්‍රතිපත්ති කාය දෙසිතතො සකලමෙසනං පඤ්ඤාණං බුද්ධිභාසිතමෙව නාම ජානං, යථා කිං?, යථා මධුමිණ්ඩක සුත්තනාදීති, මධුමිණ්ඩකසුත්තනායමි හි භගවා “යතො නිද්දනං භික්ඛු! පුරිසං පපඤ්ඤාසංඤ්ඤාසංඤා සමුද්ධරන්ති එත් වෙ නත්ති අභිනන්දිතබ්බං අභිවදිතබ්බං අරොධාසිතබ්බං එසෙවනො රාගානුසයාන”නති මාතිකා සපෙනා උප්පායාසනා විහාරා පාමිසි. ධම්මපටිග්ගාහනා භික්ඛු මහාකච්ඡානෙරො උපසඤ්ඤා මිත්වා දසකලෙන සම්ප්‍රතිපත්තිකාය අත්ථං පුච්ඡංසු, පෙරො පුච්ඡගමනන කෙනෙව අනපෙත්වා දසකලස්ස අපට්ඨිදස්සනත්ථං “සෙය්‍යථාපි ආවු සො! පුරිසො සාරත්ථිනො සාරගවෙසි”ති සාරොපමං ආගරිත්වා සාර රුකෙබ්බා විස භගවා සාධාපලාසසද්දසා² සාවතා “සොභාචුසො! භගවා ජානං ජානාති පස්සං පස්සති චක්ඛුභුතො ඤ්ඤාණභුතො ධම්මභුතො බ්‍රහ්මභුතො වත්තා පවත්තා අත්ථස්ස නිනෙතො අමතස්ස දතා ධම්මස්සාමි තථාගතො”ති සත්ථාරො පෙමෙත්වා පුනඤ්ඤාණං පෙරෙති යාමිතො යත්ථාරො සම්ප්‍රතිපත්තිකාය අත්ථං විහරිත්වා “ආහංඛිමානාව පන තුමෙහ ආයස්මනො! භගවන්තා යෙව උපසඤ්ඤාමිත්වා එතමත්ථං පටිපුච්ඡෙය්‍යා එ, සවෙ සබ්බඤ්ඤාසංඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සංසන්දියමානං සමෙති ගණෙය්‍යා එ, නො වෙ මා ගණිත්වා”ති³ ඉමිනා අධිප්පායෙන “යථා නො භගවා ව්‍යාකරෙති තථා නං ධාරෙය්‍යා එ”ති වත්වා උගෙය්‍යාජෙසි, තෙ සත්ථාරො උපසඤ්ඤාමිත්වා පුච්ඡංසු, සත්ථාරො දසකලිතං කච්ඡානෙනාති අවත්වා සුවණ්ණොලිඛනං⁴ උග්ගාපෙනො විස ගිවං උත්තාමෙත්වා සුප්පට්ඨිතසන පත්තසසතිරිකා මහාමුඛං පුරෙතො බ්‍රහ්මස්සරා නිවර්තෙත්වා සාධු

1-1 2, 3, 4 දසෙසනෙන සම්ප්‍රතිපත්ති

3-4 ගණනාපාති

2-2 සාධාපලාසද්දසා

4-1 4, 5 සුවණ්ණොලිඛනං

සාධු තී ථේරස්ස සාධුභාරං දන්වා “පණ්ඩිතො භික්ඛවෙ! මහාභව්වානො, මහාපඤ්ඤා භික්ඛවෙ! මහාභව්වානො, මං වෙපි භූතෙහ භික්ඛවෙ! එත මත්ථං පටිපුඤ්ඤායාථ අහමි තං එවමෙව ව්‍යාභරෙය්‍යං යථා හං මහා භව්වානෙන ව්‍යානත”තති ආහ. එවං සත්ථාරා අනුමොදිත චාලනො පට්ඨාය ව පන සභලං සුභතං බුද්ධිභාසිතං නාම ජාහං, ආනන්දන්තරා දිති විජාරිතසුභතසුපි එසෙව නයො, එවමෙව සමමාසංබුද්ධො සත්තප්පකරණොති දෙසෙන්නො භාථාවන්තං පඤ්ඤා වුභතනසෙන මාති තං ඔපෙසි. ඔපෙනො ව පන ඉදමද්දස. මම පටිජිබ්බාණනො අට්ඨා රසවස්සාසිභානං දමිතං වස්සසභානං මත්ථකෙ මොග්ගලිපුත්තතිස්ස තේරෙ තාම භික්ඛු භික්ඛුසහස්සමණ්ඩි තිසින්නො සභවාදෙ පඤ්ඤා සුත්තසභාති පරවාදෙ පඤ්ඤාති සුත්තසහස්සං සමොධානෙනා දීඝතිකා යප්පමාණං භාථාවන්තප්පකරණං භාජෙස්සති ති, මොග්ගලිපුත්තතිස්ස තේරෙපි ඉමං පකරණං දෙසෙන්නො න අත්තනො සද්දණෙන දෙසෙ සි. සත්ථාරා පන දින්නනසෙන ඔපිතමාතිභාය දෙසෙසි. ඉති සත්ථාරා දින්නනසෙන ඔපිතමාතිභාය දෙසිතත්තා සභලවෙපනං පකරණං බුද්ධිභාසිතමෙව¹ ජාහං, එවං භාථාවන්තාව සද්ධිං සත්තප්පකරණොති අතිධමෙමා නාම,

තත්ථ ධම්මසංඛ්‍යාණීප්පකරණෙ වතස්සො විහතතියො²—විහත විහතති රූපවිහතති තිකෙඛපරාසි අච්ඡිද්ධායෙ ති, තත්ථ භාමාවචර කුසලතො අට්ඨ, අකුසලතො ආදස, කුසලවිපාකතො සොළස, අකු සලවිපාකතො සත්ත, ක්‍රියතො එකාදස, රූපාවචරකුසලතො පඤ්ඤා, විපාකතො පඤ්ඤා, ක්‍රියතො පඤ්ඤා, අරූපාවචරකුසලතො වත්තාරි, විපාකතො වත්තාරි, ක්‍රියතො වත්තාරි, ලොකුත්තරකුසලතො වත්තාරි, විපාකතො වත්තාරිති එකුනනවුති විහතාති විහත විහතති නාම, විහතූප්පාදකණ්ඩනති එතස්සෙව නාමං, හං වාවනාමග්ගතො අති රොජ්ඣාණවාරං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණඤ්ඤා ගොති.

තදනන්තරං එභවිධෙක දුට්ඨෙතාති³ ආදිතා නයෙන මාතිභං ඔපෙඤා විජාරෙත විහජ්ඤා දසසිතා³ රූපවිහතති නාම, රූප කණ්ඩනති එතස්සෙව නාමං, හං වාවනාමග්ගතො අතිරෙක දුට්ඨාණවාරං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණං ගොති.

තදනන්තරං මූලතො ඛකිතො ආරාමො භූමිතො අත්තො ධම්ම තො නාමතො ලිඛගතො ති එවං මූලාදීති තිකඛිපිඤා තිකඛිපිඤා දෙසිතො තිකෙඛපරාසි නාම, සො:—

මූලතො ඛකිතො වාපි ආරාමො වාපි භූමිතො,
අත්තො ධම්මතො වාපි නාමතො වාපි ලිඛගතො,
තිකඛිපිඤා දෙසිතත්තා තිකෙඛපො ති පට්ඨවති.

නිකේතනපදානන්ති ප්‍රකාශන නාම, නාම වාචනාමයනොතිමත්තභාණ්ඩාරං¹, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණං හොති.

තදනන්තරං පන තෙපිටකයා බුද්ධවචනසං අනුදාරිතභූතං යාවසරණද්‍රුතා තිසාරිතං අධිකාරිකණ්ඩං නාම, යතො මහාපකරණියාතිසු මහාපකරණෙ ගණනවාරං අසලලකෙතිතො ගණනවාරං² සමානෙනති. නාම වාචනාමයනො ද්විමත්තභාණ්ඩාරං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණං හොති. ඉති සකලමිධිමමසභිනිප්පකරණං වාචනාමයනො අතිරෙක තෙරසමත්තභාණ්ඩාරං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණං හොති. එවමෙතං:-

විහතවිහතති රූපඤ්ච නිකේතපො අප්‍රේමතතා,
ගමතිරං නිපුණං භානං³ නමිධි බුද්ධෙන දෙසිතං.

තදනන්තරං විහතවිහතණං නාම, නාම- බ්‍රහ්මවිහතෙතො ආයතන විහතෙතො ධාතු විහතෙතො සච්ච විහතෙතො ඉන්ද්‍රිය විහතෙතො පච්චයාකාර විහතෙතො සතිපට්ඨාන විහතෙතො සමමප්පධාන විහතෙතො ඉද්ධිපාද විහතෙතො බොජ්ඣංග විහතෙතො මය විහතෙතො ක්කාන විහතෙතො අප්පමඤ්ඤ විහතෙතො සිකිකාපද විහතෙතො පටිසම්බද්ධ විහතෙතො ඤාණ විහතෙතො⁴ බුද්ධ භවනු විහතෙතො ධම්මහදය විහතෙතො ති අධාරසම්බන්ධ විහතනං,

තප්‍රේම බ්‍රහ්මවිහතෙතො සුත්තනන්තභාණ්ඩාරිය අතිධම්මභාණ්ඩාරිය පඤ්ච පුච්ඡකානං වසෙන තිධා විහතෙනො, සො වාචනාමයනො පඤ්චමත්ත භාණ්ඩාරො, විජාරියමානො පන අනන්තො අපරිමාණො හොති. හතො පරං ආයතන විහතොදයොපි එතෙතෙව⁵ තිති නයෙති විහතනො, තෙසු ආයතන විහතෙතො වාචනාමයනො අතිරෙක භාණ්ඩාරො, ධාතු විහතෙතො ද්විමත්තභාණ්ඩාරො, තථා සච්ච විහතෙතො, ඉන්ද්‍රිය විහතෙතො සුත්තනන්තභාණ්ඩාරියං නපි, වාචනාමයනො පනෙස අතිරෙකභාණ්ඩාරමතෙතො, පච්චයාකාර විහතෙතො ඡමත්තභාණ්ඩාරො, පඤ්ච පුච්ඡකං පනෙත් නපි, සතිපට්ඨාන විහතෙතො අතිරෙකභාණ්ඩාරමතෙතො, තථා සමමප්පධාන ඉද්ධිපාද බොජ්ඣංග මය විහතෙතො, ක්කාන විහතෙතො ද්විතාණ්ඩාර මතෙතො, අප්පමඤ්ඤ විහතෙතො අතිරෙකභාණ්ඩාරමතෙතො, සිකිකාපද විහතෙතො සුත්තනන්තභාණ්ඩාරියං නපි, වාචනාමයනො පනෙස අතිරෙකභාණ්ඩාරමතෙතො, තථා පටිසම්බද්ධ විහතෙතො, ඤාණ විහතෙතො දසම්බන්ධ විහතෙනො, වාචනාමයනො පනෙස තිමත්ත භාණ්ඩාරො⁶, බුද්ධ භවනු විහතෙතොපි දසම්බන්ධ විහතෙනො, වාචනා මයනො පනෙස තිමත්තභාණ්ඩාරො, ධම්මහදය විහතෙතො තිමබන්ධ⁷ විහතෙනො, වාචනාමයනො පනෙස අතිරෙක ද්විතාණ්ඩාරමතෙතො

1-1 2. 3 4 තිමත්තා භාණ්ඩාර [සබ්බත්] 4-1, 2, 3, 4 ඤාණවත්ත විහතෙතො
2-2, 3 4 ගණනං 5-1, 2, 3, තෙතෙව
3-5 ඤාණං 6-1 2, 3, 4 වාචනාමයනො තිමත්තභාණ්ඩාරො
7-5 තිමබන්ධ

සබ්බෙපි විජාරියමානා අනන්තා අපරිමාණා හොත්ති. එවමෙනං විභංගපසකරණං නාම වාචනාමය්‍යතො පඤ්චායංසමත්තභාණවාරං, විජාරතො පන අනන්තමපරිමාණං හොති.

තදනන්තරං ධාතුකථාපසකරණං නාම, තං-සංඛිතො අසංඛිතො, සංඛිතනිතො අසංඛිතනිතං, අසංඛිතනිතො සංඛිතනිතං, සංඛිතනිතො අසංඛිතනිතො අසංඛිතනිතං; සමපයොගො විපපයොගො, සමපයුතොගො විපපයුතං, විපපයුතොගො සමපයුතං, සමපයුතොගො අසමපයුතං, විපපයුතොගො විපපයුතං, සංඛිතනිතො සමපයුතං විපපයුතං, සමපයුතොගො සංඛිතනිතං අසංඛිතනිතං, අසංඛිතනිතො සමපයුතං විපපයුතං, විපපයුතොගො සංඛිතනිතං අසංඛිතනිතං, පුද්ගල විධිත විභවතං, තං වාචනාමය්‍යතො අතිරේකභාණවාරමත්තං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරිමාණං හොති.

තදනන්තරං පුග්ගලපඤ්ඤානි නාම, සංඛිතපඤ්ඤානි ආයතන පඤ්ඤානි ධාතුපඤ්ඤානි සමපඤ්ඤානි ඉන්ද්‍රියපඤ්ඤානි පුග්ගල පඤ්ඤානි ති ඛිනිධිත විභවතා, සංඛිත වාචනාමය්‍යතො අතිරේකපඤ්ඤා භාණවාරං, විජාරියමානා පන අනන්තා අපරිමාණාව හොති.

තදනන්තරං කථාවන්තරපසකරණං නාම, තං සකචාදෙ පඤ්චස්තන සකථා පරිචාදෙ පඤ්චාති¹ සුත්තසංඝස්ස සමොධානෙත්වා විභවතං, තං වාචනාමය්‍යතො ඉද්ධි පොථකෙ ලිඛිතං අග්ගෙත්වා සංඛිතනි ආරො පිත නයෙන දීඝතිකායපමාණං, විජාරියමානං පන අනන්තමපරි මාණං හොති.

තදනන්තරං යමකං නාම, තං-මුලයමකං ඛණ්ඩයමකං ආයතන යමකං ධාතුයමකං සමවයමකං සංඛාරයමකං අනුසයයමකං විතන යමකං ධම්මයමකං ඉන්ද්‍රියයමකනි දසවිධෙන විභවතං, තං වාචනා මය්‍යතො විසංභාණවාරසතං විජාරතො පන අනන්තමපරිමාණං හොති.

තදනන්තරං මහාපසකරණං නාම, පට්ඨානනිපි තසෙසව නාමං, තං-ගෙතු පච්චයො ආරම්භ පච්චයො අධිපති පච්චයො අනන්තර පච්චයො සමනන්තරපච්චයො සහජාතපච්චයො අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්ච යො තිස්සයපච්චයො උපතිස්සයපච්චයො පුරෙජාතපච්චයො පච්ඡා ජාතපච්චයො ආසෙවනපච්චයො කල්මපච්චයො විපාකපච්චයො ආහාරපච්චයො ඉන්ද්‍රියපච්චයො ක්කානපච්චයො මය්‍යපච්චයො සමප යුතනපච්චයො විපපයුතනපච්චයො අනිප්පච්චයො නිප්පච්චයො විගත පච්චයො අවිගතපච්චයො ති පච්චයවසෙන තාව වතුච්ඡිසති විධිත විභවතං.

ඉමස්මිං පන ණානෙ පට්ඨානා² සමානෙතබ්බං, කුසලතතිභාදයො ති ආවිසති තිකා නාම³, ගෙතුධම්මා තභෙතුධම්මා=පෙ=සරණධම්මා

1-1 පඤ්චස්තනසංඝාතීති 2, 3, 4 පඤ්චස්තනානි 2-4 හ පට්ඨානං 3-1, 2, 3, 4 තිකා

අසරණබලමා හි ඉමෙ සතං දුකා, අපරෙපි විජ්ජාභාගිනො බලමා, අවිජ්ජාභාගිනො බලමා=පෙ=බයෙ ඤාණං අනුපපාදෙ ඤාණනති ආචරතාලීසසුත්තනනතික දුකා නාම, තෙසු ආවිසති තිකා¹ සතං දුකාති අයං ආභවම භාසිතා ජිනවට්ඨනගුතා සබ්බඤ්ඤාබුද්ධොන දෙසිතා සත්තනනං පකරණානං මානිකා නාම, අපාපරෙ ආචරතාලීස සුත්තනනතිකදුකා කුභො පභවා? කෙන ඔපිතා? කෙන දෙසිතා? හි, බලමසෙ නාපති සාරිපුත්තකෙර්පපභවා, තෙන ඔපිතා, තෙන දෙසිතා හි, ඉමෙ ඔපෙනො පන ථෙරෙ න² සංමුක්කංසිකෙන අත්තනො ඤාණෙන ඔපෙසි. එකුත්තරිං පන එකතිපාත දුකතිපාත සමිතිතිදසුත්තර සුත්තනෙනති සමොධානෙතො ආභිධම්මිකකෙර්ධනං සුත්තනනං පච්ඤානිලමනත්ථං ඔපිතා, තෙ පනෙතෙ එකසමිං නිකෙඛපකණ්ඨි යෙව මච්ඡං පාපෙතො විභවතා, සෙසංධානෙසු යාව සරණදුකා අභිධමෙමා විභවතො, සමමාසමුද්ධොන හි අනුලොම පට්ඨානෙ ආවිසති තිකෙ නිසාය තිකපට්ඨානං නාම නිද්දිට්ඨං, සතං දුකෙ නිසාය දුක පට්ඨානං නාම නිද්දිට්ඨං, තතො පරං ආවිසති තිකෙ ගහෙතො දුක සතෙ පකඛිපිතො දුකතික පට්ඨානං නාම දසසිතං, තතො දුකසතං ගහෙතො ආවිසතිතො තිකෙසු පකඛිපිතො තිකදුකපට්ඨානං නාම දසසිතං, තිකෙ පන තිකෙසු යෙව පකඛිපිතො තිකතිකපට්ඨානං නාම දසසිතං, දුකෙ ව දුකෙසු යෙව පකඛිපිතො දුකදුකපට්ඨානං නාම දසසිතං එව,

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං දුකං තිකඤ්චව තිකං දුකඤ්ච තිකං තිකඤ්චව දුකං දුකඤ්ච ඡ අනුලොමමති නායා සුගමරිද් හි.

පච්චතීය³ පට්ඨානෙපි ආවිසති තිකෙ නිසාය තිකපට්ඨානං නාම, දුකසතං නිසාය දුකපට්ඨානං නාම, ආවිසති තිකෙ දුකසතෙ පකඛිපිතො දුකතිකපට්ඨානං නාම, දුකසතං ආවිසතිතො තිකෙසු පකඛිපිතො තිකදුකපට්ඨානං නාම, තිකෙ තිකෙසු යෙව පකඛිපිතො තිකතිකපට්ඨානං නාම, දුකෙ දුකෙසු පකඛිපිතො දුකදුක පට්ඨානං නාමාති පච්චතීයෙපි ඡති නයෙති පට්ඨානං නිද්දිට්ඨං; තෙන වුත්තං:-

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං දුකං තිකඤ්චව තිකං දුකඤ්ච තිකං තිකඤ්චව දුකං දුකඤ්ච ඡ පච්චතීයමති නායා සුගමරිද් හි,

තතොපරං අනුලොමපච්චතීයෙපි එතෙනෙව උපායෙන ඡ නායා දසසිතා, තෙනාහ:-

තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං දුකං තිකඤ්චව තිකං දුකඤ්ච තිකං තිකඤ්චව දුකං දුකඤ්ච ඡ අනුලොමපච්චතීයමති නායා සුගමරිද් හි.

තදනන්තරං පච්චතීයානුලොමමති එතෙනෙව ඡති නයෙති නිද්දිට්ඨං තෙනාහ:-

තිකඤ්ච පටිඨානවරං දුකුතතමං දුකං තිකඤ්ච ව තිකං දුකඤ්ච,
තිකං තිකඤ්ච ව දුකං දුකඤ්ච ඡ පච්චතියානුලොමමි නයා
සුගමහිතං ති.

එවං අනුලොමෙ ඡ පටිඨානානි, පටිලොමෙ ඡ, අනුලොමපච්ච
තියෙ ඡ, පච්චතියානුලොමෙ ඡ පටිඨානානි ති ඉදං වතුචිසති සමන්ත
පටිඨානසමොධානං පටිඨානමහාපතරණං නාම;

ඉදං ඉමස්ස අභිධම්මස්ස ගමහිරිභාවච්ඡානනන්ධං වන්තාරෙ
සාගරං වෙදිතබ්බා-සංසාර සාගරෙ, ජලසාගරෙ, නයසාගරෙ, සුඤ්ඤ
සාගරෙ ති, තත් සංසාර සාගරෙ නාම:-

බකුභානං පටිපාටි ධාතු ආයතනාන ව,
අබ්බොවජ්ඣනං වන්තමානා සංසාරෙ ති පච්චවති ති.

එවං චුතතං සංසාරවට්ටං; ස වායං යසමා ඉමෙසං සත්තානං උප්ප
ත්තියා පුරිමා කොටි න පඤ්ඤායති එත්තකානඤ්චි වස්සසත්තානං වා
වස්සසත්තසානං වා වස්සසත්තසත්තසානං වා කප්පසත්තානං වා කප්ප
සත්තසානං වා කප්පසත්තසත්තසානං වා මත්තෙ සත්තා උප්පන්නා,
තතො පුබ්බෙ නාගෙසුත්ති වා අසුභස්ස නාම රඤ්ඤෙ කාලෙ
උප්පන්නා, අසුභස්ස බුද්ධස්ස කාලෙ උප්පන්නා, තතො පුබ්බෙ නාගෙ
සුත්ති වා අයං පරිවෙජ්ඣෙ නාම. “පුරිමා භික්ඛවෙ! කොටි න පඤ්ඤා
යති අවිජ්ජාය ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාගොසි අපි පච්ඡා සමභවි”ති,
ඉමිනා පන තයෙන අයං සංසාරසාගරෙ අනම්මයො ව,

මහාසමුද්දෙ පන ජලසාගරෙ නාමා ති වෙදිතබ්බා; සො වතුර
සිති යොජන සහස්ස¹ගමහිරෙ, තත් උදකස්ස ආලුකකසතෙති වා
ආලුකකසත්තසානං වා ආලුකකසත්තසත්තසානං වා පමාණං නාම නත්ති,
අපි බො අසඤ්ඤායො අප්පමෙයො මහාඋදකකඛ්ඤොතෙව සංඛං
ගමති. අයං ජලසාගරෙ නාම;

කතමො නයසාගරෙ?, හෙපිට්ඨං බුද්ධවචනං; දො භි තතතියො
පච්චවෙකඛන්තානං සද්ධාසම්පන්නානං පසාදබහුලානං ඤාණ්ණත්තර
නං භූලපුත්තානං අනන්තං පිතිසොමනස්සං උප්පජ්ජති. කතමා දො?,
විනයඤ්ච අභිධම්මඤ්ච; විනයධර භික්ඛූනං භි විනයහතති පච්චවෙකඛ
න්තානං දෙසානුරූපං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං නාම ඉමසමිං දෙසෙ
ඉමසමිං විතිකකමෙ ඉදං නාම හොති ති සික්ඛාපද² පඤ්ඤාපනං
අඤ්ඤාසං අවිසයො බුද්ධානමෙව විසයො ති උත්තරිමනුස්සධම්ම
පෙය්‍යාලං පච්චවෙකඛන්තානං නිලපෙය්‍යාලං පච්චවෙකඛන්තානං
සඤ්චරිත්ත පෙය්‍යාලං පච්චවෙකඛන්තානං අනන්තං පිතිසොමනස්සං
උප්පජ්ජති. ආභිධම්මිකභික්ඛූනමපි බකුභන්තරං ආයතනන්තරං ධාතු

නාතරං ඉන්ද්‍රියනාතරං බලබොක්කසිංහකමමිපාකනාතරං රූපාරූප පරිච්ඡේදං සණ්ඨසුමුඛමමං ගගනහලෙ නාරකරූපාති ගණනනො¹ විය රූපාරූප ධර්මෙ පබ්බං පබ්බං කොට්ඨාසං කොට්ඨාසං කත්වා විභ ජනොත්තං දසොසි වහ නො සත්ථා තී අභිධම්මගනනිං පච්චෙවකකනනා නං අනනනං පිතිසොමනස්සං උපපජ්ජති.

එවං උපපත්තියා පනස්ස ඉදං වක්ඛමි වෙදිහබ්බං:- මහා ගතීලබ්ධි තිස්සදත්තනෙරෙ කීර නාම මහාබොධිං වැදියාමි ති පර තීරං ගච්ඡෙනො නාවාය උපරිතලෙ² තිසිනො මහාසමුද්දං ඔලො කෙසි, අථස්ස නස්මිං සමයෙ නෙව පරතීරං පඤ්ඤාසිත්ථ, න ඔරිමතීරං, උභමිවෙගප්පගෙද්දසමුග්ගහරලවුණ්ණපරිකිණ්ණො පන පසාරිහරජ්ජන පටිසුමගනුප්පසත්ථරසදිසො මහාසමුද්දෙව³ පඤ්ඤාසිත්ථ. සො කිං හු බො මහාසමුද්දස්ස උභමිවෙගො බලවා? උදුහු වදුවිසතිහෙදෙ සම නාතපට්ඨානෙ නයමුධං බලවනති? විනොසි, අථස්ස මහාසමුද්දෙ⁴ පරිච්ඡේදෙ පඤ්ඤාසති. අයං හි හෙට්ඨා මහාපඨවියා පරිච්ඡිනො උපරි ආකාසෙන එකතො වකකවාලපබ්බතො⁵ එකතො වෙලනො න පරිච්ඡිනො; සමනතපට්ඨානස්ස පන පරිච්ඡේදෙ න පඤ්ඤාසති ති සණ්ඨසුමුඛමමං පච්චෙවකකනස්ස බලවපිති උපපනො, සො පිතිං විකකමොත්තං විපස්සනං වසෙසිත්තං යථාතිසිනොව සබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා අය්‍යථලෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාය උදුනං උදුනෙසි:-

අතෙ⁷ ව ගමතීරගතං සුදුබ්බුධං
සයං අභිඤ්ඤාය සහෙතුසම්භවං,
යථානුපුබ්බං නිබ්ලෙන දෙසිතං
මහෙසිනා රූපගතං ව පස්සති ති.

අයං නයසාගරෙ නාම;

කතමො ඤ්ඤාණසාගරෙ?, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං ඤ්ඤාණසාගරෙ නාම; අයං සංසාරසාගරෙ නාම අයං ජලසාගරෙ නාම අයං නයසාගරො නාමා ති හි අඤ්ඤාන න සකකා ජාතිභූං, සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙනෙව සකකා ජාතිභූනති සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං ඤ්ඤාණසාගරො නාම; ඉමෙසු වදුසු සාගරෙසු ඉමස්මිං සානෙ නයසාගරෙ අධිපෙත්වො.

ඉමං හි සබ්බඤ්ඤානුදායං ව පටිච්ඡිකිනති. අයමි ගගවා බොධි මුලෙ තිසිනො ඉමං පටිච්ඡිකිත්වා ඉමං වන මෙ ධර්මං එසත්ත ස්ස ගවෙසනාස්ස කප්පසත්තසහස්සාධිකාති වහනාරි අසමේධයාති විතිවහනාති, අථ මෙ ඉමස්මිං පලලංකිත තිසිනොන දිශස්සකිලෙස සහස්සං ඛෙපෙත්වා අයං ධර්මො පටිච්ඡෙදො ති පටිච්ඡදා ධර්මං පච්ච

1-1 ගජානො 2, 3 ගණනො 4 ගජානො

2-2 3, 4 උපරිතීරෙ

5-4 මහාසමුද්දස්ස

3-1, 2, 3, 4 උභමිප්පගෙද

6-1, 2, 3 වකකවාලපොත්ත පරිච්ඡිනො

4-1, 2, 3 මහාසමුද්දෙ

7-4 අතෙහා

බඤ්ච්චික කුසුමසම්පරිකිණ්ණං විය ව විරෝධිංසු. අට්ඨිති වෙව දනෙත
 හි ව අභබ්බිකඤ්චි සෙතට්ඨානෙහි මද්දතර්සමියො නිකම්මිංසු, යාසං
 වසෙන දිසාභාගා රජතසට්ඨි¹ ආසිඤ්චමානබිරධාරසම්පරිකිණ්ණං
 විය, සම්පසාරිතරජතපට්ඨිතානා විය, ට්ඨිපතනනරජතතාලවණ්ටා
 විය, කුඤ්ඤමුද්දසිඤ්චාරස්මනමලිකාදිකුසුමසඤ්ජනා² විය ව විරෝ
 ටිංසු. මඤ්ජෙට්ඨිපහස්සාර පත තමහා තමහා සර්පපදෙසා නිකම්මිංසු.

ඉති තා ජබ්බණ්ණ රසමියො නිකම්මිච්චා සතමහාපඨපිං ගණ්හිංසු.
 චතුනුත්තාරාධික දම්යොජන සහසහස්සබහලා මහාපඨපි නිද්ධනන³සුව
 ණ්ණපිණ්ඩි විය අහොසි. අථ මහාපඨපිං භිද්ධිච්චා හෙට්ඨා උදකං
 ගණ්හිංසු. පඨපි සකාරකං⁴ අට්ඨනුත්තාරාධිකචතුර්ධාරසහසහස්සබහ
 ලං උදකං සුවණ්ණකලසෙහි ආසිඤ්චමානවිලිනසුවණ්ණං විය අහො
 සි. උදකං⁵ විනිවිජ්ඣිච්චා වාතං අග්ගහෙසුං. ඡනනුත්තාරාධික නවයොජ
 න සහසහස්ස බහලො වාතො සමුද්ධින සුවණ්ණකකකො විය අහොසි.
 වාතං විනිවිජ්ඣිච්චා හෙට්ඨා අජට්ඨාසං පකබ්ඤ්ඤිංසු. උපරිභාගෙන
 උග්ගතච්චි වාතුමමාරාජිකෙ ගණ්හිංසු. හෙ විනිවිජ්ඣිච්චා තාව
 තිංසෙ, තතො යාමෙ, තතො තුසිතෙ, තතො තිමාණරතී, තතො පර
 තිමිතචසවතතී, තතො නවබ්බහමලොකෙ, තතො වෙහප්ඨලෙ, තතො
 පඤ්චසුද්ධාවාසෙ විනිවිජ්ඣිච්චා චත්තාරෙ අරුපෙ ගණ්හිංසු. චත්තා
 රෙ ව අරුපෙ විනිවිජ්ඣිච්චා⁶ අජට්ඨාසං පකබ්ඤ්ඤිංසු. තිරියභාගෙහි
 අනන්තා ලොකධාතුයො පකබ්ඤ්ඤිංසු. එත්තකෙසු ධාතෙසු⁷ චඤ්චි
 චඤ්ජපභා නච්චි, සුරියෙ සුරියපභා නච්චි, තාරකරුපෙසු තාරක රුප
 පභා නච්චි, දෙවතානං උය්‍යානවිමානකපරුකෙසු වෙව සරිරෙසු ව
 ආභරණෙසු වා ති සබ්බජ් පභා නච්චි, තිසහස්සි මහාසහස්සි ලොක
 ධාතුයා ආලොකඵරණසමන්තො මහාබ්බහා පි සුරියග්ගමනෙ බජේරා
 පනකො විය අහොසි. චඤ්ජුරියතාරකරුපදෙවතුය්‍යාන විමාන කප්ප
 රුකඛානං පරිවේජදකමත්තකමෙව⁸ පඤ්ඤාසිත්. එත්තකං ධාතං බ්‍රහ්ම
 රසමිති යෙව අජේඛාසට්ඨං අහොසි. අයඤ්ච නෙව බ්‍රහ්මානං අධිට්ඨා
 තිද්ධි, න භාවනාමධිද්ධි; සණ්ඨසුබ්බමධමං පන සමමසනො ලොකනා
 ථස්ස ලොහිතං පසිදි. චද්දුරුපං පසිදි. ඡවිවණ්ණො පසිදි. චත්තසමු
 ට්ඨානා වණ්ණධාතු සමන්තා අසිතිහත්මනෙත පදෙසෙ නිවලාව
 අට්ඨාසි. ඉමිනා නිහාරෙන සත්තාහං සමමසි. සත්තරතතිද්ධිවාති
 සමමසිතධමෙමා කිත්තකො අහොසි ති, අනන්තො අපරිමාණො අහො
 සි. අයං තාව මනසා දෙසනා නාම;

සත්ථා පන එවං සත්තාහං මනසා විනතිතධමමං වච්චෙදං කච්චා
 දෙසෙනො වස්සසනෙනපි වස්සසහස්සෙනපි වස්සසත්තසහස්සෙනපි

1-1, 2, 3, 4 රජතකුට්ඨිති	5-4 උදකමි
2-1 කුසුමසම්පරිකිණ්ණං	6-2, 3, ආවිජ්ඣිච්චා
3-5 භිබ්බතත	7-1, 2, 3 එත්තකෙ ධාතෙ
4-2, 3, 4 සකාරකං	8-1 පරිවේජදකමෙව

මත්ථං පාපෙතා දෙසෙත්තං අසකෙකාති ති න වත්තබ්බං. අපරතාගෙපි
හි තථාගතො නාවතීඝගවතෙ පාරිව්ජ්ජානකචුලො පණ්ඩිතමබලසීලා
යං දසසහස්සවක්කවාලදෙවනාහං චරෙඤ්ඤි නිසිංහො මාතරං කාය
සකං. භතා කුසලා ධම්මා, අකුසලා ධම්මා, අබ්බාසනා ධම්මා ති
ධම්මං දෙසෙත්තො¹ සත්තාගෙන සහස්සාගෙන සත්තසහස්සාගෙන
ධම්මන්තරා² ධම්මන්තරං සසිකම්භා සසිකම්භාව දෙසෙයි. තයො
මාසෙ තිරන්තරං පච්ඡාදිතදෙසනා වෙගෙන පච්ඡාදා ආකාස ගභිතා
පිය, අධොමුඛවපිඨිත උදකාසො නිකමිනනඋදකධාරා³ පිය ච හුත්වා
අනන්තා අපරිමාණං අහොයි. බුද්ධාහං හි භත්තානුමොදනාකාලෙපි⁴
ථොහං වසෙස්සිවා අනුමොදෙන්නාහං දෙසනා දීඝමජ්ඣමනිකායපප
මාණා⁵ හොති. පච්ඡාගතතං පන සමපතනපරිසාය ධම්මං දෙසෙන්නා
හං⁶ දෙසනා සංයුතන අභිතුහන්තරික⁷ දොමනාතිකායපපමාණාව හොති.
කසමා?, බුද්ධාහං හි භවසිතපරිවාසො ලහුකො, දන්නාවරණං සුඵසාසි
හං, මුඛාදාහං සිලිට්ඨං, ජිව්හා මුද්දකා, සරො මධුරො, වචනං ලහු
වහනං⁸; තසමා හං මුහුර්තං දෙස්සිත ධම්මො පි එතතො හොති.
තෙමාසං දෙස්සිතධම්මො පන අනන්තො අපරිමාණො යෙව;

ආනන්දජෙතරො හි බහුසස්සතො තිපිටකධරො, පඤ්ඤාදස ගාථා
සහස්සාති සට්ඨි⁹ පද සහස්සාති ලතාපුප්ථාති ආකාසිකො පිය හිත
පදෙනෙව යතා ගණනාති වා වාමෙති වා දෙසෙති වා¹⁰; එතතො
ථෙරස්ස එකො උදෙසමකො හොති. ථෙරස්ස හි අනුපදං උදෙ
සං දදමානො අඤ්ඤා දාතුං න සකෙකාති, න සමපාපුණාති; සමො
සලුලොධො ව සමපාපුණොය. එවං අධිමත්තසතිමා අධිමත්තගතිමා
අධිමත්තසතිමා, නථාපිධසාවකො සත්ථාරා තෙමාසං ඉමිනා තිහා
රෙන දෙස්සිතදෙසනං වස්සසහං වස්සසහස්සං¹¹ උග්ගණන්තොපි
මත්ථං පාපෙත්තං න සකෙකාති. එවං තෙමාසං තිරන්තරං දෙසෙ
නාසහස්ස පන තථාගතසහස්ස කබලිකාරාහාරපරිබලං උපාදින්නක සරීරං
කථං යාපෙසීති, පරිජ්ඣනනෙනෙව; බුද්ධාහං හි සො සො කාලො
සුවච්ඡිකො සුපරිජ්ඣන්තො සුපච්චකො; තසමා භගවා ධම්මං දෙ
සෙනොවා ච මුහුර්තොකො කාලං ඔලොකෙති. සො හිකොවාරවෙලං
සලුලකෙතිවා නිමිතිබුද්ධං මාපෙතා ඉමස්ස විවරගහණං පත්තගහ
ණං සරකුහති ආකපෙපා ච එවරුපො නාම හොවු, එතතකමෙව¹²
ධම්මං දෙසෙතු හි අධිට්ඨාය පත්ත විවරමාදාය අනොතත්තදහං ගවුන්ති;
දෙවතා නාගලහා දහාකට්ඨං¹³ දෙනති; තං බාදිත්වා අනොතත්ත

1-1. 2. 3. 4 කායසකං. භතා දෙසෙන්නො	8-1 2. 3. ලහුපරිවහති
2-1. 2. 3. 4 ධම්මන්තරාය	9-1 ගාථාසහස්සක සද්ධි.
3-1. 2. 3. 4 නිකමිතතො උදකධාරා	10-1. 2. 3. 4 ගණනාති වාමෙති දෙසෙති
4-1 ගතොනුමොදනාකාලෙ 4 සත්තානුමොදන කාලෙ	
5-1. 2. 3. 4 දීඝමජ්ඣමපමාණං	11-1. 2. 3. 4 දෙසනං වස්සසහස්සං.
6-1. 2. 3. 4 දෙසෙන්නො	12-1. 2. 3. 4 එතතක. නාම
7-1. 2. 3. 4 අභිතුහන්තරික	13-5 දෙවතා දත්තකට්ඨං.

දහෙ සරිරං පටිජ්ඣතිතා මනෝසිලාතලෙ සීතෝ සුරන්තද්වං නිවා සෙතා විවරං පාරුපිතා වාතුමහාරාජදහතිසං සෙලමයං පතනං ආදය උතතරකුරං ගව්ති. තතෝ පිණ්ඩපාතං ආහරිතා අනොතතතදහ නිරෙ නිසිනෙතා තං පරිභුඤ්ජිතා දිවා විහාරාය වන්තවතං ගව්ති.

ධම්මසෙතාපති සාරිපුත්තතෙරො පි තත් ගතවා සමමාසලුඬුඬු ස්ස වතනං කතා එකමන්තං නිසිදති. අථස්ස සත්ථා නයං දෙති¹. සාරිපුත්ත! එතතකො ධම්මො මයා දෙසිතො ති ආවිකති. එවං සමමාසලුඬුඬු නයං දෙනෙත පටිසම්භිද්ධපත්තස්ස අග්ගසාවකස්ස වෙලනෙත ස්වායං හත්ථං පසාරෙතා දසසිතසමුද්දසද්ධං නයද්ධං හො ති. ථෙරස්සාපි නයසනෙත නයසහසෙත නයසතසහසෙත හගව තා² දෙසිතධම්මො උපට්ඨාති යෙව; සත්ථා දිවා විහාරං නිසිදිතා ධම්මං දෙසෙතා පතනවිවරං ආදය කාය වෙලාය³ ගව්ති?ති, සාවන්තිවාසි නං කුලපුත්තානං සම්පත්තානං ධම්මදෙසනවෙලා නාම අත්ථි; තාය වෙලාය ගව්ති, ධම්මං දෙසෙතා ගව්තිනං වා ආගව්තිනං වා කෙ ජානනති? කෙ න ජානනති?ති, මහෙසකකා⁴ දෙවතා ජානනති. අපෙස සකකා⁴ දෙවතා න ජානනති. කසමා න ජානනති?ති, සමමාසලුඬුඬුස්ස වා නිමිතලුඬුඬුස්ස වා රසමි ආදීසු නානත්තාභාවා, උචිත්තමපි ති තෙසං රසමිසු වා සරෙසු වා වචනෙසු වා නානත්තං හත්ථි. සාරිපුත්තතෙරොපි සත්ථා දෙසිතං දෙසිතං ධම්මං ආහරිතා අත්තනො සද්ධිවිහාරිකානං පඤ්චනනං භික්ඛුසත්තානං දෙසෙති.⁵ තෙසං අයං පුබ්බයොගො:- තෙ කීර කස්සපදසබලස්ස කාලෙ බුද්ධකවග්ගුලියොතිසං නිබ්බත්තා පබ්බාතෙ ඔලම්බන්තා දච්ඡන්තං ආභිධම්මකභික්ඛුනං අභිධම්මං සජ්ඣායන්තානං සරෙ නිමිත්තං ගගෙතා කණ්ණපකෙඤ්ඤාසුකකපකෙඤ්ඤා⁶ අජානිතාපි සරෙ නිමිත්තන්තාගමත්තකෙනෙව කාලං කතා දෙව ලොකෙ නිබ්බත්තිංසු. එකං බුද්ධත්තරං දෙවලොකෙ වසිතා තස්මිං කාලෙ මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තා යමක පාටිහාරියෙ පසිදිතා ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිංසු. ථෙරො සත්ථාරා දෙසිතං දෙසිතං ධම්මං ආහ රිතා තෙසං දෙසෙසි. සමමාසලුඬුඬුස්ස අභිධම්මදෙසනාපරියොසා නස්සා තෙසං භික්ඛුනං සත්තප්පකරණ උග්ගහණස්සා එකපසගාතෙ තෙව අගොසි.

අභිධම්මෙ වාචනාමග්ගො නාම සාරිපුත්තතෙරප්පහවො; මහා පකරණෙ ගණනාවාරො පි ථෙරෙනෙව සපිතො, ථෙරො පි ඉමිතා තිහාරෙත ධම්මත්තරං අමකෙතිවාසුඛං ගගෙතා ධාරෙතාං පරියා පුණ්ණිතා වාචෙතාස්සා පගොතිති? ගණනාවාරං සපෙසි. එවං සනෙත

1-5 දෙසෙති
 2-1, 2 3. 4 තසසහසෙතන හගවතා
 3-5 දෙසෙතා කාය වෙලාය
 4-මහෙසකකා; අපපසකකා; සබ්බත්ථ]
 5-1, 2, 3, 4 දෙසෙති
 6-1 2, 2 කණ්ණපකෙඤ්ඤාසුකකපකෙඤ්ඤා. 4 කණ්ණපකෙඤ්ඤා; සුකකපකෙඤ්ඤා. වා
 7-1, 3 3, 4 ගොතිති

පේරොව පස්මනරං ආභිධම්මකො හොති?ති, න හොති. සමමාසවු
ඥොව පස්මනරං ආභිධම්මකො; සො හි නං මහාබෝධිපලලභෙන
නිසිදිත්වා පටිවිජ්ඣි. බුද්ධො හුත්වා ච පන සත්තාහං එකපලල
භෙකන නිසිනෙනා උද්‍යනං උද්‍යනෙසි:—

යද්‍ය හවෙ පාභුහවනති ධම්මා
ආතාපිතො ක්‍රියායතො බ්‍රාහ්මණස්ස,
අථස්ස කඞ්ඛා වපයනති සබ්බා
යතො පජානාති සහෙත්තු ධම්මං.

යද්‍ය හවෙ පාභුහවනති ධම්මා
ආතාපිතො ක්‍රියායතො බ්‍රාහ්මණස්ස,
අථස්ස කඞ්ඛා වපයනති සබ්බා
යතො බ්‍යං පච්චයානං අවෙදි.

යද්‍ය හවෙ පාභුහවනති ධම්මා
ආතාපිතො ක්‍රියායතො බ්‍රාහ්මණස්ස,
ච්ඡුපයං නිට්ඨති මාරසෙනං
සුරියො ච ඔහාසයමනනලිකකනි.

ඉදං පස්ම බුද්ධවචනං නාම; ධම්මපද භාණකා පන:—

අනෙක ජාති සංසාරං සක්ඛාවිස්සං අතිබ්බිසං,
ගහකාරකං ගවෙසනෙනා දුක්ඛා ජාති පුනපුනං.

ගහකාරක! දිට්ඨොසි පුන ගෙහං න කාහසි,
සබ්බා තෙ ථාසුකා හග්ගා ගහකුටං විසඞ්ඛිතං,
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං තණ්හානං බයමජ්ඣගා ති.

ඉදං පස්මබුද්ධවචනං නාමා ති වදනති.

යමකසාලානමනතරෙ නිපනෙනා ඵරිතිබ්බාණ සමයෙ “හඤ
දුති භික්ඛවෙ! අමනනායාමි වො වයධම්මා සඞ්ඛාරා අපමාදෙන සමපා
දෙථා”ති චුත්ත වචනං පච්ඡිම බුද්ධවචනං නාම; උභින්නමනතරෙ
පඤ්චවත්තාලීස වස්සාති පුප්ඵදුමං ගනේනෙනා විශ¹ රතනාවලිං.
ආචුතනෙනා විශ ව කටිතො අමතපපකාසකො² සද්ධම්මො මජ්ඣිම
බුද්ධවචනං නාම;

තං සබ්බමි සභායනමානං පිටකතො තිණි පිටකාති හොනති,
තිකායතො පඤ්චතිකායා, අභගතො නවභාගි; ධම්මකකිකිතො වතු
රාසිති ධම්මකකිකි සහස්සාති; කථං?, සබ්බමි ගෙනං පිටකතො විනය
පිටකං සුත්තනනපිටකං අභිධම්මපිටකනති තිප්පහෙදමෙව හොති.
තත් උභයාන පාතිමොක්ඛාති දො ච්ඡඞ්ඛා දොවිසති බකිකා සො

ලස පරිවාරා ති ඉදං විනයපිටකං නාම; බ්‍රහ්මචාරාදි වතුතනිංස සුත්ත සඛගහො දීඝනිකායො, මූලපරියායසුත්තාදි දියස්සභා ආසුත්තසඛග හො මජ්ඣිමනිකායො, මඝකරණසුත්තාදි සත්තසුත්තසඛගහො සත්ත සත ආසට්ඨිසුත්තසඛගහො සංයුත්තනිකායො, විත්තපරියාදන සුත්තාදි තවසුත්තසඛගහො පඤ්ඤාසත සත්තපඤ්ඤාසුත්තසඛගහො අභිභු ත්තරනිකායො, බුද්ධකපායං-ධම්මපද-උද්දන-ඉතිවුත්තන-සුත්තනිපාන- විමානවත්තු- පෙනවත්තු- ථේරගාථා- ථේරිගාථා-ජාතක- නිද්දෙස- පටි සමභිද්- අපද්දන-බුද්ධවංස- වරියාපිටකවසෙත පණණ්ණසප්තභෙදෙ,¹ බුද්ධකනිකායො ති ඉදං සුත්තනනපිටකං නාම; ධම්මසඛගහේ ආදිති සත්තප්පකරණානි අභිධම්මපිටකං නාම; තත්ථ:—

විවිධ විසෙස නයත්තා විනයනතො වෙව කායවාචානං,
විනයත්ථ විදුති අයං විනයො විනයො ති අක්කාතො.

විවිධා ති එත්ථ පඤ්චවිධපානිමොක්ඛබ්බදෙසපාරාජිකාදි සත්ත ආපත්ති කඛ්ඛි මාතිකාවිභවගාදිප්පභෙදා නයා; විසෙසභූතා ව දලිහිකමමසිතිලී කරණප්පයොජනා අනුප්පඤ්ඤාත්තයා; භාසික වාචසික අජ්ඣාචාර නිසෙධනතො වෙස කායං වාවඤ්ඤා විනෙති; තසමා විවිධනයත්තා විසෙස නයත්තා කායවාචානඤ්ඤා විනයනතො අයං විනයො විනයො ති අක්කාතො; තෙනෙතමෙතස්ස වචනත්ථකොසලාත්ථං වුත්තං:—

විවිධ විසෙස නයත්තා විනයනතො වෙව කායවාචානං,
විනයත්ථ විදුති අයං විනයො විනයො ති අක්කාතො ති.

ඉතරං පත:—

අත්ථානං සුවනතො සුචුත්තතො සවනතො ථ සුදනතො
සුත්තාණා සුත්ත සභාගතො ව සුත්තං සුත්තනති අක්කාතං.

තං ති අත්තත්ථපරත්ථාදිභෙදෙ අත්ථ සුවෙති, සුචුත්තා වෙත්ථ අත්ථ වෙනෙය්ස්සයානුලොමෙන වුත්තත්තා, සවති වෙත්තං අත්ථ සය්ගමව ඵලං, පසවති ති වුත්තං හොති; සුදති වෙත්තං ධෙත්තු විය ඛිරං, පය්ගරති ති වුත්තං හොති; සුචු ව නො තායති², රක්ඛති ති වුත්තං හොති; සුත්තසභාගඤ්ඤාතං, යථා ති තච්ඡිකානං සුත්තං පමාණං හො ති, එවමෙතමපි විඤ්ඤානං, යථා ව සුත්තෙතන සඛගතිතාති පුප්ථාති න විචිරියනති න විද්ධංසියනති³ එවමෙතෙන සඛගතිතා අත්ථ, තෙ තෙනෙතමෙතස්ස වචනත්ථකොසලාත්ථං වුත්තං:—

අත්ථානං සුවනතො සුචුත්තතො සවනතො ථ සුදනතො,
සුත්තාණා සුත්ත සභාගතො ව සුත්තං සුත්තනති අක්කාතනති.

අභිධ්මෙය්ඤ්ඤා ච චන්දනාං චූභොතො යෙව්, අපරො පන නයො:—

යං එත්ථ චූඤ්ඤාමනො සලකකණං පූජ්භා පරිච්ඡින්නා,
චුත්තාධිකා ච ධම්මා අභිධම්මො තෙන අක්කාතො.

අයං හි අභිසංඥා චූඤ්ඤා සලකකණං පූජ්භා පරිච්ඡින්නාධිකෙසු දිස්සති. නාමාගෙස “බාලො මෙ ආචුසො! දුක්ඛා වෙදනා අභිකක්ඛන්ති නො පටික්ඛන්ති”ති ආදීසු චූඤ්ඤාං ආගතො, “යා තා රත්තියො අභිඤ්ඤා නා අභිලක්ඛිතා”ති ආදීසු සලකකණේ, “රාජාතිරාජා මුත්තජ්ඣෙ”ති ආදීසු පූජ්භෙ, “පටිබලො විනෙදාං අභිධම්මෙ අභිවිතයෙ”ති ආදීසු පරිච්ඡින්නො, අඤ්ඤාමඤ්ඤාසංකරවිරතීතෙ ධම්මෙ ච විතයෙ වා ති චුත්තං ගොති. “අභිකක්ඛන්තාන වණණනා”ති ආදීසු අධිකෙ, එත්ථ ච “රුප්පපත්තියා මග්ගං භාවෙති මෙත්තාසංගතෙන වෙතසා එකං දිසං එරිඤා විහරති”ති ආදීනා නයෙන චූඤ්ඤාමනොපි ධම්මා චුත්තා, “රූපා රමණං වා සඤ්ජරමණං වා”ති ආදීනා නයෙන ආරමණාදීනි ලක්ඛණීයත්තා සලකකණාපි, “සෙක්ඛා ධම්මා අසෙක්ඛා ධම්මා ලොකුත්තරා ධම්මා”ති ආදීනා නයෙන පූජ්භාපි, පූජාරමා ති අධිප්පායො; “එසෙසා ගොති වෙදනා ගොති”ති ආදීනා නයෙන සභාවපරිච්ඡින්නත්තා පරිච්ඡින්නාපි, “මහග්ගභා ධම්මා අප්පමාණා ධම්මා අනුත්තරා ධම්මා”ති ආදීනා නයෙන අධිකාපි ධම්මා චුත්තා, තෙනෙතමෙතස්ස ච චන්දනං කොසලලන්තං චුත්තං:—

යං එත්ථ චූඤ්ඤාමනො සලකකණං පූජ්භා පරිච්ඡින්නා,
චුත්තාධිකා ච ධම්මා අභිධම්මො තෙන අක්කාතො ති.

යං පනෙත්ථ අවසිට්ඨං¹ නං:—

පිටකං පිටකාත්ථිදු පරියත්තිභාජනත්තො ආහු,
තෙන සමොධානෙත්ථා නයො පි විතයාදයො ඤෙය්ඤා.

පරියත්තිපි හි “මා පිටකසම්පදානො”ති ආදීසු පිටකනති චුච්චති, “අථ පුරිසො ආගචෙත්ථය්ඤ්ඤා කුඤ්ඤපිටකං ආදයා”ති ආදීසු යං කිඤ්ඤි භාජනමපි, තස්මා පිටකං පිටකාත්ථිදු පරියත්තිභාජනත්තො ආහු, ඉදං තෙන සමොධානෙත්ථා නයො පි විතයාදයො ඤෙය්ඤා ති තෙන එවං දුට්ඨිකෙත්ථ පිටකසංඥාන සහ සමාසං කත්වා විතයො ව සො පිටකාදි පරියත්තිභාවතො තස්ස තස්ස අත්ථස්ස භාජනතො වා ති=විතය පිටකං, යථාචුත්තෙනෙව නයෙන සුත්තාදි තං පිටකාදිත්ථ=සුත්ත පිටකං, අභිධම්මො ව සො පිටකං වා ති=අභිධම්මපිටකනති එව මෙතෙ නයො පි විතයාදයො ඤෙය්ඤා, එවං ඤෙත්ථා ච පන තෙසෙව පිටකෙසු නානප්පකාර කොසලලන්තං:—

දෙසනා සාසනකථා හෙදං තෙසු යථාරහං
 සිකිතාපපහාණගමනීර භාවඤ්ච පරිදීපයෙ.
 පරිශතනිහෙදං සමපතනිං විපතනිඤ්චාපි යං යනිං,
 පාපුණාති යථා තිකුඤ්ච සබ්බං විභාවයෙති.

තත්‍රායං පරිදීපනා විභාවනා ව, එනාති හි තිණ්ඨි පිටකාති යථා කකමං ආණා වොහාර පරමත්ථ දෙසනා, යථාපරාධ යථානුලොම යථා ධම්ම සාසනාති, සංවරසංවර දිට්ඨිවිතීවෙසන නාමරූපපරිචේන්දකථා ති ව චුවචනති; එත්ථ හි විනයපිටකං ආණාරගෙන භගවතා ආණාබාහුලල තො දෙසිතත්තා ආණාදෙසනා, සුත්තනතපිටකං වොහාරකුසලෙන භගවතා වොහාරබාහුලලතො දෙසිතත්තා වොහාරදෙසනා, අභිධම්ම පිටකං පරමත්ථකුසලෙන භගවතා පරමත්ථබාහුලලතො දෙසිතත්තා පරමත්ථදෙසනා ති චුවචනති;

තථා පඨමං යෙ තෙ පචුරුපරාධා සත්තා තෙ යථාපරාධං එත්ථ සාසිතා ති=යථාපරාධසාසනං, දුතියං අනෙකාඤ්ඤාසයානුසයවරියාධි මුත්තකා සත්තා යථානුලොමං එත්ථ සාසිතා ති=යථානුලොමසාසනං, තතියං ධම්මපුඤ්ඤාමතෙන අහං මමා ති සඤ්ඤානො සත්තා යථාධම්මං එත්ථ සාසිතා ති=යථාධම්මසාසනනති චුවචනති;

තථා පඨමං අඤ්ඤාචාරපටිපක්කහුතො සංවරසංවරෙ එත්ථ කපි තොති=සංවරසංවරකථා, සංවරසංවරෙ ති බුද්ධකො වෙව මහතොතා ව සංවරසංවරෙ, කම්මාකම්මං විය එලාඵලං විය ව, දුතියං ආසට්ඨි දිට්ඨිපටිපක්කහුතො දිට්ඨිවිතීවෙසනා එත්ථ කපිතා ති=දිට්ඨිවිතීවෙසන කථා, තතියං රුහාදිපටිපක්කහුතො නාමරූපපරිචේන්දෙ එත්ථ කපි තො ති=නාමරූපපරිචේන්දකථා ති චුවචනති.

තිසුපි වෙතෙසු තිස්සො සිකිතා තිණ්ඨි පහාණාති වහුබ්බිධො ව ගමනීරහාවො වෙදිතබ්බො. තථා හි විනයපිටකෙ විසෙසෙන අධිසීල සිකිතා චුත්තා, සුත්තනතපිටකෙ අධිවිත්තසිකිතා, අභිධම්මපිටකෙ අධි පඤ්ඤා සිකිතා, විනයපිටකෙ ව විනිකක්මපපහාණං කිලෙසානං විනිකක්ම පටිපක්කත්තා සීලස්ස, සුත්තනතපිටකෙ පරිසුට්ඨානපපහාණං පරි සුට්ඨානපටිපක්කත්තා සමාධිස්ස, අභිධම්මපිටකෙ අනුසයපපහාණං අනු සයපටිපක්කත්තා පඤ්ඤාය, පඨමෙ ව තදබ්බපපහාණං කිලෙසානං, ඉතරෙසු විකම්මන සමුචේන්දපපහාණාති, පඨමෙ ව දුචරිතසංකි ලෙසස්ස පහාණං, ඉතරෙසු තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසානං පහාණං, එක මෙකසම්ම වෙත්ථ වහුබ්බිධො පි ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගමනීරහාවො වෙදිතබ්බො, තත්ථ ධම්මො ති තතති; අනෙං ති තස්සා යෙවනෙ; දෙ සනා ති තස්සා මහසා වචන්දාපිතාය තතනියා දෙසනා; පටිවෙධො ති තතනියා තතනිඅත්ථස්ස ව යථාභූතාවබ්බොධො; තීසුපි වෙතෙසු¹ එතෙ ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධා; යස්මා සසාදිති විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධිති

දුකෙකාගාහා,¹ අලබ්භනෙය්‍යපතිධිං ව, තසමා ගමිතරු; එවං එකමෙ කසමිං එත්ථ චතුරිතිධො පි ගමිතරුතාවො වෙදිතබ්බො.

අපරෙ නායො, ධම්මො නි ගෙහු; වුත්තං හෙතං “ගෙහුච්ඡි ඤාණං බමමපටිසමතිද්‍ය”ති, අත්ථො නි ගෙහුඵලං; වුත්තඤ්ඤාතං “ගෙහුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසමතිද්‍ය”ති, දෙසනා නි පඤ්ඤාතනි; යථා බමමං බමමාතිලා පො නි අබිප්පායො; අනුලොමපරිලොමසංකේපවිත්ථාරුද්වසෙන වා කාථනං; පටිවෙධො නි අභිසමයො; සො ච ලොකියලොකුත්තරෙ විසයතො ච අසමොගතො ච අත්ථානුරූපං ධම්මෙසු බමමානුරූපං අත්ථෙසු පඤ්ඤාතනි යථානුරූපං පඤ්ඤාතනිසු අවබොධො; තෙසං තෙසං වා නත්ථ තත්ථ වුත්තබමමානං පටිච්ඡේදකිතබ්බො සලකකණ්ඩො තො අවිපරිත සභාවො; ඉද්දා නි යසමා එතෙසු පිටකෙසු යං යං බමමරා නං අත්ථරානං වා යො වායං යථා යථා ඤාපෙතබ්බො අත්ථො සොතු නං ඤාණස්ස අභිමුඛො හොති නථා නථා තදත්ථෙතාතිනා දෙසනා, යො වෙත්ථ අවිපරිතාවබොධසංකිතො පටිවෙධො තෙසං තෙසං වා බමමානං පටිච්ඡේදකිතබ්බො සලකකණ්ඩොතො අවිපරිත සභාවො, සබ්බමෙපතං අනුපටිත²කුසලසමාරොති දුප්පඤ්ඤාති සසාදීති විස මහාසමුද්දො දුකෙකාගාහං අලබ්භනෙය්‍යපතිධිංඤා, තසමා ගමිතරු; එවමි එකමෙකසමිං එත්ථ චතුරිතිධො පි ගමිතරුතාවො වෙදිතබ්බො; එත්තාවතා ව:—

දෙසනා සාසනකථා හෙදං තෙසු යථාරහං,
සිකඛාප්පහාණගමිතරුතාවඤ්ඤා පරිදීපයෙ.

ඉති අයං ගාථා වුත්තත්ථා හොති:—

පරියතතිහෙදං සමපතනිං විපතතිඤ්ඤාපි යං යතිං,
පාපුණාති යථා තිකුඤ්ඤා තමපි සබ්බො විභාවයෙ ති.

එත්ථ පත තිසු පිටකෙසු තිවිධො පරියතතිහෙදො දධිබ්බො, තිස්සො හි පරියතතියො “අලගද්දුපමා නිස්සරණත්ථා භණ්ඩාගාරිකපරි යතනි”ති, තත්ථ යා දුග්ගතිතා උපාරම්භාදිගෙහු පරියාපුතා? අයං අල ගද්දුපමා; යං සකියාය වුත්තං “සෙය්‍යථාපි තිකුඤ්ඤා පුරිසො අලගද්දුත්ථි කො අලගද්දුගවෙසී අලගද්දුපරියෙසනං වරමානො, සො පසෙය්‍යය මහතතං අලගද්දු, තමෙනං භොගෙ වා නඬුගධෙසී වා ගණේය්‍යය, තස්ස සො අලගද්දු පටිපටිවතනිත්ථා හත්ථෙ වා බාහාය වා අරඤ්ඤාතරසමිං වා අභිගප්ඵව්චෙත ඛසෙය්‍ය, සො තතො නිද්දනං මරණං වා නිගවේණිය මරණමතතං වා දුකං, තං කියස්ස ගෙහු? දුග්ගතිතතතා තිකුඤ්ඤා! අලගද්දුස්ස, එවමෙව ඛො තිකුඤ්ඤා! ඉධෙකළෙව මොසපුරිසා බමමං පරියාපුණන්ති සුත්තං=පෙ=වෙදලලං; තෙ හං බමමං පරියාපුණිත්ථා තෙසං බමමානං පඤ්ඤාය අත්ථං න උපපරිකකිනති. තෙසං තෙ බමමා

පඤ්ඤාය අත්ම අනුප්පට්ඨිකතං න තිජ්ඣානං බමනති. තෙ උපාරමානා තිසංසා වෙව ධම්මං පරියාපුණ්ණාති ඉතිවාදප්පමොක්ඛාතිසංසා ව, යස්ස චන්දාය ධම්මං පරියාපුණ්ණාති තඤ්ඤාය අත්ම නානුභොනාති. තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතා දීඝරතං අනිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාති, තං කිස්ස හෙතු? දුග්ගහිතතතා හික්ඛවෙ! ධම්මාන"නති, යං පන සුග්ගහිතා සීලක්ඛනාදිපාරිසුරියෙව¹ ආකම්බමානෙන පරියාපුතා? න උපාරමාදිහෙතු, අයං නිස්සරණ්ණා; යං සක්ඛාය වුත්තං "තෙසං තෙ ධම්මා සුග්ගහිතා දීඝරතං හිතාය සුඛාය සංවත්තනාති, තං කිස්ස හෙතු? සුග්ගහිතතතා හික්ඛවෙ! ධම්මාන"නති, යං පන පරිඤ්ඤාතක්ඛනො පඨිණ්කිලෙසො භාවිතමය්හො පටිවිද්ධාකුප්පො සච්ඡිකතතිරොධො බිණ්ණසවො කෙවලං පච්චෙණ්ඩාලනන්දාය වංසානුරක්ඛණ්ණාය පරියාපුණාති. අයං භණ්ඩාගාරිකපරියතති ති;

විනයෙ පන සුප්පට්ඨිකතො හික්ඛු සීලසම්පදං නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාති. තාසං යෙව ච තත් පහෙද චචනතො; සුත්තෙ සුප්පට්ඨිකතො සමාධිසම්පදං නිස්සාය ඡළභිඤ්ඤා පාපුණාති. තාසං යෙව ච තත් පහෙදචචනතො; අභිධම්මෙ සුප්පට්ඨිකතො පඤ්ඤා සම්පදං නිස්සාය චතස්සො පටිසම්භිද්ධ පාපුණාති. තාසඤ්ඤා තත්ත්ව පහෙදචචනතො; එවමෙතෙසු සුප්පට්ඨිකතො යථාක්කමෙන ඉමං විජ්ජාතාය ඡළභිඤ්ඤා චතුපටිසම්භිද්ධපහෙදං සම්පතති. පාපුණාති. විනයෙ පන දුප්පට්ඨිකතො අනුඤ්ඤාන සුබ්බමස්ස අත්මරණපාපුරණාදිඵස්සසාමඤ්ඤාතො පටිකම්මෙනෙසු උපාදිනතකථස්සාදීසු අනවජ්ජ සඤ්ඤාදී භොති. වුත්තං වෙතං "තථාගං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි යථා යෙ මෙ අනතරුසිනා ධම්මා වුත්තා භගවතා තෙ පටිසෙවතො නාලං අනතරුසායා"ති, තතො දුස්සීලභාවං පාපුණාති. සුත්තෙ දුප්පට්ඨිකතො "චත්තාරො මෙ හික්ඛවෙ! පුග්ගලා සනෙතා සංවිජ්ජමානා ලොකස්මි"නති ආදීසු අධිප්පායං අජානනො දුග්ගහිතං ගණ්හාති, යං සක්ඛාය වුත්තං "අත්තනා දුග්ගහිතෙන අමෙහ වෙව අබ්බාවික්ඛති අත්තනඤ්ඤා ඛනති බහුඤ්ඤා අපුඤ්ඤා පසවති"ති, තතො මිච්ඡාදිට්ඨිතං පාපුණාති. අභිධම්මෙ දුප්පට්ඨිකතො ධම්ම විත්තං අභිධාවනො අවිනෙයයාති පි විනෙතති. තතො විත්තකෙඛ පං පාපුණාති, වුත්තං වෙතං "වත්තාරිමාති හික්ඛවෙ! අවිනෙයයාති න විනෙතතබ්බාති, යාති විනෙතනො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගි අස්සා"ති, එවමෙතෙසු දුප්පට්ඨිකතො යථාක්කමෙන ඉමං දුස්සීල භාව මිච්ඡාදිට්ඨිතා විත්තකෙඛ ප්පහෙදං විපතති. පාපුණාති ති, එත්තා වතා ව:-

පරියන්තිහෙදං සම්පතතිං විපතතිඤ්ඤාපි යං යතිං,

පාපුණාති යථා හික්ඛු තමපි සබ්බං විභාවයෙ ති.

අයමපි ගාථා වුත්තන්තා හොති. එවං නානපසකාරතො පිටකාති
ඤ්ඤා තෙතං වසෙන සබ්බපෙතං සඛගණාමානං තිණ්ණි පිටකාති
හොතති. කථං තිකායතො පඤ්ච තිකායා? ති, සබ්බමෙව හෙතං දීඝති
කායො මජ්ඣමතිකායො සංයුත්තතිකායො අභිගුත්තරතිකායො
බුද්ධකතිකායො ති පඤ්චපභෙදං හොති, තත් කතමො දීඝතිකායො?
තිවග්ගසඛගණාති බ්‍රහ්මජාලාදිති වතුත්තිංස සුත්තාති:—

වතුත්තිංසෙව සුත්තන්තා තිවග්ගො යස්ස සඛගහො,
එස දීඝතිකායො ති පඨමො අනුලොමිකො.

කසමා පනෙස දීඝතිකායො ති වුවවති? දීඝපමාණානං සුත්තානං
සමුග්ගතො නිවාසතො ව; සමුග්ගතිවාසා හි තිකායො ති වුවවති, “නාහං
හික්කවෙ! අඤ්ඤං එකතිකායමපි සමනුපස්සාමි එවං විත්තං යථස්මිදං
හික්කවෙ! තිරථජානගවා පාණා පොතිකතිකායො වික්කලුචතිකා
යො”ති, එවමාදිති වෙත්ථ සාධකාති සාසනතො ලොකතො ව, එවං
සෙසානමපි තිකායභාවෙ වචනන්තො වෙදිතබ්බො. කතමො මජ්ඣම
තිකායො? මජ්ඣමපමාණාති පඤ්චදසවග්ගසඛගණාති මුලපරියාය
සුත්තාදිති දියඤ්ඤානං දො ව සුත්තාති:—

දියඤ්ඤාසුත්තන්තා දො ව සුත්තාති යත්ථ සො,
තිකායො මජ්ඣමො පඤ්චදසවග්ගපරිග්ගහො.

කතමො සංයුත්තතිකායො? දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙන ධිතාති¹
මඤ්ඤරණසුත්තාදිති සත්තසුත්තසහස්සාති සත්තසුත්තසතාති ව දා
සට්ඨි ව සුත්තාති:—

සත්තසුත්තසහස්සාති සත්තසුත්තසතාති ව,
දාසට්ඨි වෙව සුත්තන්තා එසො සංයුත්තසඛගහො.

කතමො අභිගුත්තරතිකායො? ඵ්‍රිකෙකඅභිගාතිරෙකවසෙන
ධිතාති විත්තපරියාද්වාදිති නවසුත්තසහස්සාති පඤ්චසුත්තසතාති
සත්තපඤ්ඤාසුත්තාති සුත්තාති:—

නවසුත්තසහස්සාති පඤ්චසුත්තසතාති ව,
සත්තපඤ්ඤාසුත්තාති සඛා අභිගුත්තරෙ අයං.

කතමො බුද්ධකතිකායො? සකලං විනයපිටකං අභිබ්බමපිටකං
බුද්ධපාශ්ඨමමපද්දයො ව, පුබ්බෙ දසසිතා පඤ්චදසපභෙදා යපෙත්වා
වත්තාරෙ තිකායෙ අවසෙසං බුද්ධවචනං:—

යපෙත්වා වතුරෙපෙනෙ තිකායෙ දීඝආදිකො,
තදඤ්ඤං බුද්ධවචනං තිකායො බුද්ධකො මතො ති.

එවං තිකායතො පඤ්චනිකායා හොනති. කථං අභිභවසෙන නවඛයාති? යි, සබ්බමෙව හිදං “සුත්තං-ගෙය්‍යං-වෙය්‍යාකරණං-ගාථා-උද්‍යානං-ඉතිවුත්තකං-ජාතකං-අබ්‍යුතධම්මං-වෙදලල”නති නවප්‍රභේදං හොති, තත් උගතොච්ඡාය-නිදෙස-බ්‍රහ්ම-පරිවාර, සුත්ත නිපාතො මඛලසුත්ත-රත්නසුත්ත-නාලකසුත්ත-තුට්ඨකසුත්තාති, අඤ්ඤමපි ච සුප්‍රානාමකං තපාගතවචනං සුත්තනති වෙදිතබ්බං; සබ්බමපි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යනති වෙදිතබ්බං; විසෙසෙන සංයුත්ත තිකායෙ සකලොපි සගාථකවග්ගො, සකලමපි අභිධම්මපිටකං, තිණ්‍යා ථකං සුත්තං; යඤ්ඤමපි අධර්මභේගති අසභගතිතං බුද්ධවචනං තං වෙය්‍යාකරණනති වෙදිතබ්බං; ධම්මපද-පෙරගාථා-පෙරිගාථා-සුත්ත නිපාතො නොසුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා ච ගාථා ති වෙදිතබ්බා; සොච නසංඤ්ඤාමධිකගාථාපටිසංයුත්තා ආසිතිසුත්තනතා උද්‍යානනති වෙදි තබ්බං; “වුත්තඤ්ඤවතං භගවතා”ති ආදිනාප්‍රචන්දනා දසුප්‍රකරසත සුත්තනතා ඉතිවුත්තකනති වෙදිතබ්බං; අපණ්ණාසාතකාදීති පඤ්ඤ සාධිකාති පඤ්ඤාප්‍රාප්තසතාති ජාතකනති වෙදිතබ්බං; “චත්තාරො මෙ හික්කවෙ! අච්ඡරියබ්‍රහ්මා ධම්මා ආනන්දෙ”ති ආදිනාප්‍රචන්දනා සබ්බෙ පි අච්ඡරියබ්‍රහ්මධම්ම පටිසංයුත්තා සුත්තනතා අබ්‍රහ්මධම්මනති වෙදිතබ්බං; පුලලවෙදලල-මහාවෙදලල-සමොදිට්ඨි-සකකපඤ්ඤ-සඛිං රහාජනිය-මහාපුණ්ණමසුත්තාදයො සබ්බෙපි වෙදඤ්ඤා තුට්ඨිඤ්ඤා ලද්ධා ලද්ධා ප්‍රච්ඡන්දසුත්තනතා වෙදලලනති වෙදිතබ්බං. එවමෙතං අභිභවො, නවඛයනති; කථං ධම්මකතකිකා වතුරසිති ධම්මකතකි සහස්සා ති?ති, සබ්බමෙව හිදං බුද්ධවචනං—

ආසිතිං බුද්ධතො ගණතිං දො සහස්සාති තික්කතො,
වතුරසිතිසහස්සාති යෙමෙ ධම්මා පවත්තිනොති.

එවං පරිදිපිතධම්මකතකිවසෙන වතුරසිතිසහස්සප්‍රභේදං හොති. තත් එකානුසංකිකං සුත්තං එකො ධම්මකතකිකො, යං අනෙකානුසංකි කං තත් අනුසංකිවසෙන ධම්මකතකිකණනා, ගාථාබ්‍රහ්මසු පඤ්ඤප්‍රච්ඡ නං එකො ධම්මකතකිකො, විසජ්ජනං එකො, අභිධම්මෙ එකමෙකං තික උකභාජනං එකමෙකඤ්ඤ විත්තවාරභාජනං එකමෙකො ධම්මකතකිකො, විනයෙ අත්ථි වජ්ඣ අත්ථි මාතිකා අත්ථි පදභාජනියං අත්ථි ආප්‍රති අත්ථි අනාප්‍රති අත්ථි අනුරූපනති අත්ථි තිකවෙජ්ඣදො¹, හත්ථි එකමෙකො කොට්ඨාසො එකමෙකො ධම්මකතකිකො ති වෙදිතබ්බො, එවං ධම්මකත කිකා වතුරසිතිධම්මකතකිසහස්සාති; එවමෙතං සබ්බමපි බුද්ධවචනං පඤ්ඤසතික සඛිතිකාලෙ සඛිගායනොත මහාකායප්‍රච්ඡායෙ වසිග ණෙන අයං ධම්මො අයං විනයො ඉදං පඨමබුද්ධවචනං ඉදං මජ්ඣිම බුද්ධවචනං ඉදං පච්ඡමබුද්ධවචනං ඉදං විනයපිටකං ඉදං සුත්තනත පිටකං ඉදං අභිධම්මපිටකං අයං දීඝතිකායො=පෙ=අයං බුද්ධන නිකා

1-1, 2, 3, 4 අත්ථි අනාප්‍රති අත්ථි තිකවෙජ්ඣදො

යො ඉමානි සුත්තාදීනි නවසිංහනි ඉමානි වතුරසිතිධම්මකකිසසගස්සානිති ඉදං පභෙදං වචන්පෙත්ථාව සභිගිතං, න කෙවලඤ්ච ඉමමෙව, අඤ්ඤම්ච උද්ගතසම්භග-වග්ගසම්භග-පෙය්‍යාලසම්භග- එකනිපාතද්වකනිපාතාදි නිපාතසම්භග- සංසුත්තසම්භග- පණණාසසම්භගාදිමනෙක විධං තිස්ස පිටකෙස්ස සන්ධිස්සමානං සම්භගපපභෙදං වචන්පෙත්ථාව සත්තති මාසෙහි සම්භිතං. සම්භිතිපරියොසානෙ වස්ස ඉදං මහාකස්ස පණ්ණරෙන දසබලස්ස සාසනං පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණකාලං පවත්තනසමන්තං කතනති සඤ්ජාතපපමොද සාධුකාරං විශ දදමානා අයං මහාපඨවී උදකපරියන්තං කත්වා අනෙකපපකාරං සංකම්පි සමප කම්පි සමපවෙධි අනෙකානි ව අව්චරියානි පාගුරුහෙසුං.

එවං සම්භිතෙ පනෙත්ථ අයං අභිධම්මො පිටකතො අභිධම්මපිටකං නිකායතො බුද්ධකතිකායො අභිගතො වෙය්‍යාකරණසිංහං ධම්මකකිසි තො කතිපයානි ධම්මකකිසසගස්සානි ගොනති. තං ධාරයනෙත්තස්ස භික්ඛුස්ස පුබ්බෙ එකො භික්ඛු සබ්බසාමසික පරිසාය නිසිදිත්වා අභි ධම්මතො සුත්තං ආගරිත්වා ධම්මං කපේනෙත්තා රුපකකිකො අබ්‍යා කතො චත්තාරෙ ඛකිං සියා කුසලා සියා අකුසලා සියා අබ්‍යාකතා, දසායත්තා අබ්‍යාකතා, ඤේ ආයත්තා සියා කුසලා සියා අකුසලා සියා අබ්‍යාකතා, සොලසධාතූයො අබ්‍යාකතා, ඤේ ධාතූයො සියා කුසලා සියා අකුසලා සියා අබ්‍යාකතා, සමුදය සච්චං අකුසලං මග්ග සච්චං කුසලං නිරුධ්මසච්චං අබ්‍යාකතං, දුක්ඛසච්චං සියා කුසලං සියා අකුසලං සියා අබ්‍යාකතං, දසිත්ථියා අබ්‍යාකතං, දෙමනස්සිත්ථියං අකු සලං, අනඤ්ඤතඤ්ඤස්සාමිතිත්ථියං කුසලං, චත්තාරි ඉත්ථියානි සියා කුසලා සියා අබ්‍යාකතා, ඡ ඉත්ථියානි සියා කුසලා සියා අකුසලා සියා අබ්‍යාකතා නි ධම්මකථං කපේති¹, තස්මිං ණානෙ එකො භික්ඛු නිසි තො ධම්මකපික! ත්වං සිනෙරුං පරිඤ්චිපනෙත්තා විශ දීඝස්සුත්තං ආගරිසි කිං සුත්තං නාමෙත්තනති? ආහ. අභිධම්මස්සුත්තං නාම ආට්ඨ සොති, අභිධම්මස්සුත්තං කස්මා ආගරිසි? කිං අඤ්ඤං බුද්ධභාසිතං සුත්තං ආගරිතුං න වට්ටති ති? අභිධම්මෝ කෙත භාසිතො? ති, න එසො බුද්ධභාසිතොති, කිං පන තෙ ආට්ඨසො! විනයපිටකං උග්ග හිත්තනති? න උග්ගහිතං ආට්ඨසො! ති, අවිනයධාරිතාය මඤ්ඤ ත්වං අජානනෙත්තා එවං වදෙසි ති, විනයමත්තමෙව ආට්ඨසො! උග්ගහිත්තනති, තම්පි තෙ දුග්ගහිතං පරිසපරියනෙත්ත නිසිදිත්වා තිද්ධයනෙත්ත උග්ග හිතං හවිස්සති, තුලිඤ්ඤෙහි පබ්බාජෙත්තො වා උපසම්පාදෙත්තො වා සාතිසාරෙ ගොති. කිං කාරණං? විනයමත්තස්සාපි දුග්ගහිත්තතා, චුත්තඤ්ඤවතං තත්ථ අනාපතති න විචණ්ණතුකාමො ඉඤ්ඤ තාව ආට්ඨසො! සුත්තන්තං වා ගාථායො වා අභිධම්මං වා පරියාපුණස්සු, පච්ඡාපි විනයං පරියාපුණ්ණස්සි ති, සුත්තනෙත්ත ඔකාසං කාරුපෙත්වා අභිධම්මං වා විනයං වා පුච්ඡති, අභිධම්මෙ ඔකාසං කාරුපෙත්තො සුත්තන්තං වා විනයං වා පුච්ඡති, විනයෙ ඔකාසං කාරුපෙත්වා

සුත්තනතං වා අභිධම්මං වා පුච්ඡති, තිං පන එතතකම්පි න ජානාසීති, එතතකෙන පි පරවාදී තිග්ගතිතො හොති. මහාගොසිඛසුත්තං පන ඉතොපි බලවතරං, තත්‍ර හි ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තතෙරො අඤ්ඤ මඤ්ඤං පුච්ඡනපඤ්ඤාඤ්ච විස්සජ්ජනඤ්ච ආරෙවෙද්ධං සජ්ජසන්නිකං ගන්ත්වා මහාමොග්ගලානතෙරස්ස විස්සජ්ජනං ආරෙවෙනො “ඉධා චුස්සා! සාරිපුත්ත! ථෙව තිකුඤ්ඤා අභිධම්මභාවං කපේනති තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පඤ්ඤං පුච්ඡන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පඤ්ඤං පුට්ඨා විස්සජ්ජනති නො ච සංසාදෙනති ධම්මි ච නෙසං කථා පචත්තන්ති හොති, එවරුපෙන බො ආචුස්සා! සාරිපුත්ත! භිකුඤ්ඤා ගොසිඛසාලවතං සොහෙය්‍යා”ති ආහ; සත්ථා ආභිධම්මිකා නාම මම සාසනෙ පරිබාහිරාති අවත්වා සුචණ්ණොලිඛගසද්දිසං ගිවං උත්තාමෙත්වා පුණ්ණවන්දසසිරිකං මහාචුඛං පුරෙත්වා බ්‍රහ්මස්තොසං නිවර්තෙතො සාධු සාධු සාරිපුත්තා!ති මහා මොග්ගලානතෙරස්ස සාධුකාරං දත්වා යථා තං මොග්ගලානො ච සමමා බ්‍යාකරමානො බ්‍යාකරෙය්‍ය, මොග්ගලානො හි සාරිපුත්ත! ධම්මකපිකො ති ආහ.

ආභිධම්මිකතිකුඤ්ඤා යෙව කිර ධම්මකපිකා නාම; අවසෙසා ධම්ම භාවං කපේනතාපි න ධම්මකපිකා; කසමා? තෙ හි ධම්මකථං කපේ නතා කම්මනතරං විපාකනතරං රුපාරුපපරිවේෂ්ඨං ධම්මනතරං ආලොලෙත්වා කපේනති, ආභිධම්මිකා පන ධම්මනතරං අනාලො ලෙනති. තසමා ආභිධම්මිකො භිකුඤ්ඤා ධම්මං කපේතු වා මා වා පුච්ඡන කාලෙ පන පඤ්ඤං කපේස්සති ති, අගමෙව කිර එකත්තධම්ම කපිකො නාම හොති. ඉදං සක්කාය සත්ථා සාධුකාරං දත්වා සුකපිතං මොග්ග ලානෙනා ති ආහ. අභිධම්මං පරිබාහෙනො ඉමස්මිං ජීනවකෙක පහාරං දෙති. සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤං පරිබාහති, සජ්ජි වෙසාරජ්ජඤ්ඤං පටිති වතෙතති¹, සොදුකාමං පරිසං විසංවාදෙති, අරියමග්ගෙ ආවරණං බ්‍රහ්මික, අට්ඨාරසසු හෙදකරවජ්ජිසු එකස්මිං සජ්ජස්සති, උකෙඛපතිග්ග කම්ම නියස්සකම්ම තජ්ජනියකම්මාරහො හොති, තං තං කම්මං කත්වා උග්ගොජ්ජනබ්බො ගච්ඡි විසාසාදෙ හුත්වා ජීවිස්සති ති, අථාපි එවං වදෙය්‍ය සචෙව අභිධම්මො බ්‍රහ්මාසිතො යථා අනෙකෙසු සුත්තසහ සෙසසු “එකං සමගං භගවා රුජගගෙ විහරති”ති ආදිනා නයෙන තිදුතං සජ්ජතං, එවමස්සාපි තිදුතං සජ්ජතං භවෙය්‍යාති, සො ජාතක සුත්තතිපාතධම්මපද්දිතං එවරුපං තිදුතං තස්මි, න වෙතාති බ්‍රහ්ම භාසිතාති ති පටිකම්පිති උත්තරිමපි එවං වතනබ්බො පණ්ණිත! අභි ධම්මො නාමෙස සබ්බඤ්ඤාබ්‍රහ්මානං යෙව විසයො, න අඤ්ඤාසං විසයො, බ්‍රහ්මානං හි මිහකනති පාකටා, අභිජාති පාකටා, අභි සමෙට්ඨ පාකටා, ධම්මවකකපපචත්තනං පාකටං, යමකපාටිගාරියං පාකටං, තිවිකකමො² පාකටො, දෙවද්‍රොකෙ දෙසිතභාවො පාකටො, දෙවොරොග්ගණං පාකටං, යථා නාම වකකවත්තිරඤ්ඤා හස්සිත

නාම ආයුර්තනාම ආයුර්තනාම යනාදියො යොජෙත්වා විවරණං නාම
අට්ඨානං අකාරණං, වක්කරතනං වා පන ආයුර්තනාම පලාලසකවෙ
මුලමෙත්වා විවරණං නාම අට්ඨානං අකාරණං, යොජනපමාණං
ඉහාසනසමන්තමණිරතනං වා පන කප්පාසපච්ඡයං පක්ඛිපිත්වා වලඤ්ඤ
නාම නාම අට්ඨානං අකාරණං, කසමා? රුජාරහහණධර්මාය; එවමෙව
අභිධම්මො නාම න අඤ්ඤාසං විසයො සබ්බඤ්ඤා බුද්ධානං යෙව
විසයො, තෙසං වසෙන දෙසෙනබ්බො දෙසනා, බුද්ධානඤ්ඤි ඔක්කන්ති
පාකට්ඨං=පෙ=දෙවොරෙහණං පාකට්ඨං,

අභිධම්මස්ස නිදන නිවටං නාම නත්ති පණ්ණිතා ති, න ති සක්කා
එවං වුත්තෙ පරවාදිනා සහධම්මිකං උද්ගාරං උද්ගරිතුං, මණ්ඩලා
රුමවාසි තිස්සභුතියෙන්රෙ පන මහාබෝධිතිදුතෙ එස අභිධම්මො
නාමාති දසෙයුතුං “යෙන සවාහං භික්ඛවෙ! විහාරෙන පසමාභිසම්බු
ද්ධො විහරම්. තස්ස පදෙසෙන විහාසි” නති ඉමං පදෙසවිහාරස්සත්ත
න්තං ආහරිත්වා කපෙසි. දසවිධො ති පදෙසො නාම; ඛනිපදෙසො-
ආයතනපදෙසො- ධාතුපදෙසො- සම්මාපදෙසො-ඉන්ද්‍රියපදෙසො-පච්ච
යාකාරපදෙසො-සතිපට්ඨාන පදෙසො-කුසලපදෙසො-නාමපදෙසො-
ධම්මපදෙසො ති; තෙසු සත්ථා මහාබෝධිමණෙධි පඤ්ඤාකඩකෙධි නිප
දෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං වෙදනාකඩකඩවසෙනෙව විහාසි,
ආදසායනනාති අට්ඨාරසධාතුයො නිපපදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙ
මාසං ධම්මායතනෙ වෙදනාවසෙන ධම්මධාතුයඤ්ඤ වෙදනාවසෙනෙව
විහාසි, වත්තාරි සම්මාති නිපපදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං දුක්ඛ
සම්මා වෙදනා වසෙනෙව විහාසි, බාචිසතින්ද්‍රියාති නිපපදෙසෙන
පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං වෙදනාපඤ්ඤාකෙ ඉන්ද්‍රියවසෙන විහාසි, ආ
දසපදිකං පච්චයාකාරවට්ටං නිපපදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං
එස්සපච්චයා වෙදනාවසෙනෙව විහාසි, වත්තාරෙ සතිපට්ඨානෙ නිප
පදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං වෙදනාසතිපට්ඨානවසෙනෙව
විහාසි, වත්තාරි කුසානාති නිපපදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං
කුසානෙහෙසු වෙදනාවසෙනෙව විහාසි; නාමං නිපපදෙසෙන පටි
විජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං තත්ථ වෙදනාවසෙනෙව විහාසි, ධම්ම
නිපපදෙසෙන පටිවිජ්ඣි, ඉමං තෙමාසං වෙදනාතිකවසෙනෙව
විහාසි ති එවං පෙරෙ පදෙසවිහාරස්සත්තන්තවසෙන අභිධම්මස්ස නිද
නං කපෙසි. භාමවාසි සුමනදෙවෙන්රෙ පන හෙට්ඨාලොහපාසාදෙ
ධම්මං පරිවත්තෙතෙතො¹ අයං පරවාදී බාහා පහංගා අරඤ්ඤා කඤ්ඤ
තොතා විස අසක්කිකං අට්ටං² කරෙතොතා විස ව අභිධම්මෙ නිදනස්ස
අත්ථිභාවට්ඨි න ජානාති ති වත්තා නිදනං කපෙන්නො එවමාහ “එකං
සමයං භගවා දෙවෙසු විහරති තාවතියංසෙසු පාරිවජ්ජනකමුලෙ පණ්ණු
කම්බලසිලායං, තත්‍ර ඛො භගවා දෙවනං තාවතියංසානං අභිධම්මකථං
කපෙසි “කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා අව්‍යාකතා ධම්මා” ති, අඤ්ඤාසු

පන පුතෙකු එකමෙව නිදන, අභිධමෙව දො නිදනාති අභිගම නිදනං දෙසනාතිදුනඤ්ච, තත් අභිගමනිදුනං දීපඛකරදසලතො පටිභාය යාව මහාබෝධිපලලඛනා වෙදිතබ්බං, දෙසනාතිදුනං යාව ධම්මවක්කපපවත්තනා, එවං උභය නිදනසම්පන්නාය පනස් අභි ධම්මස්ස නිදනකොසලලත්ථං ඉදං තාව පඤ්ඤානම්මං වෙදිතබ්බං:—

අයං අභිධමෙව නාම කෙන පභාවිතො? කත් පරිපාවිතො? කත් අභිගතො? කද අභිගතො? කෙන අභිගතො? කත් විචිතො? කද විචිතො? කෙන විචිතො? කත් දෙසිතො? කස්සත්ථාය දෙසිතො? කිමත්ථං දෙසිතො? කෙති පටිග්ගතිතො? කෙ සිකඛනති? කෙ සිකඛිත සිකඛා? කෙ ධාරෙන්නති? කස්ස වචනං? කෙනාභතො? ති, තත්ථිදං විස්ස ජන්තං, කෙන පභාවිතො? ති, බෝධිඅභිනිහාරං සක්ඛාය පභාවිතො; කත් පරිපාවිතො? ති, අසිඤ්ඤා¹ ජාතකසතෙසු; කත් අභිගතො? ති, බෝධිමුලෙ; කද අභිගතො? ති, විසාබ්‍රහ්මණිමාසියං; කෙනාධි ගතො? ති, සබ්බඤ්ඤාබුද්ධො; කත් විචිතො? ති, බෝධිමණ්ඩො; කද විචිතො? ති, රතනසරසත්තාහෙ; කෙන විචිතො? ති, සබ්බඤ්ඤා බුද්ධො; කත් දෙසිතො? ති, දෙවෙසු තාවතිංසෙසු; කස්සත්ථාය දෙසි තො? ති, දෙවතානං; කිමත්ථං දෙසිතො? ති, වතුරෙසතිත්ථරණත්ථං; කෙති පටිග්ගතිතො? ති, දෙවෙති; කෙ සිකඛනති? ති, සෙබා ව පුප්ථිජ්ජනකල්‍යාණා ව; කෙ සිකඛිතසිකඛා? ති, අරහතො බිණ්ණව්‍යා; කෙ ධාරෙන්නති? ති, යෙ සංවත්තනති නෙ ධාරෙන්නති; කස්ස වචනනති? භගවතො වචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස; කෙනාභතො? ති, ආචරියපරම්පරාය; අයං හි සාරිපුත්තත්ථෙරො හදුර් සොතිතො පිය ජාලි පියපාලො පියදස්සි කොසියපුත්තො සිග්ගවො සන්දෙහො මොග්ගලිපුත්තො පුද්ගො ධම්මියො දුසකො සොනකො රෙවතො ති එවමාදීති යාව තතියසඛිතිනිකාලා ආභතො, තතො උද්ධං තෙසං යෙව සිස්සානුසිස්සෙති ති එවං තාව ජම්බුදීපතලෙ ආචරියපරම්පරාය ආභ තො. ඉමං පන දීපං:— තතො

මතින්ද්‍ර ඉට්ඨියො උත්තියො

සම්බලො හදුනාමො ව,

එතෙ නාගා මහාපඤ්ඤා

ජම්බුදීපා ඉධාගතා ති.

ඉමෙහි මහානාගෙහි ආභතො, තතො උද්ධං තෙසං යෙව සිස්සා නුසිස්සාසඛිතාය ආචරියපරම්පරාය යාවජ්ජනකාලා ආභතො, එවං ආභතස්ස පනස්ස යං තං දීපඛකරදසලතො පටිභාය යාව මහාබෝධි පලලඛනා අභිගමනිදුනං, යාව ධම්මවක්කපපවත්තනා දෙසනා නිද නඤ්ච වුත්තං. තස්ස ආචාරාවත්ථං අයමානුපුත්ති නථා වෙදිතබ්බං:—

ඉතො කිර කප්පසනසහස්සාධිකානං වතුනනං අසඬේධයානං මන්තෙ අමරවතී නාම නගරං අහොසි, නන් සුමෙධො නාම බ්‍රාහ්මණො පටිවසති උභතො සුජාතො මාතිතො ව පිතීතො ව, සංසුඤ්ඤාගහණිකො යාව සත්තමා කුලපරිවට්ඨා අකබ්භිතො අනුපකකුල්ඨො ජාතිවාදෙන, අභිරුපො දස්සතීයො පාසාදිකො පරමාය වණණපොකකිරතාය සමන්තාගතො, සො අඤ්ඤං කමමං අභාසී බ්‍රාහ්මණසිප්පමෙව උග්ගණති, තස්ස දගරකාලෙ යෙව මාතාපිතරෙ කාලමකංසු; අථස්ස රුසිවස්සිකො අමච්චො ආයපොත්ථං ආහරිතො සුවණණරජතමණිමුත්තාදිපුරිතෙ ගබ්භෙ විවරිතො එත්තනං තෙ කුමාර! මාතුසන්තකං එත්තනං පිතුසන්තකං එත්තනං අය්‍යකපය්‍යකානං සන්තකානති යාවසත්තමා කුලපරිවට්ඨා ධනං ආවිකබ්භිතො එතං පටිපජ්ජාති තී ආහ, සුමෙධපණ්ඩිතො විනෙතසි ඉමං ධනං සංහරිතො මය්‍යං පිතුපිතාමහාදයො පරලොකං ගමන්තො එකකායපණ්ඩි ගහෙතො න ගතො, මයා පන ගහෙතො ගමනකාරණං කාතුං වට්ඨති තී, රඤ්ඤො ආරෙවෙතො නගරෙ හෙරිං වරුපෙතො මහාජතස්ස දුතං දතො තාපසපබ්බජං පබ්බජ. ඉමස්මිං පන සානෙ සුමෙධකථා කථෙතබ්බො, වුත්තඤ්ඤවහං බුද්ධිවංසෙ:—

කපප ව සනසහස්සෙ වතුරෙ ව අසඬේධෙ,
අමරං නාම නගරං දස්සනෙය්‍යං මනොරමං.

දසති සද්දෙහි අවිචිතං අන්තපානසමායුතං,
හත්ථිසද්දං අස්සසද්දං හෙරිසකිරථාති ව.

විණාමුතිභිගසද්දඤ්ඤා තාලගීතං නථෙව ව,
බාදථ පිචථ චෙව අන්තපානෙන සොසිතං.

නගරං සබ්බභිගසමපන්නං සබ්බකාමමුපාගතං,
සත්තරහනසමපන්නං නානාජතසමාකුලං.

සම්ඤ්ඤා දෙවනගරං ව ආවාසං පුඤ්ඤකමමිතං,
නගරෙ අමරවතීයා සුමෙධො නාම බ්‍රාහ්මණො.

අනෙකකොට්ඨිකනිවයො පසුතබනධඤ්ඤවා,
අජ්ඣායකො මන්තධරෙ තිණණං වෙදන පාරගු.

ලකඛණෙ ඉතිහාසෙ ව සධමෙම පාරමිං ගතො,
රහොගතො නිසීදිතො එවං විනෙතසහං තදු.

දුක්ඛො පුනඛාවො නාම සරිරස්ස ව හෙදනං,
සමොගමරණං දුක්ඛං ජරාය අභිමද්දනං.

ජාතිධමො ජරාධමො ව්‍යාධිධමො වහං තදු,
අජරං අමරං බෙමං පරියෙසිස්සාමි නිබ්බුතං.

යනතුනිමං පුඤ්ඤායං නානාකුණපසුරිතං,
ඡබ්බසිත්තාන ගවෙජ්ජයං අනපෙකෙතො අනඤ්ඤා.

අඤ්ඤා හෙතිති යො මග්ගො න සො සක්කො න හෙතුග්ගො,
පරිසෙසිස්සාමි තං මග්ගං ගවතො පරිමුත්තියා.

යථාපි දුකෙකු විජ්ජනෙත පුබ්බං නාමපි විජ්ජනි,
එවං ගවෙ විජ්ජමානෙ විහවො පි ඉච්ඡිතබ්බකො.

යථාපි උණෙකු විජ්ජනෙත අපරං විජ්ජනි සිතලං,
එවං තිවිධගතිවිජ්ජනෙත නිබ්බාණං ඉච්ඡිතබ්බකො.

යථාපි පාපෙ විජ්ජනෙත කල්යාණමපි විජ්ජනි,
එවමෙව ජාතිවිජ්ජනෙත අජාති පි ඉච්ඡිතබ්බකො.

යථා ගුරුගතො පුරිසො තලාකං දිස්සාන පුරිතං,
න ගවෙසති තං තලාකං න දෙසො තලාකස්ස සො.

එවං කිලෙසමලධොවෙ විජ්ජනෙත අමතංතලෙ,
න ගවෙසති තං තලාකං න දෙසො අමතංතලෙ.

යථා අරිති පරිරුද්ධො විජ්ජනෙත ගමනෙ පථෙ,
න පලායති සො පුරිසො න දෙසො අඤ්ඤාස්ස සො.

එවං කිලෙසපරිරුද්ධො විජ්ජමානෙ සිවෙ පථෙ,
න ගවෙසති තං මග්ගං න දෙසො සිවමඤ්ඤාස්ස.

යථාපි ව්‍යාධිතො පුරිසො විජ්ජමානෙ තිකිච්ඡකෙ,
න තිකිච්ඡාපෙති තං ව්‍යාධිං න සො දෙසො තිකිච්ඡකො.

එවං කිලෙසව්‍යාධිති දුක්ඛිතො පරිපිළිනො,
න ගවෙසති තං ආවර්ගං න සො දෙසො විනාශකො.

යථාපි කුණ්ටං පුරිසො නණෙඤ්ඤං බද්ධං ජිගුච්ඡිග්ගං,
මොවසිත්තාන ගවෙජ්ජයං පුබ්බෙ සෙරී සයංවසී.

නපෙවිමං පුඤ්ඤායං නානාකුණපසංඝායං,
ඡබ්බසිත්තාන ගවෙජ්ජයං අනපෙකෙතො අනඤ්ඤා.

යථා උච්චාරයානමති කාරිසං නරනාරියො,
ඡබ්බසිත්තාන ගවෙජ්ජනි අනපෙකෙතො අනඤ්ඤා.

එවමෙවාගං ඉමං කායං නානාකුණපසුරිතං,
ඡබ්බසිත්තාන ගවෙජ්ජයං වච්චං කතො යථා කුටිං.

යථාපි ජජ්ජරං නාවං පලුග්ගං උද්ධගාතිණිං,¹
සාමි ඡබ්බසිත්තාන ගවෙජ්ජනි අනපෙකෙතො අනඤ්ඤා.

එවමෙවාහං ඉමං කායං නවච්ඡද්දං ධූවස්සවං,
ඡබ්බසිඤ්ඤාන ගච්ඡස්සං ජිණ්ණං නාවං ව සාමිකා.

යථාපි පුරිසො වොරෙහි ගච්ඡන්තො ගණ්ඩවාදිං,
ගණ්ඩවෙෂ්ඨහං දිස්වා ඡබ්බසිඤ්ඤාන ගච්ඡති.

එවමෙව අයං කායො මහාවොරසමො විශ්,
පහායිමං ගම්ඤ්ජාමි කුසලවෙෂ්ඨනාභයා.

එවාහං විනායිඤ්ඤාන නෙකකොට්ඨකං ධනං,
නාථානාථානං දඤ්ඤාන හිමවනනමුපාගමිං.

හිමවනනස්ස අවිදුරෙ බමමහො නාම පබ්බතො,
අස්සමො සුකතො මය්හං පණ්ණසාලා සුමාපිතා.

වඛකමං තත්ථ මාපෙසිං පඤ්චදෙසවිච්ඡිතං,
අධිගුණසමුපෙතං අභිඤ්ඤාලලමාහරිං.

සාටකං පඡ්ඨං තත්ථ නවදෙසමුපාගතං,
වාකචිරං තිවාසෙසිං ආදසගුණමුපාගතං.

අධිදෙසසමාකිණ්ණං පඡ්ඨං පණ්ණසාලකා,
උපාගමිං රුක්ඛමුලං ගුණෙහි දසනුපාගතං.

වාපිතං රුපිතං ධඤ්ඤං පඡ්ඨං තිරවසෙසතො,
අනෙකගුණසමපන්නං පවනනඵලමාදිසිං.

තත්ථපාධානං පද්ධිං තිසර්ඡධානවඛකමො,
අභ්‍යන්තරමි සත්තාගෙ අභිඤ්ඤාලලමපාදිනි.

තත්ථ “අස්සමො සුකතො මය්හං පණ්ණසාලා සුමාපිතා”හි ඉමිස්සා පාළියා සුමෙධපණ්ණිතෙන අස්සමපණ්ණසාලාවඛකමා සහත්ථා මාපිතා විශ චුත්තා, අයං පනෙත්ථ අන්තො=මහාසත්තං හිමවනනං අර්හත්ථාගගෙ ඤා අර්ඡ ධම්මකපබ්බතං පවිසිස්සාමිති නිකඛන්තං දිස්වා සකෙකා දෙවනම්ඤ්ඤෙ විස්සකමච්චෙවපුත්තං ආමන්තෙත්වා ගච්ඡ තාන! අයං සුමෙධපණ්ණිතො පබ්බජිස්සාමිති නිකඛන්තො එතස්ස වසනධර්මානං මාපෙහි ති; සො තස්ස වචනං සමපට්ඨිත්වා රමණීයං අස්සමං සුගුත්තං පණ්ණසාලං මනොරමං වඛකමඤ්ච මාපෙසි. භගවා පත නද අත්තනො පුඤ්ඤානුභාවෙන තිපථන්තං තං අස්සමපදං සකාය සාරිපුත්ත! තස්මි ධම්මකපබ්බතො:—

“අස්සමො සුකතො මය්හං පණ්ණසාලා සුමාපිතා,
වඛකමං තත්ථ මාපෙසිං පඤ්චදෙසවිච්ඡිතං”නති

ආහ. තත්ථ “සුකතො මය්හං”නති සුකතො මයා; “පණ්ණසාලා සුමාපිතා”හි පණ්ණව්ඡදනා සාලා පි මෙ සුමාපිතා අගොසි. “පඤ්චදෙස

විවර්ජිත” නම් පසුබිමේ වඩකමණ්දෙසා නාම-ඵඛවිසමතා අනෙතා රුකකතා ගහනවර්තනතා අතිසමාධිතා අතිවිසාලතා ති, ඵඛවිසමභූමි භාගසමිං හි වඩකමෙ වඩකමනනාසා පාද රුජනති, ඵොටා උට්ඨිතනති, විතතං එකග්ගතං න ලගති, කමමට්ඨානං විපජ්ජති, මුදුසමනලෙ පන එසුචිභාරං ආගමිම කමමට්ඨානං සමපජ්ජති, තස්මා ඵඛවිසමභූමි භාගතා එකො දෙසො ති වෙදිතබ්බො; වඩකමණ්දෙසා අනෙතා වා මණ්දෙසා වා කොටියො වා රුකෙක සති පමාදමාගමිම වඩකමනනාසා නලාටං වා සීසං වා පටිගඤ්ඤති ති අනෙතාරුකකතා දුතියො දෙසො; තිණලතාදි ගහනවර්තනතා වඩකමෙ වඩකමනනො අනිකාරවෙලායං උරගාදිකො පාණේ අකකම්භි වා මාරෙති තෙති වා දට්ඨො දුක්ඛං ආපජ්ජති ති ගහනවර්තනතා තතියො දෙසො; අතිසමාධිමෙ වඩකමෙ ආයාමතො රතතිකෙ වා අසිරතතිකෙ වා වඩකමනනාසා පරිවෙජ්ජෙ පකඩලිභා නබාපි අභිගුලියොපි භිජ්ජනති ති අතිසමාධිතා වතුඤ්ඤා දෙසො; අති විසාලෙ වඩකමෙ වඩකමනනාසා විතතං විධාවති එකග්ගතං න ලගති ති අතිවිසාලතා පසුබිමො දෙසො; පුපුලතො පන දියසිරතනං දීපු පසෙසු රහතමතතං අනුවඩකමණ්දෙසො සට්ඨිතතං මුදුතලං සම විපජ්ජිණ්ණවාලකං වඩකමණ්දෙසො වට්ඨති, වෙතිසගිරිමති දීපපසාදක මතින්ද්‍රෙණ්දෙසො වඩකමණ්දෙසො විස, තාදිසං තං අහොසි, තෙනානු “වඩකමං තත්ථ මාපෙසිං පසුබිමෙ විවර්ජිත” නම්

“අට්ඨගුණසමුපෙත” නම් අට්ඨති සමණස්සබ්බෙ උපෙතං; අට්ඨමාති සමණස්සබ්බාති නාම-ධනධිඤ්ඤාපරිග්ගභාභාවො, අනවජ්ජිණිපාතපරි ගෙසනභාවො, නිබ්බුතපිණ්ඩභුඤ්ඤානභාවො, රට්ඨං පිලෙඤ්ඤා ධනසාරං වා සීසකභාපණාදීති වා ගණනනෙතස්ස රුජකුලෙස්ස රට්ඨපිලනකිලෙසා භාවො, උපකරණෙස්ස නිවර්තනරුග්ගාවො, වොරවිලොපෙ නිබ්බයභා වො, රුජරුජගාමවෙවති අසංසට්ඨිභාවො, වතුස්ස දිසාස්ස අපපටිගතභා වො ති; ඉදං චූතතං හොති, යථා තස්මිං අස්සමෙ වසනෙනා සකකා හො භාති ඉමාති අට්ඨසමණස්සබ්බාති වින්දිතුං, එවං අට්ඨගුණසමුපෙතං තං අස්සමං මාපෙසිනති.

“අතිඤ්ඤාබලමාගරි” නම් පච්ඡා තස්මිං අස්සමෙ වසනෙනා කසිණ පරිකමමං කථා අතිඤ්ඤානඤ්ඤා සමාපනතිනඤ්ඤා උපපාදනත්ථාය අතිවට්ඨ තො දුක්ඛතො විපස්සනං ආරතිභා ථාමපතතං විපස්සනාබලං ආගරි, යථා තස්මිං වසනෙනා තං බලං ආගරිතුං සකෙකාමි, එවං තං අස්සමං තස්ස අතිඤ්ඤාත්ථාය විපස්සනාබලස්ස අනුවජ්ජිකං කථා මාපෙසිනති අනෙතා;

“සාටකං පජ්ජිං තත්ථ නවදෙසමුපාගත” නම් එත්ථායං ආනු ජුබ්බි කථා—

තදා කීරි කුටිලෙණ වඩකමාදිපතිමණ්ඩිතං පුපුප්පගඵලුපගරුකක සඤ්ජනනං රමණීයං මධුරසලිලාසයං අපගතචාලිමහිංසනකසකුණං

පව්වෙකකඩමං අසාමං මාපෙත්වා අලුකතවකුමසා උහොසු අනොසු ආලමකඵලකං සංවිධාය නිසිදනන්දාය වකුමවෙමරේකි සමනලං දිග්ගවණණසිලං මාපෙත්වා අනොපණණසාලායං ජටමණ්ඩලවාකවිරිදණ්ඩකුණ්ඩිකාදිකො තාපසපරික්කාරො, මණ්ඩපෙ පාතීය කුට පාතීයසඬු පාතීයසරුවානි, අග්නිසාලායං අභිගාරකපලල දුරුආදී නි ති එවං යං යං පබ්බජිතානං උපකාරය සංවත්තති තං තං සබ්බං මාපෙත්වා පණණසාලායං භිත්තියං “යෙ කෙවි පබ්බජිතුකාමා ඉමෙ පරික්කාරො ගහෙත්වා පබ්බජන්තු”ති අකබ්බරුති ජිහ්විත්වා දෙවලොකමෙව ගතො විසාසාමමදෙවපුත්තො සුමෙධපණ්ණිකො හිමවත්තපාදෙ ගිරිකන්ද රුහුසාරෙන අත්තනො නිවාසානුරූපං ඵාසුකට්ඨානං ඔලොකෙනො නදීතිවත්තනො විසාසාමමතිමූතං සකකදත්තියං රමණීයං අසාමං දිසවා වකුමණකොට්ටං ගතත්වා පදවලක්ඛං අපසාසනො ධූවං පබ්බජිතා ධූරගාමෙ භික්ඛං පරියෙසිත්වා කිලනතරූපා ආගන්ත්වා පණණසාලං පවිසිත්වා නිසින්නා හවිසානති ති විනොත්වා ඵොකං ආගමෙත්වා අතිවිශ්විදායනති ජාතිසාමිති පණණසාලාකුටිආරං විවරිත්වා අනො පවිසිත්වා ඉතො විතො ව ඔලොකෙනො මහාභිත්තියං අකබ්බරුති වාවෙත්වා මසාං කප්පියපරික්කාරා එතෙ ඉමෙ ගහෙත්වා පබ්බජිසාමිති අත්තනා නිවත්තපාරුතං සාටකසුගං පජති, තෙනාහ “සාටකං පජතිං තත්ථා”ති, එවං පව්වෙත්වා අහං සාරිපුත්ත! තස්සං පණණසාලායං සාටකං පජතිං.

“නවදෙසමුපාගත”නති, සාටකං පජහනො නවදෙසෙ දිසවා පජතිනති දීපෙති, තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිතානං හි සාටකසමිං නවදෙසා උපට්ඨහනති, මහග්ගභාවො එකො දෙසො, පරපට්ඨිකභාය උපපජ්ජනභාවො එකො, පරිභොගෙන ලහුං කිලිසානභාවො එකො, කිලිට්ඨ ව ඛොචිතබෙබ්බා ව රජිතබෙබ්බා ව හොති, පරිභොගෙන ජරණභාවො එකො, ජණණස්ස හි තුන්තං වා අග්ගලදනං වා කාතබ්බං හොති, පුත්ත පරියෙසනාය දුර්භිසමභවභාවො එකො, තාපසපබ්බජ්ජාය අසාරූපභාවො එකො, පට්ඨජිකානං සාධාරණභාවො එකො, යථා හි තං පට්ඨජිකා න ගණන්තති තථා ගොපෙතබ්බො හොති, පරිභුක්ඛන්තස්ස විභූසණවිධානභාවො එකො, ගහෙත්වා වරන්තස්ස බ්බුහාරමතිවජ්ඣාවො එකො ති,

“වාකචිරං නිවාසෙසි”නති තද අහං සාරිපුත්ත! ඉමෙ නවදෙසෙ දිසවා සාටකං පහාය වාකචිරං නිවාසෙසිං, මුක්ඛණ්ණං ගිරිතිරං කත්වා ගන්ත්වා කතං වාකචිරං නිවාසනපාරුපණන්දාය ආදිසිනති අත්තො.

“ආදසගුණමුපාගත”නති ආදසහි ආතිසංසෙහි සමන්තාගතං; වාකචිරසමිං හි ආදසාතිසංසා, අපසාසං සුඤ්ඤං කප්පියනති අයං තාව එකො ආතිසංසො, සහන්තා කාතුං සකකා ති අයං දුතියො, පරිභො

ගෙන¹ සතියා කිලියුනි, බොවියමානෙ පි පපඤ්ඤා නච්ඡි ති අයං තතිසො, පරිච්ඡාගෙන ජිණේණ පි සිබ්බිතබ්බාභාවො වතුන්තො, පුත පරියෙසනනායු සුබෙන කරණභාවො පඤ්ඤමො, තාපසපබ්බජ්ජාය සාරුප්පභාවො ඡට්ඨො, පච්ච්ඡිකානං නිරුප්පභොගභාවො සත්තමො, පරිභුඤ්ඤානායු විභුසණධ්මානාභාවො අට්ඨමො, ධාරණේ සලලසුත භාවො නවමො, විවරපච්චයෙ අපට්ඨජ්ජාභාවො දසමො, වාකුපාතනියා ධම්මික අනවජ්ජාභාවො එකාදසමො, වාකචීරෙ නට්ඨෙ පි අනපෙක්ඛ භාවො ද්වාදසමො ති,

“අට්ඨදෙසසමාකිණේණ පජ්ඣිං පණ්ණසාලක”නති-කථං පජ්ඣිං? සො කිර වරසාටකසුගං ඔමුඤ්ඤානො විවරවංසෙ ලග්ගිතං අනොජ පුප්ඨදුමසදිසං රත්තවාකචීරං ගහෙත්වා තිවාසෙත්වා තස්සුපරි අපරං සුවණ්ණවණ්ණං වාකචීරං පරිද්දතිත්වා පුත්තාගපුප්ඨසඤ්ඤාදිසං සමුරං අජිතවමමං එකංසං කත්වා ජටාමණ්ඩලං පරිමුඤ්ඤිත්වා බුද්ධාය සද්ධිං නිව්චලභාවකරණන්තං සාරසුචිං පවෙසෙත්වා මුත්තාජලසදිසාය සිකකාය පවාලවණ්ණං කුණ්ඩිකං ඔද්දතිත්වා තිස්ස ධානෙස්ස වඩ්ඪං කාජං ආදාය එකිසා කාජකොටියා කුණ්ඩිකා එකිසා අභිකුස පච්ඡි තිදණ්ඩකාදීනි ඔලග්ගෙත්වා බාරිභාරං අංසෙ කත්වා දක්ඛිණේන හතේන කත්තරදණ්ඩං ගහෙත්වා පණ්ණසාලතො තිකුම්භිත්වා සට්ඨිගතේ මහාවඩ්ඪමෙ අපරා පරං වඩ්ඪමනො අත්තනො වෙසා ඔලොකෙත්වා “මයං මනො මන්තං පවොතා, සොභති වත මෙ පබ්බජ්ජා, බුද්ධපවෙචක බුද්ධාදීනි සබ්බෙති පි ධිරසුරිසෙති වණ්ණිතා ථොමිතා අයං පබ්බජ්ජා නාම, පභිණං මෙ ගිහිබ්බිකං, තිකුම්භිත්වා තෙකකමමං, ලද්ධා මෙ උත්තම පබ්බජ්ජා, කරුණාමි සමණධම්මං ලභිසාමි මයාපලස්සම”නති උසාහ ජාතො බාරිභාරං ඔතාරෙත්වා වසකමවෙමයෙකු මුත්තවණ්ණසිලා පටෙට්ඨ සුවණ්ණපටිමා විය තිසිගො දිවසභාගං වීරිනාමෙත්වා සායණන සමයං පණ්ණසාලං පටිසිත්වා බිදලමඤ්ඤානපයො කට්ඨන්ථරිකාය තිපනො සරිරං උදුං ගාභාපෙත්වා බලවපවුසෙ පබ්බජ්ජිත්වා අත්තනො ආගමනං ආවජෙජ්ජිං අයං සරුවාසෙ ආදිනවං දිසා අමිතභොගං අනන්තං යසං පහාය අරඤ්ඤං පටිසිත්වා තෙකකමම ගවෙසකො සුත්වා පබ්බජ්ජො, ඉතොදුති පට්ඨාය පමාදවාරං වරිදුං න වට්ටති, පටිවෙකං හි පහාය විවරන්තං මිච්ඡාමිතකකමකම්භා බාදන්ති, ඉදුති මයා පටිවෙකමනුද්වුගෙවුං වට්ටති, අයං හි සරුවාසං පටිබොධතො දිසා තිකුම්භිත්වා, අයඤ්ඤා මනාපා පණ්ණසාලා, බෙලුවපකකවණ්ණ පරිහණ්ඩකාභා භුමි, රජතවණ්ණා සෙනතිත්වයො, කපොතපාදවණ්ණං පණ්ණප්පදනං, විවිධන්ථරණවණ්ණා බිදලමඤ්ඤානො, තිවාසථාස්ස හං වසනට්ඨානං, න එතෙතො අභිරොකතරු විය මෙ ගෙගසවපද පඤ්ඤායති ති පණ්ණසාලාය දෙසෙ විවිධනෙනො අට්ඨදෙසෙ පසි.

පණ්ණසාලාපරිභොගයමිං හි අට්ඨ ආදිනවා-මහාසමාරමොන² දබ්බ සමාරෙ සමොධානෙත්වා කරණපරියෙසනභාවො එතො ආදිනවො,

තිණපණණ මතතිකාසු පතිතාසු තාසං පුනපුන ධ්වපෙනබ්බතාය නිබ්බුද්ධයනභාවො දුතියො, සෙනාසනං නාම මහලුකස්ස පාපුණාති අවෙලාය වුට්ඨාපියමානස්ස විතෙතකයනතා න භොති තී උට්ඨාපතීය භාවො තතියො, සිතුණහපටිසාතෙන කායස්ස සුකුමාලකරණභාවො චතුරේවා, ගෙනං පටිට්ඨන යං කිසුචි පාපං සකකා කාතුනති ගරහ පටිච්ඡාදනභාවො පඤ්චමො, මය්ගනති පරිග්ගහකරණභාවො ඡට්ටො, ගෙනස්ස අත්ථිභාවො නාමෙස දුතියකවාසො වියා ති සත්තමො, උභකා මඤ්ඤණසරගොසුකාදීනං සාධාරණතාය බහුසාධාරණභාවො අට්ඨ මො ඉති ඉමෙ අට්ඨ ආදීනවෙ දිස්වා මහාසතෙතො පණණසාලං පජ්ජි, තෙනාහ “අට්ඨදෙසසමාතිණණං පජ්ජිං පණණසාලකතති”.

“උපාගමිං රුකකමුලං ගුණෙති දසනුපාගත”තති ඡන්තං පටිකඛි පිඤා දසති ගුණෙති උපෙතං රුකකමුලං උපගතොසමි ති වදති, තත්ථි මෙ දස ගුණං-අපපසමාරම්භතා එකො ගුණො, උපගමනමත්තකමෙව ති තත්ථ භොති ති අපපටිප්ඤනතා දුතියො, තං ති සමමට්ඨං අසමමට්ඨ මපි පරිභොගථාසුකං භොති යෙව; අනුට්ඨාපතීයභාවො තතියො, ගරහං න පටිච්ඡාදෙති තත්ථ ති පාපං කරුණෙනා ලජ්ජති ති ගරහාය අපටිච්ඡාදනභාවො චතුරේවා, අබ්බොකාසවාසො විය කායං න සත්ථ මොති ති කායස්ස අසත්ථමහනභාවො පඤ්චමො, පරිග්ගහකරණභාවො ඡට්ටො, ගෙනාලගපටිකෙඛිපො සත්තමො, බහුසාධාරණගෙන විය පටිප්ඤායාමි තං නිකමථා ති නිගරණභාවො අට්ඨමො, වසන්තස්ස සප්පිතිකභාවො නවමො, රුකකමුලසෙනාසනස්ස ගතගතට්ඨානෙ සුලභතාය අනපෙකභාවො දසමො ති, ඉමෙ දස ගුණෙ දිස්වා රුකක මුලං උපගතොසමි ති වදති. ඉමාති එතතකාති කාරණාති සලුකෙක කො මහාසතෙතො පුන දිවසෙ භික්ඛාය පාටිසි. අථස්ස සමපතනගාමෙ මනුස්සා මහතෙතන උස්සාහෙන භික්ඛං අදංසු. සො හතතකිච්චං නිට්ඨාපෙඤා අස්සමං ආගමම නිසිදිඤා විනෙතසි:- “නාහං ආහාරං න ලභාමි ති පබ්බජ්ජො සිතිඤ්ඤාහාරෙ නාමෙස මානමදපුරිසමදෙ වස්සෙති, ආහාරමුලකස්ස දුකකස්ස අනෙහිං නත්ථි, යනනුතාහං වාපිත රෙපිත බඤ්ඤතිබ්බතතකං ආහාරං පජ්ජිඤා පවත්තථලභොජ් භවෙය්”තති. සො තතො පට්ඨාය තථා කඤා සට්ටෙනො වාය මනෙතො සත්තාහබ්බනනරෙ යෙව අට්ඨසමාපතතියො පඤ්ච ව අභිඤ්ඤ යො නිබ්බතෙතසි, තෙන වුත්තං:-

වාපිතං රෙපිතං බඤ්ඤං පජ්ජිං නිරවසෙසතො,
අනෙකගුණසමපන්නං පවත්තථලමාදිසං.

තත්ථප්පධානං පද්ධිං නිසජ්ජට්ඨානවඤ්ඤමෙ,
අබ්බනතරමති සත්තාහෙ අභිඤ්ඤබලමපාපුණිනති.

එවං මෙ සිද්ධිපත්තස්ස වසිභුතස්ස සාසනෙ,
දීපඤ්ඤෙ නාම ජ්ජො උපපජ්ජ ලොකතායකො.

උපපජ්ජනෙත ව ජායනෙත බුජ්ඣනෙත ධම්මදෙසනෙ,
වතුරෙ තිමිතෙත නාදුසිං ක්කාතරතිසමපටිනො.

පච්චන්තදෙසවිසයෙ තිමනෙතනා තථාගතං,
තස්ස ආගමනං මග්ගං සොධෙනති තුට්ඨමානසා.

අහං තෙන සමයෙන නික්කමිතිං සකස්සමා,
බුතනෙතා වාකවිරුති ගච්ඡාමි අච්ඡරෙ තදා.

වෙදජාතං ජනං දිස්වා තුට්ඨභට්ඨං පමොදිතං,
ඔරෙහිත්තාන ගගනා මනුස්සෙ පුච්ඡි තාවදෙ.

තුට්ඨභට්ඨා පමුදිතො වෙදජාතො මහාජනො,
කස්ස සොධියති මග්ගො¹ අඤ්ඤාසං වට්ටමායනං.

තෙ මෙ පුට්ඨා ව්‍යාකරිංසු බුද්ධො ලොකෙ අනුත්තරෙ,
දීපඛිකරෙ නාම ජනො උපපජ්ජි ලොකනායකො.

තස්ස සොධියති මග්ගො¹ අඤ්ඤාසං වට්ටමායනං,
බුද්ධො හි නාමං සුත්වාන පිති උපපජ්ජි තාවදෙ.

බුද්ධො බුද්ධො හි කථයනො සොමනස්සං පවෙදසිං,
තත්ථ උච්චා විචිනොසිං තුට්ඨා සංවිග්ගමානසො.

ඉධ ඩිජාති රෙපිස්සං බණො වෙ මා උපච්චගා,
යදි බුද්ධස්ස සොධෙථ ඵකොකාසං දදාථ මෙ.

අභවපි සොධසිස්සාමි අඤ්ඤාසං වට්ටමායනං,
අදංසු තෙ මමොකාසං සොධෙතුං අඤ්ඤාසං තදා.

බුද්ධො බුද්ධො හි විනොනොතො මග්ගං සොධෙමහං තදා,
අනිට්ඨිතෙ මමොකාසෙ දීපඛිකරෙ මහාමුති.

චතුති සතසහස්සෙති ඡළභිඤ්ඤාති තාදිති,
බිණ්ණසවෙති විමලෙති පටිපජ්ජි අඤ්ඤාසං ජනො.

පච්චුග්ගමනා චත්තනති වජ්ජනති භෙරියො බහු,
ආමොදිතා තරමරු සාබුකාරං පචත්තසු.

දෙවා මනුස්සෙ පස්සනති මනුස්සාපි ව දෙවතා,
උභොපි තෙ පඤ්ඤාලිකා අනුයනති තථාගතං,

දෙවා දිබ්බෙති තුරියෙති මනුස්සා මානුස්සෙති ව,
උභොපි තෙ වජ්ජයනො අනුයනති තථාගතං.

දිබ්බං මඤ්ජරවං පුප්ඵං පදුමං පාරිවජ්ජනකං,
දිසොදිසං ඔකිරන්ති ආකාසනභගතා මරු.

¹දිබ්බං වන්දනවුණණ්ඤා වරගතිඤ්ඤා කෙවලං,
දිසොදිසං ඔකිරන්ති ආකාසනභගතා මරු.

වමපකං සලලං නිපං නාගපුත්තාගකෙකකං,
දිසොදිසං උක්ඛිපන්ති භූමිතලගතා නරු.

කෙසෙ මුඤ්ඤානිභං තත්ථ වාකවිරඤ්ඤා වමකං,
කලලෙ පත්ථරිත්තාන අවකුජ්ජා නිපජ්ජහං.

අකකම්මාන මං බුද්ධො සහ සිසෙහි ගච්ඡතු,
මා නං කලලෙ අකකම්මේහි භිතාය මෙ භවිස්සති.

පඨවියං නිපන්නස්ස එවං මෙ ආසි වෙනසො,
ඉච්ඡමානො අහං අජ්ජ කිලෙසෙ සාතිස්සාමහං².

කිං මෙ අඤ්ඤානවෙසෙන ධම්මං සච්ඡිකතෙතිධ,
සබ්බඤ්ඤානං පාපුණ්ණිකා බුද්ධො හෙස්සං සදෙවකෙ.

කිමෙම එකෙන තිණ්ණෙන පුරිසෙන ථාමදස්සිනා,
සබ්බඤ්ඤානං පාපුණ්ණිකා සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.

ඉමිනා මෙ අධිකාරෙන කතෙන පුරිසුත්තමෙ,
සබ්බඤ්ඤානං පාපුණ්ණිකා තාරෙමි ජනනං බහුං.

සංසාරසොතං ජිජ්ඣා විභංසෙත්වා තයො භවෙ,
ධම්මතාවං සමාරය්‍යා සන්තාරෙස්සං සදෙවකෙ.

දීපඛකරො ලොකවිදු ආහුතිනං පටිග්ගහො,
උසස්සකෙ මං ණ්ඩාන ඉදං වචනමබ්බි.

පස්සථ ඉමං තාපසං ජට්ඨං උග්ගතාපනං,
අපරිමෙය්‍යෙ ඉතො කප්පෙ බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති.

අහු කපිලවහයා රමමා³ තිකඛම්මිකා තථාගතො,
පධානං පදතිත්තාන කත්වා දුක්ඛාරකාරියං.

අජපාලරුක්ඛමුලෙ නිසීදිත්වා තථාගතො,
තත්ථ පායාස මග්ගස්ස තෙරඤ්ඤරමුපෙතිති.

තෙරඤ්ඤරුය තීරමති පායාසං ආදිය සො ජිනො,
පටියත්තවරමග්ගෙන බොධිමුලමුපෙතිති.

තතො පදකම්ණං කත්වා බොධිමණ්ඩං අනුත්තරො,
අස්සත්ථරුක්ඛමුලමති බුජ්ඣස්සති මහායසො.

1-අගං. ගාථා මුද්දිතපොත්තකෙ යෙව දිස්සති 2-5 සාතිස්සාමහං.

3 1, 2, 3 කපිලවහයෙ රමමෙ

ඉමය්‍ය ජනිතා මාතා මායා නාම හවිසාති,
පිතා සුදොදනො නාම අයං හෙය්‍යති ගොතමො.

අනාසවා චිතරුගා සත්තචිතතා සමාතිතා,
කොලිතො උපතිසෙයා ච අග්ගා හෙය්‍යනති සාවකා.

ආනන්දො නාමුපට්ඨානො උපට්ඨය්‍යති තං ජිනං,
බොධො උපපලවණණං ච අග්ගා හෙය්‍යනති සාවකා.

අනාසවා චිතරුගා සත්තචිතතා සමාතිතා,
බොධි තය්‍ය හභවතො අසංකෙමා නි පට්ඨවති.

ඉදං සුඤ්ඤාන වචනං අසමය්‍ය මහෙසිනො,
ආමොදිතා නරමරු බුද්ධිච්ඡිද්ධිකුරෙ අයං.

උකකුට්ඨසඤ්ඤං වතෙතනති¹ අපෙඨාඤ්ඤාති හසනති ච,
කතඤ්ඤ ලී නමය්‍යනති දසසහසසි සදෙවකා.

යදිමය්‍ය ලොකනාථය්‍ය විරජකිය්‍යාම සාසනං,
අනාගතමහි අභ්‍යානො හෙය්‍යාම සමමුඛා ඉමං.

යථා මනුස්සා නදිං තරනතා පටිතිත්ථං විරජකිය,
හෙට්ඨාතිත්ථෙ ගහෙත්ථාන උතතරනති මහානදිං.

ඵවමෙව මයං සබ්බෙ යදි මුඤ්ඤාමිමං ජිනං,
අනාගතමහි අභ්‍යානො හෙය්‍යාම සමමුඛා ඉමං.

දීපඝිකරෙ ලොකවිදු ආහුතිනං පටිග්ගහො,
මම කමමං පකිත්තෙත්ථා දහම්ණං පාදමුඛාරි.

යෙ තත්ථාසුං ජිනපුත්තා සබ්බෙ පදකම්ණමකංසු මං,
තරු නාගා ච ගනිබ්බා අභිවාදෙත්ථාන පක්කමුං.

දස්සනං මෙ අතික්කතොත සසඛෙස ලොභානායනො,
හට්ඨො හට්ඨන විතොතන ආසනා වුට්ඨතිං තද.

සුබෙත සුඛිතො හොමි පාමොජ්ජන පමොදිතො,
පිතියා ච අභිසංතොතා පලලඝිකං ආභුජිං තද.

පලලඝිකන නිසිදිත්ථා ඵවං විනොසහං තද,
වසිභුතො අහං ක්කානෙ අභිඤ්ඤපාරමිං ගතො.

සාහසසිකමහි² ලොකමහි ඉසයො නත්ථි මෙ සමා,
අසමො ඉද්ධිධමෙමසු අලහිං ඊදිසං සුඛං.

පලලඝිකාභුඤ්ඤානෙ මය්‍යං දසසහසාධිවාසිනො,
මහානාදං පටිත්තෙතසුං බුච්චං බුද්ධො හවිසාසි.

1-1, 2, 3 උකකුට්ඨසඤ්ඤං වතෙතනති

1-5 දසසහසසි

යා පුබෙබ් බොධිසත්තානං පලලඬකවරමාභුජේ,
නිමිත්තානි පදිස්සන්නි තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ.

සිතං ව්‍යපගතං හොති උණ්හඤ්ච උපසමමති,
තානි අජ්ජ පදිස්සන්නි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

දසසහස්සිලොකධාතු නිස්සඤ්ඤා හොති නිරුක්ඛා,
තානි අජ්ජ පදිස්සන්නි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

මහාවාතා න වායනති න සඤ්ඤානි සවනතියො,
තානි අජ්ජ පදිස්සන්නි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

ඵලජා ජලජා පුප්ඵා සබ්බෙ පුප්ඵානි තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජ පුප්ඵා සබ්බෙ ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

ලතා වා යදි වා රුක්ඛා ඵලභාරා හොනති තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජ ඵලිතා සබ්බෙ ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

ආකාසධිං ව භූමමධිං රත්තා ජොතනති තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජ රත්තා ජොතනති ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

මානුසකා ව දිබ්බා ව තුරියා වජ්ජනති තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජහො අභිරවනති ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

විවිධතපුප්ඵා ගගනා අභිවස්සන්නි තාවද්දෙ,
තෙපි අජ්ජ පවස්සන්නි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

මහාසමුද්දො ආභුජති දසසහස්සි පකම්පති,
තෙපජ්ජහො අභිරවනති ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

නිරයෙපි දසසහස්සෙ අග්ගි නිබ්බන්ති¹ තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජ නිබ්බුතා අග්ගි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

විමලො හොති සුරියො සබ්බා දිස්සන්නි තාරකා,
තෙපි අජ්ජ පදිස්සන්නි ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

අනොවට්ටන උදකෙන² මහියා උබ්බිජ්ජි තාවද්දෙ,
තමපජ්ජබ්බිජ්ජතෙ මහියා ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

තාරුගණා විරෝචනති නක්කත්තා ගගනමණ්ඩලෙ,
විසාඛාවන්තිමයුත්තා ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

බිලාසයා දරිසයා නික්කමනති සකාසයා,
තෙපජ්ජ ආසයා ජුඤ්ඤා ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

න හොති අරති සත්තානං සන්තාපධිං හොනති තාවද්දෙ,
තෙපජ්ජ සබ්බෙ සන්තාපධිං ධූවං බුද්ධො භවිස්සයි.

රුහා තදපසමනනි ජිසවනා ව විනසුනි,
තානිපජ්ජ පදිසුනනි ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

රුහා තද තනු හොති දෙසො මොහො විනසුනි,
තෙපජ්ජ විගතා සබ්බෙ ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

භයං තද න භවති අජ්ජපෙනං පදිසුනි,
තෙන ලිඛෙගන ජානාම ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

රජො නුඬංසති උඬං අජ්ජපෙනං පදිසුනි,
තෙන ලිඛෙගන ජානාම ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

අනිට්ඨගනො පක්කමති දිබ්බගනො පවායති,
සොපජ්ජ වායති ගනො ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

සබ්බෙ දෙවා පදිසුනනි ඔපසිත්වා අරුපිනො,
තෙපජ්ජ සබ්බෙ දිසුනනි ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

යාවතා නිරයා නාම සබ්බෙ දිසුනනි තාවදෙ,
තෙපජ්ජ සබ්බෙ දිසුනනි ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

කුඩ්ධා කවාටා සෙලා ව නහොනනාවරණා තද,
ආකාසගුතා තෙ පජ්ජ ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

චුනි ව උපපනති ව බණේ තසමිං න විජ්ජති.
තානි අජ්ජ පදිසුනනි ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

දළහං පග්ගණ්හ විරියං මා නිවහන්¹ අභික්කම,
මයවෙපනං විජානාම ධූවං බුද්ධො භවිසුනි.

බුද්ධස්ස වචනං සුත්වා දසසහස්සින චුහයං,
තුට්ඨගට්ඨො පමුදිනො ඵලං විනෙතසහං තද.

අඤ්ඤාචචනා බුද්ධා අමොඝචචනා ජිනා,
විථනං නත්ති බුද්ධානං ධූවං බුද්ධො භවාමහං.

යථා බිත්තං නහෙ ලෙඛිඤ්ඤ ධූවං පතති භූමියං,
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං වචනං බුච්ඡස්සනං.

යථාපි සබ්බසත්තානං මරණං බුච්ඡස්සනං,
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං වචනං බුච්ඡස්සනං.

යථා රතතික්කයෙ පතෙන සුරියස්සග්ගමනං ධූවං,
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං වචනං බුච්ඡස්සනං.

යථා තික්ඛනතසයනස්ස සීහස්ස නදනං ධුවා,
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං වචනං ධුවස්සනං.

යථා ආපනතසත්තානං භාරමොරොපණං ධුවං,
තථෙව බුද්ධසෙට්ඨානං වචනං ධුවස්සනං.

හඤ්ඤ බුද්ධකරෙ ධම්මෙ විචිනාමි ඉතො චිතො,
උද්ධං අධො දසදිසා යාවතා ධම්මධාතුයො.

විචිතනෙතා තද්ද දක්ඛං පඨමං දුනපාරමිං,
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි අනුචිණ්ණං මහාපථං.

ඉමං ත්වං පඨමං තාව දද්දං කත්වා සමාදිය,
දුනපාරමිතං ගව්ඨ යදි බොධිං පනතුමිත්ථි.

යථාපි කුලොහා සමපුණ්ණො යස්ස කස්සචි අධො කතො,
වමනෙවුදකං තිස්සෙසං න තත්ථ පරිරක්ඛති.

තථෙව යාවකෙ දිස්වා හිතමුක්ඛාට්ඨමං ඤාමි,
දද්දති දුනං තිස්සෙසං කුලොහා විශ අධොකතො.

න හෙතෙ එත්තකා යෙව බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ,
අඤ්ඤාපි විචිතිස්සාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවතා.

විචිතනෙතා තද්ද දක්ඛං දුතියං සීලපාරමිං,
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි ආසෙවිත තිසෙවිතං.

ඉමං ත්වං දුතියං තාව දද්දං කත්වා සමාදිය,
සීලපාරමිතං ගව්ඨ යදි බොධිං පනතුමිත්ථි.

යථාපි වමරි වාලං කිසමිචි පටිලභති,
උපෙති මරණං තත්ථ න විකොඨෙති වාලධිං.

තථෙව වතුසු භුමිසු සීලාති පරිපූරය¹,
පරිරක්ඛ සද්ද සීලං වමරි විශ වාලධිං.

න හෙතෙ එත්තකා යෙව බුද්ධධම්මා භවිස්සරෙ,
අඤ්ඤාපි විචිතිස්සාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවතා.

විචිතනෙතා තද්ද දක්ඛං තතියං නෙක්ඛම්මපාරමිං,
පුබ්බකෙහි මහෙසීහි ආසෙවිතතිසෙවිතං.

ඉමං ත්වං තතියං තාව දද්දං කත්වා සමාදිය,
නෙක්ඛම්මපාරමිං ගව්ඨ යදි බොධිං පනතුමිත්ථි.

යථා අනුසරෙ පුරිසො විරවුනො දුබ්බදිනො,
න තත් රුහං ජනෙති¹ මුත්තිමෙව ගවෙසති.

තථෙව තිං සබ්බභවෙ පසු අනුසරෙ විශ,
නෙකබ්බමාහිමුඛො හොති භවතො පරිමුත්තිශා.

න හෙනෙ එතතකා යෙව බුද්ධබ්බමා හවිසුසරෙ,
අඤ්ඤාපි විවිතිසුසාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විවිතනොතා තද දකඛිං වතුත්තං පඤ්ඤාපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසීති ආසෙවිතතිසෙවිතං.

ඉමං තිං වතුත්තං තාව දලහං කත්වා සමාදිශ,
පඤ්ඤාපාරමිතං ගච්ඡ යදි බොධිං පනතුමිච්ඡයි.

යථාපි හිකඛු හිකඛනොතා හිනමුක්කච්ඡාමජ්ඣිමෙ,
කුලාති න විචජෙතොතා එවං ලහති යාපතං.

තථෙව තිං සබ්බකාලං පරිපුච්ඡං² බුධං ජනං,
පඤ්ඤාපාරමිතං ගතත්වා සමොධායං පාපුණ්ණයි.

න හෙනෙ එතතකා යෙව බුද්ධබ්බමා හවිසුසරෙ,
අඤ්ඤාපි විවිතිසුසාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විවිතනොතා තද දකඛිං පඤ්ඤමං විරියපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසීති ආසෙවිතතිසෙවිතං.

ඉමං තිං පඤ්ඤමං තාව දලහං කත්වා සමාදිශ,
විරියපාරමිතං ගච්ඡ යදි බොධිං පනතුමිච්ඡයි.

යථා පි සිහො මිගරජා තිසජ්ජානවබ්බමෙ,
අලිනවිරියො හොති පග්ගතිතමනො සදා.

තථෙව තිං සබ්බභවෙ පග්ගණ්ණ විරියං දලහං,
විරියපාරමිතං ගතත්වා සමොධායං පාපුණ්ණයි.

න හෙනෙ එතතකා යෙව බුද්ධබ්බමා හවිසුසරෙ,
අඤ්ඤාපි විවිතිසුසාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විවිතනොතා තද දකඛිං ඡට්ඨමං බන්ධිපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසීති ආසෙවිතතිසෙවිතං.

ඉමං තිං ඡට්ඨමං තාව දලහං කත්වා සමාදිශ,
තත්ත අදොජ්ඣමනසො සමොධායං පාපුණ්ණයි.

1-1. 2. 3. අතිජනෙති

2-1. 2. 3. සබ්බකාලෙ පරිපුච්ඡනොතා

යථාපි පඨවී නාම සුචිමපි අසුචිමපි ච,
සබ්බං සභති තිකෙට්ඨං න කරොති පටිඝං දයං.

තථෙව නිමසි සබ්බසං සම්මානාවමානකම්මො¹,
බන්ධිපාරමිතං ගන්තො සම්මොඛං පාපුණ්ණසි.

න හෙනෙ එත්තකා යෙව බුද්ධාමමා භවිස්සරෙ,
අඤ්ඤාපි විචිතිස්සාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විචිතනෙතා තදදකඛිං සත්තමං සච්චපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසිති ආසෙවිත නිසෙවිතං.

ඉමං නිං සත්තමං තාව දද්දාං කන්ධා සමාදිය,
තත් අභේදකච්චනො සම්මොඛං පාපුණ්ණසි.

යථාපි ඔසධි නාම නුලාභුතා සද්දෙවකෙ,
සමයෙ උතුට්ඨෙය්වා න ඔසකමති විජිතො.

තථෙව නිමසි සච්චපු මා ඔසකමති ති² විජිතො,
සච්චපාරමිතං ගන්තො සම්මොඛං පාපුණ්ණසි.

න හෙනෙ එත්තකා යෙව බුද්ධාමමා භවිස්සරෙ,
අඤ්ඤාපි විචිතිස්සාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විචිතනෙතා තදදකඛිං අධම්මං අධිධානපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසිති ආසෙවිත නිසෙවිතං.

ඉමං නිං අධම්මං තාව දද්දාං කන්ධා සමාදිය,
තත් නිං අවලො හුන්ධා සම්මොඛං පාපුණ්ණසි.

යථාපි පබ්බතො සෙලො අවලො සුප්පාතිට්ඨිතො,
න කම්පති භුසවානෙති සකධ්මානෙව නිට්ඨති.

තථෙව නිමසි අධිධානෙ සබ්බද අවලො භව,
අධිධානපාරමිතං ගන්තො සම්මොඛං පාපුණ්ණසි.

න හෙනෙ එත්තකා යෙව බුද්ධාමමා භවිස්සරෙ,
අඤ්ඤාපි විචිතිස්සාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විචිතනෙතා තදදකඛිං නවමං මෙත්තාපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසිති ආසෙවිත නිසෙවිතං.

ඉමං නිං නවමං තාව දද්දාං කන්ධා සමාදිය,
මෙත්තාය අසමො භොති යදි බොධිං පනතුමිත්ථි.

යථාපි උදකං නාම කලසාණේ පාපකෙ ජනෙ,
සමං ඵරතී සිනෙත පවාහෙති රජොමලං.

තපේව තිලපි නිතාගිනෙ සමං මෙත්තාය භාවය,
මෙත්තා පාරමිතං ගන්තා සමෙබ්බාධං පාපුණ්ණසි.

න හෙනෙ එත්තකා යෙව බුද්ධාබ්මා හවිසුරෙ,
අඤ්ඤපි විවිතිසුසාමි යෙ ධම්මා බොධිපාවනා.

විවිහනෙතා තදදකඛිං දසමං උපෙකකාපාරමිං,
පුබ්බකෙති මහෙසිති ආසෙවිත නිසෙවිතං.

ඉමං තිං දසමං තාව දළහං කතා සමාදිය,
භුලාභුතො දළෙහා හුත්වා සමෙබ්බාධං පාපුණ්ණසි.

යථාපි පයවි නාම නිකඛිතතං අසුචිං සුචිං,
උපෙකකති උභොපෙතෙ කො පානුතයවජ්ජනා.

තපේව තිලපි සුබදුකෙති භුලාභුතො සද භව,
උපෙකකාපාරමිං ගන්තා සමෙබ්බාධං පාපුණ්ණසි.

එත්තකා යෙව තෙ ලොකෙ යෙ ධම්මා බොධිපාවනා,
තදුඛං තත්ථි අඤ්ඤත්තු දළහං කතා පතිට්ඨත.

ඉමෙ ධම්මෙ සමමසතො සභාවසරසලකකණේ,
ධම්මතෙජේන'වසුධා දසසහසසි පකම්පථ.

වලතෙ රවතෙ පුථවි උච්ඡ්ඤන්තංව පිළිතං,
තෙලයනෙත යථා වක්කං එවං කම්පති මෙදිති.

යාවතා පරිසා ආසි බුද්ධාසු පරිවෙසනෙ,
පවෙධමානා සා තත්ථ මුච්ඡිතා සෙසි භුමියං.

සපානෙකසහසසාති කුමතීනඤ්ඤ සතා බහු,
සඤ්ඤුණ්ණො මට්ඨිතා තත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤපසට්ඨිතා.

උබ්බිග්ගා තසිතා භීතා භන්තා බ්බාධිතමානසා,
මහාජනා සමාගමම දීපඛකරමුපාගමු.

කිං හවිසුති ලොකාසු කලසාණමථ පාපකං,
සබ්බො උපද්දතො ලොකො තා විනොදෙති චක්කමුම!

තෙසං තද සඤ්ඤපෙසි දීපඛකරෙ මහාමුති,
විසුත්තා ගොථ මා භාථ ඉමස්මිං පයවිකම්පනෙ.

යමහං අජ්ජ බ්බාකාසිං බුද්ධො ලොකෙ හවිසුති,
එසො සමමසති ධම්මං පුබ්බකං ජිනසෙවිතං.

තස්ස සමමසනො ධම්මං බුද්ධගුම් අසෙසනො,
තෙනායං කච්චිනා පඨවී දසසහස්සී සදෙවකෙ.

බුද්ධස්ස වචනං සුඤ්ඤා මනො නිබ්බායි තාවදේ,
සබ්බෙ මං උපසංඝාමම පුනාපි අභිවාදස්සං.

සමාදිසිඤ්ඤා බුද්ධගුණං දළහං කඤ්ඤා මානසං,
දීපඝනාරං නමස්සිඤ්ඤා ආසනා වුට්ඨතිං තදා.

දිබ්බං මානුසකං පුප්ඵං දෙවමානුසකං උභො,
සමොකිරන්ති පුප්ඵති වුට්ඨගන්තස්ස ආසනා.

වෙදයන්ති ච තෙ සොඤ්ඤා දෙවමානුසකං උභො,
මහන්තං පඤ්ඤාං භූතං නං උභෙස්ස යථිච්ඡිතං.

සබ්බිකියො විවජ්ජන්තු සොකො රෙගො විනස්සන්තු,
මා තෙ භවත්තන්තරයො පුසි බ්වං බොධිමුත්තමං.

යථාපි සමයෙ පතෙන පුප්ඵන්ති පුප්ඵිනො දුමා,
තථෙව තිං මහාචාර! බුද්ධඤ්ඤානං පුප්ඵසි.

යථා යෙ කෙවි සලබ්බා පුරස්සං දසපාරමි,
තථෙව තිං මහාචාර! පුරෙහි දසපාරමි.

යථා යෙ කෙවි සලබ්බා බොධිමණ්ඩලි බුජ්ඣරෙ,
තථෙව තිං මහාචාර! බුජ්ඣස්ස ජ්ඣනොබ්බං.

යථා යෙ කෙවි සලබ්බා ධම්මවක්කං පචන්තස්සං,
තථෙව තිං මහාචාර! ධම්මවක්කං පචන්තස්සං.

පුණ්ණමාසෙ යථා චන්ද්‍රො පරිපුර්ණො විරෙචති,
තථෙව තිං පුණ්ණමනො විරෙච දසසහස්සියං.

රුහුමුත්තො යථා සුරියො තාපෙන අතිරෙචති,
තථෙව ලොකං මුක්ඛිඤ්ඤා විරෙච සිරියා තුවං.

යථා යා නදියො සබ්බා ඔසරන්ති මහොදගිං,
ඵලං සදෙවකා ලොකා ඔසරන්තු තවන්තිකෙ.

තෙහි ථුතිපපසන්තො සො දසධම්මෙ සමාදිය,
තෙ ධම්මෙ පරිපුරෙත්තො පචනං පාවිසි තදා,

සුමෙධකථා නිට්ඨානං.

තදා තෙ භොජ්ජිකාන සසංඝං ලොකනායකං,
උපගඤ්ජං සරණං තස්ස දීපඝනාරස්ස සන්ථිනො.

සරණගමනෙ කඤ්චි නිවෙසෙසි තථාගතො,
කඤ්චි පඤ්චස්ස සිලෙස්ස සිලෙ දසව්ඛෙ පරං.

කස්සචි දෙති සාමඤ්ඤං චතුරේ ඵලමුත්තමෙ,
කස්සචි අසමෙ ධම්මෙ දෙති සො පටිසම්භිදා.

කස්සචි චිරසමාපත්තියො අට්ඨ දෙති තරුසභො,
තිස්සො කස්සචි විජ්ජායො ඡලභිඤ්ඤා පච්චෙත්ති.

තෙන යොගෙන ජනකායං ඔවදති මහාමුති,
තෙන විජ්ජාරිතං ආසි ලොකනාථස්ස සාසනං.

මහාහනුසභකකුක්කො දීපඛකරස්නාමකො,
බහු ජනෙ තාරයති පරිමොචෙති දුග්ගතිං.

බොධනෙය්‍යං ජනං දිස්වා සතසහස්සෙසි යොජනෙ,
බණ්ණෙන උපගන්ත්වාන බොධෙති තං මහාමුති,

පඨමාභිසම්මයෙ බුද්ධො කොට්ඨතමබොධසි,
දුතියාභිසම්මයෙ නාථො නට්ඨතිකොට්ඨබොධසි¹.

යද දෙවභවතමහි බුද්ධො ධම්මදෙසසි,
නට්ඨතිකොට්ඨසහස්සානං තතියාභිසම්මයො අහු.

සන්තිපාතා තයො ආසුං දීපඛකරස්ස සන්ත්තො,
කොට්ඨතසහස්සානං පඨමො ආසි සමාගමො.

පුත්‍ර තාරදකුටං හි පටිච්චෙකගතෙ ජනෙ,
බිණ්ණසවා විතමලා සමිංසු සත්තකොට්ඨො.

යද චසි මහාවීරේ සුදස්සන සිලුච්චයෙ,
නට්ඨතිකොට්ඨසහස්සෙහි පචාරෙසි තද මුති.

අහං තෙන සම්මයෙන ජට්ඨෙලො උග්ගතාපනො,
අනාලිකබමහි චරණො පඤ්චාභිඤ්ඤාසු පාරගු.

දසව්සසහස්සානං ධම්මාභිසම්මයො අහු,
ඵකද්විත්තං අභිසම්මො ගණනාතො අසඛිකියා.

විජ්ජාරිකං බාහුජඤ්ඤං ඉද්ධං ජිතං අහු තද,
දීපඛකරස්ස භගවතො සාසනං සුචිසොධිතං.

චත්තාරි සතසහස්සානි ඡලභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා,
දීපඛකරං ලොකවිදුං පරිවාරෙන්නි සබ්බදා,

යෙ කෙචි තෙන සම්මයෙන ජහන්ති මානුසං භවං.
අප්පත්තමානසා සෙවා ගරහිතාව භවන්ති තෙ.

සුපුජ්ඣිතං පාවචනං අරහන්තො භික්ෂුකාදිති,
 බිණ්ණසවෙහි විමලෙහි උපසොභති සදෙවකො.

නගරං රමමචති නාම සුදෙවො නාම ඛනතියො,
 සුමෙධා නාම ජනිකා දීපඛකරස්ස සන්තො.

සුමඛගලො ව තියෙසා ව අහෙසුං අඤ්ඤාසාවකා,
 සාගතො නාමුපට්ඨාකො දීපඛකරස්ස සන්තො.

නන්දු වෙව සුනන්දු ව අහෙසුං අඤ්ඤාසාවකා,
 බොධි තස්ස භගවතො පිපථලී ඩී පවුච්චති.

අසීතිහත්ථමුඛෙබ්බො දීපඛකරෙ මහාමුති,
 සොභති දීපරුකෙඛාව සාලරුචි පුලලිතො.

සතසහස්සවස්සාති ආසු තස්ස භික්ෂුකො,
 භාවතා තිට්ඨමානො සො තාණ්හි ජනනං බහුං.

ජොතසිඤ්ඤා සද්ධම්මං සන්නාමො මහාජනං,
 ජලිඤ්ඤා අඤ්ඤාසාව නිබ්බුතො සො සසාවකො.

සා ව ඉද්ධි සො ව යසො තාති ඵ පාදෙසු වකකරතනාති,
 සබ්බං සමනතරහිතං නනු රිතං සබ්බසම්භාර'ති.

දීපඛකරස්ස භගවතො අපරභාගෙ එකං අසබ්බෙය්‍යං අතික්කමිඤ්ඤා කොණ්ඩඤ්ඤා නාම සන්ධා උදපාදී තස්සාපි තයො සාවකසන්ති පාතා අහෙසුං. පඨමසන්තිපාතෙ කොට්ඨසතසහස්සං, දුතියෙ කොට්ඨසහස්සං¹, තතියෙ නවුතිකොට්ඨෙය්‍ය, තුර්ථෙ බොධිසතො විජ්ජාති නාම වකකවතති හුඤ්ඤා කොට්ඨසතසහස්සඛෙය්‍ය බුද්ධපමුඛෙය්‍ය භික්ෂු සබ්බස්ස මහාදුතං අදාසී. සන්ධා බොධිසතං බුද්ධො භවිස්සති ති බ්‍යාකරිතො ධම්මං දෙසෙසී. සො සන්තධම්මකං, සුඤ්ඤා රජ්ජං නිශ්ශාදෙතො පබ්බජිතො තිණ්හි පිට්ඨාති උග්ගහෙතො අට්ඨසමාපතතියො පඤ්ඤා ව අභිඤ්ඤායො උපපාදෙතො අපරිභිනන්ති² නාම වුග්ගලොකෙ නිබ්බතති. කොණ්ඩඤ්ඤාබුද්ධස්ස පන රමමචති නාම නගරං, සුනන්දු නාම ඛනතියො පිතා, සුජාතා නාම මාතා, අද්දො ව සුභද්දො ව දො අඤ්ඤාසාවකා, අනුරුද්ධො නාම උපට්ඨාකො, තියෙසා ව උපතිස්සා ව දො අඤ්ඤාසාවකා, සාලකල්‍යාණී බොධි, අට්ඨාසීතිහත්ථමුඛෙබ්බො සරීරං, වස්ස සතසහස්සං ආසුපට්ඨාණං අහොසී.

තස්ස අපරභාගෙ එකං අසබ්බෙය්‍යං අතික්කමිඤ්ඤා එකස්මිං යෙව කප්පෙ වත්තාරෙ බුද්ධා නිබ්බතතිංසු ඵ්ඛගලො සුමනො රෙවතො සොභිතො ති, මඛගලස්ස පන භගවතො තිස්ස සාවකසන්තිපාතෙසු පඨමසන්තිපාතෙ කොට්ඨසතසහස්සං භික්ෂු අහෙසුං, දුතියෙ කොට්

සහසාරය, තනියේ නවුතිකොටියෝ, වෙමාතිකභාතා කිරසා ආනන්ද
 කුමාරේ නාම නවුතිකොටියෙකිය පරිසාර සදාය ධර්මසවණත්ථාය
 සන්තුසතතිකා ආගමාසි. සත්ථා තසා ආනුපුබ්බිකාපං කපේසි. සො
 සදාය පරිසාර සහ පරිසමිද්දති අරහත්තං පාපුණි. සත්ථා තෙසං කුල
 පුත්තානං පුබ්බවරිතං ඔලොකෙනො ඉද්ධිමයපත්තවිවරසා උප
 නිසායං දිසා දක්ඛණ්ණත්ථං පසාරෙත්වා “එථ භික්ඛවෝ”ති ආග.
 සබ්බෙ තඬ්ඬණ්ණෙසුදාව ඉද්ධිමයපත්තවිවරධරං සට්ඨවසායෙරං විය
 ආකප්පසමන්තා හුත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා පරිවාරයිංසු. අගමසා තනි
 යෝ සාවකසන්තිපාතො අගොසි. යථා පත අසෙසුසං බුද්ධානං
 සමන්තා අසීතිහත්ථපමාණා යෙව සරීරප්පභා හොති? න එවං තසා,
 තසා පත භගවතො සරීරප්පභා නිවචකාලං දසසහසසිලොකධාතුං
 එරිත්වා අට්ඨාසි, රුක්ඛපඨවි පබ්බතසමුද්දාදයෝ අත්තමසො උක්ඛලියා
 දීති උපාදාය සුචණ්ණපට්ටරියොනදා විය අගෙසු. ආයුප්පමාණං
 පතසා නවුතිවසාසහසාති අගොසි. එත්තකං කාලං වන්දිමසුරියා
 දයෝ අත්තතො පභාය විරෝපිතුං නාසකම්සු. රත්තින්ද්‍රිවපරිවේණදෙ
 න පසුසුදාසිත්ථ. දිවා සුරියාලොකෙන විය සත්තා නිවං බුද්ධාලොකෙ
 නෙව විවරිංසු. සායං පුප්ඵනකුසුමානං පාතො රචනසකුණාදිනසුඛ
 වසෙන ලොකො රත්තින්ද්‍රිවපරිවේණදං සලකෙයි. කිං පත අසෙසු
 සං බුද්ධානං අගමානුභාවො නන්දී?ති, නො, නන්දී, තෙපි හි ආකඬ්ඬ
 මානා දසසහසායං වා ලොකධාතුං තතො වා භියෙසා ආභාය එරෙය්සං.

මඬගලසා පත භගවතො පුබ්බපත්ථාචසෙන අසෙසුසං බසා
 මප්පභා විය සරීරප්පභා නිවචමෙව දසසහසසිලොකධාතුං එරිත්වා
 අට්ඨාසි, සො කිර බොධිසත්තචරියකාලෙ වෙසානාරසදිසෙ අත්ත
 භාවෙ සිතො සපුත්තදුරේ වඬකපබ්බතසදිසෙ පබ්බතෙ වසි. අපේකො
 බරදුසිකො නාම යකෙකා මහාපුරිසසා දුනජ්ඣාසයනං සුත්වා බ්‍රාහ්මණ
 වණ්ණෙන උපසඬකමිත්වා මහාසත්තං දො දරකෙ යාචි. මහාසත්තො
 දදුම් බ්‍රාහ්මණසා පුත්තකෙ ති හට්ඨපහට්ඨා උදකපරියන්තං පඨවිං
 කමෙපනො දොපි දරකෙ අදාසි. යකෙකා වඬකමණ්ණොටියං
 ආලමකඵලකං නිසායං ණ්ඩා පසානතසෙව මහාසත්තසා මුලක
 කලාපං විය දො දරකෙ බාදි. මහාපුරිසසා යකං ඔලොකෙත්වා
 විවචමතෙන අග්ගිජාලං විය ලොභිතධාරං උග්ගිරමානං තසා මුඛං
 දිසා පි කෙසඟ්ගමත්තමපි දෙමනසා න උපපජි. සුදින්නං වත මෙ
 දුන්නති වින්නයතො පතසා සරිරෙ මහත්තං පිතිසොමනසා උද
 පාදි. සො ඉමිනා මෙ නිසාසෙන අනාගතෙ ඉමිනාව නිහාරෙන සරි
 රතො රසමියෝ¹ තික්ඛමන්තු ති පත්ථනං අකාසි. තසා තං පත්ථනං
 නිසායං බුද්ධිභුතසා සරිරතො රසමියෝ තික්ඛමිත්වා එත්තකං ණානං
 එරිංසු. අපරමපියං පුබ්බවරිතං අන්දි:- සො කිර බොධිසත්තකාලෙ
 එකසා බුද්ධසා වෙතියං දිසා ඉමසා බුද්ධසා මයා ජිවිතං පරිචච්ඡිතුං

වට්ටනි ති දණ්ඩදිපිකාවෙයනනියාමෙන සකලසරීරං වෙසාපෙත්වා
රතනමත්තමකුලං සතසහස්සග්ගනිකං සුවණ්ණපාඨං සප්පියං පුරු
පෙත්වා තත්ථ සහස්සවට්ටියො ජාලාපෙත්වා තං සිසෙනාදාය සකලසරීරං
ජාලාපෙත්වා වෙතියං පදකක්ඛණං කඳුනෙත්වා සකලරතනිං විතිනාමෙයි.
එවං යාව අරුණුග්ගමනා වායමනනස්සාපියස්ස ලොමකුපමත්තවපි උසුමං
න ගණ්ඨි. පදුමගබ්භං පට්ට්ඨිකාලො විය අගොයි. ධම්මො හි නාමෙස
අත්තානං රක්ඛනනං රක්ඛති. තෙනාහ භගවා:-

“ධම්මො භවෙ රක්ඛති ධම්මවාරිං
ධම්මො සුච්ඡේණො සුඛමාවහාති,
එසාතිසංසො ධම්මෙ සුච්ඡේණ
න දුග්ගතිං ගවුජ්ඨි ධම්මවාරි”ති.

ඉමස්සාපි කල්මස්ස නිස්සන්දෙන නස්ස භගවතො සරීරේභාසො
දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිත්වා අධියායි. තදා අමානං බොධිසත්තො
සුරුචි නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා සත්ථාරං නිමනෙත්වාමිති උපසඬක
මිත්වා මධුරධම්මකථං සුත්වා සෙව මය්‍යං භික්ඛං ගණ්ඨථ භනෙත! ති
ආහ. බ්‍රාහ්මණ! කිත්තකෙහි භික්ඛුහි තෙ අත්ථො? ති, කිත්තකා පන
වො භනෙත! පරිවාර භික්ඛු? ති, තදා සත්ථ පඨමසන්තිපාතො යෙව
භොති. තසමා කොටිසතසහස්සනති ආහ. භනෙත! සබ්බෙහිපි සද්ධිං
මය්‍යං භික්ඛං ගණ්ඨථා ති ආහ. සත්ථ අධිවාසෙයි. බ්‍රාහ්මණො ස්වාත
නාය නිමනෙත්වා ගෙහං ගවුජ්ඨෙත්වා විනෙතයි. අහං එත්තකානං
භික්ඛුනං යාගුහත්තවත්ථාදීති දාතුං නො න සකෙකාමි. නිසීදනධාරානං
පන කථං භවිස්සති ති, තස්ස සා වින්තා වතුරසිතියොජනසහස්සමත්ථ
කෙ සිතස්ස දෙවරසෙද්ද පණ්ඩුකල්මලසිලාසනස්ස උණහවාමං ජනෙ
යි. සකෙකා කො හු බො මං ඉමසමා ණානා වාවෙතුකාමො? ති දිබ්බ
වක්ඛනා ඔලොකෙනෙත්වා මහාපුරිසං දිස්වා සුරුචිබ්‍රාහ්මණො බුද්ධපමු
බං භික්ඛුසඬසං නිමනෙත්වා නිසීදනධාරානුත්ථාය විනෙතයි. මයාපි
තත්ථ ගත්වා පුඤ්ඤකොඨාසං ගහෙතුං ච්චති ති වසිස්සිවණ්ණං
නිමිඤ්ඤිත්වා වාසිඵරසුහත්ථො මහාපුරිසස්ස පුරතො පාතුරගොයි. අත්ථ
හු බො කස්සපි භතියා කත්තබ්බකිව්වනති? ආහ, මහාපුරිසො තං
දිස්වා කිං කල්මං කරිස්සයි? ති ආහ, මම අජානනසිප්පං නාම තත්ථ,
ගෙහං වා මණ්ඩපං වා යො යං කාරෙති තස්ස තං කාතුං ජානාමි ති,
තෙන හි මය්‍යං කල්මං අත්ථි ති, කිං අය්‍යා? ති, ස්වාත්තාය මෙ කොටි
සතසහස්ස භික්ඛු නිමනතිනා, තෙසං නිසීදනමණ්ඩපං කරිස්සයි ති,
අහං නාම කරෙය්‍යං සවෙ මෙ භතීං දාතුං සකක්ඛිස්සාමි? ති, සකක්ඛිස්සාමි
තානා ති, සාධු කරිස්සාමි ති ගත්වා එකං පදෙසං ඔලොකෙයි, ආදස
තෙරස යොජනපමාණො පදෙසො කසිණ මණ්ඩලං විය සමතලො
අගොයි. සො එත්තකෙ ණානෙ සත්තරත්තමයො මණ්ඩපො උට්ඨිගතු ති
විනෙත්වා ඔලොකෙයි. තාවදෙව පඨවිං භිත්තිත්වා මණ්ඩපො උට්ඨිති.
තස්ස සොවණ්ණමයෙසු එමොසු රජතමයා සටකා අභෙසුං. රජතම

යෙසු සොවණ්ණමයා, මණ්ඩලොසු පවාලමයා, පවාලන්දොසු මණ්ඩමයා, සත්තරතනමයෙසු ඵලොසු සත්තරතනමයාව සටකා අහෙසු. තතො මණ්ඩපයා අත්තරතනරෙ කිඩ්ඛිණිකපාලා ඔලලිනු ති ඔලොකෙයි. සහ ඔලොකනෙනෙව කිඩ්ඛිණිකපාලා ඔලලි. යසා මජ්ඣානෙරිතයා පඤ්චඩ්ඛිකයොව තුරියයා මධුර සද්දෙ නිගව්ඡති. දිබ්බසම්මති පට්ඨනාකාලො විය අහොයි. අත්තරතතරා ගනිදුමොලාදුමාති ඔලලිනතුති විනොයි. තාවදෙව දුමාති ඔලලිංසු, කොට්ඨසත්තසහසා සම්ඛානං භික්ඛුනං ආසනාති ව ආධාරකාති ව පඨවිං භික්ඛුනං උට්ඨහනතු ති විනොයි, තාවදෙව උට්ඨහිංසු, කොණෙ කොණෙ ඵකෙකා උදකවාටියො උට්ඨහනතු ති විනොයි, තාවදෙව උදකවාටියොපි උට්ඨහිංසු, ඵත්තකං මාපෙඤා බ්‍රාහ්මණයා සත්තකං ගන්තො ඵති අයං! තව මණ්ඩපං ඔලොකෙත්වා මයං හතිං දෙති ති ආහ. මහාපුරිසො ගන්තො මණ්ඩපං ඔලොකෙයි, ඔලොකෙනෙත්තෙසෙවයා සකලසරීරං පඤ්චවණ්ණාය පිතියා නිරන්තරං පුටං අහොයි, අපිසා මණ්ඩපං ඔලොකෙත්වා ඵතදහොයි, නායං මණ්ඩපො මනුස්සභුතෙන කතො මයං පත අජ්ඣාසං මයං ගුණං ආගමම අභි සත්තසා හවනං උණං අහොයි, තතො සකෙකත දෙවරද්දසු අයං මණ්ඩපො කාරිතො හටියාති ති, ත බො පත මෙ යුත්තං ඵවරුපෙ මණ්ඩපෙ ඵකදිවසං යෙව දුතං දුතුං සත්තාහං දයාමි ති විනොයි. බාහිරකදුතං හි කිත්ත කල්පි සමානං බොධිසත්තානං තුට්ඨිං කාතුං න සකෙකාති, අලභිකත සිසං පත භික්ඛුනං අඤ්ජනඅකිති උප්පාටෙත්වා හදයමංසං වා උප්පාටෙත්වා දිත්තකාලෙ බොධිසත්තානං වාගං නියාය තුට්ඨි නාම හොති, අමහාකල්පි බොධිසත්තයා සිව්ථාතකෙ දෙවසිකං පඤ්චමණ්ණිකපණාති¹ විසංජේත්වා වතුසු නගරආරෙසු මජ්ඣිකාගරෙ ව දුතං දදන්තයා හං දුතං වාගතුට්ඨිං උප්පාදෙතුං නාසකිං, යද පත බ්‍රාහ්මණ වණ්ණන ආගන්තො සකෙකා දෙවරු ආසනිති යාචි, තද තාති උප්පාටෙත්වා දදමානෙසෙව හාසො උප්පජ්ජි, කෙසෙසමත්තමපි විතං අඤ්ඤ ඵත්තං නාහොයි, ඵවං දුතං නියාය බොධිසත්තානං තිත්ති නාම නජී, තයො සොපි මහාපුරිසො සත්තාහං මයා කොට්ඨසත්තසහසා සම්ඛානං භික්ඛුනං දුතං දුතුං වට්ඨති ති විනොත්වා තයමි මණ්ඩපෙ බුද්ධපමුඛං භික්ඛුසම්මං නිසිදපෙත්වා සත්තාහං ගවපානං නාම දුතං අද්දමි, ගවපානනති මහනෙත මහනෙත කොලමෙබ්බි බීරයා පුරෙත්වා උද්ධතෙසු ආරෙපෙත්වා සත්තපාකපකෙක බීරෙ ථොකෙ තණ්හාලෙ පකපිත්වා පකක මුසකකරවුණ්ණසප්පිති අභිසම්බුතං හොජනං වුව්චති; මනුස්සා යෙව පත පරිච්ඡිතුං නාසකිංසු, දෙවොපි ඵකත්තරිකා හුත්වා පරිච්ඡිංසු, ආදසකෙරසයොජනපට්ඨාණං ආනමපි භික්ඛු ගණතිතුං නප්පහොයි යෙව, තෙ පත භික්ඛු අත්තතො ආනුභාවෙන නිසිදිංසු, පරියොසානදිවසෙ සම්බුතික්ඛුනං පත්තාති ඛොවාපෙත්වා ගෙසජ්ජන්තො සප්පිතවතීත තෙලමුච්ඡාණිකානං පුරෙත්වා තිව්වරෙහි සද්ධිං අද්දමි, සම්බුතවක

භික්ෂුනා ලඳුවීවරසාටනා සතසහස්සගණනිකා අගෙසුං, සන්ධා අනුමොදනං කඤ්ඤෙනා අයං පුරිසො ඵවරුපං මහාදුතං අදසි, කො නුබො භවිස්සති? තී උපධාරෙතෙනා අනාගතෙ කප්පසතසහස්සාධිකානං දව්නං අසඬොය්‍යානං මන්තෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සති තී දිස්වා මහාපුරිසං ආමනෙතවා තිං ඵත්තකං නාම කාලං අතික්කමිත්වා ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සාසී ති ව්‍යාකාසී. මහාපුරිසො ව්‍යාකරණං සුචා අහං කිරි බුද්ධො භවිස්සාමි කො මෙ සුරුවාසෙන අන්ධො? පබ්බජිස්සාමි තී විනෙතවා තථාරුපං සමපතතිං බෙලපිණ්ඩං විය පහාය සන්ත්තසතතෙ පබ්බජී, පබ්බජිත්වා ව බුද්ධවචනං උග්ගණිත්වා අභිඤ්ඤ ව සමාපතතියො ව තිබ්බපෙනවා ආයුපරියොසානෙ බ්‍රහ්මලොකෙ තිබ්බතති.

මඛලස්ස පන භගවතො උත්තරං නාම නගරං අගොසි, පිතා පි උත්තරෙ නාම බතතියො, මාතා පි උත්තර නාම, සුදෙවො ව බමම සෙනො ව දො අග්ගසාවකා, පාලිතො නාම උපට්ඨාකො, සිවලී ව අසොකා ව දො අග්ගසාවිකා, නාගරුකොබො බොධි, අට්ඨාසීතිහන්ත්වෙබ්බං සරීරං අගොසි, නවුතිවස්සසහස්සාති ධුත්වා පරිතිබ්බතෙ පන තස්මිං ඵකපපහාරෙතෙව දසවක්කවාලසහස්සාති ඵකක්කිකාරුති අගෙසුං, සබ්බවක්කවාලෙසු මනුස්සානං මහත්තං ආරොදනපරිදෙවනං අගොසි.

ඵවං දසසහස්සිලොකධාතුං අක්කිකාරං කත්වා පරිතිබ්බතස්ස හස්ස භගවතො අපරිභාගෙ සුමනො නාම සන්ධා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවක සන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ කොටිසතසහස්ස භික්ෂු අගෙසුං, දුතියෙ කඤ්ඤාපබ්බතමති නවුතිකොටිසහස්සාති, තතියෙ අසීතිකොටිසහස්සාති, තද මහාසතෙනා අනුලො නාම නාගරුජා අගොසි මහිද්ධිකො මහානුභාවො, සො බුද්ධො උපපන්නො තී සුචා ඤාතිසඬ්ඤපරිවුතො නාගභවනා තික්කමිත්වා කොටිසහස්සාතිහන්ත්ව පරිවාරස්ස තස්ස භගවතො දිබ්බවුරියෙති උපහාරං කාරුපෙත්වා මහාදුතං පවතෙත්වා පච්චිකං දුස්සයුගාති දත්වා සරණෙසු පතිට්ඨාසි, සො පි නං සන්ධා අනාගතෙ බුද්ධො භවිස්සති තී ව්‍යාකාසී, තස්ස භගවතො නගරං මෙබ්බං නාම අගොසි, සුදත්තො නාම රුජා පිතා, සිරිමා නාම මාතා, සරණො ව භාවිතත්තො ව දො අග්ගසාවකා, උදෙතො නාම උපට්ඨාකො, සොනා ව උපසොනා ව දො අග්ගසාවිකා, නාගරුකොබො ව බොධි, නවුතිහන්ත්වෙබ්බං සරීරං, නවුති ඵව වස්සසහස්සාති ආයුපපමාණං අගොසි ති.

තස්ස අපරිභාගෙ රෙවතො නාම සන්ධා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ ගණනා නාම තත්ති, දුතියෙ කොටිසතසහස්සාතිහන්ත්ව අගෙසුං, තථා තතියෙ, තද බොධිසතෙනා අතිදෙවො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා සන්ත්තධම්මදෙසනං සුචා සරණෙසු

පිතිසොමනස්සජාතො තිකඛනත්තං සීහනාදං නදිනා සත්තාහං බුද්ධා
 රමමණං පිතිං අච්ඡිතිනා පිතිසුඛෙනෙව ගොවරුය අපකකමිනා ජිවිත
 පරිච්චාගං නානා පයිරුපාසමානො අට්ඨාසි, සත්ථා සත්තාහච්චයෙන
 නිරොධා උට්ඨිතො සීහං ඔලොකෙනා තිකඛුසඤ්ඤා විහතං පසාදෙනා
 සඤ්ඤා වඤ්ඤානි ති තිකඛුසඤ්ඤා ආගච්ඡතු ති චිතෙනයි. තිකඛු නාච
 දෙව ආගමිංසු, සීහො සඤ්ඤා විහතං පසාදෙයි, සත්ථා තස්ස මානසං
 ඔලොකෙනා අනාගතෙ බුද්ධො භවිස්සති ති බ්‍යාකාසි, පද්‍රමස්ස පන
 භගවතො වමපනං නාම නගරං අහොයි, අසමො නාම රුජා පිතා,
 මාතා අසමා නාම, සාලො ව උපසාලො ව දො අග්ගසාවකා, වරුණො
 නාම උපට්ඨාකො, රුමා ව සුරුමා ව දො අග්ගසාවිකා, සොණරුකෙකා
 නාම බොධි, අට්ඨපණ්ණාසහස්ථුබ්බෙධං සරීරං අහොයි, ආයු වස්සසත
 සහස්සනති.

තස්ස අපරභාගෙ නාරදෙ නාම සත්ථා උදපාදි, තස්සාපි තයො
 ඤාචකසන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ කොටිසතසහස්සතිකඛු අගෙසුං,
 දුතියෙ නවුතිකොටිසහස්සානි, තතියෙ අසීති කොටිසහස්සානි, තද
 බොධිසත්තො ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා පඤ්ඤාසු අභිඤ්ඤාසු අට්ඨාසු ව
 සමාපත්තිසු වණණවසි හුතා බුද්ධපමුඛස්ස තිකඛුසඤ්ඤා මහාදුනං
 දනා ලොභිතවඤ්ඤෙන පූජමකාසි, සො පි නං අනාගතෙ බුද්ධො
 භවිස්සති ති බ්‍යාකාසි, තස්ස පන භගවතො ධඤ්ඤාචරි නාම නගරං
 අහොයි, සුදෙවො නාම බතතියො පිතා, අනොමා නාම මාතා, හඬු
 සාලො ව ජිතමිතො ව දො අග්ගසාවකා, වාසෙට්ඨා¹ නාම උපට්ඨා
 කො, උතතර ව ඵග්ගණි ව දො අග්ගසාවිකා, මහාසොණරුකෙකා
 බොධි, සරීරං අට්ඨාසීතිහස්ථුබ්බෙධං අහොයි, නවුතිවස්සසහස්සානි
 ආයු ති.

නාරදබුද්ධස්ස පන අපරභාගෙ එකං අසඤ්ඤාසං අතිකකමිනා
 ඉතො සතසහස්සකපමත්ථකෙ එකසමිං කල්පෙ එකොව පද්‍රමුතතරෙ
 නාම බුද්ධො උදපාදි, තස්සාපි තයො ඤාචකසන්තිපාතා, පඨමසන්ති
 පාතෙ කොටිසතසහස්සතිකඛු අගෙසුං, දුතියෙ වෙහාරපබ්බතෙ
 නවුතිකොටිසහස්සානි, තතියෙ අසීතිකොටිසහස්සානි, තද බොධි
 සත්තො ජට්ටො නාම මහාරට්ඨියො² හුතා බුද්ධපමුඛස්ස තිකඛු
 සඤ්ඤා සම්මවරදුනං අදයි, සො පි නං අනාගතෙ බුද්ධො භවිස්සති ති
 බ්‍යාකාසි, පද්‍රමුතතරස්ස පන භගවතො කාලෙ තිත්ථියා නාම නාගෙසුං,
 සබ්බෙ දෙවමනුස්සා බුද්ධමෙව සරණමගංසු, තස්ස නගරං හංසවති
 නාම අහොයි, පිතා ආනඤ්ඤා නාම බතතියො, මාතා සුජාතා නාම,
 දෙවලො ව සුජාතො ව දො අග්ගසාවකා, සුමනො නාම උපට්ඨාකො,
 අමිතා ව අසමා ව දො අග්ගසාවිකා, සාලරුකෙකා³ බොධි, සරීරං
 අට්ඨාසීතිහස්ථුබ්බෙධං අහොයි, සරීරපභා සමන්තතො දාදසයොජ්
 නාති ගණති, වස්ස සතසහස්සං ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ තිංසකපසභයානි අතීක්කමිති, සුමෙධො ච සුජාතො චා ති එකසමී කපෙප දො බුද්ධා නිබ්බතතිංසු, සුමෙධස්සාපි තයො සාවකසනතිපාතා, පඨමසනතිපාතෙ සුදස්සනතගරෙ කොටි සතබ්භාසවො අගෙසුං, දුතියෙ නවුතීකොටියො, තතියෙ අසීතිකොටියො, තද බොධිසත්තො උත්තරෙ නාම මාණවො හුත්වා තිදතිත්වා ංපිතං යෙව අසීතිකොටිධනං විස්සපෙජිත්වා බුද්ධපමුඛස්ස භික්ඛු සඛස්ස මහාදුතං දත්වා ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පටිට්ඨාය තික්කමිති, පබ්බජි, සොපි නං අනාගතෙ බුද්ධො භවිස්සති ති බ්‍යාකායි, සුමෙධස්ස භගවතො සුදස්සනං නාම නගරං අගොයි, සුදත්තො නාම රුජා පිතා, මාතාපි සුදත්තා නාම, සරණො ච සබ්බකාමො ච දො අග්ගසාවකා, සාගරෙ නාම උපට්ඨාකො, රුමා ච සුරුමා ච දො අග්ගසාවිතා, මහා නිපරුකෙබ්බො¹ බොධි, සරීරං අට්ඨාසිතිහත්ථුබ්බෙධං අගොයි, ආයු නවුතිවස්සභයානි ති.

තස්ස අපරභාගෙ සුජාතො නාම සත්ථා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසනතිපාතා, පඨමසනතිපාතෙ සට්ඨිතික්ඛුසතභයානි අගෙසුං, දුතියෙ පඤ්ඤාසං, තතියෙ ව්‍යාපෘතිසං, තද බොධිසත්තො චක්කවත්ති රුජා හුත්වා බුද්ධො උපපන්නො ටි සුත්වා උපසම්භවිත්වා ධම්මං සුත්වා බුද්ධපමුඛස්ස භික්ඛුසඛස්ස සද්ධිං සත්තති රතතෙති වතුමහාදිප රජ්ජං දත්වා සත්ථුසනතිකෙ පබ්බජි. සකලරට්ඨවාසිනො රට්ඨප්පාදං ගගෙත්වා ආරම්භකිත්වං සාධෙය්‍යා බුද්ධපමුඛස්ස භික්ඛුසඛස්ස නිත්වං මහාදුතං අදංසු, සොපි නං සත්ථා බ්‍යාකායි, තස්ස භගවතො නගරං සුමඛගලං නාම අගොයි, උග්ගතො නාම රුජා පිතා, පභාවතී නාම මාතා, සුදස්සනො ච සුදෙවො ච දො අග්ගසාවකා, නාරදො නාම උපට්ඨාකො, නාගා ච නාගසමාලා ච දො අග්ගසාවිතා, මහාවෙණු රුකෙබ්බා බොධි, සො කීර මන්දවජ්ඣෙදො සතකබ්බො උපරි තිග්ගතාති මහාසාධාති මොරපිඤ්ඤාලාපො වීය වීරෙවිත්ථ, තස්ස භගවතො සරීරං පණණාසගත්ථුබ්බෙධං අගොයි, ආයු නවුතිවස්සභයානි ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉතො අට්ඨාරසකපසභවත්ථකෙ එකසමී කපෙප පියදස්සි අත්ථදස්සි ධම්මදස්සි ති තයො බුද්ධා නිබ්බතතිංසු, පිය දස්සිස්සාපි තයො සාවකසනතිපාතා, පඨමෙ කොටිසතභයානි භික්ඛු අගෙසුං, දුතියෙ නවුතීකොටියො, තතියෙ අසීතිකොටියො, තද බොධිසත්තො කස්සපො නාම මාණවො තිණ්ණං වෙදුතං පාරඛගතො හුත්වා සත්ථුධම්මදෙසනං සුත්වා කොටිසතභයානිධනපරිව්වාගෙන සඛසා රුමං කාරෙත්වා සරණෙසු ව සීලෙසු ව පටිට්ඨායි, අප නං සත්ථා අට්ඨාර සකපසභවත්ථකෙ බුද්ධො භවිස්සති ති බ්‍යාකායි, තස්ස භගවතො අනොමං නාම නගරං අගොයි, පිතා සුදින්නො නාම රුජා, මාතා වතු නාම, පාලිතො ච සබ්බදස්සි ච දො අග්ගසාවකා, සොතිතො නාම උපට්ඨාකො, සුජාතා ච ධම්මදින්නා ච දො අග්ගසාවිතා, පියඛුරුකෙබ්බා බොධි, සරීරං අසීතිහත්ථුබ්බෙධං අගොයි, නවුතිවස්සභයානි ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ අත්ථදස්සී නාම භගවා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්තිපාතා, පඨමෙ අධ්‍යානවුත්තිනික්ඛුසහස්සානි අගෙසුං, දුතියෙ අධ්‍යාසීතිසහස්සානි, තතියෙ තතියෙ, තද්‍ය බොධිසත්තො සුසීමො නාම මහිද්ධිකො තාපසො හුත්වා දෙවලොකතො මන්දරවපුප්පථිත්තං ආහරිත්වා සන්තාරං පුජෙසී, සොපි නං සන්තා බ්‍යාභාසී, තස්ස භගවතො සොහනං නාම නගරං අහොසී, සාගරෙ නාම රුජා පිතා, සුදස්සනා නාම මාතා, සත්තො ව උපසින්නො ව දො අග්ගසාවකා, අග්ගො නාම උපධ්‍යානො, ධම්මා ව සුධම්මා ව දො අග්ගසාවිකා, වච්චකරුකෙකා බොධි, සරීරං අසීතිහස්තථුබ්බෙධං අහොසී, සරීරපභා සමන්තතො සබ්බකාලං යොජනමග්ගං ඵරිත්වා අධ්‍යාසී, ආයු වස්සසතසහස්සන්ති.

තස්ස අපරභාගෙ ධම්මදස්සී නාම සන්තා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ කොට්ඨසතතිනික්ඛු අගෙසුං, දුතියෙ සත්තතිකොට්ඨයො, තතියෙ අසීතිකොට්ඨයො, තද්‍ය බොධිසත්තො සත්තො දෙවරුජා හුත්වා දිබ්බගක්ඛිපුප්පථි ව දිබ්බතුරියෙති ව පුජම කාසී, සො පි නං සන්තා බ්‍යාභාසී, තස්ස භගවතො සරණං නාම නගරං අහොසී, පිතා සරණො නාම රුජා, මාතා සුතඤ්ඤා නාම, පදුමො ව පුස්ස දෙවො ව දො අග්ගසාවකා, සුත්තෙත්තො නාම උපධ්‍යානො, බෙමා ව සච්චතාමා ව අග්ගසාවිකා, රත්තඞ්කුරුකෙකා බොධි, කඤ්ඤාකරුකෙකා තිථි¹ බිබ්බිජාලො ති පි වුවච්චි, සරීරං පනස්ස අසීතිහස්තථුබ්බෙධං අහොසී, වස්සසතසහස්සං ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉතො වතුනවුත්තිකප්පමත්තෙ ඵකස්මිං කප්පෙ ඵකොව සිද්ධිත්තො නාම බුද්ධො උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්ති පාතා, පඨමසන්තිපාතෙ කොට්ඨසතසහස්සං තික්ඛු අගෙසුං, දුතියෙ නවුත්තිකොට්ඨයො, තතියෙ අසීතිකොට්ඨයො, තද්‍ය බොධිසත්තො උග්ග තෙජො අභිඤ්ඤාබලසම්පන්නො මහිගලො නාම තාපසො හුත්වා මහා ජලවුඵලං ආහරිත්වා තථාගතස්ස අද්දසී, සන්තා තං ඵලං පරිභුඤ්ජත්වා වතුනවුත්තිකප්පමත්තෙ බුද්ධො භවිස්සන්ති ති බොධිසත්තං බ්‍යාභාසී, තස්ස භගවතො නගරං වෙහාරං නාම අහොසී, පිතා ජයසෙත්තො නාම රුජා, මාතා සුඵස්සා නාම, සම්බලො ව සුමිත්තො ව දො අග්ගසාවකා, රෙවතො නාම උපධ්‍යානො, සිවලා² ව සුරුමා ව දො අග්ගසාවිකා, කණ්ණිකාරුකෙකා බොධි, සරීරං සට්ඨිහස්තථුබ්බෙධං අහොසී, වස්සසත සහස්සං ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉතො දො නවුත්තිකප්පමත්තෙ තිස්සො පුස්සො ති ඵකස්මිං කප්පෙ දො බුද්ධා තිබ්බතතිංසු, තිස්සස්ස පන භගවතො තයො සාවකසන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ තික්ඛුනං කොට්ඨසතං අහොසී, දුතියෙ නවුත්තිකොට්ඨයො, තතියෙ අසීතිකොට්ඨයො, තද්‍ය බොධිසත්තො මහාභාගො මහායසො සුජාතො නාම බත්තියො

හුචා ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා මහිද්ධිසත්තාවං පචා බුද්ධො උප්පන්නො, ති සුචා දිබ්බමන්දරවපදුමපාරිජ්ජානකපුට්ඨාති ආදය වතුපරිස මඤ්ඤි ගච්ඡන්තං භවාගතං පුරෙයි, ආකාසෙ පුප්ඵචිතානං අකාසි¹, සොපි නං සථා ඉතො ද්විතවුතිකපෙප බුද්ධො හවිස්සති ති ව්‍යාකාසි, තස්ස භගවතො ඛෙමං නාම නගරං අහොසි, පිතා ජතසංකො නාම බතතියො, මාතා පදුමා නාම, බ්‍රහ්මදෙවො ව උදයො ව දො අග්ග සාවකා, සුමඞ්ගලො නාම උප්පයාකො, පුස්සා ව සුදහනා² ව දො අග්ග සාවකා, අසනරුකො බොධි, සරීරං සට්ඨිගඤ්ඤිබ්බං අහොසි, වස්ස සතසහස්සං ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ පුස්සො නාම සථා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්නිපාතා, පඨමසන්නිපාතෙ සට්ඨිතිකුසුසතසහස්සාති අගෙ පුං, දුතියෙ පණණාසං, තතියෙ ද්විතීයං, තද් බොධිසත්තො චිත්තාදි නාම බතතියො හුචා මහාරජ්ජං පහාය සන්ද්‍රස්තතිතො පබ්බජිතා තිණ්ඤි පිටකාති උග්ගහෙතො මහාජතස්ස ධම්මභවා භාපෙයි, සිලපාර මිඤ්ඤි පුරෙයි. සොපි නං බුද්ධො තපෙව බ්‍යාකාසි, තස්ස භගවතො කාසි නාම නගරං අහොසි, ජයසෙනො නාම රුජා පිතා, සිරිමා නාම මාතා, පුරකඞ්චො³ ව ධම්මසෙනො ව දො අග්ගසාවකා, සතියො නාම උප්පයාකො, වාලා ව උප්පාලා ව දො අග්ගසාවකා, ආමලකරුකො බොධි, සරීරං අට්ඨපණණාසගඤ්ඤිබ්බං අහොසි, නවුතිවස්ස සහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉතො එකනවුතිකපෙප විපස්සි නාම භගවා උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්නිපාතා, පඨමසන්නිපාතෙ අට්ඨ සට්ඨිතිකුසුසතසහස්සාති අගෙ පුං, දුතියෙ එකසතසහස්සං, තතියෙ අසිති සහස්සාති, තද් බොධිසත්තො මහිද්ධිකො මහානුභාවො අතුලො නාම නාගරුජා හුචා සතතරතනබ්බිතං සොවණ්ණමයං මහාපිඨං භග වතො අදයි, සොපි නං ඉතො එකනවුතිකපෙප බුද්ධො හවිස්සති ති බ්‍යාකාසි, තස්ස භගවතො බඤ්ඤිති නාම නගරං අහොසි, බඤ්ඤිමා නාම රුජා පිතා, බඤ්ඤිති නාම මාතා, බණ්ණො ව තියෙයො ව දො අග්ගසාව කා, අසොනො නාම උප්පයාකො, වන්ද ව වන්දමිතො ව දො අග්ගසා විතා, පාටලිරුකො බොධි, සරීරං අසිතිගඤ්ඤිබ්බං අහොසි, සරී රප්පහා සද්ධ සතතයොජනාති එරිතො අට්ඨාසි, අසිතිවස්සසහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉතො එකතීසකපෙප සිඛි ව වෙස්සහු වා ති දො බුද්ධා අගෙ පුං, සිඛියොපි භගවතො තයො සාවකසන්නිපාතා, පඨමසන්නිපාතෙ තිකුසුසතසහස්සං අහොසි, දුතියෙ අසිතිසහස්සාති, තතියෙ සතතති, තද් බොධිසත්තො අරිඤ්ඤො නාම රුජා හුචා බුද්ධපමුබස්ස තිකුසුසතසහස්ස සම්මරං මහාදුතං පවත්තෙතො සතත රතනපතිමණ්ඩිතං භඤ්ජිතනං දුතො හඤ්ජිප්පමාණං භවො කප්පිය

1-5 පුප්ඵචිතානං හුචා අට්ඨාසි

2-1, 2, 3 පුප්පතො

3-5 සුමිතො

හණ්ඩං අදුසි, සො පි නං ඉතො ඵකාතිංසකපෙප ඛුද්ධො හවිස්සාති ති බ්‍යාකාසි, තස්ස පන භගවතො අරුණවතී නාම නගරං අගොසි, අරුණවා නාම බතතියො පිතා, පභාවතී නාම මාතා, අනිභු ව සමභවො ව දො අග්ගසාවකා, බෙමඩ්තරෙ නාම උපට්ඨාකො, මබ්ලා ව පදුමා ව දො අග්ගසාවිකා, පුණ්ඩරීකාරුකෙකා බොධි, සරීරං සත්තතිහජුබ්බෙධං අගොසි, සරීරපපභා යොජනත්තයං ඵරිත්වා අට්ඨාසි, සත්තති¹ වස්ස සහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ වෙස්සභු නාම සථො උදපාදි, තස්සාපි තයො සාවකසන්තිපාතා, පඨමසන්තිපාතෙ අසීතිභික්ඛුසහස්සාති අගෙසුං, දුතියෙ සත්තති, තතියෙ සට්ඨි, තදු බොධිසත්තො සුදස්සනො නාම රුජා හුත්වා ඛුද්ධපමුබස්ස භික්ඛුසහස්ස සඵවරං මහාදුනං දත්වා තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ආචාරගුණසම්පන්නො ඛුද්ධරත්තෙ විතතිකාර පිතිබහුලො අගොසි, සොපි නං භගවා ඉතො ඵකාතිංසෙ කපෙප ඛුද්ධො හවිස්සාති ති ව්‍යාකාසි, තස්ස පන භගවතො අනොමං නාම නගරං අගොසි, සුපපතීතො නාම රුජා පිතා, යසවතී නාම මාතා, සොණො ව උත්තරෙ ව දො අග්ගසාවකා, උපසන්නො නාම උපට්ඨාකො, දුමා ව සමාලා² ව දො අග්ගසාවිකා, සාලරුකෙකා බොධි, සරීරං සට්ඨිහජුබ්බෙධං අගොසි, සට්ඨිවස්සසහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ ඉමස්මිං කපෙප වත්තාරෙ ඛුද්ධා නිබ්බත්තා කකුසන්ධො කොණංගමනො කස්සිපො අම්බාකං භගවා ති, කකුසන්ධස්ස භගවතො ඵකො සාවකසන්තිපාතො, තත්ථ වත්තාලීස භික්ඛුසහස්සාති අගෙසුං, තදු බොධිසත්තො බෙමො නාම රුජා හුත්වා ඛුද්ධපමුබස්ස භික්ඛුසහස්ස සපත්තවිවරං මහාදුනඤ්චව අඤ්ඤාදිභෙසජජාති ව දත්වා සජුධමච්ඡෙදසනං සුත්වා පබ්බජී, සොපි නං සථො බ්‍යාකාසි, කකුසස්ස පන භගවතො බෙමං නාම නගරං අගොසි, අග්ගිදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, විසාබා නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා, විධුරෙ ව සඤ්ඡි වො ව දො අග්ගසාවකා, බුද්ධිපො³ නාම උපට්ඨාකො, සාමා ව රම්බා ව දො අග්ගසාවිකා, මහාසිරිසරුකෙකා බොධි, සරීරං වත්තාලීසහජුබ්බෙධං අගොසි, වත්තාලීසවස්සසහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ කොණංගමනො නාම සථො උදපාදි, තස්සාපි ඵකො මහාසාවකසන්තිපාතො, තත්ථ තිංසභික්ඛුසහස්සාති අගෙසුං, තදු බොධිසත්තො පබ්බතො නාම රුජා හුත්වා අමච්චගණපරිවුතො සජුසන්තිකං ගත්වා බමමදෙසනං සුත්වා ඛුද්ධපමුබං භික්ඛුසහස්ස නිමන්නත්වා මහාදුනං පවත්තත්වා පත්තුණ්ණවිනපට්ටකොසෙය්‍ය ඛාමලුද්දකුලාති වෙව සුවණ්ණපට්ටකඤ්ච දත්වා සජුසන්තිකෙ පබ්බජී, සො පි නං සථො බ්‍යාකාසි, තස්ස භගවතො සොභාවතී නාම නගරං අගොසි, යඤ්ඤදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, උත්තරා නාම බ්‍රාහ්මණී

මාතා, භික්ෂුසෝ ව උත්තරෙ ව දො අග්ගසාවනා, සොත්තිජො නාම උපධාරිකො, සමුද්දා ව උපතර ව දො අග්ගසාවිනා, උදුමරරුකේඛා බොධි, සරීරං තිංසනච්ඡුබ්බෙධං අගොසි, තිංසවස්සසහස්සාති ආයු ති.

තස්ස අපරභාගෙ කස්සපො නාම සත්ථා උදපාදි, තස්සාපි එකොව සාවකසඤ්චිපාතො, හත්ථි විසති භික්ෂුසහස්සාති අගෙසුං, හද බොධි සහොතා රොතිපාලො නාම මාණ්ඩො තිණ්ණං වෙදනං පාරගු භුමි යඤ්චො අනතලිකේඛි ව පානවො සටිකාරස්ස කුමහකාරස්ස මිත්තො අගොසි, සො තෙන සද්ධිං සත්ථාරං උපසඤ්චිතො ධම්මකථං සුත්වා පසිදිත්වා පබ්බජිත්වා ආරද්ධිවිරියො තිණ්ණි පිටිකාති උග්ගහෙත්වා වහන පටිවහනසම්පන්නියා බුද්ධිසාසනං සොහෙසි, සො පි නං සත්ථා බ්‍යාභාසි, හස්ස භගවතො ජාතහගරං බාරණසී නාම අගොසි, බ්‍රහ්මදත්තො නාම බ්‍රාහ්මණො පිතා, චන්දවතී නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා, තිස්සො ව භාරද්වාජො ව දො අග්ගසාවනා, සබ්බමිත්තො නාම උපධාරිකො, අනුලා ව උරුවෙලා ව දො අග්ගසාවිනා, තිග්‍රොධරුකේඛා බොධි, සරීරං අසීතිහච්ඡුබ්බෙධං අගොසි, විසතිවස්සසහස්සාති ආයු ති.

තස්ස පන භගවතො ඔරභාගෙ ඤපෙත්වා ඉමං සමමාසමිබුද්ධං අඤ්ඤා බුද්ධො නාම නථි, ඉති දීපඛකරදීතං වතුච්ඡතිසා බුද්ධානං සන්තිකෙ ලද්ධවසාකරණො පන බොධිසත්තො යෙ තෙ පන:-

මනුස්සත්තං ලිඛිතසම්පන්නි භෙත්තු සත්ථාරදස්සනං,
පබ්බජ්ජා ගුණසම්පන්නි අධිකාරෙ ව ඡන්දනා,
අධ්මධම්මසමොධානා අතිනිහාරෙ සමිත්තාති ති.

ඉමෙ අධ්ම ධම්මෙ සමොධානෙත්වා දීපඛකරපාදමුලෙ කතාතිනිහාරෙන “ගන්ද බුද්ධිකරෙ ධම්මෙ විචිතාමි ඉතො විතො”ති උස්සාහං කත්වා “විචිතනෙත්වා තද දක්ඛිං පඤ්චං දුනපාරමි”නති දුනපාරමිතාදයො බුද්ධිකාරකධම්මා දිට්ඨා, තෙ සුරෙනෙත්වා යාව වෙස්සනනරත්තභාවා ආගමි, ආගමිත්තො ව යෙ තෙ කතාතිනිහාරනං බොධිසත්තානං ආතිසංසා සංවණ්ණිතා:-

එවං සබ්බඛිතසම්පන්නා බොධියා නිශ්චා නරං.
සංසරං දීඝමඤ්චානං නාපසංභොටිසත්තෙතිපි.

අවිච්චති න උපපජ්ජන්ති තථා ලොකත්තරෙසු ව,
තිත්ඤාමතණ්හා බුප්පිපාසා න භොන්ති කාලකඤ්ඤා.

න භොන්ති බුද්ධො පාණො උපපජ්ජන්තාපි දුග්ගතිං,
ජායමානා මහුස්සෙසු ජව්වක්ඛා න භවන්ති තෙ.

සොතවෙකාලොකා නථි න භවන්ති මුග්ගසකිනා,
ඉත්තිභාවං න ගමිත්ති උග්ගොබ්‍යඤ්ඤාපණ්ඩිනා,

න භවන්ති පරියාපන්නා මොසියා නිශ්චා නරං,
චුත්තා ආනන්තරිකෙති සබ්බත්ථ සුද්ධගොවරං.

මිච්ඡාදිට්ඨිං න සෙවනති කමමකිරියදස්සනා,
වසමානාපි සග්ගෙසු අසඤ්ඤං නුපපජ්ජරො.

සුඛාචාසෙසු දෙවෙසු හෙතු නාම න විජ්ජති,
තෙකම්මතින්නා සප්පුරිසා විසංයුතතා භවාභවෙ,
වරනති ලොකාත්ථරියාය¹ පුරෙන්නති සබ්බපාරමි ති.

නෙ ආතිසංසෙ අධිගතචාව ආගතො, පාරමියො පුරෙන්නස්ස වස්ස අකිත්තිමුභමණ්ණකාලෙ, සබ්බමුභමණ්ණකාලෙ, ධනඤ්ඤායුරුප්පකාලෙ, මහාසුදස්සනකාලෙ, මහාගොවිඤ්ඤකාලෙ, නිමිමහාරුප්පකාලෙ, වඤ්ඤාමාරුකාලෙ, විසංයනසෙට්ඨිකාලෙ, සිවිරුප්පකාලෙ, වෙස්සනතරුප්පකාලෙ ති දුතපාරමිතාය පුරිත්තතභාවානං පරිමාණං නාම නත්ති; එකනෙතන පනස්ස සසපණ්ඩිතජාතකො:-

භික්ඛාය උපගහං දිස්වා සකතතානං පරිච්චිතං,
දුතෙන මෙ සමො නත්ති එසා මෙ දුතපාරමි ති.

එවං අත්තපරිච්චාගං කරුණස්ස දුතපාරමිතා පරමත්ථපාරමිතා නාම ජාතා; තථා සීලවනාගරුප්පකාලෙ, වලෙපයන්තාගරුප්පකාලෙ, භූරිදත්තනාගරුප්පකාලෙ, ඡද්දන්තනාගරුප්පකාලෙ, ජයද්දිසරුප්පකාලෙ, අලිනසත්තුකුමාරකාලෙ ති සීලපාරමිතාය පුරිත්තතභාවානං පරිමාණං නාම නත්ති, එකනෙතන පනස්ස සබ්බපාරමිතකො:-

සුලෙභි විජ්ඣයනො²පි කොට්ඨයනො³පි සතතිති,
භොජපුතෙන න කුප්පාමි එසා මෙ සීලපාරමි ති.

එවං අත්තපරිච්චාගං කරුණස්ස සීලපාරමිතා පරමත්ථපාරමිතා නාම ජාතා; තථා සොමනස්සකුමාරකාලෙ, හත්තිපාලකුමාරකාලෙ, අයොසරුප්පකාලෙ ති මහාරජ්ජං පහාය තෙකම්මපාරමිතාය පුරිත්තතභාවානං පරිමාණං නාම නත්ති, එකනෙතන පනස්ස මුළුසුත සොමජාතකො:-

මහාරජ්ජං හත්ථගතං බෙලපිණ්ඩං ව ඡබ්බසිං,
වජ්ජනො න හොති ලගනං එසා මෙ තෙකම්මපාරමි ති.

එවං නිස්සබ්බතාය රජ්ජං ඡබ්බෙත්වා තික්ඛමන්තස්ස තෙකම්ම පාරමිතා පරමත්ථපාරමිතා නාම ජාතා; තථා විධුරපණ්ඩිතකාලෙ, මහාගොවිඤ්ඤපණ්ඩිතකාලෙ, කුද්දලපණ්ඩිතකාලෙ, අරකපණ්ඩිතකාලෙ, බොධිපරිබ්බාජකකාලෙ, මහොසධිපණ්ඩිතකාලෙ ති පඤ්ඤා පාරමිතාය පුරිත්තතභාවානං පරිමාණං නාම නත්ති, එකනෙතන පනස්ස සත්තුහස්ස⁴ජාතකො සෙනහපණ්ඩිතකාලෙ:-

1-1, 2, 3 වරියායො

2-1, 2, 3 විජ්ඣයනො

3-1, 2, 3 කොට්ඨයනො

4-1 2, 3 සත්තුහස්ස

පඤ්ඤාය මෙ විවිතනො චාගමණං මොවසිං දුබ්බං,
පඤ්ඤාය මෙ සමො නජි එසා මෙ පඤ්ඤාපාරමිති.

අනොගග්ගතං සපපං දසෙන්නායං පඤ්ඤාපාරමිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; තථා විරියපාරමිතාදීනමපි පුරිතත්තභාවානං පරිමාණං නාම නජි, එකනෙක පනස්ස මහාජනකජාතකො:-

අතිරදස්සි ජලමජ්ඣෙකි ගතා සබ්බෙව මාත්‍රසා,
විතසස්ස අඤ්ඤාදා නජි එසා මෙ විරියපාරමිති.

එවං මහාසමුද්දං තරනනස්ස විරියපාරමිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; බන්ධිවාදිජාතකො:-

අවෙතනංව කොට්ටෙනො¹ තිණෙන පරස්සනා මමං,
කාසිරුජෙ න කුපපාමි එසා මෙ බන්ධිපාරමිති.

එවං අවෙතනභාවෙන විශ් මහාදුක්ඛං අබ්බාසෙනනස්ස බන්ධි පාරමිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; මහාසුතසොම ජාතකො:-

සච්චවාචං අනුරක්ඛනො වජ්ඣා මම ජීවිතං,
මොවෙසිං එකසතං බන්ධියෙ පරමත්ථ² සච්චපාරමිති

එවං ජීවිතං වජ්ඣා සච්චමනුරක්ඛනනස්ස සච්ච පාරමිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; මූගපකිජාතකො:-

මාතා පිතා න මෙ දෙස්සා නපි මෙ දෙස්සා මහායසං,
සබ්බඤ්ඤාතං පියං මය්සං තසමා වතමබ්බිතිනති.

එවං ජීවිතං වජ්ඣා වතං අබ්බිඨනනස්ස අබ්බිඨානපාරමිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; එකරුජාතකො:-

න මං කොපි සතතසති තපිහං භායාමි කස්සපි,
මෙතතාබලෙනුපත්ථො රමාමි පවනෙ තද්ධි.

එවං ජීවිතමපි අනපලොකෙත්වා මෙතතායනනස්ස මෙතතාපාර මිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; ලොමහංසජාතකො:-

සුසානෙ සෙය්සං කපෙපමි ඡවට්ඨිකං උපනිබායහං,
ගොමණ්ඩලා උපගන්ත්වා රූපං දසෙන්නති නපපකන්ති.

එවං ගාමදුරකෙසු නිට්ඨ්භනාදීති වෙව මාලාගනුපකාරදීති ව සුබ දුක්ඛං උපපාදෙනෙසුපි උපෙක්ඛං අනතිවත්තනනස්ස උපෙක්ඛාපාර මිතා පරමත්ථ පාරමිතා නාම ජාතා; අයමෙත්ථ සඤ්ඤාපො, පිත්ථාරතො පනෙස අත්ථො වරියාපිටකතො ගහෙනබ්බො, එවං පාරමියො පුරෙ ත්වා වෙස්සන්තරත්තභාවෙ සීතො:-

අවෙනතායං පඨවී අවිඤ්ඤාය සුඛං දුඛං,
සාපි දාහබලා මයං සත්තකතනුං පකම්පමා'ති.

එවං මහාපඨකම්පනාති මහාපුඤ්ඤාති කතවා ආයුපරියොසානෙන තතො චුතො භුසිභගවතෙ නිබ්බතති. තත් අඤ්ඤා දෙවෙ දසති ධානෙති අධිගණතිවා යාවතාපුතං දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවතො මනුස්සගණනාය ඉදති සත්තති දිවසෙති ආයුක්ඛයං පාපුණ්ණියති ති වන්තති කිලිස්සනති, මාලා මිලායනති, කවෙණ්ති සෙදා මුවවනති, කායෙ වෙවණ්ණියං ඔක්කමති, දෙවො දෙවාසනෙ න සණ්ඨතති ති ඉමෙසු පඤ්චස්ස පුබ්බතිමිත්තොසු උපපන්නොසු තාති දිස්වා සුඤ්ඤා වත භො සග්ගා භවිස්සනති ති සංවෙගජාතාති දෙවතාති මහාසත්තස්ස පූරිත පාරමිභාවං ඤාතවා ඉමසම් ඉදති අඤ්ඤාං දෙවලොකං අනුපගන්වා මනුස්සලොකෙ උපපජ්ඣවා බුද්ධිභාවං පතොන පුඤ්ඤාති කතවා චුතො චුතො මනුස්සා දෙවලොකං පරිපූරෙස්සනති ති විතොතතා:-

යතොහං භුසිතෙ කායෙ සත්තසිතො නාමහං තදා,
දසසහස්සී සමාගන්තවා යාවන්ති පඤ්ඤා ලී මම.

කාලො යං තෙ මහාචීර! උපපජ්ඣ මාභුකුවජ්ඣං,
සදෙවකං භාරයතො බුජ්ඣස්සු අමතං භදන්ති.

එවං බුද්ධිභාවන්තාය ආයාචිතො කාලං දීපං දෙසං කුලං ජනෙත්ති යා ආයුපරිමාණන්ති ඉමාති පඤ්ච මහාචිලොකතාති චිලොකෙතවා කතසන්තිධානො තතො චුතො සකාරුජකුලෙ පටිසන්ධිං ගහෙතවා තත් මහාසම්පත්තියා පරිගරියමානො අනුක්කමෙත් භද්‍රයොබ්බතං අනුපාපුණ්ණී. ඉමසම් අනතරෙ “සතො සම්පජානො ආනන්ද! බොධි සතො භුසිතා කායා වචිතවා මාභුකුවජ්ඣං ඔක්කමී”ති ආදීනං සුත්ත පදනඤ්ච වතෙසං අධිකපාය ව වසෙත්ථ වින්තරෙ වෙදිතබ්බො. සො තිණ්ණං උතුනං අනුච්ඡිකෙසු තිස්ස පාසාදෙසු දෙවලොකසිරි. විය රජ්ජසිරිං අනුභවමානො උය්‍යානකිලිය ගමනසමයෙ අනුක්ක මෙන ජිණ්ණව්‍යාධිමතසක්ඛාතෙ තයො දෙවදූතෙ දිස්වා සඤ්ජාත සංවෙගො නිවන්තිතවා වතුන්වායෙ පබ්බජිතං දිස්වා සාධු පබ්බජ්ජා ති පබ්බජ්ජාය රුචිං උපපාදෙතවා උය්‍යානං ගන්තවා තත් දිවසභාගං බෙපෙතවා මඬගලපොකුරිණිතිරෙ නිසින්නො කප්පකවෙසං ගහෙතවා ආගතෙන විස්සකමෙත දෙවපුත්තන අලභිකතපටියතො රුහුල භද්‍රස්ස ජාතසාසනං සුතවා පුත්තසිතෙගස්ස බලවභාවං ඤාතවා යාව ඉමං බක්ඛිතං න වසිති තාවදෙව තං ජිජිස්සාමි ති විතොතතා සායං නගරං පටිසන්නො:-

තිබ්බතා නුත සා මාතා තිබ්බතො නුත සො පිතා,
තිබ්බතා නුත සා නාරී යස්සායං ඊදිසො පතී'ති.

නිසාගොතමියා නාම පිචුච්ඡාදිතාය භාසිතං ඉමං ගාථා සුචා අහං ඉමාය නිබ්බුතපදං සාවිතො ත්ඨිවතො සත්භග්ගසංගසනතං මුත්තාගාරං මුත්තාචා තස්සා පෙසෙචා අත්තනො භවතං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිසින්නො නිද්දවසෙන නාටකානං විපසකාරං දිස්වා නිබ්බින්නාදයො ඡන්තං උට්ඨාපෙචා භාජනං ආහරුපෙචා කාජන මාරුක්ඛ ඡන්තසභායොව දසසභසිලොකධාතුදෙවතාහි භතපරිවා රෙ මහාභිනිකමණං නිකමිත්වා තෙනෙව රත්තාවසෙසෙන තිණි මහාරජ්ජාති අතිකකමම අනොමානදීතීරෙ පබ්බජිත්වා අනුක්කමෙන රුජගහං ගතත්වා තත් පිණ්ඩාය වරිත්වා පණ්ඩවපබ්බතපබ්භාරෙ නිසින්නො මගධරුජෙන රජෙජන නිමනතියමානො තං පටික්ඛිපිත්වා සබ්බසුද්දුතං පච්චා තස්ස විජිතං ආගමත්වාය තෙන ගතිතපටිඤ්ඤ ආලාරුක්ඛ කාලාමං උද්දකඤ්ච උපසඞ්කමිත්වා තෙසං සතතිකෙ අධිගත විසෙසෙන අපරිචුට්ඨො ඡබ්බස්සාති මහාපට්ඨානං පද්ධිත්වා විසාඛ පුණණමදිවසෙ පාතොව සෙනාතිනිගමෙ සුජාතාය දින්නං පායාසං පරිභුක්ඤ්ඤා තෙරඤ්ඤ රුය නදියා සුවණ්ණපාතිං පවාගෙත්වා තෙරඤ්ඤ රුය තීරෙ මහාවතසණ්ඩ නානාසම්පත්තීහි දිවසභාගං විතීතාමෙත්වා සායණසමයෙ සොත්ථියෙන දින්නං අට්ඨතිණමුට්ඨං ගගෙත්වා කාලෙන නාගරුජෙන අභිජුතගුණො බොධිමණ්ඩං ආරුක්ඛ තිණාති සඤ්ජිත්වා න තාවිමං පලලඞ්කං හිත්ථිස්සාමි යාව මෙ න අනුපාදය ආස වෙයි විතතං විමුවිසිස්සාති හි පටිඤ්ඤං භාජනං පාවිනදිසාතිමුඛො තිසි දිත්වා සුරියෙ අත්තමිතෙන යෙව මාරුලං විධමිත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙ නිවාසස්සුණං මජ්ඣමයාමෙ චුතුපපාතස්සුණං පච්චා පච්ඡමයාමාවසානෙ දසබලවතුචෙසාරජ්ජාදිසබ්බබුද්ධගුණපතිමණ්ඩනං සබ්බසුද්දුතස්සුණං පටිවිජ්ඣිතොයා යෙව ඉමං අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගඤ්ජි, එවමස්ස අධිගමනීද්දනං වෙදිතබ්බං.

එවං අධිගතාභිධම්මො එකපලලඞ්කෙන නිසින්නසත්තාගං අතිමිස සත්තාගං වඩකමණසත්තාගඤ්ච අතිකකමිත්වා වතුපෙඨ සත්තාගෙ සගමුද්දුණාධිගමෙන අධිගතං අභිධම්මං විචිතිත්වා අපරුතිපි අපපාල මුවලිඤ රුජායතනෙසු තිණි සත්තාගාති විතීතාමෙත්වා අට්ඨමෙ සත්තා ගෙ අපපාලතිත්‍රොධාරුකබමුලෙ නිසින්නො ධම්මගමනීර්භාපවච්චෙකබ් ණෙන අපෙපායස්සුකකතං ආපජ්ජමානො දසසභසි මහාබ්‍රහ්මපරිවා රෙන සභවපතිබ්‍රහ්මනා ආයාචිතධම්මදෙසනො බුද්ධවක්කුනා ලොකා ඔලෙකෙත්වා බ්‍රහ්මනො අජෙකසනං ආදාය කස්ස නු බො අහං පඨමං ධම්මං දෙසෙය්‍යන්ති ඔලොකෙත්තො ආලාරුද්දකානං කාලකතභාවං ඤාත්වා පඤ්චවග්ගියානං හිතබ්‍රුතං බහුපකාරකතං අනුස්සරිත්වා උට්ඨා යාසනා කාසිපුරං ගච්ඡන්තො අත්තරුමග්ගෙ උපකෙන සද්ධිං මනෙත ත්වා ආසාලතිපුණණමදිවසෙ ඉසිපතනෙ මිගදයෙ පඤ්චවග්ගියානං හිතබ්‍රුතං වසතට්ඨානං පච්චා තෙ අනනුච්ඡිකෙන සමුද්දවාරෙන සමුද්දවරනෙක සඤ්ඤපෙචා ධම්මවක්කං පවත්තනත්තො අඤ්ඤ කොණ්ඩසඤ්ඤත්තරපමුඛං අට්ඨාරසබ්බගමකොට්ඨො අමතපානං

පායෙහි, එවං යාව ධම්මවිකක්‍යපවත්තනා දෙසනාතිදුතං වෙදිතබ්බං; අයමෙත්ථ සංඝෙට්ඨො, විත්ථාගේ පන සාධංකරානං අරියපරියෙසන පබ්බජ්ජා සුත්තාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බො; එවං අධිගමනීදුත දෙසනා තිදුතසම්පන්නායං පනායං අභිධම්මස්ස අපරුති පි දුරෙතිදුතං අවිදුරෙ තිදුතං සන්තිකෙතිදුතනති තිණි තිදුතාති, තත්ථ දීපඝ්ණිකපාදමුලතො පට්ඨාය යාව භූසිතපුරු දුරෙතිදුතං වෙදිතබ්බං; භූසිතපුරුතො පට්ඨාය යාවබොධිමණ්ඩා අවිදුරෙතිදුතං; “එකං සමයං භගවා දෙවෙසු විහරති තාවතිංසෙසු පාරිව්ජිත්තකමුලෙ පණ්ණිකම්බලසිලායං, තත්‍ර බො භගවා දෙවානං නාවතිංසානං අභිධම්මකථං කපෙති”ති ඉදමස්ස සන්තිකෙ තිදුතං; අයං තාව තිදුතකථා;

තිදුතකථා නිවසිතා.

ඉදති:-

ඉති මෙ භාසමානස්ස අභිධම්මකථං ඉමං,
අවිකක්ඛනා නිසාමෙථ දුලලහා හි අයං කථා ති.

එවං පටිඤ්ඤාතාය අභිධම්මකථාය කථනොක්කාසො සම්පන්නො, තත්ථ යසමා අභිධම්මො නාම ධම්මසංඝයාගේ ආදීති සත්තප්‍රකාරණාති, ධම්මසංඝයාගේ පි විත්තප්‍රපාදකණ්ඩාදීනං වසෙන වත්තාරි කණ්ඩාති, විත්තප්‍රපාදකණ්ඩම්පි මාතිකාපදභාජනීය වසෙන දුට්ඨං; තත්ථ මාතිකා ආදි; සා පි තිකමාතිකා දුකමාතිකා ති දුට්ඨා; තත්ථ තිකමාතිකා ආදි; තිකමාතිකාය පි කුසලතතිකා; කුසලතතිකෙ පි කුසලා ධම්මා ති ඉදං පදං; තස්මා:-

ඉතො පට්ඨාය ගමහිරං අභිධම්මකථං ඉමං,
වුච්චමානං නිසාමෙථ එකය්‍යා සෑඬු සාධවො ති.

“කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා අබ්‍යාසිනා ධම්මා”ති අයං තාව ආදිපදෙන ලඞ්ඛනාමො කුසලතතිකො නාම; “සුඛාය වෙදනාය සමපසුත්තා ධම්මා දුක්ඛාය වෙදනාය සමපසුත්තා ධම්මා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සමපසුත්තා ධම්මා”ති අයං සබ්බපදෙති ලඞ්ඛනාමො වෙදනතතිකො නාම; එවං ආදිපදවසෙන වා සබ්බපදවසෙන වා සබ්බසම්පි තිකදුක්ඛානං නාමං වෙදිතබ්බං, සබ්බෙව වෙතො පඤ්චදසහි පරිච්ඡේදෙති වච්ඡිතා, තිකානං හි එකො පරිච්ඡේදෙ දුක්ඛානං චතුර්දස, “හෙතුධම්මා නහෙතුධම්මා”ති ආදයො හි ඡද්‍රකා, ගත්තො ව අත්තො ව අඤ්ඤාමඤ්ඤාසම්බන්ධක කණ්ණිකා විය ස්වා විය හුත්වා සිත්තො හෙතුගොච්ඡකො ති වුච්චති, තතො පරෙ “සප්පච්චයා ධම්මා අප්පච්චයා ධම්මා”ති ආදයො සත්තදුක්ඛා අඤ්ඤාමඤ්ඤා අසම්බන්ධා කෙවලං දුක්ඛසාමඤ්ඤතො උච්චිතිත්වා උච්චිතිත්වා විසුං විසුං.

ගොව්භතතරෝ¹ සපිත්තතා අඤ්ඤාති ව මහනන්දකෙති චුල භතතා චුලනන්දකා ති වෙදිතබ්බා, තතො පරං ආසවදුකාදිනං ඡන්තං දුකානං වසෙන ආසවගොච්ඡකො, සංයෝජනදුකාදිනං වසෙන සංයෝජන ගොව්ඡකො, නථා ගත්ථ ඔස යොග නිවරණ දුකාදිනං වසෙන ගත්ථ ඔස යොග නිවරණ ගොව්ඡකා, පරමාසදුකාදිනං පඤ්ඤානං වසෙන පරමාසගොව්ඡකො ති සබ්බෙපි සත්තගොව්ඡකා වෙදිතබ්බා; තතො පරං “සාරම්මණා ඛම්මා”ති ආදයො වතුදාස මහනන්දකා නාම, තතො උපාදානදුකාදයො ඡ දුකා උපාදානගොව්ඡකො නාම, තතො කිලෙසදුකාදයො අට්ඨ දුකා කිලෙසගොව්ඡකො නාම, තතො පරං දස්සනෙනපහානබ්බදුකාදයො අධාරස දුකා අති බම්මමානිකාස පරියොසානෙ සපිත්තතා පිට්ඨිදුකා නාම, “විජ්ජාභාගිනො ඛම්මා අවිජ්ජාභාගිනො ඛම්මා”ති ආදයො පත ආවත්තාදිස දුකා සුත්තනතිකදුකා නාම, එවං සබ්බෙපෙන පඤ්ඤාදසති පරිවේදෙති වච්ඡිතා ති වෙදිතබ්බා;

එවං වච්ඡිතා පනෙනෙ සප්පදෙසතිප්පදෙසවසෙන දො ව කොට්ඨාසා හොනති, තෙසු හි නව තිකා එකසත්තති ව දුකා සප්පදෙසානං රූපාරූප බම්මානං පරිඤ්ඤාතිත්තා සප්පදෙසා නාම, අවසෙසා තෙරස තිකා එකසත්තති ව දුකා තිප්පදෙසා නාම, තත්ථ තිකෙසු තාව වෙද නතතිකො විතකකතතිකො පිතීතතිකො උපනතතතිකො අතීතතතිකො චත්තාරෙ ආරම්මණතතිකා ති ඉමෙ නව තිකා සප්පදෙසා නාම, දුකෙසු ගෙභුගොව්ඡකාදිනං උපාදානගොව්ඡකපරියොසානානං නව න්තං ගොව්ඡකානං පරියොසානෙ තයො තයො දුකා, කිලෙස ගොව්ඡකපරියොසානෙ චත්තාරෙ දුකා, “විත්තසම්ප්පයානා බම්මා විත්තවිප්පයානා බම්මා විත්තසංසට්ඨා බම්මා විත්තවිසංසට්ඨා බම්මා”ති දො මහනන්දකා, සුත්තනතිකදුකෙසු අධිවචනදුකා පඤ්ඤානදුකා නිරුත්තිදුකා නාමරූපදුකානි ඉමෙ චත්තාරෙ දුකෙ සපෙතො අවසෙසා අට්ඨතිංස දුකා වානි එතෙ සප්පදෙසා නාම, චුත්තාවසෙසා තික දුකා සබ්බෙපි තිප්පදෙසා ති වෙදිතබ්බා.

ඉදති කුසලා ඛම්මා ති ආදිනං මානිකාපදානං අයමනුප්පබ්බපද වණ්ණා; කුසලසද්දො තාව ආරෙග්ග අනවජ්ජ ඡේක සුඛවිපාකෙසු දිස්සති; අයඤ්ඤි “කච්චි නු භොතො කුසලං? කච්චි නු භොතො අනාම ය”නති ආදිසු ආරෙග්ගෙ දිස්සති, “කතමො පත භනෙත! කායසමාවා රෙ කුසලො? යො බො මහාරජ! කායසමාවා රෙ අනවජේජා ති ව, පුත ව පරං භනෙත! එතදනුත්තරියං යථා භගවා බම්මං දෙසෙති කුසලෙසු බ්බමෙසු”ති ව එවමාදිසු අනවජේජ, “කුසලො කිං රථස්ස අඛන පච්චඛානාං, කුසලා නච්චිතස්ස, සිකිතිතා වාතුරිභියො”ති ආදිසු ඡේකෙ, “කුසලානං භික්ඛවෙ! බම්මානං සමාදානගෙභු, කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපවිත්තා”ති ආදිසු සුඛවිපාකෙ, ස්වායම්බ ආරෙ

ගෙය පි අනවජේ පි සුඛවිපාකෙ පි වට්ටති. බමමසඤ්ඤා පනායං පරි යතතිහෙතු භුණ් කියායන නිජ්ජවතාදිසු දිස්සති; අයං හි “බමමං පරියාපුණ්ති සුභතං ගෙය්‍ය”නති ආදිසු පරියතතියං දිස්සති, “හෙ තුමති සද්දණං බමමපටිසමතිද”ති ආදිසු හෙතුමති,

“න හි බමමො අබමමො ච උභො සමවිපාකිනො,
අබමමො තිරයං නෙති බමමො පාපෙති සුඤ්ඤති”නති.

ආදිසු භුණ්, “නසමිං ඛො පන සමයෙ බමමා හොනති, බමමෙසු බමමානුපසසි විහරති”ති ආදිසු නිස්සත්තනිජ්ජවතායං, ස්වායමිධාපි නිස්සත්තනිජ්ජවතායමෙව වට්ටති. වචනඤ්ඤා පනෙත්-කුච්ඡිතෙ පාප කෙ බමමෙ සලයනති වලයනති කමෙපනති විද්ධිංසෙනති ති=කුසලා; කුච්ඡිතෙන වා ආකාරෙන සයනති ති=කුසා, තෙ අකුසල සඛිංතෙ කුසෙ ලුනනති ජිඤ්ඤානති ති=කුසලා; කුච්ඡිතානං වා සාතතො තනුකර ණතො ඔසානකරණතො සද්දණං කුසං නාම, තෙන කුසෙන ලාභබ්බා ති=කුසලා; ගහෙනබ්බා පවතෙනහබ්බාති අත්ථො; යථා වා කුසා උභය භාගගතං හත්ථපපදෙසං ලුනනති, එවමිමෙපි උපපන්නානුපපන්නභා වෙන උභයභාගගතං කිලෙසපක්ඛං ලුනනති, තස්මා කුසා විය ලුන නති ති පි=කුසලා; අත්තතො පන සභාවං ධාරෙනති ති-බමමා, ධාරී යනති වා පච්චයෙති ධාරීයනති වා යථාසභාවතො ති=බමමා, න කුසලා= අකුසලා; මිත්තපටිපක්ඛා අමිත්තා විය ලොභාදිපටිපක්ඛා අලොභාද යො විය; කුසලපටිපක්ඛා ති අත්ථො; න බ්‍යාභතා ති=අබ්‍යාභතා කුසලා කුසලභාවෙන අකපිතා ති අත්ථො; තෙසු පන අනවජ්ජසුඛවිපාකලක්ඛ ණා කුසලා, සාවජ්ජකඛවිපාකලක්ඛණා අකුසලා, අවිපාකලක්ඛණා අබ්‍යාභතා, කිං පනෙහාති කුසලා ති වා බමමා ති වාති ආදීති එකට්ඨා ති? උදුහු නානට්ඨාති ති? කිං වෙත් යදි තාව එකට්ඨාති කුසලා බමමා ති ඉදං කුසලාකුසලා ති වුච්ඡාසදිසං හොති? අථ තානට්ඨාති, තිකදුකානං ඡක්ඛකුචක්ඛභාවො ආපජ්ජති පදනඤ්ඤා අසමබ්ඤ්ඤා, යථා හි “කුසලා රූපං වහ්නුමා”ති වුත්තෙ අත්ථවසෙන අඤ්ඤාමඤ්ඤා අනොලොභෙනතානං පදනං න කොපි සමබ්ඤ්ඤා, එවමිධාපි පදනං අසමබ්ඤ්ඤා ආපජ්ජති, පුබ්බාපරසමබ්ඤ්ඤාතිනාති ව පද්‍යති නිපපයොජ නාති නාම හොනති, යා පි වෙසා පරතො “කතමෙ බමමා කුසලා?”ති පුච්ඡා, තාය පි සද්ධිං විරෙධො ආපජ්ජති. තෙව හි බමමා කුසලා, අථ ව පතිදං වුවවති “කතමෙ බමමා කුසලා?”ති,

අපරෙ නයො, යදි එතාති එකට්ඨාති තිණණං බමමානං එකත්තං කුසලාදීනමපි එකත්තං ආපජ්ජති, කුසලාදිපරනං¹ හි තිණණමපි බමමානං බමමභාවෙන එකත්තං, තස්මා බමමත්තයෙන සද්ධිං අත්ථතො නිත්තානත්තානං කුසලාදීනමපි එකත්තං ආපජ්ජති, යදෙව කුසලං තං අකුසලං තං අබ්‍යාභතනති, අථාපි තිණණං බමමානං එකත්තං න

සමපටිච්ඡ්ථ, අඤ්ඤා ව කුසලපථෙ ධම්මො අඤ්ඤා අකුසලපථෙ අඤ්ඤා අබ්‍යාකතපථෙ වදා, එවං සනෙත ධම්මො නාම භාවො භාව තො ව අඤ්ඤා අභාවො ති කුසලපථ භාවසංඛාරා ධම්මා, අඤ්ඤා අකුසලපථෙ ධම්මො අභාවො සියා, තථා අබ්‍යාකතපථෙ, තෙති ව අඤ්ඤා කුසලපථෙ පි, එවං අභාවතතං ආපනෙතති ධම්මෙති අන ඤ්ඤා කුසලාදයො පි අභාවා යෙව සිසුනති සබ්බමෙතං අකාරණං, කසාව? යථානුමතීවොභාරසිද්ධිතො, වොභායෙ හි යථා යථා අනේපු අනුමතො සමපටිච්ඡ්ථො තථා තථෙව සිද්ධො, න වායං “**කුසලා ධම්මා**” ති ආදිපු කුසලපුබ්බං ධම්මාභිලාපො ධම්මපථෙ ව කුසලාභිලාපො යථා කුසලා කුසලා ති එවං අත්ථිසෙසාභාවෙන පණ්ණිතෙති සමපටිච්ඡ්ථො, න ව කුසලා රූපං චක්ඛුමා සද්දං විශ අඤ්ඤමඤ්ඤං අනොලො කිතත්භාවෙන, කුසලසද්දෙ පනෙත් අනවච්ඡ්ථ සුඛවිපාකසංඛාරාය අත්ථස ජොතනභාවෙන සමපටිච්ඡ්ථො, අකුසලසද්දෙ සාවච්ඡ්ථ දුක්ඛ විපාකත් ජොතකතෙන, අබ්‍යාකතසද්දෙ අවිපාකත් ජොතකතෙන න, ධම්ම සද්දෙ සභාවධාරණාදි අත්ථජොතකතෙන, සො එතෙසං අඤ්ඤාතරනතතරෙ වුවම්මානො අත්තනො අත්ථසමඤ්ඤං දීපෙති, සබ්බෙව හි එතෙ සභාවධාරණාදිනා ලක්ඛණෙන ධම්මා කුසලාදිසද්දෙ වාපි ධම්මසද්දසං පුරතො වුවම්මානා අත්තනො අත්ථිසෙසං තස්ස” දීපෙනති, ධම්මො ති කුසලො වා හොති අකුසලො වා අබ්‍යාකතො වා, එවමෙනෙති විසුං විසුං වුවම්මානා අත්තනො අත්තනො අත්ථිසෙසං දීපකතෙන සමපටිච්ඡ්ථා, ධම්මසද්දෙන සහ වුවම්මානා අත්තනො අත්තනො අත්ථසමඤ්ඤං අත්ථිසෙසං වා දීපකතෙන ලොකෙ පණ්ණි තෙති සමපටිච්ඡ්ථා, තස්මා යදෙනමෙත්ථ එකධර්මානධර්මං විකපෙ ප්‍රා දෙසායෙ පණ්ණාරණං වුත්තං, සබ්බමෙතං අකාරණං, අයං තාව කුසලපතිකස්ස අනුපුබ්බපදවණ්ණනා, ඉමිනාව නයෙන සෙසතිකදුකා නමපි නයො වෙදිතබ්බං, ඉතො පරං පන විසෙසමත්තමෙව චක්ඛාමි.

සුඛාය වෙදනාය සමපසුත්තා ති ආදිපු සුඛසද්දෙ තාව සුඛවෙ දනා සුඛමුල සුඛාරම්භේ සුඛහෙතු සුඛපච්චයධර්මාන අබ්‍යාපජ්ඣ තිබ්බාණාදිපු දිස්සති, අයං හි “සුඛස්ස ව පභාණා”ති ආදිපු සුඛවෙද නාය දිස්සති, “සුඛො බුද්ධානං උපපාදෙ, සුඛා විරහතා ලොකෙ”ති ආදිපු සුඛමුලෙ, “යස්මා ව බො මහාලී! රූපං සුඛං සුඛානුපප්පිතං සුඛා චක්ඛන්ත”නති ආදිපු සුඛාරම්භේ, “සුඛස්සෙතං භික්ඛවෙ! අභිච්චතං යදිදං පුඤ්ඤාති”ති ආදිපු සුඛහෙතුවෙ, “යාවඤ්ඤිදං භික්ඛවෙ! න සුඛං අකම්මානෙන පාපුණ්ණං යාව සුඛා සග්ගා, න තෙ සුඛං පජා තනති යෙ න පස්සන්ති නන්දන”නති ආදිපු සුඛ පච්චයධර්මානෙ, “දිට්ඨ ධම්මසුඛවිභාරා එතෙ ධම්මා”ති ආදිපු අබ්‍යාපජ්ඣ, “තිබ්බාණං පරමං සුඛං”නති ආදිපු තිබ්බාණේ, ඉධ පනායං සුඛවෙදනායමෙව දුට්ඨබ්බො. වෙදනාසද්දෙ “විදිතා මෙ වෙදනා උපපජ්ජන්ති”ති ආදිපු වෙදසිතසම්ම යෙව චක්ඛති. දුක්ඛසද්දෙ දුක්ඛවෙදනා දුක්ඛවන්තී දුක්ඛාරම්භේ දුක්ඛ පච්චය දුක්ඛපච්චයධර්මානාදිපු දිස්සති, අයං හි “දුක්ඛස්ස ව පභාණා”ති

ආදිපු දුක්ඛවේදනායං දිස්සති, “ජාති පි දුක්ඛා”ති ආදිපු දුක්ඛවත්ථු සමිං, “යසමා ව බො මනාලි! රූපං දුක්ඛං දුක්ඛානුපතිතං දුක්ඛාවකක්ඛන්ත”න්ති ආදිපු දුක්ඛාරම්භේ, “දුක්ඛො පාපස්ස උච්ච යො”ති ආදිපු දුක්ඛපච්චයේ, “යාවඤ්ඤිදං භික්ඛවෙ! න සුඤ්ඤාං අක්ඛා තෙන පාපුණ්ණිකාං යාව දුක්ඛා තිරයා”ති ආදිපු දුක්ඛපච්චයධර්මානෙ, ඉධ පනායං දුක්ඛවේදනායමෙව දධිධෙබ්බා. වචනන්තො පනෙත්ථ සුබයති ති=සුඛා; දුක්ඛයති ති=දුක්ඛා; න දුක්ඛා අසුඛා ති=අදුක්ඛම සුඛා; මකාරො පදසන්නිවසෙන වුත්තො. සබ්බාපි ආරම්භකරසං වෙදි යන්ති අනුභවන්ති ති=වේදනා; නාසු ඉධිකානුභවනලක්ඛණා සුඛා, අත්ථිකානුභවනලක්ඛණා දුක්ඛා, උභයවිපරිතානුභවනලක්ඛණා අදුක්ඛ මසුඛා, යො පනායං නිසුපි පදෙසු සමපයුත්තසද්දො, තස්සන්තො-සමං පකාරෙති යුත්තා ති=සමපයුත්තා; කතරෙති පකාරෙති?ති, එකුප්පාද නාදිති; තත්ථි කෙවි ධම්මා කෙතිවි ධම්මෙති සමපයුත්තා?ති, ආමන්තා, ඉති හි ඉමස්ස පඤ්ඤාස්ස පටිකෙධපෙ නනු අත්ථි කෙවි ධම්මා කෙතිවි ධම්මෙති සහගතා සහජාතා සංඝධර්මා එකුප්පාද එකතිරෙධා එකවත්ථු කා එකාරම්භණා ති, එවං එකුප්පාදාදීනං වසෙන සමපයොගන්තො වුත්තො, ඉති ඉමෙති එකුප්පාදනාදීති සමං පකාරෙති යුත්තා ති=සමප යුත්තා;

විපාකත්තිකෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤා විසිධර්මානං කුසලාකුසලානං පාකා ති= විපාකා; විපක්ඛභාවමාපන්නානං අරූපධම්මානමෙතං අධිවචනං; විපාකධම්මධම්මා ති විපාක සභාවධම්මා; යථා ජාතිජරා සභාවා ජාති ජරපකතිකා සත්තා ජාතිධම්මා ජරධම්මා ති වුවචනති, එවං විපාකජන කටේඤ විපාකසභාවා විපාකපකතිකා ධම්මා ති අන්තො; තතිසපදං උභයසභාවපටිකෙධපවසෙන වුත්තං.

උපාදිනනුපාදනියත්තිකෙ ආරම්භකරණවසෙන තණ්හාදිති උපෙතෙන කම්මිකා ආදින්නා¹ එලභාවෙන ගතිතා ති=උපාදින්නා; ආරම්භකරණවං උපගන්තො උපාදනසම්මුඤ්ඤින උපාදනානං හිතා ති= උපාදනිකා; උපාදනස්ස ආරම්භකරණපච්චයභුත්තානමෙතං අධිවචනං; උපාදින්නා ව තෙ උපාදනීයා වා ති=උපාදිනනුපාදනීයා; සාසවකම්ම නිබ්බත්තානං රූපාරූපධම්මානමෙතං අධිවචනං; ඉමිකා නයෙන සෙස පද්ධතියෙ²පි පටිසෙධසතිතො අන්තො වෙදිතබ්බො.

සංඛිලිධර්ම සංඛිලෙසත්තිකෙ සංඛිලෙසෙති ති=සංඛිලෙසො, විබාධති උපතාපෙති වා ති අන්තො; සංඛිලෙසෙන සමන්තාගතා සංඛි ලිධර්මා, අත්තානං ආරම්භං කත්වා පච්චත්තනෙන සංඛිලෙසං අරහන්ති සංඛිලෙසෙ වා නියුත්තා තස්ස ආරම්භකරණවං අනතික්කමන්තො ති= සංඛිලෙසිකා; සංඛිලෙසස්ස ආරම්භකරණපච්චයභුත්තානමෙතං අධිවච නං; සංඛිලිධර්ම ව තෙ සංඛිලෙසිකා වා ති=සංඛිලිධර්මසංඛිලෙසිකා; සෙසපද්ධතියෙ³පි පුරිමන්තිකෙ වුත්තානයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

විනසකතනිකෙ සමපයොගවසෙන ව්‍යාකෘතන සහ විනසකතන= **සමිභාකතා**; සහ විවාරෙන=**සමිචාග්**; සමිභාකතා ව නො සමිචාග් වා ති=**සමිභාකතසමිචාග්**; උභයරහිතා **අමිභාකතඅමිචාග්**; විනසකවිවාරෙසු විවාරෙව මත්තා පරං පමාණං එතෙසනති=**මිචාරමත්තා**; විවාරතො උත්තරිං විනසකතන සද්ධිං සමපයොගං න ගච්ඡන්ති ති අන්තො; අමිභාකතා ව නො විවාරමත්තා වා ති=**අමිභාකතවිවාරමත්තා**;

පිතිත්තිකෙ පිතියා සහ එකුප්පාදදිභාවං ගතා ති=**පිතිසහගතා**; පිතිසමපසුත්තා ති අන්තො; සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො, **උපෙකතා** ති වෙත් අදුකමසුඛා වෙදනා වුත්තා, සා ති සුඛදුකතාකාරප්පවත්තිං උපෙකති මජ්ඣිමනිකායෙකං සංකප්පං තෙනාකාරෙන පවත්නති ති=**උපෙකතා**; ඉති වෙදනාත්තිකතො පදද්වයමෙව ගගෙත්වා නිප්පිතික සුඛස්ස සප්පිතිකසුඛතො විසෙසදස්සනවසෙන අයං තිකො වුත්තො.

දස්සනත්තිකෙ **දස්සනෙත්තා** ති සොනාපත්තිමග්ගෙන; සො ති පඨමං නිබ්බාණං දස්සනතො දස්සනන්ති වුත්තො, ගොචුභු පන නිඤ්ඤාපි පඨමන්තරං පස්සති, යථා උත්තරෙස්සෙකං සන්තිකං කෙනාපි දෙව කර්මෙයෙන ආගතො පුරිසො දුරතො ව රජිකාය වරන්තං හඤ්ඤාකි ගතං රුජානං දිස්වාපි දිට්ඨො තෙ රුජාති පුට්ඨො දිස්වා කත්තබ්බ කිවචස්ස අකතත්තා න පස්සාමි ති අංග, එවමෙව නිබ්බාණං දිස්වා කත්තබ්බස්ස කිලෙසප්පහාණස්සාභාවා න දස්සනන්ති වුච්චති, තං ති ඤ්ඤං මග්ගස්ස ආවජ්ජනට්ඨානෙ තිට්ඨති, **භාවනායා** ති සෙස මග්ගත්තයෙන; සෙසමග්ගත්තයං ති පඨමමග්ගෙන දිට්ඨස්මිං යෙව ධම්මෙ භාවනාවසෙන උප්පජ්ජති, න අදිට්ඨපුබ්බං නිඤ්ඤා පස්සති, තස්මා භාවනා ති වුච්චති, තතියපදං උභයපටිකෙට්ඨවසෙන වුත්තං.

තදනන්තරත්තිකෙ දස්සනෙන පහාතබ්බො ගෙභු එතෙසනති=**දස්සනෙත්ත පහාතබ්බෙත්තෙත්තා**; දුතියපදෙපි එසෙව නයො, තතියපදෙ නෙව දස්සනෙන න භාවනාය පහාතබ්බො ගෙභු එතෙසනති එවමත්තං අගගෙත්වා නෙව දස්සනෙන න භාවනාය පහාතබ්බො ගෙභු එතෙසං අත්ථි ති එවමත්තො ගගෙතබ්බො, ඉන්තර්වා ගි අගෙත්තානං අගගණං භවෙය්‍ය. ගෙභු යෙව ගි තෙසං නත්ථි යො දස්සනභාවනාති පහාතබ්බො සියා, සගෙත්තෙත්තෙව ගෙභුවජ්ජානං ගහණං¹ ආපජ්ජති න ගෙත්තං, ගෙභු යෙව ගි එතෙසං නෙව දස්සනෙන න භාවනාය පහාතබ්බො ති වුත්තො න තෙ ධම්මා, උභයමපි වෙතං න අධිප්පෙතං, නස්මා නෙව දස්සනෙන න භාවනාය පහාතබ්බො ගෙභු එතෙසං අත්ථි ති=**නෙව දස්සනෙත්ත න භාවනාය පහාතබ්බෙත්තෙත්තා** ති අයමත්තො ගගෙ තබ්බො.

ආවයගාමිත්තිකෙ කම්මකිලෙසෙහි ආවයති ති=**ආවයො**; පටිසංඝි වුතිගතිප්පවත්තානං එතං නාමං; තස්ස කාරණං හුත්වා නිප්පාදනභා වෙන තං ආවයං ගච්ඡන්ති, යස්ස වා පවත්නන්ති තං පුග්ගලං යථා

වුත්තමෙව ආවයං ගමෙනති ති පි=ආවසගාමිනො; සසවකුසලාකුසලානං එතං අධිවචනං; තහො එව ආවසසඬානා වයා අපෙකත්තා තිබ්බාණං අපෙතං වයා ති=අපවසො; තං ආරමමණං නත්වා පවත්තන තො අපවයං ගව්ඡන්ති ති=අපවසගාමිනො; අරියමග්ගානමෙතං අධිවචනං; අපි ච පාඨාරං ඉට්ඨකවසස්සි පිය පවත්තං ආවිතන්තා ගව්ඡන්ති ති=ආවසගාමිනො; තෙන විතං විතං¹ විද්ධංසයමානො පුරිසො පිය තදෙව පවත්තං අපවනන්තා ගව්ඡන්ති ති=අපවසගාමිනො; තතිය පදං උභයපටිකෙට්ඨෙන වුත්තං.

සෙක්කතතිකෙ තිස්ස සික්ඛාස්ස ජාතා ති පි=සෙක්කා; සත්තන්තං සෙක්කානං එතෙ ති පි සෙක්කා; අපරියොසිතසික්කත්තා සයමෙව සික්කන්ති ති පි=සෙක්කා; උපරි සික්ඛිතබ්බාභාවතො න සෙක්කා ති=අසෙක්කා; වුද්ධිපත්තා වා සෙක්කා ති පි=අසෙක්කා; අරගත්තඵල ධම්මානං එතං අධිවචනං; තතියපදං උභයපටිකෙට්ඨෙන වුත්තං.

පරිත්තතතිකෙ සමන්තතො බණ්ඩන්තතා අපමත්තතං පරිත්ත නති වුවවති, පරිත්තං ගොමයපිණ්ඩන්ති ආදිස්ස පිය, ඉමෙපි² අප්පානු භාවතාය පරිත්තා පියා ති=පටිත්තා; කාමාවචරධම්මානමෙතං අධිවචනං; කිලෙසවික්කවිහනසමත්තාය විපුලඵලතාය දිස්සන්තානතාය ව මහන්තභාවං ගතා මහනෙතති වා උළාරච්ඡදවිරියවිත්තපඤ්ඤති ගතා පටිපත්තා ති පි=මහගගනා; පමාණකර ධම්මා රුගාදයො; පමාණං නාම ආරමමණතො වා සමපයොගතො වා, නත්ථි එතෙසං පමාණං පමාණස්ස ව පටිපත්තා ති=අපමාණා;

පරිත්තාරමමණතතිකෙ පරිත්තං ආරමමණං එතෙසනති=පටිත්තාරමමණා; සෙසපද්දායෙපි එසෙව තයො.

භීතතතිකෙ ගීතා ති ලාමකා අකුසලා ධම්මා; භීතපණ්ණානං මණ්ඩෙ භවා ති=මණ්ඩමා; අවසෙසා හෙතුමකා ධම්මා උත්තමට්ඨන අත්පහට්ඨන ව=පණ්ණිනා; ලොකුත්තරා ධම්මා;

මිච්ඡත්තතතිකෙ භීතස්සබාවයා මෙ භවිස්සන්ති ති එවං ආසිංසිතාපි තථා අභාවතො අස්සභාදිස්ස යෙව සුභන්ති ආදි විපරිත්තපවත්තතො ව මිච්ඡාසභාවා ති මිච්ඡත්තා; විපාකදුතෙ සති බක්ඛිභෙදුනන්තරමෙව විපාකදුතතො නිසනා; මිච්ඡත්තා ව තෙ තියතා වා ති=මිච්ඡත්ත නිසනා; වුත්තවිපරිතෙත අත්ථන සමමා සභාවා ති=සමමත්තා; සමමත්තා ව තෙ තියතා ව අනන්තරමෙව ඵලදුනෙනා ති³ සමමත්ත නිසනා; උභයථාපි න තියතා ති=අනිසනා;

මග්ගාරමමණතතිකෙ තිබ්බාණං මග්ගති ගවෙසති කිලෙසෙ වා මාරෙන්නො ගව්ඡති ති=මග්ගො; මග්ගො ආරමමණං එතෙසනති=මග්ගාරමමණා; අට්ඨබ්බිකොපි මග්ගො පට්ඨයට්ඨන එතෙසං හෙතු ති=මග්ගහෙතුකා; මග්ගසමපස්සත්තා වා හෙතු මග්ගො වා හෙතු ති

මග්ගසෙනා; තෙ එතෙසං හෙනු ති පි=මග්ගසෙනා; සම්මාදිට්ඨි සයං මග්ගො වෙව හෙනු ච ඉති මග්ගො හෙනු එතෙසනතිපි=මග්ගසෙනා; අධිගච්චා පචත්තනථෙය්න මග්ගො අධිපති එතෙසනති=මග්ගාධි පටිනො;

උපපන්නතීකෙ උපපාදනො පට්ඨාය යාව හඬනා¹ උද්ධං පහතා ගතා පචත්තා ති=උපපනනා; න උපපනනා ති=අනුපපනනා; පරිතිට්ඨිත කාරණෙකදෙසත්තා අවස්සං උපපජ්ජන්තී ති=උපපාදිනො;

අතීතතතීකෙ අත්තනො සභාවං උපපාදදිලක්ඛණං වා පච්චා අතීතකත්තා ති=අතීතා; තදුභයමපි න ආගතා ති=අනාගතා; තං තං කාරණං පටිච්ච උපපනනා ති=පච්චුපපනනා;

තදනන්තරතතීකෙ අතීතං ආරම්භණං එතෙසනති=අතීතා රම්භණා; සෙසපදද්ධියෙ පි එසෙව තයො.

අජ්ඣත්තතතීකෙ එවං වත්තමානා මයං අත්තා ති ගහණං ගමියා මා ති ඉමිනා වීය අධිපපායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පචත්තා ති=අජ්ඣත්තා; අජ්ඣත්තසද්දෙ පනායං ගොචරජ්ඣිතෙන නියකජ්ඣිතෙන අජ්ඣත්තජ්ඣිතෙන විසයජ්ඣිතෙන ති වතුසු අනේසු දිස්සති. “තෙනා නන්ද! භික්ඛුනා තසමිං යෙව පුරිමසමිං සමාධිතිමිත්තෙන අජ්ඣත්තමෙව විත්තං සණ්ඨපෙනබ්බං, අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො”ති ආදිසු හි අයං ගොචරජ්ඣිතෙන දිස්සති, “අජ්ඣත්තං සමපසාදනං, අජ්ඣත්තං වා ධම්මෙසු ධම්මානුපසස්සී විහරති”ති ආදිසු නියකජ්ඣිතෙන, “ඡ අජ්ඣත්ත කාති ආයතනාති”ති ආදිසු අජ්ඣත්තජ්ඣිතෙන, “අයං ඛො පනා නන්ද! විහාරෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො යදිදං සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාරං අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤං උපසම්පජ්ජී විහරති”ති ආදිසු විසයජ්ඣිතෙන, ඉස්සරියට්ඨානෙ ති අතො; එලසමාපත්ති හි බුද්ධානං ඉස්සරියට්ඨානං නාම, ඉධ පන නියකජ්ඣිතෙන අධිපෙපනො, තසමා අත්තනො සත්තානෙ පචත්තා පාටිපුග්ගලිකා ධම්මා අජ්ඣත්තා ති වෙදි තබ්බා, තතො බහිභුතා පන ඉන්ද්‍රියබ්බා වා අතින්ද්‍රියබ්බා වා බහිද්ධා නාම; තතියපදං තදුභයවසෙන වුත්තං.

අනන්තරතතීකො තෙයෙව තීපපකාරෙ පි ධම්මෙ ආරම්භණං කත්වා පචත්තනවසෙන වුත්තො.

සතිදස්සනතතීකෙ දට්ඨබ්බභාවසඬ්ඛාතෙන සහ නිදස්සනෙනා ති=සතිදස්සනා; පටිගතනභාවසඬ්ඛාතෙන සහ පටිසෙකා ති=සප්පටිසා; සතිදස්සනා ව තෙ සප්පටිසා වා ති=සතිදස්සනසප්පටිසා; තත්ථ එතෙ සං දට්ඨබ්බභාවසඬ්ඛාතං නිදස්සනනති=අතිදස්සනා; අතිදස්සනා ව තෙ වුත්තනෙයෙනෙව සප්පටිසා වා ති=අතිදස්සනසප්පටිසා; තතියපදං උභයපටිකෙධිපෙන වුත්තං, අයං නාව තිකමාතිකාය අනුප්‍රබ්බපද වණ්ණනා.

දුකමාතිකාය පන තිකෙසු අනාගතපදවණණනං යෙව කර්ණාම,
හෙතුගොච්ඡකෙ නාව හෙතුධම්මා හි මුලධොත හෙතු සංඛාතා ධම්මා;
හෙතු ධම්මා ති පි පාසො; න හෙතු ති තෙසං යෙව පටිකෙට්ඨවමනං;
සමපයොගතො පවතෙතන සහ හෙතුනා ති=සහෙතුකා; තථෙව
පවතොනා නත්ති එතෙසං හෙතු ති=අහෙතුකා; එකුප්පාදදිතා¹
හෙතුනා සමපයුතනා ති=සහෙතුසමපයුතනා; හෙතුනා විපායුතනා ති=
හෙතුච්ඡයුතනා; ඉමෙසං දව්නතමපි දුකානං කිඤ්චාපි අත්තො
නානතතං නත්ති, දෙසනාවිලාසෙන පන තථා බුද්ධිත්තානං වා පුග්ග
ලානං අර්ක්කාසයවසෙන වුතනා, තතො පරං පඨමදුකං දුතියතනියෙති
සද්ධිං යොජෙත්වා තෙසං හෙතු නහෙතු ආදීනං පදුතං වසෙන යථා
සමාවතො අපරෙ පි තයො දුකා වුතනා. තත්ථ යථෙව හෙතු වෙව
ධම්මා සහෙතුකා වා ති එතං සමාවති, තථා හෙතු වෙව ධම්මා අහෙතු
කා වා ති ඉදමපි, යථා ව සහෙතුකා වෙව ධම්මා න ව හෙතු ති එතං
සමාවති, තථා අහෙතුකා වෙව ධම්මා න ව හෙතු ති ඉදමපි, හෙතු
සමපයුතනදුකෙන සද්ධිං යොජනාය පි එසෙව නයො, නත්ත යදෙතං
නහෙතුකා ධම්මා සහෙතුකාපි අහෙතුකා පි ති සිද්ධො න හෙතු
බො පන ධම්මා ති අතිරිතතං බො පනාති ඉදං² වුතනං, තස්ස
වසෙන අයං අතිරෙකත්ථො සඛගතිතො ති වෙදිතබ්බො, කථං?
න කෙවලං නහෙතු ධම්මා, අථබො අඤ්ඤපි න ව සහෙතු අහෙ
තුකා³ ඉවෙව, අථබො අඤ්ඤථා පි ති ඉදං වුතනං හොති, යථෙව
ති නහෙතුධම්මා සහෙතුකා පි අහෙතුකා පි, එවං හෙතුධම්මා සහෙ
තුකා පි අහෙතුකා පි, එවං නහෙතුධම්මා හෙතුසමපයුතනා පි හෙතු
ච්ඡයුතනා පි ති,

වුලුත්තරදුකෙසු අත්තතො නිපථාදුකෙන සහ පවචයෙනා ති=
සපවචයා; නත්ති එතෙසං උප්පාදෙ වා සිතියං වා පවචයා ති=අපවචයා;
පවචයෙති සමාගන්ත්වා කතා ති=සඛිතා; න සඛිතා ති=අසඛිතා;
අවිතිබ්බොගවසෙන රූපං එතෙසං අත්ති ති=රූපිනො; තථාච්චං නත්ති
එතෙසං රූපනති=අරූපිනො; රූපන⁴ලකුණං වා රූපං, තං එතෙ
සං අත්ති ති=රූපිනො; න රූපිනො=අරූපිනො, ලොකිසා ධම්මා ති
ලොකො වුවති ලුප්පනපලුප්පනධොත වට්ටං; තස්මිං පරියාපන්න
භාවෙන ලොකෙ තියුතනා ති=ලොකිසා; තතො උත්තිණ්ණා ති=
උත්තරා; ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙන ලොකතො උත්තරා ති=ලො
කුත්තරා; භෙත්ති විඤ්ඤායා ති වකුච්ඡිඤ්ඤාණාදිසු කෙනවි එකෙන
වකුච්ඡිඤ්ඤාණෙන වා සොතවිඤ්ඤාණෙන වා විජාතිතබ්බො; භෙත්ති
න විඤ්ඤායා ති තෙනෙව වකුච්ඡිඤ්ඤාණෙන වා සොතවිඤ්ඤා
ණෙන වා න විජාතිතබ්බො; එවං සනෙත දව්නතමපි පදුතං අත්තනා
නත්තතො දුකො හොති.

1-4 එකුප්පාදදිතා

3-5 අහෙතුකාපි අහෙතුකාපි

2-4 පද.

4-1, 2 3, 4 රූප

ආසවගොච්ඡකෙ ආසවනී ති=ආසවා; වහබුතො පි-පෙ-මතනො පි සපදනති පවත්නාති ති වුහතා ගොති; ධම්මතො යාව ගොත්තු ණා සතො යාව භවනා සවනී ති වා=ආසවා; එතෙ ධම්මෙ එතස්ස ණා සං අනෙතාකරිත්වා පවත්නාති ති අනෙතා; අනෙතාකරණෙනො හි අයං ආකාරෙ; චිරපාරවාසියො ධම්මදායො ආසවා වියා ති පි=ආසවා; ලොකස්මිං හි චිරපාරවාසියා මදිරුදයො ආසවා ති වුච්චනති, යදි ච චිරපාරවාසියො ආසවා එතෙ යෙව භවිතුමරහනති, වුහතං හෙතං:- “පුරිමා තිත්ඛවෙ” කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාභොසි” ති ආදි, ආයතං වා සංසාරදුක්ඛං සවනති පසවනති ති=ආසවා; තතො අඤ්ඤෙ නො ආසවා නාම; අත්තානං ආරම්භණං කත්වා පවත්නති සහ ආසවෙහි ති=සාසවා; එවං පවත්නමානා නස්මි එතෙසං ආසවා ති=අනාසවා; සෙසං ගෙතුගොච්ඡකෙ වුත්තනසෙනෙව වෙදි තබ්බං; අයං පන විසෙසො-යථා තත්තං න ගෙතු බො පන ධම්මා සගෙතුකා පි අගෙතුකා පි ති අයං ඔසානදුක්ඛො පසම්දුක්ඛස්ස දුතියපදං ආදිමිං උපෙත්වා වුත්තො, එවං ඉධ නො ආසවා බො පන ධම්මා සාසවා පි අනාසවා පි ති න වුත්තො, කිඤ්චාපි න වුත්තො අථ බො අයස්ස අඤ්ඤෙ ව හෙද තත්තං වුත්තනසෙනෙව වෙදි තබ්බං,

සංයොජනගොච්ඡකෙ යස්ස සංවිජ්ජනති නං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙනති බ්බන්තති ති=සංයොජනා; තතො අඤ්ඤෙ නොසංයොජනා නාම; ආරම්භණභාවං උපගන්වා සංයොජන සංවිසංගෙන¹ සංයොජනානං භිතා ති=සංයොජනියා; සංයොජනයස්ස ආරම්භණපච්චය භූතානං එතං අබ්වචනං; න සංයොජනියා=අසංයොජනියා; සෙසං ගෙතුගොච්ඡකෙ වුත්තනසෙනෙව වෙදි තබ්බං.

ගන්ථගොච්ඡකෙ යස්ස සංවිජ්ජනති නං වුති පටිසංක්ඛිවසෙත වට්ටස්මිං ගන්ථනති සටෙනති ති=ගන්ථා; තතො අඤ්ඤෙ නොගන්ථා; ආරම්භණකරණවසෙත ගන්ථහි ගන්ථතබ්බං ති=ගන්ථනියා; සෙසං ගෙතුගොච්ඡකෙ වුත්තනසෙනෙව යොජෙනබ්බං, යථා ච ඉධ එවං ඉතො පරෙස්ස පි වුත්තාවසෙසං තත්තං තත්තං වුත්තනසෙනෙව වෙදි තබ්බං.

ඔසගොච්ඡකෙ යස්ස සංවිජ්ජනති නං වට්ටස්මිං යෙව ඔහනනති ඔසිදුපෙනති ති=ඔසා; ආරම්භණං කත්වා අතික්කමනීයතො ඔසෙහි අතික්කමිතබ්බං ති=ඔසනියා; ඔසානං ආරම්භණධම්මා එවං වෙදි තබ්බං.

යොගගොච්ඡකෙ වට්ටස්මිං² යොජෙනති ති=යොගා; යොගනියා ඔසනියා විය වෙදි තබ්බං.

නිවරණගොච්ඡකෙ විතතං නිවරනති පරියොනක්ඛනති ති=නිවරණා; නිවරණියා සංයොජනියා විය වෙදි තබ්බං.

පරමාසගොව්‍යකෙ ධම්මානං යථාභූතං අනිවොදි ආකාරං අනික්ක මිත්වා තිව්වනති ආදිවසෙන පවත්තමානා පරතො ආමසනති ති=පණ මාසා; පරමාසෙහි ආරම්භකාරණ වසෙන පරමධිත්තා=පණමධිත්තා;

මහනන්ද්‍රකෙසු ආරම්භණං අගහෙත්වා අපවත්තනිතො සහ ආරම්භණො ති=සාරම්භණා; තත්ථ එතෙසං ආරම්භණොති=අනාරම්භණා; විනානට්ඨෙන=විනානං; විචිත්තට්ඨෙන වා විනානං; අවිප්පයොගවසෙන චෙත්සං තිස්සත්තා ති=චෙත්සංසිකා; නිරන්තරභාවුපගමනතාය උපපාදතො යාව භසිතා විභොතන සංසට්ඨා ති=විනාසංසට්ඨා; එකතො පවත්තමානාපි නිරන්තරභාවං අනුපගමනතාය විතෙතන විසංසට්ඨා ති=විනාසිසංසට්ඨා; සමුට්ඨහනති එතෙනා ති=සමුට්ඨානං; විහතං සමුට්ඨානං එතෙසනති=විනාසමුට්ඨානා; සහ භවන්ති ති=සහභූතො; විතෙතන සහභූතො=විනාසසහභූතො; අනුපරිවත්තන්ති ති=අනුපරිවත්තනි, කිං අනුපරිවත්තන්ති? විතං, විතංසං අනුපරිවත්තනිතො=විනානුපරිවත්තනිතො; විතංසංසට්ඨා ව තෙ විතංසමුට්ඨානා වා ති=විනාසංසට්ඨාසමුට්ඨානා; විතංසංසට්ඨා ව තෙ විතංසමුට්ඨානා ව විතංසහභූතො එව වා ති=විනාසංසට්ඨාසමුට්ඨානාසහභූතො; විතංසංසට්ඨා ව තෙ විතංසමුට්ඨානා ව විතානුපරිවත්තනිතො එව වා ති=විනාසංසට්ඨාසමුට්ඨානානුපරිවත්තනිතො; සෙසාති සබ්බපදාති චුත්ත පදානං පටිකෙකපවසෙන වෙදිතබ්බාති. අජ්ඣත්තජ්ඣත්තං සක්කාය අජ්ඣත්තත්තකෙ චුත්තවසෙන අජ්ඣත්තා ව=අජ්ඣත්තනිකා; තතො බතිභූතා ති=බාහිකා; උපාදියන්තෙව භූතාති න භූතා විස උපාදියන්ති ති=උපාදා; න උපාදියන්තො වා ති=නොඋපාදා;

උපාදානගොව්‍යකෙ භුසං ආදියන්ති ති=උපාදානා; දළ්ඨගාහං ගණන්හන්ති අත්ථො; හතො අඤ්ඤා නොඋපාදානා;

කිලෙසගොව්‍යකෙ සසංඝිලිට්ඨත්තකෙ චුත්තනස්සෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පිට්ඨිද්‍රකෙසු කාමෙ අවචරන්ති ති=කාමාවචරා; රූපෙ අවචරන්ති ති=රූපාවචරා; අරූපෙ අවචරන්ති ති=අරූපාවචරා; අයමෙත්ථ සඤ්ඤිපො, වින්දායෙ පන පරතො ආවිහවිසස්සති.

තෙභුමකවට්ටෙ පරියාපනනා අනෙතාගධා ති=පටිසාපනනා; තසම් න පරියාපනනා ති=අපටිසාපනනා; වට්ටමුලං ඡිද්දන්තා නිබ්බාණං ආරම්භණං කත්වා වට්ටතො නියසන්ති ති=නිසායනිකා; ඉමිනා ලක්කණෙන න නියසන්ති ති=අනිසායනිකා; චුතියා වා අත්තතො වා පවත්තියා අනන්තරං එලදනෙ නියත්තො=නිසනා; තථා අනියත්තො=අනිසනා; අඤ්ඤා ධම්මෙ උත්තරන්ති පජ්ඣන්ති ති=උත්තරා; අත්තානං උත්තරිත්වං සමත්ථෙහි සහ උත්තරෙහි ති=සඋත්තරා; කත්ථි එතෙසං උත්තරා ති=අනුත්තරා; රණන්ති එතෙහි ති=රණා; සෙහි අභිභූතා සත්තා නානප්පකාරෙන කාදන්ති පරිදෙවන්ති තෙසං

රුගාදීනං එතං අභිවචනං; සම්පයොගවසෙන පභාණෙකධිතාවසෙන ව සහ රණෙහි ති=සරණා; තෙන කාරණෙන¹ නත්ථි එතෙසං රණා ති=අරණා;

සුභතනතිහදුභෙසු සම්පයොගවසෙන විජ්ජං හජන්ති ති=විජ්ජා භාගිනො; විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වහනනති ති පි=විජ්ජාභාගි නො; හත්ථි විපසානාඤ්ඤං මනොමයිද්ධි ඡ අභිඤ්ඤා ති අට්ඨවිජ්ජා, පුරිමෙන අත්තෙන තාති සම්පයුත්තධම්මාපි=විජ්ජාභාගිනො; පච්ඡ මෙන අත්තෙන තාසු යා කාචි එකා විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගි නො ති එවං විජ්ජාපි විජ්ජාය සම්පයුත්තධම්මාපි විජ්ජාභාගිනො තෙව වෙදිතබ්බා; ඉධ පන සම්පයුත්තා ධම්මා ව අධිපොතා, සම්පයොගවසෙ තෙව අවිජ්ජං හජන්ති ති=අවිජ්ජාභාගිනො; අවිජ්ජාභාගෙ අවිජ්ජා කොට්ඨාසෙ වහනනති තිපි=අවිජ්ජාභාගිනො; තත්ථ දුක්ඛපටිච්ඡාදකං තමො සමුදයාදිපටිච්ඡාදකනති වතස්සො අවිජ්ජා, පුරිමනයෙනෙව තාති² සම්පයුත්තධම්මාපි අවිජ්ජාභාගිනො; පච්ඡිමෙන අත්තෙන තාසු යා කාචි එකා අවිජ්ජා අවිජ්ජා, සෙසා අවිජ්ජාභාගිනො ති එවං අවිජ්ජා පි අවිජ්ජාසම්පයුත්තධම්මා පි අවිජ්ජාභාගිනො තෙව වෙදි තබ්බා. ඉධ පන සම්පයුත්තධම්මා ව අධිපොතා. පුන අනර්ථකාරණ භාවෙන කිලෙසකිකාරං විද්ධංසෙත්ථං අසමන්තාය විජ්ජු උපමා එතෙ සතති=විජ්ජුපමා; තියෙසං විද්ධංසතසමන්තාය වජ්ජං උපමා එතෙ සතති=වජ්ජුපමා; බාලෙසු සිත්තතා බාලා; යත්ථ සිත්ත තදුපවාරෙන බාලා; පණ්ඩිතෙසු සිත්තතා පණ්ඩිතා; බාලකාරතතා වා බාලා; පණ්ඩිත කරතතා පණ්ඩිතා; කණ්ණා ති කාලිකා; විත්තස්ස අපහස්සරභාවකර ණා; සුක්කා ති ඔදහා; හථා විත්තස්ස පහස්සරභාවකරණා; කණ්ණාති ජාතිහෙතුතො වා කණ්ණා; සුක්කාතිජාතිහෙතුතො සුක්කා; ඉධ වෙව සම්පරයෙ ව තපනති ති=තපනිසා;ත තපනියා=අතපනිසා;

අභිවචනදුකාදයො තයො අත්තො තිත්තානාචරණා, බ්‍රහ්මෙත්ත මෙවෙත්ත නානං, “සිරිවඩ්ඪිකො ධනවඩ්ඪිකො”ති ආදයො හි වචන මත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තා අභිවචනා නාම; අභිවචනානං පථා=අභිවචනපථා; “අභිසංඛිද්ධන්ති ති බො භික්ඛුවෙ! තස්මා, සංඛා රා”ති එවං නිද්ධාරෙත්වා සහෙතුකං කත්වා චුච්චමානා අභිලාපා නිරුතති නාම; නිරුතනිනං පථා=නිරුතනිපථා; තකෙකා විතකෙකා සංඛිකපොති එවං තෙන තෙන පකාරෙන ඤාපනතො පඤ්ඤානති නාම; පඤ්ඤානතිනං පථා=පඤ්ඤානතිපථා; එත්ථ ව එකං දුක්ඛං වත්වා පි ඉතරෙසං වචනෙ පයොජනං හෙතුගොච්ඡකෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

නාමරූපදුභෙ නාමකරණධෙය්න තමනධෙය්න නාමනධෙය්න ව නාමං; රූපපනධෙය්න රූපං; අයමෙත්ථ සංඛිකපො; විත්තාරො පන තිකෙකිපහණ්ඩි ආවිහරිස්සති. අවිජ්ජා ති දුක්ඛාදීසු අඤ්ඤාණං; හච

ගණනා නි භවපත්තා; භවදිට්ඨි නි භවො චූළවති සසානං; සසාන වසෙන උපපජ්ජනදිට්ඨි; විභවදිට්ඨි නි විභවො චූළවති උචේදං; උචේදවසෙන උපපජ්ජනදිට්ඨි; සසානො අත්තා ව ලොකො වා නි පවත්තා දිට්ඨි සසානදිට්ඨි; උච්ඡේදසා නි පවත්තා දිට්ඨි උචේද දිට්ඨි; අත්තවා නි පවත්තා දිට්ඨි අත්තවාදිට්ඨි; අත්තත්තවා නි පවත්තා දිට්ඨි අත්තත්තවාදිට්ඨි; පුබ්බත්තං අනුගතා දිට්ඨි පුබ්බත්තානුදිට්ඨි, අපරත්තං අනුගතා දිට්ඨි අපරත්තානුදිට්ඨි; අභිජිහනති යං න තිරි යති තිරිසිතබ්බතා නි එවං විජාරිතා නිලලජ්ජතා; අත්තාත්තපත්ති යං න ඔත්තපති ඔත්තපිතබ්බතා නි එවං විජාරිතො අභායනක ආකාරො; තිරියනා ගිට්ඨි; ඔත්තපනා ඔත්තපසං; දොවචස්සතාදිසු දුක්ඛං වචො එතස්මිං විපට්ඨිකුලභාගිමති¹ විපච්චනිකසාතෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙ නි දුබ්බවො, තස්ස කල්මං=දොවචස්සං; තස්ස භාවො=දොව චස්සතා; පාපා අස්සධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තා නි=පාපමිත්තො; තස්ස භාවො=පාපමිත්තො; සොවචස්සතා ව කල්පාණමිත්තතා ව චූත්තපට්ඨිකතයෙන වෙදිතබ්බො; පඤ්චපි ආපතතික්කඤ්ඤා ආපතති යො සත්තපි ආපතතික්කඤ්ඤා ආපතති යො නි එවං චූත්තාසු ආපතතිසු කුසලභාවො ආපතතිකුසලතා; තාති ආපතතිති චූළානෙ කුසල භාවො ආපතතිචූළානකුසලතා; සමාපතතිසු කුසලභාවො සමා පතතිකුසලතා; සමාපතතිනං අප්පණාපරිචේදපඤ්ඤායෙනං අභිවච නං; සමාපතතිති චූළානෙ කුසලභාවො සමාපතතිචූළානකුසලතා; අධාරසසු ධාතුසු කුසලභාවො ධාතුකුසලතා; තාසං යෙව ධාතුනං මනසිකාරෙ කුසලභාවො මනසිකාරකුසලතා; චක්ඛායනතාදිසු කුසලභාවො ආසනනකුසලතා; ආදසංඝෙහ පටිච්චසමුප්පාදෙ කුසල භාවො පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා; තස්මිං තස්මිං ණානෙ කුසලභාවො ණානකුසලතා; ණානනති කාරණං චූළවති, තස්මිං හි තදයත්තචූත්ත තාය එලං තිට්ඨති නාම, තස්මා ණානනති චූත්තං. අධාරනෙ කුසල භාවො අධාරකුසලතා; උජ්ජභාවො අජ්ජවො; මුද්දභාවො මද්දවො; අධිවාසනසංඝාතො ඛමනභාවො ඛනති; සුරතභාවො සොරචමං; සමොදකමුද්දභාවසංඝාතො සබ්බභාවො සාබ්බලං; යථා පරෙහි සද්ධිං අත්තනො ජිද්දං න හොති එවං ධම්මාමිසෙහි පටිසත්ථරණං පටිසත්ථා ණෙ; ඉද්ධියංවරහෙදසංඝාතො මනව්ජ්ඣෙසු ඉද්ධියෙසු අගුත්තධාර භාවො ඉද්ධියෙසු අගුත්තධාරතා; පටිග්ගහණ පරිභොගවසෙන හොජනෙ මත්තං අජානනභාවො හොජනෙ අමත්තඤ්ඤාතා;

අනන්තරදුක්ඛො චූත්තපට්ඨිකතයෙන වෙදිතබ්බො. සතිවිප්ප වාසසංඝාතො මුට්ඨස්සතිභාවො මුට්ඨසචමං, අසම්පජානභාවො අසම්පජඤ්ඤං; සරතී ති=සති; සම්පජානාතී ති=සම්පජඤ්ඤං; අපට්ඨි සංඝාතෙ අකම්පනධෙය්න පටිසංඝාතසංඝාතං බලං පටිසංඝාත බලං; විරියසීසෙන සත්තබොජ්ඣමෙන භාවෙන්තස්ස උපානං බලං

භාවනාබලං; පච්චතීභධමෙව සමෙති ති=සමපො; අතිවොදවසෙන විවිධෙනාකාරෙන පසස්ස ති=විපසස්සනා; සමපොචනං ආකාරං ගහෙනාපුන පවතෙතභබ්බස්ස සමපස්ස නිමිත්තවසෙන සමපභිමිතනං; පඤ්ඤාභනිමිතෙනපි එසෙව නයො; සමපයුත්තධමෙව පඤ්ඤානාති ති=පඤ්ඤානො; න විකම්පති ති= අවිකම්පො; සිලවිනාසකඅසංවර සඤ්ඤානා සිලස්ස විපතති සිලවිපතති; සමොද්ධිවිනාසකමිච්ඡාද්ධි සඤ්ඤානා ද්ධියා විපතති ද්ධිවිපතති; සොරවමෙව සිලස්සප සමපාදනතො සිලපරිපුරණතො සිලස්ස සමපද ති=සිලසමපද; ද්ධි පාරිපුරිභුතං ඤාණං ද්ධියා සමපද ති=ද්ධිසමපද; විසුද්ධිභාවං සමපත්තා සිලසඤ්ඤානා සිලස්ස විසුද්ධි සිලවිසුද්ධි; නිබ්බාණසඤ්ඤානං විසුද්ධිං පාපෙතං සමත්ථා දස්සනසඤ්ඤානා ද්ධියා විසුද්ධි=ද්ධිවිසුද්ධි; ද්ධිවිසුද්ධි බො පන යථාද්ධිස්ස ව පධානනති කමස්සකතඤ්ඤාදි සඤ්ඤානා ද්ධිවිසුද්ධි වෙව යථාද්ධිස්ස ව අනුරූපද්ධිස්ස කල්පාණ ද්ධිස්ස නං සමපයුත්තමෙව පධානං, සංවෙගො ති ජාතිආදීති පටිච්ච සමුපපන්නභයසඤ්ඤානං සංවිජ්ජනං; සංවෙජ්ජිතධ්මානනති සංවෙගජන කං ජාතිආදිකාරණං; සංවිගහස්ස ච සොභිසො පධානනති එවං සංවෙගජාතස්ස උපාය¹පධානං; අසනතුවසිතා ව කුසලෙසු ධම්මෙසු ති කුසලධම්මපුරුණෙ අසනතුවසිතාවො; අප්පට්ඨානිතා ව පට්ඨානසමිති අරහත්තං අප්පට්ඨා පධානසමිං අතිවත්තනතා අනොසකකතතා; විජානනතො චිජ්ජා; විමුච්චනතො විමුත්තති; ධම්ම ඤාණනති කිලෙසකඛය කතෙ අරියමග්ගෙ ඤාණං; අනුප්පාදෙ ඤාණනති පටිසංචිවසෙන අනුප්පාදභුතො නං මහවජ්ඣකිලොසානං අනුප්පාදපරිසොසානෙ උප්පන්නෙ අරියඵලෙ ඤාණං; අයං මානිකාය අනුප්පබ්බවණ්ණනා.

ඉද්දති යථාතිකම්පනාය මානිකාය සංගහිතෙ ධම්මෙ පභෙදතො දස්සෙතං කතමෙ ධම්මා කුසලා ති ඉදං පදභාජනීයං ආරඬ්ඨං. තත්ථ යදෙතං සසම්මිං සමසෙ කාමාවචරං කුසලං විතනං උප්පන්නං හොති ති පඨමං කාමාවචරකුසලං දස්සිතං. තස්ස තාව තිද්දෙසෙ ධම්ම වචන්තාවාගෙ සංගහවාගෙ සුඤ්ඤතාවාගෙ ති තයො මහාවාග් හොනති, තෙසු ධම්මවචන්තාවාගෙ උද්දෙස තිද්දෙසවසෙන ද්විමා සිතො, තෙසු උද්දෙසවාරස්ස පුච්ඡා සමයතිද්දෙසො ධම්මුද්දෙසො අප්පණා ති වත්තාගෙ පරිවේජද, තෙසු “කතමෙ ධම්මා කුසලා”ති අයං පුච්ඡා නාම; “සසම්මිං සමසෙ කාමාවචරං-පෙ-ගහස්මිං සමසෙ”ති අයං සමයතිද්දෙසො නාම; එසෙසා හොති-පෙ-අවිකම්පො හොති ති අයං ධම්මුද්දෙසො නාම; සෙ වා පන තසම්මිං සමසෙ අපඤ්ඤපි අත්ථි පටිච්චසමුප්පන්නා අරුපිතො ධම්මා, ඉතෙ ධම්මා කුසලා ති අයං අප්පණා නාම; එවං චතුති පරිවේජදෙති සිතස්ස උද්දෙසවාරස්ස යථායං පඨමො පුච්ඡාපරිවේජදෙ, තත්ථ “කතමෙ ධම්මා කුසලා”ති අයං කපේභුකම්පනා පුච්ඡා, පඤ්චවිධා ති පුච්ඡා:- අද්ධංජොතනා පුච්ඡා ද්ධිසංසද්දනා පුච්ඡා විමතිවේජදනා පුච්ඡා, අනුමතිපුච්ඡා කපේභු

කම්මතා පුච්ඡාති, තාසං ඉදං නානතතං, කතමා අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා? පකතියා ලකඛණං අඤ්ඤාතං ගොති අදිට්ඨං අතුලිතං අතීරිතං අවිභාසිතං, භස්ස සද්දණං දස්සනං යුලනං තීරණං විභාසං¹ විභාවනත්ථං පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා; කතමා දිට්ඨසංසදනා පුච්ඡා? පකතියා ලකඛණං ඤාතං ගොති දිට්ඨං තුලිතං තීරිතං විභාසිතං, සො තං අඤ්ඤාති පණ්ඩිතෙති සද්ධිං සංසදනත්ථං පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං දිට්ඨසංසදනා පුච්ඡා; කතමා විමතිචේත්ථ දනා පුච්ඡා? පකතියා සංසයපක්කනොතො ගොති විමතිපක්කනොතො දොළඹකප්පාතො ඵලං නු ඛො න නු ඛො කිං නු ඛො කථං නු ඛො ති, සො විමතිචේත්ථ දනත්ථං පඤ්ඤා පුච්ඡති, අයං විමතිචේත්ථ දනා පුච්ඡා; කතමා අනුමතිපුච්ඡා? භගවා භික්ඛූනං අනුමතියා පඤ්ඤා පුච්ඡති. “තං කිං මඤ්ඤාථ භික්කවො! රූපං නිච්චං වා අතිච්චං වා? ති, අතිච්චං භනෙතා! යං පනාතිච්චං දුක්ඛං වා තං සුඛං වා? ති, දුක්ඛං භනෙතා! යං පනාතිච්චං දුක්ඛං විපරිණාමධම්මං භල්ලං නු තං සමනුපසස්සිතුං ඵතං මම ඵසො භම්මි ඵසො මෙ අත්තා? ති, තො භෙතං භනෙතා! ති, අයං අනුමතිපුච්ඡා; කතමා කපේතුකම්මතා පුච්ඡා? භගවා භික්ඛූනං කපේතුකම්මතා පඤ්ඤා පුච්ඡති “චත්තාරො මෙ භික්කවො! සති පට්ඨානා කතමෙ චත්තාරො?” ති, අයං කපේතුකම්මතා පුච්ඡා ති, තත්ථ බුද්ධානං පුරිමා තිස්සො පුච්ඡා නත්ථි, කස්මා? බුද්ධානං හි තීථු අද්ධාථු කිඤ්චි සංඛිතං අද්ධා විමුත්තං වා අසංඛිතං අදිට්ඨං අනඤ්ඤාතං අජොතිතං අතුලිතං අතීරිතං අවිභාසිතං නාම නත්ථි, තෙන තෙසං අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා නත්ථි, යං පන භගවතා අත්තනො ඤාණෙන පටිවිද්ධං තස්ස අඤ්ඤාත සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මානං වා සද්ධිං සංසදනකිච්චං නත්ථි, තෙනස්ස දිට්ඨ සංසදනා පුච්ඡා නත්ථි, යස්මා පනෙස අකථංඛනාති තිණ්ණවිචිකිචේත්ථ සබ්බධම්මෙසු විගතසංසයො, තෙනස්ස විමතිචේත්ථ දනා පුච්ඡා නත්ථි, ඉතරං පන දො පුච්ඡා භගවතො අත්ථි, තාථු අයං කපේතුකම්මතා පුච්ඡා ති චෙදිතබ්බා.

තත්ථ කතමෙ ති පදෙන නිද්දිසිතබ්බධම්මෙ පුච්ඡති, “ධම්මා කුසලා” ති වචනමනෙතන කිං කතා කිං වා කරෙන්නී ති න සකකා ඤාතුං, කතමෙ ති වුත්තෙ පන තෙසං පුට්ඨභාවො පඤ්ඤාසති, තෙන වුත්තං කතමෙ ති පදෙන නිද්දිසිතබ්බධම්මෙ පුච්ඡති ති, ධම්මා කුසලා ති පදආශෙන පුච්ඡාස පුට්ඨධම්මෙ දස්සෙති, තෙසං අත්ථො භෙට්ඨා පකාසිතො ව, කස්මා පනෙත්ථ මාතිකායං වීඨ “කුසලා ධම්මා” ති අවතා ධම්මා කුසලා ති පදනුක්කමො කතො? ති, පභෙදතො ධම්මානං දෙසනා දීපෙත්වා පභෙදවත්තදස්සනත්ථං, ඉමස්මිං හි අතිධම්මෙ ධම්මා ව දෙසෙතබ්බා, තෙ ඵ - කුසලාදිති පභෙදෙති අනෙකපපභෙදා, තස්මා ධම්මා යෙව ඉධ දෙසෙතබ්බා, නායං වොහාරදෙසනා, තෙ ව අනෙකපපභෙදතො හි දෙසනා සත්ථිතිබ්බාගපටිසම්මිද්දාණං වහා

හොඳී ති, කුසලා ධම්මා ති ඵලං පහෙදතො ධම්මානං දෙසනං න දීපෙත්වා¹ ඉදුති යෙ තෙන පහෙදෙන දෙසෙනබ්බා ධම්මා තෙ දසොහුං අයං කතමෙ ධම්මා කුසලා ති පදනුක්කාමො කතො ති වෙදි තබ්බො, පහෙදවනෙනසු ති දසසිතෙසු පහෙදො දසසිමානො සුජ්ජති සුචිකෙසුදෙසො ව හොඳී ති, ඉදුති “සසම්මං සමයෙ කාමා චචරං කුසලං විතන”නති ඵත්ථ:-

සමයෙ තිද්ධි විතනං විතෙතන සමයං මුති,
තිශමෙත්වාන දීපෙතුං ධම්මෙනත්ථපහෙදතො.

“සසම්මං සමයෙ කාමාචචරං කුසලං විතන”නති ති තිද්ධිසනෙතො භගවා සමයෙ විතනං තිද්ධිසි, කිං කාරණා? තෙන සමයතිශමිතෙන විතෙතන පරියොසානෙ “තසම්මං සමයෙ”ති ඵලං සමයං තිශමෙත්වාන අථ¹ විජ්ජමානෙපි සමයනාතතෙන යසම්මං සමයෙ විතනං තසම්මං යෙව සමයෙ ඵසො හොති වෙදනා හොති ති ඵලං තසම්මං විතනතිශමිතෙ සමයෙ ඵතෙ සනතතිසමුහතිචාරමමණ්ණසනවසෙන දුරනුබොධප්ප හෙදෙ ඵසාවෙදනාදයො ධම්මෙ බොධෙතුනති අත්ථො; ඉදුති යසම්මං සමයෙ ති ආදිසු අයමනුපුබ්බවණ්ණනා, සසම්මනති අතිශමතො භුමම තිදෙසො, සමයෙ ති අතිශමතිද්ධිපරිදීපනං, ඵත්තාවතා අතිශ මතො සමයො තිද්ධිටො හොති. තත්ථ සමයසඤ්ඤා:-

සමවායෙ බණේ කාලෙ සමුහෙ හෙතුදිට්ඨිසු,
පටිලාභෙ පහාණෙ ව පටිවෙධෙ ව දිස්සති.

තථා හිස්ස “අපෙචනාම සෙව පි උපසඤ්ඤාමයනාම කාලඤ්ච සම් යඤ්ච උපාදයා”ති ඵලමාදිසු සමවායො අත්ථො, “ඵකො ව බො භික්ඛවෙ! බණො ව සමයො ව බුහවරියමාසායා”ති ආදිසු බණො, “උණ්ණසමයො පරිලාභසමයො”ති ආදිසු කාලො, “මහාසමයො පටි තසම්ම”නති ආදිසු සමුහො, “සමයො පි බො තෙ හදුලි! අප්පට්ඨිඤ්ඤො අහොසි භගවා පි බො සාවඤ්ඤං විහරති, භගවා පි මං ජාතිස්සති හදුලි නාම භික්ඛු සන්තසාසනෙ සික්ඛාය අපරිපුරකාරී ති අයමපි බො තෙ හදුලි! සමයො අප්පට්ඨිඤ්ඤො අහොසි”ති ආදිසු හෙතු, “තෙන බො පන සමයෙන උක්ඛහමානවො පරිබ්බාජකො සමණමණ්ණිකා පුත්තො² සමයප්පාදකො³ තිඤ්ඤාචරො⁴ ඵකසාලකෙ මලලිකාය ආරාමෙ පටිවසති”ති ආදිසු දිට්ඨි,

“දිට්ඨෙව ධම්මෙ යො අත්ථො යො වත්ථො සමපරාසිත්තො,
අත්ථාහිසමයා ධිරො පණ්ණිතො ති පට්ඨවති”ති

ආදිසු පටිලාභො, “සමමා මානාහිසමයො අත්තමකාසි දුක්ඛස්සා”ති ආදිසු පහාණො, “දුක්ඛස්ස පිලිනට්ඨො සබ්බතට්ඨො සත්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො අභිසමයට්ඨො”ති ආදිසු පටිවෙධො, ඵලමනෙකෙසු සමයෙසු:-

1-1. 2 3 4 අත්ථො.

2-1. 2. 3 සමණමණ්ණිකාපුත්තො 4 මුණ්ණිකාපුත්තො

3-5 සමයප්පාදකො

4-5 තිඤ්ඤාචරො

සමවායො ඛණො කාලො සමුහො හෙතුයෙව ව,
එතො පඤ්ච පි විඤ්ඤායො සමයො ඉධ විඤ්ඤානා.

“සමයං සමයෙ කාමාවචරං කුසල” නති ඉමසමිං හි කුසලාධිකාරෙ
තෙසු නවසු සමයෙසු එතෙ සමවායාදයො පඤ්ච සමයො පණ්ණිමතත
වෙදිතබ්බො.

තෙසු පච්චයසාමයාහි සමවායො ඛණො පන,
එතො ව නවමො ඤෙයො වකකාති වතුරෙ පි වා.

යා හි එසා සාධාරණඵලනිපථාදකතෙතන සණ්ඨිතා පච්චයානං
සාමයාහි සා ඉධ සමවායො නි ඤාතබ්බො. “එතො ව ඛො භික්ඛවෙ!
ඛණො ව සමයො ව බ්‍රහ්මවරියව්‍යාසායා” නි එවං චූතො පන නව
මො ව එතො ඛණො නි වෙදිතබ්බො. යාති වා පතෙතාති “වත්තාරි
මාති භික්ඛවෙ! වකකාති යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං වතු
වකකං වත්තති” නි එත් පතිරූපදෙසවාසො සපුරිසුපස්සයො අත්ත
සමාපණ්ඨි පුබ්බෙ ව කතපුඤ්ඤානා නි වත්තාරි වකකාති චූතතාති,
තාති වා පන එකස්සං කතා ඔකාසට්ඨිත ඛණො නි වෙදිතබ්බො.
තාති හි කුසලප්පතතියා ඔකාසභූතාති, එවං සමවායං ඛණංඤා ඤාතා
ඉතරෙසු:-

තං තං උපාදු පඤ්ඤාතො කාලො වොහාරමත්තකො,
පුඤ්ජො එස්සාදිධම්මානං සමුහො නි විභාචිතො.

“චිත්තකාලො රූපකාලො” නි ආදිනා හි නයෙන ධම්මෙ වා, “අති
තො අනාගතො” නි ආදිනා නයෙන ධම්මචූතං වා, “ඛිප්පකාලො
අභිකුරකාලො” නි ආදිනා නයෙන ධම්මපටිපාටිං වා, “උපපාදකාලො
ජරකාලො” නි ආදිනා නයෙන ධම්මලක්ඛණං වා, “වෙදියතකාලො
සඤ්ජානන¹කාලො” නි ආදිනා නයෙන ධම්මනිවචං වා, “නභාන
කාලො පානකාලො” නි ආදිනා නයෙන සත්තනිවචං වා, “ගමන
කාලො ණානකාලො” නි ආදිනා නයෙන ඉරියාපථං වා, “පුබ්බණ්ණො
සායණ්ණො දිවා රතනි” නි ආදිනා නයෙන චංඤිමසුරියාදිපටිවත්තනං
වා, “අසිඛමායො මායො” නි ආදිනා නයෙන අගාරතතාදිසංඛාතං
කාලසමයං වා නි එවං තං තං උපාදු පඤ්ඤාතො කාලො නාම, සො
පතෙස සභාවතො අචිජ්ජමානතො පඤ්ඤාතරිමත්තකො එවාති වෙදි
තබ්බො, යො පතෙස එස්සවෙදනාදීනං ධම්මානං පුඤ්ජො, සො ඉධ
සමුහො නි විභාචිතො. එවං කාලසමුහෙ පි ඤාතා ඉතරෙ පන:-

හෙතු නි පච්චයො වෙත් තස්ස ආරවසෙන වා;
අනෙකභාවො විඤ්ඤායො පච්චයානං වසෙන වා.

එත් හි පච්චයො ව හෙතු නාම, තස්ස ආරාධනං වා පච්චයානං වා
වසෙන අනෙකභාවො වෙදිතබ්බො. කථං? වක්ඛුආරුදීසු හි උපපජ්
මානානං වක්ඛුචිඤ්ඤාණාදීනං වක්ඛු රූප ආලොක මනසිකාරුදයො

පච්චයා, මහාපකරණේ ව “ගෙතුපච්චයෝ ආරමභපච්චයෝ”¹ ති ආදිනා නයෙන චතුරීසති පච්චයා වුත්තා; තෙසු ධර්මො විපාක පච්චයඤ්ච පච්චාර්ථානපච්චයඤ්ච සෙසා කුසලධර්මානං පච්චයා ගොතති යෙව, තෙ සබ්බෙපි ඉධ ගෙතු ති අධිපෙට්ඨා. එවමෙය් ඉමිනා ආර වසෙන වා පච්චයවසෙන වා අනෙකභාවො වෙදිතබ්බො, එවමෙනෙ සමචායාදයො පඤ්ච අත්ථා ඉධ සමයසඤ්ඤා පරිග්ගතිතා ති වෙදි තබ්බො, කසමා පන එතෙසු යං කිඤ්චි එකං අපරිග්ගගෙතො සබ්බසං පරිග්ගගො කතො? ති, තෙන තෙන තස්ස තස්ස අත්ථිසෙසස්ස දීපන තො; එතෙසු හි සමචායසංඛාරො සමයො අනෙකගෙතුතො වුත්තං දීපෙති, තෙන එකකාරණවාදො පරිසෙධිතො ගොති, සමචායො ච නාම සාධාරණඵලතිප්ථාදනෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤාපෙකො ගොති, තසමා එකො කත්තා නාම නත්ථි ති ඉමමපි අත්ථං දීපෙති, සභාවෙන හි කාරකෙ අසති කාරණත්තරුපෙකො අසුත්තා ති, එවං එකස්ස කස්ස චි කාරකස්ස අභාවදීපනෙන සයං කතං සුඛං දුක්ඛනති ආදිපරිසෙධිතං ගොති.

තත්ථ සියා, යං වුත්තං අනෙකගෙතුතො වුත්තං දීපෙති ති, තං න යුත්තං, කිං කාරණං? අසාමග්ගියං අගෙතුතං සාමග්ගියමපි අගෙතුතාවාපත්තිනො, න හි එකස්මිං අකුසලාදිප්ථං අසකොතොත අකුසලං පස්සති ති, තො න යුත්තං, සාධාරණඵල තිප්ථාදකට්ඨන හි සිත්භාවො සාමග්ගී, න අනෙකෙසං සමොධානමත්තං න ච අකානං දස්සනං නාම සාධාරණඵලං, කසමා? අකුසලෙ සති පි තස්ස අභා වතො; චක්ඛාදීනං පන තංසාධාරණඵලං, තෙසං භාවෙ භාවතො අසා මග්ගියං අගෙතුතමපි ච සාමග්ගියං ගෙතුතාවො සිද්ධො; සවායං අසා මග්ගියං ඵලාභාවෙන¹ සාමග්ගියඤ්චස්ස භාවෙන වෙදිතබ්බො; චක්ඛා දීනඤ්ච වෙකලො චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං අභාවො අවෙකලො ච භාවො පච්චක්ඛසිද්ධො ලොකස්සා ති අයං තාච්ච සමචායසංඛාරොතෙන සමයෙන අත්ථො දීපිතො.

යො පනෙස අරියති අකමණෙහි පරිවර්ජනො² නවමො බණො පතිරුපදෙසවාසාදිනො ච චතුර්කකාසංඛාරො මහාසට්ඨන බණො වුත්තො, සො මනුස්සත්තවුට්ඨුප්පාදසමමාදිට්ඨි ති ආදිකං බණසා මග්ගීං විනා නත්ථි, මනුස්සත්තාදීනඤ්ච කාණ්ඩවර්ජපොපමාදීති දුලභභාවො, ඉති බණස්ස දුලභත්තා සුච්ඡිතරං බණයත්තං ලො කුත්තරධර්මානං උපකාරභූතං කුසලං දුලභමෙව, එවමෙනෙසු බණසංඛාරො සමයො කුසලප්පත්තියා දුලභභාවං දීපෙති, එවං දීපනෙන අනෙක අධිගතබණානං බණයත්තස්සෙව තස්ස කුස ලස්ස අනුච්චාරෙන මොසබණං කුරුමානානං පමාදවිභාගෙ පරිසෙධිතො ගොති, අයං බණසංඛාරොතෙන සමයෙන අත්ථො දීපිතො. යො පනෙතස්ස කුසලවිත්තස්ස පවත්තිකාලො නාම ගොති,

සො අතිපරිනතතා, සා වසස අතිපරිනතතා “යථා ව තිකබ්වෙ! තසස පුරිසසස ජවො, යථා ව වැදීමසුරියානං ජවො, යථා ව යාමදෙවතා වැදීමසුරියානං පුරතො ධාවනති තාසං දෙවතානං ජවො, තතො සිසකරං ආයුසඛාරු බියනති”ති ඉමසස සුත්තසස අධිකථාවසෙන වෙදිතබ්බො, තත්‍ර හි සො රූපජීවිතිඤ්ඤියසස තාව පරිත්තකො කාලො වුත්තො, යාව පත්‍රපානනං රූපං තිධිති, තාව සොලස විත්තාති උපපජ්ජිතා තිජ්ජනති; ඉති තෙසං කාලපරිත්තතාය උපමාපි නත්ති, තෙනෙවාහ “යාවසුච්ඡිදං තිකබ්වෙ! උපමාපි න සුකරු යාව ලහුපරි වත්තං විත්තං”නති. එවමෙනෙසු කාලසඛාතො සමයො කුසලවිත්ත පච්චතතිකාලසස අතිපරිත්තතං දීපෙති, එවං දීපෙනෙත්ත වානෙත්ත අතිපරිත්තකාලතාය චිජ්ජුතොභාසෙන¹ මුත්තාවුත්තං² විය දුපපටි විඤ්චිදං විත්තං. තසමා එතසස පටිච්චෙධෙ මහාඋසායො ව ආදර්ශ ව භත්තබ්බො ති මාවදො දීනො හොති. අයං කාලසඛාතො සමයෙන අන්තො දීපිතො; සමුහසඛාතො පන සමයො අනෙකෙසං සත්‍රපපතියං දීපෙති; එසාදීනං හි බමමානං පුඤ්ඤා සමුහො හි වුත්තො, තසමිඤ්ච උපපජ්ජමානං විත්තං සහ තෙහි බවමෙහි උපපජ්ජති ති අනෙකෙසං සත්‍රපපතියං දීපිතො, එවං දීපෙනෙත්ත වානෙත්ත එකසෙව බවමසස උපපතති පටිසෙධිතා හොති, අයං සමුහසඛාතො සමයෙන අන්තො දීපිතො, හෙතුසඛාතො පන සමයො පරුයත්තවුත්තියං දීපෙති, **යසමිං සමයෙ** ති හි පදසස යසමා යමති හෙතුවති සති උපපනං හොති ති අයමන්තො; තසමා හෙතුවති සති පච්චතතිතො පරුයත්තවුත්තියා දීපිතො, එවං දීපෙනෙත්ත වානෙත්ත බමමානං සවසචත්තියාතිමානො³ පටිසෙධිතො හොති, අයං හෙතුසඛාතො සමයෙන අන්තො දීපිතො හොති. තත් **යසමිං සමයෙ** ති කාලසඛාතසස සමයසස වසෙන යසමිං කාලෙ ති අන්තො; සමුහසඛාතසස යසමිං සමුහෙ ති බණසමවාය හෙතුසඛාතානං යසමිං බණෙ සති යාය සාමග්ගියා සති යමති හෙතුවති සති කාමාවචරං කුසලං විත්තං උපපනං හොති, තසමිං යෙව⁴ සති එසාදයො පි ති අයමන්තො වෙදිතබ්බො, අධිකරණං හි කාලසඛාතො සමුහසඛාතො ව සමයො, තත් වුත්තබමමානනති අධිකරණවසෙනෙත්ත වුමම, බණසමවායහෙතුසඛාතසස ව සමයසස භාවෙන තෙසං භාවො ලකඛියති ති භාවෙන භාවලකඛණවසෙනෙත්ත වුමම.

කාමාවචරනති කතමෙ බමමා කාමාවචර?, “හෙධිතො අනිච්ඡි තිරයං උපරිතො පරතිමිත්තවසවත්තියං පරියන්තං කත්වා”ති ආදිතා නයෙන වුත්තෙසු කාමාවචරබමමෙසු පරියාපනනං; තත්‍රායං වච නන්තො:- උද්දනතො දේඤ්ඤා වත්තාකාමො ව කීලෙසකාමො ව, තත්

1-5 චිජ්ජුතොභාසෙන

2-1, 2, 3, 4 මුත්තාවුත්තං.

3-1, 2, 3 සවසචත්තියාතිමානො 5 සභාවචත්තියාතිමානො

4-5 යමයෙ සති

කිලෙසකාමෝ අත්තො ඡන්දගො ව, වජ්ජකාමෝ තෙභුමකවට්ඨං; කිලෙසකාමෝ චෙත් කාමෙති ති=කාමෝ; ඉතරෙ පන කාමීයති ති=කාමෝ; යසම් පන පදෙසෙ දුට්ඨොපෙසො කාමෝ සම්පන්න¹පවත්ති වසෙන අවචරති, සො වතුන්නා අපායානං මනුස්සානං ඡන්තඤ්ච දෙව ලොකානං වසෙන එකාදසවිධො පදෙසො, කාමෝ එත් අවචරති ති=කාමාවචරො; සසත්ථාවචරෙ වීය; යථා හි යසම් පදෙසෙ සසත්ථා පුරිසා අවචරන්ති, සො විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤාසු දිපදවතුපදෙසු අවචරන්තෙසු තෙසං අභිලක්ඛිතත්තා සසත්ථාවචරෙ කෙව චුච්චති, එවං විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤාසු රූපාවචරදීසු තත් අවචරන්තෙසු තෙසං අභිලක්ඛිතත්තා අයං පදෙසො කාමාවචරෙ කෙව චුච්චති; ස්වායං යථා රූපභවො රූපං, එවං උත්තරපදලොපං කත්වා කාමෝ කෙව චුච්චති, එවමිදං විතතං ඉමයම් එකාදසපදෙසසංඛ්‍යාතො කාමෙ අවචරති ති=කාමාවචරං; කිඤ්චාපි හි එතං රූපාරූපභවෙසුපි අවචරති; යථා පන සංඛ්‍යාමෙ අවචරණතො සංඛ්‍යාමාවචරෙ ති ලභ්‍යාමකො නාගො තගරෙ වරන්තො පි සංඛ්‍යාමාවචරෙ කෙව චුච්චති, ථල්ලවර් ව පාණා අප්ලෙ අජලෙ ව සීතා පි ථල්ලවර් ජලවර් කෙව චුච්චති, එවමිදං අඤ්ඤත් අවචරන්තමපි කාමාවචරමෙවාති වෙදිතබ්බං. ආරම්භණ කරණවසෙන වා එත් කාමෝ අවචරති ති පි=කාමාවචරං; කාමඤ්චස රූපාරූපාවචරෙසුපි අවචරති, යථා පන වදති ති=වචෙත්, මහියං සෙනි ති=මහියො ති චුත්තො න සත්තා යත්තකා වදන්ති මහියං වා සෙනති සබ්බසං නං නාමං හොති, එවං සම්පද මිදං වෙදිතබ්බං. අපි ව කාමභවසංඛ්‍යාතො කාමෙ පටිසංඝිං අවචරෙති ති පි=කාමාවචරං;

කුසලනති කුච්ඡිතානං සලනාදීති අත්ථෙති කුසලං; අපි ව ආරෙ ග්‍රහවේදින අනවජ්ජවේදින කොසලලසමුනවේදින ව කුසලං; යපෙව හි “කච්චි නු හොතො කුසලං? කච්චි අනාමය?”නති රූපකායෙ අනා කුරතාය අගෙලඤ්ඤාන නිබ්‍යාසිතාය ආරෙග්‍රහවේදින කුසලං චුත්තං, එවං අරූප² ධම්මෙ පි කිලෙසාකුරතාය කිලෙසගෙලඤ්ඤාසු ව කිලෙස බ්‍යාසිතො අභාවෙන ආරෙග්‍රහවේදින කුසලං වෙදිතබ්බං. කිලෙස වජ්ජස්ස පන කිලෙසදෙසස්ස කිලෙසදර්පස්ස ව අභාවා අනවජ්ජවේදින කුසලං; කොසලං චුච්චති පඤ්ඤා; කොසලලතො සමුනත්තා කොසලලසමුනවේදින කුසලං; ඤ්ණසම්පයුත්තං තාව එවං හොතු, ඤ්ණවිපයුත්තං කපන්නි?, තමපි රුළුහිසදොන කුසලමෙව, යථා හි තාලපණෙණති අකත්වා කිලඤ්ඤාදීති කතමපි තංසරික්ඛත්තා රුළුහිසදොන තාලවණං කෙව චුච්චති? එවං ඤ්ණවිපයුත්තමපි කුසලං කෙව වෙදිතබ්බං, තිප්පරියායෙන පන ඤ්ණසම්පයුත්තං ආරෙ ග්‍රහවේදින අනවජ්ජවේදින කොසලලසමුනවේදිනා හි හිවිධෙනාපි කුසලනති නාමං ලහති, ඤ්ණවිපයුත්තං දුට්ඨෙනෙව, ඉති යඤ්ච ජාතකපරියායෙන යඤ්ච බාහිතික³ සුත්තපරියායෙන යඤ්ච අභිධම්ම

පරියායෙන කුසලං කපිතං, සබ්බං¹ තං තිතිපි අන්තෙහි ඉමසමිං විතෙන ලබ්භති, තදෙනං ලක්ඛණාදිවසෙන අනවජ්ජ සුඛවිපාක ලක්ඛණං, අකුසලවිඳ්ධංසකරසං, වෛද්‍යනපවවුපට්ඨානං, යෝතිසො මනසිකාර පදට්ඨානං, සාවජ්ජපටිපක්ඛතතා වා අනවජ්ජලක්ඛණමෙව කුසලං, වෛද්‍යනභාවරසං, ඉට්ඨිවිපාකපවවුපට්ඨානං, යථාචුත්ත පදට්ඨානමෙව, ලක්ඛණාදීසු හි තෙසං තෙසං බවමානං සභාවො වා සාමඤ්ඤං වා ලක්ඛණං නාම, කිවං වා සමපතති වා රසො නාම, උපට්ඨානාකාරෙ වා ඵලං වා පවවුපට්ඨානං නාම, ආසන්නකාරණං පදට්ඨානං නාම, ඉති යත් යත් ලක්ඛණාදීති වක්ඛාම, තත් තත් ඉමිනාව නයෙන තෙසං නානත්තං වෙදිතබ්බං.

විත්තනති ආරමමණං විනොතති ති=විත්තං; විජානාති ති අන්තො; යසමා වා විත්තනති සබ්බවිත්තසාධාරණො ඵස සද්දො, තසමා යදෙත්ථ ලොකියකුසලාකුසලං මහාකිරියවිත්තං; තං ජවනවිටිවසෙන අත්ත නො සත්තානං විනොතී ති=විත්තං; විපාකං කමමතිලෙසෙහි විත්තනති=විත්තං; අපිච සබ්බමපි යථානුරූපතො විත්තතාය විත්තං; විත්තකරණ තාය විත්තනති ඵවමෙපත්ථ අන්තො වෙදිතබ්බො, තත් යසමා අඤ්ඤ දෙව සරගං විත්තං අඤ්ඤං සද්දසං අඤ්ඤං සමොගං අඤ්ඤං කාමා චචරං අඤ්ඤං රූපාවචරාදිහෙදං, අඤ්ඤං රූපාරමමණං අඤ්ඤං සද්දදිආරමමණං, රූපාරමමණෙසු පි අඤ්ඤං නිලාරමමණං, අඤ්ඤං පිතාදිආරමමණං, සද්දදිආරමමණෙසුපි ඵසෙව නයො; සබ්බෙසුපි වෙතෙසු අඤ්ඤං හිතං අඤ්ඤං මජ්ඣිමං අඤ්ඤං පණ්ණිතං, හිතාදීසුපි අඤ්ඤං ඡන්දුබිපතෙය්‍යං අඤ්ඤං චිරියාබිපතෙය්‍යං අඤ්ඤං විත්තාබි පතෙය්‍යං අඤ්ඤං විමංසාබිපතෙය්‍යං, තසමා අස්ස ඉමෙසං සමපසුත්ත භූමිආරමමණහිතමජ්ඣිමපණ්ණිතාබිපතීතං වසෙන විත්තතා වෙදි තබ්බා. කාමං වෙත්ථ ඵකමෙව ඵවං විත්තං න හොති, විත්තානං පත අන්තොගධත්තා ඵතෙසු යං කිඤ්චි ඵකමපි විත්තතාය විත්තනති වත්තුං වට්ටති, ඵවං තාව විත්තතාය විත්තං;

කථං විත්තකරණතායාති?, ලොකසමිං හි විත්තකමමතො උත්තරිං අඤ්ඤං විත්තං නාම නත්ථි, තසමිමපි වරණං නාම විත්තං අති²විත්ත මෙව හොති, තං කරෙන්නානං විත්තකාරානං ඵමං-පිඨාති ඵත්ථ රූපාති කාතබ්බාති ති විත්තසඤ්ඤා උපපජ්ජති, තාය විත්තසඤ්ඤාය ලොබාගහණරඤ්ජනඋප්පොතනවත්තනාදිතිප්ථාදිකා විත්තකිරියා උපපජ්ජති, තතො වරණසබ්බාතෙ විතෙන අඤ්ඤාතරං විවිත්තං රූපං නිපජ්ජති, තතො ඉමස්ස රූපස්ස උපරි ඉදං හොතු හෙට්ඨා ඉදං උභයපසෙය්‍ය ඉදනති විතෙනාසො යථා, විනතිතෙන කමෙමත සෙසවිත්තරූපතිප්ථාදනං හොති, ඵවං යං කිඤ්චි ලොකෙ විවිත්තං සිප්පජාභං සබ්බං තං විතෙනතෙව කරියති, ඵවං ඉමාය කරණ

විවිධතාය නසා නසා විතතස්ස නිපථාදකං විවතමි තථෙව විතතං
 හොති. යථාචිතතිතස්ස වා අනවසේසස්ස අභිනිපථර්ජනතො¹ තතොපි
 විතතමෙව විතතතරං, තෙනාහ භගවා:- “දිට්ඨං වො භික්ඛවෙ!
 චරණං නාම විතතනති?, එවං භනෙන්!, තමපි බො භික්ඛවෙ! චරණං
 විතතං විතෙනනෙව විතතිනං, තෙනපි බො භික්ඛවෙ! චරණෙන
 විතෙනන විතතං යෙව විතතතර”නති. තථා යදෙතං දෙවමනුස්ස
 තිරයතිරව්ජානභෙදාසු ගතීසු කමමලිඛිතසඤ්ඤවොහාරදිභෙදං
 අක්ඛිතතිනං විතතං, තමපි විතතකතමෙව, කායකමමාදිභෙදං භිදන
 සිලගිංසාපේයාදි² නයපපවතතං කුසලාකුසලකමං විතතනිපථාදිතං
 කමමනානතතං, කමමනානතෙනනෙව තාසු තාසු ගතීසු ගන්ථපාද
 කණ්ණෙද්දරතිවාමුබාදිසණ්ඨානතිනං ලිඛිතනානතතං, ලිඛිතනා
 නතතහො යථාගතිතසණ්ඨානවසෙන අයං ඉථපී අයං පුරිසො ති
 උපපර්ජමානාය සඤ්ඤාය සඤ්ඤානානතතං, සඤ්ඤානානතතතො
 සඤ්ඤානුරූපෙන ඉථපී ති වා පුරිසො ති වා වොහරනානං වොහර
 නානතතං, වොහරනානතතවසෙන පන යසමා ඉථපී භවිස්සාමි පුරිසො
 භවිස්සාමි බවතියො භවිස්සාමි බ්‍රාහ්මණො භවිස්සාමි ති එවං තස්ස
 තස්ස අත්ථාචස්ස ජනකං කමමං කරියති, තස්මා වොහරනානතත
 තො ව කමමනානතතං තං පනෙතං, කමමනානතතං³ යථාපථිතං
 භවං තිබ්බතෙනතතං යසමා ගතීවසෙන තිබ්බතෙනති, තස්මා කමම
 නානතතතො ගතීනානතතං, කමමනානතතෙනෙව ච තෙසං තෙසං
 සත්තානං තස්සා තස්සා ගතියා⁴ [අපාදකද්විපාදකාදිවා, තස්සා තස්සා
 උපපත්තියා] උච්චතිවාදිතා, තස්මිං තස්මිං අත්තභාවෙ සුචණ්ණ
 දුබ්බණ්ණොදිතා, [ලොකබමෙමසු] ලාභාලාභාදිතා ව පඤ්ඤායති, තස්මා
 සබ්බමෙතං දෙවමනුස්ස තිරයතිරව්ජානභෙදාසු ගතීසු⁵ කමමලිඛිත
 සඤ්ඤවොහාරදිභෙදං අක්ඛිතතිනං විතතං [විතෙනනෙව කත]නති
 වෙදිතබ්බං, සවායමන්තො ඉමස්ස සබ්බතිඅතාරුලාභස්ස සුත්තස්ස
 වසෙන වෙදිතබ්බො, චුත්තා ගෙන:- “කමමනානතතපුත්තපභෙද
 වචන්තාවසෙන ලිඛිතනානතත පුත්තපභෙදවචන්තං භවති, ලිඛිත
 නානතතපුත්තපභෙදවචන්තාවසෙන සඤ්ඤානානතත පුත්තපභෙද
 වචන්තං භවති, සඤ්ඤානානතතපුත්තපභෙදවචන්තාවසෙන
 වොහරනානතත පුත්තපභෙදවචන්තං භවති, වොහරනානතත
 පුත්තපභෙදවචන්තාවසෙන කමමනානතත පුත්තපභෙදවචන්තං
 භවති, කමමනානාකරණං පටිච්ච සත්තානං ගතියා නානා කරණං
 පඤ්ඤායති අපදා දිපදා චතුපදා බහුපදා රූපිනො අරූපිනො

1-2, 3, 4, 5 අනිපපර්ජනතො

2-5 දුතසිලාදිගිංසාපේයාදි

3-1, 3 වොහරනානතතං තං පනෙතං 2, 4 වොහරනානතතතො ව පනෙතං

4-1, 3 ගතියා අනිවාදිතා 2, 4 ගතියා උච්චතිවාදිතා

[] 1, 2, 3, 4 පොඤ්ඤාසු හා දිස්සතෙ

5-1, 2, 3, 4 සුගතීසු දුගතීසු

සඤ්ඤානො අසඤ්ඤානො තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤානො, කාමනානා කරණං පටිච්ච සත්තානං උපපත්තියා නානාකරණං පඤ්ඤායති උච්ච තීව්‍රතා භීතපපණීතතා සුගතදුග්ගතතා, කාමනානාකරණං පටිච්ච සත්තානං අත්තභාවෙ නානාකරණං පඤ්ඤායති සුවණණදුබ්බණණතා සුච්ඡාතදුජ්ජාතතා සුසණ්ඨිතදුස්සණ්ඨිතතා, කාමනානාකරණං පටිච්ච සත්තානං ලොකධම්මෙ නානාකරණං පඤ්ඤායති ලාභාලාභෙ යසා යසෙ තිඤ්ඤාසංසායං සුචද්දකෙති; අපරමි ප්‍රිත්තං:-

කාමතො ලිඛිතො වෙව ලිඛිතසඤ්ඤ පච්චතරෙ,
සඤ්ඤාතො හෙදං ගච්ඡන්ති ඉත්ථායං පුරිසො ති වා

කාමනා වත්තතෙ ලොකො කාමනා වත්තතෙ පජා,
කාමතිබ්බතා සත්තා රථස්සාණිච යායතො.

කමෙමන කිත්තිං ලහතෙ පසංසං

කමෙමන ජාතිඤ්ච වධඤ්ච බ්බං,

තං කාමනානාකරණං විදිත්වා

කසමා¹ වදෙ නජි කාමනති ලොකෙ,

“කාමස්සකා මානව! සත්තා කාමදයාදි කාමයොති කාමබ්බු කාමපටිසරණා, කාමො සත්තෙ විහජති යදිදං භීතපපණීතතායා”ති එවං ඉමාය කරණවිත්තතායපි විත්තස්ස විත්තතා වෙදිතබ්බා; සබ්බා තිපි හි එතාති විවිත්තාති විත්තතෙව භතාති. අලඞ්ඞොකාසස්ස පන විත්තස්ස යං වා පන අවසෙසපච්චයවිකල්පං තස්ස එකච්චවිත්තකරණ භාවතො, යදෙතං විත්තෙන භතං අජ්ඣන්තිකං විත්තං චුත්තං, තතොපි විත්තමෙව විත්තතරං, තෙනාග භගවා:- “නාගං භික්ඛවෙ! අඤ්ඤං එකතිකායමපි සමනුපස්සාමි එවං විත්තං යථසිදං භික්ඛවෙ! තීරවජ්ජානගතා පාණා තෙතිපි බො භික්ඛවෙ! තීරවජ්ජානගතෙහි පාණෙහි විත්තං යෙව විත්තතර”න්ති.

උප්පත්තං ගොති ති එත්ථ වත්තමානභූතා²පගතොකාසකතභූමි ලඞ්චසෙන උප්පන්නං නාම අනෙකප්පහෙදං, තත්ථ සබ්බමපි උප්පාද ජරුභග්ගසමබ්බිසංඛාතං වත්තමානුප්පන්නං නාම, ආරම්භණසං අනුභවිත්වා තිරුඞ්ඞං අනුභූතා²පගහසංඛාතං කුසලාකුසලං උප්පාද දිත්තයං අනුප්පත්වා තිරුඞ්ඞං භූතා²පගහසංඛාතං සෙසසංඛිතඤ්ච භූතා²පගනුප්පන්නං නාම, යාතිස්ස භාති පුබ්බෙ කතාති කාමොති ති එවමාදිනා නයෙන චුත්තං කාමං අතීතමපි සමානං අඤ්ඤං විපාකං පටිබාතිත්වා අත්තතො විපාකසෙස්සාකාසං කත්වා ඕතත්තා නථා කතො කාසඤ්ච විපාකං අනුප්පන්නමපි සමානං, එවං කතෙ ඕකාසෙ එකත්තෙන උප්පජ්ජතො ඕකාසකනුප්පන්නං නාම, නාස්ස නාස්ස භූමිස්ස අසමුහතං අකුසලං භූමිලඞ්ඞුප්පන්නං නාම, එත්ථ ව භූමියා භූමිලඞ්ඞස්ස

ව නානතො වෙදිතබ්බං, භූමිති විපස්සනාය ආරම්භෙහුතා තෙහුමකා පඤ්චකකඤ්ඤා, භූමිලද්ධං නාම තෙසු බන්ධෙසු උපපත්තාරතං කිලෙස ජාතං, තෙන හෙසා භූමිලද්ධා නාම හොති, තස්මා භූමිලද්ධනති චුච්චති, එවමෙතෙසු වතුසු උපපන්නෙසු ඉධ වත්තමානුප්පන්නං අබ්සොභං, තත්‍රායං වචනන්දො:- පුබ්බන්තනො උද්ධං උප්පාද්දි¹ අභිමුඛං පනතනති=උප්පන්නං; උප්පන්නසද්දො පනෙස අතීතෙ පටි ලද්ධො සමුට්ඨිතෙ අවිකල්පිතෙ අසමුච්ඡින්නෙ බණ්ඩනයගතෙ ති අනෙකෙසු අන්තෙසු දිස්සති, අයං හි “තෙන බො පන භික්ඛවෝ! සමයෙන කකුසඤ්ඤා භගවා අරහං සමමාසමුද්ධො ලොකෙ උප්පන්නො”ති එත් අතීතො ආගතො, “ආයසමතො ආනන්දස්ස අති රෙකවිවරං උප්පන්නං හොති”ති එත් පටිලද්ධො, “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෝ! උප්පන්නං මහාමෙඝං තමෙනං මහාවාතො අන්තරුයෙව අන්තරධාපෙති”ති එත් සමුට්ඨිතෙ, “උප්පන්නං ගමීය විතං දුප්පටි විනොදනීයං, උප්පනනුප්පන්නො පාපකෙ අකුසලෙ ධමමෙ ණාතසො අන්තරධාපෙති”ති එත් අවිකල්පිතෙ, “අරියං අට්ඨබ්බිකං මග්ගං භාවෙනො බහුලිකරෙන්නො උප්පනනුප්පන්නො පාපකෙ අකුසලෙ ධමමෙ ණාතසො අන්තරුයෙව අන්තරධාපෙති”ති එත් අසමුච්ඡින්නෙ, “උප්පජ්ජමානං උප්පන්නනති ආමන්නො”ති එත් බණ්ඩනයගතෙ, ස්වායම්බාපි බණ්ඩනයගතෙව දට්ඨබ්බිකා, තස්මා උප්පන්නං හොති ති එත් බණ්ඩනයගතං හොති, වත්තමානං හොති පටිච්චප්පන්නං හොති ති අයං සබ්බිපන්දො.

විතං උප්පන්නං හොති ති වෙනං දෙසනාසිසමෙව, න පන විතං එකකමෙව උප්පජ්ජති, කසමා? යථා රුජා ආගතො ති චුන්නො න පරිසං පභාය එකකොව ආගතො, රුජපරිසාය පන සද්ධා යෙව ආගතො ති පඤ්ඤායති, එවමිදමපි පරෙපණ්ණාසකුසලධමෙමති සද්ධා යෙව උප්පන්නනති වෙදිතබ්බං. පුබ්බබ්බමධෙයින පන විතං උප්පන්නං හොතිවෙව චුන්නං, ලොකීයධමමං හි පඤ්ඤා විතං ජෙට්ඨිකං විතං ධුරං විතං පුබ්බබ්බමං හොති, ලොකුත්තරධමමං පඤ්ඤා පඤ්ඤා ජෙට්ඨිකා පඤ්ඤා ධුරං පඤ්ඤා පුබ්බබ්බමා, තෙනෙව භගවා විනයපරියායං පඤ්ඤා පුච්ඡන්නො කිං එසෙය්‍යාසි? කිං වෙද නොසි? කිං සඤ්ඤාසි? කිං වෙනනොසි? ති අපුච්ඡිතා “කිංවිතො තං භික්ඛු?”ති විතතමෙව ධුරං කඤ්ඤා පුච්ඡති, “අපේය්‍යවිතො අහං භගවා”ති ව චුන්නො “අනාපතති අපේය්‍යථස්සස්සා”ති ආදීති අවඤ්ඤා “අනාපතති භික්ඛු! අපේය්‍යවිතස්සා”ති වදති. න කෙවලඤ්ඤා විනය පරියායං අඤ්ඤාමපි ලොකීයදෙසනං දෙසෙන්නො විතතමෙව ධුරං කඤ්ඤා දෙසෙති, යථා “යෙ කෙවි භික්ඛවෝ! ධම්මා අකුසලා අකුසල භාගියා අකුසලපකඤ්ඤා සබ්බෙ තෙ මනොපුබ්බබ්බමා මනො තෙසං ධම්මානං පඨමං උප්පජ්ජති”

“මනොපුබ්බසගමා ධම්මා මනොසෙට්ඨා මනොමයා,
මනසා වෙ පුද්ධෙත භාසති වා කරුති වා,
තතො නං දුක්ඛමනෙති වක්ඛං ව වහතො පදං.

මනොපුබ්බසගමා ධම්මා මනොසෙට්ඨා මනොමයා,
මනසා වෙ පසන්නෙන භාසති වා කරුති වා,
තතො නං සුඛමනෙති ඡායා ව අනපායිති.

විතෙතන නියති ලොකො විතෙතන පරිකස්සති,
විතතස්ස එකධම්මස්ස සබ්බෙව වසමනිඤ්ඤි”

“විතතසංකිලෙසා භික්ඛවෙ! සත්තා සංකිලිස්සන්ති විතතවොදනා විසුජ්ඣන්ති, පහස්සරම්ඨං භික්ඛවෙ! විතතං තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙති උපකම්මෙසෙති උපකම්මිට්ඨං, විතො ගහපති! අරක්ඛිතෙ කාය කම්මෙපි ආරක්ඛිතං හොති වචිකම්මෙපි අරක්ඛිතං හොති මනො කම්මෙපි අරක්ඛිතං හොති, විතෙත ගහපති! රක්ඛිතෙ-පෙ-විතෙත ගහපති! බ්‍යාපන්න-පෙ-විතෙත ගහපති! අබ්‍යාපන්න- ප-විතෙත ගහපති! අවස්සුතෙ-පෙ-විතෙත ගහපති! අනවස්සුතෙ කායකම්මෙපි අනවස්සුතං හොති වචිකම්මෙපි අනවස්සුතං හොති මනොකම්මෙපි අනවස්සුතං හොති”ති එවං ලොකීයධම්මං පඤ්චා විතතං ජෙට්ඨකං හොති විතතං ධුරං හොති විතතං පුබ්බසගමං හොති ති වෙදිතබ්බං, ඉමෙසු පන සුතෙනසු එකං වා දො වා අග්ගගෙඤ්ඤා සුත්තානුරක්ඛණ්ණාය සබ්බාතිපි ගතින්තාති ති වෙදිතබ්බාති. ලොකුත්තරධම්මං පුච්ඡන්තො පන “කතරථස්සං අධිගතොසි කතරවෙදනං කතර සඤ්ඤං කතරවෙතනං කතරවිතත”න්ති අපුච්ඡන්තො “කතරපඤ්ඤං තිං භික්ඛු! අධිගතොසි, කිං පඨමං මග්ගපඤ්ඤං උදුහු දුතියං-පෙ-තති යං-පෙ-වතුන්තං මග්ගපඤ්ඤං අධිගතො”ති පඤ්ඤං ජෙට්ඨකං පඤ්ඤං ධුරං කඤ්ඤා පුච්ඡති, “පඤ්ඤාත්තරු සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිභායන්ති, පඤ්ඤා පන කිම්ඤ්ඤා පඤ්ඤාවත්තො භික්ඛවෙ! අරියසාවකස්ස තදනියා සද්ධා සණ්ඨාති තදනියං විරියං සණ්ඨාති තදනියා සති සණ්ඨාති තදනියො සමාධි සණ්ඨාති”ති එවමාදිති පනෙත්ථ සුත්තාති දට්ඨබ්බාති, ඉති ලොකුත්තරධම්මං පඤ්ඤා ජෙට්ඨිකා හොති පඤ්ඤා ධුරං පඤ්ඤා පුබ්බසගමා ති වෙදිතබ්බා. අයං පන ලොකීය දෙසනා, තස්මා විතතං ධුරං කඤ්ඤා දෙසෙන්නො “විතතං උපපන්නං හොති”ති ආහ,

සොමනස්සසහගනන්ති සාතමධුරවෙදසිතසංඛාතෙන සොම නයෙසන සහ එකුප්පාදදිභාවං ගතං; අයං පන සහගතසද්දො තබ්බා වෙ වොකිණේණ නියමෙ ආරම්භේ සංසට්ඨති ඉමෙසු අනෙඨසු දිස්සති, හත්ථ “යායං නණ්ඩා පොන්නාහවිකා නන්දිරුගසහගතා”ති තබ්බාවෙ වෙදිතබ්බො, නන්දිරුගහුතා ති අනෙඨා; “යායං භික්ඛවෙ! විමංසා කොසල්සහගතා කොසල්සමපසුත්තා”ති වොකිණේණ වෙදි

තබ්බො, අනතරන්තර උපපජ්ජමානෙන සොසජ්ජෙන වොතිණ්ණො ති අයමෙථ අනේ; “අට්ඨිකසංඤ්ඤාසහගතං සතිසමෙධා ජ්ඣායාං හා වෙති”¹ ති නිසායෙ වෙදිතබ්බො, අට්ඨිකසංඤ්ඤාං නිසාය අට්ඨික සංඤ්ඤාං භාවෙචා පටිලොභනති අනේ; “ලාභී හොති රූපසහගතා නං වා සමාපනතීනං අරූපසහගතානං වා”² ති ආරම්භේ වෙදිතබ්බො, රූපාරූපාරම්භානන්ති අනේ; “ඉදං සුඛං ඉමාය පීතියා සහගතා හොති සහජානං සංඝට්ඨං සම්පයුත්ත”³ නති සංඝට්ඨං¹, ඉමසමිච්චි පදෙ අයමෙවනේ අධිපෙපනො, සොමනස්සසංඝට්ඨං ති ඉධ සොම නස්සසහගතනති වුත්තං, සංඝට්ඨසංඤ්ඤාපි වෙස සදිසෙ අවසයුතෙ මිත්තසත්ථෙවෙ සහජාතෙ ති බහුසු අනේසු දිස්සති, අයං ති “කිසෙ ටුලෙ ව චජ්ජත්ථා සංඝට්ඨා යොජ්ජා හයා”⁴ ති එත් සදිසෙ ආගතො, “සංඝට්ඨාව කුමෙහ අයෙස! විහරථා”⁵ ති අවසයුතෙ, “ගිහිසංඝට්ඨා විහරති”⁶ ති මිත්තසත්ථෙවෙ, “ඉදං සුඛං ඉමාය පීතියා සහගතං හොති සහජානං සංඝට්ඨං සම්පයුත්ත”⁷ නති සහජාතෙ, ඉධාපි සහජාතෙ අධිපෙපනො. තත් සහගතං සහජාතං² අසංඝට්ඨං³ අසම්පයුත්තං නාම නත්ථි, සහජාතං පන සංඝට්ඨං සම්පයුත්තං හොතිපි න හොතිපි, රූපාරූපධමෙමසු ති එකතො ජාතෙසු රූපං අරූපෙන සහජාතං හොති, න සංඝට්ඨං න සම්පයුත්තං, තථා අරූපං රූපෙන රූපඤ්ච රූපෙන, අරූපං පන අරූපෙන සද්ධිං නියමතොව සහගතං සහජාතං සංඝට්ඨං සම්පයුත්තමෙව හොති ති තං සත්ථාය වුත්තං සොමනස්ස සහගතනති.

ඤ්ඤාසම්පයුත්තනති ඤ්ඤානෙහ සම්පයුත්තං; සමං එකුප්පාද දිප්පකාරෙති යුත්තනති අනේ; යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං සියා තං මාති කාවණ්ණොය වෙදනතතිකෙ වුත්තනයමෙව, තස්මා එකුප්පාද එක නිරේඛා එකවත්තකා එකාරම්භා ති ඉමිනා ලක්ඛණෙන හං සම්පයුත්තනති වෙදිතබ්බො, උක්ඛට්ඨතිඤ්ඤො වෙස, ආරූපෙප පන විනාපි එකවත්තකාචං සම්පයොගො ලබ්භති, එත්තාවතා කිං කපිතං? කාමාවචරකුසලෙසු සොමනස්සසහගතං තිහෙතුකං ඤ්ඤාසම්පයුත්තං අසංඛාරිකා මහාවිත්තං කපිතං, “භතමෙ ධම්මා කුසලා?”¹ ති ති අනියා මින පුච්ඡාය වතුභුමිකා කුසලං ගතිතං, “කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති”² ති වචනෙන පන තෙභුමිකා කුසලං පරිච්ඡිත්ථා³ අට්ඨවිධං කාමාවචරකුසලමෙව ගතිතං, “සොමනස්සසහගත”⁴ නති වචනෙන තතො වතුබ්බිධං උපෙක්ඛාසහගතං පරිච්ඡිත්ථා වතුබ්බිධං සොමනස්සසහගතමෙව ගතිතං, “ඤ්ඤාසම්පයුත්ත”⁵ නති වචනෙන තතො දුට්ඨං ඤ්ඤාසම්පයුත්තං පරිච්ඡිත්ථා දො ඤ්ඤාසම්පයුත්තා තෙව ගතිහාති. අසංඛාරිකභාවො පන අනාගට්ඨතායෙව න ගතිහො, කිඤ්ඤාපි න ගතිතො පරතො පන සංඛාරෙතාති වචනතො ඉධ අසංඛාරෙතාති අවුත්තෙ පි අසංඛාරභාවො වෙදිතබ්බො. සමො

1-2 අසංඛාරිකමහාවිත්තං සංඝට්ඨං

2-2, 3, 5 අසහජාතං

3-1, 2, 3, 4 අයෙස

4-1, 2, 3, 4 පරිච්ඡිත්තං

සමුද්ධො හි ආදිතො ව ඉදං මහාවිත්තං භාජෙත්වා දසෙස්සාං නියමෙත්වා ව ඉමං දෙසනං ආරභී ති එවමෙත්ථ සනතිධ්මානං කතනති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි නමෙව විත්තං ආරමමණතො දසෙස්සාං රූපාරමමණං වා ති ආදිමාහ, භගවා හි අරූපධමමං දසෙස්සෙනො වජ්ඣනා වා දසෙස්සති ආරමමණෙන වා වජාරමමණෙනි වා සරසභාවෙන වා; ‘වක්ඛු සමථස්සාං-පෙ-මනොසමථස්සාං, වක්ඛුසමථස්සාජා වෙදනා-පෙ-මනොසමථස්සාජා වෙදනා, වක්ඛුවිඤ්ඤාණං-පෙ-මනොවිඤ්ඤාණං’නති ආදිසු හි වජ්ඣනා අරූපධමමා දසසිතා. “රූපසඤ්ඤා-පෙ-ධමමසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤානනා -පෙ- ධමමසඤ්ඤානනා”ති ආදිසු ආරමමණෙන; “වක්ඛුඤ්ඤා පටිච්ච රූපෙ චූපපජ්ජති වක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණණං සඞ්ගති එස්සාං-පෙ-මනඤ්ඤා පටිච්ච ධමමෙ චූපපජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණං, තිණණං සඞ්ගති එස්සාං”ති ආදිසු වජාරමමණෙනි; “අවිජ්ජාපච්චයා හික්ඛවෙ! සඞ්ඛාරා සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං”නති ආදිසු සරසභාවෙන අරූප ධමමා දසසිතා, ඉමසමිං පන ණානෙ ආරමමණෙන දසෙස්සෙනො “රූපාරමමණං වා”ති ආදිමාහ.

නත්ථ වතුසමුධ්මානං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං රූපමෙව රූපාරමමණං; දව්සමුධ්මානො අතීතානාගතපච්චුප්පන්නො සද්දො ව සද්දාරමමණං; වතුසමුධ්මානො අතීතානාගතපච්චුප්පන්නො ගඤ්ඤා ව ගඤ්ඤාරමමණං; වතුසමුධ්මානො අතීතානාගත පච්චුප්පන්නො රසො ව රසාරමමණං; වතුසමුධ්මානං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං ථොඨ්ඨබ්බමෙව ථොඨ්ඨබ්බාරමමණං; එකසමුධ්මානා දව්සමුධ්මානා තිසමුධ්මානා වතුසමුධ්මානා නක්ඛතොපි සමුට්ඨිතා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නා [විත්තවෙනසිකා] වෙව තථා න වත්තබ්බා ව චූත්තාවසෙසා විත්තගො වරසඞ්ඛාතා ධමමා යෙව ධමමාරමමණං; යෙ පන අනාපාඨගතා රූපා දයොපි ධමමාරමමණමිච්චෙව වදනති. තෙ ඉමිනා සුත්තෙන පටිකක්ඛිපි තබ්බා; චූත්තං හෙතං “ඉමෙසං බො ආවුසො! පඤ්ඤානං ඉන්ද්‍රියානං නානාවිසයානං නානාගොවරුතං න අඤ්ඤාමඤ්ඤාස්ස ගොවරවිසයං පච්චනුහොන්තානං මනො පටිසරණං මනො තෙසං ගොවරවිසයං පච්චනුහොති”ති, එතෙසං හි රූපාරමමණාදීනං ගොවරවිසයො නාම, තානි මනෙන පච්චනුභවියමානානිපි රූපාරමමණාදීනි යෙවාති අය මන්තො සිද්ධො හොති, දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණාදීනඤ්ඤා රූපාදිආරමමණත්තාපි අයමන්තො සිද්ධො යෙව හොති, අනාපාඨගතානෙව හි රූපාරමමණාදීනි දිබ්බවක්ඛුආදීනං ආරමමණානි, න ව තානි ධමමාරමමණානි භවන්ති ති චූත්තනසෙතෙව ආරමමණවච්ඡානං වෙදිතබ්බං.

නත්ථ එකෙකං ආරමමණං දව්සු දව්සු ද්වාරෙසු ආපාඨමාගච්ඡති, රූපාරමමණං හි වක්ඛුප්පසාදං සට්ඨෙත්වා තඞ්ගණ්ඤෙඤ්ඤා ව මනොද්වාරෙ ආපාඨමාගච්ඡති, භවඞ්ගවලනස්ස පච්චයො හොති ති අන්තො; සද්දගඞ්ඤා

රසපොට්ඨබ්බරමමණේසුපි එසෙව නයො; යථා හි සකුණො ආකාසෙ නාගන්වා රුක්කයො නිලියමානො ව රුක්කසාධකුචි සට්ඨෙති ඡායා වයං පඨවියං පටිහඤ්ඤති. සාබ්බසට්ඨනවර්තයාචරණාති අපුබ්බං අවර්මං එකකකුණේ යෙව හවන්ති, එවං පච්චුප්පන්නරූපාදිති¹ චක්ඛු ප්‍රසාදදිසට්ඨනකුචි හවඛගවලනසමන්තාය මනොආරෙ ආපාඨගම නකුචි අපුබ්බං අවර්මං එකකකුණේ යෙව හොති, තතො හවඛගං විච්ඡිද්ධිං චක්ඛුආරුදීසු උප්පන්නානං ආවර්ජනාදීනං වොන්තපන පරියොසානානං අනන්තරං තෙසං ආරමමණානං අඤ්ඤතරග්ගිං ඉදං මහාවිත්තං උප්පජ්ජති.

සුඛමනොආරෙ පන ප්‍රසාදසට්ඨනකිවචං නත්ථි, පකතියා දිට්ඨ සුත සාධිත සාධිත පුට්ඨවසෙනෙව එතාති ආරමමණාති ආපාඨමා ගව්ජන්ති, කථං? ඉධෙකවෙවා කතසුඛාකමමං හරිතාලමනොසිලාදි වණණවිචිත්තං පග්ගතිතනානප්පකාරධර්මපතානං මාලාදුමචිතඤ්ඤං දීප මාලාපරිකම්භං. අතිමනොරමාය සිරියා විරෙවමානං අලඛිතපටි යත්තං මහාවෙතියං පදකම්ණං කත්වා සොළසසු පාදපිඨිකාසු පඤ්ච පතිට්ඨිතෙන වඤ්ඤා අඤ්ජලිං පග්ගන්ත ඔලොකෙනෙතො බුද්ධාරමම ණං පිතං ගගෙනා තිට්ඨති, තස්ස එවං වෙතියං පග්ගතිවා බුද්ධාරමම ණං පිතං නිබ්බන්ධනවා අපරභාගෙ යත් කත්ථි ගතස්ස රත්තිට්ඨාන දිවාට්ඨානෙසු තිස්සිත්තස්ස ආවර්ජමානස්ස අලඛිතපටියත්තං මහාවෙ තියං චක්ඛුආරෙ ආපාඨමාගතසදීසමෙව හොති, පදකම්ණං කත්වා වෙතියං වඤ්ඤකාලො විය හොති, එවං නාව දිට්ඨවසෙන රූපාරමම ණං ආපාඨමාගව්ජති.

මධුරෙන පන සරෙන ධම්මකපිකස්ස වා ධම්මං කපේන්නස්ස සරතා ණකස්ස වා සරෙන හණ්ඩානස්ස සද්ධං සුත්වා අපරභාගෙ යත් කත්ථි තිස්සිදිත්වා ආවර්ජමානස්ස ධම්මකථා වා සරහඤ්ඤං වා සොතආරෙ ආපාඨමාගතං විය හොති, සාධුකාරං දත්වා සුණ්ණකාලො විය හොති, එවං සුතවසෙන සද්ධරමම ණං ආපාඨමාගව්ජති.

සුගඤ්ඤං පන ගඤ්ඤං වා මාලං වා ලුහිත්වා ආසනෙ වා වෙතියෙ වා ගඤ්ඤාරමමණෙන වින්තෙන පුජං කත්වා අපරභාගෙ යත් කත්ථි තිස්සි දිත්වා ආවර්ජමානස්ස තං ගඤ්ඤාරමම ණං සාණආරෙ ආපාඨමාගතං විය හොති, පුජකරණකාලො විය හොති, එවං සාධිතවසෙන ගඤ්ඤාරමම ණං ආපාඨමාගව්ජති.

පණ්ණිනං පන බාදනීයං වා හොජනීයං වා සමුහමචාරිති සද්ධං සංවිහජ්ජිත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා අපරභාගෙ යත් කත්ථි කුඤ්ඤසකාදිහො ජනං ලුහිත්වා අසුඛකාලෙ පණ්ණිනං හොජනං සමුහමචාරිති සද්ධං සංවිහජ්ජිත්වා පරිභුත්තනති ආවර්ජමානස්ස තං රසාරමම ණං ජ්වහාආරෙ ආපාඨමාගතං විය හොති, පරිභුඤ්ජනකාලො විය හොති, එවං සාධිතවසෙන රසාරමම ණං ආපාඨමාගව්ජති,

මුද්‍රකාං පන සුබසම්පන්නං මඤ්චපිඨං වා අත්ථරණපාපුරණං වා පරිභුඤ්ඤා අපරිභාගෙ යත්ත කත්තං දුක්ඛසෙය්‍යං කප්පෙතො අසුක කාලෙ මෙ මුද්‍රකාං මඤ්චපිඨං අත්ථරණ පාපුරණං පරිභුත්තනති ආවජ්ජමානස්ස නං ථොට්ඨබ්බාරමණං කායඥාතො ආපාථමාගතං විශ ගොති, සුබසම්පන්නං වෙදධිනකාලො විශ ගොති එවං පුට්ඨවසෙන ථොට්ඨබ්බාරමණං ආපාථමාගච්ඡති. එවං සුඤ්ඤාමනොඥාතො පසාද සට්ඨනතිඑවං නත්ති, පකතියා දිට්ඨ සුභ සාධිත සාධිත පුට්ඨවසෙනෙව එතාති ආරමමණාති ආපාථමාගච්ඡනති ති වෙදිතබ්බාති.

ඉද්දති පකතියා දිට්ඨාදීනං වසෙන ආපාථගමනෙ අයමපරෙපි අට්ඨකථාමුත්තකො¹ නයො ගොති, දිට්ඨං සුතං උභයසම්බන්ධනති ඉමෙ තාව දිට්ඨාදයො වෙදිතබ්බා, තත්ත දිට්ඨං නාම පඤ්ඤාඥාතවසෙන ගතිතපුබ්බං, සුතනති පච්චක්ඛන්තො අදිඨො අනුස්සවවසෙන ගතිතා රූපාදයොව, තෙති දභීතිපි සම්බන්ධං උභයසම්බන්ධං නාම, ඉති ඉමෙ සමපි දිට්ඨාදීනං වසෙන එතාති මනොඥාතො ආපාථමාගච්ඡනති ති වෙදිතබ්බාති, තත්ත දිට්ඨවසෙන තාව ආපාථගමනං² හෙට්ඨා පඤ්ඤාති නයෙති වුත්තමෙව, එකවෙවා පන සුණාති භගවතො පුඤ්ඤාතිසය ඵලතිබ්බත්තං ඵවරූපං නාම රූපං, අතිමධුරෙ සඤ්ඤා, කිසම්ඤ්ඤා පදෙසෙ කෙසඤ්ඤා පුප්ථානං අතිමනුඤ්ඤා ගඤ්ඤා, කෙසඤ්ඤා ඵලානං අතිමධුරෙ රසො, කෙසඤ්ඤා පාපුරණාදීනං අතිසුඛො සම්පන්නොති, තස්ස වක්ඛුපසසාදදිසට්ඨනං විනා සුතමත්තාව තාති මනොඥාතො ආපාථමාගච්ඡනති, අථස්ස නං විත්තං තසම් රූපෙ වා සඤ්ඤා වා පසාදවසෙන ගඤ්ඤාදීසු අරියානං දුතුකාමයාවසෙන අඤ්ඤාති දිනෙන්සු අනුමොදනාවසෙන වා පච්චත්තති, එවං සුතවසෙන එතාති මනො ඥාතො ආපාථමාගච්ඡනති. අපරෙත පන යථා වුත්තාති රූපාදීති දිට්ඨාති වා සුභාති වා ගොනති, තස්ස ඊදිසං රූපං ආයතිං උපපජ්ජ නක්ඛුඤ්ඤාපි භවිස්සති ති ආදිතා නයෙත වක්ඛුපසසාදදිසට්ඨනං විනා දිට්ඨසුතසම්බන්ධෙනෙව තාති මනොඥාතො ආපාථමාගච්ඡනති, අථස්ස හෙට්ඨා වුත්තනගෙනෙව තෙසු අඤ්ඤාතරුමමණං ඉදං විත්තං පච්චත්තති, එවං උභයසම්බන්ධවසෙන එතාති මනොඥාතො ආපාථමා ගච්ඡනති, ඉදමපි ව මුඛමත්තමෙව; සද්ධාරුචිආකාරපරි විතක්ඛාදිට්ඨි තිඤ්ඤානක්ඛනතිආදීනං පන වසෙන විත්ථාරතො එතෙසං මනොඥාතො ආපාථගමනං වෙදිතබ්බමෙව; යස්මා පන එවං ආපාථං ආගච්ඡනතාති භුතාතිපි ගොනති අභුතාතිපි, තස්මා අයං නයො අට්ඨකථායං න ගතිතො. එවං එකෙකාරමමණං ජවනං දභීසු දභීසු ඥාතොසු උපපජ්ජති ති වෙදිතබ්බං; රූපාරමමණං හි ජවනං වක්ඛුඥාතොපි උපපජ්ජති මනොඥාතො පි, සද්දාදීසු ආරමමණෙසු පි එසෙව නයො.

[තත් ඔනොආරෙ උපපජ්ජමානං රූපාරම්මණං ජවනං දුතමයං සීලමයං භාවනාමයනති තිවිධං හොති, තෙසු එකෙකං කායකමමං වච්චි කමමං මනොකමමනති තිවිධමෙව හොති, සද්ද ගක්ඛ රස පොට්ඨබ්බ ධම්මාරම්මණෙසුපි එසෙව නයෙය,] තත් රූපං තාව ආරම්මණං කත්වා උපපජ්ජමානං එතං මහාකුසලචිත්තං නීලපිතලොහිතොද්‍යහවණෙණසු පුප්ඵචන්ධාතුසු අඤ්ඤානරං සුභතීම්බනසංඛ්‍යාතං ඉට්ඨං කන්තං මනාපං රජනීයං වණණං ආරම්මණං කත්වා උපපජ්ජති, නනු චේතං ඉට්ඨාරම්මණං ලොභස්ස වන්ත්‍ර? කථං එතං චිත්තං කුසලං නාම ජාතනති?, නියමිතවසෙන පරිණාමිත¹ වසෙන සමුද්දවාර² වසෙන ආභුඤ්ජතවසෙනාති; යස්ස හි කුසලමෙව මයං කන්තබ්බනති කුසල කරණෙ චිත්තං නියමිතං හොති, අකුසලප්පචන්තො නිවතෙනත්වා කුසලකරණෙ යෙව පරිණාමිතං, අභිණ්‍යකරණෙන කුසලසමුද්දවාරෙ නෙව සමුද්දවරිතං³, පතිරූපදෙසවාසසප්පරිසුපස්සයසඤ්චමසවණ පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාදීනි ව උපනිස්සයෙති යොතිසො ව ආහොගො පච්චනති, තස්ස ඉමිනා නියමිතවසෙන පරිණාමිත¹ වසෙන සමුද්දවාර² වසෙන ආභුඤ්ජතවසෙන ව කුසලං නාම ජාතං හොති.

ආරම්මණවසෙන පනෙත්ථ සොමනස්සසහගතභාවො වෙදි තබ්බො ඉට්ඨාරම්මණස්මිං හි උපපන්නතතා එතං සොමනස්සසහගතං ජාතං, සඤ්ඤාබහුලතාදීනිපෙත්ථ කාරණාති යෙව, අස්සඤ්ඤානං හි මිච්ඡාදිට්ඨිකඤ්ච එකන්තඉට්ඨාරම්මණභූතං තථාගතරූපමපි දිස්වා සොමනස්සං නුපපජ්ජති; යෙ ව කුසලප්පචන්තියං ආතිසංසං න පස්සනති තෙසං පරෙති උස්සාහිතානං කුසලං කරෙනන්තානමපි සොම නස්සං නුපපජ්ජති, තස්මා සඤ්ඤාබහුලතා විසුඤ්ඤිට්ඨිතා ආතිසංසදස්සා විතා ති එවමෙවත්ථ සොමනස්සසහගතභාවො වෙදිතබ්බො, අපිව එකාදස ධම්මා පිති සමෙබාඤ්ඤිභගස්ස උපපාදිය සංචත්තනති-බුද්ධා නුස්සති ධම්ම-පෙ-සංඝ-සීල-වාග-දෙවතා-උපසමානුස්සති, ලුඛ පුග්ගලපරිවර්ජනතා සිතිඤ්ඤාපුග්ගලසෙවනතා පසාදනීයස්සත්තන්ත පච්චවෙකඤ්ඤතා තදබිමුත්තතා ති, ඉමෙහිපි කාරණෙහෙත්ථ සොම නස්සසහග භාවො වෙදිතබ්බො, ඉමෙසං පත විත්ථායෙ බොඤ්ඤිභ විහබ්බෙ ආවිභවිස්සති.

කමමනො උපපත්තො ඉන්ද්‍රියපරිපාකතො කිලෙසදුරිභාවතො ති ඉමෙහි පනෙත්ථ කාරණෙහි ඤ්ඤාසම්පයුත්තතා වෙදිතබ්බා; යො හි පරෙසං ධම්මං දෙසෙති අනවර්ජනී සිප්පායත්තකමමායත්තවිජ්ජාට්ඨා නාති සිකඛාපෙති, ධම්මකපිකං සකකාරං කත්වා ධම්මං කථාපෙති, ආයතිං පඤ්ඤවා භවිස්සාමි ති පත්තං ඔපෙත්වා තානප්පකාරං දුතං දෙති, තස්ස එවරූපං කමමං උපනිස්සාය කුසලං උපපජ්ජමානං ඤ්ඤා සම්පයුත්තං උපපජ්ජති, අබ්‍යාපජෙති ලොකෙ උපපන්නස්ස වාපි තස්ස

[] 1, 2, 3 පොත්කෙසු නදස්සන
1-1, 2, 3, 4 පරිණත

2-1, 3, 4 සමුද්දව
3-1, 2, 3, 4 සමුද්දව.

තත් සුඛිනො ධම්මපද පලවනති, “දුක්ඛො භික්ඛවෙ! සත්තප්පාදෙ අථ සො සතෙනා ඛිප්පමෙව විසෙසනාති හොති”ති ඉමිනා තයෙන උප්පත්තිං තිස්සායපි උප්පජ්ජමානං කුසලං ඤාණසම්පයුත්තං උප්පජ්ජති, තථා ඉන්ද්‍රියපරිපාකං උපගතානං පඤ්ඤාදසකප්පත්තානං ඉන්ද්‍රියපරිපාකං තිස්සායපි කුසලං උප්පජ්ජමානං ඤාණසම්පයුත්තං උප්පජ්ජති. යෙති පන කිලෙසා වික්ඛම්භිතා තෙසං කිලෙසදුර්භාවං තිස්සායපි උප්පජ්ජමානං කුසලං ඤාණසම්පයුත්තං උප්පජ්ජති, චුත්තම්පි වෙතො:- “යොගා වෙජායතෙ හුරි අයොගා හුරිසඛියො”ති, එවං කම්මතො උප්පත්තිනො ඉන්ද්‍රියපරිපාකතො කිලෙසදුර්භාවතො ති ඉමෙති කාරණෙති ඤාණසම්පයුත්තතා වෙදිතබ්බා. අපිච සත්තධම්මා ධම්මවිට්ඨ සමෙබ්බාඤ්ඤාසං උප්පාදාය සංවග්ගනති පරිපුර්වකතා වජ්ඣවිසදකිරියා ඉන්ද්‍රියසම්පත්තපරිපාදනා දුප්පඤ්ඤාපුග්ගලපරිවජ්ජනා පඤ්ඤාවත්ත පුග්ගලසෙවනා ගම්මිරිඤ්ඤාණාවරියපච්චවෙක්ඛණා තදබිමුත්තතා ති, ඉමෙතිපි කාරණෙති ඤාණසම්පයුත්තතා වෙදිතබ්බා. ඉමෙසං පන වින්දායෙ බොඤ්ඤාසං විභවෙන ආවිභවිස්සති.

එවං ඤාණසම්පයුත්තා හුත්වා උප්පත්තසෙවනං අසඛාරෙන අප්පයොගෙන අනුපාදාය වින්තනතාය¹ උප්පත්තතා අසඛාරං නාම ජාතං, තයිදං රජනීයං වණණාරම්මණං හුත්වා උප්පජ්ජමානමෙව තිථි ධෙත නියමෙන උප්පජ්ජති, දුතමයං වා හොති සීලමයං වා භාවනාමයං වා; කථං? යද්ද ති නිලීනලොභිතොදනෙසු පුර්වවන්දාදීසු අඤ්ඤාතරං ලභිත්වා වණණවසෙන ආභුඤ්ජත්වා වණණදුතං මය්හනති බුද්ධරත්නාදීති පුජෙති; තද්ද දුතමයං හොති; තත්‍රිදං වජ්ඣ:- “භණ්ඩාගාරික සඛසම්පන්නා කිර එකං සුවණණබවිතං වන්ධං ලභිත්වා ඉදම්පි වන්ධං සුවණණවණණං සම්මාසම්බුද්ධොපි සුවණණවණණං, සුවණණවණණං වන්ධං සුවණණවණණංයොව අනුරුච්ඡිකං, අවහාකඤ්ච වණණදුතං භවිස්සති ති මහාවෙතියෙ ආරොපෙසි” එවරුපෙ කාලෙ දුතමයං හොති ති වෙදිතබ්බං. යද්ද පන තථාරූපමෙව දෙය්‍යධම්මං ලභිත්වා මය්හං කුලවංසො කුලතනති කුලප්පවෙණි එසා කුලවත්තං එතනති බුද්ධරත්නාදීති පුජෙති, තද්ද සීලමයං හොති; යද්ද පන තාදිසෙනෙව වජ්ඣනා රත්තනතායස්ස පූජං කත්වා අයං වණණං බයං ගම්මිස්සති වයං ගම්මිස්සති ති බයවයං පට්ඨපෙති, තද්ද භාවනාමයං හොති, දුතමයං පන හුත්වා වත්තමානම්පි යද්ද නිණි රත්තනති සහජෙත්ත පුජෙත්තස්ස පවත්තති, තද්ද කායකම්මං හොති; යද්ද නිණි රත්තනති පුජෙත්තො පුත්තදුරදසකම්මකරපොරිසාදයොපි ආණාපෙත්වා පූජාපෙති, තද්ද වචිකම්මං හොති; යද්ද පන තදෙව චුත්තප්පකාරං විජ්ජමානකවජ්ඣං ආරම්භ වණණදුතං දස්සාමිති විනෙතති, තද්ද මනොකම්මං හොති. විතයපරියායං පත්වා ති දස්සාමි කාරිස්සාමි ති වාචා භින්නා හොති ති ඉමිනා ලක්ඛණෙන දුතමයං නාම හොති; අභිධම්මපරියායං පත්වා පන

විජ්ජානකවත්තං ආරබ්භ දස්සාමි ති මහසා විනතිතකාලතො පටිඨාය කුසලං හොති; අපරභාගෙ කායෙන වා වාචාය වා භවතබ්බං කාරස්ස ති ති චුතතං. එවා දුතමයං කායවිචිමනොකමමවසෙනෙව තිවිධං හොති, යද පන තං චුතතප්පකාරං වත්තං. ලභිත්වා කුලවංසාදිවසෙන සහජා රතනතමයං පුජෙති, තද සීලමයං කායකමමං හොති; යද කුලවංසාදිවසෙනෙව පුහතදුර්දයො ආණ්ඨපෙත්වා පුජාපෙති තද වටිකමමං හොති; යද මය්හං කුලවංසො කුලතනති කුලප්පවෙණි එසා කුලවතනමෙතනති විජ්ජානකවත්තං ආරබ්භ වණ්ණදුතං දස්සාමි ති විනෙතති, තද මනොකමමං හොති; එවං සීලමයං කායවිචිමනො කමමවසෙන තිවිධං හොති, යද පන තං චුතතප්පකාරං වත්තං ලභිත්වා තිණි රතනාති පුජෙත්වා වඩකමනෙතා ඛයවයං පටිඨපෙති, තද භාවනා මයං කායකමමං හොති; වාචාය සමමසනං පටිඨපෙන්නස්ස වටිකමමං හොති, කායඛගවාචඛගාති අවොපෙත්වා මහසා ව සමමසනං පටිඨ පෙන්නස්ස මනොකමමං හොති, එවං භාවනාමයං කායවිචිමනොකමම වසෙන තිවිධං හොති. එවමෙත්ථ¹ රුපාරමමණං කුසලං තිවිධපුඤ්ඤ කිරියවත්තවසෙන තවති කමමථාරොති භාජෙත්වා දස්සෙයි ධම්මරූපා, සද්දුරමමණදීප්පි එසෙව තයො.

හෙරිසද්දදීප්පි හි රජතීයසද්දං ආරමමණං කත්වා ගෙට්ඨා චුතත තයෙනෙව තීති තියමෙහෙතං කුසලං උප්පජ්ජති. තත්ථ සද්දං කඤ්චුලං විය උප්පාදෙත්වා නිලුප්පලහත්තං විය වහන්සේ යපෙත්වා දුතුං නාම න සකකා, සවත්තං පන කත්වා දෙනෙතා සද්දදුතං දෙති නාම, තසමා යද සද්දදුතං දස්සාමි ති හෙරිමුතිඛගදීප්පි අඤ්ඤතරතුරියෙන තිණ්ණං රතනානං උපහාරං කරොති සද්දදුතං මෙ ති හෙරිආදීති ඔපාපෙති, ධම්මකට්ඨකතිකුත්තං කණ්ඨසර² හෙසජ්ජනෙලපාණිඛාදීති දෙති, ධම්ම සවණං ඝොසෙති, සරහඤ්ඤං භණති ධම්මසාථං කපෙති, උපතිසිත්තක කපං අනුමොදනකපං කරොති, තද දුතමයං යෙව හොති. යද එත දෙව විධානං කුලවංසාදිවසෙන වතනවසෙන³ කරොති, තද සීලමයං හොති; යද සබ්බමෙපතං කත්වා අයං එතතකො සද්දෙ බ්‍රහ්මලොකප්ප මාණොපි හුත්වා ඛයං ගමිස්සති වග්ගං ගමිස්සති ති සමමසනං පටිඨපෙති, තද භාවනාමයං හොති; තත්ථ දුතමයං තාව යද හෙරි ආදීති ගහෙත්වා සහජා උපහාරං කරොති, නිවුප්පහාරත්ථාය යපෙනෙතාපි සහජා යපෙති, සද්දදුතං මෙ ති ධම්මසවණං ඝොසෙත්වා ගච්ඡති, ධම්මසාථං සරහඤ්ඤං කාතුං වා ගච්ඡති, තද කායකමමං හොති; යද ගච්ඡට්ඨ තාතා! අමානං සද්දදුතං තිණ්ණං රතනානං උපහාරං කරොත්වා ති ආණ්ඨපෙති, සද්දදුතං මෙ ති වෙතියඛගණෙ ඉමං හෙරිං ඉමං මුතිඛගං යපෙත්වා ති ආණ්ඨපෙති, සයමෙව ධම්මසවණං ඝොසෙති, ධම්මසාථං කපෙති සරහඤ්ඤං භණති, තද වටිකමමං හොති; යද කායඛගවා වඛගාති අවොපෙත්වා සද්දදුතං දස්සාමි ති විජ්ජානකවත්තං මහසා

පරිවච්ඡති, තද මනොකමමං හොති; සීලමයමපි සද්දදනං නාම මය්‍යං
 කුලවංසො කුලතනති කුලපථවෙණී ති ගෙරිආදීති¹ සහජා උපගාරං
 කරුණත්තස්ස ගෙරි ආදීති සහජා වෙතියඛගණාදීසු ධපෙනත්තස්ස බමම
 කට්ඨිකානා සරහෙසජ්ජං සහජා දදන්තස්ස වත්තසීසෙත බමමසවණ
 සොසතබමමකථාකථනසරහඤ්ඤගණන්තජාය ව ගප්ජන්තස්ස කාය
 කමමං හොති; සද්දදනං නාම අමාකං කුලවංසො කුලතනති කුලපථ
 වෙණී, ගච්ඡට්ඨ තාතා! බුධිරතනාදීනං උපගාරං කරුණා ති ආණා
 පෙනත්තස්ස කුලවංසවසෙනෙව අත්තනා බමමකථං වා සරහඤ්ඤං වා
 කරුණත්තස්ස ව ච්චිකමමං හොති. සද්දදනං නාම මය්‍යං කුලවංසො,
 සද්දදනං දස්සාමි ති කායවාචඛගාති අවොපෙත්වා මනසා ව චිජ්ජමා
 නකච්ඡන්තං පරිවච්ජන්තස්ස මනොකමමං හොති. භාවනාමයමපි යද
 වඛකමනෙතා වඛකමනෙතා සද්දෙ බයවයං පට්ඨපෙති, තද කාය
 කමමං හොති; කායඛගං පත අවොපෙත්වා වාචාය සමමසන්තස්ස
 ච්චිකමමං හොති, කායවාචඛගං අවොපෙත්වා මනසා ව සද්දයතනං
 සමමසන්තස්ස මනොකමමං හොති, එවං සද්දරමණමපි කුසලං තිවිධ
 පුඤ්ඤකිරියවච්ඡවසෙන නවති කමමආරෙති භාජෙත්වා දස්සෙයි
 බමමරුජා.

මුල²ගකාදීසුපි රජතීයගකං ආරමමණං කත්වා ගෙට්ඨා වුත්ත
 තයෙනෙව තීති තියමෙහෙනං කුසලං උපපජ්ජති; තත්ථ යද මුලගකා
 දීසු යං කිඤ්චි ගකං ලභිත්වා ගකිවසෙන ආභුඤ්ජත්වා ගකිදනං
 මය්‍යතති බුධිරතනාදීති පුජෙති, තද දුතමයං හොති ති සබ්බං
 වණ්ණදුතෙ වුත්තනගෙනෙව විජාරතො වෙදිතබ්බං. එවා ගකාරමම
 ණමපි කුසලං තිවිධපුඤ්ඤකිරියවච්ඡවසෙන නවති කමමආරෙති
 භාජෙත්වා දස්සෙයි බමමරුජා.

මුලරසාදීසු පත රජතීයරසං ආරමමණං කත්වා ගෙට්ඨා වුත්ත
 තයෙනෙව තීති තියමෙහෙනං කුසලං උපපජ්ජති; තත්ථ යද මුලරසා
 දීසු යං කිඤ්චි රජතීයං රසවච්ඡන්තං ලභිත්වා රසවසෙන ආභුඤ්ජත්වා
 රසදනං මය්‍යතති දෙති පරිවච්ජති, තද දුතමයං හොති ති සබ්බං
 වණ්ණදුතෙ වුත්තනගෙනෙව විජාරතො වෙදිතබ්බං. සීලමයෙ
 පනෙත්ථ සඛසස්ස අදත්වා පරිභුඤ්ජනං නාම අමාකං න ආචිණ්ණනති
 ආදසන්තං භික්ඛුසගස්සානං දුපෙත්වා සාධුරසං පරිභුත්තස්ස³ දුට්ඨ
 ගාමණීඅභයරඤ්ඤ වච්ඡන්තං ආදිං කත්වා මහාඅට්ඨකථායං වච්ඡති ආග
 තාති, අයමෙව විසෙසො; එවං රසාරමණමපි කුසලං තිවිධපුඤ්ඤ
 කිරියවච්ඡවසෙන නවති කමමආරෙති භාජෙත්වා දස්සෙයි බමමරුජා.

පොට්ඨබ්බාරමමණෙපි පඨවිධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු ති
 තිණි මහාභූතාති පොට්ඨබ්බාරමමණං නාම; ඉමමිං ණනෙ එතතසං
 වසසන යොජනං අකත්වා මඤ්චපිඨාදිවසෙන කාතබ්බා, යද ති මඤ්ච
 පිඨාදීසු යං කිඤ්චි රජතීයං පොට්ඨබ්බවච්ඡන්තං ලභිත්වා පොට්ඨබ්බ

වසෙන ආඥාසූත්‍රය, ථොට්ඨබ්බදානං මඤ්ඤානාති දෙතී පරිච්චජනී, තද්දානමයං හොතී ති සබ්බං චණ්ණදුකෙන චුත්තතයෙනෙව විජාරනො වෙදිතබ්බං, එවං ථොට්ඨබ්බාරමචණම්භි ඛුසලං තිච්චිඤ්ඤාකිරියචත්තු වසෙන නවති කමමුත්ථාරෙති භාෂෙත්වා දසෙසසි ධම්මරුජා.

බමමාරමමණේ ඡ අස්සානිකාති ආයතනාති තීණී ලක්ඛණාති
 තයො අරුපිනො ඛඩ්ඛා පණණරස සුමුමරුපාති තිබ්බාණපඤ්ඤානි
 තී ඉමෙ බමමාශතනෙ පරියාපනනා ව අපරියාපනනා ව බමමා බමමා
 රමමණං නාම; ඉමස්මිං පන ණානෙ එතෙසං වසෙන යොජනං අකත්වා
 ඔප්දනපානදුනජ්චිතදුනවසෙන කාතබ්බා, ඔජාදීපු හි රජතියං
 බමමාරමමණං ආරමමණං කත්වා හෙට්ඨා වුත්තනසෙනෙව තීහි තියං
 මෙහෙනං කුසලං උපපජ්ජති; තත්ථ යද ඔප්දනං මය්ගනති සපටිතව
 තීතාදීති දෙනි, පානදුනතති අට්ඨපානාති දෙනි, ජ්චිතදුනතති සලාක
 හත්තපක්ඛිකහත්තසඛසහත්තාදීති දෙනි, අථාසුකතිකුත්තං හෙසජ්ජං
 දෙනි, චෙජ්ජං පච්චුපට්ඨාපෙති, ජාලං ඵාලාපෙති, කුමිනං විඬංසා
 පෙති, සකුණපඤ්ඤරං විඬංසාපෙති, බඩ්ඛිතමොක්ඛං කාරුපෙති,
 මාසාතහෙරිං වරුපෙති, අඤ්ඤාතිපි ජ්චිතපරිත්තාණත්ථං ඵවරුපාති
 කමමාති කෂරුති, තදු දුනමයං හොති. යදු පන ඔප්දනපානදුන
 ජ්චිතදුනාති මය්ගං කුලවංසො කුලතනති කුලපපවෙණී තී වත්තසී
 සෙන ඔප්දනාදීති පවතෙනති, තදු සීලමයං හොති; යදු බමමාරමම
 ණස්මිං බයවයං පට්ඨපෙති තදු භාවනාමයං හොති; දුනමයං පන
 හුත්වා පවත්තමානමපි යදු ඔප්දනපානදුනජ්චිතදුනාති සහත්ථා දෙනි,
 තදු කායකමමං හොති; යදු පුත්තකදුරුදයො ආණාපෙත්වා දුපෙති තදු
 චචිකමමං හොති; යදු කායඛගවාචඛාති අවොපෙත්වා ඔප්දන
 පානදුන ජ්චිතදුනවසෙන විජ්ජමානකවත්ථුං දස්සාමී තී මනසා
 විනෙතති, තදු මනොකමමං හොති; යදු පන වුත්තපපකාරං විජ්ජ
 මානකවත්ථුං කුලව සාදිවසෙන සහත්ථා දෙනි, තදු සීලමයං කායකමම
 හොති; යදු කුලවංසාදිවසෙනෙව පුත්තකදුරුදයො ආණාපෙත්වා දුපෙති,
 තදු චචිකමමං හොති; යදු කුලවංසාදිවසෙනෙව වුත්තපපකාරං විජ්ජ
 මානකවත්ථුං දස්සාමී තී මනසා විනෙතති, තදු මනොකමමං හොති;
 වඛ්ඛමිත්වා වඛ්ඛමිත්වා බමමාරමමණේ බයවයං පට්ඨපෙත්තස්ස පන
 භාවනාමයං කායකමමං හොති; කායඛගං අවොපෙත්වා වාචාය බයවයං
 පට්ඨපෙත්තස්ස චචිකමමා හොති; කායඛගවාචඛාති අවොපෙත්වා
 මනසාව බමමාරමමණේ බයවයං පට්ඨපෙත්තස්ස මනොකමමං හොති;
 ඵවං භාවනාමයං කායචචිමනොකමමවසෙන තිවිධං හොති. ඵවමෙත්ථ
 බමමාරමමණමපි කුසලං තිවිධපුඤ්ඤාතිරයවත්ථුවසෙන තවති කමම
 ඥාරෙති භාජෙත්වා දස්සෙයි බමමරුජා.

එවමදං විතතං නානාවක්කු නානාරමභවසෙන දීපිතං, ඉදං පත
එකවක්කුසම්මපි නානාරමභවසෙන ලබ්භි යෙව; කථං? වක්කු හි
ප්‍රච්චයෙසු විචරෙ ඡ ආරමභානි ලබ්භනහි, නවරක්කසං හි විචරසං

වණනා මනාපො ගොනි දැක්වියො, ඉදං වණනාරම්භං; පරිභොග කාලෙ පටපටසද්ධං කරෙති, ඉදං සද්ධරම්භං; යො නත්ත භාලිගවත්තාදි¹ගනෙක, ඉදං ගනාරම්භං; රසාරම්භං පන පරිභොගරස වසෙන කපිතං; යා නත්ත සුඛසම්පන්නා, ඉදං ථොට්ඨබ්බාරම්භං; විවරං පටිච්ච උපපන්නා සුඛං වෙදනා බලාරම්භං; පිණ්ඩපාතෙ රසාරම්භං නිපාටියායෙනෙව ලබෙති; එවා වතුසු පට්ඨයෙසු තාත, රම්භවසෙන යොජනං කච්ඡා දුතමයාදිභෙදෙ වෙදිතබ්බො.

ඉමස්ස පන විතක්ඛණ ආරම්භමෙව නිබද්ධං, විනා ආරම්භණෙන අනුප්පජ්ඣනො, ආරං පන අතිබද්ධං, කමා? කමෙස්ස අතිබද්ධතා, කම්මසම්මං හි අතිබද්ධෙ ආරම්භි අතිබද්ධමෙව ගොති.

ඉමස්ස පනත්තස්ස පකාසනත්තං ඉමසම්මං ධාතෙ මහාඅට්ඨකථායං ආරකථා කපිතා; තත්ත නිණ්ණි කම්මාති, නිණ්ණි කම්මආරුති, පඤ්ච විඤ්ඤාණාති, පඤ්ච විඤ්ඤාණආරුති, ඡ ඵස්සා, ඡ ඵස්සආරුති, අට්ඨ අසංවරු, අට්ඨ අසංවරආරුති, අට්ඨ සංවරු, අට්ඨ සංවරආරුති, දසකුසලකම්මපථා, දස අකුසලකම්මපථා ති, ඉදං ඵත්තකං ආර කථාය මාතිකාසපනං නාම. තත්ත කිඤ්ඤාපි නිණ්ණි කම්මාති පඨමං චුත්තාති, තාති පන ධපෙච්ඡා ආදිතො තාව තිණ්ණි කම්මආරුති භාජෙච්ඡා දස්සිතාති; කතමාති තිණ්ණි? කායකම්මආරං වචිකම්මආරං මනොකම්මආරනති, තත්ත වතුබ්බිධො කායො උපාදින්නකො ආහාර සමුට්ඨානො උතුසමුට්ඨානො විත්තසමුට්ඨානො ති, තත්ත වක්ඛායනනා දිති ඡ්චිතිඤ්ඤාපරිසන්නාති අට්ඨ කම්මසමුට්ඨානරුපාතිපි කම්ම සමුට්ඨානානෙව, වතස්සො ධාතුයො වණනා ගනෙක රසො ඔජා හි අට්ඨ උපාදින්නකායො නාම; තානෙව අට්ඨ ආහාරජාති ආහාර සමුට්ඨාතිකායො නාම; අට්ඨ උතුජාති උතුසමුට්ඨාතිකායො නාම; අට්ඨ විත්තජාති විත්තසමුට්ඨාතිකායො නාම; තෙසු කායකම්මආර නති නෙව උපාදින්නකායස්ස නාම; න ඉතරෙසං; විත්තසමුට්ඨා නෙසු පන අට්ඨසු රුපෙසු ඵකා විඤ්ඤාතති අභි, ඉදං කායකම්මආරං නාම; යං සක්ඛාය චුත්තං “කතමං තං රුපං කායවිඤ්ඤාතති? යා කුසල විත්තස්ස වා අකුසලවිත්තස්ස වා අබ්බාකතවිත්තස්ස වා අතිකත මත්තස්ස වා පටිකතමත්තස්ස වා ආලොකෙන්නස්ස වා විලො කෙන්නස්ස වා සම්මිඤ්ඤන්නස්ස වා පසාරෙන්නස්ස වා කායස්ස ථම්මනා සත්ථම්මනා සත්ථම්මනත්තං විඤ්ඤාතති විඤ්ඤාපනා විඤ්ඤාපි තත්තං ඉදං තං රුපං කායවිඤ්ඤාතති” ති, අතිකතමස්සාමි පටිකත මස්සාමි හි හි විත්තං උප්පජ්ජමානං රුපං සමුට්ඨාපෙති,

තත්ත යා පඨවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු තනතිස්සිතො වණනා ගනෙක රසො ඔජා හි ඉමෙසං අට්ඨන්නං

රූපානං¹ අබ්බන්තරෙ විත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු සා අත්තනා සහ ජානං රූපකායං සන්ථෙහති සක්ඛිරෙති වාලෙති අභික්කමාපෙති පටික්කමාපෙති; තත්ථ එකාවජ්ජනපීටියං සත්තසු ජවනෙසු පඨමවිත්ත සමුට්ඨිනා වායොධාතු [අත්තනා සහජානං රූපකායං] සන්ථෙහතුං සක්ඛිරෙතුං සකෙකාති, අපරාපරං පන වාලෙතුං න සකෙකාති, දුතියා දීප්පි එසෙව නයො; සත්තමවිත්තෙන පන සමුට්ඨිනා [වායොධාතු] හෙට්ඨා ඡති විත්තෙති සමුට්ඨිතං වායොධාතුං උපත්ථෙහපඨවයං ලභිතා අත්තනා සහජානං රූපකායං සන්ථෙහතුං සක්ඛිරෙතුං වාලෙතුං අභික්කමාපෙතුං පටික්කමාපෙතුං ආලොකාපෙතුං වීලොකාපෙතුං සමමිඤ්ජාපෙතුං පසාරපෙතුං සකෙකාති; තෙන ගමනං නාම ජායති, ආගමනං නාම ජායති, [ගමනාගමනං නාම ජායති] යොජනං ගතො දසයොජනං ගතො ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජාපෙති. යථා හි සත්තති යුගෙහි ආකඩ්ඪිතබ්බෙ සකපෙ පඨමයුගෙ යුත්තගොණා යුගං තාව සක්ඛිරෙතුං සකෙකානති, වක්කං පන නපථවටෙනති, දුතියාදීප්පි එසෙව නයො; සත්තමයුගෙ පන ගොණෙ යොජෙත්වා යද් ඡෙතො සාරපී ධුරෙ තිසීදිත්වා යොත්තාති ආදය සබ්බපුරිමතො පට්ඨාය පතොදලට්ඨියා ගොණෙ ආභොවෙති. තද්ද සබ්බෙව එකබලා හුත්වා ධුරඤ්ච සක්ඛිරෙනති වක්කාති ව පවටෙනති, සකටං ගගෙත්වා දස යොජනං විසති යොජනං ගතා ති වත්තබ්බතං ආපාදෙනති, එවං සපදමිදං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ යො විත්තසමුට්ඨාතික්කායො න සො විඤ්ඤනති; විත්ත සමුට්ඨානාය පන වායොධාතුයා සහජානං රූපකායං සන්ථෙහතුං සක්ඛිරෙතුං වාලෙතුං පඨවයො හවිතුං සමන්තො එකො ආකාර විකාරෙ අත්ථි, අයං විඤ්ඤනති නාම; සා අට්ඨරූපාති වීය න විත්ත සමුට්ඨානා, යථා පන අනිවොදිහෙදනං ධම්මානං ජරාමරණත්තා “ජරා මරණං භික්ඛවෙ! අනිවචං සබ්බත”නති ආදි වුත්තං; එවං විත්තසමුට්ඨා නානං රූපානං විඤ්ඤනතිත්තාය සාපි විත්තසමුට්ඨානා නාම හොති, විඤ්ඤපනත්තා පනෙසා විඤ්ඤනති ති වුච්චති. කිං විඤ්ඤපෙති? ති, එකං කායිකකරණං; වක්ඛුපථස්මිං හි සීතො හත්ථං වා පාදං වා උක්ඛි පති, සීසං වා හමුකං වා වාලෙති, අයං හත්ථාදීනං ආකාරෙ වක්ඛු විඤ්ඤායෙසා හොති, විඤ්ඤනති පන න වක්ඛුවිඤ්ඤායෙසා, මනො විඤ්ඤායෙසා එව, වක්ඛුනා හි හත්ථවිකාරදිවසෙන විපථඤ්ජමානං වණණාරමණමෙව පස්සති, විඤ්ඤනතිං පන මනොආරිකවිත්තෙන විත්තත්වා ඉදඤ්චිදඤ්ච එස භාරෙති මඤ්ඤෙති ජානාති; යථා හි අරඤ්ඤෙ තිදසසමයෙ උදකට්ඨානෙ මහුස්සා ඉමාය සඤ්ඤාය ඉධ උදකස්ස අභිභාවං ජාතිස්සනති ති රුක්ඛග්ගො නාලපණණාදිති බක්ඛා පෙනති, සුරපානආරෙ ධරං උස්සාපෙනති, උඬං වා පන රුක්කං වාතො පහරිත්වා වාලෙති, අනෙතා උදනෙ මවෙජ් වලනෙන උපරි බුබ්බුලකාති උට්ඨහනති මහොසස්ස ගතමග්ගපරිශනෙන තිණපණණං

සථං උසාරාදිතං හොති, තත්ථ තාලපණණධජසාබාවලනවුබ්බුලකතිණ් පණණසථෙ දිඨ්ථා යථා වකුක්කා¹ අදිට්ඨමපි එත්ථ [උදකං හවිසසති, සුරං හවිසසති, අයං රුකෙඛා වානෙන පහටො හවිසසති, අනෙතා උදකො මචෙජා හවිසසති, එතතභං ධානං අරේඛාත්ථරිකා ඔසො ගතො හවිසසති ති මනොවිඤ්ඤාණෙන ජානාති, එවමෙව විඤ්ඤාතතිපි න වකුච්චිවිඤ්ඤායසා මනොවිඤ්ඤායසා ව; වකුක්කා හි හත්ථිකාරදි වසෙන] විපජ්ඣමානං වණණාරමචණමෙව පසාති, විඤ්ඤාතතිං පන මනොආරිකවිධෙතන විනෙතනා ඉද්දඤ්චිද්දඤ්ච එස කාරෙති මඤ්ඤා ති ජානාති; ත කොවලඤ්ඤාසා විඤ්ඤාපනතො ව විඤ්ඤාතති නාම, විඤ්ඤායසතොපි පන විඤ්ඤාතති යෙව නාම; අයං හි පරෙසං අනතමසො තිරවජානගතානමපි පාකටා හොති, තත්ථ තත්ථ සතතිපාතා හි සොණ සිගාලාභාභගොණාදයො දණ්ඩං වා ලෙඩ්ඪං වා ගහෙතා පහරණා කාරෙ දසයිතො අයං නො පහරිතුකාමො ති ඤ්ඤාතා යෙන වා තෙන වා පලායනති, පාකාරකුඩාදිඅනතරිතස්ස පන පරස්ස අපාකට කාලොපි අත්ථි, කිඤ්චාපි තස්මිං බණෙ අපාකටා සමමුඛිභූතානං පන පාකටතතා විඤ්ඤාතති යෙව නාම හොති.

විතතසමුට්ඨානිකො පන කායෙ වලනෙන තෙසමුට්ඨානිකො වලති න වලති?ති, සොපි තථෙව වලති, තඞ්ගතිකො තදමුච්ඡිතකොව හොති; යථා හි උදකො ගච්ජනෙන උදකො පතිතාති සුක්කදණ්ඩක තිණපණණාදීති පි උදකතතිකානෙව භවනති, තස්මිං ගච්ජනෙන ගච්ජනති, තිට්ඨනෙන තිට්ඨනති, එවං සමපදමදං වෙදිතබ්බං. එවමෙසා විතතසමුට්ඨානෙසු රුපෙසු විඤ්ඤාතති කායකමථාරං නාමාති වෙදි තබ්බා, යා පන තස්මිං ආරෙ සිද්ධා වෙතනා යාය පාණං හනති අදින්නං ආදියති මිච්ඡා වරති පාණාතිපාභාදීහි චිරමති ඉදං කායකමමං නාම.

එවං පරවාදිලහි සති කායො ආරං, තලහි ආරෙ සිද්ධා වෙනනා කායකමමං කුසලං වා අකුසලං වා ති ධූපෙතබ්බං. පරවාදිලහි පන අසති අබ්සාකතඤ්චාති තිකං පුරෙත්ථාව ධූපෙතබ්බං; තත්ථ යථා නගර ආරං කතට්ඨානෙ යෙව තිට්ඨති, අභිගුලමත්තමපි අපරපරං න සඞ්ක මති, තෙන තෙන පන ආරෙන මහාජනො සඤ්චරති. එවමෙව ආරෙ ආරං න සඤ්චරති, කමමං පන තස්මිං තස්මිං ආරෙ උපපජ්ජ තතො වරති. තෙනාහු පොරුණා:-

ආරෙ වරනති කමමාති න ආරං ආරවාරිනො,
තස්මා ආරෙති කමමාති අඤ්ඤාමඤ්ඤං වචජිතා ති.

තත්ථ කමමනාපි ආරං නාමං ලහති, ආරෙනාපි කමමං; යථා හි විඤ්ඤාණාදිතං උපපජ්ජනට්ඨානාති විඤ්ඤාණආරං එස්සආරං අසංවර ආරං සංවරආරනති නාමං ලහනති. එවං කායකමමස්ස උපපජ්ජ

නාමිකාං කායකල්පාදර්ශන නාමං ලභති. වර්තමානකල්පාදර්ශන සුපි එසෙව නයො. යථා පන නසමි නසමි රුකෙක අබිවන්තා දෙවතා සිඛිලිදෙවතා පලාසදෙවතා පුට්ඨකදෙවතා එකදෙවතා නි තෙන තෙන රුකෙක නාමං ලභනති. එවමෙව කායආරෙන කතං කල්පමි කායකල්පනති ආරෙන නාමං ලභති. වර්තමානකායකල්පසුපි එසෙව නයො. තප් අසෙසු කායො අසෙසු කල්පමි, කායෙන පන කතනතා නං කායකල්පනති වුවකි. තෙනාහු අධිකථාවර්ගා:-

සුපියා වෙ කතං කල්පමි සුපිකල්පනති වුවකි,
සුපි ව සුපිකල්පමසුපි අසෙසුමසෙසු වවන්තා.

වාසියා වෙ කතං කල්පමි වාසිකල්පනති වුවකි,
වාසි ව වාසිකල්පමසුපි අසෙසුමසෙසු වවන්තා.

පුරිසෙන වෙ කතං කල්පමි පුරිසකල්පනති වුවකි,
පුරිසො ව පුරිසකල්පමසුපි අසෙසුමසෙසු වවන්තා.

එවමෙව:-

කායෙන වෙ කතං කල්පමි කායකල්පනති වුවකි,
කායො ව කායකල්පමසුපි අසෙසුමසෙසු වවන්තා”ති.

එවං සතෙන තෙව ආරවචන්තාං සුජ්ඣති, න ව කල්පවචන්තාං; කථං? කායවිකල්පනතියං හි “ආරෙ වර්තනති කල්පානි”ති වචනතො වර්තමානකල්පෙ පවත්නති, තෙනස්ස කායකල්පාදර්ශනති වචන්තං න යුත්තං; කායකල්පමසුපි වර්තමානකල්පනතියං පවත්නති, තෙනස්ස කාය කල්පනති වචන්තං න යුජ්ඣති?ති, තො න යුජ්ඣති, කසමා? යෙහුය්‍ය චුත්තතාය වෙව තබ්බසුලචුත්තතාය ව. කායකල්පමෙව හි යෙහුය්‍යන කායවිකල්පනතියං පවත්නති, න ඉත්තති, තස්මා කායකල්පස්ස යෙහුය්‍යන පවත්නතො අස්සා කායකල්පාදර්ශනවො සිද්ධො; බ්‍රාහ්මණ ගාම අමඛවන නාගවනාදීනං බ්‍රාහ්මණගාමාදිභාවො විශාති ආර වචන්තං යුජ්ඣති. කායකල්පං පන කායආරමි යෙව බහුලං පවත්නති, අපං වර්තමාන, තස්මා කායආරෙ බහුලං පවත්නතො එතස්ස කායකල්පනවො සිද්ධොව, වනවරකප්පලකුමාරකාදිගොවර නං වනවරකාදිභාවො විශාති එවං කල්පවචන්තමපි යුජ්ඣති.

කායකල්පාදර්ශන නිවසිතා.

වර්තමානකල්පායං පන වෙනතා විරති සද්දවසෙන නිවිධා වාචා නාම; තප්-“වතුති භික්ඛවෙ! අඛෙහි සමන්තාගතා වාචා සුභාසිතා හොති තො දුඛාසිතා අනවජ්ජා ව අනනුචජ්ජා ව විකල්පන”නති අයං වෙනතාචාචා නාම; “යා වතුති වා වර්තමානකල්පෙ ආරති විරති =පෙ=අයං වුවකි සමචාචා”ති අයං විරතිචාචා නාම; “වාචා හිරි බ්‍රහ්මපො උද්දරණං සොසො සොසකල්පං වාචා වර්තමෙ”ති අයං

සද්දවාවා නාම; නාසු වචිකමමුදාරනති නෙව වෙනනාය නාමං, න විරතියා; සහසද්ද පන එතා විඤ්ඤානති අත්ථි, ඉදං වචිකමමුදාරං නාම; යං සක්ඛිය චුත්තං- “කතමං තං රූපං වචි විඤ්ඤානති? යා කුසලචිත්තස්ස වා අකුසලචිත්තස්ස වා අබ්‍යාකතචිත්තස්ස වා වාවා ගිර බ්‍යප්පථො උද්දරණං සොසො සොසකමමං වාවා වචිභෙදො අයං චුච්චති වාවා; යා නාය වාවාය විඤ්ඤානති විඤ්ඤාපනා විඤ්ඤාපිතතතං ඉදං තං රූපං වචි විඤ්ඤානති”ති, “ඉදං චක්ඛාමි” “එතං චක්ඛාමි” ති හි විතක්ඛ යතො විතක්ඛවිප්ථාරසද්දො නාම උපපජ්ජති, අයං “න සොතවිඤ්ඤායෙසා, මනොවිඤ්ඤායෙසා” ති මහාඅට්ඨකථායං ආගතො, ආගමට්ඨ කථාසු පන විතක්ඛවිප්ථාරසද්දනති විතක්ඛවිප්ථාරවසෙන උප්පන්නං විප්පලපන්නානං සුත්තප්පමත්තාදීනං සද්දං; සුත්තා ති තං සුත්තා; යං විතක්ඛයතො තස්ස සො සද්දො උප්පන්නො තස්ස වසෙන “එවමපි තෙ මනො ඉත්ථපි තෙ මනො” ති ආදිසති ති¹ වතො වත්ථුතිපි කපිතාති. පට්ඨානෙපි “විත්තසමුට්ඨානං සද්දයන්නං සොතවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්භෙ පච්චයෙන පච්චයො” ති ආගතං, තස්මා විතා විඤ්ඤානතිසට්ඨතාය උප්පජ්ජමානො අසොතවිඤ්ඤායෙසා විතක්ඛවිප්ථාරසද්දො නාම නත්ථි, “ඉදං චක්ඛාමි” “එතං චක්ඛාමි” ති උප්පජ්ජමානං පන චිත්තං පඨවිධාතු ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු වණේණා ගණ්ඨා රසො ඔජා ති අට්ඨරූපාති සමුට්ඨාපෙති, තෙසං අබ්‍යන්තරෙ විත්තසමුට්ඨානා පඨවි ධාතු උපාදින්නාකං සක්ඛිට්ඨමානාව උප්පජ්ජති, තෙන ධාතුසක්ඛිට්ඨ තෙන [සහෙව] සද්දො උප්පජ්ජති ති අයං විත්තසමුට්ඨානසද්දො නාම; අයං න විඤ්ඤානති, තස්සා පන විත්තසමුට්ඨානාය පඨවිධාතුයා උපාදින්නකසට්ඨතස්ස පච්චයභූතො එකො ආකාරවිකාරෙ අත්ථි, අයං වචි විඤ්ඤානති නාම; ඉතො පරං “යා අට්ඨරූපාති විය න විත්තසමුට්ඨා නා”ති ආදි සබ්බං හෙට්ඨා චුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බං. ඉධාපි හි තිස්ස! දහන්! මිත්තාති පනෙකාසන්නස්ස සද්දං සුත්තා විඤ්ඤානතිං මනො ආරිකවිත්තෙන විත්තෙනි, ඉද්දඤ්චිද්දඤ්ච එස කාරෙති මඤ්ඤෙ ති ජානාති, කායවිඤ්ඤානති විය ව අයමපි තිර්වජානගතානමපි පාකටා හොති, එහි යාතිති සද්දං සුත්තා තිර්වජානගතාපි ඉදං නාමෙස කාරෙති මඤ්ඤෙ ති ඤාතො ආගච්ජනති වෙච ගච්ජනති ව; තෙස මුට්ඨතිකකායං වාලෙති න වාලෙති ති අයං පන වාරෙ ඉධ න ලබති, පුරිමවිත්තසමුට්ඨානාය උප්පත්ථානතිවමමපි නත්ථි, යා පන තස්මිං වචිආරෙ සිද්ධා වෙනතා යාය මුසා කථෙති පෙසුඤ්ඤං කථෙති ඵරුසං කථෙති සමථා පලපති මුසාවාදුදිති විරමති ඉදං වචිකමමං නාම; ඉතො පරං සබ්බං කමමවචන්තං ආරමවචන්තඤ්ච හෙට්ඨා චුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බනති.

වචිකමමුදාරකථා නිවසිතා.

මනෝකමමධාරකථායං පන කාමාවචරද්වයෙන චතුරිධො මනෝ නාම; තත් කාමාවචරෙ චතුපඤ්ඤසවිධො හොති, රූපාවචරෙ පණණ්රසවිධො, අරූපාවචරෙ ආදසවිධො, ලොකුතතරෙ අධි විධො ති සබ්බොපි එකුතනවුතිවිධො හොති, තත් අයං නාම මනෝ මනෝආරං න හොති ති න වතතබ්බො, යථා හි අයං නාම වෙනනා කමමං න හොති ති න වතතබ්බො, අත්තමසො පඤ්චවිඤ්ඤණසමස යුත්තා පි හි වෙනනා මහාපකරණේ කමමනොව තිද්දිට්ඨා. එවමෙව අයං නාම මනෝ මනෝආරං න හොති ති න වතතබ්බො, එත්ථාහ කමමං නාමෙනං කිං කරෙති? ති, ආයුහති අභිසංඛ්රොති [පිණ්ඩං කරෙති] වෙනෙති කපෙපති පකපෙපති ති, එවං සනොන පඤ්ච විඤ්ඤණවෙනනා කිං ආයුහති අභිසංඛ්රොති පිණ්ඩං කරෙති [වෙනෙති කපෙපති පකපෙපති?] ති, සහජාතධමෙම, සාපි හි සහජාත සමපයුත්තකකෙකෙ ආයුහති අභිසංඛ්රොති පිණ්ඩං කරෙති වෙනෙති කපෙපති පකපෙපති, කිං වා ඉමිනා වාදෙන සබ්බසංඛාරානිකවසෙන හෙනං වුත්තං, ඉදං පනෙත් සනතිට්ඨානං, තෙහුමකකුසලාකුසලං එකුතතිංසවිධො මනෝ මනෝකමමධාරං නාම, යා පන තත්මි මනෝ ආරෙ සිද්ධා වෙනනා යාය අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදස්සනාති වෙව අතභිජ්ඣාබ්‍යාපාදසමාදස්සනාති ව ගණනාති, ඉදං මනෝකමමං නාම; ඉතො පරං සබ්බං කමමවචත්ථානං ආරවචත්ථානඤ්ච ගෙට්ඨා වුත්තතයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති.

මනෝකමමධාරකථා නිවසිනා.

ඉමානි තිණි කමමදවාගති නාම.

ඉද්දති යාති තිණි කමමාති ධපෙට්ඨා ඉමානි කමමධාරාති දසසි තාති, තාති ආදිං කට්ඨා අවසෙසධාරකථාය මාතිකාය ධපනස්ස විත්ථාරකථා හොති. තිණි හි කමමාති කායකමමං වජිකමමං මනෝ කමමන්ති, කිං පනෙනං කමමං නාම? වෙනනා වෙව එකවෙව ව වෙනනාසමපයුත්තකා ධමමා, තත් වෙනනාය කමමහාවෙ ඉමානි සුත්තාති:-

“වෙනනාහං භික්ඛවෙ! කමමං වදමි, වෙනසිට්ඨා කමමං කරෙති කායෙන වාචාය මනසා”.

“කායෙ වා හි ආනන්ද! සති කායසංඤ්චනනාහෙතු උපපජ්ජති අජ්ඣන්තං සුඛදුක්ඛං, වාචාය වා ආනන්ද! සති වජිසංඤ්චනනාහෙතු උපපජ්ජති අජ්ඣන්තං සුඛදුක්ඛං, මනෙ වා ආනන්ද! සති මනෝ සංඤ්චනනාහෙතු උපපජ්ජති අජ්ඣන්තං සුඛදුක්ඛං”.

[] 1. 2. 3 පොත්කෙසු න දිසංතෙ

[] 1. 2. 3. 4 ” ” ” ” ” ”

“තීව්‍රිධා භික්ඛවෙ! කායසංකේචනනා අකුසලං කායකාමං දුක්ඛද්‍රවං¹ දුක්ඛවිපාකං, වතුබ්බිධා භික්ඛවෙ! වච්ඡසංකේචනනා=පෙ=තීව්‍රිධා භික්ඛවෙ! මනෝසංකේචනනා කුසලං මනෝකාමං සුමුද්‍රවං² සුඛවිපාකං”.

“සවායං ආනන්ද! සම්මානි මොසපුරිසො පොතලි³ පුත්තස්ස පරිබ්බාජකස්ස එවං පුට්ඨො එවං ව්‍යාකරෙය්‍ය සංකේචනනීයං ආවුසො! පොතලි³ පුත්ත! කමමං නත්වා කායෙන වාචාය මනසා සුඛවෙදනීයං සුඛං සො වෙදියතී=පෙ=අදුක්ඛමසුඛං වෙදනීයං අදුක්ඛමසුඛං සො වෙදියතීති, එවං බ්‍යාකරමානො ඛො ආනන්ද! සම්මානි මොසපුරිසො පොතලි³ පුත්තස්ස පරිබ්බාජකස්ස සමමා බ්‍යාකරමානො බ්‍යාකරෙය්‍යා”ති.

ඉමාති තාව වෙනනාය කමමහාවෙ සුත්තාති, වෙනනාසමපසුත්තකධම්මානං පන කමමහාවො කමමචතුකෙක්ඛන දිජිතො, වුත්තං හෙතං:-

“වහ්නාරිමාති භික්ඛවෙ! කමමාති යාති මයා සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පවෙදිතාති, නතමාති වහ්නාරි? අභි භික්ඛවෙ! කමමං කණ්ණා කණ්ණවිපාකං, අභි භික්ඛවෙ! කමමං සුක්කං සුක්කවිපාකං, අභි භික්ඛවෙ! කමමං කණ්ණසුක්කං කණ්ණසුක්කවිපාකං, අභි භික්ඛවෙ! කමමං අකණ්ණාසුක්කං අකණ්ණාසුක්කවිපාකං, කමමං කමමකයාය සංවහ්නති; නතමඤ්ඤා භික්ඛවෙ! කමමං අකණ්ණාසුක්කං අකණ්ණාසුක්කවිපාකං කමමං කමමකයාය සංවහ්නති යදිදං සභ්‍යා ඛොඤ්ඤා-සතිසංඛොඤ්ඤා=පෙ=උපෙකාසංඛොඤ්ඤා, ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ! කමමං අකණ්ණාසුක්කං අකණ්ණාසුක්කවිපාකං කමමං කමමකයාය සංවහ්නති, නතමඤ්ඤා භික්ඛවෙ! කමමං අකණ්ණාසුක්කං අකණ්ණාසුක්කවිපාකං කමමං කමමකයාය සංවහ්නති? අය මෙව අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො, සෙය්‍යපිදං? සමමාදිට්ඨි=පෙ=සමමා සමාධි, ඉදං වුච්චති භික්ඛවෙ! කමමං අකණ්ණාසුක්කං අකණ්ණාසුක්කවිපාකං කමමං කමමකයාය සංවහ්නති”ති.⁴

එවං ඉමෙ ඛො ඛොඤ්ඤාමග්ගබ්‍යාප්තපඤ්ඤා පණ්ණරස ධම්මා කමමචතුකෙක්ඛන දිජිතා, අභිඤ්ඤා ව්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨි අනභිඤ්ඤා අබ්‍යාපාදො සමමාදිට්ඨිති ඉමෙහි පන ඡති සද්ධිං එකච්ඡති වෙනනා සමපසුත්තකා ධම්මා වෙදිතබ්බා. තත්ථ ලොකුතතරමග්ගො භජාපිය මානො කායකමමාදීති තිණ්ඤි කමමාති භජති, යං හි කායෙන දුස්සිලං අඤ්ඤාචරති නමො සංවරෙ කායිකො වෙදිතබ්බො, යං වාචාය දුස්සිලං අඤ්ඤාචරති, නමො සංවරෙ වාචිකො වෙදිතබ්බො, ඉති සමමා කමමනො කායකමමං, සමමාවාචා වචිකමමං, එතස්මිං ඤායෙ ගතිතෙ සමමාආච්චො තප්පකම්කත්තා ගතිතොව හොති, යං පන මනෙත දුස්සිලං අඤ්ඤාචරති නමො සංවරෙ මානසිකො ති වෙදිතබ්බො,

සො දිවයිසසිකපපවායාමසතිසමාධිවසෙන පඤ්චවිධො හොති, අයං පඤ්චවිධොපි මනොකමමං නාම; එවං ලොකුත්තරමයොනා භජාපිය මානො තිණි කමමාති භජති.

ඉමසමිං ආනෙ ආරසංසඤ්ඤා නාම හොති, කායච්චිආරෙසු හි වොපනං පඤ්ච කමමපථං අප්පත්තං අත්ථි මනොආරෙ ව සමුද්ධාරං පඤ්ච කමමපථං අප්පත්තං අත්ථි තං ගහෙත්වා, නං තං ආරපක්ඛිකමෙව අනංසු. නත්තං නයො, යො මිගවං ගමිස්සාමිති ධත්තං සජ්ජෙති ජියං වට්ටෙති¹ සත්තිං තිසෙති භත්තං භුඤ්ජති වජං පරිදහති, එත්තාවතා කායආරෙ වොපනං පත්තං හොති, සො අරඤ්ඤ දිවසං වරිත්වා අත්තමසො සසම්මාරමත්තමපි න ලභති, ඉදං අකුසලං කායකමමං නාම හොති? න හොති? ති, න හොති, කායමා? කමමපථං අප්පත්තතාය; කෙවලං පන කායදුච්චරිතං නාම හොති ති වෙදිතබ්බං. මච්ඡගහණා දීප්ප පයොගෙසු පි එසෙව නයො වච්චාරෙ පි මිගවං ගමිස්සාමි ති වෙගෙන ධත්ත ආදිති සජ්ජෙති ආණාපෙත්වා පුරිමකයෙනෙව අරඤ්ඤ කිඤ්ච අලභත්තස්ස කිඤ්චාපි වච්චාරෙ වොපනං පත්තං, කමමපථං අප්පත්තතාය පන වච්චකමමං න හොති, කෙවලං වච්ච දුච්චරිතං නාම හොති ති වෙදිතබ්බං. මනොආරෙ පන වධකවෙත කාය උප්පත්තමත්තාය එව කමමපථංගෙදෙව හොති. සො ව බො බ්‍යාපාදවසෙන, න පාණාතිපාතවසෙන, අකුසලං හි කායකමමං කාය වච්චාරෙසු සමුට්ඨාති, නො මනොආරෙ, නාම අකුසලං වච්චකමමං; අකුසලං මනොකමමං පන තිප්පපි ආරෙසු සමුට්ඨාති, තථා අකුසලාති කායච්චිමනොකමමාති; කථං? සහජා හි පාණං ගතත්තස්ස අදිත්තං ආදියත්තස්ස මිච්ඡා වරත්තස්ස කමමං කායකමමෙව හොති, ආරමපි කායආරමෙව; එවං තාව අකුසලං කායකමමං කායආරෙ සමුට්ඨාති. තෙති පන විතෙතති සහජාතා අභිජ්ඣාච්ඡාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො වෙතතා පක්ඛිකා වා භවන්ති අබ්බොහාරිකා වා, ගච්ඡ ඉත්තනාමං ජීවිතා වොරුපෙති ඉත්තනාමං භණ්ඩං අවහරති ආණාපෙත්තස්ස පන කමමං කායකමමං හොති, ආරං වච්චාරං; එවං අකුසලං කායකමමං වච්චාරෙ සමුට්ඨාති, තෙති පන විතෙතති සහජාතා අභිජ්ඣාච්ඡාපාද මිච්ඡාදිට්ඨියො වෙතතාපක්ඛිකා වා භවන්ති අබ්බොහාරිකා වා, එත්තිකා ආවරියානං සමානට්ඨකථා නාම; විතණ්ඩවාදි පතාහ, “අකුසලං කායකමමං මනොආරෙපි සමුට්ඨාති” ති, සො නයො සසිගහෙ අරුල්ලා සුත්තං ආහරති ති වුත්තො ඉදං කුලුඛිසුත්තං නාම ආහරි:-

“පුත ව පරං භික්ඛවෙ! ඉධෙකවෙවා සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ඉද්ධිමා වෙතොවසිප්පත්තො අඤ්ඤාදිස්සා කුච්ඡිගතො ගබ්භං පාපකෙන මහසා අනුපෙක්ඛකො හොති, අහො වතායං කුච්ඡිගතො ගබ්භො න සොත්ථිතා අභිතික්ඛමෙය්‍යාති, එවං භික්ඛවෙ! කුලුඛිස්ස උපසාතො හොති” ති. ඉදං සුත්තං ආහරිත්වා ආහ, එවං වින්තිතමත්තෙ යෙව

පරස්ස කුච්ඡගතො ගබ්භො ඵෙණපිණේඛා විශ විලීගති, එත්තු කුතො කායඛගවොපනං වා වාචඛගවොපනං වා මනොඥාරයමිං යෙව පන ඉදං අකුසලං කායකමමං සමුට්ඨාති ති, තමෙනං තව සුත්තස්ස අත්ථං භූලසිංහාමාති වත්ථා එවං භූලසිංසු, නිං ඉද්ධියා පරුපසාතං වදෙයි, ඉද්ධි නාමෙසා අධිට්ඨාතිද්ධි විකුබ්බණ්ද්ධි මනොමයිද්ධි ඤාණවිපථාරිද්ධි [සමාඛිවිපථාරිද්ධි] අරියද්ධි කාමමිපාකඤ්ද්ධි පුඤ්ඤවතොඉද්ධි විජ්ජා මයිද්ධි භාවනාමයිද්ධි තත්ථ තත්ථ සමමාපයොගපච්චයා ඉජ්ඣිනට්ඨෙන ඉද්ධිති¹ දසවිධා, තත්ථ කතරං ඉද්ධිං වදෙයි?ති, භාවනාමයනති, කිං පන භාවනාමයාය ඉද්ධියා පරුපසාතකමමං ගොති?ති, ආම, එකච්ච ආචරියා එකචාරං ගොති ති වදනති, යථාහි පරං පගරිභු කාමෙන උදකභරිතෙ සටෙ බිත්තෙ සටොපි භිජ්ජති උදකමපි නස්සති. එවමෙව භාවනාමයාය ඉද්ධියා එකචාරං පරුපසාතකමමං ගොති. තතො පටිඤ්ඤා පන සා නස්සති ති, අථ තං භාවනාමයාය ඉද්ධියා නෙව එකචාරං න ඤෙච වාරෙ පරුපසාතකමමං ගොති ති වත්ථා තං සඤ්ඤතරිං ආගච්ඡන්තං පුච්ඡංසු, භාවනාමයා ඉද්ධි කිං කුසලා අකුසලා අබ්‍යාකතා සුඛාය වෙදනාය සමපයුත්තා දුක්ඛාය වෙදනාය සමපයුත්තා අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සමපයුත්තා සම්මතකකසම්මාරා අවිතකකසම්මාරා අවිතකකසම්මාරා කාමාවචර රූපාවචර අරූපාවචර?ති,

ඉමං පන පඤ්ඤා යො ජානාති සො එවං වක්ඛති, භාවනා මයා ඉද්ධි කුසලා වා ගොති [අකුසලා වා] අබ්‍යාකතා වා, අදුක්ඛමසුඛ වෙදනියා එව, අවිතකකසම්මාරා එව, රූපාවචර එවාති, සො චත්තබ්බො පාණාතිපාතවෙනනා භූසලාදීසු කතරං නොට්ඨාසං භජති?ති, ජානන්තො වක්ඛති, පාණාතිපාතවෙනනා අකුසලාව, දුක්ඛ වෙදනියාව, සම්මතකකසම්මාරාව, කාමාවචර එවාති, එවං සන්තෙ තව පඤ්ඤා නෙව කුසලතතිකෙන සමෙති, න වෙදනතතිකෙන න විතකකතතිකෙන න භූමිතතරෙතාති, කිං පන එවං මහත්තං සුත්තං තිරත්ථකනති? නො තිරත්ථකං; නිං පනස්ස අත්ථං ත ජානායි, “ඉද්ධිමා වෙතොවසිපපන්නො,”ති එත්ථ හි න භාවනාමයා ඉද්ධි අධිපෙත්තා, අථබ්බතිද්ධි පන අධිපෙත්තා; සා හි එත්ථ ලබ්භමානා ලබ්භති, සා පන කායච්චිඤ්ඤාති මුඤ්ඤිත්වා කාචුං න සක්කා, අථබ්බතිද්ධිකා හි සත්තා හං අලොභංකං භූඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා පඨවියං සයමානා තපං වරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සරෙජ්ජත්වා සත්තමෙ පදෙ ධත්වා හත්ථං වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා² මුබ්බෙන විජ්ජං පරිජපතති. අථ තෙසං කමමං සමිජ්ඣති, එවං අගමපි ඉද්ධි කායච්චිඤ්ඤාති මුඤ්ඤිත්වා කාචුං න සක්කාති න කායකමමං මනොඥාරෙ සමුට්ඨාති ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

1-ඉධ පන භාවනාමයිද්ධියා සහ එසාදස ඉද්ධියො ව අඤ්ඤත්ථ විනා තාය දස ඉද්ධියො ව දිස්සන්නො. [] 4 නථි

[] 1. 3. 4. 5 පොත්කෙසු න දිස්සනෙ

2-1. මණ්ඩලා, මණ්ඩලා. 2. 3. 4 වදෙධානා වදෙධානා.

හත්මුද්දාය පන මුසාවාදදීති කපේන්තස්ස කමමං වචිකමමං, ආරං පන කායආරං හොති, එවං අකුසලං වචිකමමපි කායආරෙ සමුට්ඨාති, තෙහි පන විතෙතති සහජාතා අභිජ්ඣාවෂාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො වෙතතා පකඛිකා වා භවන්ති අබ්බොඤ්ඤා වා, වචිහෙදං පන කත්වා මුසාවාදදීති කපේන්තස්ස කමමපි වචිකමමං ආරමපි වචිආරමෙව, එවං අකුසලං වචිකමමං වචිආරෙ සමුට්ඨාති, තෙහි පන විතෙතති සහජාතා අභිජ්ඣාවෂාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො වෙතතා පකඛිකා වා භවන්ති අබ්බොඤ්ඤා වා, එතතිකා ආවරියානං සමානත්ථකථා නාම.

විභණ්ඩවාදී පනාහ “අකුසලං වචිකමමං මනොආරොපි සමුට්ඨාතිති, සො තයො සභගහෙ ආරුද්ධං සුතං ආහරුතිති වුත්තො ඉදං උපො සට්ඨකඛිකානො සුතං ආහරි “යො පන භික්ඛු යාවතතියං අනුසාවිය මානෙ සරමානො සන්තිං ආපත්තිං නාචිකරෙය්‍ය සමපජානමුසාවාදස්ස හොති”ති, ඉදං සුතං ආහරිත්වා ආහ. එවං ආපත්තිං අනාචිකරෙන්නො භුණ්භිභුතොව අඤ්ඤං ආපත්තිං ආපජ්ජති, එත්ථ කුතො කායභගවො පනං වා වාචභගවොපනං වා? මනොආරකමිං යෙව පන ඉදං අකුසලං වචිකමමං සමුට්ඨාති ති, සො චත්තබ්බො, කිං පනෙතං සුතං තෙය්‍ය තං උදුනු නිත්තත්ති? නිත්තමෙව මය්‍යං සුතතන්ති, සො මා එවං අවච භුලයිස්සාමස්ස අත්තති චත්වා එවං පුච්ඡිතබ්බො, සමපජාන මුසාවාදෙ කිං හොති? ති, ජානන්තො සමපජානමුසාවාදෙ දුක්ඛං හොතිති චක්ඛති. තතො චත්තබ්බො ජ්‍යෙෂ්ඨ ඥාති කායො ව වාචා ව, සමමාසමුද්ධොති සබ්බාපත්තියො ඉමෙසු යෙව දථිසු ආරොපු පඤ්ඤත්තා, මනොආරෙ ආපත්තිපඤ්ඤාපනං නාම තත්ථි, චං අභිවිය විතයෙ පකතඤ්ඤා, යො සත්ථාර අපපඤ්ඤත්තො ථානෙ ආපත්තිං පඤ්ඤපෙසි සමමාසමුද්ධං අභ්‍යාවිකඛසි ජිතවක්ඛං පහර සිති අදි වචනෙති නිගණ්ඨිත්වා උත්තරිං පඤ්ඤං පුච්ඡිතබ්බො, සමප ජානමුසාවාදෙ කිරියතො සමුට්ඨාති උදුනු අකිරියතො?ති, ජානන්තො කිරියතොති චක්ඛති, තතො චත්තබ්බො අනාචිකරෙන්නො කතරං කිරියං කරෙති?ති, අට්ඨා කිරියං අපස්සන්නො විසානං ආපජ්ජස්සති, තතො ඉමස්ස සුතස්ස අත්තෙ විඤ්ඤපෙතබ්බො, අයං හෙත්ථ අත්තො, යවායං සමපජානමුසාවාදෙ හොතිති වුත්තො සො ආපත්තිතො කිං හොති, කතරපත්ති හොතිති අත්තො; දුක්ඛාපත්ති හොති, සා ච බො න මුසාවාදලක්ඛණෙන, භගවතො පන වචනෙන වචිආරෙ අකිරියසමුට්ඨාතා ආපත්ති හොතිති වෙදිතබ්බො වුත්තමපි වෙතං:-

“අනාලපන්නො මනුජේන කෙනවි

වාචා ගිරං නො ව පරෙ භණ්ණස්ස,

ආපජේය්‍ය වාචසිකං න භාසිකං

පඤ්ඤාමෙසා කුසලෙති වින්තිතා”ති.

එවං අකුසලං වචිකමමං න මනොආරෙ සමුට්ඨාතිති නිවසිමෙත්ථ ගන්තබ්බං. යද්ද පන අභිජ්ඣාසහගන්තො වෙතස්ස කායභගං වො පෙන්නො හත්ථගාභාදීති කණ්ඨි, බ්‍යාපාදසහගන්තො වෙතස්ස දණ්ඨි

පරිමාසාදීති, මිච්ඡාදිට්ඨිසභගතෙන වෙතසා ඛක්ඛිවාදයො සෙට්ඨා ති
 තෙසං අභිවාදන අසූප්පිකම්ම භූතපිණ්ඩක¹ පරිහණ්ඩාදීති කරුණි,
 තදු කම්මං මනොකම්මං භොති, ආරං පන කායආරං, එවං අකුසලං
 මනොකම්මං කායආරෙ සමුට්ඨාති, වෙතනා පනෙත්ථ අබ්බොහාරිකා;
 යදු පන අභික්ඛාසභගතෙන වෙතසා වාවඛං වොපෙන්නො අභො
 වත යං පරයා තං මමසාති පරවිපත්‍යපකරණං අභික්ඛායති ව්‍යාපාද
 සභගතෙන වෙතසා ඉමෙ සත්තා හසුදුන්නා වා චක්ඛින්නා වා
 උච්ඡින්නා වා මා වා අගෙසුන්ති වදති, මිච්ඡාදිට්ඨිසභගතෙන
 වෙතසා තත්ථි දින්නං තත්ථි සිට්ඨන්ති ආදීති වදති, තදු කම්මං මනො
 කම්මං භොති, ආරං පන වච්ඡාරං, එවං අකුසලං මනොකම්මං
 වච්ඡාරෙ සමුට්ඨාති, වෙතනා පනෙත්ථ අබ්බොහාරිකා; යදු පන
 කායඛවාචඛාති අවොපෙත්වා රභො තිසින්නො අභික්ඛාච්ඡාපාද
 මිච්ඡාදිට්ඨිසභගතාති විත්තාති උපපාදෙති තදු කම්මං මනොකම්මං,
 ආරම්භි මනොආරම්භෙව; එවං අකුසලං මනොකම්මං මනොආරෙ
 සමුට්ඨාති. ඉමසම් පන ණානෙ වෙතනාපි වෙතනාසම්පසුත්තකා
 ධම්මාපි මනොආරෙ යෙව සමුට්ඨන්ති, එවං අකුසලං මනොකම්මං
 තිසුපි ආරෙසු සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං,

යං පන වුත්තං “තථා කුසලාති කායච්චිමනොකම්මාති”ති,
 තත්‍රායං නයො:- යදු හි භොතපි භාරණෙන වත්තුං අසකෙකානෙතා
 පාණාතිපාතා අදින්නාදුතා කාමෙසු මිච්ඡාචාරා පටිවිරමාමීති ඉමාති
 සික්ඛාපදාති හත්ථමුද්‍ය ගණ්ඨාති, තදු කම්මං කායකම්මං, ආරම්භි
 කායආරම්භෙව; එවං කුසලං කායකම්මං කායආරෙ සමුට්ඨාති,
 තෙති විතෙතති සභගතා අනභික්ඛාදයො වෙතනාපකක්ඛිකා වා
 භොන්ති අබ්බොහාරිකා වා, යදු පන තානෙව සික්ඛාපදාති වච්ඡි
 භෙදං කත්වා ගණ්ඨාති, තදු කම්මං කායකම්මං, ආරං පන වච්ඡි
 ආරං භොති. එවං කුසලං කායකම්මං වච්ඡාරෙ සමුට්ඨාති, තෙති
 විතෙතති සභගතා අනභික්ඛාදයො වෙතනාපකක්ඛිකා වා භොන්ති
 අබ්බොහාරිකා වා, යදු පන තෙසු¹ සික්ඛාපදෙසු දිය්‍යමානෙසු
 කායඛවාචඛාති අවොපෙත්වා මනසාව පාණාතිපාතා අදින්නාදුතා
 කාමෙසු මිච්ඡාචාරා පටිවිරමාමීති ගණ්ඨාති, තදු කම්මං කායකම්මං,
 ආරං පන මනොආරං භොති. එවං කුසලං කායකම්මං මනොආරෙ
 සමුට්ඨාති, තෙති විතෙතති සභගතා අනභික්ඛාදයො වෙතනාපකක්ඛිකා
 වා භොන්ති අබ්බොහාරිකා වා, මුසාවාදු වෙරමණී ආදීති පන වත්තාරි
 සික්ඛාපදාති වුත්තනගෙනෙව කායාදිති ගණ්ඨන්තස්ස කුසලං වච්ඡි
 කම්මං තිසු ආරෙසු සමුට්ඨාතීති වෙදිතබ්බං. ඉධාපි අනභික්ඛාදයො
 වෙතනාපකක්ඛිකා වා භොන්ති අබ්බොහාරිකා වා, අනභික්ඛාදිසභග
 තෙති පන විතෙතති කායඛවා වොපෙත්වා වෙතියඛණ්ඩමච්ඡන්තගක්ඛි
 මාලාදිපූජනවෙතියවන්දනාදීති කරුණායස්ස කම්මං මනොකම්මං.

හොඳි, ආරං පන කායආරං; එවං කුසලං මනොකමමං කායආරෙ සමුට්ඨාති. වෙනනා පනෙත් අබ්බොභාරිකා, අනභිජ්ඣාසගතෙන විතෙතන වාවඛනං වොපෙඤාං අහො වන යං පරස්ස පරිච්ඡාදකරණං තං මමස්සාති අනභිජ්ඣාසගතො අබ්බොභාරිකා පාදසගතෙන විතෙතන සබ්බෙ සත්තා අවෙර අබ්බොභාරිකා අතීඤා සුඛි අත්තානං පරිච්ඡාදකරණි වදන්තස්ස සමාදිට්ඨසගතෙන විතෙතන අපි දින්නනති ආදිති උද්ගරන්තස්ස කමමං මනොකමමං හොති, ආරං පන වචිආරං, එවං කුසලං මනොකමමං වචිආරෙ සමුට්ඨාති, වෙනනා පනෙත් අබ්බොභාරිකා, කායඛනවාවඛනාති පන අවොපෙඤා රහො තිස්සන්තස්ස මහසාව අනභිජ්ඣාදිසගතොති විතතාති උප්පාදෙනතස්ස කමමං මනොකමමං, ආරමි මනොආරමෙව, එවං කුසලං මනොකමමං මනොආරෙ සමුට්ඨාති. ඉමස්මිං පන ආනෙ වෙනනාපි වෙනනා සමපසුත්තා ධම්මාපි මනොආරෙ යෙව සමුට්ඨහනති, තත් අනන්ති සමුට්ඨිනෙසු පාණාතිපාතඅදින්නාදනෙසු කමමෙපි කායකමමං ආරමෙපි කමමෙසෙනෙව කායආරනති වදන්තා කමමං රක්ඛති ආරං භිද්ධති නාම, හත්ඵලදාය සමුට්ඨිනෙසු මුසාවාදදිසු ආරමෙපි කායආරං කමමෙපි ආරවෙසෙනෙව වදන්තා ආරං රක්ඛති කමමං භිද්ධති නාම, තසො කමමං රක්ඛාමිති ආරං න භිද්ධතබ්බං, ආරං රක්ඛාමිති කමමං න භිද්ධතබ්බං, යථාප්‍රිතෙතෙනෙව පන නයෙන කමමෙඤ්ච ආරෙඤ්ච වෙදි තබ්බං. එවං කප්පෙනොති නෙව කමමං න ආරං භිද්ධති ති.

කමමකථා නිවිසිතා.

ඉද්දති පඤ්ච විඤ්ඤාණාති පඤ්ච විඤ්ඤාණආරාතිති ආදිසු වකුච්ඡිඤ්ඤාණං සොතවිඤ්ඤාණං ඝාණවිඤ්ඤාණං ජිව්හාවිඤ්ඤාණං කාය විඤ්ඤාණනති ඉමාති පඤ්ච විඤ්ඤාණාති නාම; වකුච්ඡිඤ්ඤාණආරං සොත-ඝාණ-ජිව්හා-කායවිඤ්ඤාණආරනති ඉමාති පඤ්ච විඤ්ඤාණ ආරාති නාම; ඉමෙසං පඤ්චන්තං ආරාතං වසෙන උප්පන්නා වෙනනා නෙව කායකමමං හොති, න වචිකමමං, මනොකමමමෙව හොතිති වෙදිතබ්බං. වකුච්ඡිඤ්ඤාණං සොත-ඝාණ-ජිව්හා-කාය-මනො සමථස්සොති ඉමෙ පන ඡ පස්සා නාම; වකුච්ඡිඤ්ඤාණආරං සොත-ඝාණ-ජිව්හා-කාය-මනොසමථස්සආරනති ඉමාති ඡ පස්සආරාති නාම; වකුච්ඡිඅසංවරෙ, සොත-ඝාණ-ජිව්හා-පසාදකාය-වොපනකාය අසංවරෙ, වාචාඅසංවරෙ, මනොඅසංවරෙති ඉමෙ අධි අසංවරා නාම; තෙ අත්තො දුස්සිලාසං මුට්ඨසම්මං අඤ්ඤාණං අකඛනති කොසල්නති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා හොනති, නෙසු එකධම්මොපි පඤ්චආරෙ වොජ්ඣ පනපරියොසානෙසු විතෙතසු නුප්පජ්ජති, ජවනකඛණෙ යෙව උප්පජ්ජති, ජවනෙ උප්පන්නොපි පඤ්චආරෙ අසංවරෙ වුවිති, වකුච්ඡිඤ්ඤාණසහජාතො හි එස්සො වකුච්ඡිඤ්ඤාණං නාම; වෙනනා මනොකමමං නාම; තං විතං මනොකමමආරං නාම; එත් පඤ්ච විධො අසංවරෙ තප්පි, සමපට්ඨන්තසහජාතො එස්සො මනො

සමථස්සො නාම, චේතනා මනෝකමමං නාම, තං චිත්තං මනෝකමම ආරං නාම; එත්ථාපි අසංවරේ නාම තත්ථි, සන්තීරණවොත්ථපනෙසුපි එසෙව නයො, ජවනසහජාතො පන එස්සො මනෝසමථස්සො නාම, චේතනා මනෝකමමං නාම, චිත්තං මනෝකමමආරං නාම; එත්ථ අසංවරේ චක්ඛුඅසංවරේ නාම හොති. සොත-සාණ-ජීව්හා-පසාදකාය ආරෙසුපි එසෙව නයො, යද්ද පන රූපාදීසු අඤ්ඤාතරමමණං මනෝ ආරිකජවනං චිත්තා වච්චාරෙත සුඛං කායආරසංඛිතං වොපනං පාපයමානං උපපජ්ජති, තද්ද තෙන චිත්තෙන සහජාතො එස්සො මනෝ සමථස්සො නාම, චේතනා කායකමමං නාම; තං පන චිත්තං අබ්බොභාරිකං, වොපනාස්ස උපපන්නතතා මනෝආරතති සංඛිං ගච්ජති, එත්ථ අසංවරේ වොපනකාය අසංවරේ නාම; යද්ද තාදිසං යෙව ජවනං චිත්තා කායආරෙත සුඛං වච්චාරසංඛිතං වොපනං පාපයමානං උපපජ්ජති, තද්ද තෙන චිත්තෙන සහජාතො එස්සො මනෝසමථස්සො නාම, චේතනා වච්චකමමං නාම, තං පන චිත්තං අබ්බොභාරිකං, වොපනස්ස උපපන්නතතා මනෝආරතති සංඛිං න ගච්ජති, එත්ථ අසංවරේ වාචාඅසංවරේ නාම; යද්ද පන ජවනචිත්තං චිත්තා කායවච්චාරෙති සුඛං මනෝආරමෙව හුත්වා උපපජ්ජති, තද්ද තෙන චිත්තෙන සහජාතො එස්සො මනෝසමථස්සො නාම, චේතනා මනෝකමමං නාම, චිත්තං මනෝකමමආරං නාම, එත්ථ අසංවරේ මනෝඅසංවරේ නාම, ඉමෙසං අධිකරණං අසංවරණං වසෙන චක්ඛුඅසංවරආරං සොත-සාණ-ජීව්හා-පසාදකාය-වොපනකාය-වාචා-මනෝඅසංවරආරතති ඉමාති අධි අසංවරආරතති වෙදිතබ්බාති. චක්ඛුසංවරේ සොත-සාණ-ජීව්හා-පසාදකාය-වොපනකාය-වාචා-මනෝසංවරේති ඉමෙ පන අධි සංවර නාම; තෙ අත්තො සීලං සති ඤාණං බ්බන්ති චිරියන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා හොන්ති, තෙසුපි එකධම්මොපි පඤ්චආරෙ වොත්ථපන පරියොසානෙසු චිත්තෙසු හුපපජ්ජති, ජවනකමණේ යෙව උපපජ්ජති, ජවනෙ උපපන්නාපි පඤ්චආරෙ සංවරේ ති වුවති, තස්ස සංඛෙස්සපි චක්ඛුචිඤ්ඤාණසහජාතො හි එස්සො චක්ඛුසමථස්සො ති අදිතා අසංවරෙ වුත්තෙනෙව නයෙන උපපතති වෙදිතබ්බා ඉති ඉමෙසං අධිකරණං සංවරණං වසෙන චක්ඛුසංවරආරං=පෙ=මනෝසංවරආරතති ඉමාති අධි සංවරආරතති වෙදිතබ්බාති.

පාණතිපාතො අදින්නාදිතං කාමෙසුමිච්ඡාචාරේ මුසාචාදෙ පිසුණාචාචා ඵරුසාචාචා සමථපපලාපො අතීජ්ඣා බ්බාපාදෙ මිච්ඡා දිට්ඨිති ඉමෙ පන දස අකුසලකමමපථා නාම; තත්ථ පාණස්ස අති පාතො පාණතිපාතො නාම; පාණවධො පාණසාතො ති වුත්තං හොති. පාණො ති වෙත්ථ වොහාරතො සත්තො; පරමත්තො ජීවිතිත්ථිං; තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිතො ජීවිතිත්ථිපුපචේදක උපකකමසමුට්ඨාපිකා කායවච්චාදිතං අඤ්ඤාතරආරපචතතා වධක චේතනා පාණතිපාතො, සො ගුණවිරහිතෙසු තීරච්ඡානගතාදීසු පාණෙසු බුද්ධිකෙ පාණෙ අපසාදකපජ්ජා, මහනෙත මහාසාදකපජ්ජා,

කසමා? පයොගමහන්නතාය, පයොගසමතෙතපි වජ්ජමහන්නතාය, ගුණවනෙනසු මනුසාදිසු අපගුණේ පාණේ අපසාවලේ, මහා ගුණේ මහාසාවලේ, සරිරගුණානං පන සමහාවෙ සහි කිලෙසානං උපකක්මානඤ්ච මුද්දතාය අපසාවලේ, තිබ්බතාය මහාසාවලේ, ති වෙදිභබ්බො, තස්ස පන පඤ්ච සමහාර හොනති පාණෝ පාණ සඤ්ඤිතා වධකවිතතං උපකක්මො තෙන මරණනති, ඡප්පයොගා සාහජිකො ආණ්ඩනිකො නිස්සගගියො ථාවරො විජ්ජාමයො ඉද්ධි මයොති, ඉමයමිං පනතෙව විජ්ජාරියමානො අතිපපඤ්ඤො හොති, තස්මා තං න විජ්ජාරියාම. අඤ්ඤාඤ්ච එවරූපං අපිකෙති පන සමන්නපාසා දිකං විතයංඨිකපං ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බං.

අදින්නායං ආදානං අදින්නාදානං; පරයං හරණං ථෙය්‍යං වොරි කාති වුත්තං හොති, තත්ථ අදින්නනති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරෙ යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජනො අදණ්ඩාරහො අනුපවලේ ව හොති, තස්මිං පන පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතො තදදායක උපකක්මසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යවෙතනා අදින්නාදානං, තං තීනෙ පර සන්නකෙ අපසාවලේ, පඤ්ඤෙ මහාසාවලේ, කසමා? වජ්ජපඤ්ඤිත තාය, වජ්ජසමතෙත සහි ගුණාධිකානං සන්නකෙ වජ්ජයමිං මහාසාවලේ, තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො භීතගුණස්ස සන්නකෙ වජ්ජයමිං අපසාවලේ, තස්ස පඤ්චසමහාර හොනති පරිපරිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා ථෙය්‍යවිතතං උපකක්මො තෙන හරණනති, ඡප්පයොගා සාහජිකාදයොව, තෙ ව ඛො යථානුරූපං ථෙය්‍යාව හාරෙ පසග්ගාවහාරෙ පටිච්ඡන්තාවහාරෙ පරිකප්පාවහාරෙ කුසාව හාරෙ ති ඉමෙසං පඤ්චන්තං අවහාරානං වසෙන පවත්තනති. අය මෙත්ථ සඛෙධපො, විජ්ජාරො පන සමන්නපාසාදිකායං වුත්තො.

කාමෙසු මිච්ඡාවාරෙ ති එත්ථ පන කාමෙසු ති මෙථුනසමාවාරෙසු; මිච්ඡාවාරෙ ති එකන්නතිජ්ඣිතො ලාමකාවාරෙ; ලක්ඛණතො පන අසඤ්ඤාමානිප්පායෙන කායආරප්පවත්තා අගමනීයධ්මානවිතිකක්ම වෙතනා කාමෙසු මිච්ඡාවාරෙ, තත්ථ අගමනීයධ්මානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරකම්මා පිතුරකම්මා මාතාපිතුරකම්මා හාතුරකම්මා හගිනී රකම්මා ඤාතීරකම්මා ගොතතරකම්මා ධම්මරකම්මා සාරකම්මා සපරි දණ්ඩා ති මාතුරකම්මාදයො දස, ධනකම්මා ඡන්දවාසිනී හොගවාසිනී පටවාසිනී ඔදපත්තකිනී ඔහවවුමඛටා දසි ව හරියා කමමකාරී ව හරියා ධර්මානටා මුහුත්තකා එතා ධනකම්මාදයො දසාති විසති ඉප්පියො. ඉප්පියු පන දව්නං සාරකම්මා සපරිදණ්ඩානං දසන්නඤ්ච ධනකම්මාදින්නති ආදසන්නං. ඉප්පිනං අඤ්ඤාසං පුරිසානං.¹ ඉදං අගමනීයධ්මානං තාම; සො පනෙස මිච්ඡාවාරෙ සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනීයධ්මානෙ අපසාවලේ, සීලාදිගුණසම්පන්න මහාසාවලේ,

තසං වතතායෙ සමහාර අගමතීයවනු තසමිං සෙවනවිතනං සෙවනපපයොගො මග්ගෙන මග්ගපථපිපතතිඅධිවාසනනති; එතො පයොගො සාගතීකො එව.

මුසා ති විසංවාදනපුරෙකකාරයං අත්භඤ්ඤාකො වචිපයොගො කායපපයොගො වා; විසංවාදනාධිපායෙන පරයං පරං විසංවාදනා කායවචිපයොගසමුට්ඨාපිකා වෙතනා මුසාවාදෙ; අපරෙ නයො, මුසා ති අභුතං අතච්ඡං වනු; වාදෙ ති තසං භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤා පනං; ලකඛණතො පන අතථං වනුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකා මසං තථා විඤ්ඤානතිසමුට්ඨාපිකා වෙතනා මුසාවාදෙ; සො යමන්ථං භඤ්ඤා තසං අපපතාය අපසසාවලේ, මහත්තතාය මහාසාවලේ, අපිව ගහට්ඨානං අත්තතො සත්තකං අදුතුකාමතාය තත්ථි අදින යපවතො අපසසාවලේ සකඛිතා හුතා අත්භඤ්ඤානන්ධං වුතො මහාසාවලේ, පබ්බජිතානං අපසකමපි තෙලං වා සපපිං වා ලභිතා ගඤ්ඤාධිපායෙන අප්ඨ ගාමෙ තෙලං නදි මඤ්ඤා සඤ්ඤානි පුරුණ කථානායෙන පවත්තො අපසසාවලේ, අදිට්ඨං යෙව පන දිට්ඨනති අදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවලේ, තසං වතතායෙ සමහාර භොතති අතථං වනු විසංවාදනවිතනං තරේ වායාමො පරයං තදත්ථිජානනනති, එතො පයොගො සාගතීකොව, සො කායෙන වා කායපච්චිකෙතො වා වාචාය වා පරං විසංවාදනකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො, නාය වෙ කිරියාය පරෙ නමන්ධං ජානාති, අයං කිරිය සමුට්ඨාපිකාවෙතනාකඛණෙ යෙව මුසාවාදකමුත්තා බ්ඤ්ඤාති, යසමා පන යථා කායපච්චිකොවාවාය පරං විසංවාදෙති, තථා ඉමසං ඉමං භණාති ආණාපෙනොපි පණණං ලිඛිතා පුරතො භික්ඛුජනොපි අයමන්ථො එවං වෙදිතබ්බො¹ති කුඛ්ඛාදිසු ලිඛිතා ධපෙනොපි; තසමා එත්ථ ආණ්ඩනති නික්ඛායං ථාවරපි පයොගො යුජ්ජනති, අට්ඨ කථාසු පන අනාගතතො විමංසිතො ගගෙතබ්බො.

පිසුණාවා වා ති ආදිසු යාය වාචාය යසං තං වාචං භාසති තසං හදයෙ අත්තතො පියගාමං පරයං ව ඵලසුඤ්ඤාභාවං කායෙති සා පිසුණාවා; යාය පන අත්තානමපි පරමපි ඵලසං කායෙති යා වාචා සමමපි ඵලසං තෙව කණ්ණසුඛා න හදයභිගමා අයං ඵලසාවා නාම; යෙන සමථං පලපති තිරන්ධං සො සමථපලාපො; යා තෙසං මුලභූතා වෙතනාපි පිසුණාවාදිනාමමෙව ලභති සා එව ව ඉධ අධිපොතා ති. තත්ථ සංකිලිට්ඨවිතතසං පරෙසං වා හෙදය අත්තතො පියකමානාය වා කායවචිපපයොග සමුට්ඨාපිකා වෙතනා පිසුණා වාචා; සා යසං හෙදං කායෙති තසං අපභූතතාය අපසසාවලේ, මහාභූතතාය මහාසාවලේ, තසං වතතායෙ සමහාර භිද්දිතබ්බො පරෙ ඉති ඉමෙ නානාභවිසංනති [විනාගවිසංනති] ති හෙදපුරෙකකාරතා වා ඉති අයං පියො භවිසංගි විසංසිකො ති පියකමානා වා තරේ වායාමො තසං තදත්ථිජානනනති. පරෙ පන අභිනෙක කමමපථ

හෙදෙ, නැව් හිනෙක එව හොති, පරසය මමවෙන්නෙක කායවිප්ප යොගසමුට්ඨාපිකා එකනතථරුසවෙනතා ඵරුසාවාවා; තසයා ආවිභාවත්ථිදං වජ්ජු:- එතො කිර දුරකො මාතුච්චනං අනාදිසිත්වා අරඤ්ඤං ගච්ඡති, තං මාතා නිවතෙනවුං අසකෙකානති චණ්ඩා තං මහිසි අනුබ්බිතුති අකෙකාසි, අඨස්ස තථෙව අරඤ්ඤ මහිසි උට්ඨාසි, දුරකො යං මම මාතා මුඛෙන කපෙසි හං මා හොතු යං විතෙන විතොසි තං හොතුති සච්චකිරියං අකාසි. මහිසි තත්තෙව බඬා විශ අට්ඨාසි, එවං මමවෙන්නෙකාපි පයොගො විතතසණ්ඨතාය ඵරුසාවාවා න හොති, මාතාපිතරො හි කදවි පුහතකෙ එවමි වදනති වොර වො බණ්ඩාබණ්ඩිකං කරෙන්නුති, උපපලපතනමි ව තෙසං උපරි පතනතං න ඉච්ඡන්ති, ආවරිසුප්පය්ඤායා ව භාදවි තිසසිතකෙ එවං වදනති කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොභප්පිතො ති වදනති¹ තිඬුමථ තෙ ති, අථ ව තෙසා ආගමාධිගමයමපතතිං ඉච්ඡන්ති, යථා ව විතතසණ්ඨතාය ඵරුසාවාවා න හොති? එවං වචනසණ්ඨතාය අථරුසාවාවාපි න හොති, න හි මාරුපෙතුකාමස්ස ඉමං සුඛං සයාපෙඨාති වචනං අථරුසාවාවා හොති, විහතථරුසතාය පතෙසා ඵරුසාවාවා, සා යං සකාය පචතති තා තස්ස අපභුණ්ඨතාය අපසසාවල්ලා, මහාගුණතාය මහාසාවල්ලා, තස්සා තයො සමහාර අකෙකාසිතඛෙඛා පරො භූපිතවිතනං අකෙකාස නනති,

අනත්ථිඤ්ඤාපිකා කායවිප්පයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලවෙනතා සමිප්පලාපො; සො ආසෙවනමඤ්ඤායා අපසසාවල්ලා, ආසෙවන මහනතායාය මහාසාවල්ලා, තස්ස දො සමහාර භාරතසුඬා සිතාගර ණාදිනිරත්තකභාථාපුරෙකබාරතා තථාරුපිකථාභාථකඤ්චති, පරෙ පත තං භාථා අගණ්ඨනෙන කමමපථහෙදෙ නැව්, පරෙන සමිප්ප ලාපෙ ගතිනෙ යෙව හොති.

අභික්ඛායති ති අභික්ඛා; පරහණ්ඨාතිමුඛි සුත්වා තනතිනතතාය චචතතතිති අතො; සා අතො වහ ඉදං මමස්සාති එවං පරහණ්ඨා භික්ඛායනලකරණා, අදිනතාදිතං විශ අපසසාවල්ලා මහාසාවල්ලා ව, තස්ස දො සමහාර පරහණ්ඨං අතතනො පරිණාමනඤ්ච, පරහණ්ඨ වජ්ජුකෙ හි ලොහෙ උපපනෙතපි න තාව කමමපථහෙදෙ හොති යාව න අතො වහ ඉදං මමස්සාති අතතනො පරිණාමෙති.

තිහසුඛං ව්‍යාපාදයති ති ව්‍යාපාදෙ; සො පරවිතාසාය මනො පදෙසලකකණො, ඵරුසාවාවා විශ අපසසාවල්ලා මහාසාවල්ලා ව, තස්ස දො සමහාර පරසපොතා ව තස්ස ව විතාසවිතතා, පරසතත වජ්ජුකෙ හි කොඛෙ උපපනෙතපි න තාව කමමපථහෙදෙ හොති යාව අතො වතායං උච්ඡල්ලය්‍ය විතසෙය්‍යාති තස්ස විතාසතං න විනෙතති.

යථාභුද්වග්ගණනාවෙන මිවණ පසසැතී හි මිවණදිට්ඨි; සා නන්ති දින්නතති ආදිනා නයෙන විපරිතදසසනලකිණ, සමථපලාපො විශ අපඨසාවණ්‍යා මහාසාවණ්‍යා ව, අපි ව අතිශතා අපඨසාවණ්‍යා, නියතා මහාසාවණ්‍යා, තසසා දො සමහාර වන්තො ව ගතිනාකාර විපරිතතා යථා ව තං ගණනාති තථා භාවෙන තසසුපට්ඨානන්ති, තත්ත නන්තිකාගෙභුකආකිරියදිට්ඨිති එව ඛමමපට්ඨෙය්‍යෙ හොති, ත අද්දෙදිට්ඨිති.

ඉමෙසං පන දසහනං අකුසලකල්පපාතං ධම්මතො කොට්ඨාසතො ආරම්භතො වෙදනාතො මූලතො වාචි පඤ්චාසාකාරෙහි චිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බො, තඤ්ච ධම්මතො හි එතෙසු හි පටිපාටියා සත්ත වෙතනා ධම්මා හොතති, අභිඤ්ඤාදයො තයො වෙතනාසම්පය්‍යතා, කොට්ඨාසතො ති පටිපාටියා සත්ත මිච්ඡාදිට්ඨි වාචි ඉමෙ අට්ඨකල්පපා එව හොතති, නො මූලාති; අභිඤ්ඤා ව්‍යාපාදෙ කල්පපා වෙව මූලාති ව, අභිඤ්ඤාහි මූලං පට්ඨා ලොභො අකුසලමූලං හොති ව්‍යාපාදෙ දෙසො අකුසලමූලං; ආරම්භතො ති පාණ්ඩිතාතො ජිවිතින්ද්‍රියාරම්භතො සඤ්ඤාරම්භතො හොති, අදින්නාද්‍යනං සත්තාරම්භං වා සඤ්ඤාරම්භං වා හොති. මිච්ඡාවාග්‍රෙ ථොට්ඨබ්බවසෙන සඤ්ඤාරම්භතො සත්තාරම්භතො ති පි එකෙ, මුසාවාදෙ සත්තාරම්භතො වා සඤ්ඤාරම්භතො වා, තථා පිසුණ්වාවා, ඵරුසාවාවා සත්තාරම්භාව, සම්පප්පලාපො දිට්ඨිසුතමුතවිසුද්ධතවසෙන සත්තාරම්භතො වා සඤ්ඤාරම්භතො වා, හථා, අභිඤ්ඤා; ව්‍යාපාදෙ සත්තාරම්භතො ව, මිච්ඡාදිට්ඨි හෙභුමහ ධම්මවසෙන සඤ්ඤාරම්භතො, වෙදනාතොති පාණ්ඩිතාතො දුක්ඛවෙදනො හොති නිසද්ධාපි හි රජානො චොරං දිසවා ගසමානාපි ගල්ප්පං කාතෙථාති වදන්ති, සන්තිට්ඨාපකවෙතනා පන නෙසං දුක්ඛසම්පය්‍යතාව හොති, අදින්නාද්‍යනං තිවෙදනං, තං හි පරගණ්ඨං දිසවා ගට්ඨිභූට්ඨස්ස ගණ්ඨතො සුඛවෙදනා හොති, භිතතසිත්තස්ස ගණ්ඨතො දුක්ඛවෙදනා; තථා විපාකතිස්සඤ්චාති පච්චවෙකකිත්තස්ස ගණ්ඨතාලෙ, මඤ්ඤාග්‍රහවෙසිත්තස්ස පන ගණ්ඨතො අදුක්ඛමසුඛවෙදනා හොති. මිච්ඡාවාග්‍රෙ සුඛමඤ්ඤාග්‍රහවසෙන දව්වෙදනො, සන්තිට්ඨාපකවිතෙන පන මඤ්ඤාග්‍රහවෙදනො හොති, මුසාවාදෙ අදින්නාද්‍යතෙ චුත්තතයෙනෙව තිවෙදනො, තථා පිසුණ්වාවා, ඵරුසාවාවා දුක්ඛවෙදනා, සම්පප්පලාපො තිවෙදනො, පරෙසු හි සාධුකාරං දෙනෙතසු වෙලාදීති බීජනෙතසු ගට්ඨිභූට්ඨස්ස සිතාගර්භ භාරහසුඤ්චාදිති කථනතාලෙ සො සුඛවෙදනො හොති, පඨමං දින්නවෙදනෙන එකෙන පච්ඡා ආගන්ත්වා ආදිතො පට්ඨාය කපෙතිති චුත්තෙ අනුසංකිතං පකිණ්ණකකපං කපෙස්සාමි නුඛොති දෙමනස්සිත්තස්ස කථනතාලෙ දුක්ඛවෙදනො හොති, මඤ්ඤාග්‍රහ කප්පයො අදුක්ඛමසුඛවෙදනො හොති, අභිඤ්ඤා සුඛමඤ්ඤාග්‍රහවසෙන දව්වෙදනා, තථා මිච්ඡාදිට්ඨි, ව්‍යාපාදෙ දුක්ඛවෙදනො, මූලතො ති පාණ්ඩිතාතො දෙසමොගවසෙන ද්වි

මූලකො හොති, අදින්නාදුතං දෙසමොහවසෙන වා ලොහමොහ වසෙන වා, ඔව්ජාවාණේ ලොහමොහවසෙන, මුසාවාදෙ දෙසමොහ වසෙන වා ලොහමොහවසෙන වා; තථා පිපුණාවාසා සච්ඡාපාපො ව, ඵරුසාවාසා දෙසමොහවසෙන, අභික්ඛා මොහවසෙන ඵකමුලා, තථා ව්‍යාපාදෙ, ඔව්ජාදිට්ඨි ලොහමොහවසෙන දච්ඡුලා ති.

අකුසලකම්මපථකථා නිට්ඨිනා.

පාණාතිපාතාදීති පන විරතියො අනභික්ඛා අබ්‍යාපාදසම්මා දිට්ඨියො වාති ඉමෙ දස කුසලකම්මපථා නාම; තත්ථ පාණාතිපාතා දයො චුත්තත්ථා ඵව, පාණාතිපාතාදීති ඵතාය විරමන්ති සයං වා විරමති විරමිතමත්තමෙව වා ඵතන්ති විරතී; යා පාණාතිපාතා විර මන්තාසං “යා තස්මිං සමයෙ පාණාතිපාතා ආරති විරතී”ති ඵවං චුත්තා කුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරතී සා හෙදතො තිව්ඨා හොති සම්පත්තවිරතී සමාදුතවිරතී සමුචෙජ්ජවිරතී ති, තත්ථ අසමාදින්නසික්ඛා පදුතං අයත්තො ජාතිවයබ්‍රහ්මචරාදීති පච්චෙකක්ඛිත්වා අයුත්තං අමහාකං ඵවරුපං කාතුන්ති සම්පත්තං වජ්ඣං අවිනික්කමන්තානං උපපජ්ජමානා විරතී සම්පත්තවිරතී ති වෙදිතබ්බා, සීහලදීපෙ වක්කණ උපාසකස්ස වීය, තස්ස කීර දහරුකාලෙ යෙව මාතුයා රෙගො උපපජ්ජ, චෙජ්ජෙන ව අලලසසමංසං ලද්ධං වට්ටතී ති පුත්තං, තතො වක්ක ණස්ස භාතා ගච්ඡ තාත! ඛෙය්‍යං ආභිණ්ඩාගිති වක්කණං පෙසෙයි, සො තත්ථ ගතො, තස්මිං ව සමයෙ ඵකො සසො තරුණසස්ස බාදිතුං ආගතො හොති, සො තං දිස්වා වෙගෙන ධාවන්තො වලලියා බද්ධො කිරිකිරීති සද්දමකාසී, වක්කණො තෙන සද්දෙන ගන්තො තං ගහෙත්වා වින්තෙයි මාතුගෙසජ්ජං කාණෙමිති, පුත්ත වින්තෙයි ත මෙතං පඨරුපං යමහං මාතුජීවිතකාරණං පරං ජීවිතා වොරෙපෙය්‍යන්ති, අථ නං ගච්ඡ අරඤ්ඤ සසෙති සද්ධං තිණොදකං පරිභුඤ්ජාති මුඤ්චි, භාතරු ව කිං තාත! සසො ලද්ධොති පුච්ඡිතො තං පච්චතී ආචික්ඛි, තතො නං භාතා පරිභාසී, සො මාතුසන්නිකං ගන්තො “යතො අහං ජාතො නාභිජානාමි සංචිච්ච පාණං ජීවිතා වොරෙපෙතා”ති සච්චං වත්වා අට්ඨාසී, තාවදෙවස්ස මාතා අරෙගා අහොසී. සමාදින්නසික්ඛාපදුතං පන සික්ඛාපදසමාදුතෙ ව තදුත්තරිඤ්ඤ අත්තතො ජීවිතමපි පරිච්ච ජීවිතා වජ්ඣං අවිනික්කමන්තානං උපපජ්ජමානා විරතී සමාදුතවිරතී ති වෙදිතබ්බා, උත්තරවට්ඨිමානපබ්බතවාසී උපාසකස්ස වීය, සො කීර අච්චරියවිහාරවාසිනො පිභගලුඤ්ඤාධාරකම්මතෙරසස්ස සන්නිකො සික්ඛා පදුති ගහෙත්වා ඛෙය්‍යං කසති, අථස්ස ගොණො නට්ඨො, සො තං ගවෙසන්තො උත්තර වට්ඨිමානපබ්බතො ආරුති, තත්ථ නං මහාසප්පො අග්ගහෙසී, සො වින්තෙයි ඉමායස්ස තිබ්බෙවාසියා සිසං ජීඤ්චිති, පුත්ත වින්තෙයි ත මෙතං පඨරුපං යවාහං භාවතීයස්ස ගරුතො සන්නිකො සික්ඛාපදුති ගහෙත්වා තිඤ්ඤස්සන්ති, ඵවං යාවතතීයං වින්තෙත්වා

ජීවිතං පරිවච්ඡාමි න සික්කාපදනති අංසෙ ධපිතං තිබ්ණං දණ්ඩවාසිං
අරඤ්ඤෙ ඡබ්බෙසි, තාවදෙව නං මහාවාළො මුඤ්ඤිත්වා අභමාසිති,
අරියමග්ගසම්පයුත්තා පන විරතී සමුච්ඡේදවිරතීති වෙදිතබ්බං, තස්සා
උප්පත්තිතොප්පතුති පාණං ඝාතෙස්සාමිති අරියපුග්ගලානං විත්තමපි
නුප්පජ්ජති ති.

ඉද්දති යථා අකුසලානං එවං ඉමෙසමපි කුසලකම්මපථානං
බමමනො කොට්ඨාසනො ආරම්මණතො වෙදනාතො මූලතො ති
පඤ්ඤාභාකාරෙහි විතීව්ජ්ජයො වෙදිතබ්බං. නත්ථ බමමනො ති එනෙසුපි
පටිපාටියා සත්ත වෙනනාපි වට්ටනති විරතියොපි, අනෙත තයො
වෙනනාසම්පයුත්තාව, කොට්ඨාසනො ති පටිපාටියා සත්ත කම්මපථා
එව, නො මූලාති, අනෙත තයො ඤාමම්මපථා වෙව මූලාති ව, අනතිජ්ඣා
හි මූලං පඤ්ඤා අලොභො කුසලමූලං හොති, අබ්‍යාපාදෙ අද්‍රෙසො
කුසලමූලං, සම්මාදිට්ඨි අමොහො කුසලමූලං, ආරම්මණතො ති පාණාති
පාතාදීනං ආරම්මණතො එනෙසං ආරම්මණාති, විතීක්කමිතබ්බතො
යෙව හි වෙරමණ්ඤි නාම හොති. යථා පන තිබ්බාණාරම්මණො අරිය
මග්ගො කිලෙසෙ පජ්ජති. එවං ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණාපෙනෙ කම්ම
පථා පාණාතිපාතාදීති දුස්සීලාති පජ්ජනතිති වෙදිතබ්බං. වෙදනා
තොති සබ්බෙ සුඛවෙදනා වා හොනති මජ්ඣිමනිකායෙවෙදනා වා, කුසලං
පඤ්ඤා හි දුක්ඛවෙදනා නාම නත්ථ, මූලතො ති පටිපාටියා සත්ත කම්ම
පථා ඤ්ණසම්පයුත්තවිත්තෙන විරමනනස්ස අලොභ අද්‍රෙස අමොහ
වසෙන තිමූලා හොනති, ඤ්ණවිප්පයුත්තවිත්තෙන විරමනනස්ස ද්විමූලා,
අනතිජ්ඣා ඤ්ණසම්පයුත්තවිත්තෙන විරමනනස්ස ද්විමූලා හොති ඤ්ණ
සම්පයුත්තවිත්තෙන එකමූලා, අලොභො පන අත්තනාව අත්තනො
මූලං න හොති, අබ්‍යාපාදෙපි එසෙව තයො; සම්මාදිට්ඨි අලොභාද්‍රෙස
වසෙන ද්විමූලා ව හොති, ඉමෙ දසකුසලකම්මපථා නාම.

ඉද්දති ඉමසමිං ණානෙ කම්මපථසංසන්ධානං නාම වෙදිතබ්බං. පඤ්ඤා
එස්සආරවසෙන හි උප්පන්නො අසංවරේ අකුසලං මනො [කම්ම
මෙව හොති. මනොඑස්සආරවසෙන උප්පන්නො තිණ්ඨිපි] කම්මාති
හොනති. සො හි කායආරෙ වොපනප්පන්නො අකුසලං කායකම්ම
හොති. වච්ඡාආරෙ අකුසලං වච්ඡකම්මං, උභයන්ථ වොපනං අප්පන්නො
අකුසලං මනොකම්මං හොති, පඤ්ඤාඅසංවරආරවසෙන උප්පන්නොපි
අකුසලං මනොකම්මමෙව හොති, වොපනකායඅසංවරආරවසෙන
උප්පන්නො අකුසලං කායකම්මමෙව හොති. වාචාමනොඅසංවරආර
වසෙන උප්පන්නො අකුසලවච්ඡකම්මමෙව හොති, මනො අසංවරආර
වසෙන උප්පන්නො අකුසලමනොකම්මමෙව හොති. තිවිධං කායදුච්ච
රිතං අකුසලං කායකම්මමෙව හොති, වතුබ්බිධං වච්ඡුච්චරිතං අකුසලං
වච්ඡකම්මමෙව හොති. තිවිධං මනොදුච්චරිතං අකුසලං මනොකම්ම

මෙම හෙයකි. පඤ්චස්කථාරවසෙන උප්පන්නා සංවරෙපි කුසලං මනොකම්මමෙව හෙයකි, මනොස්සකථාරවසෙන උප්පන්නා පන අයමි අසංවරෙ වීය තිණ්ඨිති කම්මාති හෙයකි, පඤ්චසංවරආර වසෙන උප්පන්නාපි කුසලං මනොකම්මමෙව හෙයකි. වොපනකාය සංවරආරවසෙන උප්පන්නා කුසලං කායකම්මමෙව හෙයකි වාචා සංවරආරවසෙන උප්පන්නා කුසලං වචිකම්මමෙව හෙයකි, මනො සංවරආරවසෙන උප්පන්නා කුසලං මනොකම්මමෙව හෙයකි. තිවිධං කායසුවරිතං කුසලං කායකම්මමෙව හෙයකි. වකුඛ්ඛිධං වචිසුවරිතං කුසලං වචිකම්මමෙව හෙයකි. තිවිධං මනොසුවරිතං කුසලං මනොකම්ම මෙව හෙයකි. අකුසලං කායකම්මං පඤ්චස්කථාරවසෙන නුප්පජ්ජති, මනොස්සකථාරවසෙන උප්පජ්ජති. තථා අකුසලං වචිකම්මං. අකුසලං මනොකම්මං පන ඡ ඵස්සආරවසෙන උප්පජ්ජති. තං කායවචිආරෙසු වොපනං පතතං අකුසලං කායවචිකම්මං හෙයකි, වොපනං අප්පතතං අකුසලං මනොකම්මමෙව, යථා ව ඵචං ඵස්සආරවසෙන ඵවං පඤ්ච අසංවරආරවසෙනපි අකුසලං කායකම්මං නුප්පජ්ජති, වොපනකාය අසංවරආරවසෙන පන වාචාඅසංවරආරවසෙන ව උප්පජ්ජති. මනො අසංවරආරවසෙන නුප්පජ්ජති. [අකුසලං වචිකම්මමිපි පඤ්ච අසං වරආරවසෙන නුප්පජ්ජති, වොපනකායවාචාඅසංවරආරවසෙන උප්පජ්ජති. මනොඅසංවරආරවසෙන නුප්පජ්ජති. අකුසලං මනො කම්මං] අධිඅසංවරආරවසෙනපි උප්පජ්ජනෙව; කුසලකායකම්මාදීසුපි ඵසෙව නග්ගො. අයං පන විසෙසො, යථා අකුසලකායකම්මවචිකම්මාති මනොඅසංවරආරවසෙන නුප්පජ්ජනති, න තථා ඵතාති, ඵතාති පන කායඛිනවාචිකං අවොපෙක්ඛා සික්ඛාපදාති ගණ්ණත්තස්ස මනොසංවර ආරෙපි උප්පජ්ජනති ඵච, තත්ථ කාමාවචරං කුසලං විතතං තිවිධිකම්ම ආරවසෙන උප්පජ්ජති, පඤ්චවිඤ්ඤාණආරවසෙන නුප්පජ්ජති. යමිදං චක්ඛුසම්පස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදසිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛ මසුඛං වා ති ඉමිනා පන නග්ගෙත ඡ ඵස්සආරවසෙන උප්පජ්ජති, අධිඅසංවරආරවසෙන නුප්පජ්ජති, අධිසංවරආරවසෙන උප්පජ්ජති. දසඅකුසලකම්මපථවසෙන නුප්පජ්ජති, දසකුසලකම්මපථවසෙන උප්ප ජ්ජති. තසමා ඉදමපි විතතං තිවිධිකම්මආරවසෙන වා උප්පන්නං හෙයකි. ඡ ඵස්සආරවසෙන වා අධිඅසංවරආරවසෙන වා දසකුසල කම්මපථවසෙන වා. “කාමාවචරං කුසලං විතතං උප්පන්නං හොති =පෙ=රුපාරම්මණං වා=පෙ=බම්මාරම්මණං වා”ති වුත්තෙ සබ්බං වුත්තමෙව හොති ති.

ආරක්ෂා නිවහිතා.

සං. සං වා පනාදබ්බාති ඵත්ථ අයං යොජනා, හෙට්ඨා වුත්තෙසු රුපාරම්මණාදීසු රුපාරම්මණං වා ආරබ්භ ආරම්මණං කත්වා ති අත්ථො; සඤ්ජරම්මණං වා=පෙ=බම්මාරම්මණං වා ආරබ්භ උප්පන්නං හොති,

එකතාවනා එකසං¹ විතතසං එතෙසු ආරමමණෙසු යං කිංකුචි එකමෙව ආරමමණං අනුසද්දසාසදිසං හොති. ඉදංකුචි එකසමිං² සමයෙ එකසං³ වා පුග්ගලසං රූපාරමමණං ආරබ්භ උප්පන්නං පුත අසද්දසමිං සමයෙ අසද්දසං වා පුග්ගලසං සද්දදිසුපි අසද්දසතරං ආරමමණං ආරබ්භ උප්පජ්ජති, එවමෙවං උප්පජ්ජමානස්ස වස්ස එකසමිං නවෙ පඨමං රූපාරමමණං ආරබ්භ පවහති හොති, පච්ඡා සද්දාරමමණනති³ අයමපි කමො තත්ථි, රූපාදිසු වාපි පඨමං නිලාරමමණං පච්ඡා පිතාරමමණනති අයමපි නියමො නත්ථි, ඉති ඉමෙසං සබ්බාරමමණානාකුචිව කමාහාවක්ඛු, කමාහාවෙපි ව නිලපිතාදිසු නියමාහාවං දස්සෙතුං “සං සං වා පනාරබ්භා”ති ආහ, ඉදං වුත්තං හොති, ඉමෙසු රූපාදිසු න යං කිංකුචි එකමෙව, අප්ඨො යං යං වා පනාරබ්භ උප්පන්නං හොති එවං උප්පජ්ජමානං පුච්ඡ පඨමං රූපාරමමණං පච්ඡා සද්දාරමමණං ආරබ්භාති එවමපි අනුප්පජ්ජතා යං යං වා පනාරබ්භ උප්පන්නං හොති, පටි ලොමතො වා අනුලොමතො වා එකනන්තිකච්ඡන්තිකාදිනසෙන වා රූපාරමමණාදිසු යං වා නං වා ආරමමණං කත්වා උප්පන්නං හොති ති අත්ථො; රූපාරමමණෙපි ව පඨමං නිලාරමමණං පච්ඡා පිතාරමමණනති ඉමිතාපි නියමෙන අනුප්පජ්ජතා යං යං වා පනාරබ්භ නිලපිතාදිසු රූපාරමමණෙසු යං වා නං වා රූපාරමමණං ආරබ්භ උප්පන්නං හොති ති අත්ථො. සද්දාරමමණාදිසුපි එසෙව නයො; අයං තාව එකා යොජනා, අයං පන අපරං, රූපං ආරමමණං එහස්සා ති=රූපාරමමණං, =පෙ=ධමෙමො ආරමමණං එහස්සා ති=ධම්මාරමමණං; ඉති රූපාරමමණං වා=පෙ=ධමාරමමණං වා විත්තං උප්පන්නං හොති ති වත්ථා පුත “සං සං වා පනාරබ්භා”ති ආහ. තස්සත්ථො එතෙසු රූපාදිසු හෙට්ඨා වුත්ත නයෙනෙව යං වා නං වා පන ආරබ්භ උප්පන්නං හොති ති; මහාඅට්ඨ කථායං පන යං යං වා පන නං⁴ අභිනවං නත්ථි හෙට්ඨාගතිතමෙව ගතිතආති වත්ථා රූපං වා ආරබ්භ=පෙ=ධමං වා ආරබ්භ ඉදං වා ඉදං වා ආරබ්භාති කපේතුං ඉදං වුත්තනති එතතුකමෙව ආගතං.

තසමිං සමයෙ ති ඉදං අනියමනිද්දට්ඨස්ස සමයස්ස නියමතො පටි තිද්දෙසවචනං; තසමා යසමිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති, තසමිං යෙව සමයෙ එසෙස්සා හොති=පෙ=අවිකෙඛපෙසා හොති ති අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යපේව විත්තං එවං. එස්සාදි සුපි එස්සො හොති, කිං හොති? කාමාවචරෙ හොති කුසලො හොති උප්පන්නො හොති සොමනස්සසහගතො හොති ති ආදිනා නයෙන ලබ්භමානපදවසෙන යොජනා කාතබ්බො. වෙදනායං හි සොමනස්ස සහගතා ති පඤ්ඤාදියෙ ව ඤාණසම්ප්පත්තනති න ලබ්භති. තසමා ලබ්භමානපදවසෙනාති වුත්තං; ඉදං අට්ඨකථාමුත්තකං ආවරියානං.

1-5 එකසං	2-5 එකසමිං	3-1, 2, 3, 4 සද්දාරමමණං හොති
4-1, 3, මහාඅට්ඨකථායං පන කෙ		
2,	„	යං වා පන කෙ
4,	„	යෙ වා පන කෙ

මහං, න පනෙනං සාරතො දට්ඨබ්බං. කය්‍යා පනෙත්ථ ඵසොච පඨමං
 චුතො?ති, විතතස්ස පඨමාතීති පාතතතා, ආරමමණස්මිං හි විතතස්ස
 පඨමාතීති පාතො හුත්වා ඵසො ආරමමණං චුසමානො උපපජ්ජති,
 තස්මා පඨමං චුතො, ඵසොන පන චුසිත්වා වෙදනාය වෙදිගති,
 සඤ්ඤය සඤ්ජානාති, වෙනනාය වෙනෙති, තෙන චුතං. “චුට්ඨො
 තික්කවෙ! වෙදෙති චුට්ඨො සඤ්ජානාති චුට්ඨො වෙනෙති”ති, අපිච අයං
 ඵසො නාම යථා පාසාදං පත්වා ඵලො නාම සෙසදබ්බසමාරු
 තං බලවපච්චයො තුලාසබ්බාටතීතති පාදකුට්ඨගොපානසීපකබ්බසමුඛ
 වට්ටියො ඵලො බඬා ඵලො පතිට්ඨිතා, ඵමමෙව සහජාතසමපසුත්ත
 බමොතං බලවපච්චයො හොති, ඵලසද්ධිසො හි ඵස, අවසෙසා දබ්බ
 සමාරුසද්ධිසාති, තස්මාපි පඨමං චුතො, ඉදං පන අකාරණං, ඵක
 විතතස්මිං හි උපපන්නබමො¹ අයං පඨමං උපපන්නො අයං පච්ඡාති
 ඉදං වත්තුං න ලබ්බා, බලවපච්චයොවෙපි ඵසස්ස කාරණං න දිස්සති,
 දෙසනාවාරෙනෙව පන ඵසො පඨමං චුතො, වෙදනා හොති ඵසො
 හොති, සඤ්ඤා හොති ඵසො හොති, වෙනනා හොති ඵසො හොති,
 විතතං හොති ඵසො හොති, වෙදනා හොති සඤ්ඤා හොති වෙනනා
 හොති විතතො හොති ති, ආහරිත්තුමපි හි වට්ටියස්, දෙසනාවාරෙන
 පන ඵසො ව පඨමං චුතොති වෙදිතබ්බො; යථා වෙත්ථ ඵලං සෙස
 බමෙමසුපි පුබ්බාපරකකමො නාම න² පරිසෙසිතබ්බො; වචනත්ථ
 ලකුණ රසාදිති පන බමො ඵල පරිසෙසිතබ්බො; සෙය්‍යපීදං?

චුසති ති=ඵසො; ස්වායං චුසනලකුණො, සබ්බවතරසො,
 සනතිපාතපච්චුපට්ඨානො, ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානො; අයං හි අරුප
 බමොපි සමානො ආරමමණෙසු චුසනාකාරෙනෙව පවත්නාති ති චුසන
 ලකුණො, ඵකදෙසෙනෙව අනලලියමානොපි රූපං විශ් වක්ඛුං සද්දො
 විශ් ව සොතං විතතං ආරමමණෙහි සබ්බවෙති ති සබ්බවතරසො,
 වත්ථාරමමණ සබ්බවතතො ව උපපන්නතා සමපත්ති අත්තෙති පරිසෙස
 සබ්බවතරසො ති වෙදිතබ්බො; චුතතඤ්චිතං අට්ඨකථායං “වතුභූමක
 ඵසො නො චුසනලකුණො නාම නත්ථි, සබ්බවතරසො පන පඤ්ච
 ආරිකොච හොති. පඤ්චආරිකස්ස හි චුසනලකුණො ති පි සබ්බවත
 රසො ති පි නාමං, මනොආරිකස්ස චුසනලකුණොනෙව නාමං, න
 සබ්බවතරසො”ති, ඉදංඤ්ච වත්වා ඉදං සුත්තං ආහතං. “යථා මහාරුප!
 ඤො මෙණ්ඩා සුරේඛියස්සං, යථා ඵකො මෙණ්ඩො ඵලං වක්ඛුං දට්ඨබ්බං,
 යථා දුතියො මෙණ්ඩා ඵලං රූපං දට්ඨබ්බං, යථා තෙසං සනතිපාතො
 ඵලං ඵසො දට්ඨබ්බො, [ඵලං චුසනලකුණො ව ඵසො සබ්බවත
 රසො ව;] යථා ව මහාරුප! ඤො සමො වරේජයස්සං ඤො පාණියො
 වරේජයස්සං, යථා ඵකො පාණි ඵලං වක්ඛුං දට්ඨබ්බං, යථා දුතියො
 පාණි ඵලං රූපං දට්ඨබ්බං, යථා තෙසං සනතිපාතො ඵලං ඵසො
 දට්ඨබ්බො, ඵලං චුසනලකුණො ව ඵසො සබ්බවතරසො වා”ති
 විත්ථාරො. යථා වා “වක්ඛුතා රූපං දිස්වා”ති ආදිසු වක්ඛුමිඤ්ඤාණං

දීති වකුටු ආදිනාමෙන මුත්තාති, එවම්ධාපි තාති වකුටු ආදිනාමෙන මුත්තාති ති වෙදිතබ්බාති. තස්මා “එවං වකුටුං දට්ඨබ්බ”නති ආදිසු එවං වකුටුච්ඡාදනං දට්ඨබ්බනති ඉමිනා නයෙන අන්තො වෙදිතබ්බො; එවං සන්තො විත්තාරම්මණසංඝරත්නො ඉමසම්මපි සන්තො නිව්වට්ඨො තෙව රසෙන සංඝරත්නරසො ති සිද්ධො හොති. තිංස සන්තිපාතසංඝො තස්ස පන අත්තනො කාරණස්ස වසෙන පවෙදිතත්තා සන්තිපාත පච්චුපට්ඨානො, අයං හි භජ්ඨ තජ්ඨ තිණණං සංඝති එස්සොති එවං කාරණස්සෙව වසෙන පවෙදිතො ති ඉමස්ස ව සුත්තපදස්ස තිණණං සංඝති එස්සොති අයමන්තො; න සංඝතිමත්තමෙව එස්සො ති, එවං පවෙදිතත්තා පන තෙත්තොචාකාරෙන පච්චුපට්ඨාති ති සන්තිපාත පච්චුපට්ඨානො ති මුත්තො. එලට්ඨන පන පච්චුපට්ඨානෙනෙස වෙදනාපච්චුපට්ඨානො නාම හොති, වෙදනසේනස පච්චුපට්ඨාපෙති උප්පාදෙති ති අන්තො. උප්පාදියමානො¹ ව යථා බහිද්ධා උණපච්ච යාපි ලාබ්ධසංඝරත්නානුතිස්සිනා උසමා අත්තනො තිස්සයෙ මුද්දාච කාරී හොති. න අත්තනො පච්චයභුතොපි බහිද්ධා විතච්චිකංඝාර සංඝරත්න උණභාභාවෙ, එවං වත්තාරම්මණසංඝරත්නො අසුසුපච්චයොපි සමානො විභවතිස්සිතත්තො අත්තනො තිස්සයභුතො විත්තො එව එස වෙදනුප්පාදනො හොති, න අත්තනො පච්චයභුතොපි වජ්ඣමහි ඉට්ඨා රම්මණෙ² වා ති වෙදිතබ්බො. තජ්ජාසම්මන්තාභාරෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ව පරික්ඛිනෙ³ විසයෙ අත්තන්තරයෙන උප්පජ්ජනනො එස ආපාඨගත විසයපදට්ඨානො ති මුච්චති.

වෙදියතී ති=වෙදනා; සා වෙදියිතලක්ඛණා, අනුභවතරසා, ඉට්ඨා කාරසමොගරසා වා, වෙනසිකඅස්සාදපච්චුපට්ඨානා, පස්සද්ධිපද ට්ඨානා; වතුභුමිකවෙදනා හි නො වෙදියිතලක්ඛණා නාම තත්ථි, අනු භවතරසනා පන සුඛවෙදනායමෙව ලබ්භාති ති වත්තා පුන තං වාදං පරික්ඛිපිත්වා සුඛවෙදනා වා හොතු දුක්ඛවෙදනා වා අදුක්ඛමසුඛ වෙදනා වා සබ්බා අනුභවතරසා ති වත්තා අයමන්තො දීපිතො. ආරම්මණරසානුභවතරසානං පත්තා සෙසසම්පසුත්තධම්මා එකදෙස මත්තකමෙව අනුභවතති, එස්සස්ස හි පුසනමත්තකමෙව හොති, සසුද්දය සසුද්දානනමත්තකමෙව, වෙනතාය වෙනතාමත්තකමෙව, විසුද්දණස්ස විජානනමත්තකමෙව, එකංසනො පන ඉස්සරවතාය විසවිතාය සාම්භාවෙන වෙදනා ව ආරම්මණරසං අනුභවති, රුජා විය හි වෙදනා, සුදො විය සෙසධම්මා, යථා සුදො නානාරසභොජනං සමපාදෙත්වා පෙළාය පක්ඛිපිත්වා ලඤ්ජනං දත්වා රසේන සන්තිකෙ ඔත්තාරත්වා ලඤ්ජනං හිද්දත්වා පෙළා විවරිත්වා සබ්බසුපච්චයඤ්ජනෙහි අග්ගග්ගං ආදිය භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා සදොසතිදොසභාවම්මංසනත්තං අරොග්ගාගරති, තත්තො රසේන නානග්ගරසභොජනං උපතාමෙති, රුජා ඉස්සරවතාය විසවිතාය සාම් හුත්වා ඉට්ඨතිට්ඨිකං පරිභුඤ්ජති;

1-1, 2, 3, 5 උප්පාදියමානො

2-1, 3, 4 ආරම්මණො

3-4 පරික්ඛිනෙ

2 ආරම්මණ

තත් සුදස්ස හත්තවීමංසනමත්තමිව අවසෙසධමොනං ආරමමණ රසස්ස එකදෙසානුභවනං, යථා හි සුදෙ, හත්තාකදෙසමත්තමෙව වීමංසති, එවං සෙසධමො පි ආරමමණරසෙකදෙසමෙව අනුභවනති, යථා පන රුජා ඉස්සරවතාය විසවිතාය සාමි හුචා යදිවුත්තං කුඤ්ඤති, එවං වෙදනා පි ඉස්සරවතාය විසවිතාය සාමිභාවෙන ආරමමණරසං අනුභවති, තස්මා අනුභවනරසා හි වුච්චති, දුතියෙ අත්ථිකපෙප අයං ඉධ අධිපෙපහා, වෙදනා යථා වා හථා වා ආරමමණස්ස ඉට්ඨානාරමෙව සමභුඤ්ඤති ති ඉට්ඨානාරසමොගරසාති වුත්තා, වෙනසිකඅස්සාදතො පනෙසා අත්තනො සභාවෙනෙව උපට්ඨානං සක්ඛාය වෙනසිකඅස්සාද පච්චුපට්ඨානා ති වුත්තා, යස්මා පන පස්සද්ධිකායො සුඛං වෙදෙති තස්මා පස්සද්ධිපදට්ඨානාති වෙදිතබ්බං.

නිලාදිහෙදං ආරමමණං සඤ්ජානාති ති=සඤ්ජානා; සා සඤ්ජානන ලක්කණං, පච්චිතිඤ්ඤණරසා; චතුභුමකසඤ්ඤා හි නො සඤ්ජානන ලක්කණං නාම නත්ථි, සබ්බං සඤ්ජානනලක්කණංව, යා පනෙත්ථ අභිඤ්ඤාණෙන සඤ්ජානාති සා පච්චිතිඤ්ඤණරසා නාම හොති ති, තස්මා වසිසකියං දුරුමහි අභිඤ්ඤාණං කත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන තං පච්චිතිජානනකාලෙ, පුරිසස්ස කාලුතිලාදි අභිඤ්ඤාණං සලලකෙතවා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන අසුභො නාම එසොති තස්ස පච්චිතිජානනකාලෙ, රසෙඤ්ඤ පිලුක්කිතගොපකභණ්ඩාගාරකස්ස නස්මිං තස්මිං පිලුක්කිත නාමපණණකං ඛත්තිවා අසුභං පිලුක්කිතං නාම ආහරති වුත්තෙ දීපං පජාලෙත්වා රත්තගබ්බං පටිසිත්වා පණණං වාවෙත්වා තස්ස තස්සෙව පිලුක්කිතස්ස ආහරණකාලෙ ව පච්චති වෙදි තබ්බං. අපරෙ තයො, සබ්බසම්මාතිකවසෙන හි සඤ්ජානනලක්කණං සඤ්ඤා, පුන සඤ්ජානන¹ නිමිත්තාකරණරසා, දුරුආදීසු තච්ඡකාදයො විය; යථාගතිතනිමිත්තවසෙන අභිතිවෙසකාරණපච්චුපට්ඨානා හත්ථි දස්සක අක්ඛා විය; ආරමමණෙ අනොගාලනවුත්තිතාය අවිරට්ඨානපච්චු පට්ඨානා වා විජුජු විය; යථා උපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා තිණපුරිසකොසු මිගපොතකානං පුරිසාති උපපන්නසඤ්ඤා විය; සා පනෙත්ථ ඤ්ඤාණ සමපයුත්තා හොති, සා සඤ්ඤා ඤ්ඤාණමෙව අනුචත්තති, සා සසමාර පඨවි ආදීසු සෙසධමොනං පඨවි ආදිති වියා ති වෙදිතබ්බං.

වෙනසති ති=වෙනනා; සද්ධිං අත්තනා සමපයුත්තධමෙව ආරමමණෙ අභිසඤ්ඤාති ති අත්තො; සා වෙනසිතලක්කණං, වෙනනා භාවලක්කණං ති අත්තො; ආයුහනරසා, චතුභුමකවෙනනා හි නො වෙනසිතලක්කණං නාම නත්ථි, සබ්බං වෙනසිතලක්කණංව; ආයුහන රසතා පන කුසලාකුසලෙසු එව හොති, කුසලාකුසලකම්මායුහනට්ඨා නං හි පත්වා සෙසසමපයුත්තධමොනං එකදෙසමත්තකමෙව කිච්චං හොති, වෙනනා පන අතිරෙකඋස්සාහා අතිරෙකවායාමා දිගුණ්ණස්සාහා දිගුණ්ණවායාමා, තෙනාහු පොරුණා ථාවරියසභාවසණ්ඨිතා ව පනෙසා

වෙනනා ති, ථාවරියො ති බෙත්තසාමි චුළචති, යථා බෙත්තසාමි පුරිසො පඤ්චපණ්ණාස බලිපුරිසෙ¹ ගහෙත්වා දුට්ඨස්සාමිති එකතො බෙත්තං ඔතරති, තස්ස අතිරෙකො උස්සාහො අතිරෙකො වායාමො, දිගුණො උස්සාහො දිගුණො වායාමො හොති, තිරන්තරං ගණ්ණථා ති ආදීති වදති, සීමං ආවික්ඛති, තෙසං සුරුහත්තගක්ඛමාලාදීති ජානාති, මග්ගං සමකං හරති, එවං සමපදමිදං වෙදිතබ්බං; බෙත්තසාමි පුරිසො විය ති වෙනනා, පඤ්චපණ්ණාස බලිපුරිසා විය විත්තඛන්ධසෙන උප්පන්නා පඤ්චපණ්ණාස කුසලා ධම්මා, බෙත්තසාමි පුරිසස්ස දිගුණුස්සාහ දිගුණ වායාමකරණකාලො විය කුසලාකුසලකම්මායුත්තධම්මානං පඤ්ච වෙන නාය දිගුණුස්සාහො දිගුණවායාමො හොති, එවමස්සා ආයුත්තරසතා වෙදිතබ්බා. සා පනෙසා සංවිදහනපච්චුපට්ඨානා, සංවිදහමානා හි අයං උපට්ඨාති සකිළච පරකිළචසාධකා ජෙට්ඨසිස්ස මහාවසිස්සි ආදයො විය, යථා හි ජෙට්ඨසිස්සො උපජ්ඣායං දුරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා සයං අධියමානො ඉහරෙපි දුරතො අත්තනො අත්තනො අජ්ඣායන කමෙම පචත්තයති, තසමිං හි අධියතුං ආරඥො තෙපි අධියන්ති තදනු චත්තිතාය; යථා ච මහාවසිස්සි සයං තච්ඡන්තො ඉහරෙපි තච්ඡකො අත්තනො අත්තනො තච්ඡනකමෙම පචත්තයති, තසමිං හි තච්ඡතුං ආරඥො තෙපි තච්ඡන්ති තදනුචත්තිතාය; යථා ච යොධිතායකො සයං යුජ්ඣමානො ඉහරෙපි යොධෙ සමපහාරචුත්තියං පචත්තයති, තසමිං හි යුජ්ඣතුං ආරඥො තෙපි අතිචත්තමානා යුජ්ඣන්ති තදනු චත්තිතාය; එවමෙසා ච අත්තනො කිළෙචන ආරම්මණෙ චත්තමානා අඤ්ඤෙපි සමපයුත්තධමෙම අත්තනො අත්තනො කිරියාය පච්චෙනති, තස්සා හි අත්තනො කිළෙචං ආරඥාය තං සමපයුත්තා පි ආරහන්ති, තෙන චුත්තං සකිළචපරකිළචසාධකා ජෙට්ඨසිස්ස මහාවසිස්සි ආදයො වියා ති, අවාසිකක්ඛමානුස්සරණාදීසු ච පනායං සමපයුත්තානං උස්ස හත්තාවෙන පචත්තමානා පාකටා හොති ති වෙදිතබ්බා ති.

ආරම්මණං වින්තෙති ති=විත්තන්ති ආදිනා නයෙන විත්තස්ස චචතන්තො චුත්තො එව; ලක්ඛණාදිකො පන විජානනලක්ඛණං විත්තං, පුබ්බඛන්තරසං, සඤ්ඤානපච්චුපට්ඨානං, නාමරූපපදට්ඨානං; චතුසුමකවිත්තං හි නො විජානනලක්ඛණං නාම නත්ති, සබ්බං විජානන ලක්ඛණමෙව, ආරං පන පඤ්ච ආරම්මණවිභාවනට්ඨානෙ විත්තං පුබ්බඛන්තං පුරෙවාරිකං හොති, චක්ඛුනා හි දිට්ඨං රූපාරම්මණං විත්තෙනෙව විජානාති=පෙ=මනෙත විඤ්ඤානං ධම්මාරම්මණං විත්තෙ නෙව විජානාති; යථා හි නගරගුත්තිකො නාම නගරමජ්ඣෙකි සිඛ්ඤාටකෙ තිසිදිත්වා අයං තෙවාසිකො අයං ආගන්තුකො ති ආගන්තුගතං ජනං උපධාරෙති චචන්දපෙති, එවං සමපදමිදං දට්ඨබ්බං, චුත්තමපිචෙනං (නාගසෙන) ථෙරෙන “යථා මහාරුජ්! නගරගුත්තිකො නාම මජ්ඣෙකි නගරස්ස සිඛ්ඤාටකෙ තිසින්නො පුරුෂිමහො දිසතො පුරිසං ආගච්ඡන්තං පසෙය්‍යස්, පච්ඡිමනො-දක්ඛිණනො-උත්තරනො දිසතො පුරිසං

ආගමිකතාං පසොයස්, එවමෙව බො මහාරුජායං චක්ඛුනා රූපං පසානි තං විඤ්ඤාණෙන විජානාති, යං සොතෙන සද්දං සුණාති, ඝාණෙන ගඤ්ඤායාසායති, ජීව්හාය රසං සායති, කායෙන ථොට්ඨබ්බං පුසති, මනසා ධම්මං විජානාති, තං විඤ්ඤාණෙන විජානාති ති එවං ආරං පඤා ආරම්භණවිභාවනායානෙ විතතමෙව පුබ්බසුඛමං විතතං පුරොවාරිකා හොති, තස්මා පුබ්බසුඛමරසනති චුළුති; තදෙනං පච්ඡිමං පච්ඡිමං උපපජ්ජමානං පුරිමං තිරන්තරං කථා සඤ්ඤානමෙව උපට්ඨා තී ති සඤ්ඤානපච්චුපට්ඨානං, පඤ්චවොකාරහවෙ පනස්ස නියමතො නාමරූපං චතුරවොකාරහවෙ නාමමෙව පදට්ඨානං, තස්මා නාමරූප පදට්ඨානනති චුතතං; කිං පනෙනං විතතං පුරිමවිතෙන න සද්ධිං එක මෙව? උදුහු අඤ්ඤානති?, එකමෙව; අථ කස්මා පුරිමතිද්දට්ඨං පුන චුතතනති? අවිවාරිතං එතං අට්ඨකථායං, අයමපනෙත්ථ යුත්ති, යථා ති රූපාදීති උපාදය පඤ්ඤානා සුරියාදයො න අත්තො රූපාදීති අඤ්ඤා හොනති, තෙනෙව යස්මිං සමයෙ සුරියො උදෙති තස්මිං සමයෙ තස්ස තෙජසසිඛාතං රූපමපි ති එවං චුළුමානෙපි න රූපා දීති අඤ්ඤා සුරියො නාම අත්ථි, තථා විතතං එස්සාදයො ධම්මෙ උපා දය පඤ්ඤාපියති, අත්තො පනෙනං තෙති අඤ්ඤාමෙව; තෙන යස්මිං සමයෙ විතතං උපපන්නං හොති එකංසෙනෙව තස්මිං සමයෙ එස්සා දීති අත්තො අඤ්ඤාමෙව තං හොති ති ඉමස්සත්ථස්ස දීපනත්ථාය එතං පුන චුතතනති වෙදිතබ්බං, යථා ව යස්මිං සමයෙ රූපප්පතති යා මග්ගං භාවෙති=පෙ=පස්විකසිණං, තස්මිං සමයෙ එස්සො හොති ති ආදිපු පන භාවෙනෙනන වචන්දාපිනෙ සමයෙ යො භාවෙති න සො අත්තො උපපජ්ජති නාම, තෙනෙව තත්ථ යථා එස්සො හොති වෙදනා හොතිති චුතතං, න එවං, යො භාවෙති සො හොති ති චුතතං, තස්මිං සමයෙ භාවාවචරං කුසලං විතතං උපපන්නං හොති ති ආදිපු පන විතෙනන වචන්දාපිනෙ සමයෙ සමයවචන්දාපිනං විතතං න තථා අත්තො නුපපජ්ජති, යථෙව පන තද එස්සො හොති වෙදනා හොති තථා විතතමපි හොති ති ඉමස්සපි අත්ථස්ස දීපනත්ථමිදං පුන චුතතනති වෙදිතබ්බං.

ඉදං පනෙත්ථ සනතිට්ඨානං උදෙයවාරෙ සඛගණනත්ථං තිදෙය වාරෙ ව විහජ්ජත්ථං පුරිමෙන හි විතතසද්දෙන කෙවලං සමයො වචන්දා පිතො; තස්මිං පන විතෙනන වචන්දාපිතසමයෙ ධම්මා හොනති, තෙසං දස්සනත්ථං එස්සො හොති ති ආදි ආරඬං, විතතඤ්ඤාපි තස්මිං සමයෙ හොති යෙව, තස්මා තස්සාපි සඛගණනත්ථමෙනං පුන චුතතං, ඉමසම්ඤ්ඤා ආනෙ එතස්මිං අචුළුමානෙ කතමං තස්මිං සමයෙ විතතනති න සකකා භවෙයස් තිදෙයවාරෙ විහජ්ජතුං, එවමස්ස විහජ්ජනං යෙව පරිභායෙථ, තස්මා තස්ස තිදෙයවාරෙ විහජ්ජනත්ථමපි එතඤ්ඤා චුතතනති වෙදිතබ්බං. යස්මා චා උපපන්නං හොති ති එත්ථ විතතං උපපන්නනති එතං දෙසනාසීසමෙව [න පන] විතතං එකමෙවති ති

කී ති අවධිකථායං විවාරිතං, තස්මා විතතං උප්පන්නතති එත්ථාපි විතත මත්තමෙව අගභෙත්වා පරෙ පණණාසක්ඛසලධමෙමි සද්ධං යෙව විතතං ගතිතං, එවං තත් සංකප්පතො සංකප්පි විතතවෙනසිකධමෙම ගභෙත්වා ඉධ සරුපෙන පභෙදතො දසොංගුං “එසොංගො හොති”ති ආදි ආරඬං, ඉති එසොදසො විය විතතමපි චුත්තමෙවා ති වෙදිතබ්බං.

විතකෙකතී ති=විතකෙකතා; විතකකණං වා විතකෙකා; උභනනතති චුත්තං හොති. ස්වායං ආරම්මණේ විතතස්ස අභිනිරූපණලක්ඛණො, සො හි ආරම්මණේ විතතං ආරොපෙති. යථා හි කොචි රුජවල්ලහං සද්ධං වා මිත්තං වා නිස්සාය රුජගෙන ආරොහති, එවං විතකකං නිස්සාය විතතං ආරම්මණං ආරොහති, තස්මා සො ආරම්මණේ විතතස්ස අභිනිරූපණලක්ඛණො ති චුත්තො, නාගසෙනතේරෙ පනාග “ආකොට්ඨලක්ඛණො විතකෙකා, යථා මහාරුජ! ගෙරි ආකොට්ඨා අඵ පච්ජා අනුරවති අනුසද්ධං, එවමෙව බො මහාරුජ! යථා ආකොට්ඨා එවං විතකෙකා දට්ඨබ්බො, යථා පච්ජා අනුරවතා අනුසද්ධං, එවං විවාරෙ දට්ඨබ්බො”ති, ස්වායං ආගන්තපරියාගනත රසො, තථා හි තෙන යොගාවචරෙ ආරම්මණං විතකකාගතං විතකක පරියාගතං කරෙති ති චුච්චති. ආරම්මණේ විතතස්ස ආනයනපච්චු පට්ඨානො.

[ආරම්මණේ තෙන විතතං] විවරති ති=විවාරණ; විවරණං වා විවාරෙ; අනුසංවරණතති චුත්තං හොති. ස්වායං ආරම්මණානුමජ්ජන ලක්ඛණො, තත් සහජාතානුයොජ්ජනරසො, විතතස්ස අනුප්පබ්බි පච්චුපට්ඨානො, සත්තෙ පි ව තෙසං කත්ථි අවිසොගෙ ඔදාරිකට්ඨෙන පුබ්බභගමට්ඨෙන ව සණ්ඨාතිසාහො විය අභිනිරූපණට්ඨෙන ව වෙනසො පඨමාතිතිපාතො විතකෙකා, සුචුමට්ඨෙන අනුමජ්ජනසභා වට්ඨෙන ව සණ්ඨානුරවො විය අනුප්පබ්බෙකො විවාරෙ; විප්ථාරවා වෙත් විතකෙකා පඨමුප්පත්තිකාලෙ පරිපථඤ්ඤානුතො විතතස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතුකාමස්ස පකඛිතො පකඛිතෙකෙකෙවො විය, පද්මමාතිච්චපාතො විය ව ගකිනුබ්බවෙනසො භමරස්ස, සත්තචුත්තී විවාරෙ නාති පරිපථඤ්ඤානුතො විතතස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතස්ස පකඛිතො පකඛිප්පසාරණං විය, පරිබ්බමණං විය ව පද්මමාතිච්චපතිතස්ස භමරස්ස පද්මස්ස උපරිභාගෙ; අවධිකථායං පන ආකාසෙ ගච්ජතො මහාසක්ඛණස්ස උහොති පකෙකි වායං ගභෙත්වා පකෙකි සත්තිසිද්ධ පෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණේ වෙනසො අභිනිරූපණභාවෙන පවත්තො විතකෙකා, සො හි එකඤ්ඤා නුත්වා අපොති වාගගණත්ථං පකෙකි එඤ්ජපයමානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජනභාවෙන පවත්තො විවාරෙ, සො හි ආරම්මණං අනුමජ්ජනී ති චුත්තං; තං අනුප්පබ්බෙක පවත්තියං අභිවිය පුජ්ජති; සො පන තෙසං විසෙසො පඨමදුතිගජ්ජිකා

නෙකු පාකවො හොති, අපිව යථා මලයානිතං කංඝභාජනං එකෙන
 ගතේන දළභං ගතොති; ඉතරෙන ගතේන වුණ්ණතෙලවලඤ්ඤාප
 කෙන¹ පරිමජ්ජනායා දළභගගණනතො විය විතකෙකා, පරිමජ්ජන
 ගතො විය විවාරො; තථා කුමභකාරයා දණ්ඩපපායරෙන වකකං
 ගමිසිති; භාජනං කරෙනායා උප්පිලනගතො විය විතකෙකා,
 ඉතො විතො ව සඤ්චරණගතො විය විවාරො, තථා මණ්ඩලං
 කරෙනායා මණ්ඩල ස්වරූපයෙන් සිතකණ්ටකො විය අභිනිතො
 පණො විතකෙකා, බහි පරිබහමණ් කණ්ටකො විය අනුමජ්ජනො
 විවාරො.

පිණයති ති=පිති; සා සමපියායනලකඤ්ඤා, කායවිතතපිණනරසා
 ඵරණරසා වා, ඔදගාපවුපට්ඨානා; සා පනෙසා බුද්ධිකා පිති බණ්ණිකා
 පිති ඔක්කනතිකා පිති උබ්බතා පිති ඵරණා පිති ති පඤ්චවිධා හොති;
 තත්ථ බුද්ධිකා පිති සරිරෙ ලොමහංසමත්තමෙව කාතුං සකෙකාති,
 බණ්ණිකා පිති බණෙ බණෙ විජ්ජුපපාදසද්දසා හොති. ඔක්කනතිකා
 පිති සමුදායරං විවි විය කායං ඔක්කමිති; ඔක්කමිති; භිජ්ජති,
 උබ්බතා පිති බලවති හොති කායං උදායනං නත්වා ආකාසෙ ලභ්භා
 පනපමාණපපත්තා. තථා හි:- පුණ්ණවලලකවයිමහාතිස්සනේරෙ
 පුණ්ණමදිවසෙ සායං වෙතියඛගණං ගතො වා වාදොකං දිස්වා මහා
 වෙතියාතිවුබො හුත්වා ඉමාය වත වෙලාය වතෙය්සා පරිසා මහා
 වෙතියං වාදනති ති පකතියා දිට්ඨාරමමණ්වසෙන බුද්ධාරමමණං
 උබ්බතං පිති උපපාදෙත්වා සුධාතලෙ පහවිත්තභෙණ්ඩකො විය
 ආකාසෙ උපපතිත්වා මහාවෙතියඛගණෙ යෙව පතිට්ඨාසි.

තථා ගිරිකණ්ඩකවිහාරයා උපතිස්සයෙ වතනකාලකාමෙ එකා
 කුලධිකා පි බලවබුද්ධාරමමණං උබ්බතං පිතියා අකාසෙ ලභ්භාසි.
 තස්සා කිර මාතාපිතරෙ සායං බමමසවණ්ණාය විහාරං ගවජ්ජනා අමම!
 තං ගරුභාර අකාලෙ විවරිතුං න සකෙකාසි, මයං තුය්සං පතතිං කත්වා
 බමමං සොස්සාමා ති අගමංසු, සා ගන්තුකාමා පි තෙසං වචනං පටිබා
 හිතුං අසකෙකානති සරෙ ඔතිසිති; සරඤ්චරෙ යත්වා වාදොකො
 ගිරිකණ්ඩකො ආකාසෙ වෙතියඛගණං ඔලොකෙනති වෙතියස්ස දීප
 පුජං අදසං, වතෙය්සා පරිසා මාලාගතියාදිති වෙතියපුජං කත්වා පදකම්
 ඤං කරෙනතියො, තිකුබ්බසඤ්ඤා ව ගණසප්පියායසද්දං අයොසාසි,
 අථස්සා බඤ්ඤා වතිමෙ මනුස්සා යෙ විහාරං ගතො ඵවරුපෙ වෙති
 යඛගණෙ අනුසඤ්චරිතුං ඵවරුපඤ්ච මධුරධමමකං සොතුං ලහනති ති
 මුත්තාරාසි සද්දං වෙතියං පසානතියං ඵව උබ්බතා පිති උදපාදි, සා
 ආකාසෙ ලභ්භාසි මාතාපිතනං පුරිමත්තං යෙව ආකාසෙ වෙති
 යඛගණෙ ඔරුයන වෙතියං වාදිත්වා බමමං පුණ්ණමානා අට්ඨාසි, අථ නං
 මාතාපිතරෙ ආගන්තො අමම! තං කතරෙන මයෙකා ආගතාසි ති
 පුට්ඨංසු, සා ආකාසෙන ආගතාවති න මයෙකා ති වත්වා අමම! ආකා

සෙන නාම බිණ්ණසවා සඤ්චරන්ති, තං කථං ආගතා ති පුට්ඨා ආග, මග්ගං වතුලොකෙනා වෙතිස්. ඔලොකෙනාති සීතාය බුද්ධාරම්මණෙ බලවපිති උප්පජ්ජිති, අථාං නෙව අත්තනො සීතභාවං න තිසින්න භාවං අඤ්ඤාසිං, ගතිතතිමිත්තෙනෙව පන ආනාසං ලඤ්ඤා වෙති යම්මණෙ පතිට්ඨිතාවති ති, එවං උබ්බෙගා පිති ආකාසෙ ලඤ්ඤාපනප්ප මාණා හොති, එරණපිතියා පන උප්පන්නාය සකලසරීරං ධම්මා¹ පුරිතවත්ති විය මගතා උදකොසෙන පසම්මතපබ්බතකුච්ඡි විය ව අනු පරිපුට්ඨං හොති. සා පනෙසා පඤ්චවිධා පිති ගඛං ගණනන්ති පරිපාකං ගව්ණන්ති ද්විධං පස්සද්ධිං පරිපුරෙති කායපස්සද්ධිඤ්ච චිත්ත පස්සද්ධිඤ්ච, පස්සද්ධි ගඛං ගණනන්ති පරිපාකං ගව්ණන්ති ද්විධමපි සුඛං පරිපුරෙති කායිනං වෙතසිකාඤ්ච, සුඛං ගඛං ගණනන්තං පරිපාකං ගව්ණන්තං තිවිධං සමාධිං පරිපුරෙති බණ්ණිකසමාධිං උප්පාරසමාධිං අප්පණසමාධිනති, නාසු ධ්මපෙචා අප්පණසමාධිපුරිකං² ඉතරු දොච්ඡි ඉධ යුජ්ජන්ති.

සුඛයති ති=සුඛං; යස්ස උප්පජ්ජති නං සුඛිතං කරෙති ති අත්තො; සුට්ඨු වා බාදති බණ්ණි ව කායචිත්තාබාධනති සුඛං; සොමනස්සවෙද නායෙතං නාමං; තස්ස ලක්ඛණදීති වෙදනාපදෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති, අපරෙ නායො, සාහලක්ඛණං සුඛං, සම්පයුත්තානං උපමුග්ගතරස , අනුග්ගහණපවිට්ඨිපට්ඨානං, සතිපි ව නෙසං පිතිසුඛානං කත්ති අවිප්පයොගෙ ඉට්ඨාරම්මණ පටිලාභෙ තුට්ඨි පිති, පටිලොභසානු භවනං සුඛං, යත් පිති තත් සුඛං, යත් සුඛං තත් න තියමිතො පිති, සඛාරකක්ඛාසම්මානා පිති, වෙදනාකක්ඛාසම්මානං සුඛං, කන්තාර බිත්තස්ස වනන්තොදකදස්සනසවණෙසු විය පිති, වනච්ඡායාපවෙස උදකපරිභොගෙසු විය සුඛං, යථා හි පුරිසො මහාකන්තාරමග්ගං පටි පනෙතා සමමපරෙතො නසිතො පිපාසිතො පටිපථෙ පුරිසං දිස්වා කත් පාතියං අත්ති ති පුච්ඡෙය්, සො අට්ඨං උත්තරිත්වා ජාතස්සර වනසණ්ඛා අත්ති තත් ගතවා ලභියාසිති වදෙය්, සො නස්ස කථං සුත්වා ව ගට්ඨපගට්ඨො හවෙය්, තතො ගව්ණන්තා භූමියං පතිතාන්ති උප්පලදලනාලපත්තාදිති දිස්වා සුට්ඨුතරං ගට්ඨපගට්ඨො හුත්වා ගව්ණන්තො අලලවත්තෙ අලලකෙසෙ පුරිසෙ පසෙසය්, වනකුකුච වනමොරුදිනං සද්දං සුණෙය්, ජාතස්සරපරියන්තො ජාතං මණ්ණිජාල සද්දං නිලවනසණ්ඛං පසෙසය්, සරෙ ජාතාති උප්පලපදමකුමුදදිති පසෙසය්, අච්ඡං විප්පසන්නං උදකං පසෙසය්, සො හියෙයා හියෙයා ගට්ඨපගට්ඨො හුත්වා ජාතස්සරං මගරිත්වා යථාරුචි තභාත්වා ව පිත්වා ව පටිපස්සධාදරථො භික්ෂුලාලපොකකරුදිති බාදිත්වා නිලප්පලාදිති පිලකිත්වා මතුලකාමුලාති බකෙ කරිත්වා උත්තරිත්වා සාටකං නිවා සෙත්වා උදකසාටකං ආතපෙ කත්වා සීතච්ඡායාය මතුමතු වානෙ පගරන්තො නිපනෙතා අහො සුඛං අහො සුඛන්ති වදෙය්,

එවං සම්පදම්දං දට්ඨබ්බං, තස්ස හි පුරිසස්ස ජාතස්ස රවතසණ්ඨි සවණතො පට්ඨාය යාව උදකදස්සනා හට්ඨපහට්ඨකාලො විය පුබ්බ භාගාරම්මණේ හට්ඨපහට්ඨකාරු පිති, නහාඤා ච පිඤා ච සීගව්ජායාය මන්දමන්දෙ වානෙ පහරනෙන අහො සුඛං අහො සුඛනති වදනො තිපන්නකාලො විය බලවපාතනං ආරම්මණරසානුභවනාකාර සණ්ඨිතං සුඛං, තසමිං තසමිං සමයෙ පාකට්ඨාවතො වේතං චුත්තනති වෙදි තබ්බං. යත් පන පිති සුඛමපි තත් අත්ති ති චුත්තමෙවෙනං.

විත්තසෙසකාශනා ති විත්තස්ස එකගතාවො; සමාධිස්සෙතං නාම; ලක්කණදිසු පනස්ස අට්ඨකථායං තාව චුත්තං. පාමොක්ඛ ලක්කණො ච සමාධි අවිකේට්ඨකකිණො ව, යථා හි කුටාගාර කණණිකා සෙසද්ධිසම්භාරනං ආබ්ඤානතො පවුඛා ගොති, එවමෙව සබ්බකුසලධම්මානං සමාධිවිත්තෙන ඉර්ඤානතො සබ්බසම්පි තෙසං ධම්මානං සමාධි පාමොක්ඛො ගොති, තෙන චුත්තං “සෙය්‍යථාපි මහා රජ! කුටාගාරස්ස යා කාවි ගොපානසියො සබ්බා තා කුටභිගමා ගොනති කුටතිත්තා කුටසමොසරණ, කුටං තාසං අග්ගමක්කායති, එවමෙව බො මහාරජ! යෙ කෙවි කුසලා ධම්මා සබ්බෙ තෙ සමාධි තිත්තා ගොනති සමාධිපොණො සමාධිපබ්භාරු, සමාධි තෙසං අග්ග මක්කායති”ති. යථා ච සෙනභිගං පඤා රජා නාම යත් යත් සෙනා ඔසිදති තං තං යානං ගජ්ජති, තස්ස ගහගතට්ඨානෙ සෙනා පරිපූරති, පරසෙනා භිජ්ජිඤා රජානමෙව අනුවහනති, එවමෙව සහජාතධම්මානං වික්ඛිපිචුං විපාකිරිචුං අපදානතො සමාධි අවිකේට්ඨකකිණො නාම ගොති ති. අපරෙ පන නයො, අයං විත්තසෙසකාශනාසබ්බාතො සමාධි නාම අවිසාරලක්කණො අවිකේට්ඨකකිණො වා, සහජාත ධම්මානං සම්පිණ්ඩනරසො නහාතිය චුණ්ණානං උදකං විය, උපසම පච්චුපට්ඨානො, සුද්ධපච්චුපට්ඨානො වා; සමාහිතො යථාභූතං පජා නාති පස්සති ති ති චුත්තං. විසෙසයො සුඛපදට්ඨානො තිවානෙ දිපච්චිතං සිති විය වෙනසො සිති ති දට්ඨබ්බො.

සද්දහනති එතාය සයං වා සද්දහති සද්දහනමත්තමෙව වා එසා ති= සද්ධා; සා ච අස්සද්ධියස්ස අභිභවනතො අබිපතියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං; අධිමොක්ඛලක්කණේ වා ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති=ඉන්ද්‍රියං; සද්ධාව ඉන්ද්‍රියං= සද්ධිඤ්ඤා; සා පනෙසා සම්පසාදනලක්කණො ව සද්ධා සම්පකක්ඛින ලක්කණො ව, යථා හි රඤ්ඤා වක්ඛවහතිස්ස උදකපාසාදකො මණි උදකෙ පක්ඛිත්තො පඤ්ඤාසම්පාලපණකකද්දමෙ සන්තිසිද්ධපෙති, උදකං අවුත්තං කරෙති විපසන්නං අනාවිලං, එවමෙව සද්ධා උපාජ්ජ මානා නිවරණේ වික්ඛමෙහති, කිලෙසෙ සන්තිසිද්ධපෙති, විත්තං පසා දෙති අනාවිලං කරෙති. පසන්නෙන විත්තෙන යොගාවචරෙ කුල පුත්තො දුතං දෙති, සීලං සමාදියති, උපොසථකම්මං කරෙති, භාවනා ආරහති එවං තාව සද්ධා සම්පසාදනලක්කණො ති වෙදිතබ්බා. තෙනාහ ආයසමා නාගසෙනො:-“යථා මහාරජ! රජා වක්ඛවහති වතුරභිතිතියා

සෙනාය [සඳුබි අඬානමගපටිපනො] පරිත්තං උදකං තරෙය්, තං උදකං හත්ථි ව අසොති ව රටෙති ව පතති ව සබ්බුතිං. හවෙය් ආවිලං පුලිතං කලලිභුතං, උතතිණොණා රුජා මනුසො ආණා පෙය් පාතියං හණෙ! ආහරථ පිටියාමි ති, රඤ්ඤා ව උදකප්ප සාදකො මණි හවෙය්, එවං දෙවා ති බො තෙ මනුසා රඤ්ඤා පටිසුඤා නං උදකප්පසාදකං මණි උදකෙ පක්ඛිපෙය්, සහසා උදකෙ පක්ඛිත්තමනෙ පඬකසෙවාලපණකකදුමො ව සනතිසීදෙය්, අප්පං හවෙය් උදකං විපසසනං අනාවිලං, තතො රඤ්ඤා පාතියං උපතාමෙය්, පිචතු දෙවො පාතියනති, යථා මහාරුජ උදකං එවං විත්තං දට්ඨබ්බං, යථා තෙ මනුසා එවං යොගාවචරෙ දට්ඨබ්බො, යථා පඬකසෙවාලපණකකදුමා එවං කිලෙසා දට්ඨබ්බො, යථා උදකප්ප සාදකො මණි එවං සඬා දට්ඨබ්බො, යථා උදකප්පසාදකමණිමති පක්ඛි ත්තමනෙ පඬකසෙවාලපණකකදුමො ව සනතිසීදති, අප්පං හවති උදකං විපසසනං අනාවිලං; එවමෙව බො මහාරුජ! සඬා උපපජ් මානා නිවරණෙ වික්ඛලොති විනිවරණං විත්තං හොති අප්පං විපස සනතං අනාවිලනති. යථා ව පත කුමතිලමකරගාහරක්ඛසාදිසඬකිණණං පුරං මහානදිං ආගමම භීරුකජ්නො උභොසු නිරෙසු තිට්ඨති, සඬාම පුරෙ පත මහායොධො ආගන්තො කසමා සිත්තො ති පුච්ඡති; සප්පි හයභාවෙන ඔතරිතුං න විසභාමා ති චුතො සුතිසිතං අසිං ගගෙතො මම පච්ඡතො එථ මා භාසිත්වා ති වතො නදිං ඔතරිත්වා ආගතාගතො කුමතිලාදයො පටිබාහිත්වා ඔරිමතිරෙ මනුසානං සොච්භාවං කරුණො පාරිමතිරං තෙති, පාරිමතිරතො පි සොච්භා ඔදමතිරං ආතෙති, එවමෙව දුතං දදතො සිලං රක්ඛතො උපොසථකමං කරුණො භාවතං ආරහතො සඬා පුබ්බඝමා පුරෙවාරිකා හොති. තෙන චුඨං “සමකකුඤ්ඤාලකිණා ව සඬා”ති. අපරෙ නයො, සදුහතලකිණා සඬා ඔකප්පනලකිණා වා, පසාදනරසා උදකප්ප සාදකමණි විශ්, පක්ඛිඤ්ඤා වා ඔසුත්තරණො විශ්, අකාලසිසපච්චු පට්ඨානා, අභිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා වා; සඤ්ඤායවජ්චුපදට්ඨානා සොතා පතතිශ්චුපදට්ඨානා වා සහත්තිත්තකිජාති¹ විශ්දට්ඨබ්බො.

විරසය භාවය=විජිතය; වීර්‍යය=විජිතය; විධිනා.වා
නසෙන උපායෙන ජරසිතබබං පවත්තසිතබබනති=විජිතය; තදෙව
කොසජ්ජය අභිභවනතො අධිපතියවෙයින ඉන්ද්‍රියය; පශ්‍යානණ
ලකිණේ වා ඉන්ද්‍රියං භාරෙති ති=ඉන්ද්‍රියය; විරියමෙව ඉන්ද්‍රියං
විජිතියයි; තං පනෙතං උපත්ථානලකිණස්සවි විරියං පශ්‍යානණ
ලකිණස්සවි; යථා හි ජිණ්ණසරං ආගතතුකෙන චුක්ඛපත්ථමෙන
තිට්ඨති, එවමෙව යොගාවචරෙ විරියුපත්ථමෙන උපත්ථතිතො හුතො
සබ්බකුසලධමෙවති න භාගති න පරිභාගති, එවං තාවසං උපත්ථාන
ලකිණසා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ පෙරෙ නාගසෙනො “යථා මහාරජ!
ගෙගෙ පතනෙන තමස්සෙකුක දරුතා උපත්ථමෙය්‍ය, උපත්ථමතිතා.

සත්තං එවං තං ගෙහං න පතෙය්‍ය, එවමෙව බො මහාරුජ! උපත්ථිනනලකකණං විරියං, විරියුපත්ථිනා සබ්බෙ කුසලා ධම්මා [න භායනති] න පරිභායනති” ති. යථා වා පන බුද්ධිකාය ව මහති කාය ව සෙනාය සඛිනාමෙ පවතෙන බුද්ධිකා සෙනා ඔලියෙය්‍ය, තතො රඤ්ඤා ආරොවෙය්‍ය රුජා බලවාහනං පෙසෙය්‍ය, තෙන පග්ගතිතා සකසෙනා පරසෙනං පරුපෙය්‍ය; එවමෙව විරියං සහජාතසම්පයුත්ත ධම්මානං ඔලියිතුං ඔසකතිතුං න දෙති උක්ඛිපති පග්ගණනාති; තෙන වුත්තං “පග්ගණලකකණං විරිය”නති. අපරෙ නයො, උසාහන ලකකණං විරියං, සහජාතානං උපත්ථිනනරසං, අසංසිද්ධතභාවපච්චු පට්ඨානං, “සංවිග්ගො යොනිසො පදහති”ති වචනතො සංවෙගපදට්ඨා නං, විරියාරම්භවන්ත්‍රීපදට්ඨානං වා, සම්මා ආරඬං සබ්බාසං සම්පත්තිනං මූලං භොති ති වෙදිතබ්බං.

සරනති එතාය සයං වා සරති සරණමත්තමෙව වා එසා ති=සති; සාව මුට්ඨසම්මය්‍ය අභිභවනතො අධිපතියට්ඨන ඉන්ද්‍රියං; උපට්ඨාන ලකකණෙ වා ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති=ඉන්ද්‍රියං; සති යෙව ඉන්ද්‍රියං=සතින්ද්‍රියං; සා පතෙසා අපිලාපනලකකණං ව සති උපග්ගණන ලකකණං ව, යථා හි රඤ්ඤා භණ්ඩාගාරිකො දසවිධං රත්තං ගොප යනෙනා සායං පාතං රුජානං ඉසාරියසම්පත්තිං සලලකාපෙති සාරෙති, එවමෙව සති කුසලකම්මං සලලකාපෙති සරුපෙති; තෙනාහ පේරෙ (නාගසෙනො) “යථා මහාරුජ! රඤ්ඤා භණ්ඩාගාරිකො රුජානං වක්කවත්ති සායං පාතං යසං සරුපෙති එතතනා දෙව! හත්ථි [එතතනා අසායා එතතනා රථා එතතිනා පත්ති] එතතනං හිරිඤ්ඤං එතතනං සුචණ්ණං එතතනං සබ්බං සාපතෙය්‍යං තං දෙවො සරතු ති,

එවමෙව බො මහාරුජ! සති කුසලෙ ධම්මෙ අපිලාපෙති ඉමෙ වත්තාරෙ සතිපට්ඨානා ඉමෙ වත්තාරෙ සම්මප්පධානා ඉමෙ වත්තාරෙ ඉඬ්ඨිපාද ඉමාති පඤ්චන්ද්‍රියාති ඉමාති පඤ්ච බලාති ඉමෙ සත්ත බොජ්ඣංගා අයං අරියො අට්ඨබ්බිකො මග්ගො අයං සමපො අයං විපස්සනා අයං විජ්ජා අයං විමුක්ති ඉමෙ ලොකුත්තරධම්මා ති, එව. බො මහාරුජ! අපිලාපනලකකණං සති”ති. යථා පන රඤ්ඤා වක්ක වත්තිස්ස පරිණායකරත්තං රඤ්ඤා අභිනෙ ව හිතෙ ව ඤ්ඤා අභිනෙ අපයාපෙති හිතෙ උපයාපෙති, එවමෙව සති හිතාහිතානං ධම්මානං හතියො සමනෙතසිත්වා ඉමෙ කායදුච්චරිතාදයො ධම්මා අහිතා ති අභිනෙ ධම්මෙ අපනුදති. ඉමෙ කායසුච්චරිතාදයො ධම්මා හිතා ති හිතෙ ධම්මෙ උපගණනාති. තෙනාහ පේරෙ “යථා මහාරුජ! රඤ්ඤා පරිණායකරත්තං රඤ්ඤා හිතාහිතං ජානාති, ඉමෙ රඤ්ඤා හිතා ඉමෙ අහිතා ඉමෙ උපභාර ඉමෙ අනුපකාර ති, තතො අභිනෙ අපනුදති හිතෙ උපගණනාති, එවමෙව බො මහාරුජ! සති උපපජ්ජමානා හිතා

හිතානං ධම්මානං ගතියො සමනොසති ඉමෙ ධම්මා හිතා ඉමෙ ධම්මා අතිතා ඉමෙ ධම්මා උපකාර ඉමෙ ධම්මා අනුපකාර ති, තතො අතීතෙ ධම්මෙ අපනුදති, හිතෙ ධම්මෙ උපගණ්හාති, එවමෙව බො මහාරජ! උපගණ්හනලක්කණා සති”ති, අපරෙ නයො, අපිලාපනලක්කණා සති, අසමෙමාගතරසා, ආරක්කපච්චුපට්ඨානා, විසයාතිමුඛිභාවපච්චු පට්ඨානා වා, විරසඤ්ඤපදට්ඨානා කායාදිසතිපට්ඨානපදට්ඨානා වා; ආරම්මණෙ දළභං පතිට්ඨිතත්තා¹ පන එසිකා විශ වක්ඛුආරාදිරක්ක ණතො දෙවාරකො විශ ව දට්ඨබ්බා.

ආරම්මණෙ විතං සමා ආධිපති ංපෙති ති=සමාධි; සොව විකෙට්ඨ සංඝා අභිභවනතො අධිපතියට්ඨිත=ඉන්ද්‍රියං; අවිකෙට්ඨපලක්කණෙ වා ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති=ඉන්ද්‍රියං; සමාධියෙව ඉන්ද්‍රියං=සමාධිඤ්ඤා; ලක්ක ණාදිති පනස්ස හෙට්ඨා චුත්තනසෙතෙව වෙදිතබ්බාති.

පජානාති ති=පඤ්ඤා; කිං පජානාති? ඉදං දුක්ඛනති ආදිතා නයෙන අරියසචාරිති; අට්ඨකථායං පන පඤ්ඤාපෙති ති පඤ්ඤා ති චුත්තං, කිනති පඤ්ඤාපෙති ති, අතිචං දුක්ඛං අනත්තා ති පඤ්ඤා පෙති, සාව අවිජ්ජාය අභිභවනතො අධිපතියට්ඨිත=ඉන්ද්‍රියං; දස්සන ලක්කණෙ වා ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති පි=ඉන්ද්‍රියං; පඤ්ඤාව ඉන්ද්‍රියං=පඤ්ඤාඤ්ඤා; සා පනෙසා ඔහාසනලක්කණා ව පඤ්ඤා පජානන ලක්කණා ව, යථා හි වතුභිත්තිකෙ ගෙහෙ රත්තිහාගෙ දීපෙ ජාලිතෙ අකුකාරං නිරුජ්ඣති, ආලොකො පාභුභවති, එවමෙව ඔහාසන ලක්කණා පඤ්ඤා, පඤ්ඤාභාසසමො ඔහාසො නාම තත්ථි, පඤ්ඤා වතො හි එකපලලභිකන නිසන්ධායා දසසන්ධිලොකධාතු එකා ලොකා ගොති, තෙනාහ ථෙරෙ-“යථා මහාරජ! පුරිසො අකුකාරෙ ගෙහෙ තෙලප්පදීපං පච්චෙසෙය්‍ය, පට්ටෙය්‍යා පදීපො අකුකාරං විද්ධං සෙති² ඔහාසං ජනෙති ආලොකං විදංසෙති පාකටාති ව රුපාති කරෙති, එවමෙව බො මහාරජ! පඤ්ඤා උපපජ්ජමානා අවිජ්ජකුකාරං විද්ධංසෙති² විජ්ජාභාසං ජනෙති ඤ්ඤාලොකං විදංසෙති පාකටාති අරියසචාරි කාරෙති; එවමෙව බො මහාරජ! ඔහාසනලක්කණා පඤ්ඤා”ති. යථා පන ඡෙතො භිසන්තො ආතුරුතං සප්පායාසප්පායාති භොජනාති ජානාති, එවං පඤ්ඤා උපපජ්ජමානා කුසලාකුසල සෙවි තබ්බාසෙවිතබ්බ භිතප්පඤ්ඤා කණ්හසුක්ක සප්පවිහාග [අප්පවිහාගෙ] ධම්මෙ පජානාති. චුත්තමපි වෙනං ධම්මසෙනාපතිනා “පජානාති පජා නාති ති බො ආවුසො! තස්මා පඤ්ඤා ති චුට්ඨති, කිඤ්ච පජානාති ඉදං දුක්ඛනති පජානාති”ති විජාරෙතබ්බං. එවමස්ස පජානනලක්කණා වෙදිතබ්බා. අපරෙ නයො, යථාසභාවපට්ටෙව ලක්කණා පඤ්ඤා අකුසලිකාසබ්බනලක්කණා වා කුසලිකාසබ්බනලක්කණා පට්ටෙවො භය; විස යොහාසරසා පදීපො විශ, අසමෙමාගපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගන සුදෙසිකො විශ.

1-1, 2, 3, 4 දුග්ගසමිකත්තා

[] 1, 2, 3, 4 තත්ථි

2-1, 2, 3, 4 විධිමෙති

3-1, 2, 3, 4 මනුසෙති

මනනිති¹=මනෝ; විජානාති ති අන්තෝ; අධිකථාවරියා පනානු නාලියා මිනමානෝ විය මහාභුලාය වා ධාරයමානෝ විය ව ආරම්භණං මිනති පජානාති ති=මනෝ ති. තදෙව මනනලකකණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙහි ති=ඉන්ද්‍රියං; මනොව ඉන්ද්‍රියං=මනිඤ්ඤං; හෙට්ඨා චුත්ත විත්තසෙසවෙනං වෙවචනං. පිතිසොමනස්ස සම්පයොගතො සොහනං මනො අස්සා ති=සුමනො, සුමනස්ස භාවො=සොමනස්සං; සාන ලකකණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙහි ති=ඉන්ද්‍රියං; සොමනස්සමෙව ඉන්ද්‍රියං=සොමනස්සිඤ්ඤං; හෙට්ඨා චුත්තවේදනායෙවෙනං වෙවචනං.

ඒවනති තෙන තං සමපුත්තකා ධම්මා ති=ඒවිඨං; අනුපාලන ලකකණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙහි ති=ඉන්ද්‍රියං; ඒවිත්තමෙව ඉන්ද්‍රියං=ඒවි තිඤ්ඤං; තං පවත්තසන්නාධිපතෙය්‍යං හොති, ලකකණාදිති පන අත්තනා අවිතිභූතානං ධම්මානං අනුපාලනලකකණං ඒවිතිඤ්ඤං, තෙසං පවත්තනරසං, තෙසං යෙව යපනපවිවුපථානං, යාපසිතබ්බ ධම්මපදධ්මානං, සන්නෙපි ව අනුපාලනලකකණාදිමිති විධානෙ අත්තිකකණේ යෙව තං තෙ ධම්මෙ අනුපාලෙති උදකං විය උපපලාදිති, යථාසකං පවිට්ඨප්පන්නෙ පි ව ධම්මෙ පාලෙති ධාති විය භූමාරං, සයං පවත්තනධම්මසම්බන්ධෙනෙව ව පවත්තති තියාමනො විය [නාවං] න භබ්බතො උඤ්ඤං පවත්තයති, අත්තනො ව පවත්තසිතබ්බානස්ස අභාවා, න භබ්බතකකණේ යපෙති, සයං භිජ්ජමානානා, බියමානො විය වට්ටිසිනෙහො දීපසිංඛං, න ව අනුපාලනපවත්තනධ්මපනානුභාවිචර භිතං යථාචුත්තකකණේ තස්ස තස්ස සාධනතො ති දධ්මබ්බං.

සම්මාදිට්ඨි ආදිසු දස්සනට්ඨෙන=සම්මාදිට්ඨි; අභිතිරුපණට්ඨෙන සම්මාසංඛතපෙසා; පග්ගහණට්ඨෙන සම්මාචායාමො; උපධ්මානට්ඨෙන සම්මාසනි; අවිනෙකපනට්ඨෙන=සම්මාසමාධි ති වේදිතබ්බං. වච නත්තො පන සම්මා පස්සති සම්මා වා තාය පස්සනති ති=සම්මාදිට්ඨි; සම්මා සංඛතපෙසති සම්මා වා තෙන සංඛතපෙසනති ති=සම්මාසංඛත පෙසා; සම්මා චායාමෙති සම්මා වා තෙන චායමනති ති=සම්මාචායාමො; සම්මා සරති සම්මා වා තාය සරනති ති=සම්මාසනි; සම්මා සමාධියති සම්මා වා තෙන සමාධියනති ති=සම්මාසමාධි; අපිව පසන්තා සුන්දරා වා දිට්ඨි සම්මාදිට්ඨි ති ඉමිනාප් නයෙන තෙසං වචනන්තො වේදිතබ්බං, ලකකණාදිති පන හෙට්ඨා චුත්තානෙව.

සඤ්ඤාබලාදිසුපි සඤ්ඤාදිති චුත්තන්තෙනව, අනවපියට්ඨෙන පන බලං වේදිතබ්බං. එවමෙනෙසු අස්සද්ධියෙ න කම්පති ති=සඤ්ඤාබලං; කොසජ්ජ න කම්පති ති=චිතිබලං; මුඛසංවේ න කම්පති ති=සති බලං; උඤ්ඤෙව න කම්පති ති=සමාධිබලං; අච්ඡාය න කම්පති ති=පඤ්ඤාබලං; අභිරිකෙ න කම්පති ති=භිතිබලං; අනොග්ගපෙස න කම්පති ති=මත්තපසබලනති අයං උභයපදවසෙන අත්චණ්ණතා හොති. තත් පුරිමාති පඤ්ඤා හෙට්ඨා ලකකණාදිති පකාසිතානෙව,

පව්වමථයේ කායද්වර්තාදීහි හිරියති ති-කිසි; ලජ්ජායෙනං අභි
වචනං; තෙනි ඵල ඔත්තපති ති=ඔත්තපසං; පාපතො උබ්බගස්සෙතං
අභිවචනං, තෙසං නානාකරණදීපනත්ථං සමුට්ඨානං අභිපති ලජ්ජා භයං
ලක්ඛණො¹ වාති ඉමං මාතිකං යපෙතො අයං විකාරකපා වුත්තා.
අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා කිසි නාම; බහිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තපසං නාම;
අත්තාධිපති කිසි නාම; ලොකාධිපති ඔත්තපසං නාම; ලජ්ජාසභාව
සණ්ඨිතා කිසි නාම; භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තපසං නාම; සප්පතිස්සව
ලක්ඛණා කිසි නාම; වජ්ජභිරුක භයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තපසං නාම.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං වතුති කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙනි,
ජාතිං පච්චවෙකක්ඛිතා වයං පච්චවෙකක්ඛිතා සුරභාවං පච්චවෙකක්ඛිතා
බාහුසච්චං පච්චවෙකක්ඛිතා; කථං? පාපකරණං නාමෙතං න ජාති
සමපන්නානං කමමං, භීතජ්චවානං කෙවට්ටාදිතං ඉදං කමමං, මාදිසස්ස²
ජාතිසමපන්නස්ස ඉදං කමමං කාතුං න යුත්තනති ඵලං තාව ජාතිං
පච්චවෙකක්ඛිතා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි,
තථා පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කතඛබ්බං කමමං, මාදිසස්ස³
වයෙ සීතස්ස ඉදං කමමං කාතුං න යුත්තනති ඵලං වයං පච්චවෙකක්ඛිතා
පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි; තථා පාප
කමමං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කමමං [න සුරභාවානං,] මාදිසස්ස²
සුරභාවසමපන්නස්ස ඉදං කමමං කාතුං න යුත්තනති ඵලං සුරභාවං
පච්චවෙකක්ඛිතා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙනි.
තථා පාපකමමං නාමෙතං අකුබ්බාලානං කමමං න පණ්ඨිතානං, මාදි
සස්ස² පණ්ඨිතස්ස බහුසස්සතස්ස ඉදං කමමං කාතුං න යුත්තනති ඵලං
බාහුසච්චං පච්චවෙකක්ඛිතා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොන්තො හිරිං
සමුට්ඨාපෙනි; ඵලං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං වතුති කාරණෙහි සමුට්ඨා
පෙනි, සමුට්ඨාපෙනි ව පන අත්තතො විත්තෙ හිරිං පච්චෙසෙතො
පාපකමමං න කරෙති. ඵලං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි නාම හොති.

කථං බහිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තපසං නාම? සවෙ තිං පාපකමමං
කරියස්සි වතුසු පරිභාසු ගරභපපත්තො හවිස්සසි:-

“ගරහිස්සනති තං විඤ්ඤ අසුචිං නාගරිකො යථා,
වජ්ජතො සීලවන්තෙහි කථං භික්ඛු කරියස්සි”ති.

ඵලං පච්චවෙකක්ඛන්තො හි බහිද්ධා සමුට්ඨිත්තෙ ඔත්තපෙපන
පාපකමමං න කරෙති, ඵලං බහිද්ධා සමුට්ඨානං ඔත්තපසං නාම හොති.

කථං අත්තාධිපති හිරි නාම? ඉධෙකවෙචා කුලපුත්තො අත්තානං
අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා මාදිසස්ස² සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුසස්සතස්ස
බුත්තභගධාරියස්ස³ න යුත්තං පාපකමමං කාතුනති පාපං න කරෙති, ඵලං

1-1, 2, 3, 4 ලජ්ජාලක්ඛණෙන වා
[] 1 2, 3, 4 තනි

2-1, 2, 3, 4 තාදිසස්ස
3-1, 2, 3, 4 බුත්තභගධාරියස්ස

අත්තාධිපතී හිරි නාම හොති; තෙනාහ භගවා “සො අත්තානං යෙව අධිපතී ජෙට්ඨකං කරිත්වා අකුසලං පජ්ඣති කුසලං භාවෙති සාවජං. පජ්ඣති අනවජං භාවෙති සුඤ්චත්තානං පරිහරති”ති.

කථං ලොකාධිපතී ඔත්තප්පං නාම? ඉධෙකවෙවා කුලපුත්තො ලොකං අධිපතී ජෙට්ඨකං කත්වා පාපකම්මං න කරෙති, යථාහ “මහා බො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහත්තස්මි බො පන ලොකසන්නි වාසෙ සන්නි සමණ්ණාහමණො ඉද්ධිමනෙතො දිබ්බවක්කුකා පරචිත්ත විදුතො, තෙ දුරතො පි පස්සන්ති ආසන්නා පි න දිස්සන්ති වෙනසා පි චිත්තං පජානන්ති, තෙපි මං එවං ජාතියාන්ති පස්සථ හො! ඉමං කුල පුත්තං සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙති අකුසලෙති ධම්මෙති ති, සන්නි දෙවතා ඉද්ධිමන්ති තියො දිබ්බවක්කුකා පරචිත්තවිදුතියො, තා දුරතො පි පස්සන්ති ආසන්නා පි න දිස්සන්ති වෙනසා පි චිත්තං පජානන්ති, තාපි මං ජාතියාන්ති පස්සථ හො! ඉමං කුලපුත්තං සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙති අකුසලෙති ධම්මෙති ති, සො ලොකං යෙව අධිපතී ජෙට්ඨකං කරිත්වා අකුසලං පජ්ඣති කුසලං භාවෙති සාවජං. පජ්ඣති අනවජං භාවෙති සුඤ්චත්තානං පරිහරති”ති, එවං ලොකාධිපතී ඔත්තප්පං නාම හොති.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පන්ති, එත්ථ පචා ලජ්ජා ති ලජ්ජනාකාරෙ; තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරි; භයන්ති අපායභයං; තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං; තද්ධගමපි පාපපරි වජ්ජනෙ පාකටං හොති. එකවෙවා හි යථා නාම එකො කුලපුත්තො උච්චාරපස්සාවාදීති කාරෙතො ලජ්ජිතබ්බසුත්තකං එකං දිස්වා ලජ්ජනාකාරප්පතො භවෙය්‍ය හිමිතො, එවමෙව අජ්ඣන්තං ලජ්ජ ධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපකම්මං න කරෙති, එකවෙවා අපායභයතීතො හුත්වා පාපකම්මං න කරෙති. තත්තිදං ඔපමමං, යථා හි දඪිසු අයොගුලෙසු එකො සිතලො භවෙය්‍ය ගුප්තමිත්තො, එකො උණො ආදිතො, තත්ථ පණ්ඨිතො සිතලං ගුප්තමිත්තතො ජගුජ්ජනො න ගණ්ඨාති ඉතරං දුග්ගයෙන, තත්ථ සිතලස්ස ගුප්තමිත්තණ්ඤ්ඤාදි අගණ්ඨතං විය අජ්ඣන්තං ලජ්ජධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපස්ස අකරණං, උණස්ස දුග්ගයෙන අගණ්ඨතං විය අපායභයෙන පාපස්ස අකරණං වෙදිතබ්බං. සප්පතිස්සවලක්කණං හිරි, වජ්ජිතරුකභයදස්සාවිලක්කණං ඔත්තප්පන්ති ඉදං ආයං පාපපරිවජ්ජනෙ එව පාකටං හොති, එකවෙවා හි ජාති මහත්තපච්චෙකකණං සත්ථමහත්තපච්චෙකකණං දයජ්ජමහත්තපච්ච වෙකකණං සමුග්ගවාරිමහත්තපච්චෙකකණං හි වතුති කාරණෙහි සප්ප තිස්සවලක්කණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරෙති. එකවෙවා අත්තානුවාදභයං පරානුවාදභයං දණ්ඩභයං දුග්ගතිභයන්ති වතුති කාරණෙහි වජ්ජිතරුකභයදස්සාවිලක්කණං ඔත්තප්පං. සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරෙති. තත්ථ ජාතිමහත්තපච්චෙකකණාදීති වෙව අත්තානු වාදභයාදීති ච විත්ථාරෙත්වා කප්පතබ්බාති.

න ලබන්නා එතෙක සයං වා න ලබනා අලුබන්නමනමෙව වා
 නනති=අලොභො; අද්දෙසාමොහෙසු පි එසෙව නයො. තෙසු අලොභො
 ආරම්භේ විතතස්ස අගෙධලකකිණො, අලගහභාවලකකිණො වා
 කමලදලෙ ජලනික්ඛු විය, අපරිග්‍රහගරසො මුත්තනික්ඛු විය, අනලීන
 භාවපච්චුපට්ඨානො අසුචිච්චි පතිතපුරිසො විය, අද්දෙසො අවනිකක
 ලකකිණො, අවිරොධලකකිණො වා අනුකුලමිත්තො විය, ආසාතවිතය
 රසො, පරිලාභවිතයරසො වා වන්දනං විය, සොච්චභාවපච්චු
 පට්ඨානො පුණ්ණවන්දෙ විය, අමොහලකකිණොදි හි ගෙට්ඨා පඤ්ඤාදි ඡ්‍රිය
 පදෙ විභාවිතො එව, එවමෙතෙසු පන තිසු අලොභො මචෙජ්ර
 මලස්ස පටිපකෙකා, අද්දෙසො දුස්සීලසමලස්ස, අමොහො කුසලෙසු
 ධම්මෙසු අභාවනාය පටිපකෙකා, අලොභො චෙත්ථ දනගෙතු, අද්දෙසො
 සීලගෙතු, අමොහො භාවනාගෙතු, තෙසු අලොභෙන අනාගිකං
 ගණනාති, ලුඬස්ස අධිකග්‍රහණෙනො; අද්දෙසෙන අනුතං, දුට්ඨස්ස
 උභතග්‍රහණෙනො; අමොහෙන අවිපරිතං, මුලුඬස්ස විපරිතග්‍රහණ
 භෙනො; අලොභෙන චෙත්ථ විජ්ජමානං දෙසං දෙසතො ව ධාරෙනො
 දෙසෙ පච්චතති, ලුඬො හි දෙසං පටිච්ඡාදෙති, අද්දෙසෙන විජ්ජ
 මානං ගුණං ගුණතො ධාරෙනො ගුණෙ පච්චතති, දුට්ඨො හි
 ගුණං මකෙති; අමොහෙන යථාසභාවං යථාවතො ධාරෙනො
 යථාසභාවෙ පච්චතති, මුලුඬො හි තච්ඡං අතච්ඡනති අතච්ඡං ව
 තච්ඡනති ගණනාති. අලොභෙන ව පියවිපසයොගදුක්ඛං න හොති,
 ලුඬස්ස පියසභාවතො පියවිපසයොගාසගතතො ව; අද්දෙසෙන අපරි
 සම්පයොගදුක්ඛං න හොති, දුට්ඨස්ස හි අපරිසසභාවතො අපරි
 සම්පයොගාසගතතො ව; අමොහෙන ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛං න හොති,
 අමුලුඬස්ස හි තං කුතෙත්ථ ලබනා ති එවමාදි පච්චවෙකකිණ සභාවතො;
 අලොභෙන චෙත්ථ ජාතිදුක්ඛං න හොති, අලොභස්ස තණ්හාපටි
 පකකතො තණ්හාමුලකතො ව ජාතිදුක්ඛස්ස; අද්දෙසෙන ජරදුක්ඛං
 න හොති, තිකකදෙසස්ස බ්‍රහ්ම ජරාසංඛාවතො; අමොහෙන මරණ
 දුක්ඛං න හොති, සමෙමාගමරණං හි දුක්ඛං, න වෙනං අමුලුඬස්ස
 හොති. අලොභෙන ව ගෙට්ඨානං අමොහෙන පබ්බජිතානං අද්දෙසෙන
 පන සබ්බසම්මි සුඛසංවාසනා හොති.

විසෙසතො චෙත්ථ අලොභෙන පෙතතිවිසයෙ උප්පන්නි න හොති,
 යෙකුයෙත හි සත්තා තණ්හාය පෙතතිවිසයං උප්පජ්ජනති, තණ්හාය
 ව පටිපකෙකා අලොභො; අද්දෙසෙන තිරයෙ උප්පන්නි න හොති,
 දෙසෙන හි වණ්ඤාජාතිකතාය දෙසසද්දිසං තිරයං උප්පජ්ජනති, දෙසස්ස
 ව පටිපකෙකා අද්දෙසො; අමොහෙන තිරච්ඡානගොනීයං නිබ්බතති
 න හොති, මොහෙන හි නිච්චසමමුලුඬං තිරච්ඡානගොනීයං උප්පජ්ජනති,
 මොහස්ස පටිපකෙකා ව අමොහො; එතෙසු ව අලොභො රුගවසෙන
 උපගමනස්ස අභාවකරො; අද්දෙසො දෙසවසෙන අපගමනස්ස,
 අමොහො මොහවසෙන මජ්ඣිකතභාවස්ස, තිහි පි වෙනෙති යථාපටි
 පාටියා තෙකකම්මසඤ්ඤා අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා අවිතිංසායද්දාය ති ඉමා

තිසො, අසුභසංකල්පය අපමාණසංකල්පය බාහුසංකල්පය තිඉමා ව තිසො සංකල්පයො හොනති. අලොභෙන පන කාමස්සබලලිකානුයොගඅනතස්ස, අද්දෙසෙන අතතකිලමථානුයොගඅනතස්ස පරිවජ්ජනං හොති, අමොහෙන මිඤ්ඤිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං, තථා අලොභෙන අභිජ්ඣා කායගන්ථස්ස පභෙදනං හොති, අද්දෙසෙන ව්‍යාපාදකායගන්ථස්ස, අමොහෙන සෙසගන්ථථයස්ස, පුරිමානි ව ඥෙ සතිපට්ඨානානි පුරිමානං දවිහනං ආනුභාවෙන, පච්ඡිමානි පච්ඡිමස්සෙව ආනුභාවෙන ඉඤ්ඤිනති අලොභො වෙත්ථ ආරොග්ගස්ස පච්චයො හොති. අලුඤ්ඤාති ලොහනීයමපි අසප්පායං න සෙවති, තෙන බො අරොගො හොති; අද්දෙසො යොබ්බසුද්ධස්ස, අදුට්ඨො හි වලිපලිතාවගෙන දෙසගතිනා අබ්බතමානො දීඝරත්තං යුචා හොති; අමොහො දීඝයුක්තාය, අමුල්ලො හි හිතානිතං ඤාතො අනිතං පරිවජ්ජෙතො හිතඤ්ච පටිසෙවමානො දීඝයුක්තො හොති. අලොභො වෙත්ථ භොගසම්පන්නියා පච්චයො හොති වාගෙන භොගපටිලාභා, අද්දෙසො මිත්තසම්පන්නියා, මෙත්තාය මිත්තානං පටිලාභතො වෙව අපරිහානිතො ව; අමොහො අත්තසම්පන්නියා, අමුල්ලො හි අත්තනො හිතමෙව කරොතො අත්තානං සම්පාදෙති. අලොභො ව දිබ්බවිහාරස්ස පච්චයො හොති, අද්දෙසො බ්‍රහ්මවිහාරස්ස, අමොහො අරියවිහාරස්ස.

අලොභෙන වෙත්ථ [භොගසම්පන්නියා] සහපජෙනස්ස සත්තසංඛ්‍යා රෙස්ස නිබ්බුතො හොති, තෙසං විනාසෙන අභිසංඝගෙගුකස්ස දුක්ඛස්ස අභාවා; අද්දෙසෙන පරපකෙට්ඨස්ස, අදුට්ඨස්ස හි වෙරිස්ස පි වෙරිසංකල්පය අභාවතො; අමොහෙන උද්ඝීනපකෙට්ඨස්ස, අමුල්ලස්ස සබ්බාභිසංඝනාය අභාවතො, අලොභෙන ව අනිච්චදස්සනං හොති, ලුඤ්ඤා හි උපභොගාසාය අනිච්ච පි සංඛ්‍යාරෙ දුකිච්චතො න පස්සති; අද්දෙසෙන දුක්ඛදස්සනං, අද්දෙසංකල්පයො හි පරිච්චතො ආඝාතවත්ථුපරිග්ගහො සංඛ්‍යාරෙ යෙව දුක්ඛතො පස්සති; අමොහෙන අනත්තදස්සනං, අමුල්ලො හි යථා ගහණකුසලො අපරිණායකං [බන්ධපඤ්ඤානං] අපරිණායකතො බ්‍රුජ්ඣති, යානි ව එතෙහි අනිච්චදස්සනාදීති, එවමෙනෙ පි අනිච්චදස්සනාදීති හොනති, අනිච්චදස්සනෙන හි අලොභො හොති, දුක්ඛදස්සනෙන අද්දෙසො; අනත්තදස්සනෙන අමොහො හොති. කො හි නාම අනිච්ච මිදනති සම්මා ඤාතො තස්සත්ථාය පිහං උපපාදෙය්‍ය, සංඛ්‍යාරෙ වා දුක්ඛා හි ජානෙතො අපරමපි අනිච්චනති තිබ්බණං කොධදුක්ඛං උපපාදෙය්‍ය, අත්තස්සුඤ්ඤානඤ්ච බ්‍රුජ්ඣතිවා පුන සමෙමාහමාපජෙය්‍යා හි.

නාභිජ්ඣායති ති=අනභිජ්ඣා; නාභිකවෙතසිකස්සබ්බං, ඉධලොක පරලොකනිතං ගුණානුභාවපටිලඤ්ඤා කිත්තිසංගුඤ්ඤා න බ්‍යාපාදෙති ති=අබ්‍යාපාදො; සම්මා පස්සති සොහනා වා දිට්ඨි ති=සම්මාදිට්ඨි; අලොභාදීනං යෙවෙතානි නාමානි; ගෙට්ඨා පනෙතෙ ධම්මා මූලවසෙන ගතිතා, ඉධ කමමපථවසෙනා හි වෙදිතබ්බා. හිරොත්තප්පානි පි ගෙට්ඨා බල

වසෙන ගතිනාති, ඉධ ලොකපාලවසෙන, ලොකං හි ඉමෙ දො ධම්මා පාලයනති; යථාහ “දොමෙ භික්ඛවෙ! සුක්කා ධම්මා ලොකං පාලෙනති, කතමෙ දො? තිරි ව ඔත්තප්පඤ්ඤා, ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ! දො සුක්කා ධම්මා ලොකං පාලෙනති; සචෙ භික්ඛවෙ! දො සුක්කා ධම්මා ලොකං න පාලෙය්සං, නසිධ පඤ්ඤායෙථ මාතා ති වා මාතුච්ඡා ති වා මාතුලාති ති වා ආචරියභරියා ති වා ගරුතං දුරං ති වා, සචෙතදං.¹ ලොකො අගමිස්ස, යථා අපේලකා කුක්කුචස්ස කරං සොණසිලාලා, යස්මා ඛො භික්ඛවෙ! ඉමෙ දො සුක්කා ධම්මා ලොකං පාලෙනති, තස්මා පඤ්ඤායති මාතා ති වා මාතුච්ඡා ති වා මාතුලාති ති වා ආචරිය භරියා ති වා ගරුතං දුරං ති වා”ති.

කායස්ස පස්සමනනං=කායපස්සධි; චිත්තස්ස පස්සමනනං=චිත්ත පස්සධි; කායො ති චෙත්ථ චෙද්දනාදයො තයො ඛක්ඛා; උභො පි පනෙතා ඵකතො කත්වා කායචිත්තදර්ථචූළපසමලක්ඛණා කායචිත්ත පස්සධියො, කායචිත්තදර්ථතිමද්දනරසා, කායචිත්තානං අපරිප්ථඤ්ඤා සිතිභාවපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං අචූළපසම කරඋද්ධමාදිකිලෙස පටිපක්ඛභූතා ති දට්ඨබ්බා. කායස්ස ලුහුභාවො=කායලුහුතා; චිත්තස්ස ලුහුභාවො=චිත්තලුහුතා; තා කායචිත්තගරුභාවචූළපසමලක්ඛණා, කායචිත්තගරුභාවතිමද්දනරසා, කායචිත්තානං අදක්ඛනාපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං ගරුතා ථද්ධිභාවකර්මභිමුද්ධාදිකිලෙස පටිපක්ඛභූතා ති දට්ඨබ්බා. කායස්ස මුද්දනාවො=කායමුද්දනා; චිත්තස්ස මුද්දනාවො=චිත්තමුද්දනා; කායචිත්ත ථද්ධිභාවචූළපසමලක්ඛණා, කායචිත්තථද්ධිභාවතිමද්දනරසා, අප්පටි ඝාතපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං ථද්ධිභාව කර්මධම්මානාදිකිලෙස පටිපක්ඛභූතා ති දට්ඨබ්බා. කායස්ස කම්මඤ්ඤ භාවො=කායකම්මඤ්ඤා; චිත්තස්ස කම්මඤ්ඤ භාවො=චිත්තකම්ම ඤ්ඤා; තා කායචිත්තානං අකම්මඤ්ඤ භාවචූළපසමලක්ඛණා, කාය චිත්තානං අකම්මඤ්ඤ භාවතිමද්දනරසා, කායචිත්තානං ආරම්භ කරණසම්පන්නපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්තපදට්ඨානා, කායචිත්තානං අකම්මඤ්ඤ භාවකර්මවසෙසතිවරණ පටිපක්ඛභූතා ති දට්ඨබ්බා; තා පසා දනියව්ජුසු පසාදවහා, භිත්තිරියාසු විතියොගකම්මභාවාවහා, සුවණ්ණ විසුද්ධි විශා ති දට්ඨබ්බා. කායස්ස පාගුඤ්ඤ භාවො=කායපාගුඤ්ඤා; චිත්තස්ස පාගුඤ්ඤ භාවො=චිත්තපාගුඤ්ඤා; තා කායචිත්තානං අගෙලඤ්ඤ භාවලක්ඛණා, කායචිත්තගෙලඤ්ඤ තිමද්දනරසා, නිරුද්ධ නවපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්තගෙලඤ්ඤ කර්මස්සධිධාදිකිලෙස පටිපක්ඛ භූතා ති දට්ඨබ්බා. කායස්ස උජ්ඣාභාවො=කායඋජ්ඣාතා; චිත්තස්ස උජ්ඣාභාවො=චිත්තඋජ්ඣාතා; තා කායචිත්තානං අජ්ජවලක්ඛණා, කායචිත්තකුට්ඨලභාවතිමද්දනරසා, අජ්ඣනනාපච්චුපට්ඨානා, කායචිත්ත පදට්ඨානා, කායචිත්තානං කුට්ඨලභාවකර්මායාසාදෙය්සාදි [කිලෙස] පටිපක්ඛභූතා ති දට්ඨබ්බා. සරණී ති=සරණී; සම්පජානාතී ති=සම්ප

ස්ඤ්ඤාං; සමන්තතො පකාරෙති ජානාති ති අත්තො; සාත්තකමපථස්ඤ්ඤාං සප්පායසම්පථස්ඤ්ඤාං ගොචරසම්පථස්ඤ්ඤාං අසමමාහසම්පථස්ඤ්ඤානති ඉමෙසං චතුක්කං පනස්ස වසෙන හෙදො වෙදිතබ්බො, ලක්කණාදිති වේතෙසං සතින්ද්‍රියපස්ඤ්ඤාදි නිදේසස්ස චුත්තනගේගොච වෙදිතබ්බොති. ඉති හෙට්ඨා චුත්තමෙවෙනං¹ ධම්මආයං පුන ඉමසම්මං ණානෙ උපකාරවසෙන ගතිනං. කාමච්ඡද්දයො පච්චිකිකධම්මෙම සමෙති ති=සමපො; අතිච්චාදි වසෙන විවිධෙති ආකාරෙති ධම්මෙ පස්සති ති=විපස්සනා; පස්ඤ්ඤා වෙසා, අත්තො ඉමෙසං දවින්නං ලක්කණාදිති හෙට්ඨා චුත්තානෙව, ඉධ පනෙතෙ යුගනක්ඛවසෙනගතිනා. සහජාතධම්මෙම පග්ගණානා ති=පග්ගණො; උද්ධවසඝිනාතස්ස විකේටපස්ස පටිපක්ඛාචතො න විකේටපො ති=අවිකේටපො; එතෙසම්පි ලක්කණාදිති හෙට්ඨා චුත්තානෙව, ඉධ පනෙතං ආයං විරියසමාධියොජනජාය ගතිනනති වෙදිතබ්බො.

සෙ වා පන නසම්මං සමසෙ අසෙඤ්ඤා පි අත්ති පටිච්චසමුප්පන්නා අරුපිනො ධම්මා, ඉමෙ ධම්මා කුසලා ති “එස්සා හොති=පෙ=අවිකේටපො හොති” ති න කෙවලං පදපටිපාටියා උද්ධ්වා ඉමෙ පරෙ පණණාස ධම්මා එව, අප ඛො යසම්මං සමසෙ කාමාච්චරං තිහෙතුකං සොමනස්සසහගතං පසමං අසඝිකාරිකං මහාවිත්තං උපපන්නං. හොති, නසම්මං සමසෙ යෙ වා පන අසෙඤ්ඤා පි තෙති එව එස්සාදිති සම්පයුත්තා හුත්වා පටිත්තමානා අත්ති අත්තනො අත්තනො අනුරූපං පට්ඨයං පටිච්ච සමුප්පන්නා රූපාභාවෙන අරුපිනො සභාවතො උපලබ්ධමානා ධම්මා, සබ්බෙ පි ඉමෙ ධම්මා කුසලා, එත්තාවතා විත්තභිග්² වසෙන පාළි ආරුළෙහ පරෙපණණාස ධම්මෙ දීපෙත්වා යෙවාපනකවසෙන අපරෙපි නව ධම්මෙ ධම්මරජා දීපෙති. තෙස්ස තෙස්ස ති සුත්තපදෙස්ස ඡන්දො අධිමොකේකා මනසිකාගේ නත්‍රමජ්ඣිත්තනා කරුණා මුදිතා කාසළච්චිකච්චරති චම්ඤ්චච්චිකච්චරති මච්චාජිච්චරති ති ඉමෙ නව ධම්මා පස්ඤ්ඤායනති. ඉමසම්මං වාපි මහාවිත්තෙක කත්තුකම්මසතාකුසල ධම්මච්ඡන්දො අත්ති, විත්තභිග්වසෙන පන පාළිං න ආරුළෙහා, සො ඉධ යෙවාපනකවසෙන ගතිනො, අධිමොකේකා අත්ති, මනසිකාගේ අත්ති, තත්‍රමජ්ඣිත්තනා අත්ති, මේත්තාපුබ්බභාගො අත්ති, සො අදෙසෙ ගතිනෙ ගතිනො එව හොති, කරුණාපුබ්බභාගො පන අත්ති, මුදිතාපුබ්බභාගො අත්ති, උපෙකිකාපුබ්බභාගො පි අත්ති; සො පන තත්‍රමජ්ඣිත්තනාය ගති තාය ගතිනොව හොති. සම්මාචාචා අත්ති, සම්මාකම්මතො අත්ති, සම්මා ආජිවො අත්ති, විත්තභිග්වසෙන පන පාළිං න ආරුළෙහා, සො පි ඉධ යෙවාපනකවසෙන ගතිනො, ඉමෙස්ස පන නවස්ස ඡන්දො අධිමොකේකා මනසිකාගේ තත්‍රමජ්ඣිත්තනා ති ඉමෙ චත්තාගේව එකකධණේ ලබ්ධනති, සෙසා නානාකධණේ, යද්ගි ඉමිනා විත්තෙන මිච්චාචාචං පජ්ජති විරතිවසෙන සම්මාචාචං පුරෙති, තද ඡන්දො චත්තාගේ සම්මාචාචා ති ඉමෙ පස්ඤ්ඤා එකකධණේ ලබ්ධනති. යද් මිච්චාකම්මතං

පජ්ඣති විරතීවසෙන සමමාකමනනං පුරෙති=පෙ=මිවන්ආථවං පජ්ඣති විරතීවසෙන සමමා ආථවං පුරෙති, කරුණාය පරිකමමං කරෙති, මුදිතාය පරිකමමං කරෙති, තද් ඡන්දයො වත්තාරෙ සමමාචාරා¹ වාති පඤ්ච ඵකකිණේ ලබ්භනති. ඉතො මුඤ්චිතා දුතං දෙනතස්ස සීලං පුරෙනතස්ස යොගෙ කමමං කරෙනතස්ස වත්තාරි අපණ්ණකඛිනා නෙව ලබ්භනති.

එවමෙනෙසු නවසු යොවාපනකධමෙසු ඡන්දො හි කතතුකමස තායෙනං අධිවචනං; තස්මා සො කතතුකමසතාලකිණො, ඡන්දො ආරමමණපරියෙසනරසො, ආරමමණෙන අභිකතාපච්චුපට්ඨානො, තදෙවස්ස පදට්ඨානං, ආරමමණස්ස ගහණේ වායං වෙහසො හත්ථප සාරණං විය දට්ඨබ්බො. අධිවුච්චනං=අධිමොක්ෂකතා; සො සන්තිට්ඨාන ලකිණො, අසංසප්පනරසො, තිව්ජයපච්චුපට්ඨානො, සන්තිට්ඨා තබ්බධමපදට්ඨානො, ආරමමණේ තිව්චලතාවෙන ඉන්ද්‍රියේ යො විය දට්ඨබ්බො.

කිරියාකාරෙ මනසමිංකාරෙ මනසිකාණේ; පුරමමනතො විස දසං මනං කරෙති හි පි=මනසිකාණේ; ස්වායං ආරමමණපටිපාදකො විටිපටිපාදකො ජවනපටිපාදකො හි තිප්පකාරෙ, හත්ථ ආරමමණ පටිපාදකො මනසමිංකාරෙ හි මනසිකාණේ; සො සාරමමණලකිණො, සමපයුත්තානං ආරමමණේ සමපයොජනරසො, ආරමමණාහිමුඛ භාව පච්චුපට්ඨානො, සංඛාරකකිකුපරියාපනෙනා, ආරමමණපටිපාදක තෙනන සමපයුත්තානං සාරපි විය දට්ඨබ්බො. විටිපටිපාදකො හි පන පඤ්චආරවජ්ජනස්සෙනං අධිවචනං. ජවනපටිපාදකො හි මනො ආරවජ්ජනස්ස, න නෙ ඉධ අධිපෙතො,

තෙසු ධමෙවසු මජ්ඣිකනිකා නත්‍රමජ්ඣිගගතා; සා විතතවෙනසිකා නං සමවාතිතලකිණො, උභතාධිකතිවාරණ²රසා, පකිපාතූපච්චේදන රසා වා, මජ්ඣිකනිකාවපච්චුපට්ඨානා, විතතවෙනසිකානං අජ්ඣු පෙකකිණවසෙන භවප වත්තානං ආජානෙය්‍යානං අජ්ඣුපෙකකිණසාරපි විය දට්ඨබ්බො. කරුණා මුදිතා මුඛවිහාරතිද්දෙසෙ ආචිභවිස්සනති. කෙවලං හි තා අප්පණාප්පත්තා රූපාවචර, ඉධ කාමාවචර හි අයමෙව විසෙසො. කායදුවරිතතො විරති=කායදුවරිති නමිති; සෙසපද්ධෙ යෙ පි එසෙව තයො, ලකිණාදිතො පනෙනා තිස්සො පි කායදුවරි තාදි වක්ඛනං අවිතික්කමලකිණො, අමග්ගනලකිණො හි වුත්තං හොති. කායදුවරිතාදිවක්ඛනො³ සංකොචනරසා, අකිරියපච්චුපට්ඨානා, සද්ධා හිරෙනතප්පඅපිච්ඡතාදිගුණපදට්ඨානා. පාපකිරියතො විතතස්ස විමුඛි භාවහුතා හි දට්ඨබ්බො. ඉති එස්සාදිති ඡ පඤ්ඤස යොවාපනකවසෙන වුත්තාති නවාති සබ්බාති පි ඉමසමිං බමමුද්දෙසවාතෙර පඤ්ඤ සට්ඨි බමෙපද්ධති භවනති,

තෙසු එකකඛණේ කදවි එකසට්ඨි භවනති, කදවි සමසට්ඨි, තාති හි සමමාචාරා සුරණාදිවසෙන උපපත්තියං පඤ්චස්ස ධානෙස්ස එකසට්ඨි භවනති, තෙති මුත්තෙ එකසමිං ධානෙ සමසට්ඨි භවනති, සපෙත්වා පන සෙචාපනතො පාලියං යථාරුක¹ වසෙන ගණමානාති ඡප්පඤ්ඤසාව හොනති. අගතිතඤ්ඤණෙන පනෙත්ථ එස්ස පඤ්චකං විතකෙකා විචාරෙ පිති විත්තෙකඤ්ඤා පඤ්චිත්ථියාති හිරිබලං ඔත්තප්පබලනති දෙව බලාති අලොභො අද්දෙසො ති දො මූලාති කායපස්සද්ධි විත්තපස්සද්ධි ආදයො ද්වාදස ධම්මා ති සමෙතිංස ධම්මා හොනති. තෙසු සමෙතිංස ධම්මෙස්ස අධාරස ධම්මා අවිභතතිනා හොනති, ද්වාදස සවිභතතිනා, කතමෙ අධාරස? එය්සො සඤ්ඤා² වෙතනා විචාරෙ පිති ජිවිතිත්ථියං කායපස්සද්ධිආදයො ද්වාදස ධම්මා ති ඉමෙ අධාරස අවිභතතිනා. වෙදනා විත්තං විතකෙකා විත්තෙකඤ්ඤා සද්ධිත්ථියං විරිසිත්ථියං සතිත්ථියං පඤ්ඤිත්ථියං හිරිබලං ඔත්තප්පබලං අලොභො අද්දෙසො ති ඉමෙ ද්වාදස ධම්මා සවිභතතිනා.

තෙසු සත්තධම්මා දව්සු ධානෙස්ස විභත්තා, එකො තිස්ස දො වතුස්ස එකො ඡස්ස එකො සත්තස්ස ධානෙස්ස විභත්තො. කථං? විත්තං විතකෙකා සද්ධා හිරි ඔත්තප්පං අලොභො අද්දෙසො ති ඉමෙ සත්ත දව්සු ධානෙස්ස විභත්තා, එතෙසු හි විත්තං නාව එස්ස පඤ්චකං පච්චා විත්තං හොති ති වුත්තං, ඉත්ථියාති පච්චා මතිත්ථියනති වුත්තං, විතකෙකා ක්කානඛාති පච්චා විතකෙකා හොති ති වුත්තො, මඤ්ඤාති පච්චා සමමාසඛිකපෙපා ති. සද්ධා ඉත්ථියාති පච්චා සද්ධිත්ථියං හොති ති වුත්තා, බලාති පච්චා සද්ධාබලනති හිරිබලාති පච්චා හිරිබලං හොති ති වුත්තා, ප්‍රාකපාරුක්ඛාං පච්චා හිරිති, ඔත්තපෙප පි එසෙව නයො. අලොභො මූලං පන පච්චා අලොභො හොති ති වුත්තො, කමමප්ථං පච්චා අනතිත්ථිං ති. අද්දෙසො මූලං පච්චා අද්දෙසො හොති ති වුත්තො, කමමප්ථං පච්චා අබ්‍යාපාදො ති. ඉමෙ සත්ත දව්සු ධානෙස්ස විභත්තා.

වෙදනා පන එස්ස පඤ්චකං පච්චා වෙදනා හොති ති වුත්තා, ක්කානඛාති පච්චා සුඛනති, ඉත්ථියාති පච්චා සොමනස්සිත්ථියනති. එවං එකො ධම්මො තිස්ස ධානෙස්ස විභත්තො. විරියං පන ඉත්ථියං පච්චා විරිසිත්ථියං හොති ති වුත්තං, මඤ්ඤාති පච්චා සමමාචාරාමො ති, බලාති පච්චා විරියබලනති, පිට්ඨිද්ධං පච්චා පඤ්ඤා හොති. සති පි ඉත්ථියාති පච්චා සතිත්ථියං හොති ති වුත්තා, මඤ්ඤාති පච්චා සමමාසති ති, බලාති පච්චා සතිබලනති, පිට්ඨිද්ධං³ පච්චා සති හොති ති වුත්තා. එවං ඉමෙ දො ධම්මා වතුස්ස ධානෙස්ස විභත්තා.

සමාධි පන ක්කානඛාති පච්චා විත්තසෙසකඤ්ඤා හොති ති වුත්තො, ඉත්ථියාති පච්චා සමාධිත්ථියනති, මඤ්ඤාති පච්චා සමමා සමාධි ති, බලාති පච්චා සමාධිබලනති, පිට්ඨිද්ධං පච්චා සමපො අවිකෙකපො ති. එව මයං එකො ධම්මො ඡස්ස ධානෙස්ස විභත්තො.

පඤ්ඤා පන ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤා පඤ්ඤාදිත්‍යං හොති ති වුත්තා,
මහාචාරියානි පඤ්ඤා සමමාදිට්ඨි ති, බලානි පඤ්ඤා පඤ්ඤාබලානි, මුලානි
පඤ්ඤා අමොහොති, කාමපථං පඤ්ඤා සමමාදිට්ඨි ති, පිට්ඨිදුකං පඤ්ඤා සමප
ජඤ්ඤා විපස්සනා ති. එවං එකො ධම්මො සත්තස්ස ආනෙස්ස විභවෙනා.

සමෙ පන කොපි වදෙය්‍ය එත් අපුබ්බං¹ නාම නත්ථි, හෙට්ඨා
ගතිතමෙව ගණන්තා තත්ථි තත්ථි ආනෙ පන පදං පූර්ණං, අනත්‍ර
සන්තිකා කපා උපපටිපාටියා වොරෙණ ආනතභණ්ඩසද්ධියා ගොස්සපෙන
ගතමය්‍යෙ අපුලිතවිණ්ණසද්ධියා අජාතිතා කපිතා ති, සො මාහෙවනති
පටිසෙසෙත්වා වත්තබ්බො, බුද්ධානං දෙසනා අනත්‍රසද්ධිකා නාම නත්ථි,
සාත්‍රසන්තිකාව හොති, අජාතිතා කපිතා පි නත්ථි, සබ්බා ජාතිතා කපි
තා යෙව, සමමාසලිබුද්ධො ගි තෙසං තෙසං ධම්මානං කිච්චං ජානාති තං
ඤ්ඤා කිච්චවසෙන විභාහං ආරොපෙත්තො අධාරස ධම්මො එකෙක
කිච්චාති ඤ්ඤා එකොකසම්මං ආනෙ විභතති ආරොපෙසි, සත්ත ධම්මො
ඤෙ ඤෙ කිච්චාති ඤ්ඤා ද්විපු ද්විපු ආනෙස්ස විභතති ආරොපෙසි.
[වෙදො තිකිච්චාති ඤ්ඤා ත්‍රිපු ආනෙස්ස විභතති ආරොපෙසි.
චිරියං සති වතුකිච්චාති ඤ්ඤා වතුපු වතුපු ආනෙස්ස විභතති ආරො
පෙසි, සමාධි ඡිතිවෙචාති ඤ්ඤා ඡස්ස ආනෙස්ස විභතති ආරොපෙසි,
පඤ්ඤා සත්තකිච්චාති ඤ්ඤා සත්තස්ස ආනෙස්ස විභතති ආරොපෙසි].

තද්‍රිදං ඔපමිමං, එකො කිර පණ්ණිතො රජා රහොගතො විනෙතසි,
ඉමං රජතුලස්සන්තො න යථා වා තථා වා බාදිතබ්බං, සිප්පානුච්ඡිකං
වෙතනං වසෙසිස්සාමි ති. සො සබ්බො සිප්පිකො සන්තිපාතාපෙත්වා
එකෙක සිප්පං පජානනො² පකෙකාසථා ති ආග. එවං පකෙකාසීය
මානා අධාරස ජනා උට්ඨිත්ථිස්ස, තෙසං එකෙකං පටිච්චංසෙ දූපෙත්වා විස්ස
ජෙජසි, ඤෙ ඤෙ සිප්පානි ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ පන සත්ත
ජනා ආගමිස්ස, තෙසං ඤෙ ඤෙ පටිච්චංසෙ දූපෙසි, තිණි සිප්පානි
ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ එකොව ආගඤ්ඤි, තස්ස තයො
පට්චිංසෙ දූපෙසි, වත්තාරි සිප්පානි ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ
ඤෙ ජනා ආගමිස්ස, තෙසං වත්තාරි වහාරි පටිච්චංසෙ දූපෙසි, පඤ්ඤා
සිප්පානි ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ එකො පි න ආගඤ්ඤි, ඡ
සිප්පානි ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ එකො ව ආගඤ්ඤි, තස්ස ඡ
පටිච්චංසෙ දූපෙසි, සත්ත සිප්පානි ජානන්තා ආගච්ඡන්තු ති වුත්තෙ
එකොව ආගඤ්ඤි, තස්ස සත්ත පටිච්චංසෙ දූපෙසි. තත්ථ පණ්ණිතො
රජා විය අනුත්තරෙ ධම්මරජා, සිප්පජානනකා විය විතතවිතතභග
වසෙන උප්පන්නා ධම්මො, සිප්පානුච්ඡිකාවෙකතවසිත්තං විය කිච්ච
වසෙන වෙසං තෙසං ධම්මානං විභතතිආරොපණං. සබ්බො පි පනෙ
තෙ ධම්මො එස්ස පඤ්ඤාකවසෙන කුන්තභගවසෙන ඉන්ද්‍රියවසෙන මහා
වසෙන බලවසෙන මුලවසෙන කාමපථවසෙන ලොකපාලවසෙන

1-4 අනුපුබ්බං [1. 2. 3. 4 නත්ථි () සබ්බෙත්ථ උභයො විය දිස්සතෙ

2-4 සිප්පං පජානනො

පසසද්ධිවසෙන ලෙහනාවසෙන මුද්දිනාවසෙන කමමඤ්ඤනාවසෙන පාතුඤ්ඤනාවසෙන උප්පුකතාවසෙන සතිසමප්පඤ්ඤවසෙන සමප විපසනාවසෙන පඤ්ඤානවිපසනාවසෙන, ති සත්තරාස රාසයො හොනන්ති.

බමුණදාසවාරකථා නිවේදන.

ඉදුනි තානෙව ධම්මදෙසසවාරෙ පාළි ආරාලනානි ඡතාඤ්ඤා පදනි විභජ්ඣා දසෙසාං. **කතමො තස්මිං සමයෙ ඵයොං හොති** ති ආදිනා නයෙන තිදෙසසවාරෙ ආරඥො. තත් පුච්ඡා තාව අග මනේවා, යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං සොමනස්සභගතං තිහෙත්තු කං අසඛාරිකං මහාවිතනං උපපජ්ජති, තස්මිං සමයෙ ඵයොං හොති ති වුතො, කතමො සො ඵයොං ති ඉමිනා නයෙන සබ්බපුච්ඡාසු අනේවා වෙදිතබ්බො. **සො තස්මිං සමයෙ ඵයොං** ති තස්මිං සමයෙ යො ජුසනකවසෙන උපපනො ඵයොං සො ඵයොං ති. ඉදං ඵයොස්ස සභාවදීපනො සභාවපදං නාම; **ජුසනා** ති ජුසනාකාරෙ; **සමුජුසනා** ති සමුජුසනාකාරෙව; උපසංයෙන පදං වසේඨිතො වුතො, **සමුජුසිනනනන** ති සමුජුසිනනාවො; අයං පනෙත්ථ යොජනා, යො තස්මිං සමයෙ ජුසනකවසෙන **ඵයොං**; යා තස්මිං සමයෙ ජුසනා; යා තස්මිං සමයෙ **සමුජුසනා**; යං තස්මිං සමයෙ **සමුජුසිනනන**; අථ වා යො තස්මිං සමයෙ ජුසනකවසෙන **ඵයොං**, අඤ්ඤානා පි ව පරියායෙන **ජුසනා සමුජුසනා සමුජුසිනනනන** ති වුවති. අයං තස්මිං සමයෙ ඵයොං හොති ති. වෙදනාදිනම්පි තිදෙසෙසු ඉමිනා ව නයෙන පදයොජනා වෙදිතබ්බො; අයං පනෙත්ථ සබ්බසාධාරණො විභතතිමිතිච්ඡයො.

සාකිමාති හඟවනා පඨමං කාමාවචරං කුසලං මහාවිතං
භාජෙත්වා දුස්සෙතෙනන අතිරේකපණණාසපදාති මාතිකාවසෙත
ඝපෙත්වා පුත ඵකෙකං පදං ගගෙත්වා විභතතිං ආරේපිතාති, තාති
විභතතිං ගව්න්තතාති හි තිති කාරණෙහි විභතතිං ගව්න්තති, නානා
භොගනාති වතුති කාරණෙහි නානාභවතති. අපරදීපනා පනෙත්
දෙව ආනාති ගව්න්ති; කථං ඵතාති හි බ්‍යඤ්ඤාවසෙත උපසංගාවසෙත
අත්ථවසෙතා ති ඉමෙහි තිති කාරණෙහි විභතතිං ගව්න්තති, තත්ථ
“කොඨො කුරුඤ්ඤා කුරුඤ්ඤාතං, දෙසො දුස්සනා දුස්සිතතත”නති
ඵවං බ්‍යඤ්ඤාවසෙත විභතතිගමනං වෙදිතබ්බං; ඵත්ති ඵකොව
කොඨො බ්‍යඤ්ඤාවසෙත ඵවං විභතතිං ගතො. “වාරෙ විවාරෙ අනු
විවාරෙ [උපවිවාරෙ]” ති ඵවං පන උපසංගාවසෙත විභතතිගමනං
වෙදිතබ්බං. “පණ්ඩිතං කොසලං තෙසුඤ්ඤා වෙභව්‍යා විතනා උප
පටිකුඤ්ඤා”ති ඵවං අත්ථවසෙත විභතතිගමනං වෙදිතබ්බං.

තෙසු එසාපදතිදෙසෙ නාව ඉමා තියොයා ටි විහනතියො
ලබනනති. එසොයා පුසනා ති බසඳුනවසෙන විහනතිගමනා හොති.
සමපුසනා ති උපසයාවසෙන, සමපුසිනනනනති අත්වසෙන, ඉමිනා

තයෙන සබ්බපදනිද්දෙසෙසු විගන්තිගමනං වෙදිතබ්බං, නානා
 භොතනාති පි පන නාමනානාතොතන ලක්ඛණනාතොතන කිව්වනා
 නතොතන පටිකෙට්ඨනානාතොතනා ති ඉමෙති වතුගි කාරණෙති නානා
 භොතනි. තත් “කතමො තස්මිං සමයෙ බ්‍යාපාදෙ භොති, යො තස්මිං
 සමයෙ දෙසො උස්සනා”ති එත් ව්‍යාපාදෙ ති වා දෙසො ති වා දෙව පි
 එතෙ කොධා එව, නාමෙන නානතතං ගතා ති එවං නාමනානාතොතන
 නානතතං වෙදිතබ්බං, රුක්ඛෙය්හ ව පඤ්ච පි බක්ඛා එකො ව බක්ඛො
 භොති, එත් පන රුපං රුපපන ලක්ඛණං, වෙදනා වෙදසිතලක්ඛණං,
 සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණං, චෙතනා චෙතසිතලක්ඛණං, විඤ්ඤාණං
 විජානනලක්ඛණං ඉමිනා ලක්ඛණනාතොතන පඤ්චකික්ඛා
 භොතනි, එවං ලක්ඛණනාතොතන නානතතං වෙදිතබ්බං.

“වත්තාරෙ සමවප්පධානා ඉධ භික්ඛු අනුප්පන්නානං පාපකානං
 අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදායංපෙ=විතතං පග්ගණාති පදගති”ති
 එකමෙව විරියං කිව්වනානාතොතන වතුසු ණානෙසු ආගතං, එවං
 කිව්වනානාතොතන නානතතං වෙදිතබ්බං. “වත්තාරෙ අසඬ්චමා
 කොධගරුතා න සඬ්චමගරුතා, මක්ඛගරුතා න සඬ්චමගරුතා, ලාභ
 ගරුතා න සඬ්චමගරුතා, සකකාරගරුතා න සඬ්චමගරුතා”ති එවමා
 දීසු පන පටිකෙට්ඨනානාතොතන නානතතං වෙදිතබ්බං. ඉමාති පන
 වත්තාරි නානතතාති න එස්සෙ යෙව ලබ්භනති, සබ්බෙසු පි එස්සපඤ්ච
 මකාදීසු ලබ්භනති, එස්සස්ස හි එස්සො ති නාමංපෙ=විතතස්ස විතතනති,
 එස්සො ව පුස්සනලක්ඛණං, වෙදනා වෙදසිතලක්ඛණං, සඤ්ඤා සඤ්ජා
 නනලක්ඛණං, චෙතනා චෙතසිතලක්ඛණං, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛ
 ණං. තථා එස්සො පුස්සනකිව්වො, වෙදනා අනුභවනකිව්වො, සඤ්ඤා
 සඤ්ජානනකිව්වො, චෙතනා චෙතසිත¹කිව්වො, විඤ්ඤාණං විජානන
 කිව්වනති එවං කිව්වනානාතොතන නානතතං වෙදිතබ්බං. පටිකෙට්ඨ
 නානතතං එස්සපඤ්චකෙ නපි.

අලොභාදිතිද්දෙසෙ පන අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතතතනති
 ආදිනා තයෙන ලබ්භති ති එවං පටිකෙට්ඨනානාතොතන නානතතං
 වෙදිතබ්බං; එවං සබ්බපදනිද්දෙසෙසු ලබ්භමානවස්සෙත වතුබ්බිධම්පි
 නානතතං වෙදිතබ්බං. අපරදීපනා පන පදඤ්චි වා හොති දළිකිකම්මං
 වා ති එවං දෙව ණානාති ගච්ඡති. යට්ඨිකොට්ඨා උප්පිලෙතොතන විශ් හි
 සකිමෙව එස්සො ති වුතෙන එතං පදං පුලලිතමණ්ඩිතවිභුසිතං නාම
 න හොති; පුනප්පුනං බ්‍යඤ්ජනවස්සෙත උපසංග්ගවස්සෙත අත්ථස්සෙත
 එස්සො පුස්සනා සමුස්සනා සමුස්සිතතතනති වුතෙන පුලලිතමණ්ඩිත
 විභුසිතං නාම හොති; යථා හි දගරකුමාරං නභාපෙඤා මනොරමං
 වත්ථං පරිදහාපෙඤා පුප්ථාති පිලක්ඛාපෙඤා අකකිති අඤ්ඤාඤා අථස්ස
 නලාටෙ එකමෙව මනොසිලාබ්භිං කරෙය්‍යං, තස්ස න එතතාවතා
 විතතතිලකො නාම හොති, නානාවණ්ණෙති පන පරිවාරෙඤා බිඤ්ඤා

භවෙන සුභෙන විතනතිලකො නාම හොති; එවං සමපදමිදං වෙදිතබ්බං. අයං පදන්ති නාම බ්‍යඤ්ඤාවසෙන උපසංගාවසෙන අත්ථසෙන ච පුනපුනං භණ්ණමෙව දළහිකමං නාම; යථා හි ආවුසො හි වා භනෙත හි වා යකෙබා හි වා සපොසා හි වා වුතෙන දළහිකමං නාම න හොති, ආවුසො ආවුසො භනෙත භනෙත යකෙබා යකෙබා සපොසා සපොසා හි වුතෙන පන දළහිකමං නාම හොති. එවමෙවං සකිදෙව යටි කොටියා උපපිට්‍රෙනෙතන විය එසොසා හි වුතෙන පදං දළහිකමං නාම න හොති, පුනපුනං බ්‍යඤ්ඤාවසෙන උපසංගාවසෙන අත්ථ වසෙන එසොසා පුසනා සමපුසනා යමපුසිතතනනි වුතෙන යෙව දළහිකමං නාම හොති හි; එවං අපරදිපනා දෙව ආනාති ගෙව්ති. එතස්සාපි වසෙන ලබ්‍හමානකපදනිද්දෙසෙසු සබ්බත් අත්ථො වෙදිතබ්බං. අයං නස්මිං සමසෙ එසොසා හොති හි යසමිං සමසෙ පඨමං නාමා වචරං මහාකුසලවිතතං උපපජ්ජති. තස්මිං සමසෙ අයං එසොසා නාම හොති හි අයං නාම එසංපදනිද්දෙසස්ස වණ්ණනා, ඉතො පරෙස්ස පන වෙදනාදිතං පදනං නිද්දෙසෙසු විසෙසමතතමෙව වණ්ණසිසාම, සෙසං ඉධ වුතතතයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

යං නස්මිං සමසෙ හි එත්ති කිඤ්ඤාපි භවමා නස්මිං සමසෙ වෙදනා හි ආරඬං, සානපදවසෙන පන යනති වුතනං; නජ්ජා මනො විඤ්ඤාණධාතු සමථස්සජනති එත්ති නජ්ජා වුවෙති තස්ස සාතස්ස සුඛස්ස අනුවත්තිකා සාරුප්පා; අනුවත්තිකෙත්ථා හි අයං නජ්ජාසද්දො හොති, යථා “නජ්ජං තස්සාරුප්පං¹ කථා මනෙතති”ති, තෙති වා රුපාදිති ආරම්භෙති ඉමස්ස ව සුඛස්ස පච්චයෙති ජාතා හි පි නජ්ජා; මනොවිඤ්ඤාණමෙව නිස්සතතවෙසිත ධාතු ති=මනොවිඤ්ඤාණධාතු; සමථස්සතො ජාතං සමථස්සෙ වා ජාතනති සමථස්සජං; විතනතිස්සි තතතා වෙතසිකං; මධුරවෙසිත සාතං; ඉදං වුතනං හොති. “යං තස්මිං සමසෙ යථා වුතෙනන අත්ථෙන නජ්ජාය මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා සමථස්සජං වෙතසිකං සාතං අයං නස්මිං සමසෙ වෙදනා හොති”ති, එවං සබ්බපදෙති සද්ධිං යොජනා වෙදිතබ්බං. ඉදති වෙතසිකං සුඛනති ආදිසු වෙතසිකපදෙන කාසිකසුඛං පටිකඛිපති, සුඛපදෙන වෙතසිකං දුක්ඛං. වෙතොසමථස්සජනති විතතසමථස්සෙ ජාතං; සාතං සුඛං වෙදසිතනති සාතං වෙදසිතං න අසාතං වෙදසිතං; සුඛං වෙදසිතං න දුක්ඛං වෙදසිතං; පරතො තිණි පදති ඉත්තිලිඛවසෙන වුතනාති සාතා වෙදනා න අසාතා, සුඛා වෙදනා න දුක්ඛා හි, අයමෙව පනෙත් අත්ථො.

සඤ්ඤාතිද්දෙසෙ නජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමථස්සජනති තස්සා කුසලසඤ්ඤාය අනුවත්තිකාය මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා සමථස්සමති ජාතා; සඤ්ඤා හි සභාවනාමං; සඤ්ඤානනා හි සඤ්ඤානනාකාරො; සඤ්ඤාති නත්තනති සඤ්ඤාතිතභාවො; වෙතනාතිද්දෙසෙ පි ඉමිනාව තයෙන වෙදිතබ්බං.

1-1. 2. 3. 4 තස්ස සාරුප්පං.

විහනුන් දෙදසෙ විහනුවිවිහනුන්ගේ විහනු; ආරම්භණං මිනමානං ජානාති ති=මනො; මානසනති මනො එව; “අනුලක්ඛවණේ පාසො යවායං චරති මානසො”ති ති එත් පන සමපසුත්තකධමෙමා මානසොති වුත්තො.

“කථං ති හගවා නුය්හං සාවනො සාසනෙ රතො

අපත්තමානසො සෙවො කාලං කසිරු ජනෙසුතො”ති.¹

එත් අරහත්තං මානසනති වුත්තං, ඉධ පන මනො ව මානසං; බ්‍රහ්මභවසෙන හෙතං පදං වසතිනං; හදසනති විත්තං; “විත්තං වා තෙ බිපිසාමි හදයං වා තෙ ඵාලෙසාමි”ති එත් උරේ හදයනති වුත්තං, “හදයං හදයං මසෙද්දෙ අසෙද්දෙ තච්ඡති”ති එත් විත්තං, “වකං හදය”නති එත් හදයවජ්ඣ, ඉධ පන විහතමෙව අභ්‍යන්තරධේයන හදයනති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධධේයන පණ්ඩරං; හවසිං සකායෙතං වුත්තං, යථා “පහසාරමිදං භික්ඛවෙ! විත්තං තස්සෙවො ආගන්තුකෙති උපකතිලෙසෙති උපකතිලිප්පි”නති, තතො තිත්තිත්තත්තා පන අකුසලමපි ගඞ්ඛාය තිත්තිත්තා තදි ගඞ්ඛා විශ්ගොධාවරිතො තිත්තිත්තා ගොධාවරී විශ් ව පණ්ඩරතෙත්ව වුත්තං.

මනො මානසනනති ඉධ පන මනොග්ගහණං මනසෙව ආයතනවාදිපත්තං, තෙනෙතං දීපෙති, නසිදං දෙවොයත්තං විශ් මනසං ආයතනත්තා මනායත්තං; අථ වො මනො එව ආයත්තං මනායතනනති, හත් නිවාසධානධේයන ආකාරධේයන සමොසරණධානධේයන සඤ්ජාතිදෙසධේයන කාරණධේයන ව ආයත්තං වෙදි තබ්බං. තථා ති “ලොකෙ ඉසාරුයත්තං වාසුදෙවොයත්ත”නති ආදිසු නිවාසනධානං ආයතනනති වුළුති, සුවණ්ණායත්තං රතනායතනනති ආදිසු ආකරේ, සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවනති තං විගඞ්ඛමා”ති ආදිසු සමොසරණධානං, “දකිණිපපො ගුත්තං ආයතන”නති ආදිසු සඤ්ජාතිදෙසො, “හත්තත්තෙව සකිතිතබ්බං පාපුණාති සති සති ආයතනෙ”ති ආදිසු කාරණං, ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසධේයන සමොසරණධේයන කාරණධේයනා ති තිවිධො පි වට්ඨති. එසාදයො හි ධම්මා එත් සඤ්ජායනති ති සඤ්ජාතිදෙසධේයන පි එතං ආයතනං, බිතිඤ්ඤා රූපසද්දගකිරසමොච්ඡබ්බා ආරම්භණවාතෙ² පතෙත් මසරනති ති සමොසරණධේයන පි ආයතනං, එසාදිතං පන සහජාතාදිපව්වයධේයන කාරණත්තා කාරණධේයන පි ආයතනනති වෙදි තබ්බං. මතින්ද්‍රියං වුත්තත්තමෙව.

විජානාති ති=විසුද්ධි; විසුද්ධිණමෙව බකො=විසුද්ධිණකා කො; තස්ස රුභි ආදිවසෙන අත්තො වෙදි තබ්බං. “මහාඋදකකක කොකෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති”ති එත් හි රුසධේයන බකො³ වුත්තො, “සිලකකිකො සමාධිකකිකො”ති ආදිසු ගුණධේයන, “අද්දසා වො ගගවා මහත්තං දුරුකකික”නති එත් පණ්ණත්තිමත්තධේයන, ඉධ පන

රුලිනිමො බමණි වුමනො, රුසටෙයන හි විසුද්ධාණකකමියො එක දෙසො එකං විසුද්ධාණං, තසො යථා රුකකියො එකදෙසං ජිහ්වෙනො රුකකං ජිහ්වති ති වුවනි, එවමෙව විසුද්ධාණකකමියො එකදෙසගුනං එකමපි විසුද්ධාණං රුලිනිමො විසුද්ධාණකකමියො හි වුතනං.

තප්පා මනෝවිසුද්ධාණධාතු හි තෙසං ඵය්‍යාදිනං ධම්මානං අනුවත් විනා මනෝවිසුද්ධාණධාතු; ඉමයම් හි පදෙ එකමෙව විතතං මින නටෙයන මනෝ විජානනටෙයන විසුද්ධාණං සභාවටෙයන නියසනන ටෙයන වා ධාතු හි තිති නාමෙහි වුතනං, ඉති ඉමයම් ඵය්‍යපඤ්චකෙ ඵය්‍යො තාව යසමා ඵය්‍යො එව න තප්පා මනෝවිසුද්ධාණධාතු සමඵය්‍යජො, විතතඤ්ච යසමා තප්පා මනෝවිසුද්ධාණධාතු එව, තසමා ඉමයම් පදඤ්චකෙ තප්පා මනෝවිසුද්ධාණධාතුසමඵය්‍යජා පඤ්ඤානති! න ආරොපිතා. විතතකපදදීප්ප පන ලබ්භමානා පි ඉධ පරිච්ඡින්නතතා න උද්ධවා, ඉමෙසඤ්ච පන ඵය්‍යපඤ්චකානං ධම්මානං පාරිශෙකකං පාරිශෙකකං විනිබ්භාගං කත්වා පඤ්ඤානති උද්ධරමානෙන භගවතා දුක්කරං කතං, නානාඋදකානං හි නානාතෙලානං වා එකභාජනෙ පකම්පිත්වා දිවසං නිමමිතානං චණ්ණගඤ්චරසානං නානතාය දිස්වා වා සායිත්වා වා සායිත්වා වා නානාකරණං සකකා භවෙය්‍ය ඤාතුං, එවං සනෙන පි තං දුක්කරනති වුතනං. සමමාසමුද්ධෙන පන ඉමෙසං අරුපිනං විතතවෙතසිකානං ධම්මානං එකාරමමණෙ වතතමානානං පාරිශෙකකං පාරිශෙකකං විනිබ්භාගං කත්වා පඤ්ඤානති උද්ධර මානෙන අතිදුක්කරං කතං, තෙනාහ ආයසමා නාගසෙනතෙරො:- “දුක්කරං මහාරජ! භගවතා කතනති, කිං භනෙන! නාගසෙන! භගවතා දුක්කරං කතනති, දුක්කරං මහාරජ! භගවතා කතං යං ඉමෙසං අරුපිනං විතතවෙතසිකානං ධම්මානං එකාරමමණෙ වතත මානානං වච්ඡානං අකතානං අයං ඵය්‍යො අයං වෙදනා අයං සඤ්ඤා අයං වෙතනා ඉදං විතත”නති, ඔපමමං භනෙන! කරොති ති, යථා මහාරජ! කොවිදෙව පුරිසො නාවාය සමුද්දං අපේකාගහෙත්වා හත්ථ පුටෙන උදකං ගහෙත්වා ජ්වහාය සායිත්වා ජානෙය්‍ය නුබො මහාරජ! සො පුරිසො ඉදං ගභ්භාය උදකං ඉදං යමුතාය උදකං ඉදං අවිරවතියා උදකං ඉදං සරභාය උදකං ඉදං මහියා උදකනති, දුක්කරං භනෙන! නාගසෙන! ජාතිතුනති, තතො දුක්කරතරං මහාරජ! බො භගවතා කතං යං ඉමෙසං අරුපිනං විතතවෙතසිකානං ධම්මානං=පෙ=ඉදං විතතනති.

විතකකතිද්දෙසෙ තකකණ්වසෙන **කතෙකානා;** තසං කිත්තකං තකෙකසි කුමහං තකෙකසි සකටං තකෙකසි යොජනං තකෙකසි අභියොජනං තකෙකසි ති එවං තකකණ්වසෙන පවතති වෙදිතබ්බා, ඉදං තකකසං සභාවපදං, විතකකණ්වසෙන **විකතෙකානා;** බලවතර තකකසෙය්‍යතං නාමං; සුට්ඨිකපපනවසෙන **සබ්බකපපා;** එකග්ගවිතතං

ආරම්භේ අපොති ති=අපසණා; උභයපදං උපසංයොන වඩ්ඪිතං, බලවතරු වා අපසණා=ව්‍යාපසණා; ආරම්භේ විතතං අතිතිරො පෙති පතිට්ඨාපෙති ති=වෙදනසො අභිනිශේපණා; යථාචරාය නියාතිකතාය ව කුසලභාවප්පතො පසන්ථා සඛකපො ති=සමමා සඛකපො;

විචාරනිද්දෙසෙ ආරම්භේ වර්ණකවසෙන වාණි; ඉදමස්ස සභාවපදං, විවර්ණකවසෙන විවාණි; අනුගතත්වා විවර්ණවසෙන අනුවිවාණි; උපගතත්වා විවර්ණවසෙන උපවිවාණි ති උපසංය වසෙන වා පදති වඩ්ඪිතාති; ආරම්භේ විතතං සරං විශ ජයාය අනු සන්දහිත්වා සපනතො විතතස්ස අනුසංඛානි නා; ආරම්භේ අනුපෙකති මානො විශ තිට්ඨති ති=අනුපෙකතිණනා; විවර්ණවසෙන වා උපෙකතිණනා=අනුපෙකතිණනා; පිතිතිද්දෙසෙ පිති ති සභාවපදං, පවුදි තස්ස භාවො=පාමොජ්ජං; ආමොදනාකාරො=ආමොදනා; පමොදනා කාරො=පමොදනා; යථා වා හෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණෙහාදක සිතොදකානං වා එකතො කාරණං මොදනා ති වුවවති, එවමයමපි. බමොනං¹ එකතො කාරණෙන මොදනා, උපසංයවසෙන පන වඩ්ඪිත්වා ආමොදනා පමොදනා ති වුත්තා. භාසෙති ති=භාසො; පභාසෙති ති=පභාසො; හට්ඨපහට්ඨාකාරානමෙතං අධිවචනං; විතති ති=විතතං; ධනස්සෙතං නාමං; අයං පන සොමනස්ස පවචයත්තා විතතිසරිකතිතාය මිතති; යථා ති ධනිනො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උපපජ්ජති, එවං පිඤ්චො ව පිතිං පටිච්ච සොමනස්සං උපපජ්ජති, තස්මා විතති ති වුත්තා. තුට්ඨසභාවසණ්ඨතාය පිතිඤා එතං නාමං; පිතිමා පන පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අභිතුග්ගතත්තා උදග්ගො ති වුවවති, උදග්ගස්ස භාවො=ඛදග්ගා; අත්තනො මනතා=අත්තමනිනා; අතතිරඤ්ඤා ති මනො උක්ඛපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම න භොති, අතිරඤ්ඤා පුබ්බපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම භොති, ඉති අත්තනො මනතා=අත්තමනිනා; සකමනතා සකමනස්ස භාවො ති අන්ථො; සා පන යස්මා න අඤ්ඤාස්ස කස්සචි අත්තනො මනතා විතතස්සෙව පනෙසො භාවො වෙතසිකො බමෙමා, තස්මා අත්ත මනිනා විතතස්සා ති වුත්තා.

එකග්ගතානිද්දෙසෙ අවලභාවෙන ආරම්භේ තිට්ඨති ති=සිති; පරතො පදච්චයං උපසංයවසෙන වඩ්ඪිතං, අපිච්ච සමපසුත්තබමෙ ආරම්භේ මති සමපිණෙතිනා තිට්ඨති ති=සමපිණි; ආරම්භේ ඔගා හෙත්වා අනුපට්ඨිත්වා තිට්ඨති ති=අවට්ඨිති; කුසලපකිසමිං ති වත්තාරො බමො ආරම්භේ ඔගාහනති සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤා ති, තෙනෙව සද්ධා ඔක්කප්පනා ති වුත්තා, සති අපිලාපනතා ති, සමාධි අවට්ඨිති ති, පඤ්ඤා පරියොගාහනා ති; අකුසලපකෙව පන තයො බමො ආරම්භේ ඔගා හනති තණ්හා දිට්ඨි අපිජ්ජා ති, තෙනෙවෙතෙ ඔසා ති වුත්තා. විතෙන

කඤ්ඤා පනෙත්තං න බලවතී හොති. යථා හි රජ්‍යධානධානො උද
 කෙන සිද්ධිත්වා සමමධෙයී ථොගමෙව භාලං රජො සන්නිසිදති,
 සුභබ්‍රහ්ම සුභබ්‍රහ්ම පුත පාතිභාවෙන චුට්ඨාති, එවමෙව අකුසල
 පනෙති විතෙතකඤ්ඤා න බලවතී හොති. යථා පත තසමිං ණානෙ
 සටෙති උදභං ආසිඤ්ඤිත්වා කුද්දලෙන බණ්ණිත්වා ආකොටත මජ්ඣන
 සට්ඨානාති කත්වා උපලිභෙන ආදසෙ විය ඡායා පඤ්ඤායති, වස්ස
 සතාතිකකමෙ පි තං මුහුත්තකතං විය හොති, එවමෙව කුසලපනෙති
 විතෙතකඤ්ඤා බලවතී හොති. උද්ධච්චිවිනිච්ඡාවසෙන පවගතස්ස
 විසාහාරස්ස පටිපක්ඛතො අවිසාහාරො; උද්ධච්චිවිනිච්ඡාවසෙන
 ගච්ඡන්තං විතං විකම්පති නාම; අයං පත තථාවිධො විකෙතො න
 හොති ති=අවිකෙතො; උද්ධච්චිවිනිච්ඡාවසෙනෙව විතං විසාහටං
 නාම හොති. ඉතොවිතො වගරියති¹, අයං පත එවං අවිසාහටස්ස මාන
 සස්ස භාවො ති අවිසාහටමානතා; සමථො ති තිවිධො සමථො විතා
 සමථො අධිකරණසමථො සබ්බසංඝාරසමථො ති, තත්ථ අට්ඨප්පු සමා
 පතතිස්ස විතෙතකඤ්ඤා විතතසමථො නාම; තං හි ආගමෙව විතතවල
 තං විතතවිප්ප්ඤ්ඤා සමමති උපසමමති තස්මා සො විතතසමථො ති
 චුට්ඨති. සමමුඛාවිතයාදිසත්තවිධො [සමථො] අධිකරණසමථො නාම;
 තං හි ආගමෙව තාති තාති අධිකරණාති සමමතති චුපසමමතති, තස්මා
 සො අධිකරණසමථො ති චුට්ඨති, යස්මා පත සබ්බ සංඝාරා තිබ්බාණං
 ආගමෙව සමමතති චුපසමමතති, තස්මා තං සබ්බසංඝාරසමථො ති
 චුට්ඨති, ඉමසමිං අනෙව විතතසමථො අධිපෙපතො. සමාධිලක්ඛණේ
 ඉද්ධං කාරෙති ති=සමාධිඤ්ඤා; උද්ධච්චි න කාමපති ති=සමාධි
 බලං; සමමාසමාධි ති යථාවසමාධි ති යසාතිකසමාධි කුසලසමාධි;

සද්ධිඤ්ඤාතිදෙසෙ බුද්ධාදිගුණානං සද්දහනවසෙන=සද්ධා; බුද්ධා
 දිති වා රතනාති සද්දහති පතතියායති ති=සද්ධා; සද්දහනා ති සද්ද
 හනාකාරො; බුද්ධාදිනං ගුණෙ ඔගාහති භිඤ්ඤා විය අනුපවිසති ති=
 ඔහප්පනා ති; බුද්ධාදිනං ගුණෙස්ස එවාය සත්තා අතිවිය පසිදනති
 සයං වා අතිප්පසිදති ති=අතිප්පසාදෙ; ඉද්ධති යස්මා සද්ධිඤ්ඤාදිනං
 සමාසපදනං වසෙන අඤ්ඤාසමිං පරියායෙ ආරඥො ආදිපදං ගහෙත්වා
 පදභාජනං කරියති, අයං අභිධමෙව ධම්මතා, තස්මා පුත සද්ධා ති
 චුතතං. යථා වා ඉඤ්ඤා ඉඤ්ඤා ඉඤ්ඤා න තථා ඉදං, ඉදං පත සද්ධාව
 ඉඤ්ඤා=සද්ධිඤ්ඤානති එවං සමානාධිකරණභාවසද්ධානත්මෙ පුත සද්ධා
 ති චුතතං. එවං සබ්බපදතිදෙසෙස්ස ආදිපදස්ස පුත වචනෙ පයොජනං
 වෙදිතබ්බං. අධිමොක්ඛලක්ඛණේ ඉද්ධං කාරෙති ති=සද්ධාඤ්ඤා;
 අස්සද්ධියෙ න කාමපති ති=සද්ධාබලං;

චරිය ඤ්ඤා තිදෙසෙ වෙනසිංහො ති ඉදං චරියස්ස තියමනො වෙන
 සිභවාදිපනත්තං චුතතං, ඉදං හි චරියං. “යදපි භික්ඛවෙ! කාසිකං
 චරියං තදපි චරියසමමානසිංහො, යදපි වෙනසිකං චරියං තදපි චරිය

සමොඤ්ඤානං, ඉති හිදං උදෙසං ආගමන්ති”ති එවමාදිසු සුත්තෙසු වඩකමාදීති කාලේනාසං උපපන්නතො කාසිකානි වුවමානමපි කාසිකවිඤ්ඤාණං විශ්කාසිකං නාම නත්ති. වෙනසිකමෙව පනෙනනති දීපෙතො වෙනසිකොති වුත්තං. විජිසාරමොහොති විරියසංකාපො ආරමොහො; ඉමිනා සෙසාරමොහො පටිකම්පති. අයං හි ආරමොහොදො, කමෙම ආපනතියං කිරියායං විරියෙ හිංසාය විකොපනෙති අනෙකෙසු අත්ථෙසු ආගතො.

“යං කිසුචි දුක්ඛං සමොහාති සබ්බං ආරමොහොපච්චයා,
ආරමොහො නිරුධ්මෙන නත්ති දුක්ඛස්ස සමොහො”ති.

එත්ථ හි කල්මං ආරමොහොති ආගතො, “ආරමොහො හොති¹ ව චිප්පටි ඤාතී ව හොති”ති එත්ථ ආපනති, “මහායස්ස ධාරාමොහො න තෙ හොතති මහපථලා”ති එත්ථ සුපුස්සාපනාදිකිරියා, “ආරහථ! තික්ඛමථ! සුඤ්ඤථ! බුද්ධසාසනෙ”ති එත්ථ විරියං, “සමණං ගොතමං උද්දියං පාණං ආරහන්ති”ති එත්ථ හිංසා, “බිජ්ගාම භූතගාම සමාරමොහො පටිච්චනො හොති”ති එත්ථ ඡේදනභවස්සන්ධාදිකං විකොපනං, ඉධ පන විරියමෙව අධිපෙත්තං; තෙනාහ “විරියාරමොහොති විරියසංකාපො ආරමොහො”ති, විරියං හි ආරමොහොකමසෙන ආරමොහොති වුවමති. ඉදමස්ස සභාවපදං, කොසල්පතො තික්ඛමණ්වසෙන=තික්ඛමො; පරං පරං යානං අක්ඛ මණ්වසෙන=පරක්ඛමො; උග්ගනත්තා යාන²වසෙන=උග්ගමො; ව්‍යායා මනවසෙන=ව්‍යායාමො; උස්සාහනවසෙන=උස්සාහො; අධිමත්තුස්සා ගනවසෙන=උස්සාලො; විරහාවට්ඨන=ථාමො; විතතවෙනසිකානං ධාරණවසෙන අචිච්ඡේදනො වා පච්චත්තනවංසන කුසලසන්නානං ධාරෙති ති=ධිති; අපරෙ නයො, තික්ඛමො වෙසො කාමානං පනුද නාය, පරක්ඛමො වෙසො බික්ඛනච්ඡේදනාය, උග්ගමො වෙසො ඔස්සා තිත්ථරණාය, වායාමො වෙසො පාරිභ්ගමනට්ඨන, උස්සාහො වෙසො පුබ්බභ්ගමට්ඨන, උස්සාලො වෙසො අධිමත්තට්ඨන, ථාමො වෙසො පලික්ඛණාවනනාය, ධිති වෙසො අවට්ඨිතිකාරිනායාති.³

කාමං තවො ව නහාරු ව අට්ඨි ව අවසිස්සතු ති එවං පච්චත්තිකාලෙ අසිච්චපරක්ඛමනවසෙන=අසිච්චපරක්ඛමනා; පිරපරක්ඛමො දළහ පරක්ඛමොති අත්ථො; යසමා පනෙනං විරියං කුසලකම්මකරණධාතූනෙ ඡන්දං න තික්ඛිපති ධුරං න තික්ඛිපති න ඔතාරෙති න විස්සරෙති අනොසකතිතමානසනං ආවහති. තසමා අතික්ඛිතානඡන්දනා අතික්ඛි තනබ්බතාති වුත්තං, යථා පන නජ්ජාදිකො උදකසමනනධාතූනෙ ධුර වාහගොණං ගණ්හථාති වදන්ති, සො ජණ්ණොනා භූමිං උපපිලෙකාපි ධුරං වහති භූමියං පතිතුං න දෙනි, එවමෙවං විරියං කුසලකම්ම

1-1, 2, 3 ආරමොහොති

2-4 උග්ගනත්තා යානං

3-1, 2, 3 අවට්ඨිතිකාරිනායාති

5 උපපන්නා යාමන

කරණධානෙ ධුරං උක්ඛිපති පඤ්ඤානි, නසමා ධුරසමපග්ගානො ති
වුත්තං. පඤ්ඤාලක්ඛණේ ඉද්ධං කාරෙති ති=විජිසිද්ධං; කොසල්ප
න කල්පති ති=විජිසබලං; යථාවතීයසාතිකකුසලවායාමතාය සමමා
වායාමො;

සතිඤ්ඤානිදේසෙ සරණකවසෙන සති; ඉදං සතියා සභාවපදං,
පුනපුනං සරණතො අනුසාරණවසෙන අනුසාති; අතිවුමං ගන්ධා
විය සරණතො පරිසාරණවසෙන පටිසාති; උපසංගවසෙන වා වඩ්ඛිත
මහතමෙන; සරණාකාරො සරණායා; යසමා පන සරණතා ති තිණණං
සරණනම්භි නාම; නසමා තං පරිසෙධෙත්තුං පුන සතිඤ්ඤාණං කතං,
සතිසංඛිතා සරණතා ති අයං හෙත්ථ අත්ථො; සුතපරිසන්තිගණධාර
ණභාවතො ධාරණායා; අනුපටිසන්තසංඛිතෙන මහාගතවේදන අපිලා
පනභාවො අපිලාපනායා; යථාති ලාබුකවායාදිති උදකො පලවන්ති
න අනුපටිසන්ති න තථා ආරම්භණේ සති, ආරම්භණසේනසා අනුපටි
සති නසමා අපිලාපනායා ති වුත්තං, විරක්ඛවිරහාසිත්තං න පමුඤ්ඤා
නභාවො අපමුඤ්ඤානායා; උපධිනාලක්ඛණේ [ප්‍රොහනලක්ඛණේ පි]
ඉද්ධං කාරෙති ති=ඉද්ධං; සතිසංඛිතං ඉද්ධං=සතිද්ධං; පමාදෙ
න කල්පති ති=සතිබලං; යථාවසති නිසාතිකසති කුසලසති ති
සමමාසති;

පඤ්ඤාඤ්ඤානිදේසෙ තස්ස තස්ස අත්ථස්ස පාකවකරණසංඛිතෙන
පඤ්ඤාපනවේදන පඤ්ඤා; තෙන තෙන වා අතිව්වාදිනා පකාරෙන
ධම්මෙ ජානාති ති පි=පඤ්ඤා; ඉද්ධං සභාවපදං, පජානනාකාරෙ
පජනායා; අතිව්වාදිති විචිතාති ති=විචිතො; පටිච්ඡෙදො ති උපසංගෙන
පදං වඩ්ඛිතං; වතුසවධම්මෙ විචිතාති ති=ධම්මවිචිතො; අතිව්වාදිනං
සලලක්ඛණවසෙන=සලලක්ඛණා; සා යෙව උපසංගනානතෙත්තන උප
ලක්ඛණා පටිවුපලක්ඛණා ති වුත්තං. පණ්ණිතස්ස භාවො=පණ්ණිවම්භං;
කුසලස්ස භාවො=කොසලං; තිපුණස්ස භාවො=නෙපුණ්ණං;
අතිව්වාදිනං විභාවනවසෙන වෙභව්වා; අතිව්වාදිනං විත්තනකවසෙන
විත්තා; යස්ස වා උපපජ්ජති තං අතිව්වාදි ලක්ඛණං විත්තාපෙති ති පි=
විත්තා; අතිව්වාදිති උපපජ්ජති ති=උපපජ්ජනායා; භූමි ති පඨවියා
නාම; අයම්පි සංඤ්ඤාවේදන විත්ථවධම්මං¹ව භූමි වියා ති භූමි; තෙන
වුත්තං “භූමි වුවති පඨවි, තාය පඨවිසමාය විත්ථවාය විපුලාය පඤ්ඤාය
සමන්තාගතො ති භූමිපඤ්ඤා”ති. අපිව පඤ්ඤායෙනං අධිවචනං;
භූමි ති භූතෙ අත්ථ රමති ති පි භූමි; අසති විය සිල්ලවයෙ කිලෙසෙ
මෙධති හිංසති ති=මෙධා; බිප්පං ගහණධාරණවේදන වා මෙධා; යස්ස
උපපජ්ජති තං අත්තගිතපටිපත්තිං² සමපයුග්ගධම්මෙ ව යථාව
ලක්ඛණපටිවෙධෙ පරිණෙති ති³=පටිණාසිතා; අතිව්වාදිවසෙන ධම්මෙ
විපස්සති ති=විපස්සනායා; සමමා පකාරෙති අතිව්වාදිති ජානාති ති=

[] 1. 2. 3. 4 කංචි

2-1, 2, 3, 4 කං. සත්තං. සිත්තපටිපත්තිං.

1-1, 2, 3, 4 විත්තාපටිපත්තිං

3-5 පරිණාමෙති ති

සමපජ්ඣාදි; උපපට්ඨපිපතො සිඛිවෙ චීරිං ආරොපණං. විජ්ඣන පතොදො ච්ඡා උපපට්ඨ ධාවනකං කුට්ඨිතං චීරිං ආරොපණං. විජ්ඣති කි පතොදො විශංපතොදො; දස්සනලක්ඛණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති=ඉන්ද්‍රියං; පඤ්ඤාසංඛාරං ඉන්ද්‍රියං=පඤ්ඤාන්තරං; අවිජ්ජාය න කල්පති ති=පඤ්ඤාබලං; කිලෙසවෙදනට්ඨන පඤ්ඤා ව සන්ධං=පඤ්ඤාසන්ධං; අව්‍යුත්තවට්ඨන පඤ්ඤා ව පාසාදො=පඤ්ඤාපාසාදො; ආලෝකනට්ඨන පඤ්ඤා ව ආලෝකො=පඤ්ඤාආලෝකො; ඔහාස නට්ඨන පඤ්ඤා ව ඔහාසො=පඤ්ඤාඔහාසො; පථොත්තනට්ඨන පඤ්ඤා ව පථොත්තො=පඤ්ඤාපථොත්තො; පඤ්ඤාවතො හි එකපලල භෙකං නිශික්ෂාසා දසසහස්සිලොකධාතු එකාලෝකා එකොහාසා එකපථොත්තා හොති.

තෙනෙනං චුත්තං, ඉමෙසු පන තිස්ස පදෙසු එකපදෙන පි එතස්මිං අත්ථෙ සිද්ධො යාති පතොත්තං “වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ! ආලෝකා, කතමෙ වත්තාරො, වන්ද්‍රලෝකො සුරියාලෝකො අග්ගාලෝකො පඤ්ඤ ලෝකො, ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ! වත්තාරො ආලෝකා, එතද්ධං භික්ඛවෙ! ඉමෙසං වතුන්තං ආලෝකානං යදීදං පඤ්ඤාලෝකො.” තථා “වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ! ඔහාසං=පෙ=වත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ! පථොත්තං”ති සත්තානං අඤ්ඤාසංවසෙන සුත්තාති දෙසිතාති; තදනු රූපෙනෙව ඉධාපි දෙසනා කතා අත්ථො හි අනෙකෙහි ආකාරෙහි විභජ්ජමානො සුවිභවෙනා හොති, අඤ්ඤාථා ව අඤ්ඤා චුජ්ඣති අඤ්ඤා ථා ව අඤ්ඤා ති; රතිකරණට්ඨන පන රතිද්‍රව්‍යකට්ඨන රතිජන කට්ඨන විහතීකතට්ඨන දුලලභපාතුභාවට්ඨන අතුලට්ඨන අනොමසත්තපරිභොගට්ඨන ව පඤ්ඤා ව රතනං=පඤ්ඤාරතනං; න තෙන සත්තා මුක්ඛනති සයං වා ආරම්භෙන න මුක්ඛනති ති=අමොහො; ධම්මවිවයපදං චුත්තන්ධමෙව, කස්මා පතෙනං පුන චුත්තනති? අමො හස්ස මොහපට්ඨකභාවදීපනන්ධං, තෙනෙනං දීපෙති, ස්වායං අමොහො සො න කෙවලං මොහතො අඤ්ඤා ධම්මො, මොහස්ස පන පට්ඨකො ධම්මවිවයසංඛාරො අමොහො නාම ඉධ අධිපෙපතො ති. සමමාදිට්ඨි ති යථාවතීයභාතිකකුසලදිට්ඨි;

ජීවිතින්ද්‍රියතිලෝසෙ සො තෙසං අරූපිනං ධම්මානං ආයු ති තෙසං සමපයුත්තකානං අරූපධම්මානං යො ආයාපනට්ඨන ආයු; තස්මිං හි සති අරූපධම්මා අයහති ගච්ඡනති පවත්තනති තස්මා ආයු ති චුච්චති, ඉදමස්ස සභාවපදං; යස්මා පතෙනෙ ධම්මා ආයුසම්මං යෙව සති තිට්ඨනති යපෙනති¹ යාපෙනති ඉරියහති වත්තනති පාලියනති² තස්මා සිති ති ආදීති චුත්තාති, වචනත්ථො පතෙන් ඵතාය තිට්ඨනති ති=සිති; යපෙනති ති=සපනා; තථා සාපනා; එවං චුජ්ඣත්තානං පන වසෙන පුරිමපදෙ රස්සායනං කතං, එතාය

ඉරියනති නි=ඉරියනා; වහනනති නි=වහනා; පාලයනති නි=පාලනා; ජීවනති ඵනෙනා නි=ජීවිතං; අනුපාලනලිකකේ ඉද්ධං කාරෙති නි=ජීවිතිද්ධං;

තිරිබලනිදේසෙ යං නසමි. සමසෙ නි යෙන ධම්මෙත නසමි. සමසෙ; ලිඛිතවිපල්ලාසං වා කතා යො ධම්මො නසමි. සමසෙති ටි අනො වෙදිකබ්බො. තිදිසිතබ්බො නි උපයොගතේ කරණවචනං, තිරිසිතබ්බසුත්තකං කායදුච්චිතාදිධම්මං තිරියති ජිගුච්ඡති නි අනො; පාපකානනති ලාමකානං; අකුසලානං ධම්මානනති අකොසල සමුත්තානං ධම්මානං; සමාපතති යා නි ඉදමපි උපයොගතේ කරණ වචනං, තෙසං තෙසං ධම්මානං සමාපතතිපටිලාභසමඛිතාවං තිරියති ජිගුච්ඡති නි අනො;

ඔත්තප්පබලනිදේසෙ ඔත්තප්පිතබ්බො නි හෙතෙතේ කරණ වචනං, ඔත්තප්පිතබ්බසුත්තකෙන ඔත්තප්පස්ස හෙතුහුතෙන කාය දුච්චිතාදිතා චුත්තප්පකාරය ව සමාපතති යා ඔත්තප්පස්ස හෙතු හුතාය ඔත්තප්පි භායති නි අනො;

අලොභනිදේසෙ අප්පබ්බතකවසෙන අලොභො; න ප්‍රාභති නි පි=අලොභො; ඉදමස්ස සභාවපදං, අප්පබ්බතා නි අප්පබ්බතාකාරො; ලොභසමඛිති පුංශලො ප්‍රබ්භිතො නාම; න ලුඛිතො අප්පබ්භිතො; අප්පබ්භිතස්ස භාවො=අප්පබ්භිතතනං; සාරගපටිකේඛපතො න සාර ගො නි=අසාරගතො; අසාරජ්ජනා නි අසාරජ්ජනාකාරො; අසාරජ්ජ නස්ස භාවො= අසාරජ්ජිතතනං; න අභිජ්ඣායති නි= අභිජ්ඣා; අලොභොකුසලමූලනති අලොභසංඛාතං කුසලමූලං; අලොභො නි කුසලානං ධම්මානං මූලපච්චයට්ඨෙන පි=කුසලමූලං; කුසලඤ්චිතං මූල පච්චයට්ඨෙන මූලඤ්චා නි පි=කුසලමූලං;

අද්දෙසනිදේසෙ අද්දස්සනකවසෙන අද්දෙසො; න දස්සති නි පි= අද්දෙසො; ඉදමස්ස සභාවපදං, අද්දස්සනා නි අද්දස්සනාකාරො; අද්දස්සි තස්ස භාවො=අද්දස්සිතතනං; බ්‍යාපාදපටිකේඛපතො න ව්‍යාපාදො නි= අබ්‍යාපාදො; තොධදුක්ඛපටිකේඛපතො න බ්‍යාපරේඛා නි=අබ්‍යා පරේඛා; අද්දෙසසංඛාතං කුසලමූලං අද්දෙසොකුසලමූලං; තං චුත්තත්තමෙව.

කායපස්සද්ධිනිදේසාදිසු යස්මා කායො නි තයො ඛක්ඛා අධිපෙත්වා, තස්මා වෙදනාක්ඛංශිකා නි ආදි චුත්තං, පස්සමහනති ඵතාය තෙ ධම්මා විගතදර්ථා භවනති සමස්සාසප්පතතා නි=පස්සද්ධි; දුතියපදං උපසංග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං, පස්සමහනා නි පස්සමහනාකාරො; දුතියපදං උපසංග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං, පස්සද්ධිසමඛිත්තාය පටිපස්සමත්තස්ස ඛක්ඛිත්තයස්ස භාවො=පටිපස්සමත්තතනං; සබ්බපදෙති පී තිණ්ණං ඛක්ඛානං කිලෙසදර්ථපටිපස්සද්ධි ඵච කපිතා, දුතියතයෙන විඤ්ඤා භක්ඛකිස්ස දර්ථපටිපස්සද්ධි කපිතා. ලුත්තා නි ලුත්තාකාරො;

ලුහපරිණාමනා ති ලුහපරිණාමො ඵනෙසං බමමානන්ති=ලුහපරිණාමා, තෙසං භාවො=**ලුහපරිණාමනා**; සිද්ධ සිද්ධං පරිවර්තනාසමන්තා ති චුත්තං හොති. **අදකුන්තනා** ති ගරුභාවපටිකෙට්ඨවචනමෙහං; අනාර්යතා ති අන්තො; **අවික්ඛන්තනා** ති මානාදි¹කිලෙසභාරයං අභාවෙන අථග්ගිතා; එවං පඨමෙන තිණ්ණං බක්ඛානං ලුහතාකාරෙ කට්ඨතො. උභයෙන විඤ්ඤාණකකකිසං ලුහතාකාරො කට්ඨතො. **මුද්දනා** ති මුද්දභාවො; **මද්දවනා** ති මද්දවං චුච්චති සිතිග්ගං මඨං; මුද්දනො භාවො=**මද්දවනා**; **අකකඛලනා** ති අකකඛලභාවො; **අකසීනනා** ති අකසීනභාවො; ඉධාපි පුරිමනසෙන තිණ්ණං බක්ඛානං පච්ඡිමනසෙන විඤ්ඤාණකක කිසං මුද්දභාකාරෙ ව කට්ඨතො, **කම්මඤ්ඤනා** ති කම්මසාධුතා; කුසල ක්‍රියාය විතියොගකම්මතා ති අන්තො; සෙසපද්ධායං බ්‍රහ්මඤ්ඤනවසෙන වධිතිං, පද්ධායෙනාපි හි පුරිමනසෙන තිණ්ණං බක්ඛානං පච්ඡිම නසෙන විඤ්ඤාණකකකිසං කම්මනියාකාරො ව කට්ඨතො.

පගුණනා ති පගුණභාවො; අනාතුරතා තිග්ගිලානතා ති අන්තො; සෙසද්ධායං බ්‍රහ්මඤ්ඤනවසෙන වධිතිං. ඉධාපි පුරිමනසෙන තිණ්ණං බක්ඛානං පච්ඡිමනසෙන විඤ්ඤාණකකකිසං තිග්ගිලානාකාරො ව කට්ඨතො. **උජ්ඣතනා** ති උජ්ඣභාවො; උජ්ඣතනාකාරෙන පවත්තන තා ති අන්තො; උජ්ඣකසං බක්ඛානායං විඤ්ඤාණකකකිසං ව භාවො **උජ්ඣතනා**; **අජිමනනා** ති ගොමුත්තවක්ඛනාවපටිකෙට්ඨපො; **අවක්ඛනා** ති වන්දලොබවක්ඛනාවපටිකෙට්ඨපො; **අකුට්ඨනා** ති නඛගලකොට්ඨවක්ඛනාවපටිකෙට්ඨපො;

යො හි පාපං කත්වා ව න කරොමි ති භාසති සො ගන්ත්වා පට්ඨවා සක්කන්තාය ගොමුත්තවක්ඛනා නාම හොති. යො පාපං කරොන්තො ව භාසාමහං පාපස්සා ති භාසති, සො සෙතුයෙත්ත කුට්ඨතාය වන්දලොබා වක්ඛනා නාම හොති. යො පාපං කරොන්තො ව කො පාපස්ස න භාසෙත්තා ති භාසති, සො නාතිකුට්ඨතාය නඛගලකොට්ඨවක්ඛනා නාම හොති. යස්ස වා තිණ්ණි ච කම්මද්ධාරති අසුඤ්ඤාති සො ගොමුත්තවක්ඛනා නාම හොති. යස්ස යාති කාතිචි දො සො වන්දලොබවක්ඛනා නාම, යස්ස යං කිසුචි එකං සො නඛගලකොට්ඨවක්ඛනා නාම, දීඝභාණකා පනාහු: එකවෙවා හිකුච්ඡ පඨමවයෙ එකවිසතිං අනෙසනාසු ඡස්ස ව අගොවරෙසු වරති, අයං ගොමුත්තවක්ඛනා නාම, එකො පඨමවයෙ වතුපාරිසුද්ධිසීලං පරිපුරෙති, ලජ්ජා කුකකුච්චකො සිකිකාකාමො හොති, මණ්ඩිමවයපච්ඡිමවයෙසු පුරිමසද්ධො, අයං වන්දලොබවක්ඛනා නාම, එකො පඨමවයෙ මණ්ඩිමවයෙ පි වතුපාරිසුද්ධිසීලං පුරෙති, ලජ්ජා කුකකුච්චකො සිකිකාකාමො හොති, පච්ඡිමවයෙ පුරිමසද්ධො, අයං නඛගලකොට්ඨවක්ඛනා නාම තස්ස කිලෙසවසෙන, එවං වක්ඛස්ස පුග්ග ලස්ස භාවො ජිමනතා වක්ඛනා කුට්ඨතා ති චුච්චති. තාසං පටිකෙට්ඨ වසෙන **අජිමනනා**දිකා චුත්තා, බක්ඛාධිට්ඨා නාම දෙසනා කතා, බක්ඛානං

හි එතා අර්ථගතාදිනා නො පුග්ගලස්සා හි, එවං සංකේති පි ඉමෙති පදෙහි පුරිමනශෙන තිණ්ණං ඛක්ඛානං පච්ඡිමනශෙන විඤ්ඤාණකක ඛක්ඛානං හි අරුපිනං ධම්මානං නිකතිලෙසනාය උජ්ජාකාකායෙ ව කපි තො හි වෙදිතබ්බො. ඉදුති යවායං යෙවාපනා හි අප්පණ්වායෙ වුත්තො, තෙන ධම්මුද්දෙසවායෙ දස්සිතානං යෙවාපනානං යෙව සංකේපතො නිද්දෙසො කපිතො හොති හි.

නිද්දෙසවාරකථා හිට්ඨිනා.

එතතාවතා පුච්ඡා සමයනිද්දෙසො ධම්මුද්දෙසො අප්පණ්වායෙ උද්දෙසවායෙ වතුති පරිචේත්තෙති, පුච්ඡා සමයනිද්දෙසො ධම්ම නිද්දෙසො අප්පණ්වායෙ නිද්දෙසවායෙ වතුති පරිචේත්තෙති හි අධිපරි චේත්තදපතිමණ්ඩිතො ධම්මවචන්දනවායෙ නිට්ඨිතො හොති.

ඉදුති නසමිං වො පන සමසෙ වත්තාගෙ ඛක්ඛානො හොති හි සංගහවාරෙ අරඬො. සො උද්දෙස නිද්දෙස පරිනිද්දෙසානං වසෙන තිවිධො හොති. තත්ථ නසමිං වො පන සමසෙ වත්තාගෙ ඛක්ඛානං හි එවමාදිකො උද්දෙසො [භගවො නසමිං සමසෙ වත්තාගෙ ඛක්ඛානං හි ආදිකො නිද්දෙසො.] භගවො නසමිං සමසෙ වෙදනා කකඬො හි ආදිකො පරිනිද්දෙසො හි වෙදිතබ්බො. තත්ථ උද්දෙස වායෙ වත්තාගෙ ඛක්ඛානං හි ආදයො තෙවීසති කොට්ඨාසා හොති, තෙසං එවමන්තො වෙදිතබ්බො. යසමිං සමසෙ කාමාවචරං පඨමං මහාකුසලවිතතං උප්පජ්ජති. යෙ තසමිං සමසෙ විතතඛවසෙන උප්පන්නා ස්පෙකා යෙවාපනතෙ පාලිං ආරුල්ලා අතිරෙක පණ්ණාස ධම්මා තෙ සංකේති පි සංගහස්මානා රුසංකේත වත්තාගෙ ව ඛක්ඛා හොති. හෙට්ඨා වුත්තෙන ආයතනට්ඨන දෙව ආයතනානි හොති. සභාවට්ඨන සුඤ්ඤතට්ඨන නික්ඛායතට්ඨන [දෙව ව ධාතුසො හොති. පච්චයසංඛාරෙන ආහරණට්ඨන] නසො වෙත්ථ ධම්මා ආහාරා හොති, අවසෙසා නො ආහාරා. කිං පනෙන අඤ්ඤ මඤ්ඤස්ස වා තංසමුට්ඨානරූපස්ස වා පච්චයා න හොති? නො න හොති. ඉමෙ පන තථා ව හොති අඤ්ඤථා වානි සමානෙ පි පච්චයන්තෙ අතිරෙකපච්චයා හොති, තසමා ආහාරානි වුත්තා. කථං? එතෙසු හි එස්සානායෙ යෙසං ධම්මානං අවසෙසා විතත වෙතසිකා පච්චයා හොති තෙසඤ්ඤා පච්චයො හොති තිස්සො ව වෙදනා ආහරති; මනොසඤ්ඤාතනාභායෙ තෙසඤ්ඤා පච්චයො හොති, [තයො ව භවෙ ආහරති. විඤ්ඤාණාභායෙ තෙසඤ්ඤා පච්චයො හොති] පටිසංඝිතාමරූපඤ්ඤා ආහරති; නනු ව සො විපාකො ව, ඉදං පන කුසලවිඤ්ඤාණනි? කිඤ්ඤාපි කුසලවිඤ්ඤාණං තංසරිකකතාය පන විඤ්ඤාණාභායෙත්ථ වුත්තං. උප්පත්තකට්ඨන වා ඉමෙ තයො ආහාරානි වුත්තා. ඉමෙ හි සමපසුත්තකධම්මානං කබලිකාරාභායෙ විස

රූපකායසු උපත්ථිතකපච්චයා ගොනති, තෙනෙව චූතං “අරු පිතො ආහාර සම්පයුත්තානං ධම්මානං භංසමුද්ධානානඤ්ච රූපානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයා”ති.

අපරෙ නයො, අරුකුන්තසන්නතියා විසෙසපච්චයත්තා කඛ්ඪි කාරුහාරෙ ව ඉමෙ ව නයො ධම්මා ආහාරං ති චුත්තා. විසෙසපච්චයො, ති-කඛ්ඪිකාරුහාරහකානං සත්තානං රූපකායසු කඛ්ඪිකාරෙ ආහාරෙ, නාමකායෙ වෙදනාය එසො, විඤ්ඤාණසු මනෝසඤ්ච තතා, නාමරූපසු විඤ්ඤාණං, යථා “සෙය්‍යථාපි තිකඛ්චෙ! අයං කායො ආහාරධර්මිකො ආහාරං පටිච්ච තිඨති අනාහාරෙ තො තිඨති, තථ එසුපච්චයා වෙදනා සංඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණ පච්චයා නාමරූප”නති. අධිපතියධෙයින පන අධෙයිව ධම්මා ඉන්ද්‍රියානි ගොනති න අවසෙසා, තෙන චූතං “අධිඤ්ඤානි ගොනති”ති. උපතිරුක්කායනධෙයින පඤ්ඤෙව ධම්මා ක්‍ෂාන්තසානි ගොනති, තෙන චූතං පඤ්චබ්බිකං ක්‍ෂාන්තං ගොති ති. නිශ්පානධෙයින ව ගෙට්ඨධෙයින ව පඤ්ඤෙව ධම්මා මග්ගසානි ගොනති. තෙන චූතං පඤ්චබ්බිකො මග්ගො ගොති ති. කිඤ්චාපි හි අධිබ්බිකො අරියමග්ගො, ලොකීය විතෙත පන එකකඛ්චෙ තිසො විරතියො න ලබ්බනති. තස්මා පඤ්චබ්බිකො ති චූතො.

නනු ව “යථාගතමග්ගො ති ඛො තිකඛු! අරියසොත්තං අධිබ්බිකාසු මග්ගසු අධිවචන”නති ඉමසම්. සුත්තෙ යථෙව ලොකුත්තර මග්ගො අධිබ්බිකො, පුබ්බසාගවිපස්සනාමග්ගො පි තථෙව අධිබ්බිකො ති, යථාගතමග්ගවචනෙත ඉමසුත්තසු දිපිතත්තා ලොකීය මග්ගො පි අධිබ්බිකොත හවිතබ්බනති?, න හවිතබ්බං, අයං හි සුත්තනතිකදෙසනා නාම පරියායදෙසනා, තෙනාහ “පුබ්බෙව ඛො පනස්ස කායකමං වචිකමං ආථවො සුපරිසුද්ධො ගොති ති අයං පන නිපපරියායදෙසනා. ලොකීයවිත්තසම් හි තිසො විරතියො එකකඛ්චෙ න ලබ්බනති තස්මා පඤ්චබ්බිකො ව චූතො ති. අකමපි යධෙයින පන සතෙත ව ධම්මා බලානි ගොනති, මුලධෙයින නයො ව ධම්මා ගෙතු; පුසනධෙයින එකො ව ධම්මො එසො; වෙදසිතධෙයින එකො ව ධම්මො වෙදනා; සඤ්ජානනධෙයින එකො ව ධම්මො සඤ්ඤා; සඤ්ඤෙතනධෙයින එකො ව ධම්මො වෙතනා; විත්තවිචිත්තධෙයින එකො ව ධම්මො විත්තං; රුසධෙයින වෙව වෙදසිතධෙයින ව එකො ව ධම්මො වෙදනාකඛ්චෙයො; රුසධෙයින ව සඤ්ජානනධෙයින ව එකො ව ධම්මො සඤ්ඤාකඛ්චෙයො; රුසධෙයින ව අභිසංඛරණධෙයින ව එකො ව ධම්මො සංඛාරකඛ්චෙයො; රුසධෙයින විත්තවිචිත්තධෙයින ව එකො ව ධම්මො විඤ්ඤාණකඛ්චෙයො; විජානනධෙයින වෙව ගෙට්ඨා චූතො ආයතනධෙයින ව එකමෙව මනාසතනං; විජානනධෙයින අධිපතියධෙයින ව එකමෙව මනිඤ්ඤං; විජානනධෙයින ව සභාවසුඤ්ඤානිසුත්තධෙයින ව එකො ව ධම්මො මනෝවිඤ්ඤාණධාතු නාම ගොති, න අවසෙසා, යථෙතො පන විත්තං යථාචූතෙතන අතෙත

අවසෙසා සබ්බෙ පි ධම්මා එකං ධම්මාසන්නමෙව එකා ව ධම්මධාතු යෙව හොති ති. **සෙ වා පන නසමිං සමයෙ ති** ඉමිනා පන අපරණා වාරෙන ඉධා පි හෙට්ඨා වුත්තා යෙවාපනකා සංඛගතිතා ව, යථා ව ඉධ එවං සබ්බත්ථ; ඉතො පරං හි එත්තකල්පි න විචාරසිසාම, තිද්දෙස පටිතිද්දෙසවාරෙසු හෙට්ඨා වුත්තනසෙතෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංඛගතවාගේ නිට්ඨිතො.

කොට්ඨාසවාරෙ ති පි එත්තසෙව නාමං.

ඉද්දති **නසමිං වො පන සමයෙ ධම්මා හොති** ති සුඤ්ඤත්තවාරෙ ආරද්ධො; සො උද්දෙස තිද්දෙස වසෙන ද්විධා වචනීතො¹, තත්ථ උද්දෙසවාරෙ ධම්මා හොති² ති ඉමිනා සද්ධිං වතුථිසති කොට්ඨාසා හොන්ති. සබ්බකොට්ඨාසෙසු ව වත්තාරෙ දො තයො ති ගණන පරිච්ඡේදෙන වුත්තො. කසමා? සංඛගතවාරෙ පරිච්ඡින්නත්තො, තත්ථ පරිච්ඡින්නධම්මා යෙව හි ඉධා පි වුත්තො. න හෙත්ථ සත්තො වා භාවො වා² අත්තො වා උපලබ්භති. ධම්මා වා එතෙ ධම්මත්තො අසාර අපරිණාය කා ති ඉමිසා සුඤ්ඤත්තාය දිපත්තං වුත්තො. තසමා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො, යසමිං සමයෙ කාමාවචරං පස්මං මහාකුසලවිත්තං උපපජ්ජති, තසමිං සමයෙ විත්තඛන්ධසෙන උපපන්නා අතිරෙක පණණාසධම්මා සභාවට්ඨෙන ධම්මා එව හොන්ති න අඤ්ඤා කොචි සත්තො වා භාවො වා පොසො වා පුග්ගලො වා හොති ති. තථා රුසට්ඨෙන බන්ධා ව හොන්ති ති, එවං පුරිමනසෙතෙව සබ්බපදෙසු අත්ථයොජනා චෙදිතබ්බො. යසමා පන ක්කානතො අඤ්ඤා ක්කානඛං මග්ගතො වා අඤ්ඤා මග්ගඛං නත්ථි තසමා ඉධ ක්කානං හොති මග්ගො හොති ඉවෙව වුත්තං, උපතිජ්ඣායනට්ඨෙන හි ක්කානමෙව හෙතිට්ඨෙන මග්ගො හොති, න අඤ්ඤා කොචි සත්තො වා භාවො වා ති එවං සබ්බපදෙසු අත්ථයොජනා කාතබ්බො. තිද්දෙසවාරෙ උත්තානත්ථො යෙවා ති.

සුඤ්ඤත්තවාගේ නිට්ඨිතො

නිට්ඨිතා ව නිශි මහාවාරෙති මණෙබ්බො නිද්දිට්ඨිසං පස්ම විත්තං අත්ථවණ්ණනා.

ඉද්දති දුතියවිත්තාදීති දසෙකං **කතමෙ ධම්මා ති** ආදි ආරද්ධං, තෙසු සබ්බෙසු පි පස්මවිද්ධො දුත්තනසෙතෙව තයො තයො මහා වාර වෙදිතබ්බො, න කොවුලඤ්ච මහාවාර එව පස්මවිත්තෙ වුත්ත සද්දිකානං සබ්බපදනං අත්ථො පි වුත්තනසෙතෙව වෙදිතබ්බො. ඉතො පරමි අපුබ්බපදවණ්ණනං යෙව කරිසාම. ඉමයමිං පන තාව දුතිය විත්තතිද්දෙසෙ **සසංඛාරණා** ති ඉදමෙව අපුබ්බං, තස්සත්ථො සහ සංඛාරණාති=සසංඛාරො, තෙන **සසංඛාරණා**; සඋස්සාහෙන

1-1, 2, 3, 4 ද්විධා වචනිතො

2-1, 2, 3, 4 කාසත්තො භාවො

සපයොගෙන සඋපායෙන පච්චයගගණෙනා ති අනේ; යෙන ති ආරමමණාදිනා පච්චයගගණෙන පඨමං මහාවිතතං උපපජ්ජති තෙනෙව සපයොගෙන සඋපායෙන ඉදං උපපජ්ජති, තසෙවං උපපන්නි වෙදිතබ්බං- ඉධෙකාවෙවා භික්ඛු විහාරපච්චනෙන් වසමා නො වෙතියඛගණසමමජ්ජනවෙලාය වා පේරුපට්ඨානවෙලාය වා සමපන්නාය බමමසවණදිවසෙ වා සමපන්නෙ මය්හං ගතවා පච්චා ගච්ඡන්තො අතිදුරං භවිස්සති න ගමිස්සාමි ති විනෙන්තො, පුන විනෙන්තො භික්ඛුස්ස නාම වෙතියඛගණං වා පේරුපට්ඨානං වා බමම සවණං වා අගනතුං අසාරුප්පං ගමිස්සාමි ති ගච්ඡති, තසෙවං අත්තනො වා පයොගෙන පරෙන වා වත්තාදිනං අකරණෙ ව ආදිතවං කරණෙ ව ආතිසංසං දසෙස්වා ඔවදියමානස්ස තියගභවසෙනෙව වා එති ඉදං කරෙති ති කාරියමානස්ස උපපන්නං භුසලවිතතං සසඛිං රෙන පච්චයගගණෙන උපපන්නං නාම හොති ති.

දුතියවිතතං නිට්ඨිතං.

තතියෙ ඤාණෙන විපපයුත්තනති ඤාණවිපපයුත්තං; ඉදමපි ති ආරමමණෙ හට්ඨපහට්ඨං හොති, පරිච්ඡන්තකඤාණං පනෙත් න හොති, තසමා ඉදං දහරකුමාරකානං භික්ඛුං දිස්වා අයං පේරෙ මය්හනති වන්තකාලෙ, තෙනෙව තයෙන වෙතියවන්තබමමසවණ කාලාදීසු ව උපපජ්ජති ති වෙදිතබ්බං. පාලියං පනෙත් සත්තසු ණානෙසු පඤ්ඤ පරිභායති සෙසං පාකතිකමෙවා ති.

තතිය විතතං.

වතුත්ථිතෙන පි එසෙව තයො, ඉදං පන සසඛිං රෙනාති වචනතො යද මාතාපිතරෙ දහරකුමාරකෙ සීසෙ ගහෙත්වා වෙතියා දීති වන්තපෙනති, තෙ ව අනත්ථිකා සමානා පි හට්ඨපහට්ඨා ව වන්තති, එවරුපෙ කාලෙ ලබන්ති ති වෙදිතබ්බං.

පඤ්ඤමෙ උපෙකබාසගගනති උපෙකබාවෙදනාය සමපයුත්තං; ඉදං ති ආරමමණෙ මජ්ඣිමනං හොති, පරිච්ඡන්තකඤාණං පනෙත් හොති යෙව, පාලියං පනෙත් ක්කානවතුකෙක උපෙකබා හොති ඉන්ද්‍රියධම්මෙක උපෙකබිත්ථියං හොති ති වත්වා සබ්බසමපි වෙදනාදි පදනං තිද්දෙසෙ ඝාතාඝාතසුඛදුක්ඛපටිකෙඛපටිසෙක දෙසනං කත්වා අදුක්ඛමසුඛවෙදනා කට්ඨා, තස්සා මජ්ඣිමනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රිය කාරණවසෙන උපෙකබිත්ථියභාවො වෙදිතබ්බො. පදපටිපාටියා ව එකස්මිං ණානෙ පිති පරිභිණා, තසමා විත්තඛගවසෙන පාලිං ආරුලුතා පඤ්ඤපණ්ණාසෙව බමො හොනති; තෙසං වසෙන සබ්බකොට්ඨාසෙසු සබ්බවාරෙසු ව විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

ඡට්ඨසත්තමඅධ්මමාති දුතියතතියවතුත්ථසු වුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බාති, කෙවලං ති ඉමෙසු වෙදනාපරිවත්තනඤ්චව පිති

පරිහානියෙහි හොඳි, සෙසං සද්ධිං උප්පත්තිනගෙන තාදිසමෙව, කරුණාමුදිතාපරිකම්මකාලෙ පිති ඉමෙසං උප්පත්ති මහාඅධිකථායං අනුඤ්ඤානා ඵලං. ඉමානි අධිකාමාවචරතුසලචිත්තානි නාම.

තානි සබ්බානි පි දසති පුඤ්ඤකිරියවත්තුති දීපෙනබ්බානි, කථං? දුතමයං* පුඤ්ඤකිරියවත්තු, සිලමයං- භාවනාමයං- අපචිතිසහගතං- වෙය්‍යාවච්චසහගතං- පත්තානුප්පදානං- අබ්බනුමොදනං- දෙසනාමයං- සවණමයං- දිට්ඨිඡුක්කමං පුඤ්ඤකිරියවත්තුති, ඉමානි දස පුඤ්ඤකිරිය වත්තුති නාම; තත් දුතමෙව දුතමයං, පුඤ්ඤකිරියා ව සා තෙසං තෙසං ආනිසංඝාතං වත්තු වානි=පුඤ්ඤකිරියවත්තු; සෙසෙසු පි එසෙව නගො, තත් විවරදීපු වතුසු පච්චයෙසු රුපාදීසු වා ඡසු ආරම්භෙසු අන්තාදීසු වා දසසු දුතවත්තුසු තං තං උදන්තස්ස තෙසං තෙසං උප්පාදනතො පටිභාය පුබ්බභාගෙ පරිච්චාගකාලෙ පච්ඡා සොමනස්ස චිත්තෙන අනුස්සරණකාලෙ වානි තිසු කාලෙසු පච්චතා වෙනතා දුතමයං පුඤ්ඤකිරියවත්තු නාම.

පඤ්චසිලං අධිසිලං දසසිලං සමාදියන්තස්ස පබ්බජ්‍යාමි ති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස පබ්බජන්තස්ස මනොරථං මත්තං පාපෙතා පබ්බජ්‍යො වතමති සාධු සුට්ඨි ති ආවජේජන්තස්ස පාතිමොක්ඛං සංවරන්තස්ස විවරදයො පච්චයෙ පච්චවෙකන්තස්ස ආපාඨගනෙසු රුපාදීසු චක්ඛුථාරාදීනං සංවරන්තස්ස ආර්ථං සොධෙන්නස්ස ව පච්චතා වෙනතා සිලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්තු නාම.

පටිසම්භිදායෙන වුත්තෙන විපස්සනාමග්ගෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙනන්තස්ස=පෙ=මනං-රුපෙ=පෙ=ධමමෙ=චක්ඛු විඤ්ඤාණං=පෙ=මනො විඤ්ඤාණං=චක්ඛුසම්මස්සං=පෙ=මනො සම්මස්සං-චක්ඛුසම්මස්සජං වෙදනං=පෙ=මනොසම්මස්සජං වෙදනං=පෙ=රුපඤ්ඤාං=පෙ=ජරුමරණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො භාවෙනන්තස්ස පච්චතා වෙනතා, අධිකිංසාය වා ආරම්භෙසු අප්පාණං අප්පත්තා සබ්බා පි චෙත්තා භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්තු නාම.

මහලුකං පන දිස්වා පච්චුග්ගමනපත්තවිචරපටිග්ගහණ අනිවාදන මග්ගසම්පදානාදිවසෙන අපචිතිසහගතං වෙදිතබ්බං, බුද්ධිතරුතං වත්ත පටිවත්තකරණවසෙන ගාමං පිණ්ඩාය පටිට්ඨං භික්ඛුං දිස්වා පත්තං ගහෙත්වා ගාමෙ භික්ඛං සමාදපෙත්වා උපසංඝරණවසෙන ගච්ඡ භික්ඛුනං පත්තං ආහරු ති සුත්වා චෙගෙන ගතත්වා පත්තහරණාදිවසෙන ච කායවෙය්‍යාවටික කාලෙ වෙය්‍යාවච්චසහගතං වෙදිතබ්බං.

දුතං දත්වා ගක්ඛාදීනි පූජං කත්වා අසුකස්ස නාම පත්ති හොතු ති වා සබ්බසත්තානං හොතු ති වා පත්ති. දදතො පත්තානුප්පදානං වෙදිතබ්බං, කිං පත්තො පත්ති. දදතො පුඤ්ඤකම්මයො හොති?ති, න හොති, යථා පන එකං පදීපං ජාලෙත්වා තතො දීපසහස්සං ජාලෙනස්ස පඨමදීපො බිණ්ණො ති න වත්තමබ්බා, පුරිමාලොකෙන පන

සංඛිං පච්ඡිමාලොකො ඵකතො හුක්ඛා අතිමහා භොති, ඵචමෙව පතති. දදතො පරිභාති නාම නඤ්ච වඩ්ඪි යෙව පත භොති ති වෙදිතබ්බො.

පරෙහි දින්නාය පතතියා වා අඤ්ඤාය වා පුඤ්ඤකිරියාය සාධු සුද්ධි ති අනුමොදනවසෙන අබ්බනුමොදනං වෙදිතබ්බං. ඵකො ඵචං ධම්මකවිභො ති මං ජාතිස්සනති ති ඉච්ඡාය සඤ්ඤා ලාභගරුකො හුක්ඛා දෙසෙති, තං න මහපථලං, ඵකො අත්තතො පගුණං ධම්මං අපච්චා සිංසමානො විමුක්තායතනසිසෙක පත පරෙසං දෙසෙති ඉදං දෙසනා මයං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම, ඵකො සුණ්ණතො ඉති මං සංඛිං ති ජාතිස්සනති ති සුණ්ණාති, තං න මහපථලං, ඵකො ඵචං මෙ මහපථලං හවිස්සති ති තිතථරණෙන මුදුටිතෙන ධම්මං සුණ්ණාති, ඉදං සචණ මයං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම, දිට්ඨිං උජ්ජං කරුණන්තස්ස දිට්ඨිඤ්ඤාමං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම. දීඝභාණකා පනාහු “දිට්ඨිඤ්ඤාමං සබ්බෙසං නියමලක්ඛණං, යං කිංචිද්ව පුඤ්ඤං කරුණන්තස්ස හි දිට්ඨියා උජ්ජක භාවෙනෙව මහපථලං භොති”ති.

ඵතෙසු පත පුඤ්ඤකිරියවච්ඡාසු දුතමයං තාව දුතං දස්සාමි ති විනේනන්තස්ස උපපජ්ජති, දුතං දදතො උපපජ්ජති, දින්නං මෙ ති පච්චවෙකකන්තස්ස උපපජ්ජති, ඵචං පුබ්බවේතනා මුඤ්ඤානවේතනා අපරවේතනා ති තිස්සො පි වේතනා ඵකතො කඤ්ඤා දුතමයං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම භොති. සීලමයනති සීලං පුරෙස්සාමි ති විනේනන්තස්ස උපපජ්ජති, සීලපුරණකාලෙ උපපජ්ජති, පූරිතං මෙ ති පච්ච වෙකකන්තස්ස උපපජ්ජති ති, තා සබ්බො පි ඵකතො කඤ්ඤා සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම භොති=පෙ=දිට්ඨිඤ්ඤාමං දිට්ඨිං උජ්ජං කරුණන්තස්ස විනේනන්තස්ස උපපජ්ජති, දිට්ඨිං උජ්ජං කරුණන්තස්ස උපපජ්ජති, දිට්ඨි මෙ උජ්ජකා කතා ති පච්චවෙකකන්තස්ස උපපජ්ජති, තා සබ්බො පි ඵකතො කඤ්ඤා දිට්ඨිඤ්ඤාමං පුඤ්ඤකිරියවච්ඡා නාම භොති.

සුතෙන පත තිණ්ණි යෙව පුඤ්ඤකිරියවච්ඡාති ආගතාති, තෙසු ඉතරෙසථි සංඛ්‍යායො වෙදිතබ්බො; අපච්චිවේයසාවච්චාති හි සීලමයෙ සංඛ්‍යායං ගච්ඡති. පතනාහු පදනඅබ්බනුමොදනාති දුතමයෙ, දෙසනා සචණ දිට්ඨිඤ්ඤාමං භාවනාමයෙ, යෙ පත දිට්ඨිඤ්ඤාමං සබ්බෙසං නියමලක්ඛණන්ති වදන්ති, තෙසං තං තිස්ස පි සංඛ්‍යායං ගච්ඡති, ඵච මෙතාති සබ්බෙපතො තිණ්ණි හුක්ඛා විත්ථාරතො දස භොතති.

තෙසු දුතං දස්සාමි ති විනේනන්තො අට්ඨන්තං කාමාවචරකුසල විත්තානං අඤ්ඤාතරෙතෙව විනේනති, දදමානො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන දෙති, දුතං මෙ දින්නනති පච්චවෙකකන්තො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන පච්චවෙකකති. සීලං පුරෙස්සාමි ති විනේනන්තො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන විනේනති, සීලං පුරෙන්නො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන පුරෙති. සීලං මෙ පූරිතනති පච්චවෙකකන්තො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන පච්චවෙකකති. භාවනං භාවෙස්සාමි ති විනේනන්තො පි තෙසං යෙව අඤ්ඤාතරෙන විනේනති, භාවෙනො පි

තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන භාවෙති, භාවනා මෙ භාවිතා ති පච්ච වෙකකිනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති. ජෙට්ඨාප විතිකච්චං කරිස්සාමි ති විනොනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන විනොනති, කරුණොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන කරුණි, කතං මෙ ති පච්චවෙකකිනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති. කායවෙය්‍යාවටිකකච්චං කරිස්සාමි ති විනොනොනා පි කරුණොනා පි කතං මෙ ති පච්චවෙකකිනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්ච වෙකකිති, පතතිං දස්සාමි ති විනොනොනා පි දදනොනා පි දින්නං මෙ ති පච්චවෙකකිනොනා පි පතතිං වා සෙසකුසලං වා අනුමොදිස්සාමි ති විනොනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන විනොනති, අනුමොද නොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන අනුමොදති, අනුමොදිතං මෙ ති පච්චවෙකකිනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති. ධම්මං දෙසිස්සාමි ති විනොනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන විනොනති, දෙසෙනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන දෙසෙති, දෙසිතො මෙ ති පච්චවෙකකිනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති. ධම්මං සොස්සාමි ති විනොනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන විනොනති, සුණ්ණොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන සුණ්ණති, සුතො මෙ ති පච්ච වෙකකිනොනා පි භූතසං යෙව අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති. දිට්ඨිං උජ්ජිකං කරිස්සාමි ති විනොනොනා පි තෙසං යෙව අඤ්ඤතරෙන විනොනති, උජ්ජං කරුණොනා පන වතුණ්ණං ඤ්ණසම්පවුත්තානං අඤ්ඤතරෙන කරුණි, දිට්ඨි මෙ උජ්ජිකා කතා ති පච්චවෙකකිනොනා අට්ඨන්තං අඤ්ඤතරෙන පච්චවෙකකිති.

ඉමස්මිං ආනෙ වත්තාරි අනන්තාති නාම ගතිතාති, වත්තාරි හි අනන්තාති- ආකාසො අනන්තො, වක්කවාලාති අනන්තාති, සත්ත නිකායො අනන්තො, බුද්ධිඤ්ණං අනන්තං, ආකාසස්ස හි පුරුෂිමාය දිසාය වා පච්ඡිචුත්තරදකඛිණස්ස වා එතතකාති වා යොජනසතාති එතතකාති යොජනසහස්සාති ති පරිවේෂ්ඨෙ නඤ්චි, සිනෙරුමත්තමපි අයොකුටං පඨවිං දභ්බා කත්වා භෙට්ඨා ඛිත්තං භස්සෙපෙව් නො පතිට්ඨං ලභෙථ, එවං ආකාසං අනන්තං නාම. වක්කවාලානමපි සතෙහි වා සහස්සෙහි වා පරිවේෂ්ඨෙ නඤ්චි, සවෙ පි හි අකතිට්ඨ භවතෙ නිබ්බත්තා දලහධම්මධනුශ්ශහස්ස ලුහුකෙන අසනෙන තිරියං තාලව්ණියං අතික්කමන්ථෙත්ත ජවෙන සම්මන්තාගතා වත්තාරෙ මහාමුත්තානො වක්කවාලපරියන්තං පස්සිස්සාමා ති තෙන ජවෙන ධාවෙය්‍යං වක්කවාල පරියන්තං අදියවා ව පරිතිබ්බායෙය්‍යං, එවං වක්කවාලාති අනන්තාති නාම. එතතකෙස්ස පන වක්කවාලෙස්ස උදකට්ඨකථලට්ඨකසත්තානං පමාණං නඤ්චි, එවං සත්තනිකායො අනන්තො නාම, තතො පි බුද්ධ ඤ්ණං අනන්තමෙව, එවං අපරිමාණෙස්ස වක්කවාලෙස්ස අපරිමාණා නං සත්තානං කාමාවචරසොමනස්සහස්සභවඤ්ණසම්පවුත්තඅසඛිංගික

කුසලවිතතානි එකස්ස බහුති උපපජ්ජන්ති, බහුතමපි බහුති උපපජ්ජන්ති, තානි සබ්බානි පි කාමාවචරට්ඨෙන සොමනස්සසහගතට්ඨෙන සද්දණසම්පයුතතට්ඨෙන අසඬාරිකට්ඨෙන එකතතං ගවජ්ජන්ති, එකමෙව සොමනස්සසහගතං තිහෙතුකං අසඬාරිකං මහාවිතතං හොති, තථා සසඬාරිකං මහාවිතතං=පෙ=තථා උපෙක්ඛාසහගතං සද්දණවිපසයුතතං දරිහෙතුකං සසඬාරිකවිතතන්ති, එවං සබ්බානි පි අපරිමාණෙසු වක්ඛවාලෙසු අපරිමාණානං සත්තානං උපපජ්ජමානානි කාමාවචරකුසලවිතතානි සම්මාසම්බුද්ධො මහාතුලාය තුලයමානො වියතුමෙව¹ පක්ඛිපිත්වා මිත්තමානො විය සබ්බසද්දන්තසද්දණෙන පරිවර්තීන්ති අට්ඨෙව නානි ති සරික්ඛට්ඨෙන අට්ඨෙව කොට්ඨාසෙ කත්වා දසෙසසි.

පුන ඉමසමිං ණනෙ ඡබ්බිධෙන පුඤ්ඤයුග්ගතං නාම ගතිතං. පුඤ්ඤං හි අප්පි සයඬකාරං, අප්පි පරඬකාරං, අප්පි සාහජිකං, අප්පි ආණන්තිකං, අප්පි සම්පජානකතං, අප්පි අසම්පජානකතන්ති, තත්ථ අත්තනො බලමතාය කතං සයඬකාරං නාම, පරං කරුණෙනං දිස්වා කතං පරඬකාරං නාම, සහජේන කතං සාහජිකං නාම, ආණාපෙත්වා කාරිතං ආණන්තිකං නාම, කම්මඤ්චි එලඤ්චි සද්දහිත්වා කතං සම්පජානකතං නාම, කම්මමපි එලමපි අජානිත්වා කතං අසම්පජානකතං නාම; තෙසු සයඬකාරං කරුණෙනා පි ඉමෙසං අට්ඨන්තං කුසලවිතතානං අඤ්ඤතරේනෙව කරුණි, පරඬකාරං කරුණෙනා පි සහජේන කරුණෙනා පි ආණාපෙත්වා කරුණෙනා පි ඉමෙසං අට්ඨන්තං කුසලවිතතානං අඤ්ඤතරේනෙව කරුණි, සම්පජානකරණං පන වතුහි සද්දණසම්පයුතෙති හොති, අසම්පජානකරණං වතුහි සද්දණවිපසයුතෙති.

අපරං පි ඉමසමිං ණනෙ වතස්සො දත්තිණාවිපුද්ධියො ගතිතා පච්චයානං බලමිකතා වෙනනාමිග්ගතං වජ්ඣසම්පත්ති ගුණාතිරේකතා ති, තත්ථ බලමෙන සමෙන උපපන්නා පච්චයා බලමිකා නාම, සද්දහිත්වා ඔකපෙත්වා දදතො පන වෙනනාමිග්ගතං නාම හොති, ඛිණාසම්මාචො වජ්ඣසම්පත්ති නාම, ඛිණාසවස්සෙව තිරුධා වුට්ඨිතභාවො ගුණාතිරේකතා නාම, ඉමානි වත්තාරි සමොධානෙත්වා දතුං සකෙකාන්තස්ස කාමාවචරං කුසලං ඉමසමිං යෙව අත්තභාවෙ විපාකං දෙති, පුණ්ණකසෙට්ඨි කාකවලිය සුමනමාලාකාරදීනං විය.

සඬෙප්පො පනෙතං සබ්බමපි කාමාවචරකුසලවිතතං විතතන්ති කරිත්වා විතතවිවිතතට්ඨෙන එකමෙව හොති, වෙදනාවසෙන සොමනස්සසහගතං උපෙක්ඛාසහගතන්ති දුට්ඨං හොති, සද්දණවිතතති දෙසනාවසෙන වතුබ්බිධං හොති, සොමනස්සසහගතං සද්දණසම්පයුතතං අසඬාරිකං මහාවිතතං හි උපෙක්ඛාසහගතං සද්දණසම්පයුතතං අසඬාරිකමහාවිතතඤ්චි සද්දණසම්පයුතතට්ඨෙන අසඬාරිකට්ඨෙන ව එකමෙව හොති, තථා සද්දණසම්පයුතතං සසඬාරිකං

සද්ධා විපසයනනං අසඛාරිකං සද්ධා විපසයනනං සසඛාරිකසද්ධා නි එවං සද්ධා විහතති දෙසනා වසෙන වතුබ්බිධෙ පනෙන සමිං අසඛාරසසඛාර විහතති තො වහනාරි අසඛාරිකානි වහනාරි සසඛාරිකානි නි අට්ඨෙව කුසල විතතානි හොනති, තානි යථා වතො සද්ධා හගවා සබ්බසද්ධ ගණිවරෙ මුතිසෙට්ඨා ආවිකති දෙසෙති පඤ්ඤපෙති පට්ඨපෙති විවරති විහජති උත්තානිකරොති නි.

**අත්සාලිනිසා ධම්මසංගහට්ඨකථාස භාමාවචර කුසල
නිදේදසො සමනො.**

ඉදති රූපාවචරකුසලං දසෙසතුං භගමෙ ධම්මා කුසලා නි ආදි ආරාධං, තත් රූපපපතනිසා මග්ගං භාවෙති නි රූපං වුවවති රූප හවො; උපපතනි නි තිබ්බතති ජාති සඤ්ජාති; මග්ගො නි උපායො; වචනන්තො පනෙත් තං උපපතනිං මග්ගති ගවෙසති ජනෙති තිප්පාදෙ ති නි=මග්ගො; ඉදං වුත්තං හොති, යෙන මග්ගෙන රූපහවෙ උපපතනි හොති තිබ්බතති ජාති සඤ්ජාති තං මග්ගං භාවෙති නි, කිං පනෙතෙන නියමතො රූපහවෙ උපපතනි හොති? ති, න හොති, “සමාධිං භික්ඛවෙ! භාවෙථ සමාධිතො යථාභුතං පජානාති පසාති” නි එවං වුත්තෙන හි තිබ්බෙධසාහි යෙන රූපහවාති කකමො පි හොති, රූපපපතනියා පන ඉතො අඤ්ඤ මග්ගො නාම නන්දි, තෙන වුත්තං “රූපපපතනියා මග්ගං භාවෙති” නි, අත්තො වායං මග්ගො නාම වෙනතා පි හොති වෙනතාය සම්පයුත්තධම්මා පි නද්ධසමි, “තිරයඤ්ඤාහං සාරිපුත්ත! පජානාමි තිරයහමිඤ්ඤ මග්ග” නති හි එත් වෙනතා මග්ගො නාම,

“සද්ධා හිරියං කුසලං ව දුනං
ධම්මා එතෙ සපුරිසානුයානා,
එතං සි-මග්ගං දිවියං¹ වදනති
එතෙන හි ගව්ජති දෙවලොක” නති.

එත් වෙනතා සම්පයුත්තධම්මා මග්ගො නාම, “අයං භික්ඛවෙ! මග්ගො අයං පටිපද්ධ” නි සඛාරූපපතනි සුත්තාදීසු වෙනතා පි වෙනතා සම්පයුත්තධම්මා පි මග්ගො නාම, ඉමසමිං පන සානෙ සිංහනති වචනතො වෙනතා සම්පයුත්තා අබ්පෙපනා. යසමා පන සිංහනවෙනතා පටිසංඝිං ආකස්සති, තසමා වෙනතා පි වෙනතා සම්පයුත්තධම්මා පි වට්ටනති යෙව. භාවෙති නි ජනෙති උප්පාදෙති වඩෙසිති; අයං තාව ඉධ භාවනාය අන්තො; අඤ්ඤත් පන උපසංගවසෙන සමාචරනා පරි භාවනා විභාවනා නි, එවං අඤ්ඤථා පි අන්තො හොති. තත් “ඉබ්බද්ධි! මම සාවකා අබ්බිලෙ සමාචරෙති සීලවා සමණො ගොතමො පරමෙන සීලකඩ්දේන සමනනාගතො” නි අයං සමාචරනා නාම, ඔකප්පනා නි අන්තො; “සීලපරිභාවිතො සමාධි මහපථලො හොති මහාතිසංඝො, සමාධිපරිභාවිතා පඤ්ඤ මහපථලා හොති මහාතිසංඝා, පඤ්ඤ

පරිභාෂිතං විතතං සමමදෙව ආසවෙහි විමුවෙති”ති අයං පරිභාෂිතා නාම, වාසනා ති අන්තො; “ඉඛ්ඤා රූපං විභාවෙහි වෙදනං සංඝරාජං සංඝාරෙ විඤ්ඤාණං විභාවෙහි”ති අයං විභාවනා නාම, අනතරධාපනා ති අන්තො; “පුනච පරං උද්ධං! අනන්තා මයා සාවකානං පටිපදා යථාපටිපත්තා මෙ සාවකා වත්තාණෙ සතිපට්ඨානෙ භාවෙනති”ති අයං පන උප්පාදනවස්සනට්ඨන භාවනා නාම; ඉමසමිට්ඨි ආනෙ අයමෙව අධිප්පෙතා, ධූත වුත්තං “භාවෙහි ති ජනෙති උප්පාදෙති වස්සෙති”ති. කසමා පනෙත්ථ යථා කාමාවචරකුසලනිද්දෙසෙ ධම්ම පුබ්බසමා දෙසනා කතා, තථා අකත්වා පුග්ගලපුබ්බසමා කතා?ති, පටිපදා සාධෙතබ්බතො, ඉදං හි චතුස්ස පටිපදාස්ස අඤ්ඤාතරය සාධෙතබ්බං න කාමාවචරං විය විතා පටිපදා ය උප්පජ්ජති, පටිපදා ව නාමෙසා පටිපත්තකෙ සති හොති ති එතමත්ථං දස්සෙත්තුං පුග්ගල පුබ්බසමා දෙසනං කරුණෙනා රූපපපතනිසා මග්ගං භාවෙති ති ආහ.

විවිච්චෙව ච කාමෙහි ති කාමෙහි විවිච්චිත්ථා¹ විතා හුත්වා අපකක මිත්ථා; යො පතායමෙත්ථ එවකාණෙ සො නියමෙත්ථා ති වෙදිතබ්බො, යසමා ව නියමෙත්ථා තසමා තසමිං පස්මං ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරණ සමයෙ අවිජ්ජමානානමපි කාමානං තස්ස පස්මජ්ජකානස්ස පටිපක්ක භාවං කාමපරිච්චාගෙනෙව වස්ස අගිගමං දීපෙති. කථං? විවිච්චෙව කාමෙහි ති එවං හි නියමෙ කරියමානෙ ඉදං පඤ්ඤයති; නහු වස්ස ක්කානස්ස කාමා පටිපක්කභුත්වා? යෙසු සති ඉදං නප්පට්ඨතති? අක්කි කාරෙ සති පදිපොභාසො විය, තෙසං පරිච්චාගෙනෙව වස්ස අගිගමො හොති ඔරිමතිරපරිච්චාගෙන පාරිමතිරස්සෙව, තසමා නියමං කරුණි ති. තත්ථ සියා, කසමා පනෙස පුබ්බපදෙ යෙව වුත්තො න උත්තර පදෙ?, කිං අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චිත්ථා පි ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්සා?ති, න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, තං නිස්සරණතො හි පුබ්බපදෙ එස වුත්තො, කාමධාතුසමතික්කමණතො හි කාමරගපටි පක්කතො ව ඉදං ක්කානං කාමානමෙව නිස්සරණං, යථාහ “කාමාන මෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්කමම”නති, උත්තරපදෙ පි පන යථා “ඉධෙව භික්කවෙ! සමණො ඉධ දුතියො සමණො”ති. එත්ථ එව කාරෙ ආනෙත්වා වුච්චති, එවං වත්තබ්බො, නති සක්කා ඉතො අඤ්ඤාති පි නිවරණසංඛාතෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චිත්ථා ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරිත්තුං, තසමා විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්චෙව අකුසලෙහි ධම්මෙහි ති එවං පදනුයෙ පි එස දට්ඨබ්බො, පදනුයෙ පි කිඤ්ඤාපි විච්චිත්ථා ති ඉමිතා සාධාරණවචනෙන තදඛනවිවෙකාදයො කායවිවෙකාදයො ව සබ්බෙ පි විවෙකා සංඛතං ගච්ජන්ති, තථාපි කායවිවෙකො විත්තවිවෙකො වික්කමනවිවෙකො ති තයො එව ඉධ දට්ඨබ්බො. කාමෙහි ති ඉමිතා පන පදෙන යෙ ව තිද්දෙසෙ “කතමෙ වජ්ජකාමා මනාපියා රූපා”ති ආදිතා තයෙන වජ්ජකාමා වුත්තො, යෙ ව

තන්තෙව විභඛෙහ “ඡන්දෙ කාමො රුගො කාමො ඡන්දරුගො කාමො සඛකපෙපා කාමො රුගො කාමො සඛකපපරුගො කාමො ඉමෙ වුච්චන්ති කාමා”ති එවං කිලෙසකාමො වුත්තා, තෙ සබ්බෙ පි සඛගතිතා ඉච්චෙව දර්ශබ්බා, එවං හි සති විච්චෙව කාමෙහි ති වජ්ඣකාමෙහි පි විච්චෙවං ති අන්තො යුජ්ජති, තෙන කායවිච්චෙකො වුත්තො හොති.

විච්චව අකුසලෙහි බමෙමහි ති කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙහි වා විච්චවා ති අන්තො යුජ්ජති, තෙන විත්තවිච්චෙකො වුත්තො හොති, පුරිමෙන වෙත් වජ්ඣකාමෙහි විච්චෙකවචනතො එව කාමසුඛ පරිච්චාගො, [විභාවිතො හොති.] දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විච්චෙකවචනතො තෙකමමසුඛපරිඣක්ඛාගො විභාවිතො හොති, එවං වජ්ඣකාම කිලෙසකාම විච්චෙකවචනතො, එවඤ්ච එතෙසං පඨමෙන සඛකිලෙස වජ්ඣප්පහාණං, දුතියෙන සඛකිලෙසප්පහාණං; පඨමෙන ලොලභාවස්ස හෙතුපරිච්චාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස; පඨමෙන ව පශොග්ගද්ධි, දුතියෙන ආසයපොසනං විභාවිතං හොති ති පි ඤාතබ්බං. එස තාව නයො කාමෙහි ති එත් වුත්තකාමෙසු වජ්ඣකාමපකෙඛ; කිලෙසකාම පකෙඛ පන ඡන්දෙ ති ව රුගො ති ව එවමාදිති අනෙකභෙදෙ කාම ච්ඡන්දෙ යෙව කාමො ති අධිපෙපනො; යො ව අකුසලපරියාපනො පි සමානො “තත් කතමො කාමච්ඡන්දෙ කාමො”ති ආදිනා නයෙන විභඛෙහ ක්කානපටිපකඤ්ඤා පිසුං වුත්තො, කිලෙසකාමත්තො වා පුරිම පදෙ වුත්තො, අකුසලපරියාපනත්තො දුතියපදෙ අනෙකභෙදතො වස්ස කාමතො ති අවච්ඡා කාමෙහි ති වුත්තං. අඤ්ඤාසම්පි ව ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ “තත් කතමෙ අකුසලා ධම්මා කාමච්ඡන්දෙ”ති ආදිනා නයෙන විභඛෙහ උපරික්කානඛපච්චතිකපටිපකඛ භාවදස්සනතො නිවරණානෙව වුත්තාති. නිවරණාති හි ක්කානඛ පච්චතිකාති, තෙසං ක්කානඛානෙව පටිපක්ඛාති විද්ධංසකාති විඤාතකා නී ති වුත්තං හොති, යථාහි සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛො, පිති බ්‍යාපාදස්ස, විතක්ඛො විනම්ඛස්ස, සුඛං උද්ධවචකුසලවස්ස, විචාරෙ විචිකිච්ඡායා ති පෙට්ඨෙ වුත්තං, එවමෙත් විච්චෙව කාමෙහි ති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස විකම්භනවිච්චෙකො වුත්තො හොති.

විච්චව අකුසලෙහි බමෙමහි ති ඉමිනා පඤ්ඤානම්පි නිවරණානං අගතිතඤ්ඤානෙත පන පඨමෙන කාමච්ඡන්දස්ස දුතියෙන සෙස නිවරණානං, තථා පඨමෙන තීසු අකුසලමූලෙසු පඤ්ඤාමගුණභෙද විසයස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන ආඝාතවජ්ඣභෙදද්විසයානං දෙසමොහා නං ඔඤ්ඤි වා ධම්මෙසු පඨමෙන කාමොසකාමයොගකාමස්සාදකාමු පාදනඅභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරුගසංයොජනානං, දුතියෙන අවසෙස ඔසයොගාසවඋපාදනගන්ථසංයොජනානං, පඨමෙන ව තණ්හාය නං සම්පසුත්තකානඤ්ඤා, දුතියෙන අභිජ්ජාය නං සම්පසුත්තකානඤ්ඤා, අපිච්ච පඨමෙන ලොභසම්පසුත්ත අධිවිත්තපාදනං, දුතියෙන සෙසානං

වතුනනං අකුසලචිත්තප්පාදනං විකල්පිතානිවිවෙකො වුත්තො හොති ති වෙදිතබ්බො. අයං තාව “විවිච්චව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි” ති එත් අත්පසකාසනා.

එතනාවතා පඨමජ්ඣානස්ස පභාණ්ඩං දස්සෙති ඉදං සම්ම යොග්‍යං දස්සෙත්තුං සම්මානං සම්මාරනාති ආදි වුත්තං, තත් හෙට්ඨා වුත්තලක්ඛණාදිවිභාගෙන අපඤ්ඤාසම්මයොගතො රූපාවචර භාවප්පත්තො විතකෙක්ඛන වෙච්චිවාරෙන ව සහ වත්තති, රුක්ඛො විශ පුප්පඵත ව එලෙන වා ති ඉදං කුමාරං සම්මානං සම්මාරනාති වුච්චති. විභ්වෙහ පන “ඉමිනා ව විතකෙක්ඛන ඉමිනා ව විවාරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති ආදිනා නයෙන පුග්ගලාධිප්ඨානා දෙසනා කතා; අත්ථො පන තත්‍රාපි එවමෙව දුට්ඨබ්බො. විවෙකජනති එත් විචිත්ති විවෙකො; නිවරණවිගමො ති අත්ථො; විවිත්තො ති වා විවෙකො; නිවරණවිවිත්තො කුමාරසම්මසුත්තධම්මරුසී ති අත්ථො; තස්මා විවෙකා තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතනා=විවෙකජං; පිතිසුඛනති එත් පිතිසුඛනාති හෙට්ඨා පකාසිතානෙව; තෙසු පන වුත්තප්පකාරුඤ පඤ්ඤාධිප්ඨාය පිතිඤ්ඤා යාවප්පණා සමාධිස්ස මූලං හුත්වා වධිස්මානා සමාධි සම්මයොගං ගතා එරණා පිති, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පොතා පිති, ඉති අයඤ්ඤා පිති ඉදංසුඛං සුඛං අස්ස කුමාරස්ස අස්මිං වා කුමාරෙ අත්ථි ති ඉදං කුමාරං පිතිසුඛනති වුච්චති, අථ වා පිති ව සුඛඤ්ඤා=පිතිසුඛං; ධම්මවිතයාදයො විශ්; විවෙකජං පිතිසුඛමස්ස කුමාරස්ස අස්මිං වා කුමාරෙ අත්ථි ති එවමෙව විවෙකජං පිතිසුඛං; යථෙව හි කුමාරං එවං පිතිසුඛමෙපත්ථ විවෙකජමෙව හොති තඤ්ඤාස්ස අත්ථි, තස්මා එකපදෙ නෙව විවෙකජං පිතිසුඛනති වත්තුං යුජ්ජති, විභ්වෙහ පන “ඉදං පන සුඛං ඉමාය පිතිඤ්ඤා සහගත”නති ආදිනා නයෙන වුත්තං, අත්ථො පන තත්ථාපි එවමෙව දුට්ඨබ්බො.

පඨමං කුමාරනති එත් ගණනානුපුබ්බතාය පඨමං; පඨමං උප්පත්තනතිපි පඨමං; පඨමං සමාපජ්ජනබ්බතනතිපි පඨමං; ඉදං පන න එකත්තං¹ලක්ඛණං, විණ්ණවසිභාවො හි අධිසමාපත්තිලාභී ආදිතො පඨමාය මත්ථකං පාපෙනො පි සමාපජ්ජත්තුං සකෙකාති, මත්ථකතො පඨමාය ආදිං පාපෙනො පි සමාපජ්ජත්තුං සකෙකාති, අනතරාතර ඔක්කමෙනො පි සකෙකාති, එවං පුබ්බුප්පත්තියවෙඨන පන පඨමං නාම හොති. කුමාරනති දුට්ඨං කුමාරං ආරම්භණුපතිජ්ඣානං ලක්ඛණු පතිජ්ඣානඤ්ඤා, තත් අධිසමාපත්තියො පඨවිකසිණාදි ආරම්භණං උපතිජ්ඣායනති ති ආරම්භණුපතිජ්ඣානනති සඬං ගතා, විපස්සනා මග්ගඵලාති පන ලක්ඛණුපතිජ්ඣානං නාම, තත් විපස්සනා අතිව්චාදි ලක්ඛණස්ස උපතිජ්ඣානතො ලක්ඛණුපතිජ්ඣානං, විපස්සනාය කත තිව්චස්ස මග්ගෙන ඉප්ඤ්ඤානො මග්ගො ලක්ඛණුපතිජ්ඣානං, එලං පන

තිරුබසවං තථලකඛණං උපතිජ්ඣායති තිලකඛණපතිජ්ඣානං නාම; තෙසු ඉමසමිං අතේ ආරම්භණපතිජ්ඣානං අධිපෙතං, තසමා ආරම්භණපතිජ්ඣානතො පච්චතිකජ්ඣාපනතො චා ක්කානනති වෙදි තබ්බං. උපසමපජ්ජාති උපගන්තො; පාපුණිකාති වුත්තං හොති, උපසමපාදධිකා චා නිප්පාදෙකාති වුත්තං හොති, විභවේන පන “උපසමපජ්ජාති පසමස්ස ක්කානස්ස ලාභො පටිලාභො පතති සමපතති චුසනා සච්ඡිකිරියා උපසමපද”ති වුත්තං, තස්සාපි එවමෙවතේ දධිබ්බො. විහරති ති තදනුරූපෙන ඉරියාපච්චිකාරෙන ඉති වුත්තප්ප කාරජ්ඣානසමච්ඡිනුකා අත්තභාවස්ස ඉරියනං වුත්ති පාලනං යපනං යාපනං චාරං විහාරං අභිනිප්පාදෙති; වුත්තං හෙතං විභවේන “විහර ති ති ඉරියති වත්තති පාලෙති යපෙති යාපෙති වරති විහරති තෙන වුච්චති විහරති”ති.

පස්විකසිණනති එත් පස්විමණ්ඩලමපි සකලධෙයන පස්විකසිණනති වුච්චති, තං නිස්සාය පටිලඬං නිමිත්තමපි පස්විකසිණ නිමිත්තෙ පටිලඬකිකානමපි, තත් ඉමසමිං අතේ ක්කානං පස්විකසිණනති වෙදිතබ්බං. පස්විකසිණසකිකානං ක්කානං උපසමපජ්ජ විහරති ති අයං හෙත් සඬේපතේ. ඉමසමිං පන පස්විකසිණෙ පරිකමමං කකා වදාකකපඤ්චකජ්ඣානාති තිබ්බතෙකකා ක්කානපදධිකානං විපස්සනං වඩේකිකා අරහත්තං පනතුකාමෙන කුලපුත්තෙන නිං කත්තබ්බනති?, ආදිතො තාව පාතිමොක්කසංවර ඉන්ද්‍රියසංවර ආජිවපාරිසුද්ධි පච්චය සනතිස්සිතසකිකානාති වත්තාරි සිලාති විසොධෙකා සුපරිසුඬෙ සිලෙ පතිට්ඨිතෙන යවාස්ස ආවාසාදිසු දසසු පටිබොධෙසු පටිබොධො අත්තං උපච්ඡිකා කමමධිකාදයකං කල්‍යාණමිත්තං උපසමකමිකා පාලියා ආගතෙසු අධිතිංසාය කමමධිකානෙසු අත්තතො වරියානු කුලං කමමධිකානං උපපරිකකිනෙතන සමස්ස ඉදං පස්විකසිණං අනු කුලං හොති, ඉදමෙව කමමධිකානං ගහෙකා ක්කානභාවකාය අනනු රූපං විහාරං පතාය අනුරූපෙ විහාරෙ විහරනෙතන වුද්ධිකපටිබොධු පචේදං කකා කසිණපරිකමම නිමිත්තානුරක්කණ සත්තඅසප්පාය පරිවජ්ජන සත්තසප්පායසෙවන දසවිධඅප්පණානොසල්ලප්පහෙදං සබ්බං භාවනාවිධානං අපරිභාසෙනෙතන ක්කානාධිමත්තාය පටිපජ්ජ තබ්බං, අයමෙත් සඬේපො; විත්තාරෙ පන විසුද්ධිමයෙක වුත්ත නයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා වෙත් එවං ඉතො පරෙසු පි සබ්බ කමමධිකානං නි භාවනාවිධානං සබ්බං අධිකාපානසෙන ගහෙකා විසුද්ධිමයෙක විත්තාරිතං. නිං තෙන තත් තත් පුත් වුත්තනාති න තං පුත් විත්තාරයාම, පාලියා පන ගෙට්ඨා අනාගතං අත්තං අපරිභාසෙකා තිරත්තාරං අනුපදවණ්ණනමෙව කරිස්සාම.

තස්මිං සමසෙ ති තසමිං පස්මජ්ඣානං උපසමපජ්ජ විහරණසමයෙ; එස්සො හොති=පෙ=අවිසෙක්ඛපො හොති ති ඉමෙ කාමාවචරපස්ම කුසලවිතෙක වුත්තප්පකාරය පදපටිපාටියා ඡප්පණ්ණාස ධම්මා හොනති, කෙවලං හි තෙ කාමාවචර ඉමෙ භූමිවත්තාරවසෙන මහගතා

රූපාවචර හි අයමෙත්ථ විසෙසො, සෙසං තාදිසමෙව. යෙවාපනකා පනෙත්ථ ඡන්දයො වතතායෙ ව ලබ්භනති. කොට්ඨාසචාර සුඤ්ඤාන චාර පාකතිකා එවා ති.

පඨමං.

දුතියඤ්ඤානනිද්දෙසෙ විතකක්ඛිවාරග්ගං වූපසමා හි විතකක්ඛං ව විචාරස්ස වාති ඉමෙසං දවින්නං වූපසමා සමතික්කමා දුතියඤ්ඤා නක්ඛණේ අපාචුභාවා ති වුත්තං හොති, තත්ථ කිඤ්චාපි දුතියඤ්ඤානෙ සබ්බෙ පි පඨමඤ්ඤානධම්මා න සනති, අඤ්ඤා යෙව හි පඨමඤ්ඤානෙ එසාදයො අඤ්ඤා ඉධ, ඔලාරිකස්ස පන අඛ්‍යාස සමතික්කමා පඨමඤ්ඤානතො පරෙසං දුතියඤ්ඤානාදිතං අධිගමො හොති ති දීප තත්ථ විතකක්ඛිවාරග්ගං වූපසමා හි එවං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අපඤ්ඤානනි ඉධ නියකඤ්ඤානනා අධිපෙපතං, විහරෙහ පන “අඤ්ඤානං පච්චන්ති”නති එත්තකමෙව වුත්තං. යසමා නියකඤ්ඤානං අධිපෙප තං තසමා අත්තනි¹ ජාතං අත්තනො සන්තානෙ නිබ්බන්තනති අයමෙත්ථ අත්තො; සමපසාදනිනති සමපසාදනං වුවචති සඤ්ඤා; සමපසා දනයොගතො ක්කානම්පි සමපසාදනං, නිලවණ්ණයොගතො නිල වත්ථං විය, යසමා වා තං ක්කානං සමපසාදනසමන්තාගතතතා විතකක්ඛිවාරකෙබාහවූපසමනෙත ව වෙහො සමපසාදයති තසමා පි සමපසාද නනති වුත්තං; ඉමසම්ඤ්ඤා අත්ථවිකපෙප සමපසාදනං වෙතසො ති එවං පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො, පුරිමසම්මං පන අත්ථවිකපෙප වෙතසො හි එතං එකොදිභාවෙන සඤ්ඤා යොජෙතබ්බං, තත්තායං අත්ථයොජනා,

එකො උදෙති ති=එකොදි; විතකක්ඛිවාරෙති අනඤ්ඤාරූප්පතතා අඤ්ඤා සෙට්ඨා හුත්වා උදෙති ති අත්තො; සෙට්ඨා පි හි ලොකෙ එකො ති වුවචති, විතකක්ඛිවාරවිරහිතො වා එකො අසභායො හුත්වා ති පි වත්තුං වට්ටති², අථවා සමපසුත්තධම්මෙ උදයති ති=උදි; උධිපෙති ති අත්තො; සෙට්ඨට්ඨෙන එකො ව සො උදි වාති එකොදි; සමාධිසෙසතං අධිවචනං; ඉති ඉමං එකොදිං භාවෙති වර්ණි ති ති ඉදං දුතියඤ්ඤානං එකොදිභාවං; සො පනායං එකොදි යසමා වෙතසො, න සත්තස්ස, න ජීවස්ස, ථස්මා එතං වෙතසො එකොදිභාවනති වුත්තං, නත්ත වායං සඤ්ඤා පඨමඤ්ඤානෙ පි අත්ති? අයඤ්ඤා එකොදිනාමකො සමාධි, අථ කසමා ඉදමෙව සමපසාදනං වෙතසො එකොදිභාවඤ්ඤාති [වුත්තනති?] වුවචනෙ, අදුං හි පඨමඤ්ඤා නං විතකක්ඛිවාරකෙබාහෙන චිත්තරඛිතසමානුලම්භ ජලං න සුප්ප සත්තා හොති, තසමා සභියා පි සඤ්ඤාය සමපසාදනනති න වුත්තං, න සුප්පසත්තතතා; එවමෙත්ථ සමාධි පි න සුට්ඨි පාකට්ඨො, තසමා එකොදි භාවනති පි න වුත්තං, ඉමසම්මං පන ක්කානෙ විතකක්ඛිවාරපට්ඨිබොධා භාවෙන ලද්ධොකාසා බලවති සඤ්ඤා [බලවසඤ්ඤා] සභායපට්ඨාගෙනෙව

1-1, 2, 3, 4 අත්තනො

[] 1, 2, 3, 4 නත්ති

5 අත්තනො සත්තානෙ

[] 5 නත්ති

2-4 වුවචති

සමාධි පි පාකවො, තසමා ඉදමෙව එවං. චුත්තනති වෙදිතබ්බං. විහසෙහ පන “සමපසාදනනති යා සඤා සඤ්ඤානා ඔක්කප්පනා අභිප්පාසාදො; චෙතසො එකොදිභාවනති යා විත්තස්ස සිති=පෙ=සමො සමාධි”ති එතතකමෙව චුත්තං, එවං චුත්තෙන පනෙතෙන සද්ධිං අයං අත්චණ්ණනා යථා න විරුජ්ඣති, අඤ්ඤාදන්ත්රී සංසද්ධති වෙව සමෙති ව එවං වෙදිතබ්බං.

අවිතකකං අවිචාරනති භාවනාය පභිණ්ණනා එතසමිං එතස්ස වා විතකෙකා නත්ති අවිතකකං; ඉමිනාව නයෙන අවිචාරං; විහසෙහ පි චුත්තං “ඉති අයඤ්ඤා විතකෙකා අයඤ්ඤා විචාරො සත්තා හොනති සමිතා වූපසත්තා අත්භගනා අබ්බත්භගනා අපටිතා බ්බපටිතා සොසිතා විසොසිතා බ්බන්තිකතා තෙන චුළචති අවිතකකං අවිචාර”නති; එත්ථාහ: නනු ව විතකකවිචාරනං වූපසමාති ඉමිනාපි අය මත්ථො සිද්ධො? අථ කසමා පුන චුත්තං අවිතකකං අවිචාරනති?, චුළචතො, එවමෙතං, සිද්ධොවායමත්ථො, න පනෙතං තදත්ථිප්පකා, නනු අවොචුචහ “මලාරිකස්ස අභගස්ස සමතිකකමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීතං සමබ්ගමො හොති ති දීපනත්ථං විතකකවිචාරනං වූපසමා ති එවං චුත්ත”නති, අපිව විතකකවිචාරනං වූපසමා ඉදං සමපසාදනං න කිලෙසකාලසියස්ස, විතකකවිචාරනඤ්ඤා වූපසමා එකොදිභාවං න උපචාරජ්ඣානමිව තිවරණප්පහණා, [න] පඨමජ්ඣාන මිව ව අභගපාත්තවාති එවං සමපසාදනඑකොදිභාවනං හෙතු පරිදීපකඤ්ඤං වචනං, තථා විතකකවිචාරනං වූපසමා ඉදං අවිතකක අවිචාරනං තතියචතුත්ථජ්ඣානාති විය චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීති විය ව අභාවාති එවං අවිතකකඅවිචාරභාවස්ස හෙතුපරිදීපකඤ්ඤා, න විතකක විචාරාභාවමත්තපරිදීපකං, විතකකවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකමෙව පන අවිතකකං අවිචාරනති ඉදං වචනං, තසමා පුරිමං චත්ථා පි පුන චත්තබ්බ මෙවා ති. සමාධිජනති පඨමජ්ඣානසමාධිතො සමපසුත්තසමාධිතො වා ජාතනති අත්ථො; තත් කිඤ්ඤාපි පඨමචපි සමපසුත්තසමාධිතො ජාතං, අථබො අයමෙව සමාධි සමාධි ති චත්තබ්බතං අරහති විතකකවිචාර කෙබ්බාහවිරහෙන අතිවිය අචලතතා සුප්පසන්නතතා ව, තසමා ඉමස්ස චණ්ණහණනත්ථං ඉදමෙව සමාධිජනති චුත්තං; පිතිසුචනති ඉදං චුත්තනයමෙව. දුතියනති ගණනානුපුබ්බතාය දුතියං; ඉදං දුතියං සමාපජ්ජති ති පි=දුතියං; තසමිං සමසෙ එය්සො හොති ති ආදීපු ඤානපඤ්ඤාකෙ විතකකවිචාරපද්ධති මග්ගපඤ්ඤාකෙ ව සමමාසඤ්ඤාපපදං පරිභිණං, තෙසං වසෙන සවිහනතිකා විහනතිකපද්ධතිච්ඡයො වෙදි තබෙබ්බං. කොට්ඨාසවාරෙ පි තිවඞ්ගිකං ඤානං හොති, චතුරඞ්ගිකො මග්ගො හොති ති ආගතං, සෙසං පඨමජ්ඣානසද්ධිසමෙවා ති.

දුතියං.

තතියජ්ඣානතිද්දෙසෙ පිතිසා ව විභිගා ති විරහො නාම චුත්තප්පකාරය පිතිසා ජිගුච්ඡනං වා සමතිකකමො වා; උභින්නං පන

අනතුර වසඳො, සමපිණ්ඩනන්දො, සො වූපසමං වා සමපිණ්ඩනි විතක්කවිවාරවූපසමං වා, තත්ථ යද වූපසමමෙව සමපිණ්ඩනි, තද පිතියා විරුගා ව කිඤ්චි¹ තියොතා වූපසමා වාති එවං යොජනා වෙදි තබ්බො. ඉමිසො ව යොජනාය විරුගො ජිගුච්ඡනන්දො හොති, තසමා පිතියා ජිගුච්ඡනා ව වූපසමා වාති අයමන්දො දට්ඨබ්බො, යද පන විතක්කවිවාරනං වූපසමං සමපිණ්ඩනි තද පිතියා ව විරුගා කිඤ්චි¹ තියොතා විතක්කවිවාරනඤ්ච වූපසමා ති එවමපි යොජනා වෙදිතබ්බො, ඉමිසො ව යොජනාය විරුගො සමතික්කමනන්දො හොති, තසමා පිතියා ව සමතික්කමා විතක්කවිවාරනඤ්ච වූපසමා ති අයමන්දො දට්ඨබ්බො, කාමඤ්චො විතක්කවිවාර දුතියඤ්ඤානෙ යෙව වූප සනතා. ඉමසං පන ක්කිනස්ස මග්ගපරිද්දිපනත්ථං වණණහණනත්ථ ඤෙවනං වුතනං, විතක්කවිවාරනඤ්ච වූපසමා ති හි වුතෙන ඉදං පඤ්ඤ යති. නනු විතක්කවිවාරවූපසමො මග්ගො ඉමසං ක්කිනස්සා ති?, යථා ව තතියෙ අරියමග්ගෙ අප්පභිණ්ණානමපි සක්කායදිට්ඨාදිනං පඤ්ඤනං ඔරමාගියානං සංයොජනානං පභාණං ති එවං පභාණං වුච්චමානං වණණහණනං හොති, තදධිගමාය උස්සුක්කානං උස්සාහජනනං, එව මෙව ඉධ අවුපසනනානමපි විතක්කවිවාරනං වූපසමො වුච්චමානො වණණහණනං හොති. තෙනායමන්දො වුතොතා පිතියා ව සම තික්කමා විතක්කවිවාරනඤ්ච වූපසමා ති.

උපෙක්කංකො ව විහරති ති එත්ථ උපපතතිනො ඉක්කති ති= උපෙක්කා; සමං පස්සති අපක්කපතිතා නුචා පස්සති ති අන්දො; තාය විසදය විපුලාය ථාමගතාය සමනනාගතභතා තතියඤ්ඤානසමඛිති උපෙක්කංකො ති වුච්චති.

උපෙක්කා පන දසවිධා හොති-ඡලඛ්‍යුපෙක්කා බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්කා බොඤ්ඤාඛ්‍යුපෙක්කා විරිසුපෙක්කා සඛිංරුපෙක්කා වෙදනුපෙක්කා විපස්සනුපෙක්කා තත්ත්මඤ්ඤානුපෙක්කා ක්කිනුපෙක්කා පාරිසුද්ධිපෙක්කා ති, තත්ථ යා “ඉධ බිණ්ණසවො හික්ඛු වක්ඛුතා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්කංකො ව විහරති සතො සමපජානො”ති එවමාගතා බිණ්ණසවස්ස ඡසු ආරෙසු ඉට්ඨාතිට්ඨඡලාරමමණාපාඨෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජ්ජනාකාරභූතා උපෙක්කා අයං ඡලඛ්‍යුපෙක්කා නාම; යා පන “උපෙක්කාසහගතෙන වෙතසා එකං දිසං එරිචා විහර ති”ති එවමාගතා සතෙතසු මඤ්ඤානාකාරභූතා උපෙක්කා අයං බ්‍රහ්ම විහාරුපෙක්කා නාම; යා “උපෙක්කාසවෙධොඤ්ඤානං භාවෙති විවෙක නිසිති”තති එවමාගතා සහජාතධම්මානං මඤ්ඤානාකාරභූතා උපෙක්කා අයං බොඤ්ඤාඛ්‍යුපෙක්කා නාම; යා පන “කාලෙත කාලං උපෙක්කාතිමිත්තං මනසිකරෙති”ති එවමාගතා අනවචාරභූතාති සිටිලවිරියසඛිංතා උපෙක්කා අයං විරිසුපෙක්කා නාම; යා “කති සඛිංරු පෙක්කා සමාධිවසෙත උපපජ්ජති? කති සඛිංරුපෙක්කා විපස්සනා වසෙත උපපජ්ජති?, අට්ඨ සඛිංරුපෙක්කා සමාධිවසෙත උපපජ්ජති,

දස සඛාරූපෙකා විපස්සනාවසෙත උපපජ්ජති” කි එවමාගතා නිවරණාදිපටිසඛාරසනතිට්ඨතා¹ ගහණේ මජ්ඣිමනිකායා උපෙකකා අයං සඛාරූපෙකා නාම; යා පන “යසම් සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විතතං උපපන්නං හොති උපෙකකාසගගන” නති එවමාගතා අදුක්ඛමි සුඛසඛාරාදා² උපෙකකා අයං වෙදනුපෙකකා නාම; යා “යද්දෙවි යං භූතං තං පජ්ජති උපෙකකං පටිලභති” කි එවමාගතා විවිතනෙ මජ්ඣිමනිකායා උපෙකකා අයං විපස්සනුපෙකකා නාම; යා පන ඡන්දදීප්ත යෙවා පනකෙසු ආගතා සහජාතානං සමවාහිතභූතා උපෙකකා අයං තත්ත්ව මජ්ඣිමනුපෙකකා නාම; යා “උපෙකකො ච විහරති” කි එවමාගතා අවචනතඅගසු චෙපි³ තසම් අපකකපාතජ්ජනති උපෙකකා අයං ක්කානු පෙකකා නාම, යා පන “උපෙකකාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථකාන” නති එව මාගතා සබ්බපච්චතිකපරිසුද්ධා පච්චතිකවුපසමනෙ පි අබ්බාපාරභූතා උපෙකකා අයං පාරිසුද්ධිපෙකකා නාම;

තත්ත්ව ඡළඛ්‍යාපෙකකා ච මුහම්මිහාරූපෙකකා ච බොජ්ඣඛ්‍යා පෙකකා ච තත්ත්වමජ්ඣිමනුපෙකකා ච ක්කානුපෙකකා ච පාරිසුද්ධිපෙකකා ච අත්තො එකා තත්ත්වමජ්ඣිමනුපෙකකාව හොති; තෙන තෙන අවජ්ඣ, හෙදෙන පනස්සා අයං හෙදෙ, එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාර සුච පෙරසෙනාපතිරුජාදිවසෙන හෙදෙ වීය, තස්මා තාසු යත් ඡළඛ්‍යා පෙකකා න තත්ත්ව බොජ්ඣඛ්‍යාපෙකකාදයො, යත් පන බොජ්ඣඛ්‍යා පෙකකා න තත්ත්ව ඡළඛ්‍යාපෙකකාදයො හොනති ති වෙදිතබ්බා, යථා වෙතාසං අත්තො එකිභාවො එවං සඛාරූපෙකකා විපස්සනුපෙකකා නමපි, පඤ්ඤා එව හි එසා කිවච්චසෙන දව්වා හින්නා,

යථා හි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පටිට්ඨං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගහෙතා පරියෙසමානස්ස තං ථුසකොට්ඨකෙ තිපන්නං දිස්වා සප්පො නුබො තො ති අවලොකෙනන්තස්ස සොච්ඡිකත්තයං දිස්වා තිබ්බෙ මතිකස්ස සප්පො න සප්පො ති විවිතනෙ මජ්ඣිමනතා හොති. එව මෙව යා ආරඬ්ඛිවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤ්ඤෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨං සඛාරානං අතිවචනාවාදිවිවිතනෙ මජ්ඣිමනතා උපපජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙකකා; යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදෙන දණ්ඩකෙන ගාලං සප්පං ගහෙතා තිං නාගං ඉමං සප්පං අවිහෙසෙන්නා අත්තා නඤ්ඤ ඉමිනා අබ්බාසපෙන්නා මුඤ්ඤායන්ති මුඤ්ඤානාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණේ මජ්ඣිමනතා හොති, එවමෙව යා ලක්ඛණත්ත යස්ස දිට්ඨත්තා ආදිතෙන වීය තයො භවෙ පස්සතො සඛාරගහණේ මජ්ඣිමනතා අයං සඛාරූපෙකකා; ඉති විපස්සනුපෙකකාය සිද්ධාය සඛාරූපෙකකා පි සිද්ධා ව හොති; ඉමිනා පනෙසා විවිතනගහණ ඤේසු මජ්ඣිමනසඛාතෙන කිවෙචන දව්වා හින්නා ති, විරියුපෙකකා පන වෙදනුපෙකකා ව අඤ්ඤමඤ්ඤාදි අවසෙසාති ව අත්තො

1- පටිසඛාරසනතිට්ඨතා

4 පටිසඛාරසනතිට්ඨතා

5 පටිසඛාරසනතිට්ඨතා

2-1, 2, 3, 4 අද්ධාමෙක්ඛනඤ්ඤා

3-5 අපසුසමෙපි

භික්ෂා යෙවා ති, ඉති ඉමාසු [දසසු] උපෙක්ඛාසු ක්ඛානුපෙක්ඛා ඉධ අධිපෙක්ඛා. සා මඤ්ඤානලක්ඛණා අනාගොගරසා, අබ්බාපාරපච්චු පට්ඨානා, පිතිවිරගපදට්ඨානා ති එන්තා: නනු වායං අත්තො තනු මඤ්ඤානුපෙක්ඛා ව හොති යා ව පසමදුතියජ්ඣානෙසු පි අත්ති තසමා තනුපි උපෙක්ඛිකො ව විහරති ති එවමයං වතාබ්බා සියා, සා කසමා න වුත්තා? ති, අපරිබ්බතතකිච්චතො, අපරිබ්බතතං භි තසසා තත් කිච්චං විතකකාදීභි අභිභූතතතා, ඉධ පනායං විතකකවිචාරපිත්ති භි අනභිභූතතතා උභවිතතාසිරි විය හුත්වා පරිබ්බතතකිච්චා ජානා, තසමා වුත්තා ති.

තිට්ඨිතා උපෙක්ඛිකො ව විහරතීති එතසසා සබ්බසො අත්ථවණණනා.

ඉදුති සතො ව සමපජාතො ති එත්ථ සරතී ති=සතො; සමපජාතා තී ති=සමපජිතො; පුග්ගලො; න සති ව සමපජ්ඣාසුඤ්ඤා වුත්තං. තත්ථ සරණලක්ඛණා සති, අපමුඤ්ජනරසා, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා. අසමොභලක්ඛණං සමපජ්ඣාසු, තීරණරසං, පච්චයපච්චුපට්ඨානං. තත්ථ කිඤ්ඤාපි ඉදං සතිසමපජ්ඣාසු. පුරිමඤ්ඤානෙසු පි අත්ති මුට්ඨසා තියා භි අසමපජාතසා උපචාරමතතමපි න සමපජිති පගෙව අපජණා, ඔලාරිකතතා පන ගෙසං ක්ඛානානං භූමියං විය පුරිසසා විතතසා ගති සුඛා හොති අබ්බතතා, තත්ථ සතිසමපජ්ඣාසුකිච්චං ඔලාරිකඛගපසකාණෙන පන සුමුමතතා ක්ඛානසා පුරිසසා මුරධාරයං ගමනං විය සතිසමපජ්ඣාසුකිච්චපරිග්ගහිතා එව විතතසා ගති ඉච්ඡ තබ්බා ති ඉධෙව වුත්තං. කිඤ්ඤාභියෙසා, යථා ධෙනුපගො චචේයා ධෙනුතො අපතීතො අරක්ඛියමානො පුනදෙව ධෙනුං උපගච්ඡති, එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං පිතිතො අපතීතං තං සතිසමපජ්ඣාසු රක්ඛෙන අරක්ඛියමානං පුනදෙව පිතිං උපගච්ඡෙය්, පිතිසමපසුත්ත මෙව සියා, සුඛෙ වා පි සත්තා සාරජ්ජනති ඉදං ව අතිමධුරං සුඛං තතොපරං සුඛාභාවා, සතිසමපජ්ඣාසුනුභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ අසා රජ්ජනා හොති නො අඤ්ඤාථා ති ඉදමපි අත්ථවිසෙසං දසෙස්ස ඉදම ධෙව වුත්තතති වෙදිතබ්බං.

ඉදුති සුඛඤ්ඤා කාසෙත පටිසංවෙදෙති ති එත්ථ කිඤ්ඤාපි තති යජ්ඣානසමඛිතිතො සුඛපටිසංවෙදනාහොගො නත්ති, එවං සතොපි යසමා තසා නාමකායෙන සමපසුත්තසුඛං යං වා තං නාමකායසමප සුත්තං සුඛං තංසමුට්ඨානෙනෙතසා යසමා අතිපණ්ණිතෙන රූපෙන රූප කායො පුට්ඨා කායසා පුට්ඨතතා ක්ඛානා වුට්ඨිතො පි සුඛං පටිසංවෙ දෙය් තසමා එතමත්ථං දසෙස්සෙනො සුඛං ව කායෙන පටිසංවෙදෙ තී ති ආග. ඉදුති සං නං අපිසා ආවිකකනති උපෙක්ඛිකො සතිමා සුඛවිභාගී ති එත්ථ යං ක්ඛානගෙනු යං ක්ඛානකාරණා තං තතියජ්ඣාන සමඛිතිපුග්ගලං මුඛාදයො අරියා ආවිකකනති දෙසෙනති පඤ්ඤ පෙනති පට්ඨපෙනති විවරනති විහජනති උත්තානිකාරෙනති පකා සෙනති පසංසනති ති අධිපජායො, නිනති උපෙක්ඛිකො සතිමා සුඛ

විහාරිති, ගං නනිසජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති ති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බං. කසමා පන නං ගෙ එවං පසංසනති?ති, පසංසාරහතො, අයං හි යසමා අතිමධුරපුට්ඨෙ සුඛපාරම්පජ්ජෙනෙපි තතියජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො න තත්ථ සුඛාභිසංඝෙගන ආකඤ්ඡියති, යථා ච පිති නුපපජ්ජති, එවං උපට්ඨිතසතිහාය යතිමා; යසමා ච අරියකන්නං අරියජනසෙවිතමෙව අසංකිලිට්ඨං සුඛං නාමිකායෙන පටිසංවෙදෙති හයමා පසංසාරහො ඉති පසංසාරහතො, නං අරියා “නෙ එවං පසංසාගෙභුහුතෙ ගුණේ පකාසෙන්නා උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරි”ති එවං පසංසනති ති වෙදිතබ්බං. නනිසනති ගණනානුපුබ්බහාය නනිසං; ඉදං තතියං සමාපජ්ජති ති පි නනිසං; නසමිං සමසෙ එසෙයා හොති ති ආදිසු ඝානපඤ්ඤාකෙ පිතිපදමි පරිභිණං, තසා පි වසෙන සවිහනති ඤාමිහනතිකපදවිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බං; කොට්ඨාසවාරෙ පි දුට්ඨතිකං ඤානං හොති ති ආගතනති; සෙසං දුතියජ්ඣානසදිසමෙවා ති,

නනිසං.

චතුස්ථානනිදදෙසෙ සුඛස්ස ච පභාණං දුක්ඛස්ස ච පභාණං. ති කායිකසුඛස්ස ච කායිකදුක්ඛස්ස ච පභාණං; පුඤ්ඤවා ති තඤ්ච බො පුඤ්ඤව, න චතුස්ථානකකිණේ; සොමනස්සදෙමනස්සානං අපථබ්බමා ති වෙතසිකසුඛස්ස වෙතසිකදුක්ඛස්ස වාති ඉමෙසමපි දව්‍යං පුඤ්ඤව අපථබ්බමා පභාණං ඉවෙව චුත්තං හොති; කද්ද පනෙසං පභාණං හොති?, චතුත්තං ඝානානමුප්පාරකකිණේ, සොමනස්සං හි චතුස්ථානස්ස උප්පාරකකිණේ යෙව පභිසති. දුක්ඛදෙමනස්සසුඛාති පථමදුතියතතියජ්ඣානානං උප්පාරකකිණේසු, එවමෙතෙසං පභාණකකමෙන අවුත්තානං ඉන්ද්‍රියවිහංගෙන පන ඉන්ද්‍රියානං උද්දෙසකකමෙනෙව ඉධාපි වුත්තානං සුඛදුක්ඛසොමනස්සදෙමනස්සානං පභාණං වෙදිතබ්බං. යදි පනෙතාති හස්ස තස්ස ඝානස්ස උප්පාරකකිණේ යෙව පභිසනති? අථ කසමා “කත්ථ චුත්තනං දුක්ඛිත්ථි යං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති?”, ඉධ භික්ඛවෙ! භික්ඛු විවිචෙව භාමෙති=පෙ=පථමං ඝානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථ චුත්තනං දුක්ඛිත්ථි යං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති, කත්ථ චුත්තනං දෙමනස්සිත්ථි යං සුඛිත්ථි යං සොමනස්සිත්ථි යං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති?, ඉධ භික්ඛවෙ! භික්ඛු සුඛස්ස ච පභාණං=පෙ=චතුස්ථානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථ චුත්තනං සොමනස්සිත්ථි යං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති”ති එවං ඝානෙයෙව තිරෙධො චුත්තො?ති, අතිසයතිරෙධත්තා, අතිසයතිරෙධො හි තෙසං පථමජ්ඣානාදිසු, න තිරෙධො යෙව, තිරෙධො යෙව පන උප්පාරකකිණේ නාතිසයතිරෙධො,

තථාහි නානාවජ්ජනෙ පථමජ්ඣානුප්පාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛිත්ථි යස්ස ඛංගමකසාදිසමථස්සෙන වා විසමාසනුප්පාපෙන වා සීයා උප්පාති, තත්ථෙව අනෙතාප්පාණංයං, උප්පාරෙ වා නිරුද්ධවෙප්පතං න සුථස්ස නිරුද්ධං හොති පටිපක්ඛෙන අවිගතත්තා, අනෙතා

අප්පණායං පන පිතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො
 හොති, සුඛොක්කන්තකායයං සුට්ඨු තිරුඬං හොති දුක්ඛිඤ්ඤං
 පටිපකේන විහග්ගතො නානාවජ්ජනෙ යෙව ව දුතියඤ්ඤානුපචාරෙ
 පභිණ්ණං දොමනස්සිඤ්ඤයං. යසමා එතං විතක්කවිචාරප්පව්වයෙ පි
 කායකිලමථෙ විහතුපසාතෙ ව සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ
 නෙව උප්පජ්ජති, යථ පන උප්පජ්ජති තත්ථ විතක්කවිචාරාභාවෙ
 අප්පතිණා එව ව දුතියඤ්ඤානුපචාරෙ විතක්කවිචාරං ති, තත්ථස්ස සීයා
 උප්පතති, න තෙව දුතියඤ්ඤානෙ¹ පභිණ්ණව්වයතො; තථා තති
 යඤ්ඤානුපචාරෙ පභිණ්ණස්සාපි සුඛිඤ්ඤයං පිතිසමුට්ඨානපණිහරුප
 ප්ලට්ඨකායස්ස සීයා උප්පතති, න තෙව තති යඤ්ඤානෙ, තති යඤ්ඤානෙ
 සුඛස්ස පව්වයභූතා පිති සබ්බසො තිරුඬං ති. තථා චතුත්ථඤ්ඤානුප
 චාරෙ පභිණ්ණස්සාපි සොමගසිඤ්ඤයං ආසන්නතො අප්පණාප්පතොය
 උපෙක්ඛායාභාවෙන සමමා අනතික්කන්තතො ව සීයා උප්පතති,
 න තෙව චතුත්ථඤ්ඤානෙ; තස්මා එව ව එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛිඤ්ඤං අපරි
 සෙසං තිරුඬකිති ති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගගණං කතතති.

එතාහ: අපේවං හස්ස තස්ස ක්ඛානස්සුප්පචාරෙ පභිණා පි එතා
 වෙදනා ඉධ කසමා සමාගවා?ති, සුඛගගණන්ථං, යා හි අයං අදුක්ඛම
 සුඛතති එත්ථ අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා වුත්තා, සා සුචුමා දුඛිඤ්ඤායසා,
 න සක්කා සුඛෙන ගගෙහුං, තස්මා; යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා තථා වා
 උපසඞ්ඛමිත්වා ගගෙහුං අසතකුණෙයසස්ස ගොණස්ස² ගගණන්ථං
 ගොපො එකසමිං වජේ සබ්බා ගාවො සමාගරති, අපේකෙකං නිහ
 රන්තො පටිපාටියා ආගහං අයං සො ගණනථ නන්ති තමෙි ගාහාපයති,
 එවමෙව භගවා සුඛගගණන්ථං සබ්බා එතා සමාගරී ති, එවං හි සමාගටා
 එතා දසොස්සායං නෙව සුඛං න දුක්ඛං න සොමනස්සං න දොම
 නස්සං අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ති සක්කා හොති එසා ගාගගිහුං;
 අපිච අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා පව්වයදස්සනත්ථොපි එතා
 වුත්තා ති වෙදිතබ්බා; සුඛදුක්ඛප්පහාණාදයො හි තස්සා පව්වයා,
 යථාහ “වත්තාරෙ බො ආවුසො! පව්වයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙතො
 විමුත්තියා සමාගතියා, ඉධාවුසො! හිකුඤ්ඤා සුඛස්ස ව පහාණං=පෙ=චතුත්ථ
 ඤ්ඤානං උපසමපජ්ජ විගරති, ඉමෙ බො ආවුසො! වත්තාරෙ පව්වයා
 අදුක්ඛමසුඛාය වෙතොවිමුත්තියා සමාපතතියා”ති. යථා වා අඤ්ඤත්ථ
 පභිණා පි සක්කායද්ධිආදයො තති යමග්ගස්ස වණ්ණගණනන්ථං තත්ථ
 පභිණා ති වුත්තා, එවං වණ්ණගණනත්ථවෙප්පතස්ස ක්ඛානස්ස තා
 ඉධ වුත්තා ති වෙදිතබ්බා, පව්වයසාතෙන වා එත්ථ රුගදෙසානං
 අතිදුරභාවං දසොස්සවෙප්පතා වුත්තා ති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි සුඛං
 සොමනස්සස්ස පව්වයො, සොමනස්සං රුගස්ස, දුක්ඛං දොමනස්සස්ස,
 දොමනස්සං දොසස්ස, සුඛාදිසාතෙන ව සප්පව්වයා රුගදෙසා හතා ති
 අතිදුරෙ තොනතිති.

අදුක්කමසුඛනති දුක්ඛාභාවෙන අදුක්කම; සුඛාභාවෙන අසුඛම; එතෙනෙත් දුක්කසුඛපරිපක්ඛභූතං තතියවෙදනං දීපෙති, න දුක්කම සුඛාභාවමතතං, තතියවෙදනා නාම අදුක්කමසුඛා, උපෙක්ඛා ති පි චුවචති, සා ඉට්ඨාතිට්ඨවිපරිතානුභවනලක්ඛණං, මඤ්ඤිතතරසා, අවිභූතපච්චුපට්ඨානා, සුඛදුක්කතිරොධපදට්ඨානා ති වෙදිතබ්බං, උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිනති උපෙක්ඛාය ජනිතසතියා පාරිසුද්ධිං; ඉමසමිං හි ඤානෙ සුපරිසුද්ධා සති, යා ව තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි සා උපෙක්ඛාය කතා, න අඤ්ඤාන, තසමා එතං උපෙක්ඛාසති පාරිසුද්ධි ති චුවචති, විභසෙහ පි චුතතං “අයං සති ඉමාය උපෙක්ඛාය විවටා හොති පරිසුද්ධා පරියොදතා, තෙන චුවචති උපෙක්ඛාසති ධාරිසුද්ධි”ති, යාය උපෙක්ඛාය එත් සතියා පාරිසුද්ධි හොති, සා අත්තො තත්මඤ්ඤිතතතා ති වෙදිතබ්බං. න කෙවලඤ්ඤෙත්තාය සතියෙව පරිසුද්ධා, අපිව බො සබ්බෙපි සම්පයුත්තධම්මා ති සතිසිසෙත පන දෙසනා චුතතා, තත් කිඤ්ඤාපි අයං උපෙක්ඛා හෙට්ඨාපි තිසු ඤානෙසු විජ්ජති, යථා පන දිවා සුරියපභාතිභවා සොමමභාවෙන ව අහතනො උපකාරකතෙතන වා සභාගාය රතතියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි වඤ්ඤො අපරිසුද්ධා හොති අපරියොදතා, එවමයමපි තත්මඤ්ඤිතතපෙක්ඛා වඤ්ඤො විය විතකකාදි¹ පච්චතිකධම්මතෙජාතිභවා සභාගාය ව උපෙක්ඛාවෙදනාරතතියා අපපට්ඨාභා විජ්ජමානා පි පඨමාදිඤ්ඤානභෙදෙ අපරිසුද්ධා හොති, තස්සා ව අපරිසුද්ධාය දිවා අපරිසුද්ධිවඤ්ඤොය පභා විය සහජාතා පි සතිආදයො අපරිසුද්ධා ව හොනති. තසමා තෙසු එකමපි උපෙක්ඛාසති පාරිසුද්ධි ති න චුතතං, ඉධ පන විතකකාදිපච්චතිකතෙජාතිභවාභාවා සභාගාය ව උපෙක්ඛාවෙදනාරතතියා පට්ඨාභා අයං තත්මඤ්ඤිතත පෙක්ඛාවඤ්ඤො අතිවිය පරිසුද්ධා, තස්සා පරිසුද්ධිතතා පරිසුද්ධි වඤ්ඤොපභා විය සහජාතා පි සතිආදයො පරිසුද්ධා හොනති පරියොදතා, තසමා ඉදමෙව උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි ති චුතතතති වෙදිතබ්බං. චතුස්සතති ගණනානුප්පබ්බතාය චතුස්සං; ඉදං චතුස්සං සමපජ්ජති ති පි=චතුස්සං; එසෙසා හොති ති ආදීසු එසපඤ්ඤාකෙතාව; වෙදනා ති උපෙක්ඛා වෙදනා වෙදිතබ්බං, ඤානපඤ්ඤා ඉඤ්ඤි යට්ඨකෙසු පන උපෙක්ඛා හොති උපෙක්ඛිඤ්ඤං හොති ති චුතතමෙව, සෙසාති තතියෙ පරිභිණ්පද්ධති ඉධාපි පරිභිණ්නොව, කොට්ඨාසවා රෙ පි දුමභිකං ඤානතති උපෙක්ඛාවිතෙතකඤ්ඤාවසෙතෙව වෙදි තබ්බං, සෙසං සබ්බං තතියසදිසමෙවාති.

චතුක්කතසො නිට්ඨිනො.

ඉද්ධති තනමෙ ධම්මා කුසලා ති පඤ්ඤාකතයො ආරඥො, කසමා ති වෙ?, පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙත වෙව දෙසනාවිලාසෙන ව, සනතිසිත්තදෙවපරිසාය කිර එකච්චානං දෙවනං විතකෙකා එව

ඔලාරිකතො උපට්ඨාසි විචාරපීතිසුඛවිතෙතකායනා සන්තතො, තෙසං සප්පායවසෙන සන්තා වතුරඛනිකං අවිතකනං විචාරමත්තං දුතියඤ්ඤානං නාම භාජෙසී, එකච්චානං විචාරෙ ඔලාරිකතො උපට්ඨාසි පීතිසුඛවිතෙතකායනා සන්තතො, තෙසං සප්පායවසෙන තිවඛනිකං තතියඤ්ඤානං නාම භාජෙසී, එකච්චානං ජනී ඔලාරිකතො උපට්ඨාසි සුඛවිතෙතකායනා සන්තතො, තෙසං සප්පායවසෙන දුච්ඛනිකං වතුරඤ්ඤානං නාම භාජෙසී, එකච්චානං සුඛං ඔලාරිකතො උපට්ඨාසි උපෙක්ඛාවිතෙතකායනා සන්තතො, තෙසං සප්පායවසෙන දුච්ඛනිකං පඤ්චමඤ්ඤානං නාම භාජෙසී, අයං තාච්ඡුග්ගලඤ්ඤාසංයෝ යස්සා පන ධම්මධාතුයා සුප්පට්ඨිද්ධාතනා දෙසනාචිලාසප්පත්තා නාම හොති, සා තථාගතස්ස සුට්ඨු පටිවිද්ධා තස්මා ඤ්ණමහත්තතාය දෙසනාවිධානෙසු කුසලො දෙසනාචිලාසප්පත්තො සන්තා යං යං අඛණ්ඩං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන යථා යථා ඉවත්ති, තථා තථා දෙසනං නියාමෙති ති,

සො ඉධ පඤ්චඛනිකං පඨමඤ්ඤානං භාජෙසී, වතුරඛනිකං අවිතකකවිචාරමත්තං දුතියඤ්ඤානං භාජෙසී. තිවඛනිකං තතියඤ්ඤානං භාජෙසී, දුච්ඛනිකං වතුරඤ්ඤානං දුච්ඛනිකමෙව පඤ්චමඤ්ඤානං භාජෙසී, අයං දෙසනාචිලාසො නාම. අපිච්ඡෙයෙ භගවතා “තයො මෙ භික්ඛවෙ! සමාධි සවිතකකසවිචාරෙ සමාධි අවිතකකවිචාරමත්තො සමාධි අවිතකකඅවිචාරෙ සමාධි”ති සුත්තනන්තෙ තයො සමාධි දෙසිතා, තෙසු හෙට්ඨා සවිතකකසවිචාරෙ සමාධි අවිතකකඅවිචාරෙ සමාධි ව භාජෙත්වා දස්සිතො, අවිතකකවිචාරමත්තො න දස්සිතො තං දස්සෙතුමපි අයං පඤ්චකතයො ආරඥො ති වෙදිතබ්බො. තත්ථ දුතියඤ්ඤානනිද්දෙසෙ එස්සාදීසු විතකකමත්තං පටිභායති, කොට්ඨාස වාරෙ වතුරඛනිකං ඤානං හොති වතුරඛනිකො මග්ගො හොති ති අය මෙව විසෙසො, සෙසං සබ්බං පඨමඤ්ඤානසද්ධමෙව, යාති ව වතුකක නයෙ දුතියතතියවතුරභාති නානෙව ඉධ තතියවතුරපඤ්චමාති, තෙසං අධිගමපටිපාටිදීපනත්ථං අයං නයො වෙදිතබ්බො.

එකො කීර අමච්චපුත්තො රජානං උපට්ඨාතුං ජනපදතො නගරං ආගතො, සො එකදිවසමෙව රජානං දිස්වා පානබ්‍යසනෙත සබ්බං විභවජාතං නායෙසී, තං එකදිවසං සුරුමදමත්තං නිවේවාලං කත්වා ජණ්ණකට්ඨාරකමග්ගෙන පටිච්ඡාදෙත්වා පානාගාරතො නිහ රිංසු, තමෙන සඛකාරකුලෙ නිපජ්ජිත්වා නිද්දායත්තං එකො අඛණ්ඩ චිජ්ජාපාඨකො දිස්වා අයං පුරිසො මහාජනස්ස අවස්සයො භවිස්සති පටිජ්ජනිතබ්බො එසො ති සන්තිට්ඨානං කත්වා මත්තිකාය නහාපෙත්වා ථූලසාටකයුගං නිවාසෙත්වා පුන සුගඤ්ඤාදකෙන නහාපෙත්වා සුචු මෙන දුකුලසුගලෙන අච්ඡාදෙත්වා පාසාදං ආරෙපෙත්වා සුභොජනං භාජෙත්වා එවං තං පටිච්චාරෙය්‍යාපාති පටිච්චාරකෙ පටිපාදෙත්වා පක්කාමි, අථ නං තෙ සයනං ආරෙපෙසුං, පානාගාරගමනපටිබාහ නත්ඤ්ඤානං වත්තාරෙ තාව ජනා වතුසු හත්ථපාදෙසු උප්පිලෙත්වා

අවසිංසු, එකො පාදෙ පරිමජ්ජ, එකො තාලවණ්ටං ගගෙනා, චිජ්, එකො විණං වාදයමානො ගායනො නිසීදි, සො සයනුපගමනෙන විගතකිලමථො ථොකං නිද්දුසිත්වා වුට්ඨිතො ගත්ථපාදතිපට්ඨනං අසභ මානො කො මෙ ගත්ථපාදෙ උපට්ඨෙති, අපගච්ඡාති තජෙජ්ඣ, තෙ එකවචනෙනෙව අපගච්ඡිංසු, තතො පුන ථොකං නිද්දුසිත්වා වුට්ඨිතො පාදපරිමජ්ජනං අසභමානො කො මෙ පාදෙ පරිමජ්ජති අපගච්ඡාති ආභ, සොපි එකවචනෙනෙව අපගච්ඡි, පුන ථොකං නිද්දුසිත්වා වුට්ඨිතො වාතවුට්ඨි විය තාලවණ්ටවාතං අසභනො කො එස අප ගච්ඡතු ති ආභ, සො පි එකවචනෙනෙව අපගච්ඡි, පුන ථොකං නිද්දු සිත්වා වුට්ඨිතො කණ්ණසුලං විය ගීතවාදිතසද්ධං අසභමානො විණවා දකං තජෙජ්ඣ, සො පි එකවචනෙනෙව අපගච්ඡි, අපේවං අනුක්කමෙන පඨිණ්කිලමුත්ථපට්ඨනපරිමජ්ජනවාතපසභාරගීතවාදිතසද්ධපද්ධවො සුඛං සසිත්වා වුට්ඨාය රඤ්ඤ සනතිකං අගමාසි, රුජාපියං මහනතං ඉසං රියමද්ධි, සො මහාජනයං අවසංයො ජානො,

තත්ථ පාතබ්‍යසනෙන පාරිජ්ඣ්ඤාපපතො සො අමච්චපුත්තො විය අනෙකබ්‍යසනපාරිජ්ඣ්ඤාපපතො සරවාසගතො කුලපුත්තො දට්ඨබ්බො, අභ්‍යවිජ්ජාපායකො පුරිසො විය තථාගතො, තස්ස පුරි සස්ස අයං මහාජනයං අවසංයො භවිස්සති පටිප්ඤ්ඤානං අරහතී ති සනතිට්ඨානං විය තථාගතස්ස අයං මහාජනයං අවසංයො භවිස්සති ති පබ්බජ්ජං අරහතී කුලපුත්තො ති සනතිට්ඨානකරණං, අථස්ස අමච්ච පුත්තස්ස මත්තිකාමනෙතන න්‍යාපනං විය කුලපුත්තස්සාපි පබ්බජ්ජා පටිලාභො, අථස්ස ථූලසාටකතිවාසනං විය ඉමස්සාපි දසසික්ඛාපද සඛ්‍යාතසීලවත්තිවාසනං, පුන තස්ස සුගන්ධොදකෙන න්‍යාපනං විය ඉමස්සාපි පාතිමොක්ඛසංවරදිසීලසුගන්ධොදකනන්‍යාපනං, පුන තස්ස සුමුද්‍රකුලසුගච්ඡාදනං විය ඉමස්සාපි යථාච්ඡිතසීලවිසුද්ධිසම්පද සඛ්‍යාතද්‍රකුලච්ඡාදනං, දුකුලච්ඡාදිතස්ස පනයං පාසාදරොගණං විය ඉමස්සාපි සීලවිසුද්ධිද්‍රකුලච්ඡාදිතස්ස සමාධිභාවනාපාසාදරොගණං. තතො තස්ස සුභොජනභුඤ්ජනං විය ඉමස්සාපි සමාධිඋපකාරකසති සම්පජ්ඣ්ඤාදිබ්බමාමතපරිභුඤ්ජනං, භූතනභොජනයං තස්ස පරිවාර කෙති සයනාරොපණං විය ඉමස්සාපි විහක්ඛාදීති උපවාරජ්ඣානාරො පණං, පුන තස්ස පානාගාරගමනපටිබ්‍යාගණත්ථං ගත්ථපාදපට්ඨනක පුරිසව්‍යුක්කං විය ඉමස්සාපි කාමසඤ්ඤාභිමුඛගමනපටිබ්‍යාගණත්ථං ආරම්භණෙ විතතුපට්ඨනකො තෙකබ්බමවිතකෙකා, තස්ස පාදපරි මජ්ජනපුරිසො විය ඉමස්සාපි ආරම්භණෙ විහතානුමජ්ජනකො විවාරො, තස්ස තාලවණ්ටවාතදයකො විය ඉමස්සාපි වෙනසො සීතලභාවදසිකා පිති, තස්ස සොනානුග්ගහකාරො ගඤ්ඤපුරිසො විය ඉමස්සාපි විහතා නුග්ගාහකං සොමනයං, තස්ස සයනුපගමනෙන විගතකිලමථස්ස ථොකං නිද්දුපගමනං විය ඉමස්සාපි උපවාරජ්ඣානසනතිස්සයෙන විගතනිවරණකිලමථස්ස පඨමජ්ඣානුපගමනං, අථස්ස නිද්දුසිත්වා වුට්ඨිතස්ස ගත්ථපාදපට්ඨනාසභනෙන ගත්ථපාදපට්ඨනානං සනතජ්ජනං

තෙසඤ්ච අපගමනෙන පුන ථොකං නිද්දපගමනං විය ඉමස්සාපි පඨමජ්ඣානතො වුට්ඨිතස්ස විතනුපපිලකවිතකකාසගනෙන විතකක දෙසදස්සනං විතකකපපභාණඤ්ච පුන අවිතකකවිචාරමත්තජ්ඣානුපගමනං, තතො තස්ස පුනපුනං නිද්දසිත්වා වුට්ඨිතස්ස යථා වුත්තෙන කමෙන පාදපරිමජ්ජනාදීනං අසගනෙන පටිපාටියා පාදපරිමජ්ජනාදීනං සත්තජ්ජනං තෙසං තෙසඤ්ච අපගමනෙන පුනපුනං ථොකං නිද්දපගමනං විය ඉමස්සාපි පුනපුනං දුතියාදීහි ඤාතෙහි වුට්ඨිතස්ස යථා වුත්තදෙසානං විචාරදීනං අසගනෙන පටිපාටියා විචාරදිදෙසදස්සනං, තෙසං තෙසඤ්ච පභාණා පුනපුනං අවිතකකඅවිචාර කිපපිතිකපභිණ්ණොමනස්සජ්ඣානුපගමනං, තස්ස පන සයනා වුට්ඨාය රඤ්ඤෙ සනාතිනං ගතස්ස ඉස්සරියසම්පත්ති විය ඉමස්සාපි පඤ්චමජ්ඣානතො වුට්ඨිතස්ස විපස්සනාමග්ගං උපගතස්ස අරහත්තප්පත්ති, තස්ස සම්පත්තියාරියස්ස බහුතං ජනානං අවස්සයභාවො විය ඉමස්සාපි අරහත්තප්පත්තස්ස බහුතං අවස්සයභාවො වෙදිතබ්බො; එතවාචනා හි එස අනුත්තරං පුඤ්ඤකෙබ්බතං නාම හොති ති.

පඤ්චකතස්ස නිට්ඨිතො.

එතවාචනා වහුකකපඤ්චකතයද්වයභෙදෙ සුද්ධිකතවකො නාම ආකාසිහො හොති, අත්තො පනෙස පඤ්චකතයෙ වහුකකතයස්ස පටිට්ඨානා¹ ඤානපඤ්චකො එවාහි වෙදිතබ්බො, ඉදුති යසමා එතං ඤානං නාම පටිපදකකමෙන සිජ්ඣති, තසමා තස්ස පටිපදභෙදං දස්සෙත්තුං පුන කතමෙ බම්මා කුසලා හි ආදී ආරඬං, තත් දුක්ඛා පටිපද අස්සා හි=දුක්ඛාපටිපදං; දඤ්ඤා අහිඤ්ඤා අස්සා හි=දඤ්ඤාහිඤ්ඤා; ඉති දුක්ඛාපටිපදනති වා දඤ්ඤාහිඤ්ඤානති වා පඨවිකාසිණනති වා තිණ්ඨි ඤානස්සෙව නාමාති; දුක්ඛාපටිපදං බිප්පාහිඤ්ඤානති ආදීපුපි එසෙව නයො, නත් පඨමසමානාගාරතො පට්ඨාය යාව තස්ස තස්ස ඤානස්ස උපමාරං උපපජ්ජති, නාව පවත්තා ඤානභාවනා පටිපද හි වුවවති, උපමාරතො පන පට්ඨාය යාව අපපණ්ණා නාව පවත්තා පඤ්ඤා අහිඤ්ඤා හි වුවවති, සා පනෙසා පටිපද එකවචස්ස දුක්ඛා හොති, නිවරණාදිපවතිකධම්මසමුද්ධාරග්ගගණභාය කිවජ්, අසුබසෙවනා හි අත්තො; එකවචස්ස තදභාවෙන සුඛා, අහිඤ්ඤා පි එකවචස්ස දඤ්ඤා හොති මන්ද අසීසප්පවනතිති, එකවචස්ස බිප්පා අමන්ද සීසප්පවනතිති, තසමා යො ආදීතො කිලෙසෙ විකම්මෙනෙනො දුක්ඛෙන සසඛ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමනෙනො විකම්මෙනති, තස්ස දුක්ඛා පටිපද [නාම] හොති, යො පන විකම්මත්තකිලෙසො අපපණ්ණාපරිවාසං වසනෙනා විරෙන අභිග්ගානුභාවං පාපුණාති, තස්ස දඤ්ඤාහිඤ්ඤා නාම හොති, යො බිප්පා අභිග්ගානුභාවං පාපුණාති, තස්ස බිප්පාහිඤ්ඤා නාම හොති, යො කිලෙසෙ විකම්මෙනෙනො සුබෙන අකිලමනෙනො විකම්මෙනති, තස්ස

සුඛා පටිපදා නාම හොති, තත්ථ යාති සප්පායසප්පායාති ච පට්ඨබොධු පචේදදදිති පුබ්බකිව්වාති ච අප්පණොකොසලාති ච විසුඤ්චිමය්සො විතතභාවනාතිද්දොසෙ තිද්දිට්ඨාති, තෙසු යො [දස] අසප්පායසෙවි හොති, තස්ස දුක්ඛා පටිපදා දකුඛා ච අභිඤ්ඤා හොති, සප්පායසෙවිතො සුඛා පටිපදා ඛිප්පා ච අභිඤ්ඤා, යො පන පුබ්බභාගෙ අසප්පායං සෙවිතො අපරභාගෙ සප්පායසෙවි හොති, පුබ්බභාගෙ වා සප්පායං සෙවිතො අපරභාගෙ අසප්පායසෙවි, තස්ස වොමය්සකතා වෙදිතබ්බා, තථා පට්ඨබොධුපචේදදදිකං පුබ්බකිව්වං අසම්පාදෙතො භාවනං අනුපුත්තය්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති, විපරියායෙන සුඛා, අප්පණොකොසලාති පන අසම්පාදෙනතය්ස දකුඛා අභිඤ්ඤා හොති, සම්පාදෙනතය්ස ඛිප්පා.

අපිච තණ්හාඅවිජ්ජාවසෙන සමථවිපක්ඛනා [කතා] ධිකාරවසෙන වාපි එතාසං පහෙදො වෙදිතබ්බො. තණ්හාභිභූතය්ස හි දුක්ඛා පටිපදා හොති, අනභිභූතය්ස සුඛා, අවිජ්ජාභිභූතය්ස ච දකුඛා අභිඤ්ඤා හොති, [අනභිභූතය්ස ඛිප්පා,] යො ච සමපෙ අකතාධිකාරෙ තස්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති, කතාධිකාරය්ස සුඛා, යො පන විපක්ඛනාය අකතාධිකාරෙ හොති තස්ස දකුඛා අභිඤ්ඤා හොති, කතාධිකාරය්ස ඛිප්පා,

තිලෙසිඤ්චයවසෙන වාපි එතාසං පහෙදො වෙදිතබ්බො, තිබ්බතිලෙසය්ස හි මුදිඤ්චයය්ස දුක්ඛා පටිපදා හොති දකුඛා ච අභිඤ්ඤා, තිබ්බතිලෙසය්ස පන ඛිප්පා අභිඤ්ඤා, මඤ්ඤාතිලෙසය්ස ච මුදිඤ්චයය්ස සුඛා පටිපදා හොති දකුඛා ච අභිඤ්ඤා, තිබ්බතිලෙසය්ස පන ඛිප්පා අභිඤ්ඤා හි, ඉති ඉමාසු පටිපදාඅභිඤ්ඤාසු යො පුග්ගාලො දුක්ඛාය පටිපදාය දකුඛාය අභිඤ්ඤාය කුඛානං පාපුණාති තස්ස නං කුඛානං දුක්ඛාපටිපදා දකුඛාභිඤ්ඤානති වුවමති; සෙසෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ තදනු ධම්මතා සති සන්තිට්ඨති, ඕතිභාගිති පදෙසු හි එවං චුත්තසතියා වා නං නං කුඛානතිකතතියා වා වික්ඛම්භිතො පටිපදා නං නං කුඛානුප වාරපපත්තය්ස අප්පණොපරිවාසෙ අභිඤ්ඤා ච වෙදිතබ්බා, ආගමන වසෙනාපි ච පටිපදා අභිඤ්ඤා හොනති යෙව, දුක්ඛාපටිපදං හි දකුඛා භිඤ්ඤා පඨමඤ්ඤානං පඨා පචහනං, දුතියමපි නාදිසමෙව හොති, තතියවතුන්තෙසුපි එසෙව නයො. යථා ච වතුක්ඛනතයෙ එවං පඤ්චක නයෙ පි පටිපදාවසෙන වතුධා හෙදො වෙදිතබ්බො; ඉති පටිපදාවසෙන නපි වත්තාරෙ නවකා චුත්තා හොනති, තෙසු පාඨතො ඡන්තිංස විත්තාති අත්ථතො පන පඤ්චකනතයෙ වතුක්ඛනතය්ස පටිට්ඨත්තා විසතිමෙව භවන්ති හි.

පටිපදා නිවසිනා.

ඉදුති යසමා කුඛානං නාම යථා පටිපදාහෙදෙන එවං ආරම්භෙ හෙදෙනාපි වතුබ්බිධා හොති, තස්මය්ස නං පහෙදං දසෙය්සං පුත්තකතමෙ ධම්මා කුසලා හි ආදි ආරඬා, තත්ථ පටිපතං පටිපතා

රම්මණනති ආදිසු යං අපභූණං හොති උපරිජ්ඣානස්ස පච්චයො භවිත්තුං න සකෙකාති ඉදං පරිත්තං නාම. යං පන අවබ්බිතෙ සුප්ප මත්තෙ වා සද්ධම්මත්තෙ වා ආරම්මණෙ පවත්තං නං පරිත්තං ආරම්මණං අස්සාති=පරිත්තාරම්මණං; යං පභූණං සු විභා විතං උපරිජ්ඣානස්ස පච්චයො භවිත්තුං සකෙකාති ඉදං අපභූමාණං නාම; යං විපුලෙ ආරම්මණෙ පවත්තං තං වුබ්බිප්පමාණත්තා¹ අපභූමාණං ආරම්මණං අස්සාති= අපභූමාණාරම්මණං; වුත්තලකඩණ්ඩවෙමිස්සතාය පන උපාමිස්සකතයො වෙදිතබ්බො. ඉති ආරම්මණවසෙනපි වත්තාරො නවකා වුත්තා හොනති, විත්තගණනා පෙත් පුරිමසදිසා එවා ති.

ආරම්මණවතුක්කං නිධිනං.

ඉද්දති ආරම්මණපටිපද්ධමිස්සකං සොලසකඩ්ඛතුක්කතයං දස්සෙත්තුං පුන කතමෙ ධම්මා කුසලා ති ආදි ආරඬං, තත් පඨමනං වුත්ත ජ්ඣානං දුක්ඛාපටිපද්ධතා දඬාතිඤ්ඤාතා පරිත්තත්තා පරිත්තාරම්මණත්තා ති වතුති කාරණෙති ශිතං; සොලසමනසෙ² වුත්තජ්ඣානං සුඛාපටිපද්ධතා බිප්පාතිඤ්ඤාතා අපභූමාණත්තා අපභූමාණාරම්මණත්තා ති වතුති කාරණෙති පණීතා; සෙසෙසු වුද්දසසු එකෙන ද්විති තිත් වතුති කාරණෙති ශිතප්පණීතතා වෙදිතබ්බො, කසමා පනායං තයො දෙසිතො? ති, ඤානුප්පාතිකාරණත්තා, සමමාසබ්බෙදොති භි පඨිකසිණෙ සුද්ධිකජ්ඣානං වතුක්කතයවසෙන [පඤ්චකතයවසෙන] ව දසිතං, තථා සුද්ධිකපටිපද්ධ තථා සුද්ධිකාරම්මණං, තත් යා දෙවතා පඨිකසිණෙ සුද්ධිකජ්ඣානං වතුක්කතයවසෙන දෙසියමානං බුජ්ඣිත්තුං සකෙකානති තාසං සප්පායවසෙන සුද්ධිකජ්ඣානෙ වතුක්කතයො දෙසිතො, යා පඤ්චකතයවසෙන දෙසියමානං බුජ්ඣිත්තුං සකෙකානති තාසං සප්පායවසෙන පඤ්චකතයො. යා සුද්ධිකපටිපද්ධය=පෙ=සුද්ධිකාරම්මණෙ වතුක්කතයවසෙන ව දෙසියමානං බුජ්ඣිත්තුං සකෙකානති තාසං සප්පායවසෙන [සුද්ධිකපටිපද්ධය] සුද්ධිකාරම්මණෙ වතුක්කතයො දෙසිතො, යා පඤ්චකතයවසෙන දෙසියමානං බුජ්ඣිත්තුං සකෙකානති, තාසං සප්පායවසෙන පඤ්චකතයො ඉති හෙට්ඨා පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන දෙසනා භතා, දෙසනාවිලාසප්පත්තො වෙස පතින්තපටිපමතිදො දසබලවතු වෙසාරජ්ජදිවිසද්³ඤ්ඤො ධම්මානං යථා වසරසලකිණස්ස සුප්පටිවිද්ධත්තා ධම්මපඤ්ඤාතිකුසලතාය යො යො තයො ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන දෙසනං නියමෙත්තුං සකෙකාති, තස්මා ඉමාය දෙසනාවිලාසප්පත්තියාපි තෙන එසා පඨිකසිණෙ සුද්ධිකවතුක්කතයාදිවසෙන දෙසනා භතා, යස්මා පන යෙ කෙවි ඤානං උපාදෙතති නාම, න තෙ ආරම්මණපටිපද්ධි විතා උපාදෙත්තුං සකෙකානති. තස්මා නියමතො ඤානුප්පාතිකාරණත්තා

1-1 වුත්තප්පමාණතො 3, 4 වුද්ධිප්පමාණත්තා [] 1, 2, 3, හන්

2-1 සොලසමනසෙ

[] 1, 2, 3, 4 හන්

3-2, 3 විසාරද්

අයං සොලසකච්ඡානකයො කපිතො. එතතාවතා සුද්ධිකතවතො වතතායෙ පටිපදනවතා වතතායෙ ආරමභනවතා ඉමෙ ව යොලස නවතා ති පඤ්චවිසති නවතා කපිතා ගොනති, තත් එකෙකස්මිං නවතො වතුකපඤ්චකවසෙන දො දො නයා ති පඤ්ඤස නයා, තත් පඤ්චවිසතියා වතුකකතයෙසු සතං, පඤ්චකතයෙසු පඤ්චවිසසතනති පාඨතො පඤ්චවිසාධිකාති දො කුතාවතතසතාති ගොනති; පඤ්චක තයෙ¹ පන වතුකකතයෙසු පටිපදනතා අත්තො පඤ්චවිසාධිකමෙව² විතතසතං ගොති, යාති වෙතාති පාඨෙ පඤ්චවිසාධිකාති දො විතත සතාති තෙසු එකෙකස්මිං නිදෙසෙ ධම්මවචනාදයො තයො තයො මහාවාදා ගොනති, තෙ පන තත් තත් නයමතතමෙව දසෙත්වා සංවිතතා ති.

පටිවිකසිණං නිවසිතං.

ඉද්ධි යස්මා ආපොකසිණාදිසු පි එතාති කුතාති උපපජ්ජති, තස්මා තෙසං දස්සනත්තං පුන කතමෙ ධම්මා කුසලා ති ආදි ආරභං, තෙසු සබ්බො පාදිනගො ව අත්තිභාවතා ව විතතගණනා ව මාර සබ්බෙපො ව පටිවිකසිණෙ වුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බො; භාවතා නගො පන කසිණපරිකමං ආදිං කත්වා සබ්බො විසුද්ධිමග්ගෙ පකාසිතො යෙව. මහාසකුලුද්ධිසුත්තෙ පන දසකසිණාති වුත්තාති, තෙසු විඤ්ඤාණකසිණං ආකාසෙ පවතතිතමග්ගතවිඤ්ඤාණමපි තත් පරිකමං කත්වා තිබ්බතතා විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපතති පි ගොති ති සබ්බපසකාරෙන ආරුපපදෙසනමෙව හජති, තස්මා ඉමස්මිං ණානෙ න කපිතං. ආකාසකසිණනති පන කසිණුක්ඛාරිමාකාසමපි තං ආරමභං කත්වා පවතතකඛා පි භිහරිව්ඤ්ඤාදිසු අඤ්ඤතරස්මිං ගගෙනබ්බ නිමිත්තෙ පරිවේද්දකාසමපි තං ආරමභං කත්වා උපපන්නං වතුකක පඤ්චකඤ්චානමපි වුවචති, තත් පුරිමනගො ආරුපපදෙසනං හජති, පවේමනගො රූපාවචරදෙසනා, ඉති මස්සකතතා ඉමං රූපාවචර දෙසනං න ආරුලුකං, පරිවේද්දකාසෙ තිබ්බතතඤ්චානං පන රූප පතතියා මග්ගො ගොති, තස්මා තං ගගෙනබ්බං, තස්මිං පන වතුකක පඤ්චකඤ්චානමෙව උපපජ්ජති, අරුපඤ්චානං නුපපජ්ජති, තස්මා? කසිණුක්ඛාරිමාසං අලාභනා, තං හි පුනපුනං උක්ඛාරිමානමපි ආකාසමෙව ගොති ති, න තත් කසිණුක්ඛාරිමං ලබ්බති, තස්මා තාත්ථපනතා කුතං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරය සංවතතති, අභිඤ්ඤපාද කං ගොති, විපස්සනාපාදකං ගොති, නිරෝධපාදකං න ගොති; අනු පුබ්බතිරෙධො පනෙත්තං යාව පඤ්චමඤ්චානා ලබ්බති, වට්ටපාදකං ගොති යෙව, යාව වෙනං එවං පුරිමකසිණෙසු උපපන්නං කුතමපි, නිරෝධපාදකභාවො පනෙත්තං විසෙසො, සෙසමෙත්තං ආකාසකසිණෙ යං වතතබ්බං සියා තං සබ්බං විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තමෙව.

“එකො සි හුඬා බහුධා හොති” ති ආදිතයං පන විකුබ්බණං ඉච්ඡන්තොන පුරිමෙසු අට්ඨසු කසිණෙසු අට්ඨසමාපත්තියො තිබ්බ තොත්ථා කසිණානුලොමහො කසිණපටිලොමහො කසිණානුලොම පටිලොමහො ක්කානානුලොමහො ක්කානපටිලොමහො ක්කානානුලොම පටිලොමහො ක්කානුක්කානාතිකහො කසිණුක්කානාතිකහො [ක්කාන කසිණුක්කානාතිකහො] අභගසඬකනනිහො ආරමමණසඬකනනිහො අභගාරමමණසඬකනනිහො අභගච්චත්ථානහො ආරමමණච්චත්ථානහො ති ඉමෙහි චුද්දසගාභාරෙහි විතතං පරිදමෙහබ්බං; තෙසං විත්ථාරකථා විසුද්ධිමග්ගෙ චුත්ථා යෙව.

එවං පතා වුද්දසභාකාරෙහි විතතං අපරිදමෙත්වා පුබ්බෙ අභාවිතා භාවනො ආදිකම්මිකො යොගාවච්ඡෙදො ඉද්ධිවිකුබ්බණං සම්පාදෙය්‍ය තී ති තෙනං ධාතං චිජ්ජති, ආදිකම්මිකස්ස හි කසිණපරිකම්මෙති භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු එකො ව සකෙකාති, කතකසිණපරිකම්මස්ස හි නිමිත්තාදිපාදනං භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු එකො ව සකෙකාති, උපපන්නෙ පි නිමිත්තෙ [තං] වසේසිත්වා අපපණාගිගමො භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු වා එකො ව සකෙකාති, අබිගතපපණස්ස වුද්දසභාකාරෙහි විතතපරිදමනං භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු එකො ව සකෙකාති, වුද්ද සභාකාරෙහි පරිදම්භවිතත්‍යාපි ඉද්ධිවිකුබ්බණං නාම භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු එකො ව සකෙකාති, විකුබ්බණපපතත්‍යාපි ඛිපපතිසන්ති¹ භාවො නාම භාගේ, සතෙසු සහස්සෙසු එකො ව ඛිපපතිසන්ති¹ හොති, ථෙරිච්ඡෙදො මහාගේගණගුත්තරේරස්ස යිලානුපට්ඨානං ආගතෙසු තිංසමගොසු ඉද්ධිමන්තසහස්සෙසු උපසම්පදාය අට්ඨවසිකො රක්ඛිත ජේරෙ විය, [සබ්බං] වන්තං විසුද්ධිමග්ගෙ වින්දාරිත මෙවාති.

කසිණකථා නිවේදන.

එවං අධිප්‍ර කසිණේසු රූපාවචරකුසලං නිද්දිසිනා ඉද්‍රති යසමා සමානෙ පි ආරම්භේ භාවනාය අසමානතාය³ ඉමෙසු අධිප්‍ර කසිණේසු අඤ්ඤාපි අභිභායතනසංඛාරං රූපාවචරකුසලං පවතති, තසමා තං දසෙහි ඵලං පුන ඛනමෙ ඛමමා කුසලා ති ආදි ආරඬං, තත් අජ්ඣන්තං අරූපසංඤ්ඤා ති අලාභිතාය වා අනර්ථිකතාය වා අජ්ඣන්ත රූපෙ පරිකමමසංඤ්ඤා විරතිතො; ඛනිදධා රූපානි පසංගානි ති ඛනිදධා අධිප්‍ර කසිණේසු කතපරිකමමතාය පරිකමමවසෙත චෙව අපරණා වසෙත ච තානි ඛනිදධා අධිප්‍ර කසිණේසු රූපානි පසංගානි; පජිත්තානි ති අවසින්නාති; නානි අභිභුංසා ති යථා නාම සමපන්නගහණිකො කවච්ඡුමත්තං භතතං ලභිනා කිං එත් භුංඤ්තබ්බං අත්ථි ති සමක ඛිනිනා එකකබලමෙව කරෙති, එවමෙව ඤ්ඤාන්තරිකො පුග්ගලො

[] 1. 2. 3. හැටි
1-5 විස්තරයකි

[] 1, 2, 3, 4 නැති
2-1, 2, 3, අසමානතාවය 5 අසම.න.

විසදාදුණේ කීමෙන් පරිත්‍යක්‍යයෙන් ආරම්භයෙන් සමාපජ්ජනබ්බං. අත්ති, නායං මම භාගේ ති තාති රූපාති අතිවිත්තා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තප්‍රාදේනෙවෙත් අපාණං තිබ්බතෙතති ති අත්තො; ජානාමි සංඝාමි ති ඉමිනා පනස්ස පුබ්බභාගො කපිතො, ආගමධ්මිකථාසු පන වුත්තං “ඉමිනාස්ස පන ආභාගො කපිතො සො ච බො සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්ස න අන්තොසමාපත්තිය”නති. අප්පමාණානි ති වඩ්ඪිතප්ප මාණාති; අභිචුක්ඛා ති එත් පන යථා මහග්ගසො පුරිසො එහං භත්ත වඩ්ඪිතං ලභිතා අඤ්ඤ පි හොචු කිමෙසා මග්ගං කරිස්සති ති තං න මහත්තතො පස්සති, එවමෙව ඤ්ඤත්තරො පුග්ගලො විසදාදුණේ කිමෙන් සමාපජ්ජනබ්බං න ඉදං අප්පමාණං මග්ගං විත්තකාග්ගතා කරුණේ භාගේ අත්ති තාති අතිභවිත්තා සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තප්‍රාදේනෙවෙත් අපාණං තිබ්බතෙතති ති අත්තො.

පරිත්තං පරිත්තාරමමණං අප්පමාණං පරිත්තාරමමණනති ඉධ පරිත්තානි ති ආගතත්තා අප්පමාණාරමමණතා න ගතිතා, පරතො අප්පමාණානි ති ආගතත්තා පරිත්තාරමමණතා, අධිකථායං පන වුත්තං “ඉමසමිං ආනෙ වග්ගාරි වත්තාරි ආරමමණාති අගහෙත්වා දො දො යෙව ගතිතාති, කිං කාරණං? වතුසු හි ගතිතෙසු දෙසනා සොලසකක තතුකා හොති. සත්ථාර ව හෙධ්මා සොලසකකතතුකා දෙසනා කිලඤ්ජරිති තිලෙ පත්ථරතෙන න විශ විත්ථාරතො කපිතා, තස්ස ඉමසමිං ආනෙ අධිකකතතුකං දෙසනං කාතුං අජ්ඣාසයො, තස්මා දො දො යෙව ගතිතාති ති වෙදිතබ්බාති”ති. සුචණ්ණදුබ්බණ්ණානි ති පරි සුද්ධාපරිසුද්ධවණ්ණානි; පරිසුද්ධානි ති නිලාදිති සුචණ්ණානි අපරි සුද්ධානි ව දුබ්බණ්ණානි ති ඉධ අධිපෙපතාති, ආගමධ්මිකථාසු පන “සුචණ්ණානි වා හොනතු දුබ්බණ්ණානි වා පරිත්තඅප්පමාණවසෙනෙව ඉමානි අභිභායත්තානි දෙසිතානි”ති වුත්තං, ඉමෙසු ව පන වතුසු පරිත්තං විත්තකවර්තවසෙන ආගතං, අප්පමාණං මොගවර්තවසෙන, සුචණ්ණං දෙසවර්තවසෙන, දුබ්බණ්ණං රුගවර්තවසෙන, එතෙසං හි එතානි සප්පායානි නාම, සා ච හෙසං සප්පායතා විත්ථාරතො විසුද්ධි මග්ගෙවර්යතිද්දෙසෙ වුත්තා, කස්මා පන යථා සුත්තතෙන “අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤි එකො බහිද්ධා රූපාති පස්සති පරිත්තානි”ති ආදි වුත්තං? එවං අවත්වා ඉධ වතුසු පි අභිභායත්තෙසු අජ්ඣත්තං අරූපසඤ්ඤිතා වුත්තා?ති, අජ්ඣත්තරූපානං අනභිභවනීයතො, තත් හි වා ඉධ වා බහිද්ධා රූපානෙව අභිභවිතබ්බාති, තස්මා තානි නිශමිතො වත්තබ්බා නි ති තත්‍රා පි ඉධාපි වුත්තානි. අජ්ඣත්තං රූපසඤ්ඤි අරූපසඤ්ඤි ති ඉදං පන සත්ථු දෙසනා විලාසමත්තමෙව, අයං නාව වතුසු අභිභා යත්තෙසු අපුබ්බපදවණ්ණතා, සුද්ධිකතයපටිපදහෙදො පනෙත් පඨවි කසිණෙ වුත්තතයෙනෙව එකෙකසමිං අභිභායත්තෙ වෙදිතබ්බො. කෙවලං හෙත් ආරමමණවතුකකං ආරමමණදුකං හොති, සොල සකකතතුකඤ්ච අධිකකතතුකං, සෙසං තාදිසමෙව;

එවමෙත් එකෙකසම් අභිභායනනෙ එකො සුද්ධිකනවකො
වත්තාරෙ පටිපදනවකා දෙව ආරමමණනවකා ආරමමණපටිපද
මිසසො අධිනවකා හි පණණරස නවකා හි වහුසුටි [අභිභායනනෙසු]
සමසට්ඨිනවකා වෙදිතබ්බො.

පඤ්චමඅභිභායනනාදීසු නිලානි හි සබ්බසභානිකවසෙන වුත්තං,
නිලවණණානි හි වණණවසෙන, නිලනිදසුනානි හි නිදසුන
වසෙන, අපඤ්ඤයමානවචරුනි අසමනිත්තවණණානි එකනිලානෙව
හුළා දියුනානි හි වුත්තං ගොති, නිලනිසාසානි හි ඉදං පන භිකාසන
වසෙන වුත්තං, නිලොභාසානි නිලපභාසුත්තානි හි අත්ථො; එතෙන
තෙසං සුචිසුද්ධිතං දසෙය්හි, සුචිසුද්ධිවණණවසෙන හි ඉමානි වත්තාරි
අභිභායනනානි වුත්තානි. පිටානි හි ආදිසු පි ඉමිනා ව නයෙන
අත්ථො වෙදිතබ්බො; නිලකසිණං උග්ගණනනෙතා නිලයමිං නිමිත්තං
ගණනාති, පුප්ඵසමිං වා වත්ථසමිං වා වණණධාතුයා වා හි ආදිකං
පනෙත්ථ කසිණකරණඤ්ච පරිකමමඤ්ච අපපණා විධානඤ්ච සබ්බං
විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො වුත්තමෙව, යථා ව පඨවිකසිණෙ එවමෙත්ථ
එකෙකසම් අභිභායනනෙ [පඤ්චමසති] පඤ්චමසති නවකා වෙදි
තබ්බො හි.

අභිභායනනකපා නිට්ඨිතා.

ඉදුති යසමා ඉදං රුපාවචරකුසලං නාම න කෙවලං ආරමමණ
සක්ඛාභානං ආයතනානං අභිභවනනො අභිභායනනවසෙනෙව
උපපජ්ජති, අපි බො විමොක්ඛවසෙන පි උපපජ්ජති, තසමා තමපි නයං
දසෙය්හුං පුන කතමෙ බමමා කුසලා හි ආදි ආරදධං, කෙන
පනෙට්ඨන විමොක්ඛො වෙදිතබ්බො? හි, අධිමුච්චනට්ඨන, කො අයං
අධිමුච්චනට්ඨො නාම? පච්චතිකධමෙමහි ව සුට්ඨි විමුච්චනට්ඨො
ආරමමණෙ ව අභිරතිවසෙන සුට්ඨි අධිමුච්චනට්ඨො, පිතු අඤ්ඤ
විසුද්ධිඛායවච්චිතසංසාරදාසංසාරසංසාරං විස අනිශ්ශතිතභාවෙන නිරු
සඤ්ඤානාය ආරමමණෙ පවත්නති හි වුත්තං ගොති. එවං ලක්ඛණං හි
විමොක්ඛනාවපපත්තං රුපාවචරකුසලං දසෙය්හුං අයං නයො
ආරඥො තත් රුපී හි අජ්ඣිත්තං කෙසාදීසු උපපාදිතං රුපජ්ඣානං
රුපං, තදසුඤ්ඤි ති=රුපී; අජ්ඣිත්තං හි නිලපරිකමමං කරුණෙනා
කෙසෙ වා පිත්තෙ වා අකඛිභාරකාය වා කරුති, පිතපරිකමමං
කරුණෙනා මෙදෙ වා ඡවියා වා අකඛිනං පිතට්ඨානෙ වා කරුති,
ලොභිතකපරිකමමං කරුණෙනා මංසෙ වා ලොභිතෙ වා ඡවියාය වා
ගත්ථනලපාදනලෙසු වා අකඛිනං රත්තට්ඨානෙ වා කරුති, ඔදුතපරි
කමමං කරුණෙනා අට්ඨිමහි වා දනෙන වා නබෙ වා අකඛිනං සෙන
ට්ඨානෙ වා කරුති; එවං පරිකමමං කත්වා උපපන්නජ්ඣානසමඛිත්තං
සක්ඛායෙනං වුත්තං. රුපානි සෙය්හි හි බතිධා පි නිලකසිණාදි

රූපාති ක්ෂාතවක්ත්‍රිතා පසස්සති, ඉමිතා අර්කානවතිඤ්ඤාවච්ඡේදනෙසු කසිණෙසු ක්ෂාතපටිලාභො දස්සිතො, අර්කානං අරූපසංකෘතී ති අර්කානං න රූපසංකෘතී; අනන්තො කොසාදීසු අනුප්පාදිතරූපා චවරජ්ඣානො ති අත්තො; ඉමිතා බහිඤ්ඤා පටිකම්මං නත්වා බහිඤ්ඤා ච පටිලඤ්ඤානතා දස්සිතා. සුභනති ඉමිතා සුවිසුඤ්ඤා නිලාදීසු වණ්ණ කසිණෙසු ක්ෂාතාති දස්සිතාති, තත්ත්ව කිසුඤ්ඤා අනන්තාප්පසංකාය සුභනති ආකොගො නත්වා, යො පත සුවිසුඤ්ඤා සුභකසිණං ආරම්භණං නත්වා විහරති, සො යස්මා සුභනති=පෙ=පසම්මානං උපසම්පජ්ජ විහරති තථා දුභිසාදීති, නස්මා එවං දෙසනා කතා.

පටිසම්භිදම්මෙක පත “කථං සුභං තෙව අධිවුත්තො හොති ති විමොක්ඛො?, ඉධ භික්ඛු! මෙත්තාසහගතෙන වෙතසා එකං දිසං=පෙ= විහරති, මෙත්තාය භාවිතත්තා සහතා අප්පටිකුලා හොනති; කරුණා-මුදිතා-උපෙක්ඛාසහගතෙන වෙතසා එකං දිසං=පෙ=විහරති, උපෙක්ඛාය භාවිතත්තා සහතා අප්පටිකුලා හොනති, එවං සුභං තෙව අධි වුත්තො හොති ති විමොක්ඛො”ති වුත්තං; ඉධ පත උපරි පාළියං යෙව බ්‍රහ්ම විහාරතං ආගතත්තා හං නයං පටිකම්මිනා සුනිලක සුපිතක සුලොභිහක සුමද්වන පරිසුඤ්ඤානිලක පරිසුඤ්ඤාපිතක පරිසුඤ්ඤාලොභිහක පරිසුඤ්ඤාමද්වන වසෙනෙව සුභවිමොක්ඛො අනුසංකුප්පො, ඉති කසිණනති වා අභිනායතනනති වා විමොක්ඛො ති වා රූපාවරජ්ඣාන මෙව, තං හි ආරම්භණස්ස සංග්‍රහෙය්ව කසිණං නාම, ආරම්භණං අභි භවනෙය්ව අභිනායතනං නාම, ආරම්භණං අධිවුච්චනෙය්ව පච්ච තිකධමෙමති ව විමුච්චනෙය්ව විමොක්ඛො [නාමා] ති වුත්තං. තත්ත්ව කසිණදෙසනා අතිධම්මවසෙන, ඉහරු පත සුභනත්තදෙසනාවසෙන වුත්තා ති වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ අපුබ්බපදවණ්ණනා, එකෙකස්මිං පත විමොක්ඛෙ පසම්මානෙ විශ් පඤ්චිසති පඤ්චිසති ති නත්වා පඤ්ච සත්තති නවහා වෙදිතබ්බො ති.

විමොක්ඛානථා නිට්ඨානා.

ඉද්දති මෙත්තාදිබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන පවත්නානං රූපාවරකුසලං දස්සෙත්වා පුත කතමෙ බම්මා කුසලා ති ආදි ආරඤ්ඤා, තත්ත්ව මෙත්තා සහගතනති මෙත්තාය සම්මතාගතං; පරතො කරුණාසහගතාදීසු පි එසෙව නයො, යෙන පමනස විධානෙන පටිපත්තො මෙත්තාදිසහ ගතාති ක්ෂාතාති උපසම්පජ්ජ විහරති; තං මෙත්තාදිතං භාවනාවිධා නං සබ්බං විසුඤ්ඤාමෙක විත්ථාරිතමෙව, අවසෙසාය පාළියා අත්තො පසම්මානෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො, කෙවලස්සති පසම්මානෙ පඤ්චිසති නවහා ඉධ පුරිමාසු නිසු තිකවතුක්කජ්ඣාතික වසෙන පඤ්චිසති සත්තකා, උපෙක්ඛාය වතුත්ඤ්ඤානවසෙන පඤ්ච

විසති එකකා, කරුණාමුදිතාසු ව ඡන්දදිති වතුති සද්ධිං කරුණාමුදිතා ති ඉමෙ පි යෙවංපනකා ලබ්භනති, දුක්ඛාපටිපදාදිභාවො වෙත්ථ මෙත්තාය නාව බ්‍යාපාදවික්කමොනවසෙත කරුණාය විහිංසාවික්කමොනවසෙත මුදිතාය අරතිවික්කමොනවසෙත උපෙක්ඛාය රුගපටිඝ වික්කමොනවසෙත වෙදිතබ්බො, පරිත්තාරමමණතා පන න බුත්තසත්තාරමමණවසෙත, අප්පමාණාරමමණතා බුත්තසත්තාරමමණවසෙත හොති ති අයං විසෙසො, සෙසං තාදිසමෙව, එවං නාව පාප්‍රිවසෙනෙව.

“බ්‍රහ්මිකමෙන කපිතෙ බ්‍රහමිච්ඡාරෙ ඉමෙ ඉති විදිත්වා,
තිශෙසා එතෙසු අයං පකිණ්ණකකථා පි විඤ්ඤාය්‍යා”.

එහාසු ති මෙත්තාකරුණාමුදිතාඋපෙක්ඛාසු අත්තො නාව මෙජ්ජ ති ති=මෙත්තා; සිතෙහති ති¹ අත්තො; මිත්තෙ වා භවා මිත්තස්ස වා එසා පවත්ති ති පි මෙත්තා; පරදුක්ඛෙ සති සාධුතං හදයභමපනං හරෙති ති=කරුණා; කිණාති වා පරදුක්ඛා හිංසති විනාසෙති ති=කරුණා; කිරියති වා දුක්ඛිතෙසු එරණවසෙත පසාරියති ති=කරුණා; මොදනති තාය තංසමිඬුතො සයං වා මොදති මොදනමත්තමෙව වා තනති=මුදිතා; අවෙර හොනතු ති ආදි බ්‍යාපාදප්පහාණෙන මජ්ඣිකන භාට්‍ඨපගමිනෙන ව උපෙක්ඛති ති=උපෙක්ඛා;

ලක්ඛණාදිතො පනෙත්ති තිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණො මෙත්තා, හිතුපසංහාරරසා, ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාව දස්සනපදට්ඨානා, බ්‍යාපාදපසමො එතිස්සා සමපත්ති, සිතෙහසමනවො විපත්ති. දුක්ඛාපනායනාකාරප්පවත්තිලක්ඛණො කරුණා, පරදුක්ඛා සහනරසා, අවිහිංසාපච්චුපට්ඨානා, දුක්ඛාභිභූතානං අනාපභාවදස්සන පදට්ඨානා, විහිංසුපසමො තස්සා සමපත්ති, සොකසමනවො විපත්ති. [සප්පොක්ඛසු] පමොදලක්ඛණො මුදිතා, අනිස්සායනරසා, අරතිවිඝාත පච්චුපට්ඨානා, සත්තානං සමපත්තිදස්සනපදට්ඨානා, අරතිවූපසමො තස්සා සමපත්ති, පහාසසමනවො විපත්ති. සත්තෙසු මජ්ඣිකතාකාරප්ප වත්තිලක්ඛණො උපෙක්ඛා, සත්තෙසු සමනාවදස්සනරසා, පටිඝානුනය වූපසමපච්චුපට්ඨානා, කමමස්සනා සත්තා තෙ කස්ස රුචියා සුඛිතා වා භවිස්සනති දුක්ඛහො වා මුච්චිස්සනති ප්‍රාග්‍යසමපත්තිතො වා න පරි හාසිස්සනති ති එවං පවත්නකමමස්සනතාදස්සනපදට්ඨානා, පටිඝා නුනයවූපසමො තස්සා සමපත්ති, ගෙහධිතාය අඤ්ඤානුපෙක්ඛාය සමනවො විපත්ති.

වතුනමපි පනෙනෙසං බ්‍රහමිච්ඡාරානං විපස්සනාසුබ්බෙවච්ඡ භවසමපත්ති ව සාධාරණප්පයොජනං, බ්‍යාපාදදිපටිඝානො ආවේණිකං, ව්‍යාපාදපටිඝාතප්පයොජනා හෙත්ථ මෙත්තා, විහිංසාඅරතිරුගපටි ඝාතප්පයොජනා ඉතරු, චුත්තමපි වෙහං “තිස්සරණං හෙතං ආට්‍රිසො!

1-1. 2. 3. 4 සිතිසනති ති [] 1. 2. 3. 4 තනති

2-1. 2. 3. 4. 5 විපස්සනාසුබ්බමෙව

විශාසාදායී යැයිද, මෙවන්තාවේනොවිමුහුණි, තිස්ස රණං හෙතං ආවුසො! ජනොසායා යදිදං කරුණාවෙනොවිමුහුණි, තිස්ස රණං හෙතං ආවුසො! අරතියා යදිදං භද්දානාවෙනොවිමුහුණි, තිස්ස රණං හෙතං ආවුසො! රාහස්ස යදිදං උපෙක්ඛානාවෙනොවිමුහුණි”නි, එහෙමෙහායා වෙසා ආසන්න දුරවසෙන දො දො පච්චරිතො,

1. 2. 3. නැවත

1-1. 2. 3. ~~සාරාංශය~~ ම

උපෙක්ඛිතබ්බං, උපෙක්ඛිස්සති ව නාම රජ්ජය්‍යති ව පටිගඤ්ඤිස්සති වාති අධ්‍යානමෙතා. සබ්බසම්මි ව එතෙසං භානුකාමතා ඡන්දෙ ආදී, නිවරණාදිවිකම්මාණං මජ්ඣං, අප්පණං¹ පරියොසානං, පඤ්ඤානති ධම්මවිසේන එකො වා සතෙතා අනෙකො වා සත්තා ආරම්භං, උප වාරෙ වා අප්පණං වා පත්තාය ආරම්භවස්සිතං.

තත්‍රායං වස්සනකකමො, යථා හි භුසලො භස්සකො කසිතබ්බධ්‍යානං පරිච්ඡිද්ධා කසති, එවං පඨමමෙව එකං ආවාසං පරිච්ඡිද්ධා තත් සතෙතස්ස ඉමස්මිං ආවාසෙ සත්තා අවෙරු හොනතු ති ආදිතා තයෙන මෙත්තා භාවෙනබ්බා, තත් විතතං මුදුං කම්මතියං කත්වා ද්වේ ආවාසං පරිච්ඡිද්ධබ්බා, තතො අනුක්‍රමමෙන තයො වත්තාරෙ පඤ්ඤා ඡ සත්ත අධ්‍යාන ව දස එකා රච්ඡා උපස්සිගාමො ගාමො ජන පදෙ රජ්ජං එකදිසා හි එවං යාව එකං වක්කවාලං තතො වා පන තියෙතා තත් තත් සතෙතස්ස මෙත්තා භාවෙනබ්බා, තථා කරුණා දයො හි අයමෙත් ආරම්භවස්සනකකමො; යථා පන කසිණානං නිස්සන්දෙ ආරුප්පා², සමාධිතං³ නිස්සන්දෙ නෙවසඤ්ඤාසංඤ්ඤායතානං, විපස්සනානං නිස්සන්දෙ එලසමාපතති. සමථිවිපස්සනානං නිස්සන්දෙ නිරුධ්‍යමාපතති, එවං පුරිමබ්‍රහ්මවිහාරායතනිස්සන්දෙ එත් උපෙක්ඛාමුත්ථිගාමෙ. යථා හි එවෙත අනුස්සාපෙත්වා භුලා සම්ඝාටං අනාරුඤ්ඤානං සත්තං ආකාසෙ කුට්ඨොපානසියො ධ්‍යෙත්‍යං, එවං පුරිමෙස්ස තතියජ්ඣානං විතා න සත්තං වතුත්තං භාවෙත්‍යං, කසිණෙස්ස පන උපනතනතියජ්ඣානස්ස⁴ පෙසා නුප්පජ්ජති විසභාගා රම්භෙත්තා ති.

එත් සියා, කසමා පතෙතා මෙත්තා කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛා මුත්ථිගාමෙති හි මුත්ථිගාමෙති? කසමා ව වතස්සො ව?, කො ව එවාසං කමො?, විහරෙත ව කසමා අප්පමඤ්ඤා හි මුත්තා?ති, මුත්ථිගෙ, සෙට්ඨිට්ඨිත භාව තිද්දෙසභාවෙන වෙත් මුත්ථිගාමෙති වෙදිතබ්බා, සතෙතස්ස සමාපටිපත්තිභාවෙන හි සෙට්ඨා එතෙ විහාර, යථා ව මුත්තාණො තිද්දෙසවිතතා විහරන්ති, එවා එතෙහි සමපසුත්තා යොගිතො මුත්ථිගමා ව හුත්වා විහරන්ති හි සෙට්ඨිට්ඨිත තිද්දෙස භාවෙන ව මුත්ථිගාමෙති මුත්ථිගාමෙති.

කසමා ව වතස්සො හි ආදිපඤ්ඤාය පන ඉදං විස්සජ්ජනං:-

විසුද්ධිමග්ගාදිවසා වතස්සො

ගිතාදිආකාරවසා පනාසං,⁴

කමො පටිත්තනන්ති ව අප්පමාණෙ⁵

තා ගොවරෙ යෙන තදප්පමඤ්ඤා.

1-1. 2. 3. 4 අප්පමාණං

3-5 තතියජ්ඣානං නිස්සාය

2-1. 2. 3. 4 ආරුප්පමාණං

4-1. 2. 3. 4, 5 පනාසං.

5-1. 2. 3. අප්පමාණං

එතැන සිට යසලා මෙතන බ්‍යාපාදබහුලය, කරුණා විහිංසාබහුලය, මුදිතා අරතීබහුලය, උපෙක්ඛා රුගබහුලය විසුද්ධිමයෝ, යසලා ව ගිවුපසංහාර අභිනාපනයන සමපතනිමොදන අනාභොග වසෙන වතුබ්බිධො යෙව සපොතසු මනසිකායේ, යසලා ව යථා මාතා දහරගිලානගොබ්බනපපතසකිච්චපසුතෙසු වතුසු පුතෙතසු දහරයා අභිප්‍රද්ධිකාමා භොති, ගිලානයා ගෙලද්දසුපනයනාමා, යොබ්බනපතනයා යොබ්බනසමපතනියා විරට්ඨිතිකාමා, සකිච්චපසුතයා කිසම්ඤ්ච පරියායෙ අබ්‍යාවචා භොති, තථා අපමඤ්ඤවිහාරිකො නාපි සබ්බසතෙතසු මෙතනාදිවසෙන භවිතබ්බං, තස්මා ඉතො විසුද්ධිමයොදිවසා වතයො ව අපමඤ්ඤ.

යසලා පන වතයොපෙතා භාවෙතුකාමෙන පඨමං හිතාකාරපප වහතිවසෙන සතෙතසු පටිපජ්ජතබ්බං, හිතාකාරපපවහතිලක්ඛණා ව මෙතනා; තතො එවං පඤ්ඤානිතානං සත්තානං දුක්ඛාභිභවං දිස්වා වා සුඤ්ඤා වා සමානාවෙචා වා දුක්ඛාපනයනාකාරපපවහතිවසෙන, දුක්ඛාපනයනාකාරපපවහතිලක්ඛණා ව කරුණා; අපේචං පඤ්ඤානිතානං¹ පඤ්ඤාදුක්ඛාපනමානඤ්ඤි නෙසං සමපතනිං දිස්වා සමපතනිපමොදන වසෙන, පමොදනලක්ඛණා ව මුදිතා; තතො පරං පන කත්තබ්බං භාවතො අජ්ඣුපෙක්ඛතාසංඝාතෙන මජ්ඣිමනිකාමොදන පටිපජ්ජතබ්බං, මජ්ඣිමනිකාමොදනපපවහතිලක්ඛණා ව උපෙක්ඛා; තස්මා ඉතො හිතාදිආකාරවසා පනාසං² පඨමං මෙතනා වුත්තා, අථ කරුණා මුදිතා උපෙක්ඛා ති අයං කමො වෙදිතබ්බො.

යසලා පන සබ්බාපෙතා අපමාණෙ ගොචරෙ පවත්නති, තස්මා අපමඤ්ඤ ති වුච්චතති, අපමාණා හි සත්තා එතාසං ගොචර භූතා, එකසත්තයාපි ච එතතෙන පදෙසෙ මෙතනාදියො භාවෙතබ්බා ති එවං පමාණං අග්ගගෙඤ්ඤා සකලථරණවසෙනෙව පවත්නා ති. තෙන වුත්තං:-

විසුද්ධිමයොදිවසා වතයො

හිතාදිආකාරවසා පනාසං,²

කමො පවත්නනති ව අපමාණෙ³

තා ගොචරෙ යෙන තදපමඤ්ඤ ති.

එවං අපමාණගොචරතාය එකලක්ඛණාසු වාපි එතාසු පුරිමා තියොසා තිකවතුක්ඛන්ධානිකා ව ගොතති. කස්මා? සොමනස්සා විප්පයොගතො, කස්මා පනාසං සොමනස්සෙන අවිප්පයොගො?ති, දෙමනස්සමුට්ඨිතානං බ්‍යාපාදදීනං නිස්සරණත්තා, පච්ඡිමා පන අවසෙසන්ධිකා ව, කස්මා? උපෙක්ඛාවෙදනාසමපයොගතො, නති සතෙතසු මජ්ඣිමනිකාමොදනපපවත්තා මුහම්මිහාරුපෙක්ඛා උපෙක්ඛා වෙදනං විනා වත්තති ති.

මුහම්මිහාරුකථා නිවසිතා.

ඉදනි රුගවරිතසපනානං එකනතගිතං නානාරම්මණස්ස එකෙ කාස්සිතවසෙක පවනනමානං රූපාවචරකුසලං දසෙය්‍යං පුත භගමෙ ඛමමා කුසලාති ආදි ආරඬා, තත් උදුමානකසංඝස්ස සහගගනති ආදිස්ස හන්තා විය වාසුතා උද්ධං ඡිචිතපරියාදනා යථා භුක්කමං සමුග්ගතෙන සුනහාවෙන උදුමානතතා-උදුමානං, උදුමානමෙව=උදුමානකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං උදුමානතති=උදුමානකං; හථාරූපස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; විනිලං පුච්චති විපරිභින්නවණ්ණං, විනිලමෙව=විනිලකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විනිලතති=විනිලකං; මංසුය්‍යදධානෙස්ස රතතවණ්ණස්ස පුබ්බසනති වයධානෙස්ස සෙනවණ්ණස්ස යෙතුයෙසන ව නිලවණ්ණස්ස නිලධානෙ නිලසංඛතාරූපස්සෙව ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; පරිභින්නධානෙස්ස විය්‍යඤ්චමානං පුබ්බං=විපුබ්බං, විපුබ්බමෙව=විපුබ්බකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විපුබ්බතති=විපුබ්බකං; හථාරූපස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; විච්ඡද්දං පුච්චති ද්විධාච්ඡද්දනෙන¹ අපචාරිතං, විච්ඡද්දමෙව=විච්ඡද්දකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විච්ඡද්දතති=විච්ඡද්දකං; වෙමජෙය්‍ය ඡින්නස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං.

ඉතො ව එතො ව විවිධාකාරෙන සොණසිගාලාදිති බාසිතං=විකාසිතං, විකාසිතමෙව=විකාසිතකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකාසිතතති=විකාසිතකං; හථාරූපස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; විවිධා බිත්තං=විකම්තතං, විකම්තතමෙව=විකම්තතකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං විකම්තතති=විකම්තතකං; අඤ්ඤානි හන්ති අඤ්ඤානි පාදං අඤ්ඤානි සිසනති එවං නහො නතො බිත්තස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; හතඤ්ච නං පුරිමකයෙනෙව විකම්තත කඤ්චාති=හතවිකම්තතකං; කාකපදාකාරෙන අසිතපච්චමෙගස්ස සන්තෙහ හතිති පුත්තනගෙන විකම්තතකස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; ලොභිතං කිරති විකම්පති ඉතොවිතො ව පග්ගරති ති=ලොභිතකං; පග්ගරිතලොභිතමඤ්චිත්තස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; පුලුවා පුච්චතති කිමයො, පුලුවෙ විකිරති ති=පුලුවකං; කිම්පරිපුණ්ණස්ස ඡවසරිරසෙය්‍යතං අධිවචනං; අට්ඨි යෙව=අට්ඨිකං; පටිකකුලතතා වා කුච්ඡිතං අට්ඨි ති=අට්ඨිකං; අට්ඨිසංඛලිකාය පි එකට්ඨිකස්ස පි එතං අධිවචනං; ඉමාති ව පන උදුමානකාදිති නිය්‍යාය උපනනතිම්හතා නමපි නිමිත්තෙස්ස පටිලඬාකිනානමපි එතානෙව නාමාති, තත් උදුමානකතිමිත්තෙ අපඤ්චසෙන උපනනා සඤ්ඤ උදුමානක සංඝස්ස; තාය උදුමානකසඤ්ඤාය සමායොගවෙධනසහගතං උදුමානකසංඝස්සසහගතං; විනිලකසංඝස්සසහගතාදිස්ස පි එසෙව නයො.

යං පනෙත්ථ භාවනාවිධානං වත්තබ්බං හවෙය්‍ය, තං සබ්බා කාරෙන විසුද්ධිමයො චුත්තමෙව, අවසෙසා පාලිවණ්ණනා හෙට්ඨා චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා, කෙවලං හි ඉධ චතුර්ඡක්කානවසෙක උපෙකකාබ්බහමිහාරෙ විය පරිමාණානවසෙක එකෙහාමිං පඤ්චවිසති එකකා හොනති, අසුභාරමමණස්ස ච අවසානිතතා¹ පරිතො උද්ධු මාතකට්ඨානෙ උපපන්නතිමිත්තාරමණං පරිත්තාරමමණං, මහතො අපාමාණාරමමණං වෙදිතබ්බං, සෙසෙසු පි එසෙව නයො.

ඉති අසුභාති සුභගුණො දස දසසහලොවනෙන ථුතඤ්ඤා, යාති අවොච දසබලො එකෙකාක්කානහෙතුති.

එවං පාලිතයෙනෙව තාව සබ්බාති තාති ජාතිත්වා, තෙසෙව අයං හියොසා පකිණ්ණකථා පි විඤ්ඤායා.

එතෙසු හි යත්තං කත්ථි අධිගතඡක්කානො සුචික්ඛමිත්තරුගත්තා විතරුගො විය නිලොඋපපවායො හොති, එවං සහො පි යවායං අසුභහෙදෙ චුත්තො සො සරීරසභාවපපත්තිවසෙක ව රුගවරිතහෙද වසෙක වාති වෙදිතබ්බො, ඡවසරීරං හි පටිකකුලභාවං අපඡාමානං උද්ධුමාතකසභාවපපත්තං වා සියා, විනිලකාදීනං වා අඤ්ඤාතරසභාවපපත්තං, ඉති යාදිසං යාදිසං සකකා හොති ලඤ්ඤා භාදිසෙ භාදිසෙ උද්ධුමාතකපටිකකුලං විනිලකපටිකකුලනති එවං නිමිත්තං ගණිතබ්බමෙවාති සරීරසභාවපපත්තිවසෙක දසධා අසුභපහෙදෙ චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

විසෙසනො වෙත්ථ උද්ධුමාතකං සරීරසණ්ඨානවිපභතිපපකාසනතො සරීරසණ්ඨානරුගිනො සප්පායං, විනිලකං ඡවිරුගවිපත්තිපපකාසනතො සරීර² වණ්ණරුගිනො සප්පායං, විපුබ්බකං කායවණ්ණපටිබ්බස්ස දුග්ගකිභාවස්ස පකාසනතො මාලාගකාදිවසෙක සමුට්ඨා පිතසරීරගකිරුගිනො සප්පායං, විච්ඡිද්දකං අනොතාසුසිරුභාවපපකාසනතො සරීරෙ සනභාවරුගිනො සප්පායං, වික්ඛාසිතකං මංසුපචය සමපත්තිවිනාසපපකාසනතො එතාදිසු සරීරපහෙදෙසෙසු මංසුපචය රුගිනො සප්පායං, විකිත්තකං අභිතපවච්ඡිකානං විකෙට්ඨපපකාසනතො අභිතපවච්ඡිකාලිලාරුගිනො සප්පායං, ගහවිකිත්තකං සරීරසභිකා³ හෙදවිහාරපපකාසනතො සරීරසභිකා³ සමපත්තිරුගිනො සප්පායං, ලොහිතකං ලොහිතමිකිත්තපටිකකුලභාවපපකාසනතො අලභිකාරජනිතසොභරුගිනො සප්පායං, පුළිචකං කායස්ස අනෙක කිම්බුලසාධාරණභාවපපකාසනතො කායෙ මමහරුගිනො සප්පායං, අට්ඨිකං සරීරට්ඨිකං පටිකකුලභාවපපකාසනතො දත්තසමපත්තිරුගිනො සප්පායනති එවං රුගවරිතවසෙකා පි දසධා අසුභපහෙදෙ චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

1-1, 2, 3, අවසානිතා 2-5 ඡම් 3-1, 3 සබ්බාතාපෙදවිසාර 2, සබ්බාත

යසමා පන දසවිධෙ පි එතස්මිං අසුභෙ සෙය්‍යථාපි නාම අපරි
 සංකප්පිතජලාය සීඝ්‍රසොනාය නදියා අරහතබලෙනෙව නාමා තිට්ඨති,
 විනා අරිහෙනන න සක්කා යපෙවුං, එවමෙව දුඛලතතා ආරම්භ
 ණස්ස විතක්කබලෙනෙව විතතං ඵංගංගං හුත්වා තිට්ඨති, විනා
 විතක්කෙන න සක්කා යපෙවුං, තස්මා පඨමඤ්ඤානමෙවෙත්ථ ගොති,
 න දුඛියාදිති; පටිකකුලෙ පි වෙනස්මා ආරම්භණේ අධ්‍යා ඉමාය පටි
 පද්‍යය ජරාමරණමා පරිච්ඡෙදිත්වාමි ති එවං ආනිසංසදස්සාවිතාය වෙව
 ත්‍රිවරණසන්නාපප්පභාණෙන ව පිතිසොමනස්සං උපපජ්ජති, බහුංදති
 වෙනතං ලනිස්සාමි ති ආනිසංසදස්සාවිතො පුප්පජ්ජිධිකස්ස ගුඨරුසිමති
 මිය, උපසන්නව්‍යාබ්දිකකස්ස රොගිතො වමනවිරෙවනප්පවනතියං මිය
 ව. දසවිධමපි වෙතං අසුභං ලක්කණෙනො එකමෙව ගොති. දසවිධස්සාපි
 හි එතස්ස අසු විදුග්ගකිප්පෙත්තුප්පටිකකුලභාවො එව ලක්කණො, තදෙ
 වෙතං ඉමිනා ලක්කණෙන න කෙවලං මතසරීරෙ යෙව, දන්නට්ඨින
 දස්සාවිතො පන වෙතියපබ්බතවාසිමහාතිස්සතේරස්ස මිය හත්තිකකි
 ගතං රුජානං උලොකෙනත්තස්ස සඤ්ජරකිත්තපේරුපට්ඨාකසාමණේ
 රස්ස මිය ව ජීවමානසරීරෙ පි උපට්ඨාති, යපේව හි මතසරීරං, එවං
 ජීවමානකමපි අසුභමෙව, අසුභලක්කණං පනෙත්ථ ආගන්තුකෙන
 අලභිකාරෙන පටිවජ්ජනාහතා න පඤ්ඤායති ති.

අසුභකථා නිට්ඨිතා.

කිං පන පඨවිකසිණං ආදිං කත්වා අට්ඨිකසඤ්ඤාපරිශෝඝානා
 වෙසා රූපාවචරප්පණො? උදහ්‍ර අඤ්ඤා පි අත්ථි?ති, අත්ථි, ආනාපාන
 ඤ්ඤානං හි කාසගතාසතිභාවනා ව ඉධ න කට්ඨිතා, කිඤ්ඤාපි න කට්ඨිතා,
 වායොකසිණෙ පන ගතීනෙ ආනාපානඤ්ඤානං ගතීනමෙව, වණණ
 කසිණෙසු ව ගතීනෙසු කෙසාදිසු වතුකතපඤ්ඤාකඤ්ඤානවසෙන
 උප්පන්නා කායගතාසති දසසු අසුභෙසු ගතීනෙසු ආත්මිංසාකාරෙ
 පටිකකුලෙ මතසිඤ්ඤාරඤ්ඤානවසෙන වෙව නවසීවට්ඨිකාවණණඤ්ඤාන
 වසෙන ව පවත්තා කායගතාසති ගතීනා වානි සබ්බා පි රූපාවච
 රප්පණො ඉධ කට්ඨිතා ව ගොති ති.

රූපාවචරකුසලකථා නිට්ඨිතා.

ඉදති අරූපාවචරකුසලං දස්සෙවුං ඉන කතමෙ බමමා කුසලා ති
 ආදි ආරඬ්ඨං, තත්ථ අරූපුප්පතතිසා හි අරූපභවො අරූපං, අරූපෙ
 උප්පතති=අරූපුප්පතති, තස්සා අරූපුප්පතතිසා; මග්ගං භාවෙති ති
 උපායං හෙවුං කාරණං උපපාදෙති වසේසති; සබ්බස්සා හි සබ්බා
 කාරෙන; සබ්බාසං වා අනවසෙසානනති අත්ථො; රූපසඤ්ඤානනති
 සඤ්ඤාසිසෙන චුත්තරූපාවචරඤ්ඤානානඤ්ඤාව තදුරම්භණානඤ්ඤා;
 රූපාවචරඤ්ඤානමපි හි රූපනති චුච්චති “රූපි රූපාති පස්සති”ති

බාරෙහුවෙයි වට්ටි, තාසං හි ඉතො පුබ්බෙ අප්පභිණ්ණා යෙව පඨමජ්ඣානං සමාපන්නස්ස සද්දො ඛණ්ටතො හි වුතො හගවතා, ඉධ ව පඨිණ්ණා යෙව අරුපසමාපන්නිනං ආනෙඤ්ජනා සන්ත විමොක්ඛතා ව චුත්තා. ආලාතෙ ව භාලාමො ආරුපසමාපන්නො පඤ්චමත්තාති සංචරිතාති තිස්සාය අතිකක්කමන්තාති තෙව අද්දස; න පන සද්දං අසෙසාපි ති.

නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරං හි නානත්තෙ වා ගොවරෙ පවත්තානං සඤ්ඤානං නානත්තානං වා සඤ්ඤානං, යස්මා හි එතා “තත් ඛතමා නානත්තසඤ්ඤා අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමඛිතස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඛිතස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා සඤ්ජානිතත්තං, ඉමා චුච්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායො”ති එවං විගමෙහ විභජිතා චුත්තා ඉධ අධිපෙතා; අසමාපන්නස්ස මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඛිතා සඤ්ඤා රුපසඤ්ඤාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොවරෙ පවත්තන්ති; යස්මා චෙතා අට්ඨකාමාවචරකුසලසඤ්ඤා ආදස අකුසල සඤ්ඤා එකාදස භාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා ද්වෙ අකුසලවිපාක සඤ්ඤා එකාදස භාමාවචරනිරියසඤ්ඤා හි එවං චතුච්චන්තාශ්‍රීසම්පි සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤාමිද්දං අසද්දසා, තස්මා නානත්තසඤ්ඤා හි චුත්තා. තාසං සබ්බස්සො නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරං අනා වජ්ජනා අසමනාහාරං අපච්චවෙක්ඛණො යස්මා තා නාවජ්ජති න මනසිකරෙති න පච්චවෙක්ඛති තස්මා හි චුත්තා ගොති. යස්මා චෙත් පුරිමා රුපසඤ්ඤා පටිසසඤ්ඤා ව ඉමිනා ඤානෙන නිබ්බන්තෙ හවෙ පි න විජ්ජන්ති, පභෙව තසමිං හවෙ ඉමිං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරණ භාලෙ, තස්මා තාසං සමතික්කමා අත්ඛිතමා හි ද්වෙධා පි අභාවො යෙව චුත්තො. නානත්තසඤ්ඤාපු පන යස්මා අට්ඨ කාමාවචරකුසල සඤ්ඤා නව තිරියසඤ්ඤා දස අකුසලසඤ්ඤා හි ඉමා සත්තවිසති සඤ්ඤා ඉමිනා ඤානෙන නිබ්බන්තෙ හවෙ විජ්ජන්ති, තස්මා තාසං අමනසි කාරං හි චුත්තන්ති චෙදිහබ්බං, නත්‍රාපි හි ඉදං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරන්තො තාසං අමනසිකාරං යෙව උපසම්පජ්ජ විහරති. තා පන මනසිකරෙන්නො අසමාපන්නො ගොති හි සඤ්ඤාපතො චෙත් “රුප සඤ්ඤානං සමතික්කමා”ති ඉමිනා සබ්බරුපාවචරධම්මානං පහාණං චුත්තා, “පටිසසඤ්ඤානං අත්ඛිතමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරං”ති ඉමිනා සබ්බෙසං භාමාවචරවිත්තවෙහසිකානඤ්ච පහාණං අමනසි කාරෙ හි ව චුත්තො හි චෙදිහබ්බො.

ඉති හගවා පණණරසන්නං රුපසඤ්ඤානං සමතික්කමෙන දසන්නං පටිසසඤ්ඤානං අත්ඛිතමෙන චතුච්චන්තාශ්‍රීසාය නානත්තසඤ්ඤානං අම නසිකාරෙතා හි තීති පදෙති ආකාසානඤ්චායත්තසමාපන්නියා වණණං කථෙයි, කිං කාරණං හි වෙ? සොනුනං උසාහජතනත්ඤ්චව පලොභ නත්ඤ්ච. සවෙ හි කෙවි අපණ්ණිතා වදෙයස්සං සත්ථා ආකාසානඤ්චා යත්තසමාපන්නි නිබ්බන්තොති වදෙති, කො නුබ්බො එතාය නිබ්බන්ති

තාය අනේ? කො ආතිසංසෝ?ති, තෙ එවං වාහුං මා ලහනතු ති
 ඉමෙහි ආකාරෙහි සමාපතියා වණණං කපේසි, තං හි තෙසං සුචා
 එවං හවිසාති එවං සන්නා කිර අයං සමාපතති එවං පණිතා තිබ්බ
 තෙතසාම නනති, අපසා තිබ්බතනන්දාය උසාහං කරිසානති ති
 පලොභනන්දොපි තෙසං එතිසා වණණං කපේසි. විසකණ්ටක
 වාණිජො වීය, විසකණ්ටකවාණිජො නාම ගුලවාණිජො වුවෙති; සො
 කිර ගුලවාණිජවණිසකකිරදිති සකටෙනාදය පච්චන්තගාමං ගන්තො
 [විසකණ්ටකං ගණහථ] විසකණ්ටකං ගණහථාති උගෙසාසෙසි, තං සුචා
 ගාමිකා වීසං නාම කකබ්බං යො තං බාදති සො මරති, කණ්ටොපි
 විජ්ඣිතො මාරෙති, උගොපෙතෙ කකබ්බා කො එත් ආතිසංසො ති
 ගෙහදාරති එකෙසුං, දුරතෙ ව පලාපෙසුං, තං දිසා වාණිජො
 අවොහාරකුසලා ඉමෙ ගාමිකා හන්! තෙ උපායෙන ගණතාපෙමා ති
 අතිමුදුරං ගණහථ අතිසාදුං ගණහථ ගුලං වාණිතං සකිරං සමගසං
 ලබති, කුට්ටාසක කුට්ටාසනාමොදිති පි ලබති ති උගෙසාසෙසි, තං
 සුචා ගාමිකා හට්ඨපනට්ඨා තිග්ගන්තො බහුමි මුලං දචා ගණිංසු
 තත් වාණිජසා විසකණ්ටකං ගණහථා ති උගෙසාසනං වීය හගවතො
 ආකාසානද්වායතනසමාපතති. තිබ්බතෙතථා ති වචනං, උගොපෙතෙ
 කකබ්බා කො එත් ආතිසංසො ති ගාමිකානං වින්තනං වීය හගව
 ආකාසානද්වායතනං තිබ්බතෙතථාති ආග කො නුඛො එත් ආති
 සංසො? නාසා ගුණං ජානාමා ති සොතුනං වින්තනං, අපසා වාණිජසා
 අතිමුදුරං ගණහථා ති ආදිවචනං වීය හගවතො රුපසසද්දසමතිකක
 මණ්ඩකං ආතිසංසප්පකාසනං; ඉදං හි සුචා තෙ බහුමි මුලං දචා
 ගාමිකා වීය ගුලං ඉමිනා ආතිසංසෙන පලොභිතවිත්තා මහත්තමි
 උසාහං කතො ඉමං සමාපතති. තිබ්බතෙතසානති ති උසාහජන
 නන් පලොභනන්දො කපේසි.

ආකාසානද්වායතනසද්දසගගිනනති එත් නාසා අනෙතො
 ති=අනන්තං, ආකාසං අනන්තං=ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව=
 ආකාසානද්වායං, තං ආකාසානද්වායං; අධිට්ඨානට්ඨන ආයතනමසා
 සමපසුත්තමමසා කුතසා දෙවනා දෙවයතනමිවා ති=ආකාසා
 නද්වායතනං; [ඉති ආකාසානද්වායං තං ආයතනද්වාතිපි=ආකාසා
 නද්වායතනං; කසිණ්ණසාපිමාසාසසෙසංතං අධිවචනං; තසමි ආකාසා
 නද්වායතනෙ අප්පණ්ණප්පතාය සද්දසගගිනනං=ආකාසානද්වා
 යතනසද්දසගගිනනං; යථා පන අද්දසගගිනනං “අනන්තො ආකාසො”ති
 වුත්තො, එවමිධ අනන්තනති වා පරිත්තනති වා න ගතිතො, කසමා?
 අනන්තෙහි ගතිතෙ පරිත්තං න ගගති, පරිත්තෙ ගතිතො අනන්තං
 න ගගති, එවං සනෙත ආරමභ්චකකං න පුරති, දෙසනා සොල
 සකබ්බකා න ගොති, සමොසලුඛසා ව ඉමසමි ණතෙ දෙසනං
 සොලසකබ්බකා කාතුං අප්ඝාසයො, නසමා අනන්තනති වා
 පරිත්තනති වා අවචා ආකාසානද්වායතනසද්දසගගිනනති ආග,

එවං හි සති උභයමපි ගතිතමෙව හොති, ආරමමණවතුකකං පුරති,
දෙසනා සොලසකකිත්තුකා සමපජ්ජති. අවසෙසො පාප්පිඤ්ඤා හෙට්ඨා
වුත්තනසෙතෙව වෙදිතබ්බං. රුපාවචරවතුන්කුසානතිකනතිපරියා
දනදුක්ඛතාය වෙත්ථාපි දුක්ඛාපටිපදා, පරියාදිත්තනිකනතිකසා
අපඤ්ඤාපරිවාසදක්ඛිතාය දක්ඛානිඤ්ඤා හොති, විපරියායෙන සුඛාපටිපදා
බ්භානිඤ්ඤා ව වෙදිතබ්බං; පරිත්තකසි ඥානසාරිමානාසෙ පන පවත්තං
කුසානං පරිත්තාරමණං, විපුලකසි ඥානසාරිමානාසෙ පවත්තං අපඤ්ඤා
මාණාරමණනති වෙදිතබ්බං. උපෙක්ඛා බුහුමිභාරෙ විශ්ව ඉධාපි
වතුන්කුසානවසෙන පඤ්ඤාපිසති එකකා¹ හොනති. යථා වෙත්ථ එවං
ඉතො පරෙස්සපි විසෙසමහනමෙව පන තෙසු වණණසිසාම.

ආකාසානඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා හි එත්ථ නාව පුබ්බෙ
වුත්තනසෙතෙව ආකාසානඤ්ඤා ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨිනාති
කුසානමපි ආකාසානඤ්ඤායනං; වුත්තනසෙතෙව ආරමමණමපි; එවමෙතං
කුසානඤ්ඤා ආරමමණඤ්ඤා හි උභයමපි අපඤ්ඤාකරණෙන ව
අමනසිකරණෙන ව සමතික්ඛමිත්ථා ව යසමා ඉදං විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං
උපසමපජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපනං එකජ්ඣං නත්වා **ආකාසා
නඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා** හි ඉදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං. විඤ්ඤාසහගනන හි එත්ථ පන අනන්තනති
මනසිකාතබ්බවසෙන නාස්ස අනෙතා ති=අනන්තං, අනන්තමෙව=
ආනඤ්ඤා, විඤ්ඤාණං ආනඤ්ඤා=විඤ්ඤාණානඤ්ඤානති අවත්වා විඤ්ඤා
ණඤ්ඤානති වුත්තං, අයං හෙත්ථ රුපිකිසද්දො තදෙව විඤ්ඤාණඤ්ඤා
අධිට්ඨානට්ඨිත ඉමාය සඤ්ඤාය ආයතනනති=විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං;
තස්මිං විඤ්ඤාණඤ්ඤායනෙන පවත්තාය සඤ්ඤාය සහගනනති=විඤ්ඤා
ණඤ්ඤායනං **ආකාසානඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා** හි ඉදං වුත්තනති
කුසානමපි ආකාසානඤ්ඤා ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨිනාති කුසානමපි
විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං; වුත්තනසෙතෙව ව ආරමමණමපි; එවමෙතං
කුසානඤ්ඤා ආරමමණඤ්ඤා හි උභයමපි අපඤ්ඤාකරණෙන ව අමනසි
කරණෙන ව සමතික්ඛමිත්ථා ව යසමා ඉදං ආකිඤ්ඤායනං උප
සමපජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපනං එකජ්ඣං නත්වා **විඤ්ඤා
ණඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා** හි ඉදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා හි එත්ථාපි පුබ්බෙ වුත්ත
නසෙතෙව විඤ්ඤාණඤ්ඤා ආයතනමස්ස අධිට්ඨානට්ඨිනාති කුසානමපි
විඤ්ඤාණඤ්ඤායනං; වුත්තනසෙතෙව ව ආරමමණමපි; එවමෙතං
කුසානඤ්ඤා ආරමමණඤ්ඤා හි උභයමපි අපඤ්ඤාකරණෙන ව අමනසි
කරණෙන ව සමතික්ඛමිත්ථා ව යසමා ඉදං ආකිඤ්ඤායනං උප
සමපජ්ජ විහාතබ්බං, තස්මා උභයමෙපනං එකජ්ඣං නත්වා **විඤ්ඤා
ණඤ්ඤායනං. සමතික්ඛමමා** හි ඉදං වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

ආකිඤ්ඤාසංගතාසංකප්පාසංගතානි එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්ඤානන්ති=අකිඤ්ඤානං, අනන්තසො භග්ගමත්තමපි අස්ස අච්චිට්ඨං නඤ්ඤිති පුත්තං හොති, අකිඤ්ඤානස්ස භාවො=ආකිඤ්ඤාදං, ආකාසානඤ්ඤායනනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අභිච්චනං; හං ආකිඤ්ඤාදං, අභිච්චානට්ඨෙන ඉමිස්සා සංකප්පාදං ආයභනනන්ති=ආකිඤ්ඤාදංයනනං; තස්මිං ආකිඤ්ඤාසංගතො පච්චත්තාය සංකප්පාය යගගහනන්ති=ආකිඤ්ඤාසංගතාසංකප්පායං; ආකාසෙ පච්චත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්භෙත්තා ඤානස්සෙතං අභිච්චනං; ඉධ විඤ්ඤාණඤ්ඤායනනසමාපත්තියා තිකනති පරියාද්වද්වකිතාය ද්වකා පටිපදා, පරියාදිනන තිකනතිකස්ස අප්පණං පරිවාසද්ධිභාය දඤ්ඤාතිඤ්ඤා, විපරියායෙන සුඛා පටිපදා ඛිප්පාතිඤ්ඤාච; පරිත්තකසිඤ්ඤාකාරිමාකාසෙ පච්චත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්භෙත්තාය පරිත්තාරම්භෙත්තා, විපරියායෙන අප්පමාණාරම්භෙත්තා වේදිතබ්බං සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

ආකිඤ්ඤාසංගතාසංකප්පාසංගතානි එත්ථාපි පුබ්බෙ පුත්තනායෙනෙව ආකිඤ්ඤාදං ආයතනමස්ස අභිච්චානට්ඨනා ති ඤානමපි ආකිඤ්ඤාදංයනනං; පුත්තනායෙනෙව ආරම්භෙත්තමපි; එවමෙතං ඤානඤ්ඤා ආරම්භෙත්තමානි උග්ගමපි අප්පච්චත්තිකරණෙන ච අමනසි කරණෙන ච සමතිකකමිත්වා ච යසමා ඉදං නෙවසංකප්පාසංකප්පායනනං උපසම්පජ්ජි මහාතබ්බං, තස්මා උග්ගමෙප්පනං එකස්සං කත්වා ආකිඤ්ඤාසංගතාසංකප්පාසංගතානි එත්ථාපි පුත්තනන්ති වේදිතබ්බං.

නෙවසංකප්පාසංගතාසංකප්පාසංගතානි එත්ථ පන යාය සංකප්පාය සභාවතො තං නෙවසංකප්පාසංකප්පායනනන්ති පුච්චති, යථා පටිපන්නස්ස සා සංකප්පා හොති, තං තාච්ච දස්සෙත්වා විභවෙහ “නෙවසංකප්පා නාසංකප්පා”ති උද්ධරිත්වා නඤ්ඤාදං ආකිඤ්ඤාදංයනනං සන්නතො මනසිකරොති සංඛාරවසෙසසමාපනතීං භාවෙති, තෙන පුච්චති නෙවසංකප්පා නාසංකප්පාති පුත්තං, තත්ථ සන්නතො මනසිකරෙති ති සන්නා වගායං සමාපනති; යත්ත භි නාම නඤ්ඤාමපි ආරම්භං කත්වා ධස්සති ති එවං සන්නාරම්භෙත්තාය තං සන්නා ති මනසිකරෙති, සන්නතො වෙ මනසිකරෙති. කථං සමතිකකමො හොති?ති, අනාවජ්ඣකාමතාය, සො භි කිඤ්ඤාපි තං සන්නතො මනසිකරෙති, අථබ්බස්ස අගමෙතං ආවජ්ජස්සාමි සමාපජ්ජස්සාමි අභිච්චතිස්සාමි චුර්ථතිස්සාමි පච්චවෙඛස්සාමි ති එස ආහොතො සමන්නාහාරෙ මනසිකරෙ න හොති, කයමා? ආකිඤ්ඤාදංයනනතො නෙවසංකප්පාසංකප්පායනනස්ස සන්නතාරපණිතතරතාය යථා භි රුජා මහවචරජානුභාවෙන හඤ්ඤාකිඤ්ඤානො නගරවිජිතං විචරන්තො දන්නකාරුදයො සිට්ඨිකො එකං වත්ථං දද්ධං තිවාසෙත්වා එකෙන සීසං වෙඤ්ඤා දන්නවුණ්ණොදිති සමොකිණ්ණගතො අනෙකාති දන්නවිකති ආදිති කරෙත්තෙ දිස්වා අහො! වත රො! ඡෙකා ආචරියා ඊදිසාතිසි නාම සිප්පාති කරියානති ති එවං තෙසං ඡෙකතාය ඥායති,

නවය්‍ය ඵලං හොති, අහො! වතාහං රජං පහාය ඵලරූපො සිප්පිකො හවෙය්‍යනති, තං කිය්‍ය හෙතු? රජස්සිරියා මහාතිස්සංඝභාය, සො සිප්පිකො සමතික්කමිතො ව ගවජ්ඣි, ඵලමෙවෙස කිය්‍යොපි තං සමා පහතිං සන්නතො මනසිකරොති, අථබ්බය්‍ය අහමෙතං සමාපතතිං ආවජ්ජියාමි සමාපජ්ජියාමි අධිට්ඨතිස්සාමි වුට්ඨතිස්සාමි පච්ච වෙසතිස්සාමි ති නෙව ඵස ආහොගො සමන්නාහාරෙ මනසිහාරෙ හොති, සො තං සන්නතො මනසිකරෙනො තං පුබ්බෙ වුත්තනයෙ නෙව පරමසුබ්බමං අප්පණ්‍යාප්පතං සඤ්ඤං පාපුණාති, ස නෙවසඤ්ඤි නාසඤ්ඤි නාම හොති, සඤ්ඤාරවසෙසසමාපතතිං භාවෙති ති වුච්චති, සඤ්ඤාරවසෙසසමාපතතිනති අවචන්තසුබ්බමභාවප්පතසඤ්ඤාරං වතුන්තා රූපසමාපතතිං;

ඉදති යං තං ඵලං අධිගතාය සඤ්ඤය වසෙන නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයතනනති වුච්චති, තං අත්තො දසෙය්‍යං නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤයතනනති නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනං සමාපන්නස්ස වා උප පන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුබ්බිහාරියස්ස වා විත්තවෙනසිකා ධම්මා ති වුත්තං, තෙසු ඉධ සමාපන්නස්ස විත්තවෙනසිකා ධම්මා අධිපෙපහා, වචනන්තො පනෙත්ථ ඔළාරකාය සඤ්ඤය අභාවතො සුබ්බාය ව භාවතො නෙවය්‍ය සසම්පය්‍යතධම්මස්ස කුසායස්ස සඤ්ඤ නාසඤ්ඤ ති=නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤං, නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤඤච තං මනායතනධම්මායතනපරියා පන්නතතා ආයතනඤ්ඤාති=නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනං; අථවා යාය මෙත්ථ සඤ්ඤ, සා පටුසඤ්ඤකිව්වං කාභුං අසමන්තාය නෙවසඤ්ඤ, සඤ්ඤාරවසෙසසුබ්බමභාවෙන විජ්ජමානතතා නාසඤ්ඤ ති නෙවසඤ්ඤ නාසඤ්ඤ, නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤ ව සා සෙසධම්මානං අධිට්ඨානට්ඨන ආයතනඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනං; න කෙවලං වෙත්ථ සඤ්ඤ ව ඵදිසි, අථබ්බො වෙදනා පි නෙව වෙදනා නාවෙදනා, විත්තමපි නෙව විත්තං නාවිත්තං, ඵය්‍යො පි නෙව ඵය්‍යො නාඵය්‍යො ති, ඵස නයො සෙසසම්පය්‍යතධම්මෙසු, සඤ්ඤසිසෙසන පනායං දෙසනා කතා ති වෙදිතබ්බා.

පහතමකකතනෙලපපභූතීති ව උපමාති ඵස අන්තො විහාවෙ තබ්බො, සාමණේරෙ කිර තෙලෙන පහතං මකෙකතා යිපෙසි, තං යාගුපානකාලෙ ථෙරෙ පහතමාහරු ති ආහ, සො පහෙන තෙලමත්ථි භනෙත! ති ආහ, තතො ආහර සාමණේර! තෙලනාලිං පුරෙය්‍යාමා ති වුත්තෙ නත්ථි භනෙත! තෙලනති ආහ, තත්ථ යථා අනෙතා වුත්තතා යාගුයා සද්ධිං අනප්පියට්ඨන තෙලං අත්ථි ති හොති, නාලිපුරණාදිතං [අභාව] වසෙන නත්ථිති හොති, ඵලං සා පි සඤ්ඤ පටුසඤ්ඤකිව්වං කාභුං අසමන්තාය නෙවසඤ්ඤ, සඤ්ඤාරවසෙසසුබ්බමභාවෙන විජ්ජමානතතා නාසඤ්ඤ හොති, කිම්පනෙත්ථ සඤ්ඤකිව්වනති?, ආරම්භසඤ්ඤාන නඤ්ඤච විපස්සනාය ව විසයභාවං¹ උපගන්තො නිබ්බිද්දන්තං

දහනකිව්වමිව හි සුබොදනෙ තෙජොධාතු සඤ්ජානනකිව්වසේවසා පටුං කාචුං න සකෙකාති. සෙසසමාපත්තිසු සඤ්ඤ විය විපස්සනාය විසයභාවං උපගන්වා තිබ්බිදුජනනවපි කාචුං න සකෙකාති, අඤ්ඤසු හි බුද්ධිසු අභතානිතිවෙසො හිකුචු නෙවසඤ්ඤනාඤ්ඤයතනතබ්බෙකි සමමසිතා තිබ්බිදං පහතුං සමරො නාම නත්ති, අපිච ආයසමා සාරි පුට්ඨො පහතිවිපස්සකො පන මහාපඤ්ඤ, සාරිපුත්තසදිසො ව සකකුණෙය්, සො පි එවං කීර මෙ ධම්මා අනුචා සමොනති හුචා පටිවෙනති නස්සනති ති¹ එවං කලාපසමමසනවසෙතෙව, නො අනුපද ධම්මවිපස්සනාවසෙන, එවං සුමුමත්තං ගතා එසා සමාපතති.

යථා ව පත්තමකනතෙලුපමාය එවං මග්ගදකුපමාය පි අයමරො විභාවෙනබ්බො. මග්ගපටිපත්තස්ස කීර ථෙරස්ස පුරතො ගච්ඡන්තො සාමණෙරො ථොකමුදකං දිස්වා උදකං භන්තො! උපාගනා ඔමුඤ්ච ථාති ආහ, තතො ථෙරෙන සවෙ උදකමත්ති ආහර නභානසාපිකං නහාසිස්සාමාති චුට්ඨො නත්ති භන්තො! ති ආහ, තත්ථ යථා උපාගන තෙමන [මතො] ටෙඨන උදකං අත්තිති හොති, නභානටෙඨන නත්ති හොති, එවමපි සා පටුසඤ්ඤනිව්වං කාචුං අසමන්තාය නෙවසඤ්ඤ, සබ්බාරවසෙසසුමුමහාවෙන විජ්ජමානත්තා නාසඤ්ඤ හොති. න කෙවලඤ්ච එතාහෙව, අඤ්ඤති පි අනුරූපාති උපමාති එස අරො විභාවෙනබ්බො. ඉති ඉමාය නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනෙ පට්ඨත්තාය සඤ්ඤය නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනභූතාය වා සඤ්ඤය සහගතනති නෙවසඤ්ඤනාසඤ්ඤයතනසඤ්ඤසහගතං; ආකිඤ්චඤ්ඤයතනසමා පත්තිආරමමණස්ස ක්ඛිනස්සෙතං අබිවචනං; ඉධ ආකිඤ්චඤ්ඤයතන සමාපත්තියා තිකනතිපරියාදනදුක්ඛතාය දුක්ඛාපටිපද්, පරියාදිතන තිකනතිකස්ස අපමණාපරිවාසදක්ඛිතාය දක්ඛිතිඤ්ඤ, විපරියායෙන සුඛාපටිපද ඛිප්පාතිඤ්ඤ ව හොති, පරිත්තකසිණ්ණස්සාපිමාකාසෙ පට්ඨතිතවිඤ්ඤණාපගමාරමණං සමාපත්තිය ආරබ්භ පට්ඨතිතාය පරිත්තාරමණතා, විපරියායෙන අපමාණාරමණතා වෙදිතබ්බො, සෙසං පුරිමසදිසමෙව.

අසදිසරූපො නාථො ආරූපං යං වචුබ්බිධං ආහ,
තං ඉති ඤ්ඤා තසමිං පතිණ්ණකභාථා පි විඤ්ඤය්.

අරුපසමාපත්තියො හි:-

ආරමමණාතිකකමතො වහස්සො පි භවනතිමා,
අච්චාතිකකමමෙනාසං න ඉච්ඡනති විභාවිතො.

එතාසු හි රූපතිමත්තාතිකකමතො පඨමා, ආකාසාතිකකමතො දුතියා, ආකාසෙ පට්ඨතිතවිඤ්ඤණාතිකකමතො තතියා, ආකාසෙ පට්ඨතිතවිඤ්ඤණස්ස අපගමාතිකකමතො වචුඤ්ඤා ති සබ්බථා ආරමමණාතිකකමතො වහස්සො පි භවනතිමා අරුපසමාපත්තියො හි

වෙදිතබ්බා, අඛගාතිකකමං පන ඵතාසං න ඉච්ඡන්ති පණ්ණිතා, න හි රුපාවචරසමාපනතිසු විය ඵතාසු අඛගාතිකකමො අත්ථි, සබ්බාසු පි හි ඵතාසු උපෙකබ්බා විතෙතනගග්ගතා ති ද්දෙව ඵච ඤානඛගාති ගොනති ඵචං සනෙත පි:-

සුපණ්ණිතතරං ගොනති පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඉධ,
උපමා තත්ථ විඤ්ඤායසා පාසාදතලසාරිකා.

යථා හි වතුභූමකස්ස පාසාදස්ස ගෙට්ඨිමතලෙ දිබ්බතචචගිතවාදිත සුරිගකමාලාසාධුරසපානභොජනසයනච්ඡාදනාදිවසෙන පණ්ණිතා පඤ්චකාමගුණා පච්චුපට්ඨිතා අස්සු, දුතියෙ තතො පණ්ණිතතරං, තතියෙ තතො පණ්ණිතතමා, වතුන්ද්‍රෙ සබ්බපණ්ණිතා, තත්ථ කිඤ්චාපි තාති වහ්නාරි පි පාසාදතලානෙව, නත්ති තෙසං පාසාදතලභාවෙන විසෙසො, පඤ්චකාමගුණසමුද්ධිවිසෙසෙන පන ගෙට්ඨිමතො [ගෙට්ඨි මතො] උපරිමං උපරිමං පණ්ණිතතරං ගොති, යථා ව ඵතාය ඉත්ථියා කතතිත පුල සණ්ඨ සණ්ඨතර සණ්ඨතම සුතතානං වතුපල තිපල ද්විපල ඵකපලසාරිකා අස්සු ආයාමෙන විත්ථාරෙන ව සමපමාණා, තත්ථ කිඤ්චාපි තා සාරිකා වතස්සො පි ආයාමතො ව විත්ථාරතො ව සමපමාණා, නත්ති තාසං පමාණතො විසෙසො, සුඛසච්ඡස්සසුබ්බම භාවචගග්ගභාවෙති පන පුරිමාය පුරිමාය පච්ඡිමා පච්ඡිමා පණ්ණිතතරං ගොනති, ඵචමෙව කිඤ්චාපි වතුසු පි ඵතාසු උපෙකබ්බා විතෙතනගග්ගතා ති ඵතාති ද්දෙව යෙව අඛගාති ගොනති, අථ බො භාවනාවිසෙසෙන තෙසං අඛගාතං පණ්ණිතපණ්ණිතතරභාවෙන සුපණ්ණිතතරං ගොනති පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඉධා ති වෙදිතබ්බා. ඵචං අනුපුබ්බෙන පණ්ණිතපණ්ණිතා වෙතා:-

අසුච්චිති මණ්ඩපෙ ලග්ගො ඵකො තනතිස්සිතො පරෙ,
අඤ්ඤා බහි අතිස්සාය තං තං තිස්සාය වාපරෙ.

සීතො වතුහි ඵතෙති පුරිසෙහි යථාකකමං,
සමානතාය ඤාතබ්බා වතස්සො පි විභාවිතා.

තත්‍රායමත්ථයොජනා, අසුච්චිති කිර දෙසෙ ඵකො මණ්ඩපො, අපේකො පුරිසො ආගන්ත්වා තං අසුචිං ජ්ගුච්ඡමානො තං මණ්ඩපං හත්ථෙති ආලම්බිතා තත්ථ ලග්ගො ලග්ගිතො විය අට්ඨාසි, අථාපරෙ ආගන්ත්වා තං මණ්ඩපලග්ගං පුරිසං තිස්සිතො, අථඤ්ඤා ආගන්ත්වා විතෙතාසි, යො ඵස මණ්ඩපලග්ගො, යො ව තං තිස්සිතො, උභො පෙහෙ දුට්ඨිතා බුච්චො ව තෙසං මණ්ඩපපථානෙ පාතො, හඤ්ඤං බහි යෙව තිට්ඨාමි ති, සො තං තිස්සිතං අතිස්සාය බහි යෙව අට්ඨාසි, අථාපරෙ ආගන්ත්වා මණ්ඩපලග්ගස්ස තනතිස්සිතස්ස ව අබෙමභාවං විතෙතන්වා බහි සීතඤ්ඤා සුට්ඨිතං මන්ත්වා තං තිස්සාය අට්ඨාසි, තත්ථ අසුච්චිති දෙසෙ මණ්ඩපො විය කසිණ්ණකාරිමාකාසං දට්ඨබ්බං, අසුචි ජ්ගුච්ඡාය මණ්ඩපලග්ගො පුරිසො විය රුපතිමිතතජ්ගුච්ඡාය ආකාසා

රමමණං ආකාසානඤ්චායතනං, මණ්ඩපලග්ගං පුරිසං නිසිසිතො
විශ් ආකාසාරමමණං ආකාසානඤ්චායතනං ආරබ්භ පව්භතං විඤ්ඤ
ණඤ්චායතනං; තෙසං දච්ඡිනන්තපි අබ්බමහාවං විනේතත්වා අනිස්සාය
හං මණ්ඩපලග්ගං බහි සීතො විශ් ආකාසානඤ්චායතනං ආරමමණං
අකච්චා තදහාවාරමමණං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, මණ්ඩපලග්ගස්ස
තනනිසිසිතස්ස ච අබ්බමතං විනේතත්වා බහි සීතඤ්ච පුට්ඨිතො හි
මනාචා තං නිස්සාය සීතො විශ් විඤ්ඤණහාවසංඝාතෙන බහි පදෙසෙ
සීතං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං ආරබ්භ පව්භතං තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤ
යතනං දට්ඨබ්බං, එවං වත්තමානඤ්ච:-

ආරමමණං කරොතෙව¹ අඤ්ඤානාවෙන තං ඉදං,
දිට්ඨදෙසමපි රුජානං චුත්තිහෙතු යථා ජනො.

ඉදං හි තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ආසන්නවිඤ්ඤණඤ්චායතන
පව්ච්ඡිකා අයං සමාපතති හි එවං දිට්ඨදෙසමපි තං ආකිඤ්චඤ්ඤ
යතනං අඤ්ඤාස්ස ආරමමණස්ස අභාවා ආරමමණං කරොතෙව¹, යථා
කිං? දිට්ඨදෙසමපි රුජානං චුත්තිහෙතු යථා ජනො, යථා හි අසංයතං
ඵරුසකායවච්ඡිමනොසමාවාරං කඤ්චි සබ්බදිපපතිං² රුජානං ඵරුස
සමාවාරෙ අයනති එවං දිට්ඨදෙසමපි අඤ්ඤාත් චුත්ති අලභමානො
ජනො චුත්තිහෙතු නිස්සාය වත්තති, එවා දිට්ඨදෙසමපි තං ආකිඤ්ච
ඤ්ඤායතනං අඤ්ඤං ආරමමණං අලබ්භමානමිදං තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤ
යතනං ආරමමණං කරොතෙව¹, එවං කුරුමානඤ්ච:-

ආරුළොහා දිඝනියෙණ්ණිං යථා නියෙණ්ණිඛානුකං,
පබ්බතග්ගඤ්ච ආරුළොහා යථා පබ්බතමත්ථකං.

යථා වා ගිරිමාරුළොහා අත්තනො යෙව ජණ්ණුකං,
ඔලුඛති තපෙවෙනං ක්ඛානමොලුඛ වත්තති හි.

ආරුපසකුසලකථා නිවසිතා.

ඉද්දති යසමා සබ්බාතිපෙතාති තෙභුමකකුසලාති භීතාදිතා
පහෙදෙන වත්තනති, තසමා තෙසං තං පහෙදං දසෙය්තුං පුත්ත
කිත්තමෙ බම්මා කුසලා හි ආදි ආරඬං, තත්ථ හිතනති ලාමකං; තං
ආයුගතවසෙන වෙදිතබ්බං, භීනුතතමානං මජ්ඣෙහි භවං මජ්ඣිමං;
පට්ඨානභාවං නීතං පණ්ණිං; උත්තමනති අත්ථො; තාති පි ආයුගත
වසෙනෙව වෙදිතබ්බාති. යස්ස හි ආයුගතකල්ලෙණ ඡන්දො වා හීනො
හොති විරියං ථා විග්ගං වා විමංසා වා, තං හීනං නාම, යස්ස තෙ බම්මං
මජ්ඣිමං වෙව පණ්ණිතා ව හං මජ්ඣිමඤ්චෙව පණ්ණිතඤ්ච, යං පත කතතු
කාමතාසංඝාතං ඡන්දං ධුරං ඡන්දං පෙට්ඨිකං ඡන්දං පුබ්බඛිගමං කච්චා
ආයුගතං, තං ඡන්දධිපතියො ආගතත්තා ඡන්දධිපතෙය්සාං නාම;
විරියාධිපතෙය්සාදිපු පි එසෙව නයො.

ඉමසමිං පන ධානෙ ධර්මා නයා ගණෙනබ්බා, සබ්බපඨමං විහතෙතා¹ හි එකොව නයො, හිනනති එකො, මඤ්ඤිමනති එකො, පණ්ණිතනති එකො, ඡන්දයිපතෙය්‍යනති එකො, ඉමෙ තාව ඡන්දයි පතෙය්‍ය පඤ්ච නයා; එවං විරියාධිපතෙය්‍යාදීසු පි ති වහන්‍යායෙ පඤ්චකා විසති ගොනති. පුරිමො වා එකො සුඤ්ඤානෙයො, හිනනති ආදයො තයො ඡන්දයිපතෙය්‍යනති ආදයො වහන්‍යායෙ ඡන්දයි පතෙය්‍යං හිනනති ආදයො ආදසා ති එවමපි විසති නයා ගොනති, ඉමෙ විසති මහානයා කඤ්ඤි විහත්තා?ති, මහාපකරණෙ තිනත්තිකෙ විහත්තා, ඉමසමිං පන ධානෙ තිනත්තිකතො මඤ්ඤිමරුසිං ගහෙතො තිනමඤ්ඤිමපණ්ණිතවසෙත තයො කොට්ඨාසා කාතබ්බා, තතො පි මඤ්ඤිමරුසිං ධර්මපඤ්ඤිතෙ ගහෙතො තව තව කොට්ඨාසා කාතබ්බා, හිනසමිං යෙව හි හිනං අභි මඤ්ඤිමං අභි පණ්ණිතං අභි, පණ්ණිතසමිමපි හිනං අභි මඤ්ඤිමං අභි පණ්ණිතං අභි, තථා හින හිනසමිං හිනං, හිනහිනසමිං මඤ්ඤිමං, හිනහිනසමිං පණ්ණිතං; හින මඤ්ඤිමසමිං හිනං, හිනමඤ්ඤිමසමිං මඤ්ඤිමං, හිනමඤ්ඤිමසමිං පණ්ණිතං; හිනපණ්ණිතසමිං හිනං, හිනපණ්ණිතසමිං මඤ්ඤිමං, හිනපණ්ණිතසමිං පණ්ණිතනති අයමෙකො තවකො, පණ්ණිතහිනසමිමපි හිනං නාම අභි, පණ්ණිතහිනසමිමපි මඤ්ඤිමං, පණ්ණිතමඤ්ඤිමසමිං හිනං, පණ්ණිතමඤ්ඤි මසමිං මඤ්ඤිමං, පණ්ණිතමඤ්ඤිමසමිං පණ්ණිතං; පණ්ණිතපණ්ණිතසමිං හිනං, පණ්ණිතපණ්ණිතසමිං මඤ්ඤිමං, පණ්ණිතපණ්ණිතසමිං පණ්ණිතනති අයං දුතියො තවකො ති ඥෙ තවකා අට්ඨාරස, ඉමාහි අට්ඨාරස කමම ආරුහි නාම, ඉමෙහි පහාවිතත්තා ඉමෙසං වසෙත අට්ඨාරස ඛත්තියා අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා අට්ඨාරස වෙස්සා අට්ඨාරස සුඤ්ඤා අට්ඨවත්තාද්‍රිස ගොත්තවරණාති වෙදිතබ්බාති.

ඉමෙසු පන තෙභුමකෙසු කුසලෙසු කාමාවචරකුසලං දුගෙතු කමපි තිගෙතුකමපි ගොති, ඤ්ඤාණසම්පයුත්තවිපසයුත්තවසෙත රූපා වචරං, අරූපාවචරං පන තිගෙතුකමෙව, ඤ්ඤාණසම්පයුත්තමෙව, කාමා වචරමෙව අධිපතිතා සභාපි උපපජ්ජති විතා පි, රූපාවචරරූපා වචරං අධිපතිසම්පන්නමෙව ගොති, කාමාවචරකුසලෙ වෙඤ්ඤා ආරම්භාධිපතිසන්තප්පාධිපති ති ඥෙ පි අධිපතයො ලබ්භනති, රූපාවචර රූපාවචරෙසු ආරම්භාධිපති ති ලබ්භති. සන්තප්පාධිපති යෙව ලබ්භති, තත් විත්තස්ස විත්තාධිපතෙය්‍යභාවො සම්පයුත්තබ්බමානං වසෙත චුත්තො, දවිත්තං පන විත්තානං එකතො අභාවෙන සම්පයුත්ත විත්තස්ස විත්තාධිපති නාම තත්ති, තථා ඡන්දදිනං ඡන්දයිපති ආදයො, කෙච්ඡි පන සවෙ විත්තවතො කුසලං ගොති මයං භවිස්සති ති එවං යං විත්තං ධුරං කතො ජෙට්ඨකං කතො අපරං කුසලවිත්තං ආයුතිතං, නස්ස තං පුරිමවිත්තං විත්තාධිපති නාම ගොති, තතො ආගතත්තා ඉදං විත්තාධිපතෙය්‍යං නාමා ති එවං ආගමනවසෙතා පි අධිපතිං නාම

ඉච්ඡනති, අයං පන නයො තෙව පාළියං න අට්ඨකථායං දිස්සති,
 තස්මා චුත්තනයෙනෙව අධිපතිභාවො වෙදිතබ්බො, ඉමෙසු ව එකුත
 විසතියා මහානයෙසු පුරිමෙ සුද්ධිකනයෙ චුත්තපරිමාණෙනෙව
 විත්තාති ව නවකා ව පාඨවාරු ව ගොනති, තස්මා ඤාණසම්පයුජෙනෙසු
 චුත්තපරිමාණෙනො විසතිගුණො විචුත්තනවකවාරහෙදො වෙදිතබ්බො,
 වතුසු ඤාණවිපසුජෙනෙසු සොලසගුණො ති අයං තෙභුමනකුසලෙ
 පතිණ්ණකභාටා නාමා ති.

ගෙගුමකකුසලං නිවසිතං.

එවං භවත්තයසම්පන්නතිබ්බත්තකං කුසලං දසෙස්සවා ඉදුති සබ්බ
 භවසමතික්කමණොය ලොකුත්තරකුසලං දසෙස්සතුං පුන භග්ගමෙ ධම්මා
කුසලා ති ආදි ආරඬං, නත් ලොකුත්තරනති කොතට්ඨන
 ලොකුත්තරං, ලොකං තරති ති=ලොකුත්තරං; ලොකං උත්තරති ති=
 ලොකුත්තරං; ලොකං සමතික්කමම අභිනුය්‍ය තිට්ඨති ති=ලොකුත්ත
 රං; ඤාතං භාවෙති ති එකවිත්තකකණ්ඩං අපරණාසිකානං [භාවෙති]
 ජනෙති වසේසිති; ලොකතො තිය්‍යාති වට්ටතො තිය්‍යාති ති=නිස්‍යා
 නිකං; තිය්‍යාති වා එතෙනා ති=නිස්‍යානිකං; තං සමඤ්චි ති පුග්ගලො
 උක්කං පරිජානනෙතා තිය්‍යාති, සමුදයං පර්භනෙතා තිය්‍යාති,
 නිරුධං සච්ඡිකරුනෙතා තිය්‍යාති, මග්ගං භාවෙනෙතා තිය්‍යාති,
 යථා පන තෙභුමනකුසලං වට්ටසමිං චුතිපටිසංකියො ආවිතාති වසේස
 ති ති=ආවයගාමි නාම ගොති. න තථා ඉදං, ඉදං පන යථා එකසමිං
 පුරිසෙ අට්ඨාරසගන්ධං පාහාරං විතනෙන අපරෙ මහාමුග්ගරං
 ගගෙඤ්ඤා තෙන විතවිතට්ඨානං අපවිතනෙතා විඤ්ඤෙනො එව
 ගවෙජ්ජය, එවමෙව තෙභුමනකුසලෙන ආවිතා චුතිපටිසංකියො පච්චය
 වෙකලලකරණෙන අපවිතනතං විඤ්ඤෙනං ගවජ්ජි ති අපච්ච
 ගාමිං; දිට්ඨිගතානං පහණාසා ති එත් දිට්ඨියො එව=දිට්ඨිගතාති;
 ගුථගතං මුත්තගගන්ති ආදිති මිය, ආසට්ඨියා වා දිට්ඨිතං අනෙතා
 ගධගතා දිට්ඨිසු ගතාති ති පි=දිට්ඨිගතාති; දිට්ඨියා වා ගතං එතෙ
 ඝන්ති පි=දිට්ඨිගතාති; දිට්ඨිසදිසගමනාති දිට්ඨිසදිසපච්චගතාති ති
 අනෙතා; කාති පන තාති?ති, සසම්පයුත්තාති සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා
 සිලබ්බතපරමාසඅපායගමනියරුගදෙසමොහාකුසලාති, තාති හි යාව
 පඨමමග්ගභාවතා නාව පච්චතිසමභාවතො දිට්ඨිසදිසගමනාති ති
 චුච්චගති. ඉති දිට්ඨියො ව දිට්ඨිගතාති ව=දිට්ඨිගතාති; තෙසං දිට්ඨි
 ගතානං; පහණාසා ති සමුචෙජ්ඣවසෙනෙව පර්භගන්ධාය; පඨමාසා ති
 ගණනවසෙන පි පඨමුප්පන්නිවසෙන පි පඨමාය; භුමිසා ති “අනන්තර
 හිතාය භුමියා”ති ආදිසු නාව අයං මහාපඨවී භුමි ති චුච්චති, “සුඛභුමියං
 කාමාවචරෙ”ති ආදිසු විතත්තපපාදො, ඉධ පන සාමඤ්ඤාථලං අධිපෙය
 තං, තං හි සම්පයුත්තානං නිස්සයභාවතො තෙ ධම්මා ගවන්ති

එකානි=භූමි; යසමා වා සමානෙ පි ලොකුහතරහාවෙ සයමපි උපපජ්ජති න තිබ්බාණං විය අපාභුතාවං, තසමා පි භූමි ති චුළුවති; තස්සා පසමාය භූමියා; පනතිසා ති සොනාපහතිඵලසංඛාතසා පසමසා සාමසුද්ද ඵලසා පහතත්ථාය පරිලාහත්ථායාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො විචිච්චො ති සමුච්ඡේදවිවෙකවසෙන විචිච්චිත්වා විනා හුත්වා; ඉද්දති කිසුදාව පි ලොකියඤ්ඤානමපි න විනා පටිපදාය ඉඤ්ඤාති, එවං සනෙතා පි ඉධ සුද්ධිකතයං පහාය ලොකුහතරඤ්ඤාතං පටිපදාය සද්ධිං යෙව ගරුං කත්වා දෙසෙභුතාමතාය දුක්ඛාපටිපදං දඤ්ඤාතිදෙද්දනති ආදි මාහ.

තත්ථ යො ආදිතො ව කිලෙසෙ විකුලමෙහනෙතො දුක්ඛෙන සසංඛා රෙන සප්පයොගෙන කිලමනෙතො විකුලමෙහති, තසා දුක්ඛාපටිපද [හොති], යො පන විකුලමතිහතිලෙසො විපසානාපරිවාසං වසනෙතො විරෙන මග්ගපාභුතාවං පාපුණාති, තසා දඤ්ඤාතිදෙද්දනොති, ඉති යො කොපි වාරෙ දුක්ඛාපටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාමකතො. කතමං පන වාරං රෙවෙසුන්?, යත් සතිං විකුලමතිතා කිලෙසා සමුදාවරිත්වා දුක්ඛමපි විකුලමතිතා පුන සමුදාවරිත්වා; තතිං විකුලමතිතො පන තථා විකුලමති තෙව කත්වා මග්ගෙන සමුග්ගාතං පාපෙති, ඉමං වාරං රෙවෙසුං, ඉමසා වාරසා දුක්ඛාපටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම කතං. එතතකෙන පන න පාකටං හොති, තසමා එවමෙත්ථ ආදිතො පටිපාය විභාවතා වෙදිතබ්බො.

යො හි වතතාරි මහාභුතාති පරිග්ගහෙත්වා උපාදරුපං පරි ගණනාති, අරුපං පරිගණනාති, රුපාරුපං පන පරිගණනනෙතො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමනෙතො [පරිග්ගහෙත්වා සනෙකාති, තසා දුක්ඛාපටිපද නාම හොති, පරිග්ගහිතරුපාරුපසා පන විපසානා පරිවාසෙ මග්ගපාභුතාවදඤ්ඤාතාය දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම හොති. යො පි රුපාරුපං පරිග්ගහෙත්වා නාමරුපං වචන්පෙතො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමනෙතො] වචන්පෙති, වචන්ථිපෙතෙ ව නාමරුපෙ විපසානාපරිවාසං වසනෙතො විරෙන මග්ගං උපපාදෙත්වා සනෙකාති, තසාපි දුක්ඛා පටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම හොති, අපරෙ නාමරුපමපි වචන්පෙත්වා පච්චයෙ පරිග්ගණනනෙතො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිල මනෙතො පරිගණනාති, පච්චයෙ ව පරිග්ගහෙත්වා විපසානාපරිවාසං වසනෙතො විරෙන මග්ගං උපපාදෙති, එවමපි දුක්ඛාපටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම හොති. අපරෙ පච්චයෙ පි පරිග්ගහෙත්වා ලක්ඛණාති පටි විජ්ඣනෙතො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමනෙතො පටිවිජ්ඣති, පටිවිඤ්ඤා ලක්ඛණො ව විපසානාපරිවාසං වසනෙතො විරෙන මග්ගං උපපාදෙති, එවමපි දුක්ඛාපටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම හොති. අපරෙ ලක්ඛණාති පි පටිවිජ්ඣිත්වා විපසානාසුද්ධිං නිකෙහි සුරෙ පසනෙන වගනෙන උපපන්නං විපසානාතිකතං පරියාදියමානො දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමනෙතො පරියාදියති. තිකතතිසුද්ධි පරියාදියමා විපසානාපරිවාසං

[] 5 තත්ථ

1-1 දුක්ඛාපටිපද දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම

2-5 පන

2. 4 දුක්ඛාපටිපදෙ දඤ්ඤාතිදෙද්දනාම [] 1, 2, 3, 4 තත්ථ

වසනොනා විරෙන මග්ගං උපපාදෙති, එවමි දුක්ඛාපටිපද දකිතිඤ්ඤා නාම හොති; ඉමං වාරං රුචෙසුං. ඉමස්ස වාරස්ස එතං නාමං කතං. ඉමිනා ව උපායෙන පරතො කියොසා පටිපද වෙදිතබ්බා.

එස්සො හොති ති ආදීසු අනඤ්ඤානඤ්ඤාස්මිතින්ද්‍රියං සමමාවාසා සමමාකමනො සමමාආජිවො ති වත්තාරි පදාති අධිකාති, තිද්දෙස වාරෙ ව විතකකාදිතිද්දෙසෙසු මග්ගභගනති ආදිති පදාති අධිකාති, සෙසං සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තසදිසමෙව. භූමිනතරවසෙන පත ලොකු තතරතා ව ඉධ විසෙසො. තත් අනඤ්ඤානඤ්ඤාස්මිතින්ද්‍රියනති අන මතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ අනඤ්ඤාතං අමතං පදං, වහුසව්ධමම මෙව වා ජාතිස්සාමි ති පටිපන්නස්ස ඉමිනා පුබ්බාහොගෙන උපන්නං ඉන්ද්‍රියං, ලක්ඛණාදිති පතස්ස හෙට්ඨා පඤ්ඤින්ද්‍රියෙ වුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බාති.

සුඤ්ජං පසන්ථා වා වාචා=සමමාවාචා; වච්චවරිත සමුග්ගාටිකාය මිච්ඡාවාවරිතියා එතං අඛිවචනං; සා පරිග්ගහලක්ඛණා විරමණරසා මිච්ඡාවාවපපහාණපච්චුපට්ඨානා. සුඤ්ජෙ පසන්ථා වා කමමනො=සමමාකමමනො; මිච්ඡාකමමනකසමුච්චේදිකාය පාණාතිපාතාදි විර තියා එතං නාමං; සො සමුට්ඨානලක්ඛණො, විරමණරසො, මිච්ඡා කමමනාපපහාණපච්චුපට්ඨානො. සුඤ්ජෙ පසන්ථා වා ආජිවො=සමමා ආජිවො; මිච්ඡාජිවරිතියා එතං අඛිවචනං; සො වොදානලක්ඛණො, ඤායාජිවපපතතරසො, මිච්ඡාජිවපපහාණපච්චුපට්ඨානො, අපිච්ච හෙට්ඨා විරතිත්තගෙ වුත්තවසෙන පෙත් ලක්ඛණාදිති වෙදිතබ්බාති. ඉති ඉමෙසං තිණණං ධම්මානං වසෙන හෙට්ඨා වුත්තං මග්ගපඤ්ඤානං ඉධ මග්ගට්ඨානං වෙදිතබ්බං. යෙවාපතකෙසු ව ඉමෙසං අනාවො, තථා කරුණා මුදිතානං, ඉමෙ ති තයො ධම්මා පාළියං ආගතත්තා ව යෙවා පතකෙසු න ගතිතා, කරුණාමුදිතා පත සත්තාරමණා, ඉමෙ ධම්මා තිබ්බාණාරමණා ති තාපෙත් න ගතිතා. අයං තාව උද්දෙසවාරෙ විසෙසන්ථො.

තිද්දෙසවාරෙ පත මග්ගභගං මග්ගපටිසාපනනති එත් තාව මග්ගස්ස අභගනති=මග්ගභගං; මග්ගකොට්ඨාසො ති අන්තො; යථා පත අරඤ්ඤා පරියාපනනං අරඤ්ඤාපරියාපනනං නාම හොති, එවං මග්ගෙ පරියාපනනනති=මග්ගපටිසාපනනං; මග්ගසනතිස්සිතනති අන්තො; පිති සමෙබ්බාජ්ඣභෙගා ති එත් පිති එව සමෙබ්බාජ්ඣභෙගා=පිතිසමෙබ්බා ජ්ඣභෙගා; තත් බොධියා බොධිස්ස වා අභෙගා ති බොජ්ඣභෙගා; ඉදං වුත්තං හොති, යා අයං ධම්මසාමග්ගි යාය ලොකුත්තරමග්ගකවණ උපපජ්ජමානාය ලීනුදාවචපතට්ඨානාසුගනකාමසුබත්තතිලමථානු යොගඋචේදසස්සතාතිතිවෙසාදිනං අනෙකෙසං උපද්දවනං පටිපක්ඛ භූතාය සති ධම්මවිච්චයවිජයපිතිපස්සද්ධි සමාධිඋපෙක්ඛාසභිතාය ධම්ම සාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣති ති කත්ථා බොධි ති වුවචති, බුජ්ඣ ති ති කිලෙසසත්තානතිද්දං උට්ඨගති වත්තාරි වා අරියසවචාති පටි

විජ්ඣාති නිබ්බාණමෙව වා සච්ඡිකරෙති, තස්සා බලවසාමගතිසංඛාතාය බොධියා අමොගා නි පි=බොජ්ඣමොගා; ක්කානඛගමග්ගඛාදීති විශ්, යො පෙස යථාච්ඡිත්තපසකාරය ඵතාය බලවසාමගතියා බුජ්ඣාති නි කතා අරියසාවනො බොධි නි චුළචති, තස්ස බොධියා අමොගා නි පි=බොජ්ඣමොගා; සෙනඛගරථඛාදයො විශ්, තෙනානු අධිකථාවරියා “බුජ්ඣානකස්ස පුග්ගලස්ස අඛා නි වා=බොජ්ඣමොගා”ති. අපිච බොජ්ඣමොගා නි කෙනටෙය්න බොජ්ඣමොගා?, බොධියා සංවත්තනතී ති=බොජ්ඣමොගා; බුජ්ඣානතී ති=බොජ්ඣමොගා; අනුබුජ්ඣානතී ති=බොජ්ඣමොගා; පටිබුජ්ඣානතී ති=බොජ්ඣමොගා; සල්ලුජ්ඣානතී ති=බොජ්ඣමොගා ති ඉමිනා පටිසම්භිද්ධතයෙනාපි බොජ්ඣමොගතො වෙදිතබ්බො. පසතො සුඤ්ඤා වා බොජ්ඣමොගා ති=සමොජ්ඣමොගා; ඵලං පිති ඵල සමොජ්ඣමොගා=පිතිසමොජ්ඣමොගා ති, විතෙතකායකාතිදෙදසාදීසු පි ඉමිනා ව නයෙන අතො වෙදිතබ්බො.

තෙසං බලමානනති යෙ තසම් සමයෙ පටිච්චෙධං ගච්ඡන්ති වසුසච්චබලමා තෙසං බලමානං; අඤ්ඤානානනති කිඤ්චාපි පඨම මග්ගෙන තෙ බලමා ඤ්ඤා නාම භොතති. යථා පන පකතියා අනා ගතපුබ්බං විහාරං ආගතත්වා විහාරමඤ්ඤා ධීතො පි පුග්ගලො පකතියා අනාගතභාවං උපාදය අනාගතපුබ්බං ණානං ආගතොමිති නි වදති, යථා ව පකතියා අපිලඤ්ඤා¹ පුබ්බං මාලං පිලඤ්ඤා-අතිවත්තපුබ්බං වත්තං නිවාසෙත්වා-අනුත්තපුබ්බං භොජනං භුඤ්ජිත්වා පකතියා අනුත්තභාවං උපාදය අනුත්තපුබ්බං භොජනං භුත්තොමිති නි වදති. ඵලමධාපි යසමා පකතියා ඉමිනා පුග්ගලෙන ඉමෙ බලමා න ඤ්ඤාපුබ්බා, තසමා අඤ්ඤානානනති² චුත්තං, අද්ධාදීසු පි එසෙව නයො.

තත් අද්ධානනති ඉතො පුබ්බෙ පඤ්ඤාවකුක්කා අද්ධානං; අපපතනානනති අධගමිතවසෙන අපපතනානං; අවිදිතානනති ඤ්ඤාන න පාකවකතානං; අසච්ඡිකතානනති අපච්චකකතානං; සච්ඡිකිට්ඨාසාති පච්චකකරණත්ථං; යථා ව ඉමිනා පදෙන ඵලං සෙසෙති පි සද්ධිං අනඤ්ඤානානං [ඤ්ඤාය³] අද්ධානං දස්සනාය අනුත්තානං පතතියා අවිදිතානං වෙදයා නි යොජනා කාතබ්බා. වතුති වච්ඡුච්චිතෙති නි ආදීසු වචි නි වචිවිඤ්ඤාතති වෙදිතබ්බා. තිණණං දෙසානං යෙන කෙනචි දුට්ඨාති චරිතාති ති=දුළුචරිතාති; වචිතො පච්චතාති දුළුචරිතාති=වච්ඡුච්චරිතාති; වචියා වා තිපථාදි තාති දුළුචරිතාති=වච්ඡුච්චරිතාති; තෙති වච්ඡුච්චිතෙති; ආරකා රමති ති=ආරති; විනා තෙති රමති ති=චිරති; තතො තතො පටිතිවත්තා ව නුත්වා තෙති විනා රමති ති=පච්චරති; උපසංගවසෙන වා පදං වඤ්ඤිතං, සබ්බමිදං ඔරමණභාවස්සවාධිවචනං; වෙරං මනස් විනාසෙති ති=වෙරමණි; ඉදං ඔරමණස්සව වෙච්චනං; යාය පන වෙතතාය මුසාවාදාදීති භාසමානො කරෙති නාම, අයං ලොකුත්තර

මග්ගවිමර්ති උපපජ්ජානා නං කිරියං කාතුං න දෙති කිරියාපථං පච්ඡන්ති ති=**අභිජ්ඣා**; තථා හං කරණං කාතුං න දෙති කරණපථං පච්ඡන්ති ති=**අභරණං**; යාය ම වෙනතාය වතුබ්බිධං වච්ඡුච්චරිතං භාසමානො අජ්ඣාපජ්ජති නාම, අයං උපපජ්ජානා තථා අජ්ඣාපජ්ජතුං න දෙති ති=**අනාඝාතපනති**; **වෙලාඅනතිකකමො** ති එත් “නාය වෙලායා”ති ආදිසු නාම කාලො වෙලා ති ආගතො, “උරුවෙලායා: විතරති”ති එත් රුසි, “සිතඛලෙමා වෙලං නාතිවතනති”¹ති එත් සිමා, ඉධා පි සිමා ව; අනතිකකමනියටෙයන හි වග්ගාරි වච්ඡුච්චරිතාති වෙලා ති අධිපෙපනාති. ඉති යාය වෙනතාය වග්ගාරි වච්ඡුච්චරිතාති භාසමානො වෙලං අතිකකමති නාම, අයං උපපජ්ජානා නං වෙලං අතිකකමිතුං න දෙති ති **වෙලාඅනතිකකමො** ති වුතනා; වෙලායාති ති වා=**වෙලා**; වලයති විභුංසෙති ති අපො; කිං වෙලායාති?, වතුබ්බිධං වච්ඡුච්චරිතං, ඉති වෙලායනතො **වෙලා**; පුරිසස්ස පන හිතස්සං, න අතිකකමිතා වතනති ති=**අනතිකකමො**; එවමෙත් පදදායවසෙ නා පි අපො වෙදිතබ්බො.

සෙතුං භන්ති ති=**සෙතුසානො**; වතුහනං වච්ඡුච්චරිතානං පද සානො පච්චයසානො ති අපො; පච්චයො හි ඉම සෙතු ති අධිපෙපනො. තත්ත්වං වචනපො, රුගාදිසො වතුහනං වච්ඡුච්චරිතානං පච්චයො, වට්ටසම් පුග්ගලං සිතොති බ්බිති ති=**සෙතු**; සෙතුස්ස සානො=**සෙතුසානො**; වච්ඡුච්චරිත [පච්චය] සමුග්ගසාතිකාය විරතියා එතං අධි වචනං; අයං පන සමමාචාරාසංඝිතා විරති පුබ්බනාගෙ නානාවිතෙතස්ස ලබ්බති, අඤ්ඤානෙව හි විතෙතන මුසාවාද විරමති, අඤ්ඤාන පෙසුඤ්ඤදිති, ලොකුහතරමග්ගකබ්බෙ පන එකවිතතසම් යෙව ලබ්බති, වතුබ්බිධාය හි වච්ඡුච්චරිත² වෙනතාය පදපෙඤ්දං කුරුමානා මග්ගසං පුරයමානා එකා ව විරති උපපජ්ජන. කාසද්ධවච්ඡිතොති ති කායතො පච්චෙතති කායෙන වා නිප්පාදිපොති පාණාතිපානාදිති දුච්චරිතෙති; සෙසං පුරිමතයෙනෙව වෙදිතබ්බං, අයමි සමමාකමමනසංඝිතා විරති පුබ්බනාගෙ නානාවිතෙතස්ස ලබ්බති, අඤ්ඤානෙව හි විතෙතන පාණාතිපානා විරමති, අඤ්ඤාන³ අදිනාදන මිථ්‍යාවාරෙහි, ලොකුහතරමග්ගකබ්බෙ පන එකවිතතසම් යෙව ලබ්බති. තිවිධාය හි කායදුච්චරිතවෙනතාය පදපෙඤ්දං කුරුමානා මග්ගසං පුරයමානා එකා ව විරති උපපජ්ජති.

සමමා ආජ්චතිදොසෙ අභිජිසා ති ආදිසු යාය වෙනතාය මිථ්‍යා ජිව්‍ය ආජිවමානො කිරියං කරෙති නාම, අයං උපපජ්ජානා නං කිරියං කාතුං න දෙති ති **අභිජිසා** ති ඉමිතා නයෙන යොජනා වෙදිතබ්බො, ආජිවො ව නාමෙස පාටියෙකෙකා නත්ති වාචාකමමනෙතස්ස ගතිතෙසු ගතිතො ව හොති, තප්පකම්මතතා. ධූවපටිසෙවනවසෙන පනායං

තනො නිගරිතො දසසිතො ති, එවං සනො සමොආජ්චො සනිච්චකො ත හොති, අධි මග්ගඛාති න පරිපුරෙනති. තසමා සමො ආජ්චො සනිච්චකො නාතබ්බො, අධි මග්ගඛාති පරිපුරෙනබ්බොති ති,

නත්‍රායං නයො:-ආජ්චො නාම භිජ්ජමානො භායවට්ඨොරෙසු යෙව් භිජ්ජති, මනොආරෙ ආජ්චහෙදො නාම නයි, පුරයමානො පි තයමිං යෙව ආරද්ධයෙ පුරති, මනොආරෙ ආජ්චපුරණං නාම නති, කාය ආරෙ පන විතික්කමො ආජ්චහෙතුකො පි අති න ආජ්චහෙතුකො පි; තථා වට්ඨොරෙ, තත්ථ යං රුජරුජ මහාමත්තා බිඛ්ඛාපසුතා සුරහාවං දසෙසනතා මග්ගො වා පඤ්ඤනං වා පරදුරිතික්කමං වා කරෙන්නි, ඉදං අකුසලං කායකමං නාම; තනො විරති පි සමොකමමනො නාම; යමපි පන ආජ්චහෙතුකං වතුඤ්ඤිං වට්ඨවට්ඨනං භාසනති, ඉදං අකුසලං වට්ඨකමං නාම; තහො විරති පි සමොචාවා නාම; යං පන ආජ්ච හෙතු තෙසාදමච්ඡන්ධාදයො පාණං හනන්ති අදින්නං ආදින්නති මිත්ථාචාරං වරන්ති අයං මිත්ථාජ්චො නාම; තනො විරති සමොආජ්චො නාම; යමපි ලොකං¹ ගහෙති, මුසා හන්ති, පෙසුඤ්ඤාචරුසසමථප ලාපෙ පවහෙන්නති, අයමපි මිත්ථාජ්චො නාම; තනො විරති සමො ආජ්චො නාම; මහාසිවෙනෙරෙ පනාහ “භායවට්ඨොරෙසු විතික්කමො ආජ්චහෙතුකො වා හොතු නො වා ආජ්චහෙතුකො, අකුසලං කාය කමං වට්ඨකමං තෙව සඤ්ඤං ගව්ඡති, තහො විරති පි සමොකමම නොතා සමොචාවා තෙව වුච්චති”ති. ආජ්චො භග්ගති වුත්තෙ පන තිණි කුහනවත්ථුති තිස්සාය වත්තායෙ පවචයෙ උපපාදෙති තෙසං පරිභොගො ති ආහ, අයං පන කොට්ඨපෙනො මිත්ථාජ්චො, තනො විරති සමොආජ්චො නාම, අයමපි සමොආජ්චො පුබ්බහාගෙ නානා විත්තෙසු ලබ්භති, අඤ්ඤාතෙව හි විත්තෙන කායආරච්ඡිතික්කමා විර මති, අඤ්ඤාත වට්ඨොරච්ඡිතික්කමා, ලොකුහනරමග්ගකමණෙ පන එක විත්තයමිං යෙව ලබ්භති; භායවට්ඨොරෙසු හි සත්තකමමපථවසෙන උපපන්නාය මිත්ථාජ්චසඤ්ඤාතාය දුස්සීලාවෙනාය පදවෙජ්දං කුරු මානා මග්ගඛා පුරයමානා එකා ව විරති උපපජ්ජති ති අයං නිද්දෙස වාරෙ විසෙසො. යං පනෙතං ඉන්ද්‍රියෙසු අනඤ්ඤාතඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියං වඤ්ඤිතං, මග්ගඛෙසු ව සමොචාවාදීති, තෙසං වසෙන සභග්ගවාරෙ නවින්ද්‍රියාති අධිඛිනිනො මග්ගො ති වුත්තං, සුඤ්ඤාතාවායෙ පාකතිකො² යෙව ති අයං තාව සුද්ධිකපටිපදාය විසෙසො, ඉතො පරං සුද්ධිකසුඤ්ඤාතා සුඤ්ඤාතපටිපදා සුද්ධිකඅපසණ්ඨිතිතා අපසණ්ඨිතිත පටිපදා ති අයං දෙසනාහෙදො හොති.

තත්ථ සුඤ්ඤාතා ති ලොකුහනරමග්ගසා නාම; සො හි ආගම තනො සගුණතො ආරමමනො ති තිති කාරණෙති නාම ලභති. කථං?, ඉධ හික්ඛු අනත්තතො අතිතිවිසිතො අනත්තතො සඤ්ඤාතෙ පසසති, යසමා පන අනත්තතො දිට්ඨමනෙතෙව මග්ගවුට්ඨානං

නාම න හොති, අතිව්වතො පි දුක්ඛතො පි දට්ඨමෙව වට්ඨති, තස්මා අතිව්වං දුක්ඛමනත්තං ති තිවිධං අනුපස්සනං ආරොපෙත්වා සමම සන්නො වරති, වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා පනස්ස තෙභුමනෙ පි සංඛාරෙ සුඤ්ඤතො ව පස්සති, අයං විපස්සනා සුඤ්ඤතා නාම හොති, සා ආගමනියධාරානෙ ධර්මා අත්තනො මග්ගස්ස සුඤ්ඤතනති නාමං දෙති. එවං මග්ගො ආගමනතො සුඤ්ඤතානාමං ලභති, යස්මා පන සො රුගාදීති සුඤ්ඤා, තස්මා සගුණෙනෙව සුඤ්ඤතානාමං ලභති. තිබ්බාණ්වපි රුගාදීති සුඤ්ඤතනා සුඤ්ඤතනති වුට්ඨති, තං ආරමමණං කත්වා උප්පන්නත්තා මග්ගො ආරමමණතො සුඤ්ඤතානාමං ලභති,

තත්ථ සුත්තනතිකපරියායෙන¹ සගුණතො පි ආරමමණතො පි නාමං ලභති², පරියායදෙසනා හෙසා; අභිධම්මකථා පන නිප්පරියාය දෙසනා, තස්මා [න] ඉධ සගුණතො වා ආරමමණතො වා නාමං ලභති³, ආගමනතො ව ලභති³; ආගමනමෙව හි ධුරං, තං දුට්ඨං හොති විපස්ස නාගමනං මග්ගාගමනනති, තත්ථ මග්ගස්ස ආගතට්ඨානෙ⁴ විපස්සනා ගමනං ධුරං, එලස්ස ආගතට්ඨානෙ මග්ගාගමනං ධුරං, ඉධ මග්ගස්ස ආගතත්තා විපස්සනාගමනමෙව ධුරං ජාතං.

අප්‍රේමිකිනනති එත්ථාපි අප්‍රේමිකිනනති මග්ගස්සෙව නාමං; ඉදමපි නාමං මග්ගො තිබ්බෙව කාරණෙති ලභති, කථං?, ඉධ භික්ඛු ආදිතො ව දුක්ඛතො අභිතිවිසිත්වා දුක්ඛතො ව සංඛාරෙ පස්සති, යස්මා පන දුක්ඛතො දිට්ඨමනෙතෙනෙව මග්ගවුට්ඨානං නාම න හොති, අතිව්වතො පි අත්තනතො පි දට්ඨමෙව වට්ඨති, තස්මා අතිව්වං දුක්ඛමනත්තං ති තිවිධං අනුපස්සනං ආරොපෙත්වා සමමසන්නො වරති, වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා පනස්ස තෙභුමනසංඛාරෙසු පණ්ඩිතං සොසෙත්වා පරියාදිධත්වා විස්සප්පති, අයං විපස්සනා අප්‍රේමිකිනා නාම හොති; සා ආගමනියධාරානෙ ධර්මා අත්තනො මග්ගස්ස අප්‍රේමිකිනනති නාමං දෙති, එවං මග්ගො ආගමනතො අප්‍රේමිකින නාමං ලභති. යස්මා පනෙත්ථ රුගදෙසමොගපණ්ඩියො තත්ථ; තස්මා සගුණෙනෙව අප්‍රේමිකිනනාමං ලභති; තිබ්බාණ්වපි තෙසං පණ්ඩිතං අභාවා අප්‍රේමිකිනනති වුට්ඨති, තං ආරමමණං කත්වා උප්පන්නත්තා මග්ගො අප්‍රේමිකිනනාමං ලභති,

තත්ථ සුත්තනතිකපරියායෙන² සගුණතො පි ආරමමණතො පි නාමං ලභති³, පරියායදෙසනා හෙසා; අභිධම්මකථා පන නිප්පරියාය දෙසනා; තස්මා න ඉධ සගුණතො වා ආරමමණතො වා නාමං ලභති³, ආගමනතො ව ලභති³, ආගමනමෙව හි ධුරං, තං දුට්ඨං හොති විපස්සනාගමනං මග්ගාගමනනති; තත්ථ මග්ගස්ස ආගතට්ඨානෙ විපස්සනාගමනං ධුරං, එලස්ස ආගතට්ඨානෙ මග්ගාගමනං ධුරං, ඉධ මග්ගස්ස ආගතත්තා විපස්සනාගමනමෙව ධුරං ජාතං, නක්ඛ ව “සුඤ්ඤතො අභිමිත්තො අප්‍රේමිකිනො”ති තිණි මග්ගස්ස නාමාති?

1-1, 2, 3. පරියායෙ

2-2, 3 ලභෙති

[] 1, 2, 3, 5 නත්ථි

3-1, 2, 3, 5 ලභෙති

4-1, 2, 3 ආගමනට්ඨානෙ

යථා “තයො මෙ භික්ඛවෝ! විමොක්ඛො සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො අති මිත්තො විමොක්ඛො අපඤ්ඡිතො විමොක්ඛො”ති. තෙසු ඉධ ද්වෙ මග්ගෙ ගගෙචා අතිමිත්තො කසමා න ගතිතො? ති, ආගමනා භාවතො. අතිමිත්තවිපස්සනා හි සයං ආගමනීයධර්මානෙ ධර්මා අත්තනො මග්ගස්ස නාමං දදාං න සකෙකාති, සමමාසමුද්ධො පන අත්තනො පුත්තස්ස රුහුලපෙරසස්ස;-

“අතිමිත්තඤ්ඤා භාවෙති මානානුසංමුල්ඡන,
තතො මානාභිසමයා උපසන්නො වරිස්සසී”ති

අතිමිත්තවිපස්සනං කප්ඵසි, විපස්සනා හි නිවච්ඡිතිත්තං [ධ්ව නිමිත්තං] සුඛනිමිත්තං අත්තනිමිත්තඤ්ඤා උග්ගාපෙති, තසමා අති මිත්තා ති කපිතා. සා ව නිඤ්ඤාපි තං නිමිත්තං උග්ගාපෙති සයං පන නිමිත්තධම්මෙසු වරහි ති සනිමිත්තා ව ගොති; තසමා සයං ආගමනී යධර්මානෙ ධර්මා අත්තනො මග්ගස්ස නාමං දදාං න සකෙකාති. අපරෙ තයො, අභිධම්මො නාම පරමත්ථදෙසනා; අතිමිත්තමග්ගස්ස ව පරමත්ථතො හෙතුචෙතාලලමෙව ගොති. කාථං?, අනිවච්ඡානුපස්සනාය හි වසෙන අතිමිත්තවිමොක්ඛො කපිතො, තෙන ව විමොක්ඛෙන සද්ධිඤ්ඤා අධිමත්තං ගොති, නං අරියමග්ගෙ ඵලාභගමපි න ගොති, අමග්ගභගතනා; අත්තනො මග්ගස්ස පරමත්ථතො ව නාමං දදාං න සකෙකාති, ඉතරෙසු පන ද්විසු අත්තනානුපස්සනාය තාව වසෙන සුඤ්ඤතො විමොක්ඛො දුක්ඛානුපස්සනාය වසෙන අපඤ්ඡිතො විමො ක්ඛො කපිතො. තෙසු සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන පඤ්ඤාඤ්ඤා අධිමත්තං ගොති අපඤ්ඡිතවිමොක්ඛෙන සමාධිඤ්ඤා, නාති අරියමග්ගස්ස අභගතනා අත්තනො මග්ගස්ස පරමත්ථතො නාමං දදාං සකෙකාති. මග්ගාරම්මණවතීනෙ පි හි මග්ගාධිපතිධම්මවිහරණෙ ඡන්දවිත්තානං අධිපතිභාලෙ තෙසං ධම්මානං අමග්ගතො ව¹ මග්ගාධිපතිභාවො න චුත්තො, ඵලං සමපදම්ඨං චේදිතබ්බනති, අයමෙත්ථ අට්ඨකථා මුඛතො ඵකස්ස ආවරයස්ස මතිවිතිවෂ්ඨො.

ඵලං සබ්බථා පි අතිමිත්තවිපස්සනා සයං ආගමනීයධර්මානෙ ධර්මා අත්තනො මග්ගස්ස නාමං දදාං න සකෙකාති ති අතිමිත්තමග්ගො න ගතිතො, කෙචි පන අතිමිත්තමග්ගො ආගමනතො නාමං අල භන්නො පි සුත්තනතිකපරියායෙන සගුණතො ව ආරම්මණතො ව නාමං ලභති ති ආහංසු, තෙ ඉදං වච්ඡා පටික්ඛිත්තා, අතිමිත්ත මග්ගෙ සගුණතො ව ආරම්මණතො ව නාමං ලභන්නෙ සුඤ්ඤත අපඤ්ඡිතමග්ගො පි සගුණතො යෙව ආරම්මණතො යෙව ව ඉධ² නාමං ලභෙය්‍යං. න පන ලභනති, කිං කාරණං?, අයං හි මග්ගො නාම ද්විති කාරණෙති නාමං ලභති; සරසතො ව පච්චතීකතො ව, සභාවතො ව පටිපක්ඛිතො වාති අත්තො; තත්ථ සුඤ්ඤතඅපඤ්ඡිත මග්ගො සරසතො පි පච්චතීකතො පි නාමං ලභනති, සුඤ්ඤතඅප

භික්ෂුන්ගේ මනසට මේ උගාදිගි සුඤ්ඤා රුහුණකි. උගාදිගි ව අපභාසිතයා නි
එම සරසවො නාම ලභනාති සුඤ්ඤානො ව අනාගතීති වෙසස්ස පටි
පකෙඛා අපභාසිතො පඤ්ඤායා නි පි එම පටිපත්තිනො නාම
ලභනාති, අනිමිත්තමයො පන උගාදිගිමිත්තනාම නිවෙතිමිත්තාදි
නඤ්ච අභාවෙන සරසවො ව නාම ලභනාති. නො පටිපත්තිනො;
න හි සො සංඛාරනිමිත්තාරමණය අනිවච්ඡාපස්සනාය පටිපකෙඛා.
අනිවච්ඡාපස්සනා පනස්ස අනුලොමභාවෙ සීනා නි එම සංඛාරා පි
අනිවච්ඡාපස්සනායෙන¹ අනිමිත්තමයො නාම නපීති, සුත්තනතික
පටිපකෙඛා පනෙස එම ආගාරිකා දිවෙන. යස්මි හි වාරෙ
මය්ඤ්ඤානං හොති, තිස්සි ලක්ඛණාති එකාචාරිකෙන වීය ආපාචමා
ගච්ඡන්ති, තිස්සිකඤ්ඤා එකතො ආපාචගමනා නාම නපීති, කමමසිකා
නස්ස පන විභූතභාවදිපනතං එතං චුත්තං. ආදිතො හි යත් කන්ති
අනිවෙසො හොතු, චුට්ඨානගාමිති පන විපස්සනා යං යං සමමසිකා
චුට්ඨානි, තස්ස තස්සෙව වසෙන ආගමනීයධර්මෙන යත්තා අනතො
මය්ඤ්ඤා නාම දෙති. කපං? අනිවච්ඡාදිසු හි යත් කන්ති අනිවෙසො
ඉතරමපි ලක්ඛණධර්මං දංචුං වට්ටති. එම එකලක්ඛණධර්මෙන
මනෙතො ව හි මය්ඤ්ඤානං නාම න හොති. තස්මා අනිවෙතො
අනිවෙසොති කුචු න කෙවලං අනිවෙතො ව චුට්ඨානි, දුක්ඛතො පි
චුට්ඨානි අනතොතො පි චුට්ඨානි යෙව. දුක්ඛතො අනතොතො අනිති
විට්ඨෙ පි එසෙව නයො. ඉති ආදිතො යත් කන්ති අනිවෙසො
හොතු, චුට්ඨානගාමිති පන විපස්සනා යං යං සමමසිකා චුට්ඨානි,
තස්ස තස්සෙව වසෙන ආගමනීයධර්මෙන යත්තා අනතො මය්ඤ්ඤා
නාම දෙති හි. තත් අනිවෙතො චුට්ඨානතස්ස මය්ඤ්ඤා අනිමිත්තො
දුක්ඛතො චුට්ඨානතස්ස අපභාසිතො, අනතොතො චුට්ඨානතස්ස
සුඤ්ඤානො හි. එම සුත්තනපටිපකෙඛා ආගාරිකා දිවෙන.

චුට්ඨානගාමිති පන විපස්සනා නිමාරමණො? ලක්ඛණාරමණො හි;
ලක්ඛණං නාම පඤ්ඤාතනිගතිනං, න වතඛෙධමමභූතං, යො පන
අනිවෙසං දුක්ඛමනවතා හි තිස්සි ලක්ඛණාති සලලකෙඛති, තස්ස
පඤ්ඤාකකිකා කණෙය්ඤ්ඤා බලධර්මො වීය හොනති, සංඛාරාරමණමෙව
ඤ්ඤා සංඛාරතො චුට්ඨානි, යථා හි එතො හිකුචු පතනං කිණිතු
භාමො පතනවාණිජෙන පතනං ආගතං දිස්වා ගට්ඨපතට්ඨො
ගණනියාමිති විනෙතො වීමංසමානො තිස්සි ජිද්දාති පස්සෙය්ඤ්ඤා, සො
න ජිද්දෙසු නිරුද්ධො හොති, පතෙන පන නිරුද්ධො හොති. එව
මෙව තිස්සි ලක්ඛණාති සලලකෙඛති සංඛාරෙසු නිරුද්ධො හොති.
සංඛාරාරමණෙනෙව ඤ්ඤානෙව සංඛාරතො චුට්ඨානි හි වෙදිතඛං.
දුස්සොපමාය පි එසෙව නයො.

ඉති හගවා ලොකුහතරං ක්කානං භාජෙනො සුද්ධිකපටිපදය
වතුක්කනං පඤ්ඤාතනිගති දො පි නයෙ ආගාරි. තථා සුද්ධිකසුඤ්ඤා

නාය සුදුසුකම් පරිපදය අපරිණිතව අපරිණිතව පරිපදයා කි. කසමා එම අතර? කි, ප්‍රාග්ධනායකයෙකු වෙම දෙකතාවලාසෙක ව, තද්‍රස යමට් හෙට්තා ප්‍රත්තනායකයෙකු වෙදිහැබ. එම ලොකුතනද. සිතන හැමෙකි කි' එහි සුද්ධිකපරිපදය වාග්‍යන පද්ධතාවසෙකව හෙ නයා, හථා සෙසෙසු කි සබෙබසු පි පද්ධතාව සොට්තාසෙසු දස නයා හානිතා, තනිද. පකිණණාං:-

අනුබන්ධයක් ලෙසින් ම රුපරුපයක් පෙන්වමින්,
සත්ත්වයෙකුගේ ජීවිතය නිමිතය ලෙසින් පෙන්වයි.

ලොකුහතරමගෙහි අක්කිහතං අතිනිවිසිවා අක්කිහතං වුට්ඨාති,
අක්කිහතං අතිනිවිසිවා බතිඨා වුට්ඨාති, බතිඨා අතිනිවිසිවා බතිඨා
වුට්ඨාති, බතිඨා අතිනිවිසිවා අක්කිහතං වුට්ඨාති. රූපෙ අතිනිවිසිවා
රූපා වුට්ඨාති, රූපෙ අතිනිවිසිවා අරූපා වුට්ඨාති, අරූපෙ අතිනිවි
සිවා අරූපා වුට්ඨාති, අරූපෙ අතිනිවිසිවා රූපා වුට්ඨාති. එකප
භාරෙනෙව පඤ්චනි බකෙති වුට්ඨාති සහනට්ඨකපරිණාමනති සො
පනෙස මගෙහි අට්ඨකිනො ව නොති සහනභගිනො ටි, බොක්කභගා ටි
සහන වා හොනති ඡ වා, ඤානං පන පඤ්චකිනං වා නොති වතුරභගි
නං වා තිවභගිනං වා [දුට්ඨකිනං වා.] එවං සහනඅට්ඨාදිනං අභිනානං
පරිණාමො වෙදිනබ්බොති අපේඛා; නිමිහනං පටිපදා පති ති නිසු
නිමිහනනති යනො පන [නිශ්පනො] වුට්ඨානං හොති. පටිපදා පති ති
පටිපදාස ව අධිපතිනො ව චලනාචලනං වෙදිනබ්බං.

තම අක්කිපතං අනිතිවිසිචා අක්කිපතං චුට්ඨාති ත් ආදිසු නාම ඉධෙකාවෙවා ආදිතො ව අක්කිපතං පඤ්ඤාසු වක්කිසු අනිතිවිසති, අනිතිවිසිචා හෙ අනිච්චාදිතො පසස්සති, යස්මා පන න සුඤ්ඤාපක්කිපතං දස්සනමත්තෙතො ව මහපුට්ඨානං යොග්ගං බහිද්ධා පි දට්ඨබ්බමෙව, තස්මා පරස්ස බක්කි පි අනුපාදිතකසංඛාරෙසු පි අනිච්චං දුක්ඛමිතත්තාති පසස්සති, සො භාලොක අක්කිපතං සමමසති භාලොක බහිද්ධා ති, තස්සෙවං සමමසතො අක්කිපතං සමමසනාහාලෙ විපස්සනා මග්ගෙත සද්ධිං ඝට්ඨති, එවං අක්කිපතං අනිතිවිසිචා අක්කිපතං චුට්ඨාති නාම; සතෙව පනස්ස බහිද්ධා සමමසනාහාලෙ විපස්සනා මග්ගෙත සද්ධිං ඝට්ඨති, එවං අක්කිපතං අනිතිවිසිචා බහිද්ධා චුට්ඨාති නාම; එස නයො බහිද්ධා අනිතිවිසිචා බහිද්ධා චෙව අක්කිපතාඤ්ඤා චුට්ඨාතෙ පි. අපරෙ ආදිතො ව රුපෙ අනිතිවිසති, අනිතිවිසිචා භූත රුපඤ්ඤා උපාදරුපඤ්ඤා පරිච්ඡේදිතා අනිච්චාදිතො පසස්සති, යස්මා පන න සුඤ්ඤාපක්කිපතමත්තෙතො ව චුට්ඨාතං යොග්ගං, අරුපමපි දට්ඨබ්බමෙව, තස්මා රුපං ආරමමණං භානා උපපන්නං වෙදනං සඤ්ඤං සංඛාරෙ විඤ්ඤාණඤ්ඤා ඉදං අරුපනති පරිච්ඡේදිතා අනිච්චාදිතො පසස්සති. සො භාලොක රුපං සමමසති භාලොක අරුපං, තස්සෙවං සමමසතො රුපසමමසනාහාලෙ විපස්සනා මග්ගෙත සද්ධිං ඝට්ඨති,

එවං රූපෙ අභිනිවිසිනා රූපා වුට්ඨාති නාම; සචෙ පනස්ස අරූප සමමසනකාලෙ විපස්සනා මග්ගෙන සද්ධිං සට්ඨන්ති, එවං රූපෙ අභි නිවිසිනා අරූපා වුට්ඨාති නාම; එස නයො අරූපෙ අභිනිවිසිනා අරූපා ව රූපා ව වුට්ඨානෙ පි. යං කිඤ්ඤි සමුදයධමමං සබ්බං තං නිරුධධමමනති එවං අභිනිවිසිනා; එවමෙව වුට්ඨානකාලෙ පන එකපඨකාරෙන පඤ්ඤාති බ්බෙකි වුට්ඨාති නාමා ති අයං තික්ඛවිපස්ස කාස්ස මහාපඤ්ඤාස්ස භික්ඛුනො විපස්සනා. යථා හි ඡාතඤ්ඤාත්තස්ස පුරිසස්ස මජ්ඣේ¹ගුපිණිං. යපෙතො නානග්ගරසභොජනපුණ්ණපා තිං උපනෙය්‍යං, සො ව්‍යඤ්ඤානං හතෙත විපුහනෙතා තං ගුපිණිං දිස්වා කිම්බනති පුච්ඡති ගුපිණිං ති වුතෙන ධි ධි අපනෙතා ති හතෙන පි පාතිශමපි නිරුද්ධො හොති, එවං සමපදමිදං දට්ඨබ්බං; භොජනපාතිදස්සනස්මිං හි තස්ස අත්තමනකාලො විශ ඉමස්ස භික්ඛුනො බාලපුපුර්ජනකාලෙ පඤ්ඤාකබ්බෙකි අහං මමාති ගතිත කාලො, ගුපිණිස්ස දිට්ඨකාලො විශ තිණ්ණං ලක්ඛණානං සලලකිත කාලො, හතෙන පි පාතිශමපි නිරුද්ධකාලො විශ තික්ඛවිපස්සකස්ස මහාපඤ්ඤාස්ස භික්ඛුනො යං කිඤ්ඤි සමුදයධමමං සබ්බං තං නිරුධ ධමමනති පඤ්ඤාති බ්බෙකි එකපඨකාරෙන වුට්ඨිතකාලො වෙදිතබ්බො. සත්තට්ඨමහපරිණාමනති එත් අයං වුත්තප්පභෙදෙ අමහපරිණාමො යථා හොති තථා වෙදිතබ්බො.

සඬායාරූපෙකොඤ්ඤමෙව හි අරියමග්ගස්ස බොඤ්ඤාමග්ගමග්ගඬායා නමච්ඡෙසං නිශමෙති, නෙවි පන ථෙරු බොඤ්ඤාමග්ගමග්ග ඬායා නමච්ඡෙසං පාදකඤ්ඤානං නිශමෙති ති වදනති, කෙචි විපස්සනාය, ආරමභ්භානා බ්බා නිශමෙනති ති වදනති, කෙචි පුග්ගලඤ්ඤාසයො නිශමෙති ති වදනති, තෙසමපි වාදෙසු අයං සඬායාරූපෙකොඤ්ඤාතා පුබ්බභාගා වුට්ඨානගාමිති විපස්සනා ව නිශමෙති ති වෙදිතබ්බො. තත්‍රායං ආනුපුබ්බි කථා, විපස්සනානිශමෙන හි සුක්ඛවිපස්සකස්ස උප්පත්ත මග්ගො පි සමාපත්තිලාභිනො ඬායානං පාදකං අකත්වා උප්පත්ත මග්ගො පි පස්මඤ්ඤානං පාදකං කත්වා පකිණ්ණකසඬායෙර සමමසිත්වා උප්පාදිතමග්ගො පි පස්මඤ්ඤාතිකො ව හොති² සබ්බෙසු සත්ත බොඤ්ඤා ඬායාති අට්ඨ මග්ගඬායාති පඤ්ඤා ඬායාති හොනති, තෙසමපි හි පුබ්බ භාගවිපස්සනා සොමනස්සසගගතා පි උපෙකොසගගතා පි නුත්වා වුට්ඨානකාලෙ සඬායාරූපෙකොභාවප්පත්තා සොමනස්සසගගතා ව හොති. පඤ්ඤාකතයෙ දුතියතතියවතුත්ඤ්ඤානාති පාදකාති කත්වා උප්පාදිතමග්ගෙසු යථාකකමෙනෙව ඬායානං වතුරඬායානං තිවඬායානං දුරඬායානකඤ්ඤා හොති, සබ්බෙසු පන සත්ත මග්ගඬායාති හොනති, වතුත්ථ ඡ බොඤ්ඤාඬායාති, අයං විසෙසො පාදකඤ්ඤානානිශමෙන වෙච විපස්සනානිශමෙන ව හොති, තෙසමපි හි පුබ්බභාගවිපස්සනා සොම නස්සසගගතා පි උපෙකොසගගතා පි හොති. වුට්ඨානගාමිති සොම නස්සසගගතා ව, පඤ්ඤාමඤ්ඤානං පාදකං කත්වා තිබ්බත්තිතමග්ග පන

උපෙක්ඛා විනේශකායකතාවසේන ඥානාභිනාති, බොජ්ඣංග මග්ගභිනාති ඡ සත්ත මෙව, අයමපි විසේසො උභයනිගමවසේනෙව හොති, ඉමසමිං හි නයෙ පුබ්බභාගවිපක්‍යනා සොමනස්සසහගතා වා උපෙක්ඛාසහගතා වා හොති, වුට්ඨානගාමිනී උපෙක්ඛාසහගතා ව, අරු පඤ්ඤානාති පාදකාන් කත්වා උපපාදිතමග්ගෙ පි එසෙවනගො, එවං පාදකඤ්ඤානතො වුට්ඨාය යෙ භෙවි සක්ඛාරෙ සමමසිත්වා තිබ්බහතිහ මග්ගස්ස ආසන්නපදෙසෙ වුට්ඨිතා සමාපතති අත්තනා¹ සද්දසභාවං කරොති, භූමිවණ්ණො විය ගොධාවණ්ණස්ස.

දුතියත්තේරවාදෙ පන යතො යතො සමාපතතිතො වුට්ඨාය යෙ² සමාපතතිධම්මෙ සමමසිත්වා මග්ගො තිබ්බහතිතො හොති, තං තං සමාපතතිසද්දෙසො ව සො හොති, සමමසිතසමාපතතිසද්දෙසො ති අත්තො. සචෙ පන භාමාවචරධම්මෙ සමමසති, පසමඤ්ඤාතිකො ව හොති, හත්‍රාපි විපක්‍යනානියමො චුත්තනකයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

තතියත්තේරවාදෙ අගො වතාහං සත්තභිතිකං මග්ගං පාපුණේය්‍යං අට්ඨභිතිකං මග්ගං පාපුණේය්‍යනති අත්තනො අඤ්ඤාසයානුරුපෙන යං යං ක්ඛානං පාදකං කත්වා යෙ වා යෙ වා ක්ඛානධම්මෙ සමමසිත්වා මග්ගො තිබ්බහතිතො තංතංක්ඛානසද්දෙසො ව හොති, පාදකඤ්ඤානං පන සමමසිතඤ්ඤානං වා විතා අඤ්ඤාසයමත්තෙනෙව තං න ඉඤ්ඤති, ස්වායමත්තො නන්දකොවාදසුත්තෙන දිපෙහබ්බො, චුත්තං හෙතං:- “සෙය්‍යථාපි තිකතිවෙ! තද්දුපොසපෙ පණ්ණරසෙ න හොති ඛත්‍රුතො ජනස්ස කඤ්ඤා වා විමති වා උභතො හු බො වන්දෙ? පුණ්ණො හු බො වන්දෙ? ති, අථ බො පුණ්ණො වන්දෙ කෙව හොති. එවමෙව බො තිකතිවෙ! හා භික්ඛුතිගො නන්දකස්ස ධම්මදෙසනාය අත්තමනා වෙව පරිපුණ්ණසංකප්පා ව, තාසං භික්ඛවෙ! පඤ්ඤානං භික්ඛුතිසත්තං යා පච්ඡිමිනා භික්ඛුති සා සොවාපත්තා අවිනිපාතධම්මා නියතා සමබ්බධිපරයණා”ති, තාසු හි යස්සා භික්ඛුතිගා සොවාපතතිඵලස්ස උපතිස්සයො සා සොවාපතතිඵලෙනෙව පරිපුණ්ණසංකප්පා අගොසි,³ යස්සා=පෙ=අරහත්තස්ස උපතිස්සයො සා අරහත්තෙනෙව, එවමෙව අත්තනො අඤ්ඤාසයානුරුපෙන යං යං ක්ඛානං පාදකං කත්වා යෙ වා යෙ වා ක්ඛානධම්මෙ සමමසිත්වා මග්ගො තිබ්බහතිතො තංතංක්ඛාන සද්දෙසො ව සො හොති, පාදකඤ්ඤානං පන සමමසිතඤ්ඤානං වා විතා අඤ්ඤාසයමත්තෙනෙව තං න ඉඤ්ඤති ති. එත්ථාපි ව විපක්‍යනා නියමො චුත්තනකයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

හත්ථ පාදකඤ්ඤානමෙව නියමෙති ති එවං වාදං තිපිටකවූල නාගත්තේරං අත්තනවාසිකා ආහංසු හත්තෙ! යත්ත වා ව පාදකඤ්ඤා නං අපි හත්ත වං නියමෙතු යස්මිං පන පාදකඤ්ඤානං නත්ති තස්මිං අරුපභවෙ කිං නියමෙති ති, ආපුසො! හත්තාපි පාදකඤ්ඤානමෙව

නියාමෙති, යොගි භික්ඛු අට්ඨසමාපත්තිලාභී පඨමඤ්ඤානං පාදකං කථා සොතාපත්තිමග්ගඵලානි තිබ්බතොති. අපරිගිණ්ණිකානො කාලං කථා අරුපභවෙ තිබ්බතොති පඨමඤ්ඤාතිකාය සොතාපත්ති ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨාය විපස්සනං පට්ඨපෙති. උපරි තිණි මග්ග ඵලානි තිබ්බතොති, තස්ස තාති පඨමඤ්ඤාතිකානෙව ගොනති. දුති යඤ්ඤාතිකාදිසු පි එසෙව නයො.

අරුපෙ තිබ්බවුක්කඤ්ඤානං උපපජ්ජති, තඤ්ච ඛො ලොකුත්තරං න ලොකියං, එවං තත්ථාපි පාදකඤ්ඤානමෙව නියාමෙති ආවුසො! ති, සුකටිතො භනෙන! පඤ්ඤා ති. විපස්සනාය ආරමමණ්ණුභා ඛඤා නියාමෙනති. යං යං හි [පඤ්ඤාකඛිකං] සමමසිති. වුට්ඨාති, තංතං සදිසො ව මග්ගො ගොති ති වාදිං මොරවාපිවාසිමහාදත්තතෙරමපි අනෙතවාසිකා ආහාසු භනෙන! කුමහාකං වාදෙ දෙසො පඤ්ඤායති රූපං සමමසිති. වුට්ඨිතභික්ඛුනො හි රූපසදිසෙන අබ්භානනෙත මග්ගෙන භවිතබ්බං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නයතො පරිග්ග ගෙති. වුට්ඨිතස්ස හංසදිසෙනෙව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභාවප්ප තෙනන [මග්ගෙන] භවිතබ්බනති, න ආවුසො! එවං ගොති, ලොකුත්තර මග්ගො හි අපජණං අප්පතො නාම නත්ථි, තස්මා රූපං සමමසිති. වුට්ඨිතස්ස අට්ඨබ්බිකො සොමනස්සසගගතමග්ගො ගොති. නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං සමමසිති. වුට්ඨිතස්ස පි න සබ්බාකාරෙන වාදිසො ව ගොති, සත්තබ්බිකො පන උපෙක්ඛාසගගතමග්ගො ගොති ති.

පුග්ගලඤ්ඤාසයො නියාමෙති ති වාදිනො වුලුභයතෙරස්සාපි වාදං ආහරිතො තිපිටකවුලුභයතෙරස්ස කථසිංසු; සො ආහ යස්ස තාව පාදකඤ්ඤානං අත්ථි තස්ස පුග්ගලඤ්ඤාසයො නියාමෙතු යස්ස හං නත්ථි තස්ස කතරඤ්ඤාසයො නියාමෙස්සති තිද්ධිතස්ස වඩ්ඪිගවෙසනකාලො මිය ගොති ති, තං කථං ආහරිතො තිපිටකවුලුභයතෙරස්ස පුත කථ සිංසු, සො පාදකඤ්ඤානවතො ඉදං කථිතං ආවුසො! ති ආහ, යථා පන පාදකඤ්ඤානවතො සමමසිතඤ්ඤානවතො පි තථෙව වෙදිතබ්බං. පඤ්චමඤ්ඤානතො වුට්ඨාය හි පඨමාදීති සමමසතො උප්පන්නමග්ගො පඨමතෙරවාදෙන පඤ්චමඤ්ඤාතිකො දුතියවාදෙන පඨමාදිඤ්ඤා තිකො ආපජ්ජති ති ඤෙපි වාදු විරුඤ්ඤානති. තතියවාදෙන පනෙත්ථ යං ඉවජ්ජති හඤ්ඤාතිකො ගොති ති තෙ ව වාදු න විරුඤ්ඤානති, අඤ්ඤා සයො ව සාත්ථකො ගොති ති, එවං තයො පි ථෙර පණ්ඩිතා බ්‍රහ්මනා බ්‍රහ්මසම්පන්නා ව, තෙන තෙසං වාදං තනතිං කථා ජපසිංසු. ඉධ පන අත්ථමෙව උද්ධරිතො තයොපෙනෙ වාදෙ විපස්සනා ව නියාමෙති ති දසසිතං.

ඉදුති තිමිත්තං පටිපදු පති ති එත්ථ එවං අබ්බපරිණාමවතො මග්ගස්ස උප්පාදනකාලෙ ගොත්‍රභු භුතො වුට්ඨාති? මග්ගො

කුතො? යි, ගොත්‍රභූතාව නිමිත්තතො වුට්ඨාති, පචත්තං ඡේතතුං¹ න සකෙකාති, එතො වුට්ඨාතො හෙස මග්ගො නිමිත්තතො වුට්ඨාති, පචත්තමපි ඡිද්දති, උභතො වුට්ඨාතො හෙස. තෙසං අයං උප්පත්ති නයො, යස්මිං හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨාතං හොති, තස්මිං අනුලොමං නෙව එකං හොති න පඤ්චමං, එකං හි ආසෙවනං න ලභති, පඤ්චමං ජවනස්ස² ආසන්නතො පවෙධති. තද්ධි ජවනං පතීතං³ නාම හොති, තස්මා නෙව එකං හොතු, න පඤ්චමං. මහාපඤ්ඤස්ස පන දො අනුලොමාති හොනති, තතීයං ගොත්‍රභූ, වතුත්ථං මග්ගවිත්තං, තිණි ඵලාති, තතො භවමොගාතරණං. මජ්ඣිමපඤ්ඤස්ස තිණි අනුලොමාති හොනති, වතුත්ථං ගොත්‍රභූ, පඤ්චමං මග්ගවිත්තං දො ඵලාති, තතො භවමොගාතරණං. මද්දපඤ්ඤස්ස වත්තාරි අනුලොමාති හොනති, පඤ්චමං ගොත්‍රභූ, ඡව්ධං මග්ගවිත්තං, සත්තමං ඵලං, තතො භවමොගාතරණං. තත්ථ මහාපඤ්ඤමද්දපඤ්ඤනං වසෙන අකපේතො මජ්ඣිම පඤ්ඤස්ස වසෙන කපේතබ්බං.

යස්මිං හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨාතං හොති [තස්මිං] ක්‍රියාගෙතුකමතො විඤ්ඤණධාතු උපෙක්ඛාසගතං මනොද්ධාරවජ්ජනං හුත්වා විපස්සනා ගොවරෙ බකෙ ආරමමණං කත්වා භවංගං ආවට්ටෙති, තදනන්තරං තෙනෙව ආවජ්ජනෙන ගතිතකබ්බකෙ ගගෙත්වා උප්පජ්ජති, පදමං ජවනං අනුලොමඤ්ඤණං, තං තෙසු බකෙසු අතිවොති වා දුක්ඛාති වා අනත්තාති වා පචත්තිත්වා ඔලාරිකං ඔලාරිකං සච්චපට්චජ්ජදකතමං විනොදෙත්වා තිණි ලක්ඛණාති භියොසා භියොසා පාකවාති කත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං උප්පජ්ජති දුතියානුලොමං, තෙසු පුරිමං අනාසෙවනං දුතියස්ස පුරිමං ආසෙවනං හොති, තමපි ලභාසෙවනත්තා තිකබ්බං සුරං පසන්නං හුත්වා තස්මිං යෙවාරමමණෙ තෙනෙවා කාරෙන පචත්තිත්වා මජ්ඣිමප්පමාණං සච්චපට්චජ්ජදකතමං විනොදෙත්වා තිණි ලක්ඛණාති භියොසා භියොසා පාකවාති කත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං උප්පජ්ජති තතියානුලොමං, තස්ස දුතියං ආසෙවනං හොති, තමපි ලභාසෙවනත්තා තිකබ්බං සුරං පසන්නං හුත්වා තස්මිං යෙවාරමමණෙ තෙනෙවා කාරෙන පචත්තිත්වා තදවසෙසං අණුසභ ගතං සච්චපට්චජ්ජදකතමං විනොදෙත්වා නිරවසෙසං කත්වා තිණි ලක්ඛණාති භියොසා භියොසා පාකවාති කත්වා නිරුජ්ඣති, එවං තිහි අනුලොමෙහි සච්චපට්චජ්ජදකතමෙ විනොදිතෙ තදනන්තරං උප්පජ්ජති ගොත්‍රභූඤ්ඤණං නිබ්බාණං ආරමමණං කුරුමානං.

තත්‍රායං උපමා, එතො කිර වක්ඛුමා පුරිසො තකබ්බතයොගං ජාතිස්සාමි ති රතතිහාගෙ නික්ඛමිත්වා වදං පසස්සිතුං උද්ධං ඔලොකෙසි, තස්ස වලාහකෙහි පට්චජ්ජනත්තා වදෙතු න පඤ්ඤාසිත්ථ, අපේකො වාතො උට්ඨතිත්වා ථුලථුලෙ වලාහකෙ විද්ධංසෙසි, අපරෙ

මජ්ඣිමෙ, අපරෙ සුට්ඨෙ, තතො සො පුරිසො විගතවලාභනෙ නගෙ වන්දං දිස්වා නක්ඛන්තයොගං අඤ්ඤාසී, තත්ථ තයො වලාභනා විය සචපට්ඨන්දකපුලමජ්ඣිමසුට්ඨකිලෙසකුඛාධං, තයො වාතා විය තිණි අනුලොමවිත්තාති, වක්ඛමා පුරිසො විය ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤං, වන්දෙ විය තිබ්බාණං, එකෙකස්ස වාතස්ස යථාකතමෙන වලාභනත්තයවිධං සතං විය එකෙකස්ස අනුලොමවිත්තස්ස සචපට්ඨන්දකතමවිත්තො දනං, විගතවලාභනෙ නගෙ තස්ස පුරිසස්ස විපුඤ්චන්ද්‍රයස්සතං විය විගතෙ සචපට්ඨන්දකෙ තමෙ ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤස්ස සුචික්ඛතිබ්බාණං රමමණකරණං, යපෙව හි තයො වාතා වන්දපට්ඨන්දකෙ වලාභනෙ යෙව විද්ධංසෙච්ඡං සකෙකාන්ති න වන්දං දට්ඨං, එවං අනුලොමාති සචපට්ඨන්දකතමෙ යෙව විත්තොදෙච්ඡං සකෙකාන්ති න තිබ්බාණං ආරමමණං කාචුං, යථා සො පුරිසො වන්දමෙව දට්ඨං සකෙකාති න වලාභනෙ විද්ධංසෙච්ඡං, එවං ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤං තිබ්බාණමෙව ආරමමණං කාචුං සකෙකාති න කිලෙසතමං විත්තොදෙච්ඡං, එවං අනුලොමං සකුඛාරමමණං හොති, ගොත්‍රභු තිබ්බාණාරමමණං, යදි හි ගොත්‍රභු අනුලොමෙන ගතිතාරමමණං ගණෙය්‍යස්ස, පුන අනුලොමං තං අනු බකෙය්‍යස්ස හි මග්ගවුට්ඨානමෙව භවෙය්‍ය, ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤං පන අනු ලොමස්ස ආරමමණං අගහෙවා තං අපච්ඡන්තො පවත්තිතං කත්වා සයං අනාවර්ජනමපි සමාතං ආවර්ජනට්ඨානෙ ඤ්ඤා එවං තිබ්බත්තා හි ති මග්ගස්ස සඤ්ඤං දත්වා විය නිරුජ්ඣති; මග්ගො පි වෙන දිත්ත සඤ්ඤං අමුඤ්චිත්වා ව අවිච්ඡන්තතිවසෙත තං ඤ්ඤං අනුපබ්බා මානො අතිබ්බිඤ්චපුබ්බං¹ අපපදුත්තිපුබ්බං ලොභකකිං දොසකකිං මොහකකිං තිබ්බිජ්ඣමානො ව පදුලයමානො ව තිබ්බත්තති.

තත්‍රායං උපමා, එකො කිර ඉස්සාසො ධනුසතමන්තො ඵලක සතං භපාපෙත්වා වන්දෙත වුට්ඨං වෙසෙත්වා සරං සන්තයතිත්වා වක්ක යනෙන අට්ඨාසී, අඤ්ඤා පුරිසො වක්කයන්තං ආවිජ්ඣිත්වා යද ඉස්සා සස්ස ඵලකසතං අභිවුට්ඨං හොති, තද්ද තත්ථ දණ්ඩනෙන සඤ්ඤා දෙති, ඉස්සාසො දණ්ඩකසඤ්ඤං අමුඤ්චිත්වා ව සරං බිච්ඡිත්වා ඵලකසතං තිබ්බිජ්ඣති. තත්ථ දණ්ඩකසඤ්ඤා විය ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤං, ඉස්සාසො විය මග්ගස්ස, ඉස්සාසස්ස දණ්ඩකසඤ්ඤං අමුඤ්චිත්වා ව ඵලකසතවිජ්ඣ තං විය මග්ගස්සස්ස ගොත්‍රභුක්ඤ්ඤෙන දිත්තසඤ්ඤං අමුඤ්චිත්වා ව තිබ්බාණං ආරමමණං කත්වා අතිබ්බිඤ්චපුබ්බඅපපදුත්තිපුබ්බානං ලොභ කකිංදිතං තිබ්බිජ්ඣනපදුලනං, භුමිලඤ්චට්ටසෙච්ඡං² සමුග්ගානකර ණන්ති පි එතදෙව, මග්ගස්ස හි එතමෙව කිවං අනුසයපප්පත්තං, [ඉති] සො අනුසයෙ පප්පත්තො තිමිත්තා උට්ඨාති නාම, පවත්තං ඡිද්දති නාම, තිමිත්තන්ති රුපවෙදනාසඤ්ඤාසකාරවිඤ්ඤාණතිමිත්තං; පවත්තමපි රුපවෙදනාසඤ්ඤාසකාරවිඤ්ඤාණපවත්තමෙව; තං දුට්ඨං

[] 1. 2, 3, 4 තත්ති 1-1, .3 අනුපමිදං 2-1, 4 මිද්ධංසෙච්ඡ
2, 3, මිද්ධසෙච්ඡ

ගොති උපාදිනාහං අනුපාදිනාකතාති, තෙසු මග්ගස්ස අනුපාදිනා කතො වුට්ඨානච්ඡායා දිස්සති හි චත්වා අනුපාදිනාකතො වුට්ඨාති හි වදිංසු, සොතාපතතිමග්ගෙන හි චත්තාරි දිට්ඨිසම්පයුත්තාති විචිතිච්ඡා සගගතනති පඤ්ච විහතාති පටියනති, තාති රූපං සමුට්ඨාපෙනති, හං අනුපාදිනාකරූපකකුක්ඛො, තාති විත්තාති විඤ්ඤාණකකුක්ඛො, හංසම්පයුත්තා වෙදනාසඤ්ඤාසංඛාර නයො අරූපකකුක්ඛො.

තත්ථ සචෙ සොතාපතනස්ස සොතාපතතිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස තාති පඤ්ච විහතාති ඡස්ස ආරම්මණේසු පරිසුට්ඨානං පාපුණේයුගං, සොතාපතතිමග්ගො පන තෙසං පරිසුට්ඨානපට්ඨනතිහං¹ වාරයමානො සෙතුසමුග්ගානං අභබ්බිප්පනතිකභාවං කුරුමානො අනුපාදිනාකතො වුට්ඨාති නාම. සකදගාමිමග්ගෙන චත්තාරි දිට්ඨිවිපසුත්තාති දො දොමනස්සසගගතාති හි ඔලාරිකාකාමරුගබ්බාපාදවසෙන ඡ විහතාති පටියනති. අනාගාමිමග්ගෙන අනුසගගතාකාමරුගබ්බාපාදවසෙන තාති එව ඡ විත්තාති පටියනති. අරහත්තමග්ගෙන චත්තාරි දිට්ඨිවිපසුත්තාති උඤ්චිට්ඨසගගතපඤ්චා හි පඤ්ච අකුසලවිත්තාති පටියනති. තත්ථ සචෙ තෙසං අරියානං තෙ මග්ගො අභාවිතා අයුසු, තාති විත්තාති ඡස්ස ආරම්මණේසු පරිසුට්ඨානං පාපුණේයුගං, හෙ පන තෙසං මග්ගො² පරිසුට්ඨානපට්ඨනතිහං¹ වාරයමානො සෙතුසමුග්ගානං අභබ්බිප්පනතිකභාවං කුරුමානො අනුපාදිනාකතො වුට්ඨනතී නාම, උපාදිනා කතො වුට්ඨානච්ඡායා දිස්සති හි චත්වා උපාදිනාකතො වුට්ඨාති හි වදිංසු.

සචෙ හි සොතාපතනස්ස සොතාපතතිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස ධම්මො සත්ත භවෙ අනමහග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ උපාදිනාකපට්ඨනං [පට්ඨනෙය්‍ය, කසමා?, තස්ස පට්ඨනියා ගෙනුනං අභිතාය; තිණි සංයොජනාති දිට්ඨානුසයො විචිතිච්ඡානුසයො හි ඉමෙ පන පඤ්ච නිලෙසෙ සොතාපතතිමග්ගො උප්පජ්ජමානො ව සමුග්ගාතෙති, ඉද්දති කුතො සොතාපතනස්ස සත්තන්තෙව ධම්මො අනමහග්ගෙ සංසාර වට්ටෙ උපාදිනාකපට්ඨනං අප්පට්ඨනියාති, එවං සොතාපතති මග්ගො උපාදිනාකපට්ඨනං] අප්පට්ඨනං කුරුමානො උපාදිනා කතො වුට්ඨාති නාම. සචෙ සකදගාමිස්ස සකදගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස ධම්මො දො භවෙ පඤ්චස්ස භවෙස්ස උපාදිනාකපට්ඨනං පට්ඨනෙය්‍ය, කසමා?, තස්ස පට්ඨනියා ගෙනුනං අභිතාය; ඔලාරිකාති කාමරුගපටිසංයොජනාති ඔලාරිකො කාමරුගානුසයො පටිසානු සයො හි ඉමෙ පන චත්තාරෙ නිලෙසෙ සො මග්ගො උප්පජ්ජමානො ව සමුග්ගාතෙති. ඉද්දති කුතො සකදගාමිස්ස දො භවෙ ධම්මො

1-1, 2, 3, 4 පරිසුට්ඨානපට්ඨනති.

2-2, 4 මග්ග

5 පරිසුට්ඨානුපට්ඨනති.

[] 1, 2, 3, 4 කසමා

පඤ්චස්ථානවේදී උපාදින්නකපච්ඡාදනං පවත්තිස්සති?, එවං සකදගාමි මග්ගො උපාදින්නකපච්ඡාදනං අපච්ඡාදනං කුරුමානො උපාදින්න කතො වුට්ඨාති නාම.

සචේ අනාගාමිස්ස අනාගාමිමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස සපේඛා එකං භවං දුතියභවේ උපාදින්නකපච්ඡාදනං පවත්තෙය්, කසමා?, තස්ස පවත්තියා භෙදානං අත්තිකාය; අණුසගගතාති කාමරූපපිඤ්ඤාසංයෝජනාති අණුසගගතො කාමරූපානුසයො පටිඤ්ඤානුසයො ති ඉමේ පන වත්තාදේ කිලෙසෙ සො මග්ගො උපපජ්ජමානො ව සමුත්තා තෙති. ඉද්දති කුතො අනාගාමිස්ස එකං භවං සපේඛා දුතියභවේ උපාදින්නකපච්ඡාදනං පවත්තිස්සති, එවං අනාගාමිමග්ගො උපාදින්න කපච්ඡාදනං අපච්ඡාදනං කුරුමානො උපාදින්නකතො වුට්ඨාති නාම. සචේ අරහතො අරහත්තමග්ගො අභාවිතො අභවිස්ස රූපාරූපභවේදී උපාදින්නකපච්ඡාදනං පවත්තෙය්, කසමා?, තස්ස පවත්තියා භෙදානං අත්තිකාය; රූපරූපො අරූපරූපො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජා මාතානු සයො භවරූපානුසයො අවිජ්ජානුසයො ති ඉමේ පන අට්ඨ කිලෙසෙ මග්ගො උපපජ්ජමානො ව සමුත්තාතෙති. ඉද්දති කුතො ඛිණ්ණිකාසවස්ස පුත්තභවේ උපාදින්නකපච්ඡාදනං පවත්තිස්සති?, එවං අරහත්තමග්ගො උපාදින්නකපච්ඡාදනං අපච්ඡාදනං කුරුමානො උපාදින්නකතො වුට්ඨාති නාම. සොතාපත්තිමග්ගො චේත් අපායභවිතො වුට්ඨාති. සකදගාමිමග්ගො සුගතිකාමභවෙකදෙසතො, අනාගාමිමග්ගො කාම භවතො, අරහත්තමග්ගො රූපාරූපභවතො, සබ්බභවේති පි වුට්ඨාති එවා ති වදන්ති ඉමස්ස පනත්තස්ස විභාවනත්ථං අයං පාලි.

සොතාපත්තිමග්ගසද්දණේන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන සත්ත භවේ සපේඛා අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ යෙ උපපජ්ජෙය්, නාමඤ්ඤි රූපඤ්ඤි, එතෙතෙ නිරුජ්ඣිනති වුපසමනති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිපසස්සමනති. සකදගාමිමග්ගසද්දණේන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන ඤේ භවේ සපේඛා පඤ්චස්ථානවේදී යෙ උපපජ්ජෙය්, නාමඤ්ඤි රූපඤ්ඤි, එතෙතෙ නිරුජ්ඣිනති වුපසමනති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිපසස්සමනති. අනාගාමිමග්ගසද්දණේන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන එකං භවං සපේඛා [කාමධාතුයා] ද්විස්ථ භවේදී යෙ උපපජ්ජෙය්, නාමඤ්ඤි රූපඤ්ඤි, එතෙතෙ නිරුජ්ඣිනති වුපසමනති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිපසස්සමනති. අරහත්තමග්ගසද්දණේන අභිසංඛාර විඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන රූපධාතුයා වා අරූපධාතුයා වා යෙ උපපජ්ජෙය්, නාමඤ්ඤි රූපඤ්ඤි, එතෙතෙ නිරුජ්ඣිනති වුපසමනති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිපසස්සමනති. අරහතො අනුපාදිසසංයො නිබ්බාණ ධාතුයා පරිනිබ්බායන්තස්ස වර්ග¹ විඤ්ඤාණස්ස නිරුධ්ධෙන පඤ්ඤා² ව සති ව නාමඤ්ඤි රූපඤ්ඤි එතෙතෙ නිරුජ්ඣිනති වුපසමනති අත්ථං ගච්ඡන්ති පටිපසස්සමනති ති අයං තාව තිමිත්තෙ විනිව්ඡෙයො.

පටිපද පති හි එත් පන පටිපද වලහි න වලහි?ති, වලහි. තථා ගතස්ස හි සාරිපුත්තතෙරස්ස ච වතනාඳෙ පි මග්ගා සුඛාපටිපද බිප්පා හිඤ්ඤ අගෙසුං, මහාමොග්ගලානතෙරස්ස පඨමමග්ගො සුඛාපටිපදෙ බිප්පාහිඤ්ඤ, උපරි නයො [මග්ගා] දුක්ඛාපටිපද බිප්පාහිඤ්ඤ, කසමා?, නිද්දාහිභුතතතා, සමමාසමුද්ධො කිර [සත්තාගං] දගරකුමාර කං විශ ථෙරං පරිගරි, ථෙරෙ පි එකද්වසං නිද්දායමානො නිසිදි,¹ අථ නං සත්ථා ආග මොග්ගලාන! මොග්ගලාන! පටිලායසි නො ත්වං බ්‍රාහ්මණො! ති, එවරුපස්ස හි මහාහිඤ්ඤප්පත්තස්ස සාවකස්ස පටිපද වලහි, සෙසානං කිං න වලිස්සති? එකච්චස්ස හි [හිතවුනො] වතනා ඳෙ පි මග්ගා දුක්ඛාපටිපද දුක්ඛාහිඤ්ඤ හොනති, එකච්චස්ස දුක්ඛා පටිපද බිප්පාහිඤ්ඤ, එකච්චස්ස සුඛාපටිපද දුක්ඛාහිඤ්ඤ, එකච්චස්ස සුඛාපටිපද බිප්පාහිඤ්ඤ, එකච්චස්ස පඨමමග්ගො දුක්ඛාපටිපදෙ දුක්ඛාහිඤ්ඤ හොති, දුතියමග්ගො දුක්ඛාපටිපදෙ බිප්පාහිඤ්ඤ, තතියමග්ගො සුඛාපටිපදෙ දුක්ඛාහිඤ්ඤ, චතුත්තමග්ගො සුඛාපටිපදෙ බිප්පාහිඤ්ඤ ති. යථා ච පටිපද එවං අධිපති පි වලහි. එවං එකච්චස්ස හිතවුනො වතනාඳෙ පි මග්ගා ඡන්දධිපතෙය්‍යා හොනති, එකච්චස්ස විරියාධිපතෙය්‍යා, එකච්චස්ස විතතාධිපතෙය්‍යා, එකච්චස්ස විමංසාධිපතෙය්‍යා. එකච්චස්ස පන පඨමමග්ගො ඡන්දධිපතෙය්‍යා හොති, දුතියො විරියාධිපතෙය්‍යා, තතියො විතතාධිපතෙය්‍යා, චතුත්තො විමංසාධිපතෙය්‍යා ති.

පකිණිකානටා නිවසිනා.

ඉදති යසමා ලොකුතතරකුසලං භාවෙනො න කෙවලං උප නිජ්ඣායනට්ඨෙන සොනමෙව භාවෙති, නිය්‍යානට්ඨෙන පන මග්ගමි භාවෙති, උපට්ඨානට්ඨෙන සතිපට්ඨානමි, පදගනට්ඨෙන සමමප්ප ධානමි, ඉජ්ඣනට්ඨෙන ඉද්ධිපාදමි, අධිපතියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියමි, අකමිප්පට්ඨෙන බලමි, බුජ්ඣනනට්ඨෙන බොජ්ඣගමි, තථට්ඨෙන සච්චමි, අවිකෙඛපට්ඨෙන සමථමි, සුඤ්ඤනට්ඨෙන ධම්මමි, රුස ට්ඨෙන බකිමි, ආයතනට්ඨෙන ආයතනමි, සුඤ්ඤසභාව² නිය්‍යතන ට්ඨෙන ධාතුමි, පච්චයට්ඨෙන ආහාරමි, පුසනට්ඨෙන එස්සමි, වෙදසිතට්ඨෙන වෙදනමි, සඤ්ජානනට්ඨෙන සඤ්ඤමි, වෙනසි න³ට්ඨෙන වෙනනමි, විජානනට්ඨෙන විභතමි භාවෙති. තසමා තෙසං එකුතච්ඡිසතියා නයානං⁴ දස්සනත්ථං පුන කතමෙ ධම්මා කුසලා? ති ආදි වුත්තං. එවං ඉදමි භාවෙති ඉදමි භාවෙති ති පුග්ගලජ්ඣාසයෙන වෙව දෙසනා විලාසෙන ච විසති⁵ නයා දෙසිතා⁶ හොනති, ධම්මං සොභුං නිසින්නදෙවපරිසාය හි යෙ උපතිජ්ඣාය

[] 1. 2. 3. 4 නත්ති

[] 1. 2. 3. 4 නත්ති

1-5 නිසිදති

[] 5 නත්ති

2-1. 3 සුඤ්ඤතභාව

3-1. 2. 3. 4 වෙනත

4-5 එතෙසං එකුතච්ඡිසතියාදනං.

5-1. 2. 3. 4 විසතියා

නටෙයින ලොකුතරං ක්‍ෂාතනති කපිනෙ බ්‍රුක්කිනති? තෙසං සප්පාය වසෙන ක්‍ෂාතනති කපිනං, =පෙ=යෙ විජානනටෙයින විතතනති වුතෙන බ්‍රුක්කිනති? තෙසං සප්පායවසෙන විතතනති කපිනං, අයමෙත් පුගල ලක්ඛාසයෝ. සමමාසමබ්‍රුදො පන අත්තනො බ්‍රුහස්පතො¹ දස බලවතුචෙසාරජ්වතුපටිසමතිදතාය² ඡ අසාධාරණඤ්ඤායොගෙන ව දෙසනං යදිව්ඡනං නියමෙත්වා දයොති, ඉවජනෙනා උපතිර්ක්ඛාය නටෙයින ලොකුතරං ක්‍ෂාතනති දයොති, ඉවජනෙනා නියානටෙයින =පෙ=විජානනටෙයින ලොකුතරං විතතනති, අයං දෙසනාපිලාසො නාම. තත් සථෙව ලොකුතරං ක්‍ෂාතනති වුතතට්ඨානෙ දස නයා විහතතා, එවං මහාදිස්ස පි තෙ යෙව වෙදිතබ්බා. ඉති විසතියා ණානෙස්ස දස දස කත්වා දො නයසනාති විහතනාති හොනති.

ඉදති අධිපතිහෙදං දයොතුං පුන කතමෙ ධම්මා කුසලා? ති ආදි ආරඬං, තත් ඡන්දං ධුරං ජෙට්ඨිකං පුබ්බඛගමං කත්වා නිබ්බතති තං ලොකුතරං ක්‍ෂාතං ඡන්ද්‍යබ්පතෙය්‍යං නාම; සෙසෙස්ස පි එසෙව නයො, ඉති පුරිමසමිං සුද්ධිකෙ දො නයසනාති, ඡන්ද්‍යබ්පතෙය්‍යාදිස්ස පි දො දො ති නයසනසොන භාජෙත්වා පයමමග්ගං දයොසි ධවමරජා.

පයම මගගා.

ඉදති දුතියමග්ගාදිකං දයොතත් පුන කතමෙ ධම්මා කුසලා? ති ආදි ආරඬං, තත් කාමග්ගව්‍යාපාදනං පතනු³භාවාසා ති එහෙසං කිලෙසානං තනුභාවත්ථය; තත් දව්ඨි කාරණෙති තනුභාවො වෙදි තබෙබ්බා අභිවජ්ජපත්තියා ව පරිසුට්ඨානමන්දතාය ව, සකදගාමිස්ස හි වට්ඨානුසාරිමගාජනසොව කිලෙසා අභිණ්ණං නුපපජ්ජනති, කදපි කදපි උපපජ්ජනති, [උපපජ්ජනාපි] විරලාකාර හුත්වා [උපපජ්ජනති] විරලවාපිතවෙතො අභිකුරු විය, උපපජ්ජමානා පි ව වට්ඨානුසාරිමගා ජනසොව මදුන්තා ඵරන්තා ඡාදෙන්තා අකිකාරං කරෙන්තා නුපපජ්ජනති. දව්ඨි පන මග්ගෙහි පටිණත්තො මන්දමන්ද උපපජ්ජනති, නුකාකාර හුත්වා [උපපජ්ජනති] අබ්‍යපටලං විය මනකිකාපතනං විය ව, තත් කෙවි ථෙර වදනති සකදගාමිස්ස කිලෙසා කිද්ධාපි විරෙත උපපජ්ජනති, බහලා ව [පන] හුත්වා උපපජ්ජනති. තථා හිස්ස පුත්තා ව ධිතරෙ ව දිස්සනති හි. එතං පන අප්පමාණං, පුත්තධිතරෙ හි අභ්‍ය පවච්ඡෙදපරමසතමතොන පි හොනති. දව්ඨි පන මග්ගෙහි පටිණත්තො තත් කිලෙසානං බහලතා හි, දව්ඨි එව කාරණෙතිස්ස කිලෙසානං පතනු³භාවො වෙදිතබෙබ්බා අභිවජ්ජපත්තියා ව පරිසුට්ඨානමන්දතාය වා හි. දුතියාසා හි ගණනවසෙන පි දුතිස්සපත්තිවසෙන පි දුතියාසා; යුමිසා පතතිසා හි සාමඤ්ඤාඵලස්ස පටිලාභතාය; තතීය වතුන්තෙස්ස පි එසෙව නයො. විසෙසමතනං යෙව පන වක්කාම. අඤ්ඤාදිප්පනං

1-1 බ්‍රුහස්පතො 5 බ්‍රුහස්පතො 2-1, 2, 3 පටිසමතිද 3-5 තනු

[] 1. 2. 3. 4 කත්වා

ආචාරිකානාං¹ ඉන්ද්‍රියං; පඨමමයෙන සද්ධතමරියාදං අනතිකක්ඛමිත්වා
 තෙසං යෙව තෙන මයෙන සද්ධතානං චතුසවධමොනං ජානනකං
 ඉන්ද්‍රියනති ට්‍රිත්තං හොති. තිද්දෙසවාරොපිස්ස ඉමිනා ව නයෙන
 අත්ථො වෙදිතබ්බො. කොට්ඨාසවාරො පි ඉමිනා සද්ධිං නවිත්ථියාති
 හොනති. සෙසං පුරිමනසෙනෙව වෙදිතබ්බං.

දුතිසමගො නිට්ඨිතො.

තතිසෙ අනවසෙසප්පභාණායා ති තෙසං යෙව සකදගාමි
 මයෙන තනුභූතානං සංයොජනානං තිස්සෙසප්පභාණායා; චතුරේ
 රුරුග්ගආරුපග්ගමානඋද්ධවවආපිජ්ජාය අනවසෙසප්පභාණායා ති
 එතෙසං පඤ්චත්තං උද්ධමාගියසංයොජනානං තිස්සෙසප්පභාණා
 නායා; තථ රුරුපග්ගා ති රුපග්ගෙ ඡන්දරුගො; අරුපග්ගො ති
 අරුපග්ගෙ ඡන්දරුගො; මානො ති අරහත්තමග්ගවඤ්ඤාකො මානො
 එව; තථා උද්ධවවආපිජ්ජා; ඉමෙසු ද්විසු මග්ගෙසු නවමං අසද්ධිදිත්ථියමෙව
 හොති. සබ්බමග්ගෙසු පදපටිපාටියා සමසට්ඨි පදාති චතුති අපණණ
 කඛෙගති සද්ධිං චතුසට්ඨි හොනති. අසමතිත්තතො පන තෙත්තිංස.
 කොට්ඨාසවාරස්ස සද්ධතවරු පාකතිකා එව. යථා ව [පන] පඨමමයෙන²
 එව. දුතිසාදිසු පි නයසහස්සමෙවති චත්තාරො මග්ගෙ චතුති නය
 සහස්සෙති භාජෙත්වා දසෙසසි ධම්මරුජා.

සවවිභඛෙග පන සට්ඨිනසහස්සාති ලොකුත්තරුති ඉමෙසං යෙව
 වසෙන තිකම්මතාති, සතිපට්ඨානවිභඛෙග විසතිනසහස්සාති ලොකු
 ත්තරුති, සමප්පාදිනවිභඛෙග විසති- ඉද්ධිපාදවිභඛෙග ආත්තිංස-
 බොඤ්ඤානවිභඛෙග ආත්තිංස- මග්ගවිභඛෙග අට්ඨවිසති නයසහස්සාති
 ලොකුත්තරුති ඉමෙසං යෙව වසෙන තිකම්මතාති. ඉධ පන චතුසු
 මග්ගෙසු චත්තාරි එව නයසහස්සාති, තෙසු පඨමඤ්ඤාතිනෙ පඨම
 මග්ගෙ අට්ඨබ්බාති භාජතාති, තථා දුතිසාදිසු; තථ පඨමමග්ගෙ සමමා
 දිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨිං පජහති ති=සමමාදිට්ඨි; සමමාසඤ්ඤාපාදයො පි මිච්ඡා
 සඤ්ඤාපාදිනං පජහනට්ඨනෙව වෙදිතබ්බො. එවං සනෙත පඨමමග්ගෙ
 නව ආසට්ඨිදිට්ඨිග්ගානං පටිණත්තා උපරි මග්ගත්තයෙන පභාතබ්බො
 දිට්ඨි නාම නත්ථි. තථ සමමාදිට්ඨි ති නාමං කථං හොති? ති, යථා විසං
 අත්ථි වා හොතු මා වා අගදො අගදො තෙව ට්‍රිව්වති, එවං මිච්ඡාදිට්ඨි අත්ථි
 වා හොතු මා වා අයං සමමාදිට්ඨි එව නාම; යදි එවං නාමමත්තමෙවෙන.
 හොති, උපරි මග්ගත්තයෙ පන සමමාදිට්ඨියා කිව්වාභාවො ආපජ්ජති
 මග්ගබ්බාති න පරිපුරෙන්නති ති, තසමා සමමාදිට්ඨි සතිච්චකා කාතබ්බො,
 මග්ගබ්බාති පුරෙතබ්බාති ති සතිච්චකා වෙත්ථ සමමාදිට්ඨි යථාලාභ
 තියමෙන දීපෙතබ්බො. උපරි මග්ගත්තයවජෙඤ්ඤා හි එකො මානො අත්ථි,
 සො දිට්ඨිට්ඨානෙ තිට්ඨති, සා තං මානං පජහති ති=සමමාදිට්ඨි; සොතා
 පත්තිමග්ගෙහි හි සමමාදිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨිං පජහති, සොතාපත්තස්ස
 පන සකදගාමිමග්ගවජෙඤ්ඤා මානො අත්ථි, [සො දිට්ඨිට්ඨානෙ තිට්ඨති,
 යා] තං මානං පජහති ති=සමමාදිට්ඨි; තස්සෙව සත්ත අකුසල³

1-1, 2. 3. 4 අචාරිකානාං [] 1. 2. 3. 4 නත්ථි 2-5 පඨමමග්ගො 3-4 සත්ත-කුසල
 28

විත්තසහජානො සඛකපොසා අත්ථි, තෙනෙව විතොති වාචිකවොපනං අත්ථි, කායඛකවොපනං අත්ථි, පච්චයපරිභොගො අත්ථි, සහජාතවායාමො අත්ථි, අසනිභාවො අත්ථි, සහජාතවිතොතකායනා අත්ථි, එතෙ මුච්ඡා සඛකපාදයො නාම. සකදාගාමිමයො සමමාසඛකපාදයො තෙසං පභාණෙන සමමාසඛකපාදයො ති වෙදිතබ්බා.

එවං සකදාගාමිමයො අධිඛානානි සකිච්චකානි කත්වා ආගතානි, සකදාගාමියං අනාගාමිමයාවජේඛා මානො අත්ථි, සො දිට්ඨිට්ඨානෙ තිට්ඨති, තයෙව සත්තති විතොති සහජාතා සඛකපාදයො තෙසං පභාණෙන අනාගාමිමයො අධිනානං අඛානං සකිච්චකානා ථෙදි තබ්බා. අනාගාමියං අරහත්තමයාවජේඛා මානො අත්ථි, සො දිට්ඨි ට්ඨානෙ තිට්ඨති, යානි පනස්ස පඤ්ච අකුසලවිත්තානි, තෙති සහජාතා සඛකපාදයො තෙසං පභාණෙන අරහත්තමයො අධිනානං අඛානං සකිච්චකානා ථෙදිතබ්බා.

ඉමෙසු ව¹ මයෙසු පඨමමයෙන වතාරි සච්චානි දිට්ඨානි, උපරි මහත්තමයං දිට්ඨකමෙව පස්සති අදිට්ඨකං පස්සති? ති, දිට්ඨකමෙව පස්සති.² අයං ආචරියානං සමානත්ථකථා. මිත්තඤ්චාදි පනාහ “අදිට්ඨං පස්සති” ති, සො වත්තබ්බො පඨමමයෙහි³ කතමං ඉන්ද්‍රියං භාජෙසි? ති; ජානමානො අනඤ්ඤාතඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියනානි වත්තති, උපරි මයෙසු කතරතති? වුත්තෙ පි අඤ්ඤාන්ද්‍රියනානි වත්තති. සො වත්තබ්බො අදිට්ඨ සච්චදස්සනෙ සති උපරි මයෙසු පි අනඤ්ඤාතඤ්ඤාසාමිතින්ද්‍රියමෙව භාජෙසි⁴ එවං තෙ පඤ්ඤා සමෙස්සති ති, කිලෙසෙ පන අඤ්ඤා අඤ්ඤා පජහති පඨිණේ එව පජහති? ති, අඤ්ඤා අඤ්ඤා පජහ ති ති,⁵ යදි අඤ්ඤා අඤ්ඤා අපපඨිණේ කිලෙසෙ පජහති, සච්චානි පි අදිට්ඨානෙව පස්සති ති එවං වාදි ප්‍රග්‍යාලො [ඉදං] ප්‍රච්ඡිතබ්බො සච්චානි [නාම] කති ති, ජානනො වතාරි ති වත්තති, සො වත්තබ්බො තව වාදෙ සොලස සච්චානි ආපජ්ජනති, ත්වං බුද්ධෙති පි අදිට්ඨං පස්සසි, බහුසච්චකො නාම ත්වං [එවං] මා ගණති⁶, සච්චදස්සනං නාම අප්‍රබ්බං තත්ථි, කිලෙසෙ පන අපපඨිණේ පජහති.

[තත්ථ] තත්ථ සච්චදස්සනස්ස අප්‍රබ්බාභාවෙ⁷ පෙළොපමං නාම ගතිතං, එකස්ස කීරි වත්තාරෙ රතතපෙළා සාරගබ්බෙ යපිතා, සො රතතිභාගෙ පෙළාසු උපපන්නකිච්චො ආරං මිච්චිනා දීපං ජාලෙතා දීපෙන මිගතෙ අකිකාරෙ පෙළාසු පාකට්ඨාවං ගතාසු නාසු කිච්චං කත්වා ආරං පිදතිතා ගතො, පුන අකිකාරං අවත්ථි. දුතියවාරෙ පි

1-5 මතුසු

2-5 දිට්ඨකමෙව පස්සති න අදිට්ඨං පස්සති ති

3-2, 3 මහත්තමයෙන

4-5 භාජෙසි

5-1, 2, 3 4 අඤ්ඤාති අඤ්ඤා පජහති

[] 5 නත්ථි [] 5 නත්ථි [] 5 නත්ථි [] 1, 2, 3, 4 නත්ථි

6-5 ගණන

7-4 අප්‍රබ්බාභාවෙ

තතියවාරෙ පි තපේව අනායි. වතුන්වාරෙ [ආරෙ] විවටෙ අකිකාරෙ පෙළා න පඤ්ඤායනති හි විමංසනාසෙව සුරියො උග්ගවජ්, සුරියො භාසෙන විහතෙ අකිකාරෙ පෙළාසු කිව්වං කතා පකකම්.

තත්ථ වත්තාරෙ පෙළා විය වත්තාරි සච්චාති, තාසු කිව්ව උප්පන්නෙ ආරවිවරණකාලො විය සොතාපතතිමග්ගස්ස විපස්සනාති නිහරණකාලො, අකිකාරං විය සච්චපට්ච්ඡාදක²තමං, දීපොභාසො විය සොතාපතතිමග්ගොභාසො, විහතෙ¹ අකිකාරෙ තස්ස පුරිසස්ස පෙළානං පාකට්ඨාවො විය මග්ගඤ්ඤාස්ස සච්චානං පාකට්ඨාවො, මග්ගඤ්ඤාස්ස පාකට්ඨානි [පන] මග්ගසමබ්බිස්ස පුග්ගලස්ස පාකට්ඨානෙව ගොනති. පෙළාසු කිව්වං කතා ගතකාලො විය සොතාපතති මග්ගස්ස අත්තනා පභාතබ්බකිලෙසෙ පජ්ඨිතා නිරුඳ්ධිකාලො, පුන අකිකාරවන්ථරණං විය උපරිමග්ගතතමග්ගවජ්ඣසච්චපට්ච්ඡාදක²තමං. දුතියවාරෙ ආරවිවරණකාලො විය සකදගාමිමග්ගස්ස විපස්සනාති නිහරණකාලො, දීපොභාසො විය සකදගාමිමග්ගොභාසො, පෙළාසු කිව්වං කතා ගතකාලො විය සකදගාමිමග්ගස්ස අත්තනා පභාතබ්බ කිලෙසෙ පජ්ඨිතා නිරුඳ්ධිකාලො, පුන අකිකාරවන්ථරණං විය උපරි මග්ගදාය වජ්ඣසච්චපට්ච්ඡාදක²තමං. තතියවාරෙ ආරවිවරණකාලො විය අනාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනාතිනිහරණකාලො, දීපොභාසො විය අනාගාමිමග්ගොභාසො, පෙළාසු කිව්වං කතා ගතකාලො විය අනා ගාමිමග්ගස්ස අත්තනා පභාතබ්බකිලෙසෙ පජ්ඨිතා නිරුඳ්ධිකාලො, පුන අකිකාරවන්ථරණං විය උපරි අරහත්තමග්ගවජ්ඣසච්චපට්ච්ඡාද ක²තමං. වතුන්වාරෙ ආරවිවරණකාලො විය අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනාතිනිහරණකාලො, සුරියුග්ගමනං විය අරහත්තමග්ගප්පාදො, අකිකාරවිධමනං³ විය අරහත්තමග්ගස්ස සච්චපට්ච්ඡාදක²තමවිනොද නං, විහතෙ¹ අකිකාරෙ තස්ස පෙළානං පාකට්ඨාවො විය අරහත්ත මග්ගඤ්ඤාස්ස වතුන්තං සච්චානං පාකට්ඨාවො, ඤ්ඤාස්ස පාකට්ඨානි පන පුග්ගලස්ස පාකට්ඨානෙව ගොනති, පෙළාසු කිව්වං කතා ගත කාලො විය අරහත්තමග්ගස්ස සබ්බකිලෙස⁴කෙට්ඨනං, සුරියුග්ග මනනො පට්ඨාය ආලොකස්සෙව පච්ඡතිකාලො විය අරහත්තමග්ගස්ස උප්පන්නකාලතො පට්ඨාය පුන සච්චපට්ච්ඡාදක²තමභාවො, ඉදං තාව සච්චදස්සනස්ස අපුබ්බාභාවො⁵ ඔපමමං, දිට්ඨකමෙව හි පස්සති කිලෙසෙ පන අඤ්ඤා අඤ්ඤා පජ්ඨති හි.

එත්ථ බාගෙපමං⁶ නාම ගතිනං, එකො පුරිසො කිලිට්ඨං වන්ථ රජකස්ස අද්ධි, රජකො උභසබාරං ඡාරියබාරං ගොමයබාරනති තයො බාගෙ දතා බාගෙති බාදිතභාවං ඤාතා උදකෙ විකවා ලෙතා ඔළාරිකොළාරිකං මලං පවාගෙසී, තතො න තාව පරිසුඤ්ඤාති

[] 2. 3. 4 නන්ති

1-1. 2. 3 විග්ගත

2-1. 2. 3, 4 සච්චපට්ච්ඡාදක

3-1. 2. 3. 4 අකිකාරවිග්ගමනං.

[] 1. 2. 3. 4 නන්ති

4-1. 2. 3. 4 සබ්බකිලෙසෙ

5-1. 2. 3. 4 අපුබ්බාභාවෙ

6-2. 4 රජකොපමං.

දුතියමි තථෙව ඛාරෙ දතා උදකෙ වික්ඛාලෙතා තතො නාතිසණ්ඨතරං මලං පවාහෙසි, තතො න තාව පරිසුද්ධානි තතියමි තෙ ඛාරෙ දතා උදකෙ වික්ඛාලෙතා තතො සණ්ඨතරං මලං පවාහෙසි, තතො න තාව පරිසුද්ධානි වතුන්මි තෙ ඛාරෙ දතා උදකෙ වික්ඛාලෙතා අංසුඅබ්භතරංගතමි තියෙසං මලං පවාහෙසි සාමිසංසං අදසි, සො ගඤ්ඤකරණිකෙ පක්ඛිපිතා ඉච්ඡිතිච්ඡිතකාලෙ පරිදහති, තත් කිලිට්ඨවත්ථං විය කිලෙසානුගතං විතතං, තිවිධඛාරදහනාලො විය තිසු අනුපස්සනාසු කමමප්පවත්තනාලො, උදකෙ වික්ඛාලෙතා ඔලාරිකොලාරිකමලප්පවාහනං විය සොතාපතතිමග්ගෙන පඤ්ච කිලෙසකෙඛපනං, දුතියමි තෙසං ඛාරානං අනුපපදනං¹ විය න තාව පරිසුද්ධං ඉදං විතතනති තාසු යෙව තිසු අනුපස්සනාසු කමමප්පවත්තනං, තතො නාතිසණ්ඨතරමලප්පවාහනං විය සකදගාමිමග්ගෙන ඔලාරිකසංයෝජනදායකෙඛපනං, තතො න තාව පරිසුද්ධං වත්තති පුන ඛාරත්තයදනං විය න තාව පරිසුද්ධං ඉදං විතතනති තාසු යෙව තිසු අනුපස්සනාසු කමමප්පවත්තනං, තතො සණ්ඨතරමලප්පවාහනං විය අනාගාමිමග්ගෙන අනුසගගතසංයෝජනදායකෙඛපනං, න තාව පරිසුද්ධං වත්තති පුන ඛාරත්තයදනං විය න තාව පරිසුද්ධං ඉදං විතතනති තාසු යෙව තිසු අනුපස්සනාසු කමමප්පවත්තනං, තතො වික්ඛාලෙන අංසුඅබ්භතරංගතෙ මලෙ පවාහෙසි පරිසුද්ධාසු රජතපට්ඨසදිසස්ස ගඤ්ඤකරණිකෙ නික්ඛිත්තස්ස වත්තස්ස ඉච්ඡිතිච්ඡිතකකිණේ පරිදහනං විය අරහත්තමග්ගෙන අට්ඨන්තං නිලෙසානං ඛෙට්ඨත්තා පරිසුද්ධාසු බිණ්ණවට්ඨත්තස්ස ඉච්ඡිතිච්ඡිතකකිණේ ඵල සමාපතතිවිහාරෙන චිතිනාමනං, ඉදං අඤ්ඤ අඤ්ඤ කිලෙසෙ පජගති ති ඵත්ථ ඔපමමං.

වුත්තමි චෙනං “සෙය්‍යථාපි ආවුසො! වත්ථං සඬ්ඛිලිට්ඨං මලගහ තිතං, තමෙනං සාමිකා රජනස්ස අනුපදජෙජ්ජස්සං, තමෙනං රජනො උභෙස වා ඛාරෙ වා ගොමයෙ වා සමමඤ්ඤා² අචෙත්ථ උදකෙ වික්ඛාලෙති, කිඤ්ඤාපි තං හොති වත්ථං පරිසුද්ධං පරියොදනං, අථ ඛෙසස්ස හොති යෙව අනුසගගතො උභෙසගඤ්ඤා වා ඛාරගඤ්ඤා වා ගොමයගඤ්ඤා වා අසමුගතො, තමෙනං රජනො සාමිකානං දෙති, තමෙනං සාමිකා ගඤ්ඤපරිභාවිතො³ කරණිකෙ නික්ඛිපනති, යොපිස්ස හොති අනුසගගතො උභෙසගඤ්ඤා වා ඛාරගඤ්ඤා වා ගොමයගඤ්ඤා වා අසමුගතො, සොපිස්ස සමුග්ගානං ගච්ඡති, ඵමමෙව ඛො ආවුසො! කිඤ්ඤා පි අරියසාවකස්ස පඤ්ඤාරමහාගිගාති සංයෝජනාති පභිණාති භවනති, අථඛෙසස්ස හොති යො පඤ්ඤාසු උපාදනකකිඤ්ඤාසු අනුසග ගතො අසමි ති මානො අසමි ති ඡන්දො අසමි ති අනුසයො අසමුගතො, සො අපරෙන සමයෙන පඤ්ඤාසු උපාදනකකිඤ්ඤාසු උදයඛෙයානු පසයි විහරති, ඉති රූපං ඉති රූපස්ස සමුදයො ඉති රූපස්ස අත්ථ ඛගමො, ඉති වෙදනං- ඉති සඤ්ඤා- ඉති සංඛාරං- ඉති විඤ්ඤාණං ඉති

විඤ්ඤාණය සමුදයෝ ඉති විඤ්ඤාණයෝ අත්ඛගමෝ ති තස්සිමෙසු පඤ්ඤා උපාදානකකිංකෙසු උදයබ්බයානුපය්‍යිනෝ විහරතෝ යොපිස්ස හොති පඤ්ඤා උපාදානකකිංකෙසු අනුසහගතෝ අස්මි ති මානෝ අස්මි ති ඡන්දෝ අස්මි ති අනුසයෝ අසමුගතෝ, සො පි සමුග්ගානං ගච්ඡති”ති.

තත් සොතාපත්තිමයෙන පඤ්ඤා අකුසලවිතතාති පතියනති සද්ධිං විතතඛගවසෙන උපපජ්ජනකපාපධිමෙමිති, සකදගාමිමයෙන දො දොමනස්සහගතවිතතාති තනුකාති භවනති සද්ධිං. විතතඛගවසෙන උපපජ්ජනකපාපධිමෙමිති, අනාගාමිමයෙන තාති යෙව පතියනති සද්ධිං සමපයුත්තධිමෙමිති, අරහත්තමයෙන පඤ්ඤා අකුසලවිතතාති පතියනති සද්ධිං. විතතඛගවසෙන උපපජ්ජනකපාපධිමෙමිති, ඉමෙසං ආදසන්නං අකුසලවිතතානං පතීනකාලතො පට්ඨාය ඛිණ්ණා සවස්ස විතතඛගවසෙන පුත පච්ඡතො පචත්තනකකිලෙසො නාම න හොති.

තනුදං ඔපමමං, එකො කීර මහාරුජා පච්චනෙන ආරකං දඬා මහානගරෙ ඉස්සරියං අනුගවනො වසති. අරියං පච්චනො කුපපි, තස්මි සමයෙ ආදස වොරජෙට්ඨකා අනෙකෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං රට්ඨං විලුම්භනති, පච්චනවාසිනෝ මහාමත්තා පච්චනො කුපිතො ති රඤ්ඤා පතිණිංසු, රුජා විස්සන්ථා¹ ගණ්ඨා අගං තුමහාකං කාත්තබ්බං කරියාමි ති සාසනං පතිණි, තෙ පඨමසම්පයාරෙතෙව අනෙකෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං පඤ්ඤා වොරජෙට්ඨකෙ සාතසිංසු, සෙසා සත්ත ජනා [අත්තනො] අත්තනො පරිවාරෙ ගගෙඤ්ඤා පබ්බතං පවිසිංසු, අමච්චා තං පචත්තිං රඤ්ඤා පෙසසිංසු, රුජා තුමහාකං කාත්තබ්බසුත්තං අගං ජාතිස්සාමි තෙ පි ගණ්ඨාපාති ධනං පතිණි, තෙ දුතියසම්පයාරෙත දො වොරජෙට්ඨකෙ පහරිංසු, පරිවාරෙ පි තෙසං දුබ්බලෙ අකංසු, තෙ සබ්බෙ පි පලාසිඤ්ඤා පබ්බතං පවිසිංසු, තමපි පචත්තිං අමච්චා රඤ්ඤා පෙසසිංසු, පුත රුජා විස්සන්ථා ගණ්ඨානතු ති ධනං පතිණි², තෙ තතියසම්පයාරෙත සද්ධිං සභායපුරිසෙහි දො වොරජෙට්ඨකෙ සාතසිඤ්ඤා තං පචත්තිං රඤ්ඤා පෙසසිංසු, පුත රුජා අවසෙසෙ විස්සන්ථා ගණ්ඨානතු ති ධනං පෙසෙසි, තෙ චතුත්ථ සම්පයාරෙත සපරිවාරෙ පඤ්ඤා වොරජෙට්ඨකෙ සාතසිංසු, ආදසන්නං වොරජෙට්ඨකානං සාතිතකාලතො පට්ඨාය කොචි වොරෙ නාම නත්ති, ඛෙමා ජනපද උරෙ පුත්තෙ නචෙවනො මඤ්ඤා විහරනති, රුජා විජිතසම්මානමෙහි යොධෙහි පරිවුත්තො වරපාසාදගතො මහා සම්පත්තිං අනුගමි.

තත් මහනො රුජා විශ් ධම්මරුජා, පච්චනවාසිනෝ අමච්චා විශ් යොගාවචර කුලපුත්තා,³ ආදස වොරජෙට්ඨකා විශ් ආදස

1-1. 2. 3 රුජාපිස්ස තපා

[] 1. 2. 3. 4 කත්ති

2-5 පෙසෙසි

3-5 යොගාවචරෙ කුලපුත්තො

අකුසලවිතතාති, තෙසං සහායා අනෙකසහස්සපුරිසා විය විතතඛව
වසෙන උපපජ්ජනකපාපමමා, රඤ්ඤ පච්චනෙතා කුපිතො ති
පතිතකාලො විය ආරම්භේ කිලෙසෙසු උපනෙතසු “හනෙන!
කිලෙසො මෙ උපනෙතා” ති සද්දු ආරොචනකාලො, විස්සන්ථා ගණන
නතු ති ධනදුතං විය කිලෙසෙ නිග්ගණන තිනසු! ති ධම්මරඤ්ඤ
කම්මට්ඨානාවිකකිනං, සපරිවාරුතං පඤ්චනනං. වොරජෙට්ඨකානං
සාතිතකාලො විය සොතාපතතිමග්ගෙන සසම්පසුත්තානං පඤ්චනනං
අකුසලවිතතානං පහාණං, පුන රඤ්ඤ පච්චනිපෙසනං විය සම්මා
සම්මුඛියං පටිලඛගුණාරොචනං, සෙසකෙව ගණනනතු ති පුන ධන
දුතං විය හගවතො සකදගාමිමග්ගස්ස විපස්සනාවිකකිනං, දුතිය
සම්පහාරෙන සපරිවාරුතං දවිනනං. වොරජෙට්ඨකානං දුබ්බිකරණං
විය සකදගාමිමග්ගෙන සසම්පසුත්තානං දවිනනං දෙමනස්සවිතතානං
තනුභාවකරණං, පුන රඤ්ඤ පච්චනිපෙසනං විය තථාගතස්ස පටි
ලඛගුණාරොචනං, විස්සන්ථා ගණනනතු ති පුන ධනදුතං විය හගවතො
අනාගාමිමග්ගස්ස විපස්සනාවිකකිනං, තතියසම්පහාරෙන සපරිවාරුතං
දවිනනං. වොරජෙට්ඨකානං සාතනං විය අනාගාමිමග්ගෙන සසම්ප
සුත්තානං දවිනනං දෙමනස්සවිතතානං පහාණං, පුන රඤ්ඤ පච්චනි
පෙසනං විය තථාගතස්ස පටිලඛගුණාරොචනං, විස්සන්ථා ගණනනතු ති
පුන ධනදුතං විය හගවතො අරහත්තමග්ගස්ස විපස්සනාවිකකිනං,
චතුර්ත්වකපහාරෙන සපරිවාරුතං පඤ්චනනං. වොරජෙට්ඨකානං සාතිත
කාලො පට්ඨාය ජනපදස්ස බෙමකාලො විය අරහත්තමග්ගෙන
සසම්පසුත්තෙසු පඤ්චසු අකුසලවිතෙතසු පටිණේසු ආදසනනං
අකුසලවිතතානං පටිණකාලතො පට්ඨාය පුන විතතඛවසෙන
උපපජ්ජනකස්ස අකුසලධම්මස්ස අභාවො, රඤ්ඤ චිත්තසම්භාමස්ස
අම්මචගණපට්ටුකස්ස වරපාසාදෙ මහාසම්පතතිඅනුභවනං විය බිණ්ණසම්ම
පට්ටුකස්ස ධම්මරඤ්ඤ සුඤ්ඤතඅතිමිත්තඅපපණ්ණිත¹ හෙදෙසු සමා
පහතිසුබෙසු ඉච්ඡිතිච්ඡිතඵලසමාපතතිසුබානුභවනං. වෙදිතබ්බන්ති.

කුසලා ධම්මා ති පදස්ස වණ්ණනා තිට්ඨිතා.

ඉදුති අකුසල[ධම්ම]පදං භාජෙත්වා දස්සෙත්තුං. කනමෙ ධම්මා
අකුසලා? ති ආදි ආරඬං, තත්ථ ධම්මච්චන්දනාදිවාර²පහෙදො ව
හෙට්ඨා ආගතානං පදනං³ අත්ථිතිච්ඡයො ව හෙට්ඨා චුත්තනගෙ
තෙව වෙදිතබ්බො. තත්ථ තත්ථ පන විසෙසමත්තමෙව වණ්ණසියස්සාම.
තත්ථ සමයච්චන්දනෙ තාව යසමා [කුසලස්ස විය] අකුසලස්ස භූමි
හෙදො නත්ථි, තසමා එකතනං [කාමාවචරමපි සමානං එතං] කාමා
චචරන්ති [න] චුත්තං. දිට්ඨිගතසම්පසුත්තනති එත්ථ දිට්ඨි එව=දිට්ඨි
ගතං; ගුථගතං මුත්තගතනති ආදිති විය; ගතනබ්බාභාවතො⁴ වා

1-2, 3 සුඤ්ඤතඅපපණ්ණිත
3-1 පදනං වසෙන

[] 1, 2, 3, 4 නත්ථි 2-1, 2, 3, 4 පර
4-1, 2, 3, 4 ගතනබ්බාභාවතො

දිට්ඨියා ගතමත්තමෙවෙනති පි=දිට්ඨිගතං; තෙන සමපයුත්තං=දිට්ඨි ගතසමපයුත්තං; තත්ථ අසඬමමසවණං අකලසාණමිත්තතා අරියා නං අදස්සනකාමනාදීති අයෝනිසොමනයිකාරොති ඵලමාදීති කාරණෙහි ඉමස්ස දිට්ඨිගතසඬාහස්ස මිච්ඡාදස්සනස්ස උපපත්ති වෙදි තබ්බො. යෙ හි එතෙ දිට්ඨිවාදපටිසංයුත්තා අසඬමමා තෙසං බහුමාන පුබ්බඬහමෙන අතිකකන්තමජ්ඣතොත්ත උපපරික්කාවිරහිතෙන සවණෙන, යෙ ච දිට්ඨිවිපකතා අකලසාණමිත්තතා තංසමපටිඬකතාසඬාහාය අකලසාණමිත්තතාය බුද්ධාදීනං අරියානසෙවච සපුරිසානසෙව අදස්සනකාමනාය චතුසතිපට්ඨානාදිහෙදෙ අරියධමෙව අනොවිදතොත්ත පාතිමොක්කසංවරඉන්ද්‍රියසංවරසතිසංවරසද්දණසංවරපගාණ සංවරපහෙදෙ අරියධමෙව වෙච සපුරිසධමෙව ච සංවරහෙදනසඬාහෙන අවිනයෙන තෙහෙව කාරණෙහි පරිභාවිතෙන අයෝනිසොමනයිකාරෙන කොචුගලමඬගලාදිපසුත්තාය ච එතං උපපජ්ජති ති වෙදිතබ්බං. අසඬාරහාවො පනස්ස විත්තස්ස ගෙට්ඨා වුත්තනයෙ තෙව වෙදිතබ්බො.

බමමුද්දෙසවාරෙ එස්සො ති අකුසලවිත්තසහජානො එස්සො; වෙදනාදීසු පි එසෙව නයො, ඉති අකුසලමත්තමෙව එතෙසං පුරිමෙහි විසෙසො. විත්තසෙසඬගගනා හොති ති පාණාතිපාගාදීසු පි අවිකම්භතභාවෙන විත්තස්ස එකගතා හොති. මුත්තස්සා හි විත්තං සමාදහිත්වා අවිකම්භතා හුත්වා අවිරජ්ඣමානාති සත්ථානාති පාණසරිරෙසු තිපා තෙනති, සුසමාහිතා පරෙසං සත්තකං ගරන්ති, එකරසෙන චිතොත්ත මිච්ඡාචාරං ආපජ්ජන්ති, එවං අකුසලපච්ඡතියමපි විත්තසෙසඬගගතා හොති. මිච්ඡාදිට්ඨි ති අයාථාවදිට්ඨි; විරජ්ඣිත්වා ගගණතො¹ වා විතථා දිට්ඨි=මිච්ඡාදිට්ඨි; අනාථාවගතතා පණ්ණතෙහි කුච්ඡිතා² දිට්ඨි ති පි=මිච්ඡාදිට්ඨි; මිච්ඡාසඬකපාදීසු පි එසෙව නයො. අපි ච මිච්ඡා පස්සන්ති තාය සයං වා මිච්ඡා පස්සති මිච්ඡා දස්සනමත්තමෙව වා එසා ති=මිච්ඡා දිට්ඨි; සා අයෝනිසො අහිතිවෙසලකඬණං, පරමාසරයා, මිච්ඡාහි තිවෙසපච්චුපට්ඨානා, අරියානං අදස්සනකාමනාදිපදට්ඨානා, පරමං වජ්ජන්ති දට්ඨිබ්බො. මිච්ඡාසඬකපාදීසු මිච්ඡා ති පදමත්තමෙව විසෙසො, සෙසං කුසලාධිකාරෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අහිංසිකබලං අනොත්තපසබලන්ති එත්ථ බලත්ථො තිද්දෙසවාරෙ ආවිහවිස්සති, ඉතරෙසු පන න හිරියතී ති=අහිරිකො; අහිරිකස්ස භාවො=අහිරිකං; න ඔත්තපසං=අනොත්තපසං; තෙසු අහිරිකං කාය දුච්චරිතාදීහි අජිගුල්ලනලක්ඛණං අලජ්ජාලකඬණං වා, අනොත්තපසං තෙහෙව අසාරජ්ජලකඬණං, අනුත්තාසලකඬණං වා, අහිරිකමෙව බලං=අහිංසිකබලං; අනොත්තපසමෙව බලං=අනොත්තපසබලං; අය මෙත්ථ සඬෙපො, විත්ථාරෙ පන ගෙට්ඨා වුත්තපටිපක්කවසෙන වෙදිතබ්බො.

ලුබ්භනති තෙන සයං වා ලුබ්භති ලුබ්භනමත්තමෙව වා තනති=ලොභො; මුඤ්ඤනති තෙන සයං වා මුඤ්ඤති මුඤ්ඤනමත්තමෙව වා තනති=මොභො; තෙසු ලොභො ආරම්භණයහණලක්ඛණො මකකවාලෙපො විශ්, අභිසංඛාරසො තත්තකපාලෙ බිත්තමංසපෙසී විශ්, අපරිව්වාග පච්චුපට්ඨානො තෙලඤ්ඤන්දරගො විශ්, සංයොජනියධමෙවසු අසාද දසානපදට්ඨානො, [සො] තණ්හානදීභාවෙන වසඨමානො සිසසොතා නදී විශ් මහාසමුද්ධං අපායමෙව ගගෙඤ්ඤා ගට්ඨනී ති දට්ඨබ්බො. මොභො විත්තසා අකිභාවලක්ඛණො, අඤ්ඤාණලක්ඛණො වා, අසමපිවෙධරසො, ආරම්භණසභාවච්ඡාදනරසො වා, අසමාපරිපත්ති පච්චුපට්ඨානො, අකිකාරපච්චුපට්ඨානො වා, අයොනිසොමනසිකාර පදට්ඨානො; සබ්බාකුසලානං මූලනති දට්ඨබ්බො.

අභිජ්ඣායනති තාය සයං වා අභිජ්ඣායති අභිජ්ඣායනමත්තමෙව වා එසා ති=අභිජ්ඣා; සා පරසමපත්තිනං සකකරණඉච්ඡාලක්ඛණො, තෙනාකාරෙන එසන¹භාවරසා, පරසමපත්තිඅභිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා, පරසමපත්තිසු අභිරතීපදට්ඨානා, පරසමපත්තිඅභිමුඛා එව හි සා උපට්ඨ හති², තාසු ව අභිරතියා සති පවත්තති, පරසමපත්තිසු වෙතසො හත්ථපසාරෙ විශාති³ දට්ඨබ්බො. සමථො හොති ති ආදීසු අඤ්ඤාසු කිවෙවසු විකේධපසමනතො=සමථො; අකුසලපවත්තියං විත්තං පග්ග්ගාති ති=පග්ගාහො; න විකම්පති ති=අවිකේධපො; ඉමසමි විත්තෙ සද්ධා සති පඤ්ඤා ඡ⁴ යුගලකාති ති ඉමෙ ධම්මා න ගතිතා, කසමා?, අසාද්ධියවිත්තෙ පසාදො නාම නඤ්ඤි, තසමා නාච සද්ධා න ගතිතා ති, කිං පන දිට්ඨගතිකා අත්තනො අත්තනො සත්ථාරානං න සද්දහනති? ති, සද්දහනති, සා පන සද්ධා නාම න හොති, වචනසමපිච්ඡනමත්ත මෙවෙනං, අත්තනො අනුපපරික්ඛා වා හොති දිට්ඨි වා, අසාද්ධිය⁵ විත්තෙ පන සති නඤ්ඤි ති න ගතිතා, කිං දිට්ඨගතිකා අත්තනා කත කමමං න සරනති? ති, සරනති, සා පන සති නාම න හොති, කෙවලං තෙනාකාරෙන අකුසලවිත්තපවත්ති, තසමා සති න ගතිතා. අථ කසමා මිච්ඡාසති ති සුත්තනෙතෙ වුත්තා?, [සා පන] අකුසලක්ඛණානං සතිවිරතිතත්තා සතිපටිපක්ඛත්තා ව මිච්ඡාමග්ගමිච්ඡත්තානං පුරණත්ථා තත්ථ පරියායෙන [දෙසනා කතා, නිප්පරියායෙන] පනෙසා තඤ්ඤි, තසමා න ගතිතා, අකිබාලවිත්තෙ පන පඤ්ඤා තඤ්ඤි ති න ගතිතා, කිං දිට්ඨගතිකානං වඤ්චනා පඤ්ඤා තඤ්ඤි? ති, අඤ්ඤි, න පනෙසා පඤ්ඤා, මායා නාමෙසා හොති, සා අත්තනො තණ්හා ව, ඉදං පන විත්තං සදරථං ගරුකං භාරියං කාකුලං ථද්ධං අකමමඤ්ඤං ගිලානං වසිකං කුට්ටං, තසමා තසා සද්ධාදීති [ඡ] යුගලකාති න ගතිතාති.

[] 4. 5 නඤ්ඤි	3-1. 2. 3 හත්ථපසාරෙණ	[] 1. 2. 3. 4 නඤ්ඤි
1-1. 2. 3. 4 පසව	4-1. 2. 3 ව	[] 1. 2. 3 නඤ්ඤි
2-1 උට්ඨාන	5-1. 3 අසාදිය	[] 1. 2. 3. 4 නඤ්ඤි

එතතාවතා පදපටිපාටියා විතතඛගවසෙන පාළිආරුළුනාති
 ආතතිංස පදනි දසොචා ඉදුති යෙවාපනකබමෙම දසොචා ඉදු වා
 පන නයමි. සමසෙ ති ආදිමාග, තත් සබ්බසු පි අකුසලවිතොසු
 ඡන්දෙ අධිමොකො ඔනසිකාරෙ මානො ඉස්සා මච්ඡරියං පිනං මිඛං
 උඛ්ඵවං කුකකුචනති ඉමෙ දසෙව යෙවාපනකා හොනති බමමා
 සුතතාගතා සුතතපදෙසු දිස්සරෙ ති වුතතා, ඉමසමිං පන විතො
 ඡන්දෙ අධිමොකො ඔනසිකාරෙ උඛ්ඵවනති ඉමෙ අපණ්ණකඛග
 සඛිතා වතතාරෙ යෙවාපනකා හොනති, තත් ඡන්දසො හෙට්ඨා
 වුතතතයෙනෙව වෙදිතබ්බා. කෙවලං ති තෙ කුසලා ඉමෙ අකුසලා.
 ඉතරං පන උඛ්ඵතස්ස භාවො=උඛ්ඵවං; තං [වෙනසො] අවුපසම
 ලකණං වාතාභිසාතවල්ලං වීය, අනවට්ඨානරසං වාතාභිසාතවල්
 බජපටාකා වීය, භනතතතපච්චුපට්ඨානං පාසාණාභිසාතසමුඛ්ඵත
 හසමං වීය, වෙනසො අවුපසමෙ¹ අයොතිසොමනසිකාරපදට්ඨානං,
 විතවිකෙබ්බො ති දට්ඨබ්බං. ඉති එස්සාදිති ආතතිංස යෙවාපනක
 වසෙන වුතතාති වතතාරි ති සබ්බාති පි ඉමසමිං බමමුද්දෙසවාරෙ
 ඡතතිංස බමමපදනි භවනති, වතතාරි අපණ්ණකඛගාති භාපෙචා²
 පාළියං ආගතාති ආතතිංසමෙව අගතිතග්ගහණෙන පනෙත් එස්ස
 පඤ්චකං විතකොකා විචාරෙ පිති විතතස්සොකග්ගතා විරිඨිඤ්ඤියං ජ්චි
 තිඤ්ඤියං මච්ඡාදිට්ඨි ලොභො මොහො අහිරිකං අනොත්තප්පනති
 සොලස බමමා හොනති.

තෙසු සොලසසු සත්ත බමමා අවිභතතිකා, තව සවිභතතිකා
 හොනති. කතමෙ සත්තා?, එස්සො සඤ්ඤා වෙනතා විචාරෙ පිති ජ්චි
 තිඤ්ඤියං මොහො ති ඉමෙ සත්ත අවිභතතිකා, වෙදනා විතතං
 විතකොකා විතතස්සොකග්ගතා විරිඨිඤ්ඤියං මච්ඡාදිට්ඨි අහිරිකබලං
 අනොත්තප්පබලං³ ලොභො ති ඉමෙ තව සවිභතතිකා, තෙසු ඡ බමමා
 දඬුස්ස ධානෙසු විභතතා, එකො තිසු එකො වතුසු එකො ඡසු; කථං?,
 විතතං විතකොකා මච්ඡාදිට්ඨි අහිරිකබලං අනොත්තප්පබලං ලොභො ති
 ඉමෙ ඡ දඬුස්ස ධානෙසු විභතතා, එතෙසු හි-විතතං තාව එස්ස පඤ්චකං
 පචා විතතං හොති ති වුතතං, ඉඤ්ඤාති පචා මතිඤ්ඤානති.
 විතකොකා ක්කිනඛගාති පචා විතකොකා හොති ති වුතතො, මග්ගඛගාති
 පචා මච්ඡාසඛකපෙචා ති. මච්ඡාදිට්ඨි මග්ගඛගසු පි කමමපථෙසු පි
 මච්ඡාදිට්ඨි යෙව. අහිරිකං බලාති පචා අහිරිකබලං හොති ති වුතතං,
 ලොකනාසක⁴දුකං පචා අහිරිකනති. අනොත්තපෙප පි එසෙව
 නයො. ලොභො මූලං පචා ලොභො හොති ති වුතතො, කමමපථං
 පචා අහිංකා ති. ඉමෙ ඡ දඬුස්ස ධානෙසු විභතතා. වෙදනා පන එස්ස
 පඤ්චකං පචා වෙදනා හොති ති වුතතා, ක්කිනඛගාති පචා සුඛනති,
 ඉඤ්ඤාති පචා භොමනසිඤ්ඤානති. එවං එකො ව බමමො තිසු

[] 1. 2, 3, 4 නස්ථි

2-2, 3, 4 භාරෙභා

4-4 ලොකනාසක

1-2, 3, 4 අවුපසමො

3-5 අහිරිකං. අනොත්තප්පං.

සානෙසු විභතෙතා. විරියං පන ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ච විරිතින්ද්‍රියං හොති ති වුත්තං, මග්ගඛානි පඤ්ච මිච්ඡාසායාමො හොති ති, බලානි පඤ්ච විරියබලනති, පිටිසිද්ධං පඤ්ච පග්ගාහො හොති ති. එවං අයං එකො ධම්මො චතුසු සානෙසු විභතෙතා. සමාධි පන ක්කානඛානි පඤ්ච විතෙතකග්ගතා හොති ති වුත්තං. ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ච සමාධින්ද්‍රියනති, මග්ගඛානි පඤ්ච මිච්ඡාසමාධි ති, බලානි පඤ්ච සමාධිබලනති, පිටිසිද්ධං පඤ්ච දුතියදුතෙ එකකවසෙනෙව සමපො ති, තතියෙ අවිකෙතපො ති. එවමයං එකො ධම්මො ඡස්ස සානෙසු විභතෙතා. සබ්බෙ පි පනෙතෙ ධම්මො එස්ස පඤ්චකවසෙන ක්කානඛවසෙන ඉන්ද්‍රියවසෙන මග්ගඛවසෙන බලවසෙන මුලවසෙන කාමමප්පවසෙන ලොකනාසකවසෙන පිටිසිද්ධකවසෙනාති නව රුසයො හොනති, තත්ථ යං චත්තබ්බං තං පඨමකුසලවිතතිද්දෙසෙ වුත්තමෙවා ති.

ධම්මදෙදසවාරකථා නිධිසිතා.

තිද්දෙසආරෙ විතෙතකග්ගතාතිද්දෙසෙ තාව සණ්ඨති අවධිති ති ඉදං ආයං සිතිවෙච්චනමෙව. යං පන කුසලතිද්දෙසෙ ආරමභං ඔගාහෙතො අනුපට්ඨිතො තිට්ඨති ති=[අවධිති ති] වුත්තං. තං ඉධ න ලබ්භති, අකුසලසම්මං හි දුබ්බලා විතෙතකග්ගතා ති හෙට්ඨා දිපිතමෙව. උදාවච්චිතිච්ඡාදසෙන පවත්තස්ස විසාහාරස්ස පටිපක්ඛනො අවිසා හාරෙ ති එවරුපො පි අත්ථො ඉධ පන¹ ලබ්භති, සහජාතධම්මෙව පන න විසංහරති ති=අවිසාහාරෙ; න වික්ඛිපති ති=අවිකෙතපො; අකුසල විතෙතකග්ගතාවසෙන අවිසාහරස්ස මානසස්ස හාවො=අවිසාහරමාන සන්තා; සහජාතධම්මෙසු න කාමසති ති=සමාධිබලං; අයාථාවසමාධා නතො මිච්ඡාසමාධි ති එවමධි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විරිතින්ද්‍රියතිද්දෙසෙ යො හෙට්ඨා තික්ඛමො චෙසො කාමානං පනුදනායා ති ආදිතයො වුත්තො, සො ඉධ න ලබ්භති, සහජාත ධම්මෙසු අකාමපනට්ඨනෙව විරියබලං චෙදිතබ්බං.

මිච්ඡාදිට්ඨතිද්දෙසෙ අයාථාවදස්සනට්ඨන මිච්ඡාදිට්ඨි; දිට්ඨිසු ගතං ඉදං දස්සනං ආසට්ඨිදිට්ඨිඅනෙතාගධතතා ති=දිට්ඨිගතං; හෙට්ඨාපිස්ස අත්ථො වුත්තො යෙව. දිට්ඨි යෙව දුරතික්ඛමට්ඨන=දිට්ඨිගතනං; තිණ්ගහතච්චනගහතපබ්බතගහතාති විය, සාසඬක සප්පට්ඨගධට්ඨන=දිට්ඨිගතනාග්ගෙ; වොරකන්තාරවාලකන්තාරමරු කන්තාරතිරුදකකන්තාරදුබ්භික්ඛකන්තාර විය, සමාදිට්ඨියා විති විඡක්ඛනට්ඨන විලොමනට්ඨන ව=දිට්ඨිවිසුක්ඛායිකං; මිච්ඡාදස්සනං හි උප්පජ්ජමානං සමාදස්සනං විති විඡක්ඛති චෙව විලොමෙති ව, කදු වි සස්සතස්ස කදු වි උච්චේදස්ස ගහණ්ණො දිට්ඨියා විරුපං එන්ද්‍රිතනති=දිට්ඨිවිපඨඤ්ඤං; දිට්ඨිගතිකො හි එකසම්මං පතිට්ඨානං න සකෙතාති.

කදවි සංඝාතං අනුපතති කදවි උචේජදං, දිට්ඨි යෙව ඛණ්ඩනට්ඨන සංයොජනනති=දිට්ඨිසංයොජනං; සුංසුමාරදයො විශ පුරිසං; ආරමභං දල්භං ගණ්ණාති ති=භාගො; පතිට්ඨානනතො=පතිට්ඨාගො; අයං හි බලවප්පවතතිභාවෙන පතිට්ඨානිකා ගණ්ණාති. තිච්චාදිවසෙන අතීතිවි සති ති=අතීතිවෙසො; ධම්මසභාවං අතික්කමිකා තිච්චාදිවසෙන පරතො ආමසති ති=පරිමාගො; අනන්තාවගතතා කුච්ඡිතො මයො කුච්ඡිතානං වා අපායානං මයො ති=කුමමිගො; අයාථාවපථනො=මුච්ඡාපථො; යථා හි දිසාමුලෙන අයං අසුකගාමයං නාම පථො ති ගතිතො ටි තං ගාමං න සමපාපෙති, එවං දිට්ඨිගතිකෙන සුගතිපථො ති ගතිතා ටි දිට්ඨි සුගතිං න පාපෙති ති අයාථාවපථනො=මුච්ඡාපථො; මුච්ඡාසභාවතො=මුච්ඡාගතං; තතෙව පරිබ්භමනතො තරනති එත්ථ බාලා ති=තිත්ථං; තිත්ථසෙට්ඨනං අනන්තානසෙට්ඨ ආයතනනති=තිත්ථායන නං; තිත්ථිකානං වා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨන තිත්ථාසට්ඨානට්ඨන ව ආයත නනති පි=තිත්ථායනනං; විපරියෙසභූතො ගාගො [විපරියෙසතො වා ගාගො ති]=විපරියෙසගාගො; විපලලන්තාගාගො ති අන්තො; අතිරිකා නොත්තප්පතිදොසෙසු හිරෙත්තප්පතිදොසවිපරියායෙන අන්තො වෙදි තබෙබ්බා. සහජාතධම්මෙසු පන අකල්පනට්ඨනෙව අතිරිකබලං අනොත්තප්පබලසෙට්ඨ වෙදිතබ්බං.

ලොභමොහතිදොසෙසු ලුඛති ති=ලොගො; ලුඛනා ති ලුඛනා කාරෙ; ලොභසමප්පත්තවිතතං පුග්ගලො වා ලුඛතිතො ලුඛතිතස්ස භාවො=ලුඛතිතතතං; සාරජ්ජති ති=සාග්ගො; සාරජ්ජනාකාරෙ=සාරජ්ජනා; සාරජ්ජතස්ස භාවො=සාරජ්ජනතතං; අතිරිකායනට්ඨන=අතිරිකා; පුන ලොභවවනෙ කාරණං චුත්තමෙව, අකුසලසෙට්ඨ තං මුලසෙට්ඨ අකුසලානං වා මුලනති=අකුසලමුලං;

ඤ්ණදස්සනපටිපක්කතො අඤ්ඤාණං අදස්සනං; අභිමුඛො හුච්චා ධම්මෙ න සමෙති න සමාගච්ඡති ති=අනභිසමයො; අනුරූපතො ධම්මෙ බුද්ධති ති=අනුබොධො; තප්පටිපක්කතාය අනුමුඛොධො; අතිච්චාදීහි සද්ධිං යොජෙත්වා න බුද්ධති ති=අසමුඛොධො; අසන්තං අසමසෙට්ඨ බුද්ධති ති පි=අසමෙබ්බොධො; වතුසව්ච්චමං න පටිවිජ්ඣති ති=අප්පටිවෙධො; රූපාදීසු එකධම්මෙහි අතිච්චාදිසාමඤ්ඤාතො න සංගණ්ණාති ති=අසංගණ්ණා; තමෙව ධම්මං න පරියොගාහති ති=අපරියොගාහණා; න සමං පෙක්කති ති=අසමපෙක්කණා; ධම්මානං සභාවං පති න අපෙක්කති ති=අපව්ච්චෙක්කණා; කුසලාකුසල කමෙත්ථ¹ විපරිතචුත්තියා සභාවග්ගණ්ණාවෙන වා එකමෙව කමෙ. එතස්ස පව්ච්චකං නත්ථි. සං වා කායං කමෙත්ථ² පව්ච්චකං තරණං නාම න හොති ති=අපව්ච්චකකමමං; යං එතස්මිං අනුපපජ්ජමානෙ විතතසන්තානං මෙජ්ඣං භවෙය්‍ය සුච්චොද්දානං, තං දුට්ඨි මෙජ්ඣං ඉමිතා ති=දුමමමෙජ්ඣං; බාලානං භාවො ති=බාලානං; මුග්ගති ති=

මොහො; බලවතරේ මොහො=පමොහො; සමන්තතො වුය්නි ති=සමමොහො; විජ්ජාය පටිපක්ඛිභාවතො න විජ්ජා ති=අවිජ්ජා; ඔස යොග්‍යෙත්වා වුනෙත්වා යෙව. එමගතවෙයින අනුසෙති ති=අනුසසො; විතතං පරිසුට්ඨාති අභිභවති ති=පරිසුට්ඨානං; භිතග්ගතණොභාවෙන භිතාභිමුඛං ගනතුං න සකෙකාති අඤ්ඤදදන්ත්‍ර ලභගති යෙවාති=ලභගි; බඤ්ඤති ති අනෙත්වා; දුරුග්ගසාධනවෙයින වා=ලභගි; යථා හි මහාපලිස¹ සඛාතා ලභිති දුරුග්ගසාධා හොති, එවමයමපි ලභිති විශාති=ලභගි; සෙසං උත්තානත්තමෙව, සභග්ගචාර සුඤ්ඤතචාරා පි හෙට්ඨා වුත්ත නයෙතෙව අත්තො වෙදිතබ්බා හි.

පඨමවිතතං නිට්ඨිතං.

දුතියවිතතෙ සසඛාධාරණාති ව පදං විසෙසං,² තමපි තෙට්ඨා වුත්තත්තමෙව, ඉදං පත විතතං කිඤ්ඤාපි ඡස්ථ ආරමමණේසු සොමනස්සි තස්ස ලොභං උපපාදෙත්වා සත්තො සත්තො හි ආදිනා නයෙන පරම සත්තස්ස උපපජ්ජති. තථාපි සසඛාධාරණතො සප්පයොගෙන සඋපා යෙන උපපජ්ජනතො යද්‍ය භුලුපුත්තො මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස භුලුස්ස භුමා රිකං පනෙති, තෙව අඤ්ඤදිට්ඨිභා භුමෙන හි භුමාරිකං න දෙනති, අඵඤ්ඤඤ ඤාතකා යං යං භුමෙන කරෙථ, තමෙවායං³ කරිස්සති හි දුපෙකති, සො තෙති සද්ධිං තිත්ථියෙ උපසඛකමති, ආදිතො ව වෙම තිකො හොති, ගවජ්ජෙන ගවජ්ජෙන කාලෙ එතෙසං කිරියා මනාපා හි ලද්ධිං රෙවෙති දිට්ඨිං ගණ්හාති, එවරුපෙ කාලෙ ඉදං ලබ්ගති හි වෙදිතබ්බං. යෙවාපනානෙසු පනෙත්තං භිතමිද්ධං අධිකං. තත්ථ භිතො= විතං; මිද්ධතතා=මිද්ධං; අනුස්සාගනතතා සත්තවිසාතො වාති අනෙත්වා, භිතඤ්ඤ මිද්ධඤ්ඤ භිතමිද්ධං: තත්ථ විතං අනුස්සාගලක්ඛණං, විරියවිතොදන⁴රසං, සංසිද්ධතපච්චුපට්ඨානං, මිද්ධං අනමමඤ්ඤතා ලක්ඛණං, ඕතගතරසං, ලිතතාපච්චුපට්ඨානං, පචලාසිකාතිද්දපච්චු පට්ඨානං වා, උභයමපි අරහිතන්ද්‍රවිජ්ජමහිකාදිසු අයොනිසොමනසි කාරපදට්ඨානනති.

දුතියං.

තතිසං ඡස්ථ ආරමමණේසු සොමනස්සිතස්ස ලොභං උපපාදෙත්වා සත්තො සත්තො හි ආදිනා නයෙන පරමසත්තස්ස රුජ්⁵ මෙල සුඤ්ඤානට්ඨමජ්ජාදිති පස්සතො මනාපියසද්දසවණාදිපසුතස්ස වා උපපජ්ජති. ඉධ මානෙන සද්ධිං පඤ්ඤා අපණණකඛාති භොනති. තත්ථ මඤ්ඤති ති=මානො; සො උත්තතිලක්ඛණො, සමපග්ගගරසො, කෙතු⁶කමසතාපච්චුපට්ඨානො, දිට්ඨිවිප්පසුත්තලොභ⁷ පදට්ඨානො, උමාදෙ විශ දට්ඨබ්බො හි.

තතිසං.

1-2, 3, 4 මහාපලිස

2-2, 3, 4 මසෙසො

3-2 3, 4 තපථොයං

4-5 මිරියපනුදන

5-2, 3, 5 තරුජන

6-5 කතකුකමසතා

7-2, 3, 4 මලාගසුත්ත

වතුන්ට වුත්තප්පකාරෙසු එව ආනෙසු යද පිසෙ බෙලං බිපනති,
පාදපංසුං ඔකිරන්ති, තද තස්ස තස්ස පරිහරණන්ට සඋස්සාගෙන
අත්තරන්තරං ඔලොඡනානානං රුජ්ඣාටනෙසු තික්කන්තෙසු උස්සා
රණාය වත්තමානාය ගෙන තෙන ජිද්දෙන ඔලොභෙනානානෙද්වාති එව
මාදිසු ආනෙසු උපපජ්ජති. ඉධ පන පිනමිද්ධෙති සද්ධිං සත්ත යෙවා
පනතා ගොනති. උභයන්ධාපි මිවජාදිට්ඨි පරිහායති, නං යපෙත්වා
සෙසානං වසෙන ධම්මගණනා වෙදිතබ්බා ති.

වතුන්ට.

පඤ්චමං ඡස්ස ආරම්මණෙසු වෙදනාවසෙන මජ්ඣන්තස්ස ලොභං
උපපාදෙත්වා සත්තො සත්තො ති ආදිනා නයෙන පරමසත්තස්ස
[උපපජ්ජති. සොමනස්සට්ඨානෙ] පනෙත් උපෙක්ඛාවෙදනා ගොති.
පීඨිපදං පරිහායති, සෙසං සබ්බං පඨමචිත්තසදිසමෙව.

පඤ්චමං.

ඡට්ඨසත්තමට්ඨිමාති පි වෙදනං පරිවත්තෙත්වා පීඨිපදඤ්ච
ගාපෙත්වා² දුතියතතිස්වභූතේසු වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බාති.
ඉමෙසු අට්ඨස්ස ලොභසගගතචිත්තෙසු සහජාතාධිපති ආරම්මණාධි
පතී ති ද්වෙ පි අධිපතයො ලබ්භන්ති, නවමං ඡස්ස ආරම්මණෙසු දෙම
නසීතස්ස පරිසං උපපාදයතො උපපජ්ජති. තස්ස සමයවචන්දානවාරෙ
තාව දුට්ඨි³මනො හීනවෙදනානා වා භූච්ඡිතං මනො ති=දුමමනො;
දුමමනස්ස භාවො=දෙමනස්සං; තෙන සගගතන්ති=දෙමනස්සසගගනං;
අසම්පියායනභාවෙන ආරම්මණසම් පටිගඤ්ඤති ති=පටිසං; හෙන
සමපයුත්තන්ති=පටිසංසමපයුත්තං; ධම්මුද්දෙසෙ තිස්ස පි ආනෙසු දෙම
නස්සවෙදනා ව ආගතා, තත් වෙදනාපදං වුත්තන්මෙව, තථා දුක්ඛ
දෙමනස්සපද්ගති. ලක්ඛණාදිතො පන අනිට්ඨාරම්මණානුභවනලක්ඛණං
දෙමනස්සං, යථාතථා වා අනිට්ඨාකාරසමොගරසං, වෙනසිකාබාධ
පච්චුපට්ඨානං, එකඉත්තනෙව හදයවන්ථුපදට්ඨානං, මුලකමමපථෙසු
යථා පුරිමචිත්තෙසු ලොභො ගොති අභිජ්ඣා ගොති ති ආගතං, එවං
දෙසො ගොති බ්‍යාපාදෙ ගොති ති වුත්තං, තත් දුස්සන්ති තෙන
සයං වා දුස්සති දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති=දෙසො; සො වණ්ඤිකක
ලක්ඛණො පහවාසිවිසො විය, විසප්පන⁴රසො විසතිපාතො විය,
අත්තනො තිස්සයදහනරසො වා දවගති විය, දුස්සන⁵පච්චුපට්ඨානො
ලද්ධොකාසො විය සපත්තො, ආසාතවන්ථුපදට්ඨානො විසසංසට්ඨපුත්ති
මුත්තං විය දට්ඨබ්බො.

බ්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පුතිශාවං උපගවජ්ජති බ්‍යාපාදයති චිත්ත
යති වා චිත්තාචාරරූපසමපතතිතිත්තසුබාදිති ති=බ්‍යාපාදෙ; අත්තො
පත්තෙස දෙසො යෙව, ඉධ [පද]පටිපාටියා එකුතති=සපද්ගති ගොනති

1-2, 3, 4 තං යජා [] 2, 3 4 තන්ති 2-2, 3, 4 තාපෙත්වා 3-2 3, 4 දුට්ඨං
4-2, 3, 5 විසංසප්පන 5-2, 3 දුස්සන [] 2, 3, 4 තන්ති

අගතිතඤ්ඤානං වුද්දසං. හෙසං වසෙන සමිභ්භතීකාරිභ්භතීකරස්සි හෙදො වෙදිතබ්බො. යෙවාපනකෙසු ජන්දයිමොක්ඛමනසිකාර උද්ධවොති නියතාති, ඉසාමච්ඡරියකුකකුචෙව සු පත අඤ්ඤානරෙන සද්ධිං පඤ්ච පඤ්ච හුත්වා පි උපපජ්ජති, එවමිමෙ හි තයො ධම්මා අතියතයෙවාපනකා නාම, තෙසු ඉසානී ති=ඉසානා; සා පරසමපතනිනං උසුගතලකකණං, තතෙව අනතීරතීරසා, තතො විමුච්ඡාවපවවු පට්ඨානා, පරසමපතනිපදට්ඨානා, සංයොජනනති දට්ඨබ්බො. මචෙජ්ජසා භාවො=මච්ඡජිසං; තං ලොකානං වා ලභිතබ්බානං වා අත්තනො සමපතනිනං නිගුහතලකකණං, තාසං යෙව පරෙහි සාධාරණභාවඅක මතරසං, සංකොපන¹ පවවුපට්ඨානං, කවුකඤ්චුනතාපවවුපට්ඨානං වා, අත්තසමපතනිපදට්ඨානං, වෙනසො විරුපභාවො ති දට්ඨබ්බො. කුච්ඡිතං කතං=කුකතං; තසා භාවො=කුභිකුචමං; තං පච්ඡානුතාප ලකකණං, කතාකතානුසොවතරසං, විපට්ඨසාරපවවුපට්ඨානං, කතා කතපදට්ඨානා, දසවං විශ දට්ඨබ්බො. අයං තාව උදෙසවතර විසෙසො.

තිදෙසවතර වෙදනාතිදෙසෙ අසානං සාතපටිපකචසෙන වෙදිතබ්බං. දෙසතිදෙසෙ දුසානී ති=දෙසො; දුසානා ති දුසානා කාරො; දුසානිනානති දුසානිනභාවො; පකතිභාවවිජ්ජනතෙධින බ්බා පජ්ජනං=බ්බාපකති; බ්බාපජ්ජනා ති බ්බාපජ්ජනාකාරො; විරුප්ඤ්ඤා ති ති=විශ්ඤ්ඤා; පුතපුතං විරුප්ඤ්ඤා ති=පට්ඨිවිශ්ඤ්ඤා; විරුද්ධාකාර පට්ඨිවිරුද්ධාකාරවසෙන වා ඉදං වුත්තං, වණ්ඤිකෙකා වුච්චති වණ්ඤා ථද්ධිපුගලො; තසා භාවො=වණ්ඤිකානං; ත එතෙන සුරෙපිතං වචනං හොති දුරුතං අපරිපුර්ණමෙව හොති ති=අසුරෙපිතං; කුභි කාලෙ හි පරිපුර්ණමෙව නාම නති, සවෙ පි කසාපි හොති තං අප වාණං, අපරෙ පත අසුජනනතෙධින අසුරෙපණතො අසුරෙ පොති වදනති. තං අකාරණං, සොමනසාසාපි අසුජනනතො. හෙට්ඨා වුත්තඅත්තමනතාපටිපකචතො න අත්තමනතා ති=අනිත්ත මනනා; සා පත යසමා විත්තසෙව, ත සත්තසා, තසා විත්තසානි වුත්තං, සෙසමෙත් සමගහසුඤ්ඤාතවතරෙසු ව හෙට්ඨා වුත්තතයෙ තෙව වෙදිතබ්බනති.

නවමං.

දසමං සසඤ්ඤාතරතා පරෙහි උසානිතසා වා පරෙසං වා අපරධං සාරිතසා සයමෙව වා පරෙසං අපරධං අනුසාරිතා අනුසාරිතා කුඤ්ඤාතසා උපපජ්ජති, ඉධාපි පදපටිපාටියා එකුතතිංස අගති තඤ්ඤානෙත ව වුද්දසෙව පදාති හොතති, යෙවාපනකෙසු පත පිත මිද්ධවි ලබනති, තසා එත් විත ඉසාමච්ඡරියකුකකුචෙව වි වත්තාරි අපණ්ණකභානා පිතමිද්ධනති ඉමෙ වා ඡ ඉසාදිනං උපතතිකාලෙ තෙසු අඤ්ඤාතරෙන සද්ධිං සත්ත සත්ත වා යෙවාපනකා එකකඤ්ඤා

උපපජ්ජන්ති, සෙසං සබ්බං සබ්බවා රෙසු නවමසද්දිසමෙව. ඉමෙසු පන ද්විසු දොමනස්ස විතෙතසු සහජාතාධිපති යෙව ලබ්භති, නො ආරම්භොධිපති, න හි කුඛො කිසද්දි ගරුං කරෙති ති.

දසමං.

එකාදසමං ඡස්ස ආරම්භණෙසු වෙදනාවසෙන මඤ්ඤිතනාස්ස කාසො පවත්තිකාලෙ උපපජ්ජති, තස්ස සමයවචන්තොනෙ විචිකිච්ඡාසමප්පන්නන්ති පදං අප්පබ්බං, තස්සන්තො විචිකිච්ඡාස සමප්පන්නන්ති=විචිකිච්ඡාසමප්පන්නං; ධම්මදොසෙ විචිකිච්ඡා, හොති ති පදමෙව විසෙසො, තත්ථ විගතා විකිච්ඡා ති=විචිකිච්ඡා; සභාවං වා විචිතන්තො එතාය කිච්ඡති කිලමති ති=විචිකිච්ඡා; සා සංසාරකකණා, කම්පන රසා, අතිච්ඡයපවවුපට්ඨානා, අනෙකාසගාහපවවුපට්ඨානා වා, අයො නිසොමනසිකාරපදට්ඨානා, පටිපත්තිඅන්තරුයකරු ති දට්ඨබ්බා. ඉධ පදපටිපාටියා තෙවිසති පද්ධති හොන්ති, අගතිතඤ්ඤානෙන වුද්දස, තෙසං වසෙන සවිභවතිකාචිභවතිකරුසිවිතිච්ඡයො වෙදිතබ්බො, මතසිකාරෙ උද්ධවචන්ති දො යෙව යෙවාපනකා.

තිදොසසචාරස්ස විතෙතකඤ්ඤාතිදොසෙ යසමා ඉදං දුබ්බලං විතතං පවත්තිට්ඨිතිමහකමෙවෙත්ථ හොති, තසමා සණ්ඨිති ති ආදීති අවචා විතතස්ස සිති ති එකමෙව පදං වුත්තං, තෙතෙව කාරණෙන¹ උදොසසචාරෙ පි සමාධිඤ්ඤාති ආදී න වුත්තං. විචිකිච්ඡාතිදොසෙ කාසිනවසෙන=කාසිනා; කාසියා ආයනා ති=කාසියායනා; පුරිම කාසියා හි උත්තරකාසියා ආනෙති² නාම; ආකාරවසෙන වා එතං වුත්තං, කාසියාසමබ්බිවිත්තං කාසියා ආසිතන්තා කාසියාසිතං නාම; තස්ස භාවො=කාසියාසිතානං; ඕමති ති න මති; විචිකිච්ඡා වුත්තන්තා එව, කම්පනවෙස්න ද්විධා එලයති ති³=දෙවලොකං; පටිපත්තිතිචාරණෙන ද්විධාපථො විශාති=ද්විධාපථො; තිච්චං හු බො ඉදං? අතිච්චං හු බො? ති ආදිපවත්තියා එකසමිං ආකාරෙ සණ්ඨාතුං අසමන්තාය සමන්තතො සෙති ති=සංසයො; එකංසං ගහෙතුං අසමන්තාය න එකංසගාහො ති=අනෙකංසගාහො; තිච්ඡතුං අසකෙකානන්ති ආරම්භණො ඔසකකති ති=ආසප්පනා; ඔගාහිතුං අසකෙකානන්ති [පරි] සමන්තතො සප්පති ති=පරිසප්පනා; පරියොගාහිතුං අසමන්තාය=අපරිසොගාහණා; තිච්ඡයවසෙන ආරම්භණෙ පවත්තිතුං අසමන්තාය=එමිතිනානං;⁴ විතතස්ස ඵලිභාවො ති අන්තො; විචිකිච්ඡා හි උපපජ්ජන්ති විතතං ඵලං කරෙති, යසමා පනෙසා උපපජ්ජමානා ආරම්භණා ගහෙත්වා මතං විලිඛන්ති විය, තසමා මනොවිලෙඛො ති වුත්තො, සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානන්තමෙව.

එකාදසමං.

1-3, 5. තෙතෙව මාකාරෙන

[] 2, 3, 4 තප්පි

2-5 ආයති

3-2, 3, 4 වලයතිති

4-5 ඡමෙතිතතා.

ආදසමස්ස සමයවච්ඡානෙ උද්ධවෙන සමපසුත්තනති=උද්ධවම සමපසුත්තනං; ඉදං හි විතතං ඡස්ස ආරමමණෙස්ස වෙදනාවසෙන මඤ්ඤානං හුත්වා උද්ධතං ගොති, [ඉධ] ධම්මද්දෙසෙ විවිකිල්පාධිකානෙ උද්ධවං ගොති ති ආගතං, පදපටිපාටියා අධ්වංසිති පද්ධති ගොනති, අගතිතඤ්ඤානෙ වුද්දස, තෙසං වසෙන සම්මතතිකාමිතතික රුසිවිධානං වෙදිතබ්බං. අධිමොක්ඛො මනසිකායෙ ති ජෙට්ඨ යෙව යෙවාපනකා.

තිද්දෙසවාරස්ස උද්ධවතිද්දෙසෙ විතතස්සා ති න සහගස්ස, න පොසස්ස, උද්ධවෙනති උද්ධතාකායෙ; න වුපසමො ති=අවුපසමො; වෙනො විකම්පති ති=වෙහසොවිකම්පො; හතනත්තං විතතස්සා ති විතතස්ස හතනභාවො; හතනායනහතනගොණාදීති විය, ඉමිතා එකාරමණස්මිං යෙව විපථඤ්ඤානං කට්ඨිතං, උද්ධවං හි එකාරමණෙ විපථඤ්ඤානං, විවිකිල්පා නානාරමණෙ, සෙසං සබ්බවාරෙස්ස හෙට්ඨා වුත්තනසෙතෙව වෙදිතබ්බං. ඉද්ධති ඉමස්මිං විතතආයෙ පකිණ්ණක විතිල්පයො ගොති, ආරමමණෙ පවට්ඨනක¹ විතතාති නාම කති ති වුත්තස්මිං හි ඉමානෙව ජෙට්ඨ වත්තබ්බං.² තත්ථ විවිකිල්පාසහගතං එකතෙනන පවට්ඨති³ උද්ධවසහගතං⁴ පන ලද්ධාධිමොක්ඛත්තා ලද්ධපතිධාය⁵ පවට්ඨති⁶, යථාති වට්ඨවතුරස්සෙස්ස දථස්ස මණ්ණිස්ස පබ්බාරට්ඨානෙ පවට්ඨත්වා විස්සට්ඨස්ස වට්ඨමණ්ණි එකතෙනතෙව පවට්ඨති, චතුරස්සො පතිධාය පතිධාය පවට්ඨති⁷, එවං සමපදම්ඨං වෙදිතබ්බං.

සබ්බෙස්ස පි භිනාදිහෙදො න උද්ධවො, සබ්බෙසං එකත්තතිත්තතා සහජාතාධිපති ලබ්භමානො පි න උද්ධවො හෙට්ඨා දසසිත්තයත්තා, සද්දණ්ඨාවතො පනෙත්ථ විමංසාධිපති නාම නත්ථි, පච්ඡිමආයෙ සෙ සො පි⁸ නත්ථි එව, කසමා⁹, කසද්ධි ධම්මං ධුරං කත්වා අනුපපජ්ජනතො පට්ඨානෙ ව පටිසිඤ්ඤාතො⁷, ඉමෙහි පන ආදසති පි අකුසලවිච්ඡෙදනති කමෙම ආයුගිතෙ ධුපෙත්වා උද්ධවසහගතං සෙසාති එකාදසෙව පටිසන්ධිං ආකඤ්ඤාති, විවිකිල්පාසහගතෙ අලද්ධාධිමොක්ඛෙ දුබ්බලෙ හි³ පටිසන්ධිං ආකඤ්ඤාතො උද්ධවසහගතං ලද්ධාධිමොක්ඛං [බලවං] කසමා නාකඤ්ඤාති? ති,⁹ දස්සනෙන පභාතබ්බාභාවතො, යදි හි ආකඤ්ඤාය, දස්සනෙන පභාතබ්බපදවිහරෙහ ආගවේජය, තස්මා ධුපෙත්වා තං සෙසාති එකාදස ආකඤ්ඤාති, තෙස්ස හි යෙන කෙනවි කමෙම ආයුගිතෙ තාය වෙතනාය වතුස්ස අපායෙස්ස පටිසන්ධි ගොති,

[] 5 නත්ථි	1-2, 3 පවඬනක	2-4 දඬබ්බං.
3-2, 3 පවඬති	4-2, 3 උද්ධවමගණං.	5-5 ලද්ධාපතිධා.ව
6-5 විසෙසො	7-2, 3, 4 පටිවිදධතො	8-2, 3 දුබ්බලොපි
		9-5 ආකඬ්ඤාති

අකුසල විපාකෝප්‍ය අගෙනු නමනොවිසිදුණු බාහු උපෙකඩාසහගතපටි සංඝිං ගණනාති, ඉතරසාපි එතෙව පටිසංකීදනං භවෙය්‍ය, යසමා පනතං නත්ති, තසමා දස්සනෙන පභානබ්බපදවිභංගෙන නාගතනති,

අකුසලාබමමා නි පදස්ස වණණනා නිපසිනා.

ඉද්දති අබ්‍යාකතපදං භාජෙත්වා දස්සෙත්වා භගමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා? හි ආදි ආරද්ධං, තත්ථ චතුර්ඛිධං අබ්‍යාකතං විපාකං කිරියං රූපං තිබ්බාණන්ති. තෙසු විපාකාබ්‍යාකතං විපාකාබ්‍යාකතෙ පි කුසල විපාකං, තස්මිම්පි පරිත්තවිපාකං, [තස්මිම්පි අගෙනුකං, තස්මිම්පි පඤ්චවිසිදුණං] තස්මිම්පි දාරපටිපාටියා චක්ඛු විසිදුණං, තස්සාපි උපෙකඩා දාරුරමණාදිසාධාරණපච්චයං අසාධාරණභාවපච්චයවසෙනෙව උපපන්නං දිපෙත්වා කාමාවචරස්ස කුසලස්ස භවමස්ස භගනනාති ආදි වුත්තං, තත්ථ භගනනාති භතකාරණා; උපවිනනනාති ආවිතභතා වඩ්ඪිගායාරණා; චක්ඛු විසිදුණන්ති කාරණභුතස්ස චක්ඛුස්ස විසිදුණං; චක්ඛුතො වා පවත්තං චක්ඛුස්මිං වා තිස්සිතං විසිදුණන්ති චක්ඛු විසිදුණං; පරතො සොභවිසිදුණාදිසු පි එසෙව තයො. තත්ථ චක්ඛුස්සන්ති සිභරූප විජානනලක්කණං චක්ඛු විසිදුණං, රූපමතාරමණරසං, රූපාතිච්ඡිඛ්භාවපච්චපට්ඨානං, රූපාරමණස්ස කිරියමනොධාතුයා අපගමනපදට්ඨානං, පරතො ආගතාති සොතාදි සන්තිස්සිතසද්දි විජානනලක්කණාති සොතාසාණජ්ඣාකායවිසිදුණන්ති, සද්දිවිජාරමණරසාති, සද්දි අභිච්ඡිඛ්භාවපච්චපට්ඨානාති, සද්දි ආරමණානං කිරියමනොධාතුනං අපගමනපදට්ඨානාති. ඉධ පන [පද] පටිපාටියා දසපද්ධි යොනති, අගතිතග්ගහණෙන සත්තං, තෙසු පඤ්ච අවිභවතිකාති ඤේ සවිභවතිකාති, තෙසු විත්තං එස්ස පඤ්චමක වසෙන වෙව ඉඤ්ච වසෙන ව දවිසු ථානෙසු විත්තනං ගච්ඡති, වෙදනා එස්ස පඤ්චමක ක්‍රියාකර්මභවතො භවති තිසු යෙව, රුසයො පි ඉමෙව තයො යොනති, යෙවාපනකො එකො මනසිකාරො එව.

තිද්දෙසවාරෙ චක්ඛු විසිදුණං පණ්ඩරන්ති චත්ථතො වුත්තං, කුසලං හි අත්තනො පටිසුද්ධතාය පණ්ඩරං නාම, අකුසලං භවමිත තිද්දෙසෙ න විපාකං චත්ථපණ්ඩරත්තා, විතෙතකග්ගතාතිද්දෙසෙ විත්තස්ස සිතී හි එනමෙව පදං වුත්තං, ඉදම්පි හි දුර්බලං විත්තං පවත්තිට්ඨිති මත්තමෙවෙත්ථ ලබ්භති, සංඝිති අවට්ඨිති භාවං පාපුණ්ණිත්තං න සනෙකාති.

සමග්ගවාරෙ ක්‍රියාකර්මග්ගමිතාති න උද්ධවාති, කසමා? විතක්ක පච්ඡිමකං හි ක්‍රියානං නාම, ගෙනුපච්ඡිමකො මග්ගො නාම, පකාතියා අවිතක්ක විතෙත ක්‍රියාකර්මං න ලබ්භති, අගෙනුක විතෙත ව මග්ගමිතාති, තසමා ඉධ උභයම්පි න උද්ධවං, සංඝාරකවකේයො පෙත්ථ

වතුරබිත්තෝ යෙව භාජිතෝ, සුඤ්ඤතවාගේ පාකතීනෝ යෙව. සොතවිඤ්ඤාණාදීනිද්දෙසා පි ඉමිනා ව නයෙන වෙදිතබ්බා; කෙවලං හි වකුච්ඤ්ඤාණාදීසු උපෙකතා භාජිතා, කායවිඤ්ඤාණේ සුබනති අය මෙත්ථ විසෙසො, සො පි සට්ඨතා [වතෙන] හොති ති වෙදිතබ්බො. වකුච්ඤාදීසු හි වතුසු උපාදරුපමෙව උපාදරුපං සට්ඨෙති, උපාදරුපෙ යෙව උපාදරුපං සට්ඨෙනෙත පටිසට්ඨනාතිසංසො බලවා න හොති, වතුනතං අධිකරණිතං උපරි වතතාගේ කප්පාසපිට්ඨිමිණෙති ධපෙත්වා පිට්ඨිමිණෙතිහෙව පහටකාලො විශ පුට්ඨිමත්තමෙව හොති, වෙදනා මජ්ඣිමනිකායපසසාදං සට්ඨෙත්වා පසාදපච්චයෙසු මහා භූතෙසු පටිගඤ්ඤති, යථා අධිකරණිමත්තෙ කප්පාසපිට්ඨිමිණං ධපෙත්වා කුටෙන පහරන්තසස් [කප්පාස] පිට්ඨිමිණං තිජ්ඣිත්වා කුටං අධිකරණිං ගණ්හාති ති තිසංසො බලවා හොති, එවමෙව පටිසට්ඨනා තිසංසො බලවා හොති, ඉට්ඨෙ ආරම්මණේ සුබසගතං කායවිඤ්ඤාණං උපපජ්ජති අතිට්ඨෙ දුක්ඛසගතං, ඉමෙසං පන පඤ්චනං විතතානං වජ්ඣාදරුමණාති තිබ්බානෙව හොනති. වන්දාදිසසිකමිතං නාමෙත්ථ නස්මි, කුසලවිපාකවකුච්ඤ්ඤාණං හි වකුච්ඤ්ඤාණං වජ්ඣං කත්වා ඉට්ඨෙ ව ඉට්ඨමජ්ඣිමෙන ව වතුසමුට්ඨාතිකරුපාරම්මණේ දස්සනතිවං සාධයමානං වකුච්ඤාගේ ධත්වා¹ විපච්චති, සොතවිඤ්ඤාණාදීනි සොතප්පසාදාදීනි වජ්ඣං කත්වා ඉට්ඨාතිට්ඨමජ්ඣිමෙනසු සද්දාදීසු සවණසායනසායනච්ඡසනතිවං සාධයමානාති සොතආරුදීසු ධත්වා විපච්චනති, සද්දො පනෙත්ථ දවිසමුට්ඨාතිකො යෙව හොති.

මනොධාතුනිද්දෙසෙ සභාවසුඤ්ඤනතිස්සත්තට්ඨෙති මනො යෙව ධාතු=මනොධාතු; සා වකුච්ඤ්ඤාණාදීනං අනන්තරං රුපාදිවිජානන ලක්ඛණා, රුපාදීනං සමපට්චන්තරසා, තථාභාවපට්ඨපට්ඨානා, වකුච්ඤ්ඤාණාදිඅපගමපදට්ඨානා. ඉධ ධම්මද්දෙසෙ ආදස පදනි හොනති, අගතිතය්‍යගණෙන නව. තෙසු සත්ත අවිභනතිකාති ද්වෙ සවිභනති කාති, අධිමොකෙතා මනසිකාගේ හි ද්වෙ යෙවපනතා. විතක්ක නිද්දෙසො අතිතිරෙපණං පාපෙත්වා ධපිතො.² යසො පනෙතං විතතං නෙව කුසලං නාකුසලං, තස්මා සමමාසසිකපොති වා මිච්ඡාසසික පොති වා න චුත්තං, සසග්ගවාගේ ලබ්භමානපි ක්ෂාන්තයං පඤ්ච විඤ්ඤාණසොතෙ පතීත්වා ගතනති [න උග්ගවං] මග්ගයං පන ලබ්භති යෙවති න උග්ගවං, සුඤ්ඤතවාගේ පාකතීනෝ යෙව. ඉමස්ස විතතස්ස වජ්ඣතිබ්බං හදයවජ්ඣමෙව හොති. ආරුරමණාති අතිබ්බාති, තත්ථ කිඤ්ඤාපි ආරුරමණාති සසිකමනති. ආනං පන එකං සමපට්චන්ත කිවමෙව හෙතං හොති. ඉදං හි පඤ්චාආගේ පඤ්චසු ආරම්මණේසු සමපට්චන්තං හුත්වා විපච්චති. කුසලවිපාකෙසු වකුච්ඤ්ඤාණාදීසු තිරුද්දොසු තංසමනන්තරා තානෙව ආනප්පත්තාති රුපාරම්මණාදීනි සමපට්චන්ති.

මනොවිඤ්ඤාණධාතුනිද්දසෙසු පඨමමනොවිඤ්ඤාණධාතුයං පිති පදං අධිකං, වෙදනාපි සොමනස්සවෙදනා හොති. අයං හි ඉට්ඨාරමමණසම් යෙව පවතති. දුතියමනොවිඤ්ඤාණධාතු ඉට්ඨමජ්ඣත්තාරමමණේ, තසමා තත් උපෙක්ඛාවෙදනා හොති ති පදානි මනොධාතුනිද්දසසද්දසානෙව, උභයත්ථාපි පඤ්චවිඤ්ඤාණසොනෙ පතීතිවාගතත්තා යෙව ක්කානඛානානි න උද්ධාවානි, මගඛානානි අලාභතො යෙව. සෙසං සබ්බත් වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ලක්ඛණාදිතො පනෙසා දුට්ඨාපි මනොවිඤ්ඤාණධාතු අහෙතුකවිපාකා ඡත්‍රාරමමණ විජානනලක්ඛණා; සන්තීරණාදිරසා, තථාභාවපච්චුපට්ඨානා, හදය වක්ඛුපදට්ඨානා ති වෙදිතබ්බා. තත් පඨමා දව්සු ණනෙසු විපවචති, සා හි පඤ්චආරෙ කුසලවිපාකවක්ඛු විඤ්ඤාණාදිඅනන්තරං විපාක මනොධාතුයා තං ආරමමණං සමපට්ඨිතො තිරුද්ධාය තසම් යෙවාරමමණේ සන්තීරණකිවං සාධයමානා පඤ්චසු ආරෙසු ණනා විපවචති, ඡසු පන ආරෙසු බලවාරමමණේ තදාරමමණං. හුතො විපවචති, කථා?, යථා හි වණ්ණසොනෙ තිරියං නාවාය ගව්ජනතියා උදකං ඡිජ්ඣා ථොකං ණනං නාවා අනුබ්බිතො යථාසොතමෙව ගව්ජනි, එවමෙව ඡසු ආරෙසු බලවාරමමණේ පලොභයමානො ආපාඨ ගතෙ ජවනං ජවති, තසම් ජවිතෙ භවඛගස්ස වාරෙ, ඉදං පන විතතං භවඛගස්ස වාරං අදනා ජවනෙන ගතිතාරමමණං ගහෙතො එකා ද්‍රෝ විතතවාරෙ පවතතිවා භවඛගමෙව ඕතරති, ගවකකිකි නදිං තරනෙන පි එවමෙව උපමා විත්ථාරෙතබ්බා. එවමෙසා යං ජවනෙන ගතිතාරමමණං තස්සෙව ගතිතත්තා තදාරමමණං නාම හුතො විපවචති, දුතියා පන පඤ්චසු ණනෙසු විපවචති, කථා?, මනුස්සලොකෙ තාව ජවකි ජවබබ්බර ජවජල ජවමුමග්ගක උභතොබ්සඤ්ඤාක නපුංසකානං පටිසක්ඛගහණකාලෙ පටිසක්ඛි හුතො විපවචති, පටිසක්ඛියා විතිවත්තාය යාවතායුතං භවඛගං හුතො විපවචති, ඉට්ඨමජ්ඣත්තෙ පඤ්චාරමමණවිපියා සන්තීරණං හුතො [විපවචති] බලවාරමමණේ ඡසු ආරෙසු¹ තදාරමමණං [හුතො] මරණකාලෙ වුති හුතො ති ඉමෙසු පඤ්චසු ණනෙසු විපවචති ති.

මනොවිඤ්ඤාණධාතුදවසං නිට්ඨිනං.

ඉදති අට්ඨමහාවිපාකවිත්තානි දස්සෙතුං පුන කතමෙ බමමා අබ්‍යාකතා? ති ආදි ආරද්ධං, තත් පාලියං නයමත්තං දස්සෙතො සබ්බ වාර සබ්බිත්තා, තෙසං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. යො පනෙත් විසෙසො, තං දස්සෙතුං අලොභො අබ්‍යාකතමුලනති ආදි වුත්තං. යට්ඨි න වුත්තං තං එවං වෙදිතබ්බං, යො හි කාමාවචර කුසලෙසු කම්මආර කම්මපථ පුඤ්ඤකිරියවක්ඛුහෙදො වුත්තො?, සො ඉධ නත්ති, කසමා?, අවිඤ්ඤාතතිජනකතො අවිපාකබමමතො තථා

අප්පච්ඡන්තො ව. යා පි තා යෙවාපනනෙසු කරුණාමුදිතා වුත්තා, තා සත්තාරමමණත්තා විපාකෙසු න සන්ති, එකන්තපරිත්තාරමමණාති හි කාමාවචරවිපාකාති, න කෙවලෙසු කරුණාමුදිතාවිරුද්ධියො පෙත්ත න සන්ති. පසුදු සික්ඛාපදාති කුසලානෙවාති හි වුත්තා, අසඬාර සසඬාර විධානෙසුදුත් කුසලනො වෙව පච්චයනෙදහො ව වෙදිතබ්බං. අසඬාරිකස්ස හි කුසලස්ස අසඬාරිකමෙව විපාකං, සසඬාරිකස්ස සසඬාරිකං. බලවපච්චයෙති ව උපපන්නං අසඬාරිකං, ඉතරෙති ඉතරං. භිතාදිහෙදෙ පි හි ඉමාති භිතමණ්ඩිමපණ්ණොති ඡන්දදිති අතිපච්චාදිතත්තා භිතමණ්ඩිමපණ්ණොති නාම න ගොතති, භිතස්ස පන කුසලස්ස විපාකං හිතං, මණ්ඩිමස්ස මණ්ඩිමං, පණ්ණස්ස පණ්ණං. අධි පතීනො පෙත්ත න සන්ති, කසමා? ඡන්දදිති ධුරං කසමා අනුප්පාදෙ තබ්බතො. සෙසං සබ්බං අට්ඨස්ස කුසලෙසු වුත්තසද්ධිමෙව.

ඉද්දති ඉමෙසං අට්ඨන්තං මහාවිපාකවිත්තානං විපච්චනට්ඨානං වෙදිතබ්බං. එතාති හි වතුසු ණනෙසු විපච්චනති පරිසන්ධියං නවරෙග වුත්තියං තදුරමමණෙ ති, කථං? මනුස්සෙසු භාව කාමාවචරදෙවෙසු ව පුඤ්ඤවන්තානං දුග්ගෙකුකතිහෙතුකානං පරිසන්ධිග්ගහණකාලෙ පරි සන්ධි හුත්වා විපච්චනති. පරිසන්ධියා විනිවත්තාය පවත්තෙත සට්ඨිමපි අසිතිමපි වස්සාති අසඬෙය්මපි ආයුකාලං නවරෙග හුත්වා බලවා රමමණෙ ඡස්ස ආරෙස්ස තදුරමමණං හුත්වා මරණකාලෙ වුති හුත්වා ති එවං වතුසු ණනෙසු විපච්චනති, තත් සබ්බං පි සබ්බඤ්ඤබොධිසත්තා [පච්චිම] පරිසන්ධිග්ගහණෙ පඨමෙන සොමනස්සසගගතතිහෙතුක අසඬාරිකමහාවිපාකවිත්තෙත පරිසන්ධි ගණන්තති, තං පන මෙත්තා පුබ්බසාගභිත්තස්ස විපාකං ගොති තෙන දිත්තාය පරිසන්ධියා අසකෙයිසං ආයු, කාලවසෙන පුන පරිණමති. මහාසීවරෙත්තෙරෙ පනාහ: සොමනස්සසගගතො උපෙක්ඛාසගගතං බලවතරං, තෙන පරිසන්ධි ගණන්තති, තෙන ගතිතපරිසන්ධියා හි මහස්සාසයා ගොතති, දිබ්බෙසු පි ආරමමණෙසු උබ්බිලාවිනො¹ න ගොතති, තිපිටකවුළුනාග තේරුදයො විශාති. අට්ඨනට්ඨායං පන අඤං ථේරස්ස මනොරථො තත්ථ එතන්ති පරිකම්පිත්වා සබ්බඤ්ඤබොධිසත්තානං හිතුපවායෙ බලවා ගොති, තස්මා මෙත්තාපුබ්බසාගමාවචරකුසලවිපාකසොමනස්ස සගගතතිහෙතුකඅඬාරිකවිත්තෙත පරිසන්ධි ගණන්තති ති වුත්තං.

ඉද්දති විපාකුඬාරකථාය මාතීකා ධර්මෙතබ්බා, තිපිටකවුළු නාගතේරෙ [තාව] ආහ:- “එකාය කුසලවෙත්තාය සොළස විපාක විත්තාති උපපජ්ජන්ති, එතේව ආදසකමණො පි අගෙතුකට්ඨ කමපි”ති. මොරවාපිවාසී මහාදත්තතේරෙ පනාහ:- “එකාය කුසල වෙත්තාය ආදස විපාකවිත්තාති උපපජ්ජන්ති, එතේව දසක මණො පි අගෙතුකට්ඨකමපි”ති. තිපිටකමහාධම්මරක්ඛිතතේරෙ ආහ:- “එකාය කුසලවෙත්තාය දස විපාකවිත්තාති උපපජ්ජන්ති,

එතෙව අහෙතුකට්ඨක”නති. ඉමසමිං ආනෙ සානෙතතපඤ්ඤං නාම ගණනිංසු, සානෙතෙ නිර උපාසකා සාලායං නිසීදිත්වා කිං නුඛො එකාය වෙනනාය කමෙම ආයුතිතෙ එකා පටිසක්ඛි හොති? උදුහු නානා? ති පඤ්ඤං නාම සමුට්ඨාපෙත්වා නිවෙස්තුං අසකෙකානතා ආති ධම්මිකත්තෙර උපසංඝමිත්වා පුච්ඡංසු, ථෙර “යථා එකස්මා අමබ්චිතා එකො ව අභිකුරු තික්කමති, එවං එකා ව පටිසක්ඛි හොති”ති සඤ්ඤා පෙසුං. අථෙතදිවසං කිං නුඛො නානාවෙනනාති කමෙම ආයුතිතෙ පටිසක්ඛියො නානාහොනති¹? උදුහු එකා?ති පඤ්ඤං සමුට්ඨාපෙත්වා නිවෙස්තුං අසකෙකානතා ථෙරෙ පුච්ඡංසු, ථෙර “යථා බහුසු අමබ් ඛිජෙසු රෙථිතෙසු බහු අභිකුරු තික්කමනති, එවං බහුකා ව පටි සක්ඛියො හොනති”ති සඤ්ඤාපෙසුං.²

අපරම්පි ඉමසමිං ආනෙ උස්සදක්ඛිත්තනං නාම ගතිතං, ඉමෙසං හි සත්තානං ලොහො පි උස්සනො හොති දෙසො පි මොහො පි අලො හො පි අදෙසො පි අමොහො පි. නං පනෙතං තෙසං උස්සනතභාවං කො තියාමෙති?ති, පුබ්බහෙතු තියාමෙති. කම්මායුහනකකිණේ යෙව නාතත්තං හොති, කථං?, යස්ස හි කම්මායුහනකකිණේ ලොහො ව බලවා හොති, අලොහො මනෙ, අදෙසාමොහා බලවනො, දෙස මොහා මනෙ, තස්ස මනෙ අලොහො ලොහං පරියාදායං න සකෙකාති, අදෙසාමොහා පන බලවනො දෙසමොහෙ පරියාදායං සකෙකානති; තස්මා සො තෙන යාමෙත දිනපටිපටියෙහි තිබ්බතො පුද්ධො හොති සුඛසීලො අකෙකාධනො, පඤ්ඤවා [පන හොති] චර්ජපම ඤ්ඤො ති.

යස්ස පන කම්මායුහනකකිණේ ලොහදෙසා බලවනො හොනති අලොහාදෙසා මනෙ, අමොහො බලවා මොහො මනෙ, සො පුරිමනයෙ තෙව පුද්ධො වෙව හොති දුට්ඨො ව, පඤ්ඤවා පන හොති චර්ජපම ඤ්ඤො, දත්තාභයත්තෙරෙ පිය. යස්ස පන කම්මායුහනකකිණේ ලොහාදෙසමොහා බලවනො හොනති ඉතරෙ මනෙ, සො පුරිමනයෙ තෙව පුද්ධො වෙව හොති දුක්ඛො³ ව, [සුඛ] සීලකො පන හොති අකෙකාධනො.

තථා යස්ස කම්මායුහනකකිණේ තයො පි ලොහදෙසමොහා බලවනො හොනති, අලොහාදයො මනෙ, සො පුරිමනයෙතෙව පුද්ධො වෙව හොති දුට්ඨො ව මුලේනා ව. යස්ස පන කම්මායුහනකකිණේ අලොහදෙසමොහා බලවනො හොනති ඉතරෙ මනෙ, සො පුරිමනයෙ තෙව අප්පකිලෙසො හොති දිබ්බාරමග්ගමපි⁴ දිස්වා තිච්චලො, දුට්ඨො පන හොති දක්ඛිපඤ්ඤා වාති.

යස්ස පන කම්මායුහනකකිණේ අලොහාදෙසමොහා බලවනො හොනති, ඉතරෙ මනෙ, සො පුරිමනයෙතෙව අපුද්ධො වෙව හොති

1-2, 3, 4 පටිසක්ඛි නානාහොති

2-4 පඤ්ඤාපෙසුං.

[] 2, 3, 4 තත්ථි

3-4 දුට්ඨො ව මුලේනා

4-5 තිබ්බාණාරමග්ගමපි

[සුම] සීලකො ව දකො පන හොති, තපා යස්ස කම්මායුහනකකිණේ අලොහදොසාමොඝා බලවනොතො හොනති ඉතරෙ මජ්ඣ, සො පුරිම නයෙනෙව අපුරොධො වෙව හොති පඤ්ඤවා ව, දුට්ඨො ව පන හොති කොධනො.

යස්ස පන කම්මායුහනකකිණේ නයො පි අලොහාදයො බල වනොතො හොනති, ලොහාදයො මජ්ඣ, සො මහාසඬ්ඤා රක්ඛිතතේරෙ විය අපුරොධො අදුට්ඨො පඤ්ඤවා ව හොති ති.

අපරමපි ඉමයමිං ණානෙ හෙතුකීතනනං නාම ගතිතං. [තිහෙතුක කම්මං හි] තිහෙතුකමපි දුහෙතුකමපි අහෙතුකමපි විපාකං දෙති. දුහෙතුකකම්මං තිහෙතුකං විපාකං න දෙති, ඉතරං දෙති, තිහෙතුක කමෙතන පටිසංඝි තිහෙතුකා පි හොති දුහෙතුකා පි, අහෙතුකා න හොති. දුහෙතුකෙන දුහෙතුකා පි හොති අහෙතුකා පි, තිහෙතුකා න හොති. අසඬ්ඤා රිකං අසඬ්ඤා රිකමපි සසඬ්ඤා රිකමපි විපාකං දෙති. සසඬ්ඤා රිකං සසඬ්ඤා රිකමපි අසඬ්ඤා රිකමපි විපාකං දෙති.

ආරම්මණෙන වෙදනා පරිවර්තනතබ්බා ජවනෙන තදුරම්මණං තියාමෙතබ්බං, ඉද්දති තස්ස තස්ස ථෙරස්ස වාදෙ සොළසමඝාදයො වෙදිතබ්බා පස්මනාමාවචරකුසලසදිසෙන හි පස්මමහාවිපාක විනෙතන ගතිතපටිසංඝිකස්ස ගබ්භාවාසනො නිකම්භිනා සංවරසං වරෙ පට්ඨපෙතුං සමත්භාවං උපගතස්ස වකුඤ්ඤාරයමිං ඉට්ඨාරම්මණේ අපාථගතෙ කිරියමනොධාතුයා භවඝෙග අනාවට්ටිනෙ යෙව අතීතඤ මනආරම්මණානං පමාණං නච්ඡි, කයමා එවා හොති? ආරම්මණ දුබ්බලතාය, අයං නාව එනො මොඝවායෙ.

සවෙ පන භවඝගං ආවට්ටෙති, කිරියමනොධාතුයා භවඝෙග ආවට්ටිනෙ වොත්ථපනං අපාපෙත්වා ව අනතර වකුඤ්ඤාදිණේ වා සමපට්ඨන්තෙ වා සන්තරිණේ වා ණානා නිවහනියස්සති ති නෙතං ණානං විජ්ජති, වොත්ථපනෙ¹ පන ණානා එකං වා දො වා විතතාති පවත්තනති, තතො ආසෙවනං ලභීත්වා ජවනට්ඨානෙ ණානා පුන භවඝගං ඔතරති. ඉදමපි ආරම්මණදුබ්බලතාය එව හොති. අයං පන² වායෙ දිට්ඨා විය මෙ සුතං විය මෙ ති ආදීති වදනකාලෙ ලබති, අයමපි දුතියො මොඝවායෙ.

අපරස්ස කිරියමනොධාතුයා භවඝෙග ආවට්ටිනෙ විටිචිතතාති උපපජ්ජනති, ජවනං ජවති, ජවනපරියොසානෙ පන තදුරම්මණස්ස වායෙ. තස්මි අනුප්පන්නෙ යෙව භවඝගං ඔතරති, තත්තායං උපමා:- ඝටා හි තදියා ආවරණං බන්ධිත්වා මහාමාතිකාතිමුඛෙ උදකෙ කතෙ උදකං ගතත්වා උහොසු නිරෙසු කෙදරෙ පුරෙත්වා අතීරෙකං කකකටක මඤ්ඤාදීහි පලායිත්වා පුන නදිං යෙව ඔතරති. එවමෙතං³ දට්ඨබ්බං,

. [] 4. කච්ඡි 1-5 වොත්ථපනවසෙන 2-4 අයමපි න 3-2. 3. 4 එවමෙව.

එක් හි නදියං උදකප්පවත්තකාලො විය භවඛග්ඵි[ප්පවත්තකාලො,] ආවරණබ්බිකකාලො විය කිරියමනොධාතුය භවඛගස්ස ආවට්ඨකාලො. මහාමාතීකාය උදකප්පවත්තකාලො විය ටීඨි විත්තප්පවත්ති, උභොසු තීරෙසු කෙදුරපුරණං විය ජවනං, කක්කට්ඨ මය්‍යාදිති පලාසිත්වා පුන උදකස්ස නදිඔතරණං විය ජවනස්ස¹ ජවිත්වා හදුරමමණෙ අනුප්පතෙය්‍ය යෙව් පුන භවඛෙතාරණං, එවං භවඛං ඔතරණවිත්තානමපි ගණනපථො [නාම] තත්ථි. ඉදමපි ආරමමණ දුබ්බලතාය එව හොති, අයං තතියො මොඝවාරො.

සවෙ පන බලවාරම්මණං ආපාටගතං ගොති, කිරියමනොධාතුයා හවභෙග ආවට්ඨිතෙ චක්කුවික්ඛුඤ්ඤාදිති උපපජ්ජනති, ජවනට්ඨානෙ පන පඨමකාමාවචරකුසලවිතතං ජවනං හුත්වා ඡ සත්ත වාරෙ ජවිත්වා තදුරම්මණස්ස වාරං දෙති, තදුරම්මණං පතිට්ඨගමානං තංසද්ධිසමෙව මහාවිපාකවිතතං පතිට්ඨාති, ඉදං ද්වේ නාමාති ලහති පටිසංකිච්චතා සද්ධිසත්තා මූලගවඬිගනති ව යං ජවනොන ගතිතං ආරම්මණං තස්ස ගතිතත්තා තදුරම්මණනති ව; ඉමස්මිං යානෙ චක්කුවික්ඛුඤ්ඤාණං සම්පට්ඨජනං සන්තිර්ණං තදුරම්මණනති වතාරි විපාකවිතතාති ගණනුපගාති ගොනති.

සඳු පන දුතියකුසලවිතතං ජවනං හොති, තද්ද තංසද්දිසං දුතිය විපාකවිතතමෙව තද්දරමෙණං සුඛාං පතිට්ඨාති². ඉදමපි ද්වේ නාමාති ලහති, පටිසංඝිවිතෙනන අසද්දසත්තා ආගන්තුකභවමිසනනි ච පුරිම නයෙනෙව තද්දරමෙණනනි ච; ඉමිනා සද්ධිං පුරිමාති වග්ගාරි පසද්ධිං හොනති.

යද පත තනියකුසලවිතනං ජවනං ගොති, [තද] තංසදිසං තනිය විපාකවිතනං තදරමමණං හුක්වා පටියාති, ඉදමපි වුභතනසෙතෙව ආගතකුකභවමිතං තදරමමණනති දෝ නාමාති උභති, ඉමිතා සද්ධිං පුරිමාති පඤ්ඤා ඡ ගොනති.

ශ්‍රී ලංකා විද්‍යාත්මක පර්යේෂණ ජනරජය, [නගරය] නාමයෙන්
විද්‍යාත්මක පර්යේෂණයන් සඳහා පවත්වාගෙන යාමට, ඉදිරිපත් වන
නව ආගන්තුක පර්යේෂණයන් සඳහා පවත්වාගෙන යාමට, ඉදිරිපත්
වන පර්යේෂණයන් සඳහා පවත්වාගෙන යාමට, ඉදිරිපත් වන

යද පන යසීං දොරේ ඉට්ටමැකිකකාරමමණං. ආපාට්මගව්නි,
තත්තාපි වුත්තනසෙනෙව තයො මොසවාර ලබිනනි. යසමා පන ආරම
ණෙන වෙදනා පරිවතනි තසමා තත් උපෙකබ්සගනං සනාරිණං
වතුනං උපෙකබ්සගනමහාකුසලජවිනානං පරියොසානෙ වතනාරි
උපෙකබ්සගනමහාපිපාකවිත්තනෙව තදරමණභාවෙන පතිට්ඨ
ගනති. භාති පි වුත්තනසෙනෙව ආගනකුසාවසිං තදරමණනි

[] 2, 3, 4 ବାଣୀ 1-5 ଚଳନ. 2-5 ଚଳନବାଣୀ [] 2, 3, 4 ବାଣୀ
[] 2, 3, 4 ବାଣୀ [] 2, 3, 4 ବାଣୀ

දෙවනානි ලභනති. පිටිභවඛයානිති පි චුච්චනති එව. ඉති ඉමානි පඤ්ච පුරිමෙහි සත්‍යානි සද්ධිං ආදස හොනති. එවං චක්ඛුආරෙ ආදස සොතආරුදීපු [ආදස] ආදසා නි සමසට්ඨි හොනති. එවං එකාය වෙතනාය කමෙම ආයුගිතො සමසට්ඨි විපාකවිත්තානි උපපජ්ජති. අගනිතග්ගණෙන පන චක්ඛුආරෙ ආදස සොතසාණ ජිව්‍යාකායවිඤ්ඤාණාදීනි වත්තාරි නි සොළස හොනති.

ඉමයමිං ආනෙ අමොපමං නාම ගණනිංසු:- එකො කිර පුරිසො එලිතඛිරුකඩමුලෙ සසිසං පාරුපිච්චා නිපනො නිද්දයති, අපේකා අමපකකං වණටො මුඤ්චිතා හස්ස කණණසකලිං පුඤ්ඤමානං විය ධනදි¹ භුගිං පති, සො තස්ස සද්දෙන පබුද්ධිතා උමමිලෙචා ඔලොකෙසි, තතො හත්ථං පසාරෙතා එලං ගහෙතා මද්දිතා උපසිඛිසිතා පරිභුඤ්ජි. තත්ථ තස්ස පුරිසස්ස අමරුකඩමුලෙ නිද්දයනකාලො විය භවඛග සමමිති² කාලො, අමපකකස්ස වණටො මුඤ්චිතා කණණ සකලිං පුඤ්ඤිතා පහනකාලො විය ආරමමණස්ස පසාදසට්ඨන කාලො, තෙන සද්දෙන පබුද්ධිකාලො විය [කිරිය] මනොධාතුයා භවඛගස්ස ආවට්ඨනකාලො. උමමිලෙචා ඔලොකිතකාලො විය චක්ඛු විඤ්ඤාණස්ස දස්සනකිවචසාධනකාලො, හත්ථං පසාරෙතා ගතිත කාලො විය විපාකමනොධාතුයා ආරමමණස්ස සමපට්ඨිත³ කාලො, ගහෙතා මද්දිතකාලො විය විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණස්ස සන්තීරණකාලො, උපසිඛිසිතකාලො විය කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණස්ස වචන්දාපිතකාලො, පරිභුතකාලො විය ජවනස්ස ආරමමණරසං අනුභවිතකාලො. අයං උපමා කිං දීපෙති? ආරමමණස්ස පසාදසට්ඨනමෙව කිවං, තෙන පසාදෙ සට්ඨතො කිරියමනො ධාතුයා භවඛගාවට්ඨනමෙව, චක්ඛු විඤ්ඤාණස්ස දස්සනමත්තකමෙව, විපාකමනොධාතුයා ආරමමණසමපට්ඨිතමත්තකමෙව, විපාකමනො විඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණසන්තීරණමත්තකමෙව, කිරියමනො විඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණවචන්දාපිතමත්තකමෙව කිවං, එකතෙන පන ආරමමණරසං ජවනමෙව අනුභවති ති දීපෙති

එත්ථ ච තිං භවඛගං නාම හොගි,⁴ තිං ආවජ්ජනං නාම, තිං දස්සනං නාම, තිං සමපට්ඨිතං නාම, තිං සන්තීරණං නාම, තිං වොත්ථපනං නාම, තිං ජවනං නාම හොගි ති සොචි කත්තා වා කාරෙතා වා තජී.

ඉමයමිං පන ආනෙ පඤ්චවිධං නියාමං නාම ගණනිංසු බිජ්ජනියාමං උතුනියාමං කමමනියාමං ධම්මනියාමං විත්තනියාමනති, තත්ථ කුලත්ථ ගච්ඡස්ස උත්තරග්ගහාවො දක්ඛණවල්ලියා දක්ඛණතො රුකඩපරිහරණං සුරියාවට්ඨප්පජානං සුරියාභිමුඛහාවො මාලුමාලකය රුකකාභිමුඛගමනං නාලිකොරස්ස මත්තෙ ජිද්දසමගාවො ති. තෙසං තෙසං

[] 2, 3, 4 තජී

1-4 වන්ති

5 ධන්ති

2-5 භවඛගස්ස

4-2, 5 හොගි

3-4, 5 සමපට්ඨිත

[] 8 තජී

බීජානං තංතංසදිසඵලදානං බීජනීයාමො නාම. තස්මිං තස්මිං සමයෙ තෙසං තෙසං රුක්ඛානං එකපසගාරෙනෙව පුපථ ඵල සලලවග්ගගණං උතුතීයාමො නාම. තිගෙතුකකමමං [තිගෙතුක] දුගෙතුක [අගෙතුක] විපාකං දෙති, දුගෙතුකකමමං දුගෙතුකාගෙතුකවිපාකං දෙති, තිගෙතුකං න දෙති තී එවං තස්ස තස්ස කමමස්ස තංතං [සදිස] විපාක දානමෙව කාමමතීයාමො නාම. අපරෙ පි කමමසරික්ඛකවිපාකවසෙ නෙව කාමමතීයාමො ගොති,

තස්ස දිපනප්ඵදං වජ්ඣං කපේනත්ති:- සමමාසමුද්ධිකාලෙ සාවච්ඡියං ආරගාමො ක්කාසි, තතො පජ්ජිතං තිණ්ණකර්මං උට්ඨතිත්තං ආකාසෙත ගච්ඡන්තො කාකස්ස ගිව්ඨ පටිමුඤ්චි, සො විරවන්තො භූමියං පතින්තා කාලමකාසි. මහාසමුද්දෙ පි එකා නාවා තිච්චලා අට්ඨාසි. ගෙට්ඨා කෙනවි තීරුධ්මිභාවං අපස්සන්තා කාලකණ්ණිසලාකං ධාරසිංසු¹, සා නාවිකස්සෙ ව උපාසිකාය ගතේ පති, තතො එකිස්සා කාරණං මා සබ්බෙ තස්සන්තා උදකෙ නං බිපාමා ති ආගංසු. නාවිකො න සකස්සාමි එතං උදකෙ උපට්ඨිවමානං පස්සිතුන්ති වාලිකාසටං ගිව්ඨ බක්ඛාපෙත්වා බිපාපෙසි. තඛිණ්ණෙසුදෙව නාවා භීතතසරෙ විග්ගතික්ඛන්තා ති.

එකො තිකුක්ඛ ලෙණෙ වසති, මහන්තං පබ්බතකුටං පතින්තා ආරං පිදති, තං සත්තමෙ දිවසෙ සයමෙව අපගතං. සමමාසමුද්ධිකාලෙ තවතෙ තිසිදිත්වා බමමං කපේනත්තස්ස ඉමාති තිණ්ණි වජ්ඣති එකපස ගාරෙනෙව ආරෙවෙසුං, සත්ථා න එතං අඤ්ඤාති කතං, තෙති කත කාමමමෙව තන්ති අතීතං ආගරිත්වා දස්සෙන්නො ආග. කාතො පුරි මත්තභාවෙ මනුස්සො හුත්වා එකං දුට්ඨගොණං දමෙතුං අසකෙකා නොගා ගිව්ඨ පලාලවෙණිං බන්ධිත්වා අග්ගිං අදසි², ගොණො තෙනෙව මතො, ඉදුති තං කමමං එතස්ස ආකාසෙත ගච්ඡන්තො පි ත මුඤ්චිතුං අදසි. සා පි ඉති පුරිමත්තභාවෙ එකා ඉති යෙව, එකො කුකකුරෙ තාය පරිවිතො හුත්වා අරඤ්ඤං ගච්ඡන්තියා සද්ධිං ගච්ඡති සද්ධිමෙව ගච්ඡති, මනුස්සා තික්ඛන්නො [ඉදුති] අමානං සුතබලදුග්ගො ති උපපණ්ණිකති, සා තෙන අට්ඨියමානා කුකකුරං තිවාරෙතුං අස කෙකාන්ති වාලිකාසටං ගිව්ඨ බන්ධිත්වා උදකෙ බිපි, තං කමමං තස්සා සමුද්දමණෙක මුඤ්චිතුං නාදසි. සො පි තිකුක්ඛ පුරිමත්තභාවෙ ගොපා ලකො හුත්වා බිලං පට්ඨාය ගොධාය සාබාගඛගමුට්ඨියා ආරං එකෙසි, සො සත්තමෙ දිවසෙ සයං ආගන්ත්වා විවරි, ගොධා කමප මානා තික්ඛමි, කරුණාය තං න මාරෙසි, තං කමමං තස්ස පබ්බ තන්තරං පටිසිත්වා තිසිත්තස්ස මුඤ්චිතුං නාදසි, ඉමාති තිණ්ණි වජ්ඣති සමොධානෙත්වා ඉමං ගාථමාග:-

[] 3 තප්ථි [] 2, 4 තප්ථි [] 2, 3, 4 තප්ථි 1-2, 3 වාරෙසිංසු
2-1 දපෙසි [] 1, 2, 3, 4 තප්ථි 4, 5 වාරෙසු.

න අත්තලිකෙව න සමුද්දමජෙව
න පබ්බතානං විවරං පවිසං,
න විජ්ජනෙ සො ජගතිපපදෙසො
යත්ථධිතො මුඤ්ඤෙය්‍ය පාපකම්මාති.

අයමපි කම්මතියාමො යෙව නාම.

අඤ්ඤාති පි එවරුපාති වජ්ඣති කථෙතබ්බාති. බොධිසත්තානං පන පටිසන්ධිග්ගහණේ මාතුකුච්ඡිතො තිකකම්මේණ අතිසලොඛායං නාමාගතස්ස ධර්මවක්කප්පවතතනෙ ආයුසඛාරයස්ස ඔස්සජ්ජනෙ පරි නිබ්බාණේ ව දසසහස්සවක්කවාලිකම්පනං ධර්මතියාමො නාම. ආරම්භේන පන පසාදේ සට්ඨිතෙ තිං ආවජ්ජනං නාම හොගි¹=පෙ=තිං. ජවනං නාම හොගි ති කොපි කතතා වා කාරෙතා වා භාගි, [අත්තනො] අත්තනො පන ධර්මතාය එව ආරම්භේන පසාදස්ස සට්ඨිතකාලතො පට්ඨාය නිරියමනොධාතුට්ඨිතං භවඛං ආවට්ටෙති. වක්ඛවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං සාධෙති, විපාකමනොධාතු [සමපට්චන්දනකිච්චං සාධෙති, විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු] සන්තිරණකිච්චං සාධෙති, නිරියමනො විඤ්ඤාණධාතු වොත්ථපනකිච්චං සාධෙති, ජවනං ආරම්භණරසං අනුභව ති ති අයං විතතතියාමො නාම. අයං ඉධ අධිපෙපනො.

සසඛාරිකතීහෙතුකකුසලෙනාපි උපෙක්ඛාසග්ගනඅසඛාරික සසඛාරිකකුසලවිතෙතති පි කම්මෙ ආයුතිතෙ තංසදිසවිපාකවිතෙතති දිනතාය පටිසන්ධියා එසෙව නයො. උපෙක්ඛාසග්ගනඤ්ඤායෙ පන පඨමං ඉට්ඨමජ්ඣිතතාරමභවසෙන පවතති. දස්සෙතො පච්ඡා ඉට්ඨාරමභව වසෙන දස්සෙතබ්බා. එවමපි එකෙකස්මිං ආරෙ ආදස ආදස හුතො සමසට්ඨි හොනති, අගතිහග්ගහණේන සොළස විපාකවිතතාති උප්පජ්ජති.

ඉමස්මිං ආනෙ පඤ්ච නාළි²යනොපමං නාම ගණිතංසු, උච්ඡ්‍ර පිලුකසමයෙ කීර එකස්මා ගාමා එකාදස යන්තවාහනා තිකකම්මිනා එකං උච්ඡ්‍රවාටං දිස්වා තස්ස පරිපක්කභාවං ඤාතො උච්ඡ්‍රසාමිකං උපසඤ්ඤාමිනා යන්තවාහා මයනති ආරෙවෙසුං, සො අභං භූලෙන යෙව පරියෙසාමිති³ උච්ඡ්‍රසාලං [තෙ] ගහෙතො අගමාසි, තෙ තත් නාළියන්තං යොජේතො⁴ මයං එකාදස ජනා අපරමපි එකං ලඤ්ඤං වට්ටති, වෙතතෙත ගණනපාති ආභංසු; උච්ඡ්‍රසාමිකො අගමෙව සහායො භවිස්සාමි ති උච්ඡ්‍රනං සාලං පූර්වෙතො තෙසං සහායො අහොසි. තෙ [අත්තනො] අත්තනො කිව්වාති කතො එංණිතපාවකෙ තෙව⁵ උච්ඡ්‍රරසෙ පකෙක ගුලිබකිකෙත බද්ධො උච්ඡ්‍රසාමිකෙත කුලසිතො භාගෙසු දිනෙතසු අත්තනො අත්තනො ගාගං ආදාය

1-5 හොගි	[] 1-5 තෙව	[] 1. 2. 3. 4 තෙව
2 5 උච්ඡ්‍රනාළි	3-5 පරියෙසස්සාමිති	[] 1. 2. 3. 4 තෙව
4-5 ගජේජනො	[] 5 තෙව	5-5 එංණිතපාවකෙතෙව

උච්ඡ්ඝාලං සාමිකස්ස පටිච්ඡාදෙත්වා¹ එතෙනෙව උපායෙන අපරස්ස පි
වතුස් සාලාස්ස කමමිං කත්වා පකකමිංසු. තත්ථ පඤ්චයන්තසාලා විය
පඤ්චපසාදා දට්ඨබ්බා, පඤ්ච උච්ඡ්චාටා විය පඤ්ච ආරමමණාති,
එකාදස් වරණ²යන්තවාහා විය එකාදස් විපාකවිත්තාති; පඤ්ච උච්ඡ්
සාලාසාමිනො විය පඤ්ච විඤ්ඤණාති, පඨමකසාලායං සාමිකෙන
සද්ධිං ආදස්සන්තං ජනානං එකතො ව හුත්වා කතකමමානං භාග
ගහණකාලො විය එකාදස්සන්තං විපාකවිත්තානං වක්ඛුට්ඨඤ්ඤණෙන
සද්ධිං එකතො හුත්වා වක්ඛුආරෙ රුපාරමමණෙ සකසකකිච්චකරණ
කාලො, සාලාසාමිකස්ස සාලාය සමපට්චර්තන³කාලො විය වක්ඛුට්ඨඤ්ඤ
ණස්ස ආරසඬකනතිඅකරණං, දුතියතතියවතුත්ථපඤ්චමසාලාය ආද
ස්සන්තං එකතො හුත්වා කතකමමානං භාගගහණකාලො විය එකා
දස්සන්තං විපාකවිත්තානං කායවිඤ්ඤණෙන සද්ධිං එකතො හුත්වා
කායආරෙ ථොට්ඨබ්බාරමමණෙ සකසකකිච්චකරණකාලො, සාලා
සාමිකස්ස සාලාය සමපට්චර්තන³කාලො විය කායවිඤ්ඤණස්ස ආර
සඬකනතිඅකරණං වෙදිතබ්බං. එත්තාවතා තිහෙතුකකමෙමන පටිසක්ඛි
තිහෙතුකා හොතී ති වාරෙ කට්ඨො, යා පන තෙන දුහෙතුකපටිසක්ඛි
හොති, සා පටිච්ඡන්තා ව හුත්වා ගතා.

ඉදං ති දුහෙතුකකමෙමන දුහෙතුකපටිසක්ඛි හොතී ති⁴ වාරෙ කථෙ
තබ්බො. දුහෙතුකෙන⁵ ති සොමනස්සසහගතඅසඬාරික⁶ විතෙත්තන
කමෙම ආයුගිත්තෙ තංසදිසෙනෙව දුහෙතුකවිපාකවිතෙත්තන ගතිත
පටිසක්ඛිකස්ස චුත්තනයෙනෙව වක්ඛුආරෙ ඉට්ඨාරමමණෙ ආපාඨ
ගතෙ තයො මොසවාර. දුහෙතුකසොමනස්සසහගතඅසඬාරික⁶
ජවනාවසානෙ තංසදිසමෙව මූලභවඬගසඬාරිකානං තදුරමමණං සසඬාරි
කජවනාවසානෙ තංසදිසමෙව ආගන්තුකභවඬගසඬාරිකානං තදුරමම
ණං ඉට්ඨමජ්ඣිත්තාරමමණෙ දවින්නං උපෙක්ඛාසහගතජවනානං අව
සානෙ තාදිසානෙව ඤෙ තදුරමමණාති උපපජ්ජන්ති, ඉධ එකෙකස්මිං
ආරෙ අට්ඨ අට්ඨ කත්වා සමවත්තාලීස විත්තාති, අගතිතග්ගහණෙන
පන වක්ඛුආරෙ අට්ඨ සොතඤ්ඤාණජවතාකායවිඤ්ඤණාති වත්තාරී ති
ආදස් හොන්ති. එවං එකාය වෙනතාය කමෙම ආයුගිත්තෙ ආදස්
විපාකවිත්තාති උපපජ්ජන්ති. අමොපමපඤ්චතියාමකථා පාකතිකා
එව, දුහෙතුකසෙසවිත්තත්තයසදිස⁷ විපාකෙන ගතිතපටිසක්ඛිකෙ පි
එසෙව තයො. යන්තවාහොපමාය පනෙත්ථ සත්ත යන්තවාහා, තෙති
හත්ථයනෙන නාම සජ්ජෙන සාලාසාමිකං අට්ඨමං කත්වා චුත්තනයා
නුසාරෙන යොජනා වෙදිතබ්බං. එත්තාවතා දුහෙතුක කමෙමන
දුහෙතුකපටිසක්ඛි හොතී ති වාරෙ කට්ඨො.

1-1, 2 3, 4 පටිච්ඡාදෙත්වා

2-1, 2 3 විමාරණායක

4 විමාරණන

3-5 සමපට්චර්තන

3-1, 2, 4 සමපට්චර්තන

4-5 අහෙතුකා පටිසක්ඛිති

5-2, 3, 4 දුහෙතුකානං.

6-1, 4 සසඬාරික

7-1, 2, 4 විත්තසදිස

8-5 සත්ත

ඉදුනි අග්‍යෙකුකපටිසක්ඛිකථා හොති, වතුනනං හි දුග්‍යෙකුකකුල විහ්‍යානං අසුඤ්ඤානෙක කමෙම ආයුගිතෙ කුසලවිපාකඋපෙකකා සහගතාග්‍යෙකුකමනොවිසුඤ්ඤාණධාතුවිතෙනන ගතිතපටිසක්ඛිකස්ස පටි සක්ඛි කමමසදිසා ති න වත්තබ්බා. කමමං හි දුග්‍යෙකුකං, පටිසක්ඛි අග්‍යෙ කුකා, තස්ස වුද්ධිප්පත්තස්ස වකුඤ්ඤාතොර ඉට්ඨමඤ්ඤාතොරමග්‍යෙ ආපාඨගතෙ පුරිමතයෙතෙව තයො මොසවාර වෙදිතබ්බා. වතුනනං පන දුග්‍යෙකුකකුසලවිහ්‍යානං අසුඤ්ඤාතරජවතස්ස පරියොසානෙ අග්‍යෙ කුකවිත්තං තදුරමග්‍යෙතෙව පටිට්ඨාති, තං මුලභවමං තදුරමග්‍යෙතෙව දො නාමාති ලභති, එවමෙත් වකුඤ්ඤාණං සමපටිච්ඡන්. උපෙකකාසහගතසන්තරණං තදුරමග්‍යෙතෙව උපෙකකාසහගතමෙවාති, තෙසු එකං ගග්‍යෙතො ගණනුපගාති තිණෙව හොනති, ඉට්ඨාරමග්‍යෙතෙව පන සන්තරණමපි තදුරමග්‍යෙතෙව සොමනස්සසහගතමෙව. තෙසු එකං ගග්‍යෙතො පුරිමාති තිණි වත්තාරි හොනති, එවං පඤ්ඤා ආරොපු වත්තාරි වත්තාරි කත්වා එකාය වෙතනාය කමෙම අයුගිතෙ විසති විපාකවිත්තාති උපපජ්ජන්ති වෙදිතබ්බාති. අගතිතග්‍යග්‍යෙතෙව පන වකුඤ්ඤාතොර වත්තාරි සොතසාණජ්ඣාකායවිසුඤ්ඤාතොර වත්තාරි ති අට්ඨි හොනති, ඉදං අග්‍යෙකුකට්ඨිකං නාම, ඉදං මනුස්සලොකෙන ගති තං, වතුසු පන අපායෙසු පවතෙන ලබ්බති, යද හි මහාමොග්‍යලාන තෙරෙ තිරයෙ පදුමං මාපෙත්වා පදුමකණ්ණිකාය නිසින්නො තෙරසි කාතං ධම්මකථං කථෙති,¹ තදු [තෙසං] ථෙරං පස්සන්තානං කුසල විපාකං වකුඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, සද්දං සු ණන්තානං සොතවිසුඤ්ඤාණං, වතුනවතෙ දිවාමිහාරං නිසිදිත්වා ගතස්ස විවරගභිසායනකාලෙ සාණවිසුඤ්ඤාණං, තිරයගතිං නිබ්බාපෙත්වා දෙවං වස්සාපෙත්වා පානිය දුතකාලෙ ජීව්‍යාවිසුඤ්ඤාණං, මතුමතුද්වාරාසමුට්ඨාපනකාලෙ කාය විසුඤ්ඤාණනති එවං වකුඤ්ඤාණාදිති පඤ්ඤා එකං සමපටිච්ඡන්. දො සන්තරණාති ති අග්‍යෙකුකට්ඨිකං ලබ්බති. නාගපුප්පණ්ණවෙමාතික පෙතාතමපි අකුසලෙන පටිසක්ඛි හොති, පවතෙන කුසලං විපච්චති තථා වකුඤ්ඤාතොර මඛිගලහජිඅස්සාදිතං.

අයං තාව [ඉට්ඨ] ඉට්ඨමඤ්ඤාතොරමග්‍යෙසු කුසලජවතවසෙන කථාමග්‍යො, ඉට්ඨාරමග්‍යෙතෙව පන වතුසු සොමනස්සසහගතාකුසල විතෙනසු [ජවිතෙසු]² කුසලවිපාකං සොමනස්සසහගතාග්‍යෙකුකා විත්තං තදුරමග්‍යෙතෙව හොති. ඉට්ඨමඤ්ඤාතොරමග්‍යෙතෙව වතුසු උපෙකකා සහගතලොභසමපුත්තෙසු ජවිතෙසු² කුසලවිපාකං උපෙකකා සහගතාග්‍යෙකුකවිත්තං තදුරමග්‍යෙතෙව හොති.

යං පන ජවතෙන තදුරමග්‍යෙතෙව නිශ්මෙතබ්බනති වුත්තං, තං කුසලං සක්ඛාය වුත්තනති වෙදිතබ්බං. දොමනස්සසහගතජවතානන්තරං තදුරමග්‍යෙතෙව උපපජ්ජමානං කිං උපපජ්ජති? ති, අකුසලවිපාකාග්‍යෙකුක මනොවිසුඤ්ඤාණධාතුවිත්තං උපපජ්ජති.

1-5 කප්පි	[]	1. 5 කප්පි	2-2, 3, 4 ජවතෙසු
[] 5 කප්පි	[]	5 කප්පි	2- 4 ජවතෙසු

ඉදං පන ජවනං කුසලතතාය වා අකුසලතතාය වා කො තියාමෙ ති? ති, ආවජ්ජනඤ්චව වොත්ථපනඤ්ච, ආවජ්ජනෙන හි යොතිසො ආවජ්ජනෙ¹ වොත්ථපනෙන යොතිසො² වචන්දාපිනෙ ජවනං අකුසලං භවිස්සති ති අධ්මානමෙව, ආවජ්ජනෙන අයොතිසො ආවජ්ජනෙ¹ වොත්ථපනෙන අයොතිසො³ වචන්දාපිනෙ ජවනං කුසලං භවිස්සති ති පි අධ්මානමෙව, උභයෙන උත යොතිසො ආවජ්ජනෙ¹ වචන්දාපි නෙ ව ජවනං කුසලං හොති අයොතිසො අකුසලතති වෙදිතබ්බං. ඉධාරම්මඤ්ඤෙ පන කඬ්ඛිතො උද්ධතස්ස ව තදුරම්මඤ්ඤං නිං හොති? ති, ඉධාරම්මඤ්ඤං කඬ්ඛිතා වා මා වා උද්ධතො වා හොතු මා වා කුසලවිපාකාහෙතුකසොමනස්ස විතතමෙව හදුරම්මඤ්ඤං හොති, ඉධං මජ්ඣිමනිකායාමෙව කුසලවිපාකාහෙතුක උපෙක්ඛාසගතනන්ති, අයං පනෙත්ථ සඤ්චිතො අත්ථිපනො මහාධම්මරතනිතතේරවාදෙ නාම.

සොමනස්සගතනස්මිං හි ජවනෙ ජවිතෙ පඤ්ච තදුරම්මඤ්ඤාති ගවෙසිතබ්බාති, උපෙක්ඛාසගතනස්මිං [ජවනෙ] ජවිතෙ ඡ ගවෙසි තබ්බාති ති, අථ යද්ද සොමනස්සගතනපටිසංකප්පිකස්ස පවතෙන ඤානං නිබ්බතෙනත්වා පමාදෙන පරිනිතජ්ඣානස්ස පඤ්චතධම්මො මෙ තධ්මා ති පච්චවෙකඬ්ඛිතො චිත්තවිසාරවසෙන දෙමනස්සං උපපජ්ජති, තද්ද කිං උපපජ්ජති?, සොමනස්සානන්තරං හි දෙමනස්සං දෙමනස්සා නන්තරඤ්ච සොමනස්සං, පඬ්ඨානෙ පටිසිද්ධං, මහගතධම්මං ආරබ්භ ජවනෙ ජවිතෙ තදුරම්මඤ්ඤපි තතේව පටිසිද්ධනති?, කුසලවිපාකා වා අකුසලවිපාකා වා උපෙක්ඛාසගතනාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු උපපජ්ජති, කිමස්ස ආවජ්ජනන්ති?, [භවඛ්‍යාවජ්ජනන්ති.] භවඛ්‍යා වජ්ජනානං වීය තත්ථස්සා ආවජ්ජනකිවචනති, එතාති තාව අත්තනො නිත්තතතා ව විඤ්ඤානතා ව සමුද්ධර්තතා ව උපපජ්ජනතු, අයං කථං උපපජ්ජති? ති, යථා නිරුධස්ස අනන්තරපච්චයං තෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤායතනං, නිරුධං වුට්ඨහත්තස්ස සමාපතතිවිතනං, අරියමග්ග විතනං, මග්ගානන්තරති එලචිතතාති, එවං අසනෙන පි [ආවජ්ජනෙ] තිත්තවිඤ්ඤාසමුද්ධර්තාවතෙව⁵ උපපජ්ජති, විනා හි ආවජ්ජනෙන විතනං උපපජ්ජති, ආරම්මඤ්ඤෙන පන විනා නුපපජ්ජති ති, අථ කිමස්සාරම්මඤ්ඤන්ති?, රූපාදීසු පරිත්තධම්මෙසු අඤ්ඤාතරං, එතෙසු හි යදෙව තස්මිං සමයෙ ආපාථගතං හොති, තං ආරබ්භ එතං විතනං උපපජ්ජති ති වෙදිතබ්බං, ඉද්දති සඤ්චිතමපි එතෙසං විතතානං පාකට්ඨාවත්ථං අයං පකිණ්ණකතයො වුත්තො:-

1-5 ආවට්ඨිතෙ

2-1, 2, 3, 4 අයොතිසො

4-1 සමුද්ධර්ත

1-1, 3, 5 ආවට්ඨිතෙ

3-1, 2, 3, 4 යොතිසො

3 සමුද්ධර්ත

1-3, 5 ආවට්ඨිතෙ

[] 1, 2, 3, 4 නන්ති

2, 4 සමුද්ධර්ත

5-1, 2, 3 සමුද්ධර්තාවතෙ

4 සමුද්ධර්තාවතෙ

සුත්තං දෙවාරිකො¹ ව ගාමිලො

අපේධා කොළියකෙන² ව,

ජවවකො පිඨසප්පි ව

විසයග්‍යාහො ව උපතිස්සයමත්ථසො ති.

තත් සුත්තනති:- එකො පඤ්චකකටකො පඤ්චසු දිසාසු සුත්තං පසාරෙඤා ජාලං කඤ්ඤා මජ්ඣේ නිපජ්ජති, පඨමදිසාය පසාරිතසුත්තො පාණ්ණො වා පටඬේග්ගන වා මහතිකාය වා පහවෙ තිපන්නධානතො වලිඤා තිකඤ්ඤා සුත්තානුසාරෙන ගන්තො තස්ස යුසං පිවිඤා සුත්ත ආගන්තො තත්ථෙව නිපජ්ජති, දුතියදිසාදිසු පහවකාලෙසු පි ඵවමෙව කෙරෙති. තත් පඤ්චසු දිසාසු පසාරිතසුත්තං විය පඤ්ච පසාදා, මජ්ඣේ නිපන්නමකකටකො විය විත්තං, පාණ්ණාදීති සුත්තඝට්ටනකාලො විය ආරම්භණෙන පසාදස්ස ඝට්ටිතකාලො, මජ්ඣේ නිපන්නමකකටකස්ස වලතං විය පසාදඝට්ටනකං ආරම්භණං ගහෙඤා කිරියමනොධාතුයා භවභගස්ස ආවට්ටිතකාලො, සුත්තානුසාරෙන ගමනකාලො විය විචි විත්තපථවතති, සිසෙ විජ්ඣිඤා යුසපිවනං විය ජවනස්ස ආරම්භණ ජවිතකාලො, සුත්ත ආගන්තො මජ්ඣේ නිපජ්ජනකාලො විය විත්තස්ස හදයවන්තමෙව නිස්සාය පවත්තනං. ඉදං ඔපමං කිං දිපෙති?, ආරම්භණෙන පසාදෙ ඝට්ටිතෙ පසාදවන්තකාලො හදයරූපවන්තකාලො පඨමතරං උපපජ්ජති ති දිපෙති, එකෙකං ආරම්භණං [ද්විසු] ද්විසු ආරෙසු ආපාඨමාගවජ්ජති ති දිපෙති.

දෙවාරිකො ති:- එකො රුජා සයනගතො නිද්දායති, තස්ස පරි වාරකො පාදෙ පරිමජ්ජනො නිසිදි, බධිරදෙවාරිකො ආරෙ සිතො, තයො පටිහාර³ පටිපාටියා සිතා, අපේකො පට්ටනනවාසි මනුස්සො පණ්ණොකාරං ආදාය ආගන්තො ආරං ආකොවෙසි, බධිරදෙවාරිකො සද්දං න සුණොති, පාදපරිමජ්ජනකො සඤ්ඤාං අද්ධි, තාය සඤ්ඤාය ආරං විවරිඤා පසසි, පඨමපටිහාරෙ³ පණ්ණොකාරං ගහෙඤා දුතියස්ස අද්ධි, දුතියො තතියස්ස, තතියො රඤ්ඤා, රුජා පරිභුඤ්ජි. තත් සො රුජා විය ජවනං දට්ඨබ්බං, පාදපරිමජ්ජනකො විය ආවජ්ජනං, බධිරදෙවාරිකො විය වකුච්චිඤ්ඤාණං, තයො පටිහාර³ විය සමපට්ටනාදීති තිණ්ණි විචිවිත්තාති, පට්ටනනවාසිකො පණ්ණොකාරං ආදාය ආගන්තො ආරකොවනං විය ආරම්භණස්ස පසාද ඝට්ටනං, පාදපරිමජ්ජනකො සඤ්ඤාය දින්නකාලො විය කිරියමනො ධාතුයා භවභගස්ස ආවට්ටිතකාලො, ගෙන දින්නසඤ්ඤාය බධිර දෙවාරිකස්ස ආරවිවරණකාලො විය වකුච්චිඤ්ඤාණස්ස ආරම්භණෙ දස්සනතිවිවසාධනකාලො, පඨමපටිහාරෙන පණ්ණොකාරස්ස ගතිත කාලො විය විපාකමනොධාතුයා ආරම්භණස්ස සමපට්ටිතකාලො, පඨමෙන දුතියස්ස දින්නකාලො විය විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා

1-1, 2, 3, 4 දෙවාරිකො

2-5 කොළියකෙන

[] 1, 2, 3 4 තත්ථ

3-5 පාටිහාර

ආරමමණස්ස සන්තරිතකාලො, දුතියෙන තතියස්ස දින්නකාලො විය කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා [ආරමමණස්ස වචන්දාපිතකාලො, තතියෙන රඤ්ඤා දින්නකාලො විය වොත්ථපනෙන ජවනය්‍ය නියාදිතකාලො, රඤ්ඤා පරිභොගකාලො විය ජවනය්‍ය ආරමමණරසානුභවනකාලො. ඉදං ඔපමමං කිං දීපෙති? ආරමමණස්ස පසාදස්ථවනමෙව (කිච්චං,) කිරියමනොධාතුයා] භවඛයාවටනමනනමෙව, වක්ඛු විඤ්ඤාණාදිනං දස්සනසමපිච්ඡාසන්තරණවචන්දාපනමනනානෙව කිච්චාති, එකනෙතන පන ජවනමෙව ආරමමණරසං අනුභොති ති ඉදං දීපෙති.

ගාමිලො කි:- සමබ්‍රුලා ගාමදුරකා අන්තරවිපියං පංසුකිලං කිලිනති, තන්තෙකස්ස ගන්තෙ කභාපණො පටිගඤ්ඤි, සො මග්ගං ගන්තෙ පටිගතං කිං නුඛො එතනති? ආහ, අපඨකො පණ්ඩරං එතනති ආහ, අපරෙ සහ පංසුකා ගාලුහං ගණති, අඤ්ඤා පුථුලං වතුරස්සං එතනති ආහ, අපරෙ කභාපණො එසො ති ආහ, අඨ නං ආහරිතා මාතුයා අදුසි¹, සා කමෙම උපනෙසි. තත්ථ සමබ්‍රුලානං දුරකානං අන්තරවිපියං කිලින්නානං තිසින්නකාලො විය භවඛං² විතතපපවතති දට්ඨබ්බා, කභාපණස්ස ගන්තෙ පටිගතකාලො විය ආරමමණෙන පසාදස්ස සට්ඨතකාලො, කිං නුඛො එතනති? වුත්තකාලො විය තං ආරමමණං ගහෙතා කිරියමනොධාතුයා භවඛයස්ස ආවට්ඨිතකාලො, පණ්ඩරං එතනති වුත්තකාලො විය වක්ඛු විඤ්ඤාණෙන දස්සනකිච්චස්ස සාධිතකාලො, සහ පංසුකා ගාලුහං ගතිතකාලො විය විපාකමනොධාතුයා ආරමමණස්ස සමපිච්ඡිතකාලො, පුථුලං වතුරස්සං එතනති වුත්තකාලො විය විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණස්ස සන්තරිතකාලො, එකො³ කභාපණො ති වුත්තකාලො විය කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරමමණස්ස වචන්දාපිතකාලො, මාතරං කමෙම උපතීතභාවො⁴ විය ජවනය්‍ය ආරමමණරසානුභවනං වෙදිතබ්බං. ඉදං ඔපමමං කිං දීපෙති? කිරියමනොධාතු අදිස්වා ව භවඛං ආවට්ඨති, විපාකමනොධාතු අදිස්වා ව සමපිච්ඡති, විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු අදිස්වා ව සන්තරිතති, කිරියමනොවිඤ්ඤාණධාතු අදිස්වා ව වචන්දාපෙති, ජවනං අදිස්වා ව ආරමමණරසං අනුභොති, එකනෙතන පන වක්ඛු විඤ්ඤාණමෙව දස්සනකිච්චං සාධෙති ති දීපෙති.

අලො කොලියකෙන වාති ඉදං හෙට්ඨා වුත්තං අලොපමඤ්ඤ උච්ඡුසාලාසාමිකොපමඤ්ඤ සන්ධිය වුත්තං.

ජවමක්ඛො පිඨසප්පි වාති:- උභො පි කිරෙතෙ තගරථොරෙ සාලායං තිසිදිංසු, තත්ථ පිඨසප්පි ආහ, හො! අකික! කස්මා ත්වං ඉධ සුස්සමානො විවරසි,⁵ අසුකො පදෙසො සුභිකො බව්හනනපානො, කිං තත්ථ ගන්තා සුඛෙන ජීවිතුං න වට්ඨති? ති, මග්ගං තාව තයා

[] 2, 3 කන්ති 1-1, 2, 3, 4 අදංසු 3-5 එසො 5-1, 3 මෙඡසි

() 1, 4 කන්ති 2-1, 2, 3 4 විසි 4-5 කාලො

ආවිකම්මානං, භූතානං පන තත්ථ ගතත්වා සුඛෙන ජීවිතුං කිං න වට්ඨති? කී, මය්‍යං ගතතුං පාදා නැපීති, මය්‍යච්චි පසස්සිතුං වකුක්ඛිතැපීති, යදි එවං තව පාදා භොනතු මම වකුක්ඛිති යි උභොපි සාධු ති සමපට්ඨත්වා ජවමකො පිඨසප්පිං ඛකුං ආරුපෙසි, සො තස්ස ඛකො තිසිදිත්වා වාමගතේතස්ස සීසං පරික්ඛිදිත්වා දක්ඛිණගතේත ඉමස්මිං ආනෙ ඵුලං ආවරිත්වා¹ සීතං, ඉමස්මිං පාසාණො, වාමං මුඤ්ච [දක්ඛිණං ගණන] දක්ඛිණං මුඤ්ච වාමං ගණනා ති මග්ගං නිශාමෙත්වා ආවිකති, එවං ජවමකස්ස පාදා පිඨසප්පියස්ස වකුක්ඛිති ති උභොපි සමප සොගෙන ඉවත්තට්ඨානං ගතත්වා සුඛෙන ජීවිංසු. තත්ථ ජවමකො වීඨ රූපකායො, පිඨසප්පි වීඨ අරූපකායො, පිඨසප්පිතා විනා ජවමකස්ස දිසං ගතතුං ගමනාභිසංඛාරස්ස අතිබ්බතතිත²කාලො වීඨ රූපස්ස අරූපෙන විනා ආද්‍යතග්ගණවොපනං පාපෙතුං අසමත්තා³, ජවමකෙන විනා පිඨසප්පියස්ස දිසං ගතතුං ගමනාභිසංඛාරස්ස අප්ප වඤ්ඤානං වීඨ පඤ්ඤවොකාරො රූපං විනා අරූපස්ස අප්පවත්ති,⁴ දවිත්තච්චි සමපසොගෙන ඉවත්තට්ඨානං ගතත්වා සුඛෙන ජීවිතකාලො වීඨ රූපාරූපධම්මානං අඤ්ඤමඤ්ඤසොගෙන සබ්බකිච්චෙසු පචතති සමගවො ති, අයං පඤ්ඤා පඤ්ඤවොකාර [භව] වසෙන කපිතො.

වීසයගාභො වාති වකුක්ඛි රූපවීසයං ගණනාති, සොතාදීසි සද්දදි විසයො; උපතිස්සයමත්ථසො ති උපතිස්සයතො ව අත්තො ව; තත්ථ අසමතින්නතතා වකුක්ඛස්ස ආපාඨගතතතා රූපානං ආලොකසන්නිසිතං මනසිකාරගෙතුකං වතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති වකුක්ඛිඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපසුත්තධම්මෙති, තත්ථ මතස්සාපි වකුක්ඛි සමතින්නං භොති, ජවතො තිරුඤ්චිපි පිටොත්ත වා සෙමෙත්ත වා රුඤ්චරෙන වා පළි බුඬ්චිපි වකුක්ඛිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො හවිතුං අකෙකානතං සමතින්නං නාම භොති, සකෙකානතං අසමතින්නං නාම, සොතාදීසු පි එසෙව නයො. වකුක්ඛස්මිං පන අසමතින්නෙ පි ඛතිඤ්ඤා රූපාරමමණෙ ආපාඨං අනාගච්ඡන්නෙ වකුක්ඛිඤ්ඤාණං නුපපජ්ජති, තස්මිං පන ආපාඨං ආගතෙ පි⁵ ආලොකසන්නිසිතයෙ අසති නුපපජ්ජති, තස්මිං සන්නෙ පි⁶ කිරියමනොධාතුයා භවමෙත්ත අනාවට්ටිතෙ නුපපජ්ජති, ආවට්ටිතෙ යෙව උපපජ්ජති, එවං උපපජ්ජමානං සමපසුත්තධම්මෙති සද්ධිං යෙව උපපජ්ජති, ඉති ඉමෙ වතතාරො පච්චයෙ ලභිත්වා උපපජ්ජති වකුක්ඛිඤ්ඤාණං, අසමතින්නතතා සොතස්ස ආපාඨගතතතා සද්දනං ආකාස සන්නිසිතං මනසිකාරගෙතුකං වතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති සොත විඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපසුත්තධම්මෙති; තත්ථ ආකාසසන්නිසිතතති

1-5 ආහරිත්වා	3-1, 2, 3 4 අයමත්තාය	[] 1, 2, 3, 4 නැපී
[] 5 නැපී	4-1 අප්පවත්තති	5-5 ආගච්ඡන්නො
2-1 අතිවත්ති	2, 4 අප්පවත්තනං	6-1, 2, 4 ලදෙධිපි
2 අතිවත්ත	3 අප්පවත්තන	3 ලදෙධිපි
3 අතිවත්ති		
4 තිබ්බතති		

ආකාශසන්නිස්සයං ලද්ධා ච උපපජ්ජති, න චිතා තෙන, න හි පිතිත කණ්ණවජ්ඣදාසං සොතවිඤ්ඤාණං පච්චතති, සෙසං පුරිමතයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

යථා වෙත්ථ එවං ඉතො පරෙසු පි, විසෙසමහතා පන වක්කාම. අසමිතිත්තත්තා සාණස්ස ආපාඨගතත්තා ගක්ඛානං වායොසන්නිස්සිතං මනසිකාරගෙතුකං චතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති සාණවිඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපයුත්තධම්මෙති, තත්ථ වායොසන්නිස්සිතානති සාණබ්බං වායුවති පටිසන්නෙ යෙව උපපජ්ජති නසමිං අසති නුපපජ්ජති ති අත්ථො.

අසමිතිත්තත්තා ජ්වහාය ආපාඨගතත්තා රසානං ආපොසන්නිස්සිතං මනසිකාරගෙතුකං චතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති ජ්වහාවිඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපයුත්තධම්මෙති, තත්ථ ආපොසන්නිස්සිතානති ජ්වහාතෙම නං ආපං ලද්ධා ච උපපජ්ජති, න චිතා තෙන, සුක්කජ්වහානං හි සුඛාද තියෙ¹ ජ්වහාය ංපිතෙ පි ජ්වහාවිඤ්ඤාණං නුපපජ්ජතෙව.

අසමිතිත්තත්තා කායස්ස ආපාඨගතත්තා පොඨබ්බානං පඨවි සන්නිස්සිතං මනසිකාරගෙතුකං චතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති කාය විඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපයුත්තධම්මෙති, තත්ථ පඨවිසන්නිස්සිතානති කායපසාදපච්චයං පඨවිසන්නිස්සයං ලද්ධා ච උපපජ්ජති, න තෙන චිතා, කායආරසමිං හි බ්ලාද්ධා මහාභූතාරම්භං අක්ඛන්තිකං කායපස පාදං සට්ඨෙතො පසාදපජ්ජයෙසු මහාභූතෙසු පටිභිඤ්ඤති.

අසමිතිත්තත්තා මනස්ස ආපාඨගතත්තා ධම්මානං චත්ථසන්නිස්සිතං මනසිකාරගෙතුකං චතුති පච්චයෙති උපපජ්ජති මනොවිඤ්ඤාණං සද්ධිං සමපයුත්තධම්මෙති, තත්ථ මනො ති භවඛිතවිහාරං; තං තිරුද්ධම්පි ආවජ්ජනවිත්තස්ස පච්චයො භවිතුං අසමත්ථං මන්දභරගත² මෙව පච්චතමානම්පි සුමිතිත්තං නාම ගොති. ආවජ්ජනස්ස පන පච්චයො භවිතුං සමත්ථං අසමිතිත්තං නාම. ආපාඨගතත්තා ධම්මා නතති ධම්මාරම්භෙණ ආපාඨගතෙ; චත්ථසන්නිස්සිතානති හදයචත්ථ සන්නිස්සයං³ ලද්ධා ච උපපජ්ජති, න තෙන චිතා, අයම්පි පඤ්ඤා පඤ්ඤ වොකාරතවං සක්ඛාය භූමිතො මනසිකාරගෙතුකානති නිරියම්මො විඤ්ඤාණධාතුයා භවඛෙඤ ආවට්ඨිතෙ යෙව උපපජ්ජති ති අත්ථො. අයං තාව උපතිස්සයම්ඤ්ඤාති එත්ථ උපතිස්සයවණ්ණනා. අත්ථො පන වක්ඛු දස්සනත්ථං ඤොතං සවණත්ථං සාණං සායනත්ථං ජ්වහා සායනත්ථං කායො ථුසනත්ථං මනො විජානනත්ථො, තත්ථ දස්සනං අත්ථො අස්සා ති තං හි තොත නිපජාදෙනබ්බනති=දස්සනත්ථං; සෙසෙසු පි එසෙව තයො ති. එත්තාවතා තිපිටකවූලිනාගත්ථොරවාදෙ සොලසක මග්ගො තිට්ඨිතො සද්ධිං ද්විදසකමග්ගෙන වෙව අනෙතුකට්ඨිකෙන ව.

1-1, 2, 3, 4 සුඛාදනියෙ 2-1, මඤ්ඤාමගන
3-5 සන්නිස්සිතං 2, මඤ්ඤාමගන
3, මඤ්ඤාමගන
5, මඤ්ඤාමගන

ඉදුති මොරවාපිචාසිමසාදතතතේරවාදේ ආදසකමග්ගකපා හොති, හත් සාහෙනපසක උසුදතිත්තන හෙතුකිත්තනාති පාකතිකා නෙව, අයං පන ථෙරෙ අසඬාරිකසසඬාරිකෙසු දෙසං දිස්වා අසඬාරිකං අසඬාරිකමෙව විපාකං දෙති නො සසඬාරිකං, සසඬාරිකමපි සසඬාරිකමෙව නො අසඬාරිකනාති ආහ. ජවතෙන වෙස විත්තතියාමං න සාපෙති, ආරමමණෙන පන වෙදනාතියාමං නපෙති. හෙනස්ස විපාකුඤ්ඤාතෙ ආදසකමග්ගො නාම ජාතො. දසකමග්ගො පි අහෙතුකට්ඨකමපි එතේව පවිට්ඨං.

තත්‍රායං නයො:- සොමනස්සසහගතතිහෙතුක අසඬාරික විභේතන හි කමෙම ආයුගිතෙ තාදිසෙනෙව විපාකවිභේතන ගතිත පටිසක්ඛිකස්ස වුද්ධිපට්ඨානස්ස වකුඤ්ඤාතෙ ඉට්ඨාරමමණේ ආපාථගතෙ හෙට්ඨා වුත්තනගෙනෙව නයො මොසථාරං හොනති. හත් කුසලතො වත්තාරි සොමනස්සසහගතාති අකුසලතො වත්තාරි කිරියතො පසුභාති ඉමෙසං තෙරසන්නං විත්තානං අසුඤ්ඤතරෙන ජවිතපරියො සානෙ තදරමමණං පතිට්ඨගමානං සොමනස්සසහගතඅසඬාරික තිහෙතුකවිත්තමපි දුහෙතුකවිත්තමපි පතිට්ඨාති. එවමස්ස වකුඤ්ඤාතෙ වකුච්චිසුඤ්ඤාදිති තිණි තදරමමණාති දො ති පසුභ ගණනුපග විත්තාති හොනති. ආරමමණෙන පන වෙදනං පරිවතෙතනා කුසලතො වතුන්න අකුසලතො වතුන්න කිරියතො වතුන්නාති ආදසන්නං උපෙක්ඛාසහගතවිත්තානං අසුඤ්ඤතරෙන ජවිතාචසානෙ උපෙක්ඛාසහගතතිහෙතුකඅසඬාරිකවිපාකමපි දුහෙතුකඅසඬාරික විපාකමපි තදරමමණං හුත්වා උපපජ්ජති. එවමස්ස වකුඤ්ඤාතෙ උපෙක්ඛාසහගතසන්නිරණං ඉමාති දො තදරමමණාති ති තිණි ගණනුපග විත්තාති හොනති. තාති පුරිමෙහි පසුභති සද්ධං අට්ඨං, සොතථාරං දීපු පි අට්ඨ අට්ඨාති එකාය වෙතනාය කමෙම ආයුගිතෙ සමවත්තා ලීස විත්තාති උපපජ්ජන්ති. අගතිතග්ගහණෙන පන වකුඤ්ඤාතෙ අට්ඨ සොතවිසුඤ්ඤාදිති වත්තාරි ති ආදස හොනති. හත් මුලභවඞ්ගතා ආගතකුකභවඞ්ගතා අමොපම තියාමකපා ව වුත්තනගෙනෙව වෙදි තබ්බො.

සොමනස්සසහගතතිහෙතුකසසඬාරිකකුසලවිභේතන කමෙම ආයුගිතෙ පි උපෙක්ඛාසහගතතිහෙතුකඅසඬාරිකසසඬාරිකෙහි කමෙම ආයුගිතෙ පි එසෙව නයො. හත්¹ යනෙයාපමා පි එත් පාකතිකාඑව, එත්තාවචා තිහෙතුකකමෙමන තිහෙතුකපටිසක්ඛි හොති ති වාරෙ කපිතො, [තිහෙතුකමෙමන] දුහෙතුකපටිසක්ඛි හොති ති වාරෙ පන පටිපජ්ජෙනා හුත්වා ගමකා, ඉදුති දුහෙතුකකමෙමන දුහෙතුකපටිසක්ඛි කපා හොති. සොමනස්සසහගතදුහෙතුකඅසඬාරිකවිභේතන හි කමෙම ආයුගිතෙ තාදිසෙනෙව විපාකවිභේතන ගතිතපටිසක්ඛිකස්ස වුද්ධිපට්ඨානස්ස වකුඤ්ඤාතෙ ඉට්ඨාරමමණේ ආපාථගතෙ හෙට්ඨා වුත්තනගෙනෙව නයො මොසථාරං හොනති. දුහෙතුකස්ස පන ජවතකිරියා නත්ති,

තයමා කුසලතො වතතාරි සොමනස්සසහගතාති අකුසලතො වතතාරි
ති ඉමෙසං අට්ඨන්තං අඤ්ඤාතරෙන ජච්ඡාපරියොසානෙ දුග්ගතකමෙව
සොමනස්සසහගතඅසඬාරිකං තදුරමණං ගාති. එවමස්ස වක්ඛු
විඤ්ඤාණාදිති තිණි ඉදංඤ්ඤා තදුරමණනති වතතාරි ගණනුපගවිතතාති
හොනති.

ඉට්ඨමජ්ඣන්තාරමණෙ පන කුසලතො උපෙක්ඛාසහගතානං
වතුන්තං අකුසලතො වතුන්තනති අට්ඨන්තං අඤ්ඤාතරෙන ජච්ඡාපරි
යොසානෙ දුග්ගතානමෙව උපෙක්ඛාසහගතං අසඬාරිකං තදුරමණං
හොති. එවමස්ස උපෙක්ඛාසහගතසන්තරණං ඉදංඤ්ඤා තදුරමණනති
ඥෙ ගණනුපගවිතතාති හොනති. නාති පුරුමෙති වතුති සද්ධිං ඡ සොන
ආරුද්ධිපි ඡ ඡාති එකාය වෙනනාය කමෙම ආයුගිතෙ සමතිංස
විතතාති උපපජ්ජනති. අගතිතග්ගහණෙන පන වක්ඛුආරෙ ඡ සොන
විඤ්ඤාණාදිති වතතාරි ති දස හොනති. අමෙබ්බාපමතියාමභටා පාක
තිකා එව, යනෙතාපමං ඉධ හ ලබ්භති ති චුත්තං. සොමනස්සසහගත
දුග්ගතකසසඬාරිකකුසලවිතෙතන කමෙම ආයුගිතෙ පි උපෙක්ඛා
සහගතදුග්ගතකඅසඬාරිකසසඬාරිකෙති [කමෙම] ආයුගිතෙ පි
එසෙව නයො. එතතාවතා දුග්ගතකකමෙමන දුග්ගතකපටිසඤ්ඤා හොති
ති වාගෙ කවිතො. අග්ගෙතකපටිසඤ්ඤා හොති ති වාගෙ පන එවං වෙදි
තබ්බො. කුසලතො වතුති ඤ්ඤාච්ඡායුතෙතති කමෙම ආයුගිතෙ
කුසලවිපාකාගෙතකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයා උපෙක්ඛාසහගතාය පටි
සඤ්ඤා ගතිතාය කමෙමසද්දිසා පටිසඤ්ඤා ති හ වත්තබ්බො, ඉහො පට්ඨාය
ගෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව කප්ථො ඉට්ඨං පි ඉට්ඨමජ්ඣන්තෙත පි
විතනුපපනති¹ වෙදිතබ්බො, ඉමස්ස හි පෙරස්ස වාදෙ පිණ්ඩප්පනමෙව
ජවති, සෙසජවතං කුසලත්තාය [වා අකුසලත්තාය වා] නො නියාමෙ
ති ති ආදිකථා සබ්බො භෙට්ඨා² චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බො ති. එතතා
වතා මොරවාපිවාසිමභාදනතතෙරවාදෙ ආදසකමග්ගො නිට්ඨිතො
සද්ධිං දසකමග්ගෙන වෙව අග්ගෙතකට්ඨිකෙන ව.

ඉදුති මහාධම්මරක්ඛිතතෙරවාදෙ දසකමග්ගකථා හොති, නන්ත
සානෙතපඤ්ඤාඋස්සදතිත්තනාති පාකතිකානෙව, ගෙතුතිත්තනෙ පන
අයං විසෙසො, තිග්ගෙතකමෙම, තිග්ගෙතකවිපාකමපි දුග්ගෙතකවිපාකමපි
අග්ගෙතකවිපාකමපි දෙති, දුග්ගෙතකමෙම, තිග්ගෙතකමෙව න දෙති,
ඉතරං දෙති. තිග්ගෙතකකමෙමන පටිසඤ්ඤා තිග්ගෙතකා ව හොති,
දුග්ගෙතකාගෙතුකා න හොති, දුග්ගෙතකකමෙමන දුග්ගෙතකාගෙතුකා
හොති, තිග්ගෙතුකා න හොති. අසඬාරිකකමෙම විපාකං අසඬාරික
මෙව දෙති, නො සසඬාරිකං. සසඬාරිකමපි³ සසඬාරිකමෙව
[විපාකං] දෙති, නො අසඬාරිකං. ආරමමණෙන වෙදනා පරිවහෙන
තබ්බො ජවතං පිණ්ඩප්පනමෙව ජවති, ආදිතො පට්ඨාය විත්තාති

[] 5 නන්ති

[]

1. 2. 3. 4 නන්ති

3-2. 3 සසඬාරිකකමෙමන

1-5 විත්තපථවක්ඛි 2-1. 2. 3. 4 නන්ති

[] 5 නන්ති

කථෙතබ්බාති, තත්‍රායං කථා:- එකො පඨමකුසලවිතෙතන කමමං ආයුහති, පඨමවිපාකවිතෙතනෙව පටිසංඝං ගණනාති, අයං කමමසද්ධො පටිසංඝී, තස්ස වුද්ධිපාතනස්ස වකඛුආරෙ ඉට්ඨාරමමණේ ආපාථ ගතෙ වුත්තනගේතෙව තයො මොසවාරු ගොනති, අටස්ස හෙට්ඨා වුත්තානං¹ තෙරසන්නං සොමනස්සසගගතජවනානං අඤ්ඤතරෙත ජචිතපරියොසානෙ පඨමවිපාකවිත්තමෙව තදුරමමණං ගොති. තං මුලභවඛිං තදුරමමණනති දො නාමාති ලහති. එවමස්ස වකඛු විඤ්ඤණාදිති තිණ්ඤිතදුරමමණනති වහ්නාරි ගණනුපග විත්තාති ගොනති. ඉට්ඨමිඤ්ඤතාරමමණේ හෙට්ඨා වුත්තානං යෙව ආදසන්නං උපෙකකාසගගතජවනානං අඤ්ඤතරෙත ජචිතපරියොසානෙ උපෙකකාසගගතං තිගෙතුසං අසංඝාරිකවිත්තං තදුරමමණ නාය පට්ඨාති,² තං ආගන්තුකභවඛිං තදුරමමණනති දො නාමාති ලහති. එකමස්ස උපෙකකාසගගතසන්නරිණං ඉදංඤ්ඤි තදුරමමණනති දො ගණනුපගවිත්තාති, තාති පුරිමෙහි වතුහි සද්ධිං ඡ ගොනති. එවං එකාය වෙතනාය කමෙම ආයුහිගො පඤ්ඤා ආරෙසු සමතිංස විත්තාති උපපජ්ජනති, අගතිතඤ්ඤතෙත පත වකඛුආරෙ ඡ සොත විඤ්ඤණාදිති වත්තාරිති දස ගොනති. අමොපමතිශාමකථා පාක තිකා යෙව. දුතියතතියවතුන්කුසලවිතෙතනි කමෙම ආයුහිතෙ පි එතතකානෙව විපාකවිත්තාති ගොනති. වතුහි උපෙකකාසගගත විතෙතනි ආයුහිතෙ පි එසෙව නයො. ඉධ පඨමං ඉට්ඨමිඤ්ඤතාරමමණං දස්සෙතබ්බං, පඨමං ඉට්ඨාරමමණෙන වෙදනා පරිවතෙත තබ්බං. අමොපමතිශාමකථා පාකතිකා එව, යනොපමං න ලබ්බති. කුසලතො පත වතුන්තං ඤ්ඤතිපප්පත්තානං අඤ්ඤතරෙත කමෙම ආයුහිතෙ පි ඉතො පට්ඨාය සබ්බං වින්දායො අගෙතුකට්ඨනං කථෙතබ්බං³, එතතාවතා මහාධම්මරකඛිතජේරවාදෙ දසකමගොතිතිට්ඨිතො ගොති සද්ධිං අගෙතුකට්ඨකෙනාති.

ඉමෙසං පත තිණ්ණං ථෙරුනං කතරස්ස වාදෙ ගහෙතබ්බො? ති, න කස්සවි එකංසෙන⁴, සබ්බෙසං පත වාදෙසු යුත්තං ගහෙතබ්බං, පඨමවාදසමං හි සසංඝාරසංඝාරවිධානං පඨමයහෙදතො අධිපෙපනං, තෙතෙත්ථ අසංඝාරිකකුසලස්ස දුබ්බලපච්චයෙහි උපාන්තං සසංඝාරිකවිපාකං, සසංඝාරිකකුසලස්ස දුබ්බල⁵පච්චයෙහි උපාන්තං අසංඝාරිකවිපාකඤ්ඤි ගහෙත්වා ලබ්බමානාති පි තිතිශජවනාති පහාය කුසල ජවතෙත තදුරමමණං ආරමමණෙන ව වෙදනං තියාමෙත්වා සෙබ පුපුරුත්තවසෙන සොලසකමගොති හටිතො, යං පතෙත්ථ අකුසල ජවනාවසානො අගෙතුකවිපාකමෙව තදුරමමණං දස්සිතං, තං ඉතරෙසු න දස්සිතමෙව, තස්මා තං තත්ථ තෙසු වුත්තං සගෙතුකවිපාකඤ්ඤි එත්ථාපි සබ්බමිදං ලබ්බගො ව, තත්‍රායං න තයො:- යද්ද ති කුසලජවනානං

1-5 වුත්තනගේතෙව

3-5 ගහෙතබ්බං

5-1. 2. 3 බලව

2-5 වට්ඨාති

4-5 එකතෙතන

අනන්තරා අකුසලා ජවති, තද්ද භුසලාවසානෙ ආවිණ්ණ¹සද්දිසමෙව අකුසලාවසානෙ සගෙතුකං හදරමමණං යුත්තං. යද්ද නිරතතරං අකුසලමෙව, තද්ද අගෙතුකං. එවං භාව පස්මවාදෙ යුත්තං ගගෙන තබ්බං.

දුතියවාදෙ පන භුසලතො සසඤ්ඤාරසඤ්ඤාරවිධානං අධිපෙපනං, තෙනෙත්ථ අසඤ්ඤාරිකකසලාසං අසඤ්ඤාරිකමෙව විපාකං සසඤ්ඤාරික භුසලාසං ව සසඤ්ඤාරිකමෙව ගගෙනා ජවනෙන තද්දරමමණනියමං අනත්වා² සබ්බෙසමපි සෙක්ඛාසෙක්ඛනපුත්ථිජ්ජනානං උප්පත්තිරගො පිණ්ඩ ජවනවසෙතෙව ද්වාදසකම්මගො චට්ඨතො. තිගෙතුකජවනවසෙත පනෙත්ථ තිගෙතුකං තද්දරමමණං යුත්තං. දුගෙතුකජවනාවසානෙ දුගෙතුකං. අගෙතුකජවනාවසානෙ අගෙතුකං භාජෙත්වා පන න වුත්තං. එවං දුතියවාදෙ යුත්තං ගගෙනබ්බං.

තතියවාදෙ පි භුසලතො ව අසඤ්ඤාරසසඤ්ඤාරවිධානං³ අධිපෙපනං, තිගෙතුකකම්මං තිගෙතුකවිපාකම්පි දුගෙතුකවිපාකම්පි අගෙතුක විපාකම්පි දෙති ති පන වචනතො අසඤ්ඤාරිකතිගෙතුකපටිසන්ධිකස්ස අසඤ්ඤාරිකදුගෙතුකෙන පි හද්දරමමණෙන හවිතබ්බං, තං අදසෙසත්වා ගෙතුසද්දිසමෙව තද්දරමමණං දස්සිතං, හං පුරිමාය ගෙතුකිත්තනලද්ධියා න යුජ්ජති. කෙවලං දසකම්මගවිභාවකත්වමෙව වුත්තං, ඉහරම්පි පන ලබ්බතෙව. එවං තතියවාදෙ පි යුත්තං ගගෙනබ්බං. අයම්පි ව සබ්බාපි පටිසන්ධිජනකස්සෙව චෛත්සියං විපාකං සඤ්ඤාය තද්දරමමණකථා, “සගෙතුකං හවම්හං අගෙතුකස්ස හවම්හංස්ස අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො” ති වචනතො පන තාතාභවෙමන අගෙතුකපටිසන්ධිකස්සාපි සගෙතුකවිපාකං තද්දරමමණං උප්පජ්ජති, තස්ස උප්පත්තිවිධානං මහා පඤ්ඤාණෙ ආවිභවිස්සති ති.

භාමාවචරභුසලවිපාකකථා නිමිත්තා.

ඉද්දති රූපාවචරද්විපාකං⁴ දසෙසතුං පුන කතමෙ බමමා අබ්බා භනා? ති ආදි ආරඬ්ඨං, තත්ථ යස්මා භාමාවචරවිපාකං අත්තනො භුසලෙන සද්දිසම්පි ගොති අසද්දිසම්පි, තස්මා න් තං භුසලානුගතිකං කත්වා භාජිතං. රූපාවචරරූපාවචරවිපාකං පන යථා හත්ථිඅස්ස පබ්බතාදීතං ඡායා හත්ථිආදිසද්දිසා ව ගොනති තථා අත්තනො භුසල සද්දිසමෙව ගොති ති භුසලානුගතිකං කත්වා භාජිතං. භාමාවචර කම්මක්ඛෙ යද්ද කද්දි විපාකං දෙති, රූපාවචරරූපාවචරං පන අනන්තරං යෙන දුතියස්මිං යෙව අත්තනාවෙ විපාකං දෙති ති පි භුසලානුගතික මෙව කත්වා භාජිතං. සෙසං භුසලෙ වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බං. අයං පන විසෙසො, පටිපද්දිහෙදො ව භික්ෂුපණ්ඩිතමඤ්ඤාමො ව

1-2. 4 ආවජ්ජන

2-1. 2. 4 කඤ්ඤා

3-1. 2. 3. 4 සසඤ්ඤාරිකවිධානං.

4-5 රූපාවචරරූපාවචරවිධානං.

එතෙසු ක්‍රියාගමනතො වෙදිතබ්බො. ඡන්දිනං පන අඤ්ඤතරං
ධුරං කඤ්ඤ අනුපාදනියතො තිරසිපතිනානෙව¹ එතාති ති.

රුපාරුපාවචරවිපාකකථා නිබ්බිතා.

ලොකුත්තරවිපාකමිදි කුසලසදිසතො කුසලානුගතිකමෙව කඤ්ඤා
භාජිතං. යස්මා පන තෙභුමකකුසලං චුතිපටිසක්ඛිවසෙන වටං
ආවිතති වසේසිති, තස්මා තත් භවනතො උපවිතතො ති චුත්තං.
ලොකුත්තරං පන තෙන ආවිතමිදි අපවිතති² සමමිදි චුතිපටිසක්ඛි
වසෙන [න] ආවිතති. තෙනෙත්ථ කතතො උපවිතතො ති අවතො
භවනතො භාවිතතො ති චුත්තං, සුඤ්ඤානති ආදිසු මග්ගො තාව
ආගමනතො සගුණතො ආරමමණතො ති තීති කාරණෙති නාමං.
ලහති ති ඉදං හෙට්ඨා කුසලාධිකාරෙ විජාරිතං. තත් සුත්තකතික
පරියායෙන සගුණතො පි ආරමමණතො පි නාමං ලහති. පරියාය
දෙසනා හෙසා. අතිධවමකථා පන නිප්පරියායදෙසනා. තස්මා ඉධ
සගුණතො වා ආරමමණතො වා නාමං න ලහති. ආගමනතො ව
ලහති. ආගමනමෙව හි ධුරං, තං දුට්ඨං හොති විපස්සනාගමනං මග්ගා
ගමනතති. තත් මග්ගස්ස ආගතට්ඨානෙ විපස්සනාගමනං ධුරං ඵලස්ස
ආගතට්ඨානෙ මග්ගාගමනං ධුරතති ඉදමිදි හෙට්ඨා චුත්තමෙව. තෙසු
ඉදං ඵලස්ස ආගතට්ඨානං, තස්මා ඉධ මග්ගාගමනං ධුරතති වෙදිතබ්බං.

සො පනෙස මග්ගො ආගමනතො සුඤ්ඤානති නාමං ලහිතො
සගුණතො ව ආරමමණතො ව අනිමිතො අප්පණ්ණිතිතො ති පි චුට්ඨති,
තස්මා සයං ආගමනියට්ඨානෙ ඤ්ඤා අත්තතො ඵලස්ස තිණ්ණි නාමාති
දෙති. කථං?, අයං හි සුද්ධාගමනවසෙනෙව ලද්ධනාමො සුඤ්ඤාන
මග්ගො, සයං ආගමනියට්ඨානෙ ඤ්ඤා අත්තතො ඵලස්ස නාමං දද
මානො සුඤ්ඤානති නාමං අකාසි, සුඤ්ඤානඅනිමිතමග්ගො සයං
ආගමනියට්ඨානෙ ඤ්ඤා අත්තතො ඵලස්ස නාමං දදමානො අති
මිත්තතති නාමං අකාසි. සුඤ්ඤානඅප්පණ්ණිතිතමග්ගො සයං ආගම
නියට්ඨානෙ ඤ්ඤා අත්තතො ඵලස්ස නාමං දදමානො අප්පණ්ණිතිතතති
නාමං අකාසි, ඉමාති පන තිණ්ණි නාමාති මග්ගානන්තරෙ ඵලවිත්තසමි
යෙව ඉමිතා නයෙන ලබ්භතති³, නො අපරිභාගෙ වලඤ්ඤානකඵල
සමාපත්තියා, අපරිභාගෙ පන අතිවචනාදිති තිති විපස්සනාති විපසි
ක්ඛං සකෙකාති. අපස්ස [චුට්ඨිත] චුට්ඨිතවිපස්සනාවසෙන අනිමිත්ත
අප්පණ්ණිතිසුඤ්ඤානසංඛාතාති තිණ්ණි ඵලාති උපප්පතති. තෙසං
තානෙව සංඛාරාධරමණාති⁴, අතිවචනානුපස්සනාදිති ඤ්ඤානාති ගොත්‍රභූ
ඤ්ඤානාති නාම භොනති. යො වායං සුඤ්ඤානමග්ගො චුත්තො. අප්ප
ණ්ණිතිතමග්ගො පි එසෙව නයො.

1-1, 2, 3. තිරසිපතිනානෙව [] 5 තත්ථි

2-2, 4 අපවිතමිදි

4-1, 4 සංඛාරාධරමණාති

[] 4 තත්ථි

2, 3 සංඛාරාධරමණාති

3-1, 2, 3, 4 ලහතති

අගමළු හි සුඛාගමනවසෙන ලභානාමො අපඤ්චිතමයො සයං ආගමනියධාරිතො යථා අතතනො ඵලස්ස නාමං දදමානො අපඤ්චිතනාහි නාමං අකාසි. අපඤ්චිතඅතිමිත්තමයො සයං ආගමනියධාරිතො යථා අතතනො ඵලස්ස නාමං දදමානො අතිමිත්තනාහි නාමං අකාසි. අපඤ්චිතසුද්දනමයො සයං ආගමනියධාරිතො යථා අතතනො ඵලස්ස නාමං දදමානො සුද්දනනාහි නාමං අකාසි. ඉමානි පි ජිනි නාමානි මග්ගානන්තරෙ ඵලවිත්තසම්මෙව ඉමිනා නයෙන ලබ්භන්ති¹, න අපරිභාගෙ වලඤ්ඤානකඵලසමාපත්තියා²හි. එවං ඉමසම්මෙ යෙව විපාකතිද්දෙසෙ කුසලවිත්තෙති තිගුණානි විපාකවිත්තානි වෙදිතබ්බානි.

යථා පන තෙභුමකකුසලානි අතතනො විපාකං අධිපතිං ලභාපෙත්තුං න සකෙකානති, න එවං ලොකුත්තර [කුසලා] ති, කසමා?, තෙභුමකකුසලානං හි අඤ්ඤා ආයුත්තභාලො අඤ්ඤා විපච්චන භාලො, තෙනෙතානි අතතනො විපාකං අධිපතිං ලභාපෙත්තුං න සකෙකානති. ලොකුත්තරානි පන තාය සද්ධාය තසම්මි විරියෙ තාය සතියා තසම්මි සමාධිමිති තාය පඤ්ඤාය අවුපසන්තාය අපඤ්ඤාකං අවිරුද්ධං මග්ගානන්තරමෙව විපාකං පටිලභන්ති. තෙන අතතනො විපාකං අධිපතිං ලභාපෙත්තුං සකෙකානති. යථා හි පරිත්තකස්ස අග්ගිනො ගතධාරිතො අග්ගිසම්මි නිබ්බුතමත්තෙ යෙව උණ්ණාභාරෙ තිබ්බාසිත්වා කිංකුළි න ගොති, මහන්තං පන ආදිත්තං අග්ගිකකිංකු තිබ්බාපෙත්වා ගොමයපරිභණ්ඩ භතෙ පි උණ්ණාභාරෙ අවුපසන්තො ව ගොති. එවමෙව තෙභුමකකුසලෙ අඤ්ඤා භාවිතබ්බො³ අඤ්ඤා විපාකකබ්බො³ පරිත්තඅග්ගිධාරිතො උණ්ණභාවතිබ්බුතභාලො විග්ගොති, තසමා තං අතතනො විපාකං අධිපතිං ලභාපෙත්තුං න සකෙකානති, ලොකුත්තරෙ⁴ පන තාය සද්ධාය=පෙ=තාය පඤ්ඤාය අවුපසන්තාය මග්ගානන්තරමෙව ඵලං උපපජ්ජති, තසමා තං අතතනො විපාකං අධිපතිං ලභාපෙති ති වෙදිතබ්බං. තෙනානු පොරුණං “විපාකෙ අධිපති නත්ති යපෙත්වා ලොකුත්තර”න්ති.

වතුත්මග්ගඵලතිද්දෙසෙ අඤ්ඤාභාවිත්තියනති අඤ්ඤාභාවිතො වතුසු සචෙවසු තිට්ඨිතඤ්ඤාකිවචස්ස ඉන්ද්‍රියං; අඤ්ඤාභාවිතං වා වතුසු සචෙවසු තිට්ඨිතකිවචානං වත්තාරි සච්චාති ඤාත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා සීතානං ධම්මානං අබ්භන්තරෙ ඉන්ද්‍රියසාධනෙන ඉන්ද්‍රියං; නිද්දසචාරෙ පිස්ස අඤ්ඤාභාවිතනති ආජාතිත්වා සීතානං; ධම්මානනති සමපයුත්තකධම්මානං අබ්භන්තරෙ; අඤ්ඤාති ආජාතනා; පඤ්ඤා පජානනා ති ආදීති චුත්තත්තොනෙව. මග්ගධං මග්ගපරිසාපනනනති ඵලමග්ගස්ස අග්ගං ඵලමග්ගෙ ව පරියාපනනනති අත්තො; අවිචෙත්ති ඉදං පතිණ්ණකං එකං ඉන්ද්‍රියං එකං ධානං ගවජ්ජි, එකං ඡ ධානානි

1-4 ලභනති

[] 1, 2, 3, 4 නත්ති

2-2, 4 කමමකබ්බො

3-2, 4 විපාකකබ්බො

4-4 ලොකුත්තරෙ

හොති, තංතංකිවවසාධනවසෙන පවත්තතතා පන කරණමත්තමෙව
 හොති, තසමා කිසිසා ති වුත්තං. නෙවකුසලා [නාකුසලා; ති ආදීසු
 කුසලමුලසසිතානස්ස කුසලහෙතුනො අභාවා නෙවකුසලා; අකුසල
 මුලසසිතානස්ස අකුසලහෙතුනො අභාවා නෙවකුසලා; යොතිසො
 මනසිකාරඅයොතිසොමනසිකාරසසිතාතානමපි කුසලාකුසලපවටයානං
 අභාවා නෙවකුසලා නාකුසලා; කුසලාකුසලසසිතානස්ස¹ ජනක²
 හෙතුනො අභාවා නෙවකමමපිපාකා.

ඉධාපි විතොකගගතාතිදෙදසෙ පවත්තට්ඨිතිමත්තමෙව ලබන්ති.
 ථෙව පඤ්චවිසුද්ධානොති, තිසෙසා මනොධාතුයො, තිසෙසා මනො
 විසුද්ධානධාතුයො, විචිකිට්ඨාගගතනති ඉමෙසු සත්තරසසු විතොසු
 දුබ්බලතා සණ්ඨිති අවට්ඨිති ආදීති න ලබන්ති. සෙසං සබ්බං
 විපාකමනොධාතුතිදෙදසෙ වුත්තතයෙනෙව වෙදිහබ්බං. අසුද්ධත්‍ර
 උපපත්තිට්ඨානා, තං හි විත්තං පඤ්චවිසුද්ධානනත්තරං³ උපපජ්ජති,
 ඉදං පන පඤ්චාථොරෙ වලඤ්ජනපවගතිකාලෙ සබ්බෙසං [පුරෙ]
 උපපජ්ජති. කථං?, වකුඤ්චාථොරෙ තාව ඉට්ඨි ඉට්ඨමජ්ඣන්ත අතිට්ඨි අතිට්ඨි
 මජ්ඣන්තෙසු රුපාරමමණෙසු යෙන කොතපි පසාදෙ සට්ටිතො තං
 ආරමමණං ගහෙත්වා ආවජ්ජනවසෙන පුරෙවාරිකං හුත්වා ගවබ්බං
 ආවට්ටමානං උපපජ්ජති, සොතථොරුදීසු පි එසෙව නයො ති.

කිසිමනොධාතුත්‍රිත්තං තිට්ඨිතං.

මනොවිසුද්ධානධාතු උපපන්නා ගොති=පෙ=සොමනස්සසහ
 ගතා ති ඉදං විත්තං අසුද්ධාසං අසාධාරණං, බිණාසවස්සෙව පාටි
 පුග්ගලිකං, ඡස්ස ආරෙසු ලබන්ති, වකුඤ්චාථොරෙ හි පට්ඨාන⁴සාරුප
 ට්ඨානං දිස්වා බිණාසවො ඉමිනා විතොතන සොමනස්සිතො හොති,
 සොතථොරෙ භණ්ඩිතාජනීයට්ඨානං පත්වා මහාසද්ධං කත්වා ලුඬා
 ලුඬෙසු⁵ ගණනනොසු එවරුපා නාම මෙ ලොලුපත්තණ්ඨා පභිණා ති
 ඉමිනා විතොතන සොමනස්සිතො හොති, සාණ්චාථොරෙ ගකෙහි වා
 පුපෙථිති වා වෙතියං පුපෙත්වා⁶ ඉමිනා විතොතන සොමනස්සිතො
 හොති, ජ්වහාථොරෙ රසසමපන්නං පිණ්ඩපාතං ලුඬා භාජෙත්වා පරි
 භුඤ්ජන්තො සාරුණීයබමොවා වත මෙ පුරිතො ති ඉමිනා විතොතන
 සොමනස්සිතො හොති, කායථොරෙ අභිසමාවාරිකවත්තං කුරුන්තො
 කායථොරෙ මෙ වත්තං පරිපුරිතනති ඉමිනා විතොතන සොමනස්සිතො
 හොති, එවං තාව පඤ්චාථොරෙ ලබන්ති. මනොථොරෙ පන අතීතානා
 ගතමාරබ්බ උපපජ්ජති.

[] 1. 2. 3. 4 නැති

3-2, 5 පඤ්චවිසුද්ධානනත්තරං.

6-5 පුපෙත්තො

1-2 3. 4 කුසලසසිතානස්ස

4-4 පන

2-1, 2, 3, 4 කුසල

5-1 ලඬාලදෙබසු

2, 5 ලුඬාලදෙබසු

ජොතිපාලමානව මහාදෙවරුන් කණ්ණතාපසාදිකාලසමීති කතංකාරණං ආවජ්ජන්ති තථාගතො සීතං පාත්‍යාකාසී, තං පන පුබ්බතිවාසස්ස ඤාසබ්බස්සුඤ්ඤානං කිව්වං, තෙසං දවින්නං සුඤ්ඤානං විණ්ණං¹ පරියන්තෙ ඉදං විභතං භාසයමානං උපපජ්ජති. අනාගතෙන තනතිස්සරෙ මුද්දිසගස්සරෙ පච්චෙකඛුඤ්ඤා හවිස්සති ති සීතං පාත්‍යාකාසී, තමපි අනාගතසසුඤ්ඤා² සබ්බස්සුඤ්ඤානං කිව්වං, තෙසං පන සුඤ්ඤානං විණ්ණං¹ පරියන්තෙ ඉදං විභතං භාසයමානං උපපජ්ජති. තිද්දෙසවාරෙ පනස්ස සෙසඅගෙකුකච්ඡිතෙති බලවතරතාය චිත්තෙකග්ගතා සමාධිබලං පාපෙත්වා ඤජිතා, [විරියමපි චිරියබලං පාපෙත්වා,] උද්දෙසවාරෙ පන සමාධිබලං හොති චිරියබලං හොති ති අනාගතතත්තා, පරිපුණ්ණෙන බලට්ඨනෙනං ඥායං බලං නාම න හොති. යස්මා පන තෙවකුසලං තාකුසලං තස්මා බලනති වජ්ඣං ඤජිතං, යස්මා ච න තිපපරියායෙන බලං තස්මා සඤ්ඤානවාරෙපි දො බලාති හොනති සි න වුඤ්ඤා, සෙසං සබ්බං සොමනස්සසගගතාගෙකුකච්ඡිතොවිද්දෙසං ධාතුතිද්දෙසෙ වුත්තනායෙනෙව චෙද්දිහබ්බං.

උපෙක්ඛාසගගතා ති ඉදං විභතං තිසු ගවෙසු සබ්බෙසං සචිත්තකසභානං සාධාරණං, [කස්සපි] සචිත්තකස්ස නුපපජ්ජති නාම. උපපජ්ජමානං පන පස්සුඤ්ඤාට වොත්ථපනං හොති, මනොඤ්ඤාට ආවජ්ජනං, ඡ අසාධාරණඤ්ඤානති පි ඉමිනා ගතිතාරමුණ්ණෙව ගණ්ණනති, මහාගජං නාමෙනං චිත්තං, ඉමස්ස අතාරමුණ්ණං නාම නත්ථ අසබ්බස්සුඤ්ඤානං, සබ්බස්සුඤ්ඤානංගතිකං නාම කතමනති වුත්තෙ ඉදහති වහනබ්බං, සෙසමෙත්ථ පුරිමචිත්තෙ වුත්තනායෙනෙව චෙද්දිහබ්බං. කොවලං ති තත්ථ සපජිතිකතතා නවබ්බිකො සඤ්ඤා ටකබ්බො චිත්තෙනා, ඉධ තිපජිතිකතතා³ අට්ඨබ්බිකො,

ඉදුති [යාති] කුසලතො අට්ඨ මහාවිත්තානෙව බිණ්ණසවස්ස උපපජ්ජනතාය කිරියාති ජාතාති, තස්මා තාති කුසලතිද්දෙසෙ වුත්තනායෙනෙව චෙද්දිහබ්බාති, ඉධ ඤජිතා භසනනචිත්තාති සමොධානෙන වබ්බාති, කති පනෙහාති හොනති? ති, [වුච්චතෙ,] තෙරස, පුපුජ්ජනා ති කුසලතො වතුති සොමනස්සසගගතෙති අකුසලතො වතුති ති අට්ඨති චිත්තෙති භසනති. සෙකඛා කුසලතො වතුති සොමනස්ස සගගතෙති අකුසලතො දවිති දිට්ඨිචිපපසුත්තෙති සොමනස්ස සගගතෙති ති ඡති චිත්තෙති භසනති, බිණ්ණසවා කිරියතො පස්සුචි සොමනස්සසගතෙති භසනති ති රුපාවචරරුපාවචරකිරියතිද්දෙසෙසු. දිට්ඨි ධම්මසුඛමභාරනති දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිං යෙව අත්තහාවෙ සුඛමභාර මතතා; තත්ථ බිණ්ණසවස්ස පුපුජ්ජනතාලෙ තිබ්බතතිතා සමාපතති

1-1, 2, 3 විභත	2-1, 3 අනාගතං සසුඤ්ඤාණං	[] 4 හත්ථි
[] 2, 4 හත්ථි	3-1 අපජිතිකතතා	[] 1, 2, 3, 4 හත්ථි
[] 1, 2, 3, 4 හත්ථි	3, 5 සපජිතිකතතා	

යාව න තං සමාපජ්ජන්ති තාව කුසලා ව, සමාපන්නකාලෙ කිරියා හොති, ඛේණසවකාලෙ පනස්ස නිබ්බන්ධිතා සමාපන්නි කිරියා ව හොති. සෙසං සබ්බං තංසදිසභතා කුසලාතිද්දෙසෙ වුත්තනසෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති.

අත්ථසාදිනිසා බමමසඬගණධිකථාස විතතුප්පාදකථා නිට්ඨිතා.

අබ්බාසකපදං පන නෙව තාව නිට්ඨිතන්ති.

විතතුප්පාදකණ්ඩවණ්ණනා සමත්තා.

ඉද්දති රූපකණ්ඩං භාජෙත්වා දස්සෙත්වා පුන කතමෙ බමමා අබ්බාසකා? ති ආදි ආරඬං, තත් කිඤ්චපි හෙට්ඨා විතතුප්පාද කණ්ඩ විපාකාබ්බාසකතඤ්ච කිරියාබ්බාසකතඤ්ච තිස්සෙසං කත්වා භාජ්තං. රූපාබ්බාසක නිබ්බාණාබ්බාසකතාති පන අභවිතාති, තාති කපේත්වා චතුබ්බිධමපි අබ්බාසකතං සමොධානෙත්වා දස්සෙන්නො කුසලා කුසලානං බමමානං විපාකා ති ආදිමාහ. තත් කුසලාකුසලානිනති චතුභුමකකුසලානතඤ්ච අකුසලානතඤ්ච; එවං තාව විපාකාබ්බාසකතං කුසලවිපාකාකුසලවිපාකවසෙන ද්වීති පදෙති පරියාදිසිත්වා දස්සිතං, යසමා පන තං සබ්බමපි කාමාවචරං වා හොති රූපාවචරදීප්ප වා අඤ්ඤතරං, තසමා කාමාවචර ති ආදිතා නයෙන තදෙව විපාකා බ්බාසකතං භුමමනතරවසෙන පරියාදිසිත්වා දස්සිතං, තසමා පන තං වෙදනාකකිකො පි හොති=පෙ=විඤ්ඤාණකකිකො පි, තසමා පුන සමප යුත්තචතුකකිකිවසෙන පරියාදිසිත්වා දස්සිතං. එවං විපාකාබ්බාසකතං කුසලාකුසලවසෙන භුමමනතරවසෙන සමපයුත්තකකිකිවසෙනාති තිති නයෙති පරියාදය දස්සෙත්වා පුන කිරියාබ්බාසකතං දස්සෙන්නො සෙ ව බමමා කිට්ඨිතා ති ආදිමාහ. තත් කාමාවචර රූපාවචර අරූපා වචර වෙදනාකකිකො=පෙ=විඤ්ඤාණකකිකො ති පි වත්තබ්බං භවෙය්‍ය, හෙට්ඨා පන ගතිතමෙවාති තයං දස්සෙත්වා තිස්සජ්ජිතං, ඉද්දති අවි භතතං දස්සෙන්නො සබ්බඤ්ච රූපං අසඬග්ගා ව ඛාතු ති ආහ. තත් සබ්බඤ්ච රූපන්ති පදෙන පඤ්චවිසති රූපාති ඡන්තවුතිරූප කොට්ඨාසා නිප්පදෙසතො ගතිතා ති වෙදිතබ්බා. අසඬග්ගා ව ඛාතු ති පදෙන තිබ්බාණං නිප්පදෙසතො ගතිතං. එත්තාවතා අබ්බාසකා බමමා ති පදං නිට්ඨිතං හොති.

තත් කතමං සබ්බං රූප?න්ති ඉදං කසමා ගතිතං, හෙට්ඨා රූපා බ්බාසකතං සඤ්චපෙන කවිතං, ඉද්දති තං එකකද්දකතිකචතුකක=පෙ= එකාදසකවසෙන විජාරතො භාජෙත්වා දස්සෙත්වා ඉදං ගතිතං. තස්සන්තො යං වුත්තං “සබ්බඤ්ච රූපං අසඬග්ගා ව ඛාතු”ති, තසමිං පදථමෙය කතමං සබ්බං රූපං නාම? ඉද්දති තං භාජෙත්වා දස්සෙන්නො වත්තාගෙ මභාතුතා ති ආදිමාහ. තත් වත්තාගෙ ති ගණන පරිවේජ්ඤ; තෙන තෙසං උභනාධිකභාවං නිවාරෙති. වකාගෙ

සමපිණ්ඩනජෝ, තෙන න කෙවලං වහ්නාඤ්ඤ මහාභූතා ව රූපං,
අඤ්ඤමපි අත්ති උපාදුරූපං සමපිණ්ඩති. මහාභූතා ති එත්ථ
මහනනපාදුභාවාදීති භාරණෙති මහාභූතතා වෙදිතබ්බා, එතාති හි
මහනනපාදුභාවතො මහාභූතසාමඤ්ඤතො මහාපරිහාරතො මහා
විභාරතො මහනනභූතතා වාති ඉමෙති භාරණෙති මහාභූතාති හි
වුවවනති,

තත්ථ මහනනපාදුභාවතො ති එතාති හි අනුපාදින්නකසන්නා
නෙ පි [උපාදින්නකසන්නානෙ පි] මහනතාති පාදුභූතාති. තෙසං
අනුපාදින්නකසන්නානෙ එවං මහනනපාදුභාවතා වෙදිතබ්බා. එතං හි
වක්ඛවාලං ආයාමතො ව විත්ථාරතො ව යොජනානං ආදසසන
සහස්සාති¹ වතුතතිංසසන්නාති පඤ්ඤසඤ්ඤා යොජනාති,

පරිකෙට්ඨතො:-

සබ්බං සතසහස්සාති ඡන්තිංසපරිමණ්ඩලං,
දස වෙව සහස්සාති අධ්වජස්සාති සතාති ව.

තත්ථ:-

දුට්ඨෙ සතසහස්සාති වහ්නාරි නනුතාති ව,
එතතං බහලතෙන න සඛ්ඛාතායං වසුඤ්ඤිතං.

තස්සා යෙව සඤ්ඤාරකං:-

වහ්නාරි සතසහස්සාති අට්ඨෙව නනුතාති ව,
එතතං බහලතෙන න ජලං වානෙ පතිට්ඨිතං.

තස්සා පි සඤ්ඤාරකො:-

නවසතසහස්සාති මාඵතො නහමුග්ගතො,
සට්ඨි වෙව සහස්සාති එසා ලොකස්ස සණ්ඨිති.

එවං සණ්ඨිතෙ වෙත්ථ යොජනානං:-

වතුරස්සිතිසහස්සාති අජේඛාගාලොකා මහණ්ණවෙ,
අවමුග්ගතො තාවදෙව සිතෙරූපබ්බතූහනමො.

තතො උපධ්වජපණ්ඩිත පමාණෙන යථාකක්ඛමං,
අජේඛාගාලමුග්ගතා දිබ්බා තානාරතනවිතතිතා;

සුගඤ්ඤෙ ජ්ඣංගෙ භරතීනො සුදස්සනො,
නෙමිඤ්ඤෙ විතතනො අස්සකණ්ණො ගිරිමුග්ගා.

එතෙ සහන මහාසෙලා සිතෙරූපස්ස සමන්තතො,
මහාරූපානමාචාසා දෙවයකකතිසෙවිතා.

යොජනානං සතානුට්ඨො හිමවා පඤ්ඤා පබ්බතො,
යොජනානං සහස්සාති තීණි ආයතවිත්ථතො.

වතුරුසිතිසහසෙය්හි කුටෙති පතිමණ්ඩනො,
තිපඤ්චයෝජනකකිකි පරිකෙට්ඨා නගව්හයා.
පඤ්ඤාසයෝජනකකිකි සාධායාමා සමනතතො,

[සතයෝජනවිභිණ්ණා නාවදෙව ව උග්ගතා
ඡලේ යස්සානුභාවෙන ඡලේදීපො පකාසිතො]

යඤ්චතං ඡලේයා පමාණං තදෙව අසුරුනං විතතපාටලියා,
ගරුළානං සිම්බලිරුකකියා, අපරගොයානෙ කදම්බරුකකියා, උතතර
කුරුසු කප්පරුකකියා, පුබ්බවිදේහෙ සිරිසයා, තාවතිංසෙසු පාරිච්ඡ
තකසයා ති. තෙනානු පොරුණා:-

පාටලි සිම්බලි ඡලේ දෙවතං පාරිච්ඡතකො,
කදම්බො කප්පරුකෙට්ඨා ව සිරිසෙන හවති සතතමනා¹.

ද්වේශසිතිසහසයාති අජේඤ්ඤාගාලේහා මහණණ්ණවෙ
අවුට්ඨගතො තාවදෙව වකකවාලිසිලුවයො,
පරිකිම්පිතා තං සබ්බං ලොකධාතූමයං සිතො²ති.

උපාදින්නකසන්නානෙ පි මච්ඡ කච්ඡප දෙව දුනවාදිසිරිවසෙන
මහන්නානෙව පාභුභුතාති, වුත්තං හෙනං “සතති භිකිකිවෙ! මහා
සමුද්දෙ යෝජනසතිකා පි අත්තභාවා”ති ආදි.

මහාභුතසාමඤ්ඤතො ති ඵහාති හි යථා මායාභාරෙ අමණ්ණං යෙව
උදකං මණ්ණං කතා දසෙය්හි, අසුවණ්ණං යෙව ලෙඩ්ඛා සුවණ්ණං
කතා දසෙය්හි, යථා ව සයං නෙව යකෙට්ඨා න පකිම්බි සමානො යකකි
භාවමි පකිම්බිභාවමි දසෙය්හි. ඵවමෙව සයං අතීලානෙව හුත්වා තීලං
උපාදුරුප දසෙය්හි, අපිතාති-අලොභිතාති-අනොද්‍යානෙව හුත්වා
මදුතං උපාදුරුප දසෙය්හි ති මායාකාරමහාභුතසාමඤ්ඤතො
මහාභුතාති.

යථා ව යකකාදිති මහාභුතාති යං ගණ්ණනති නෙව තෙසං තසා
අනෙතා න ඛති භානං උපලබ්භති³, න ව තං නිසායාය න තිට්ඨනති.
ඵවමෙව ඵතාති පි නෙව අඤ්ඤමඤ්ඤයා අනෙතා න ඛති සිතාති
හුත්වා උපලබ්භනති, න ව අඤ්ඤමඤ්ඤං නිසායාය [න] තිට්ඨනති ති.
අවිනේතය්සථිකතාය යකකාදිමහාභුත සාමඤ්ඤතො පි මහාභුතාති.

යථා ව යකකිතිසඛිතාති මහාභුතාති මනාපෙති වණ්ණ⁴
සණ්ඨානවිකේට්ඨපෙති අත්තතො භයානභාවං පටිච්ඡාදෙත්වා සතෙන
වසඤ්චනති, ඵවමෙව ඵතාති පි ඉත්තිපුරිසසිරිදිසු මනාපෙන ඡට්ඨි
වණ්ණෙන මනාපෙන අභිගප්චවභිගසණ්ඨානෙන මනාපෙන ව හත්ථ
පාදඛුලිහමුකවිකේට්ඨපෙන අත්තතො කකකිලධතාදිහෙදං සරස

ලක්ෂණං පටිච්ඡාදදෙව්වා බාලජනං වඤ්ඤානති අත්තනො සභාවං දට්ඨං න දෙනති, ඉති වඤ්ඤානතෙන¹ යනබිඳිමහාභූතසාමඤ්ඤානො පි මහාභූතාති.

මහාපරිහාරනො ති මහනෙතති පච්චයෙති පරිහරිතබ්බතො; එතාති හි දිවසෙ දිවසෙ උපනෙතබ්බතො මහනෙතති සාසච්ඡාදනා දීති භූතාති පච්චතාති ති මහාභූතාති, මහාපරිහාරනි වා භූතාති ති මහාභූතාති.

මහාවිකාරනො² ති [භූතානං මහාවිකාරනො;] එතාති හි උපාදින්නාති පි අනුපාදින්නාති පි මහාවිකාරනි හොනති, තත් අනුපාදින්නානං කප්පවුට්ඨානෙ විකාරමහත්තං පාකටං හොති උපාදින්නානං ධාතුකෙකාහකාලෙ, තථාති:-

භූමිතො වුට්ඨිතා³ යාව මුහමලොකා විධාවති,
අවිච්ඡිමතො ලොකෙ දඤ්ඤානමති තෙජසා.

කොට්ඨසතසහස්සෙකං චක්කවාලං විලියති,
කුපිතෙන යද ලොකො සලිලෙන විනස්සති.

කොට්ඨසතසහස්සෙකං චක්කවාලං විකීරති,
වායොධාතුපපකොපෙන යද ලොකො විනස්සති.

පඤ්ඤා භවති කායො දට්ඨො කට්ඨමුඛෙව වා,
පඨවිධාතුපපකොපෙන හොති කට්ඨමුඛෙව සො.

පූතිශො භවති කායො දට්ඨො පූතිමුඛෙව වා,
ආපොධාතුපපකොපෙන හොති පූතිමුඛෙව සො.

සන්නතෙතො භවති කායො දට්ඨො අග්ගිමුඛෙව වා,
තෙජොධාතුපපකොපෙන හොති අග්ගිමුඛෙව සො.

සඤ්ජිතෙතො භවති කායො දට්ඨො සත්ථමුඛෙව වා,
වායොධාතුපපකොපෙන හොති සත්ථමුඛෙව සො.

ඉති මහාවිකාරනි භූතාති ති මහාභූතාති.

මහත්තභූතතො වාති එතාති හි මහත්තාති මහතා වායාමෙන පරිශ්ලෙභනබ්බතො භූතාති විජ්ජමානතො ති මහත්තභූතතො ව මහාභූතාති. එවං මහත්තපාතුභාවාදීති කාරණෙති මහාභූතාති.

වතුනනඤ්ච මහාභූතානං උපාද්ගරූප නති උපයොගතේ සාම්චන්ද්‍රිකං; වත්තාරි මහාභූතාති උපාද්ග නිශ්ශාය අමුඤ්ඤිකා පච්චත රූපනති අත්තො; ඉදං වුවවති සබ්බං රූප නති ඉදං වත්තාරි මහාභූතාති පදපටිපාටියා නිද්දිට්ඨාති තෙව්සති උපාද්ගරූපාති ති සත්ත

1-5 වඤ්ඤානදෙව්වා

[] 1, 2 3, 4 නන්ධි

2-1, 2, 3, 4 මහාවිකාරනො

3-1, 2, 3 වුට්ඨිකො

විසතිපාහෙදං සබ්බං රූපං නාම; ඉද්දති තං විජාරතො දසෙසුං
 එකවිධාදිති එකාදසති සමග්ගෙති මාතිකං සපෙතො සබ්බං රූපං
 න හෙතු භි ආදිමාන. තත් සබ්බං රූප නති ඉදං පදං සබ්බං රූපං න
 හෙතු සබ්බං රූපං අහෙතුකන් එවං සබ්බපදෙති සද්ධිං යොජෙ
 තබ්බං. සබ්බානෙව වෙතානි න හෙතු භි ආදිති පොච්ඡාසික පද්ධති
 උද්දිධාති, තෙසු පටිපාටියා වත්තාසික පද්ධති මාතිකතො ගහෙතා
 සපිනාති, අවසානෙ තිණි මාතිකාමුත්තකාති ති. එවං තාව පඨමෙ
 සමග්ගෙ පාළිවච්ඡානමෙව වෙදිතබ්බං.

තථා දුතියසමග්ගාදියු. තත්තායං නයො-දුතියසමග්ගෙ නාව සතං
 වත්තායෙව දුකා, තත් අත්ථි රූපං උපාද්, අත්ථි රූපං නොපාද් ති
 ආදයො ආදිමති වුද්දස දුකා අසුද්දමසුද්දසමිකාභාවතො පකිණ්ණක
 දුකා නාම. තතො අත්ථි රූපං චක්ඛුසමථස්සයා වස්සු ති ආදයො
 පඤ්චවිසති දුකා වස්සුඅවස්සුඋපපරික්කණ්ණවසෙන පච්ඡත්තත්තා වස්සුදුකා
 නාම. තතො අත්ථි රූපං චක්ඛුසමථස්සයා ආරම්මණ නති ආදයො
 පඤ්චවිසති ආරම්මණානාරම්මණඋපපරික්කණ්ණවසෙන පච්ඡත්තත්තා
 ආරම්මණදුකා නාම. තතො අත්ථි රූපං චක්ඛාසනන නති ආදයො
 දස ආයත්තානායත්තඋපපරික්කණ්ණවසෙන පච්ඡත්තත්තා ආයත්තදුකා
 නාම. තතො අත්ථි රූපං චක්ඛුධාතු ති ආදයො දස ධාතුඅධාතුඋප
 පරික්කණ්ණවසෙන පච්ඡත්තත්තා ධාතුදුකා නාම. තතො අත්ථි රූපං
 චක්ඛුන්ද්‍රියනති ආදයො අට්ඨ¹ ඉන්ද්‍රියාතින්ද්‍රියඋපපරික්කණ්ණවසෙන
 පච්ඡත්තත්තා ඉන්ද්‍රියදුකා නාම. තතො අත්ථි රූපං භාසමිසුද්දතති ති
 ආදයො ආදස [සුමුමා] සුමුමරූපඋපපරික්කණ්ණවසෙන පච්ඡත්තත්තා
 සුමුමරූපදුකා නාමාති ඉදං දුතියසමග්ගෙ පාළිවච්ඡානං.

තතියසමග්ගෙ සතං තිණි ව තිකාති. තත් දුතියසමග්ගෙ වුතොසු
 වුද්දසසු පකිණ්ණකදුකෙසු එකං අප්ඤ්ඤාතිකදුකං සෙසෙති තෙරසති
 යොජෙතා සං නං රූපං අප්ඤ්ඤාතිකං නං උපාද්, සං නං රූපං
 බාහිරං නං අත්ථි උපාද් අත්ථි නොපාද් ති ආදිතා නයෙන සපිනා
 තෙරස පකිණ්ණකතිකා නාම. තතො තමෙව දුකං සෙසදුකෙති සද්ධිං
 යොජෙතා සං නං රූපං බාහිරං නං චක්ඛුසමථස්සයා න වස්සු,
 සං නං රූපං අප්ඤ්ඤාතිකං නං අත්ථි චක්ඛුසමථස්සයා වස්සු, අත්ථි
 චක්ඛුසමථස්සයා න වස්සු ති ආදිතා නයෙන සෙසතිකා සපිනා, හෙසං²
 නාමඤ්ච ගණනා ව තෙසං යෙව වස්සුදුකාදිතං වසෙන වෙදිතබ්බා ති,
 ඉදං තතියසමග්ගෙ පාළිවච්ඡානං.

වතුන්සමග්ගෙ ආවිසති වතුකතා, තත් සබ්බපච්ඡිමො අත්ථි
 රූපං උපාද් අත්ථි රූපං නොපාද් ති එවං ඉධ වුත්තං මාතිකං අනාම
 සිත්තා සපිතං ඉත්තෙර පන ආමසිත්තා, කථං?, යෙ නාව [ඉධ] දුච්ච
 සමග්ගෙ පකිණ්ණකෙසු ආදිතො තයො දුකා, තෙසු එකෙකං
 ගහෙතා සං නං රූපං උපාද් නං අත්ථි උපාදිතනං අත්ථි අනුපා

1-5 දස [] 1, 2, 3, 4 නත්ති 2-1, 2, 3, 4 සෙස. [] 2, 4 නත්ති

දිනන නති ආදිනා නයෙන පඤ්චති පඤ්චති දුකෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා
 දුකත්තයමුලිකා ආදිමති පඤ්චදස චතුක්කා ධ්වනා, ඉද්දති යොගං
 චතුරේවා සතිදස්සනදුකො, සො යස්මා සං නං රූපං සනිදස්සනං නං
 අපච්ඡි සප්පමිසං අපච්ඡි අප්පමිස නති ආදිනා නයෙන පරෙති වා අපච්ඡි
 උපාද අපච්ඡි නොපාද ති ආදිනා නයෙන පුරිමෙති වා දුකෙහි සද්ධිං
 අත්ථාභාවතො කම්මාභාවතො චිසෙසාභාවතො ව යොගං [න] ගව්ඡති,
 සතිදස්සනං හි අප්පමිසං නාම නොපාද වා නාපච්ඡි ති අත්ථාභාවතො
 යොගං න ගව්ඡති. උපාදිනනං පන අනුපාදිනනඤ්ඤ අපච්ඡි තං කම්මා
 භාවතො යොගං න ගව්ඡති, සබ්බදුකා හි පච්ඡිමපච්ඡිමෙතෙව සද්ධිං
 යොජිතා. අයමෙත්ථ කමො, පුරිමෙති පන සද්ධිං කම්මාභාවො ති, සති
 අත්ථො¹ කම්මාභාවො අසාරණං, චස්මා [උපාදිනනපද්ධිති සද්ධිං
 යොජෙත්වබ්බො ති හෙන විසෙසාභාවා] උපාදිනනපද්ධිති හි ඉමිනා
 සද්ධිං යොජිතාති.

තත්ථ උපාදිනනං වා සතිදස්සනං සතිදස්සනං වා උපාදිනනනති
 චුතෙන විසෙසො නාපච්ඡි ති විසෙසාභාවා පි යොගං [න] ගව්ඡති.
 චස්මා තං චතුර්දුකං අනාමයිත්වා භවො පරෙති අපච්ඡි රූපං
 සප්පමිස නති ආදිති තිති දුකෙහි සද්ධිං සං නං රූපං සප්පමිසං නං
 අපච්ඡි ඉද්දිසං, [අපච්ඡි න ඉද්දිසං සං නං රූපං අප්පමිසං නමපච්ඡි
 ඉද්දිසං] අපච්ඡි න ඉද්දිස නති ආදිනා නයෙන සුඡ්ඡමානෙ ඤො ඤො
 දුකෙ යොජෙත්වා ඡ චතුක්කා ධ්වනා, යථා වායං චතුර්දුකො යොගං
 න ගව්ඡති, තථා තෙන සද්ධිං ආදිදුකො පි. කස්මා?, අනුපාදරූපස්ස
 එකනෙතන අනිදස්සනත්තා, සො හි සං නං රූපං නොපාද නං අපච්ඡි
 සනිදස්සනං [අපච්ඡි අනිදස්සනං]ති එවං චතුරේවා දුකෙන සද්ධිං යො
 ජියමානො යොගං න ගව්ඡති. තස්මා තං අතික්කමිත්වා පඤ්චමෙන
 සහ යොජිතො, එවං යො යෙන² සද්ධිං යොගං ගව්ඡති යො ව න
 ගව්ඡති සො වෙදිතබ්බො ති. ඉදං චතුර්දුකතෙ පාලිවච්ඡානං.
 ඉතො පරෙ පන පඤ්චවිධසංඝාදයො සත්තසංඝාතා අසමමිස්සා එව,
 එවං සකලාය පි මානිකාය පාලිවච්ඡානං වෙදිතබ්බං.

ඉද්දති තස්සා අත්ථං භාජෙත්වා දස්සෙත්වා සබ්බං රූපං න හෙතු
 මෙමා ති ආදි ආරඬ්ඨං, කස්මා පනෙත්ථ කතමං තං සබ්බං රූපං න
 හෙතු ති පුච්ඡා න කතා? ති, හෙදුභාවතො. යථා හි දුකාදිඤ්ඤ උපාද
 රූපමපි අපච්ඡි නොපාදරූපමපි. එවමිධි න හෙතු පි සහෙතු³පි ති හෙදෙ
 නාපච්ඡි, තස්මා පුච්ඡං අභත්වා ව විභත්තං. තත්ථ සබ්බ නති සකලං තිරව
 සෙසං; රූප නති අයමස්ස සිතාදිති⁴ රූපපනභාවදිපතො සාමඤ්ඤ
 ලක්ඛණිඤ්ඤෙසො. න හෙතුමෙමා ති සාධාරණ⁵හෙතුපටිකෙතිප
 තිඤ්ඤෙසො. තත්ථ හෙතුහෙතු පච්චයහෙතු උත්තමහෙතු සාධාරණ
 හෙතු ති චතුරිකිංශො හෙතු. තෙසු “තයො කුසලහෙතු තයො අකුසල

[] 1, 2, 3, 4 නපච්ඡි	1-1, 2, 3, 4 අපච්ඡි	[] 5 නපච්ඡි	[] 1, 2, 3, 4 නපච්ඡි
[] 5 නපච්ඡි	[] 5 නපච්ඡි	2-2, 4 යොගෙන	3-5 අනෙතු
4-1, 2, 3, 4 රූපාදිති	5-1, 2, 3 සාධාරණං		

හෙතු නයො අබ්බාසනාහෙතු”ති අයං හෙතුහෙතු නාම, “වත්තාරෙ බො මෙ භික්ඛු! මහාභුතා හෙතු වත්තාරෙ මහාභුතා පච්චයා රූපකකම්මස්ස පඤ්ඤාපනායා”ති අයං පච්චයහෙතු නාම, “කුසලාකුසලං අත්තනො විපාකදුතො උත්තමං ඉට්ඨාරමණං කුසලවිපාකට්ඨානෙ උත්තමං අනිට්ඨාරමණං අකුසලවිපාකට්ඨානෙ”ති අයං උත්තම හෙතු නාම. යථා “අනිත්තානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදිතානං ආනසො හෙතුසො විපාකං යථාභුතං පජානාති”ති “එසෙව හෙතු එස පච්චයො සංඛාරානං යදිදං අවිජ්ජා”ති “අවිජ්ජා සංඛාරානං සාධාරණහෙතු භුත්වා පච්චයට්ඨං එරතී”ති අයං සාධාරණහෙතු නාම. යථා හි පඨවිරසො ආපොරසො ව මුඛරසො පි අමුඛරසො පි පච්චයො, එවං අවිජ්ජා කුසලසංඛාරානම්පි අකුසලසංඛාරානම්පි සාධාරණ පච්චයො ගොති. ඉමයම් පනජෙව හෙතුහෙතු අධිප්පත්තො. ඉති හෙතු ධම්මා න හෙතුධම්මා ති. මාතිකාය ආගතං හෙතුභාවං රූපස්ස නිශ්මෙත්වා පටික්ඛිපන්නො න හෙතුමෙව්වා ති ආහ. ඉමිනා නයෙන සබ්බ පදෙසු පි පටික්ඛෙපතිද්දෙසො අපටික්ඛෙපතිද්දෙසො ව චෙදිතබ්බො.

වචනජෙව පන සබ්බපදානං මාතිකාවශේෂතායං වුත්තො යෙව. සප්පච්චයමෙව්වා ති එත්ථ පන කම්මසමුට්ඨානං කම්මපච්චයමෙව ගොති. ආහාරසමුට්ඨානාදිති ආහාරදිපච්චයානෙවාති එවං රූපස්සෙව වුත්ත වතුපච්චයවසෙන අජෙව චෙදිතබ්බො. රූපමෙව්වා ති රූපිනො ධම්මා අරූපිනො ධම්මා ති මාතිකාය වුත්තං¹ අරූපභාවං පටික්ඛිපති. උප්පන්නං ජනි විඤ්ඤාණං ති පච්චුප්පන්නං රූපමෙව වක්ඛු විඤ්ඤාණාදිති ජනි චෙදිතබ්බො. නිශ්මො පන වක්ඛු විඤ්ඤාණාදිති සංකාය [ගතිනො] නති තාති² අනිත්තානාගතං විජානාති. මනොවිඤ්ඤාණං පන අනිතම්පි අනාගතම්පි විජානාති. තං ඉමයම් පඤ්චවිඤ්ඤාණ සොතෙ පතිත්තතා³ සොතපතිතමෙව භුත්වා ගතං, භුත්වා අභාවට්ඨෙන පන අනිච්චමෙව. ජරාය අභිභවිතබ්බධම්මකත්තා ජරාතිභුතමෙව. යස්මා වා රූපකායෙ ජරා පාකවා ගොති, තස්මා පි ජරාතිභුතමෙව්වාති වුත්තං.

එවං එකවිධෙන රූපසංගහො ති එත්ථ විධාසද්දො මාන සංගහාන කොට්ඨාසෙසු දිස්සති. “සෙය්‍යො හම්මසි ති විධා, සදිසො හම්මසි ති විධා”ති ආදිසු හි මානො විධා නාම. “කථංවිධං සීලවත්තං වදන්ති කථංවිධං පඤ්ඤාවත්තං වදන්ති”ති ආදිසු සංගහානං, කථංවිධානති හි පදස්ස කථංසංගහානනාති⁴ අජෙව; “එකවිධෙන ඤ්ඤාණවත්ථු”ති ආදිසු කොට්ඨාසො විධා නාම. ඉධාපි කොට්ඨාසො ව අධිප්පත්තො. සංගහසද්දො පි සජාති⁵ සඤ්ජාති කිරිය ගණනා වසෙන වතුබ්බිධො. තත්ථ “සබ්බෙ බ්බතියා ආගච්ඡන්තු සබ්බෙ මුග්ගමණං-සබ්බෙ වෙස්සා-සබ්බෙ සුද්දා ආගච්ඡන්තු, යා වාට්ඨසො! විසාබ! සමො

1-3, 4 වුත්තාය [] 1. 2. 3. 4 නති

2-4 නිතිතාති

3-5 පතිතො

4-1. 2. 3. 4 සංගහිතතති

5-1. 2. 3. 4 සඤ්ජාති

වාචා යො ව සමමානමනො යො ව සමමාආජ්චො ඉමෙ ධම්මා සිලකුක්කො සමගතිනා”ති අයං සජාතිසමගහො නාම. “එකජාතිනා ආගමන්න”ති වුත්තට්ඨානෙ විය හි ඉධ සබ්බෙ ජාතියා එකසමගං ගතා. “සබ්බෙ කොසලකා ආගමන්න” සබ්බෙ මාගධිකා- සබ්බෙ භාරුකමන්නා ආගමන්න, යො වාට්ඨෙසා! විසාබ! සමමාචාරාමො යො ව සමමාසති යො ව සමමාසමාධි ඉමෙ ධම්මා සමාධිකුක්කො සමග තිනා”ති අයං සඤ්ජාතිසමගහො නාම. “එකට්ඨානෙ ජාතා සංවදා ආගමන්න”ති වුත්තට්ඨානෙ විය හි ඉධ සබ්බෙ සඤ්ජාතට්ඨානෙන වුත්තොකාසෙන එකසමගං ගතා. “සබ්බෙ නන්දරොහා ආගමන්න, සබ්බෙ අස්සාරොහා-සබ්බෙ රටිකා ආගමන්න යො වාට්ඨෙසා! විසාබ! සමමාදට්ඨි යො ව සමමාසමාප්පො ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤකුක්කො සමග තිනා”ති අයං කිරියසමගහො නාම. සබ්බෙව හෙතෙ අත්තනො කිරිය කරණෙන එකසමගං ගතා. “වක්ඛායතනං කතමං බ්බුගණනං ගමන්න? වක්ඛායතනං රූපකුක්කුගණනං ගමන්න, හෙතෙ වත රෙ වත්තබ්බෙ වක්ඛායතනං රූපකුක්කුකො සමගතිනා”නති අයං ගණනසමගහො නාම. අයමධි අධිපොතො, එකකොට්ඨාසෙන රූපගණනා ති අයං හෙත් අත්තො; එස නයො සබ්බත්ථ.

ඉදුති දුට්ඨසමගහාදිසු අප්‍රේමි රූපං උපාදු අප්‍රේමි රූපං නො උපාදු ති එවං හෙදසභාවතො¹ පුච්ඡාපුබ්බමං පදභාජනං දසෙසනො **භග මං නං රූපං උපාදු** ති, ආදිමාන. තත්ථ උපාදියතී ති=**උපාදු**; මහා භූතාති ගහෙනා අමුඤ්චිතා තාති නිස්සාය පච්චතතී ති² අත්තො; ඉදුති තං පහෙදතො³ දසෙසනො **වක්ඛායනනනති ආදිමාන** එවං හෙ විසතිවිධං උපාදුරූපං සබ්බෙපතො උද්දිසිතා පුත තදෙව විජාරතො නිද්දසනො **භගමං නං රූපං වක්ඛායනන** නති ආදිමාන. තත්ථ දුට්ඨං [වක්කු] මංසවක්කු පඤ්ඤවක්කු ව, හෙසු බුද්ධවක්කු සමන්තවක්කු ඤ්ඤ වක්කු දිබ්බවක්කු ධම්මවක්කු ති පඤ්චවිධං පඤ්ඤවක්කු, තත්ථ “අද්දසං ඛො අහං හික්කවෙ! බුද්ධවක්කුනා ලොකං ඔලොකෙනො සතෙත අපපරජකෙට්ඨං=පෙ=දුට්ඨෙසුපයෙ”ති ඉදං බුද්ධවක්කු නාම. “සමන්ත වක්කු වුවවති සබ්බඤ්ඤාභ්‍රාණ”නති ඉදං සමන්තවක්කු නාම. “වක්කුං උදපාදි ඤ්ඤං උදපාදි”ති ඉදං ඤ්ඤවක්කු නාම. “අද්දසං ඛො අහං හික්කවෙ! දිබ්බෙන වක්කුනා විසුද්ධො”ති ඉදං දිබ්බවක්කු නාම. “නාසමිං යෙවාසනෙ විරජං විතමලං ධම්මවක්කුං උදපාදි”ති ඉදං භෙට්ඨිමමගතතාසසබ්බාතං [ඤ්ඤං] ධම්මවක්කු නාම. මංසවක්කු පි සසභාරවක්කු පසාදවක්කු ති දුට්ඨං හොති. තත්ථ යොයං අකම් භූපකෙ පතිට්ඨිතො භෙට්ඨා අකම්භූපකට්ඨිකෙන උපරි හමුනට්ඨි කෙන උභතො අකම්භූපෙති අනො මත්ථුරෙකෙන බිහිද්ධා අකම්ලො මෙති පරිච්ඡින්නො මංසපිණ්ඩො සබ්බෙපතො වතස්සො ධාතුයො

1-1, 2, 3, 4, 5 හෙදසභාවතො

2-1, 2, 3, 4 පච්චතතී ති

3-5 පහෙද.

[] 1, 2, 3, 4 නත්ථි

වණ්ණනා ගනො රසො ඔජා සමාවො සණ්ඨානං ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදො හි චුද්දසසමාරො¹, විජාරතො චතසො ධාතුසො නානිසිති වණ්ණ ගති රස ඔජා සණ්ඨාන සමාවා ජාති ඉමාති දස චතුසමුධාරිකතතා වතනාලීසං භොනති, ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදො හි වතනාරි එකතනකමසමුධාරිනානෙ වාති ඉමෙසං චතුරතනාලීසාය රූපානං වසෙන චතුරතනාලීස සමාරො², යං ලොකො සෙනං³ චක්ඛුං පුච්ඡං විසං විඤ්ඤානං චක්ඛුනති සඤ්ජානතො න චක්ඛුං සඤ්ජානාති, වජ්ඣං චක්ඛුතො සඤ්ජානාති. සො මංසපිණ්ඩො අකඛිකුපෙ පතිධිතො නහාරුසුතත කෙන මජ්ඣමික ආබ්භො, යජ්ඣ සෙනමපි අජ්ඣ කණ්හමපි-ලොතිත කමපි-පඨවි පි-ආපො පි-තෙජො පි-වායො පි, යං සෙමුත්තසදතතා සෙනං පිතත්තසදතතා කණ්හං රුහිරුත්තසදතතා ලොතිතකං පඨවුත්තසදතතා පඤ්ඤානං භොති, ආපුත්තසදතතා පශුකරිති, තෙජ්ජසදතතා පරි ඛයාති, වායුත්තසදතතා සමමති, ඉදං සසමාරචකු නාම.

යො පනෙත්ථ සිතො⁴ එත්ථ පටිබ්භො චතුන්නං මහාභුතානං උපාදය පසාදො, ඉදං පසාදචක්ඛු නාම. තදෙනං තස්ස සසමාර චක්ඛුතො සෙනමණ්ඩලපරිකඛිතතස්ස කණ්හමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අති මුඛෙ සිතානං සරීරසණ්ඨානුපපතියදෙසනුතෙ දිට්ඨිමණ්ඩලෙ සතනසු පිචුපටලෙසු ආසිතනං තෙලං පිචුපටලාති විශ සතන අකඛිපටලාති බ්‍යාපෙඨා සකාරණ නහාපන මණ්ඩන චීජනතිච්චාති චතුති ධාතීති බතතියකුමාරො විශ සකාරණ බතන පරිපාවන⁵ සමුදිරණතිච්චාති චතුති ධාතුති කතුපකාරං උතුරිතතාහාරෙති උපත්ථිතමානං ආයුතා අනුපාලිතමානං වණ්ණගතිරසාදිති පරිචුතං පමාණතො උභකාසිර මතතං චක්ඛු විඤ්ඤාණාදිතං යථාරහං වජ්ඣචාරහාවං සාධයමානං තිට්ඨති. චුත්තමපි වෙනං ධම්මසෙනාපතිනා:-

යෙන චක්ඛුපසාදෙන රූපාති මනුපස්සති,
පරිතතං සුමුමං වෙනං උභකාසිරසමුපමනති.

චක්ඛුඤ්ච නා ආයතනඤ්චාති=චතසායතනං, යං චක්ඛු චතුන්නං මහාභුතානං උපාදය පසාදො හි ඉධාපි උපයොගත්ථෙ යෙව සාම්ච වනං; වතනාරි මහාභුතාති උපාදිසිඨා පවතනපසාදො හි අත්ථො; ඉමිනා පසාදචක්ඛුමෙව ගණ්හාති, සෙසචක්ඛුං පටිකඛිපති. යං පන ඉන්ද්‍රියගොචරසුතෙන⁶ “එකං මහාභුතං උපාදය පසාදො පඨවිධාතුයා තීති මහාභුතෙති සුසංඛගතිතො ආපොධාතුයා ව තෙජොධාතුයා ව වායොධාතුයා ව” චතුපරිවතනසුතෙන “ද්විතනං මහාභුතානං උපාදය පසාදො [චක්ඛුමෙව ගණ්හාති, සෙසචක්ඛුං] පඨවිධාතුයා ව ආපොධාතුයා ව ද්විතී මහාභුතෙති සුසංඛගතිතො තෙජොධාතුයා ව වායොධාතුයා වා”ති චුත්තං. තං පරියායෙන චුත්තං, අයං හි සුත්තනනිකකථා නාම

1-1. 2. 3. 4. 5 චුද්දසසමාර 2-4. 5 සමාර 3-1. 2. 3. 5 භො ත.

4-5 හි සිසිතො

5-1. 3 පරියාවන

6-5 සුත්තසුපි [] 4 නත්ථි

පරියායදෙසනා, යො ව චතුත්තං මහාභුතානං [උපාදාය] පසාදො සො තෙසු එකෙකස්සාපි දභිත්තං දභිත්තමපි පසාදො යෙවාති ඉමිනා පරියායෙන තත් දෙසනා ආගතා.

අභිධම්මො පන නිපපරියායදෙසනා නාම, තස්මා ඉධ චතුත්තං මහාභුතානං උපාදාය පසාදො ති වුත්තං. අයං මෙ අත්තා ති බාල ජනෙන පරිග්ගතිත්තතා අත්තභාවො වුවච්ඡි සරිරමපි බ්බපඤ්ච කමපි, තස්මිං පරියාපනෙනා තනතිස්සිතො ති=අත්තභාවපටිසා පනෙතා; චක්ඛුච්ඡිඤ්ඤාණෙන පසයිතුං න සකෙතා ති=අනිදස්සනො; පටිසට්ඨනාතිස්සො එත් රාගති ති=සප්පටිසො; සෙතා ති ආදීප්ප අයං සබ්බෙපනො, යෙන කාරණභූතෙන චක්ඛුතා අයං සතොතා ඉදං වුත්තප්පකාරං රූපං අතීතෙ පසයි වා වත්තමානෙ පසයි වා අනාගතෙ පසයිස්සාති වා, සවස්ස අපරිභින්නං චක්ඛු හවෙය්ස, අපානෙන ආපාඨගතං රූපං පස්සො වා අතීතං වා රූපං අතීතෙන චක්ඛුතා පසයි, පච්චුප්පනං පච්චුප්පනෙන පසයි, අනාගතං අනාගතෙන පසයිස්සාති, සවෙ තං රූපං චක්ඛුස්ස ආපාඨං ආගවේත්තං චක්ඛුතා තං රූපං පස්සොස්සාති ඉදමෙත් පරිකප්පවචනං. දස්සනපරිනාය කට්ඨෙන චක්ඛුමෙපනං; සඤ්ජාතිසමොසරණට්ඨෙන චක්ඛායනන මෙපනං; සුඤ්ඤාතසභාවතීස්සත්තට්ඨෙන චක්ඛුබාතුමෙපනං; දස්සන ලක්ඛණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙති ති=චක්ඛුච්ඡිසමෙපනං; ලුප්තපලුප්තට්ඨෙන ලොකොපෙසො; චලඤ්ජනට්ඨෙන ද්වාරමෙපනං; අසුර ඤීයට්ඨෙන සමුද්දොපෙසො; පරිසුද්ධට්ඨෙන පණ්ඩරමෙපනං; එස්සාදීනං අතිජායනට්ඨෙන බ්බන්තමෙපනං; තෙසං යෙව පතිට්ඨට්ඨෙන චක්ඛුමෙපනං; සමවිසමං දස්සෙන්නං අත්තභාවං නෙති ති=නෙත්තමෙපනං; තෙත්තවත්තෙන නිසන්ධමෙපනං; සක්කායපරියාපනනට්ඨෙන බ්බිමං තීරමෙපනං; බහුසාධාරණට්ඨෙන අස්සාමිකට්ඨෙන ච සුඤ්ඤාගාමො පෙසො ති එත්තාවතා පසයි වාති ආදීති චතුති පදෙති චක්ඛුමෙපනනති ආදීති වුද්දසනාමාති යොජෙත්වා චක්ඛායත්තස්ස වත්තාරෙ වචන්තා පත්තයා වුත්තා ති වෙදිතබ්බා. කථං?, එතං¹ හි සෙත චක්ඛුතා අනිදස්සනෙන සප්පටිසෙන රූපං සනිදස්සනං සප්පටිසං පසයි වා චක්ඛුමෙපනං=සප්පටිසො භාගො පෙසො, ඉදං නං රූපං චක්ඛාය සනිත්තති අගමෙකො නයො, එවං සෙසා පි වෙදිතබ්බා.

ඉද්දාති යස්මා විජුතිච්ඡරණාදිකාලෙසු අනොලොකෙතුකාමස්සාපි රූපං චක්ඛුප්පසාදං සට්ඨති, තස්මා තං ආකාරං දස්සෙත්තුං² දුතියොතිදොසවාරෙ ආරඤ්ඤා. තත් සමති චක්ඛුමිති යටති අධිකරණ භූතෙ චක්ඛුමති; රූපනති පච්චත්තවචනමෙතං; තත් පටිග්ගඤ්ඤ වා ති අතීතත්තො; පටිග්ගඤ්ඤ වා ති පච්චුප්පනත්තො; පටිග්ගඤ්ඤස්සාති වා ති අනාගතත්තො; පටිග්ගඤ්ඤ වා ති විකප්පනත්තො; අතීතං රූපං අතීතෙ චක්ඛුමිති පටිග්ගඤ්ඤ නාම, පච්චුප්පනං පච්චුප්පනෙන පටි

හඤ්ඤති නාම, අනාගතං අනාගතෙ පටිහඤ්ඤායාහි නාම, සචෙ තං රූපං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡෙය්‍ය චක්ඛුමති පටිහඤ්ඤාය්‍ය තං රූපතති අයමෙත්ථ පරිකපෙතා¹, අත්තො පන පසාදං සට්ඨිමාන මෙව රූපං පටිහඤ්ඤති නාම, ඉධාපි පුරිමනයෙනෙව චත්තාඳෙ වචන්දාපනනායා වෙදිතබ්බා.

ඉද්දති යස්මා අත්තතො ඉච්ඡාය ඔලොකෙතුකාමස්ස රූපෙ චක්ඛුං උපසංහරතො චක්ඛු රූපමති පටිහඤ්ඤති. තස්මා² තං ආකාරං දස්සෙ තුං³ තතියො නිදද්දසවාරෙ ආරඥො. සො අත්තො පාකටො යෙව, එත්ථ පන චක්ඛුං ආරමඤ්ඤං සම්පට්ඨිමාන⁴මෙව රූපමති පටිහඤ්ඤති නාම, ඉධාපි පුරිමනයෙනෙව චත්තාඳෙ වචන්දාපනනායා වෙදිතබ්බා. තතො පරං එස්ස පඤ්චමකානං උපපත්තිදස්සනවසෙන පඤ්ච තෙසං යෙව ආරමඤ්ඤපට්ඨිඤ්ඤාඋපපත්තිදස්සනවසෙන පඤ්චා ති දස වාර දස්සිතා.

තත්ථ චක්ඛුං නිස්සායාහි චක්ඛුං නිස්සය⁵ පච්චයං කත්වා; රූපං ආරබ්භා ති රූපාරමඤ්ඤං ආගමම සක්ඛාය පට්ඨව; ඉමිනා චක්ඛුප්පසාද චජ්ඣිකානං එස්සාදිතං පුරෙජානපච්චයෙන චක්ඛුආරජචනවිට්ඨපරියා පනනානං ආරමඤ්ඤාධිපතිආරමඤ්ඤපතිස්සයපච්චයෙති රූපස්ස පච්චය භාවො දස්සිතො.

ඉතරෙසු පඤ්චස්ස වාරෙසු රූපං ආරමඤ්ඤමස්සා ති=රූපාරමඤ්ඤො ති එවං ආරමඤ්ඤපච්චයමනෙතෙව පච්චයභාවො දස්සිතො. යථා පන පුරිමෙසු තීසු එවං ඉමෙසු [පි දසසු] වාරෙසු චත්තාඳෙ චත්තාඳෙ වචන්දාපනනායා වෙදිතබ්බා. එවං සන්තමං තං රූපං චක්ඛවා සන්තන තති ප්‍රච්ඡාය උද්ධටං චක්ඛුං ඉදං තතති නානපසකාරතො දස්සෙත්තුං පුරිමා තයො ඉමෙ දසා ති හෙරස නිදද්දසවාර දස්සිතා.

එකෙකස්මිං වෙත්ථ චතුත්තං චතුත්තං වචන්දාපනනායානං ආග තත්තා දිපඤ්ඤසනගෙහි පතිමණ්ණෙත්ථා ව දස්සිතා ති වෙදිතබ්බා ඉතො පරෙසු සොතාගතනාදිනිදද්දසෙසු පි එසෙව තයො. විසෙස මත්තං පනෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බං. සුණාති ති=සොනං; තං සසම්භාර සොතබ්බලස්ස අනෙතා තනුතමබ්බලොමාවිනෙ අභිභුලිවෙධකසණ්ණානෙ පදෙසෙ චුත්තපසකාරති ධාතුති කතුපකාරං උතුචිත්තාභාරෙති උපත්ථමතියමානං ආයුතා අනුපාලියමානං වණණාදීති පරිවුතං සොත විඤ්ඤාණාදිතං යථාරහං චජ්ඣිආරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සාය ති ති=සාණං; තං සසම්භාරසාණබ්බලස්ස අනෙතො අප්පදසණ්ණානෙ පදෙසෙ යථාචුත්තපසකාරඋපකාරූපත්ථමනානුපාලනපරිවාරං සාණ විඤ්ඤාණාදිතං යථාරහං චජ්ඣිආරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සාය නටෙධිතං=ජීවනා; සා සසම්භාරජීවනාමස්සායා උපරි උපපලදලග්ග

1-1. 2. 3 මිකපෙපා

2-1. 2. 3 යස්මා

3-1. 2. 3 4 පසාදෙත්තුං.

4-2. 4 සම්පට්ඨිමාන

5-1. 5 නිස්සාය

[] 5 කථි

3 සම්පට්ඨිමාන

6-1. 2. 3. 4 වචන්දා

සණ්ඨානෙ පදෙසෙ යථා චුත්තප්පකාරඋපකාරූපත්ථිතනානුපාලන පරිවාරා ජිව්හාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රආරහාවා සාධයමානා තිට්ඨති.

යාවතා පන ඉමසමිං කායෙ උපාදින්නකරූපං නාම අත්ථි, සබ්බත් කායායතනං කප්පාසපටලෙ සෙනහො විය යථාචුත්තප්පකාරඋපකාරූපත්ථිතනානුපාලනපරිවාරමෙව හුත්වා කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චන්ද්‍රආරහාවං සාධයමානං තිට්ඨති. අයමෙත්ථ විසෙසො, සෙසො පාළිප්පභෙදො ච අත්ථො ච චක්ඛුතිදද්දසෙ චුත්තනගෙතෙව වෙදි තබ්බො. කෙවලං හි ඉධ චක්ඛුපදස්සා ණනෙ සොතපදදීති රූපපදස්සා ණනෙ සද්දපදදීති ති පස්සි ති! ආදීනං ණනෙසු තිණ් ආදිපදති ච අගතාති. **නෙත්තමෙසනං නිසන්ධමෙසනන්ති** ඉමස්ස ච පදආයස්ස අභාවා ආදස ආදස නාමාති ගොනති. සෙසං සබ්බත් චුත්තසදිස මෙව.

තත්ථ සියා යදි යාවතා ඉමසමිං කායෙ උපාදින්නකරූපං නාම අත්ථි, සබ්බත් කායායතනං කප්පාසපටලෙසෙනහො විය, එවං සන්තත ලක්ඛණසමික්ඛනා ආපජ්ජති? ති, [නාපජ්ජති,] කසමා? අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤත්ථ අභාවතො, යදි එවං න සබ්බත් කායායතනන්ති, තෙව පරමත්තො, සබ්බත් විතිබ්බුජ්ජිත්වා පනස්ස නානාකරණං පඤ්ඤපෙචුං න සක්කා, තස්මා එවං චුත්තං. යථා හි රූපරසාදයො චාලික චුණ්ණාති විය විවෙච්චෙචුං අසක්කුණේය්‍යතාය අඤ්ඤමඤ්ඤබ්බාපි තොති චුච්චන්ති, න ච පරමත්තො රූපෙ රසො අත්ථි, යදි සියා රූප ගතණේතෙව ගහණං? ගච්ඡෙය්‍ය, එවං කායායතනමපි පරමත්තො න ච සබ්බත් [විතිබ්බුජ්ජිත්වා] අත්ථි න ච [සබ්බත්] නත්ථි විවෙච්චෙචුං අසක්කුණේය්‍යතායා ති එවමෙත්ථ න ලක්ඛණසමික්ඛනා ආපජ්ජති ති වෙදිතබ්බො. අපිච ලක්ඛණාදිවච්ඡාපන³භොපෙනෙසං අසමික්ඛනා වෙදිතබ්බො.

එතෙසු හි රූපාභිසාහාරගභුතප්පසාදලක්ඛණං දට්ඨිකාමතානිදුන කමමසමුට්ඨානගුහප්පසාදලක්ඛණං වා චක්ඛු, රූපෙසු ආවිඤ්ඤන්තරසං, චක්ඛුචිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපච්චුපට්ඨානං, දට්ඨිකාමතානිදුනකමමජ්ඣුප්පට්ඨානං. සද්දභිසාහාරගභුතප්පසාදලක්ඛණං, සොතුකාමතානිදුනකමමසමුට්ඨානගුහප්පසාදලක්ඛණං වා සොතං, සද්දෙසු ආවිඤ්ඤන්තරසං, සොතචිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපච්චුපට්ඨානං, සොතුකාමතානිදුනකමමජ්ඣුප්පට්ඨානං. ගණ්ඨාභිසාහාරගභුතප්පසාදලක්ඛණං සාසිතුකාමතානිදුනකමමසමුට්ඨානගුහප්පසාදලක්ඛණං වා සාණං, ගණිසු ආවිඤ්ඤන්තරසං, සාණචිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපච්චුපට්ඨානං, සාසිතුකාමතානිදුනකමමජ්ඣුප්පට්ඨානං. රසාභිසාහාරගභුතප්පසාදලක්ඛණං සාසිතුකාමතානිදුනකමමසමුට්ඨානගුහප්පසාදලක්ඛණං වා ජිව්හා, රසෙසු ආවිඤ්ඤන්තරසං, ජිව්හාචිඤ්ඤාණස්ස ආධාරභාවපච්චුපට්ඨානං,

1-1. 3 පස්සසිති	[] 1. 4 නත්ථි	2-4. 5 රසෙසනණං.
[] 1. 4 නත්ථි	[] 1. 2, 3 නත්ථි	3-1. 2, 3, 4 වච්ඡාපන

සාසිභුකාමතානිදුනකමච්ඡුතපදධිකර්ම. ඵොධිබ්බාතිසාතාරගභුත පසාදලක්කණො ථුසිභුකාමතානිදුනකමච්ඡුධිකර්මභුතපසාදලක්කණො වා කායො, ඵොධිබ්බසු අවිඤ්ජනරසො, කායවිඤ්ඤණස්ස අධාරභාවපච්චුපධිකර්මො, ථුසිභුකාමතානිදුනකමච්ඡුතපදධිකර්මො.

කොපි පනෙත්ථ තෙජාධිකානං භූතානං පසාදො චක්ඛු, වායුපඨවි අපාධිකානං භූතානං පසාදො සොතසාණජ්චතා, කායො සබ්බසන්ති. වදන්ති, අපරො තෙජාධිකානං පසාදො චක්ඛු, විවරවායුආප පඨවාධිකානං [පසාදො] සොතසාණජ්චතාකායා ති වදන්ති, තෙ වත්තබ්බා සුත්තං ආහරථා ති, අධි සුත්තමෙව න දක්ඛස්ස නති, කොපි පනෙත්ථ තෙජාදීනං ගුණෙති රූපාදීති අනුග්ගහභාවතො ති කාරණං වදන්ති, තෙ ව වත්තබ්බා කො පනෙවමාහ රූපාදයො තෙජාදීනං ගුණා ති, අවි නිබ්බාගෙසු හි භූතෙසු [අයං ඉමස්ස ගුණො] අයං ඉමස්ස ගුණො ති න ලබ්බා වත්තුං, අථාපි වදෙය්‍යං යථා තෙසු තෙසු සමායොරෙසු තස්ස තස්ස භූතස්ස අධිකායා පඨවිආදීනං සක්ඛාරණාදීති කිච්චාති ඉච්ඡ්ථ¹ එවං තෙජාදිඅධිකෙසු සමායොරෙසු රූපාදීනං අධිකභාවදස්ස නතො ඉච්ඡිතබ්බමෙතං, රූපාදයො තෙසං ගුණා ති, තෙ වත්තබ්බා ඉච්ඡි යාම යදි ආපාධිකස්ස අසවස්ස ගතිතො පඨවිඅධිකෙ කප්පාසෙ ගතිතො අධිකතරො සියා, තෙජාධිකස්ස ව උණ්ණාදකස්ස වණ්ණනො පි සිභුදකස්ස වණ්ණනො පරිභාගෙථ, යස්මා පනෙතං උභයමපි නත්ති, තස්මා පභාගෙන² මෙතෙසං නිස්සංභූතානං විසෙසකප්පිතං යථා අවිසෙසෙ පි [ඵකාලාපෙ] භූතානං රූපරසාදයො අඤ්ඤමඤ්ඤ විසද්ධිං ගොන්ති, එවං චක්ඛුපසාදාදයො අවිජ්ජමානෙ පි අඤ්ඤසම්මි විසෙසකාරණෙ හි ගහෙතබ්බමෙතං, නිං පන [වා] යං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අසාධාරණං, කම්මමෙව නෙසං විසෙසකාරණං, තස්මා කම්මවිසෙස තො එතෙසං විසෙසො, න භූතවිසෙසතො, භූතවිසෙසෙ හි සති පසාදො ච නුපපජ්ජති සමානානං හි³ පසාදො න විසමානානනති පොරණො.

එවං කම්මවිසෙසතො විසෙසවනෙතෙසු ව එතෙසු චක්ඛුසොතාති අසමපත්තවිසයගාහකාති අත්තතො නිස්සයං අනුලිනනිස්සයෙ එව විසයෙ විඤ්ඤණගෙභූතතා; සාණජ්චතාකායා සමපත්තවිසයගාහකා, නිස්සයවසෙන වෙව සයඤ්ඤ අත්තතො නිස්සයං අලලිතෙ යෙව විසෙස විඤ්ඤණගෙභූතතා; අධිකර්මයං පන ආපාඨගතභූතා ව ආරම්භං සමපත්තං නාම. වජ්‍රමණ්ඩලස්ථිරයමණ්ඩලානං හි ආවත්තාදීසයොජන සහස්සමත්තෙ සිවානං වණ්ණනො චක්ඛුපසාදං සට්ඨති. සො දුරෙ ධ්වං පඤ්ඤයමානො පි සමපත්තො යෙව නාම, තංගොචරත්තා චක්ඛු සමපත්තගොචරමෙව නාම, දුරෙ රූකබ්බං ඡීඤ්ඤානමපි රජකානඤ්ඤ

[] 1, 2, 3, 4 නන්ති

[] 4 නන්ති

1-2, 4 කුබ්බථ 2-1, 2, 3 පසාගෙථ

[] 1, 2, 3 නන්ති

[] 1, 3, 4 නන්ති

3-4, 5 භූතානං

4 පරිභාගෙථ

වත්තං බොවනනානං දුරතො ව කායවිකාරෙ පඤ්ඤායති, සද්දෙ පන ධාතුපරම්පරාය [ආගන්තු] [සොතං] සට්ඨො¹ සතිකං වචනානං ගව්ඨති ති චුත්තං.

තත් කිඤ්චාපි ආපාඨගතතාං ආරම්භං සම්පත්තනනි චුත්තං. වඤ්ඤාලාදිවණ්ණො පන වනුං අසම්පන්නො² දුරෙ සිතො ව පඤ්ඤායති. සද්දෙ පි සවෙ සතිකං ආගවෙත්ඨය, දුරෙ උප්පන්නො විරෙන සුභෙය්‍ය, පරම්පරාසට්ඨාය ව ආගන්තු සොතං සට්ඨො³ අසුක දිසාය නාමා ති න පඤ්ඤාපෙය්‍ය. තස්ම අසම්පන්නගොවරතෙවෙතාති. අතිආදිසමානාති වෙතාති, යථා හි අති නාම බ්‍රහ්මාදියො⁴ නොනාතිරමති, සබ්බාරාධිකාතිණපණ්ණගහනවමිකාති යෙව පන පවිසිත්වා නිපන්නකාලෙ අතිරමති, එකාග්‍රහං ආපජ්ජති⁵, එවමෙව චක්ඛුපෙතං විසමඡක්ඛාසං මට්ඨෙසු සුවණ්ණතිත්ථාදිසු නාතිරමති, ඔලොකෙභූමි න ඉව්ඨති, රූපවිත්තප්පථලතාවිවිත්තෙසු යෙව පන අතිරමති, තාදිසෙසු හි ආනෙසු චක්ඛුමති අප්‍රකාශනෙ ඉබ්බෙ විවරිත්වා ඔලොකෙභූමාං හොනති, සුංසුමාරෙ පි බ්‍රහ්මාදියො නිකම්බනො ගහෙතබ්බං න පස්සති, අකම්බති නිමිලෙත්වා වරති, යද්ද පන බ්‍රහ්මසතමත්තං උදකං ඔගාහිත්වා බිලං පවිසිත්වා නිපන්නො හොති, තදස්ස විත්තං එකාග්‍රහං හොති, සුඛං සුපති, එවමෙව සොතමෙපතං බිලඡක්ඛාසං ආකාසසන්තිස්සිතං කණ්ණවත්ඤ්ඤාපකෙ යෙව අඡක්ඛාසං කමෙති, කණ්ණවත්ඤ්ඤාසො යෙව භස්ස සද්දසවණෙ පච්චයො හොති, අජවාසො පි වට්ටති යෙව.

අනොලොකමිං හි සඡක්ඛායෙ කසිරමානෙ [න] ලෙණවත්ඤ්ඤානං තිඤ්ඤා සද්දෙ බ්‍රහ්මාදියො නිකම්බති, ආරවාතපානවත්ඤ්ඤාති පන නිකම්බිත්වා ධාතුපරම්පරායෙව සට්ඨො⁶ ගන්තු සොතප්පසාදං සට්ඨති, අථ තස්මිං කාලෙ අසුකං නාම සඡක්ඛායනති ති⁷ ලෙණපිට්ඨෙ නිසින්නා ජානනති, එවං සදොත සම්පන්නගොවරතා හොති, කිං පනෙතං සම්පන්නගොවරනති? ආම සම්පන්නගොවරං, යද්ද එවං දුරෙ භෙරි ආදිසු වජ්ජමානෙසු දුරෙ සද්දෙ හි ජානනං භවෙය්‍යා?ති, නො න භවති, සොතප්පසාදස්මිං හි සට්ඨිතෙ දුරෙ සද්දෙ ආසන්නෙ සද්දෙ පරතීරෙ සද්දෙ ඔරිමතීරෙ සද්දෙ හි තථා⁸ භථා ඡන්තනාකාරෙ හොති, ධම්මතා එසා හි, කිං එතාය ධම්මතාය, යතො යතො ඡිද්ධං තතො තතො සවණං හොති වඤ්ඤාදිනං දස්සනං විශාති අසම්පන්නගොවරමෙවෙතං.

පක්ඛි පි රූකෙව වා භූමියං වා න රමති, යද්ද පන එකං වා දොව වා ලෙඤ්ඤිපාතෙ අතික්කමම අජවාසාසං පක්ඛිනො හොති, තද්ද එකාග්‍රහවිත්තං ආපජ්ජති, එවමෙව සාණ්ඩෙ ආකාසඡක්ඛාසං වාතු⁹ ප

[] 1, 2, 3, 4. නැති	[] 1, 2, 3 නැති	1-1 ගණේභා
2-1, 2, 3, 4 සම්පන්නො		2, 3 ගණේභා
3-1, 2, 3, 4 බ්‍රහ්මාදියො	4-1, 3, ආගවෙත්ඨ	
5-5 අසුකො නාම සඡක්ඛායති	6-2, 3, 5 යථා	7-1, 2, 3 ධාතු

[තිණි] අට්ඨකාති ති චතුපඤ්ඤා රූපාති. ගලවාටකතො උඤ්ච පරිමානායො නාම, හත් චක්කුදසකං සොභදසකං සාන්දසකං ජ්වනාදසකං කායදසකං භාවදසකං ආහාරසමුධානාදිති තිණි අට්ඨකාති ති චතුරසිති රූපාති, හත් චක්කුපසසාදස්ස පට්ඨොති චත්තාරි මහා භුතාති වණේණ ගඬො රසො ඔජා ජීවිතීන්ධ්‍රියං චක්කුපසසාදොති ඉදං එකතතනො අවිතිබ්බතතානං දසනනං නතිපථනරූපානං වසෙන චක්කුදසකං නාම. ඉමිනා නයෙන සෙසාති පි වෙදිතබ්බාති.

තෙසු ගෙට්ඨමනායෙ රූපං මජ්ඣිමනායඋපරිමනායරූපෙති සද්ධා අසමමිස්සං, පසසකායඤ්ඤෙ පි රූපං ඉතරෙති සද්ධං අසමමිස්සං මෙව. යථා හි සායණිකසමයෙ පබ්බතචර්යායා ව රූකචර්යායා ව [කිඤ්චාපි] එකාබ්ධා වීය ගොනති, අඤ්ඤාමඤ්ඤං පන අසමමිස්සා ව. එවං ඉමෙසු පි කායෙසු චතුරවතනාලීය චතුපඤ්ඤා චතුරසිති ව රූපාති කිඤ්චාපි එකාබ්ධාති වීය [ගොනති] අඤ්ඤාමඤ්ඤං පන අසමමිස්සානෙවා ති.

රූපායතනතිදොසෙ වණේණා ව=වණ්ණනිහා; නිහාති ති වා=නිහා; චක්කුච්ඤ්ඤාණස්ස පාකවා ගොති ති අපො; වණේණා ව නිහා=වණ්ණනිහා; සද්ධං තිදස්සතෙන=සතිදස්සනං; චක්කුච්ඤ්ඤාණෙන පසසිතබ්බතති අපො; සද්ධං පරිසෙන=සපපටිසං; පරිසට්ටනතිසංසන ජනකතති අපො; නිලාදීසු උමමාපුප්ථසමානං නිලං; කණිභාරපුප්ථසමානං පීතකං; බුද්ධචාපුප්ථසමානං ලොහිතකං; ඔසධිභාරකායමානං බද්ධං; ක්කුමභාරකායමානං කාලකං; මඤ්ජරතං සිඤ්චාර කණ්චීර¹මුදුලසමානං මඤ්ජරායකං; “ගරිහතව! ගෙමවණ්ණ!”² කාමං සුමුඛ!³ පකමා”ති එත් පන කිඤ්චාපි ගරිති සුවණේණ වුත්තං, පරතො පනස්ස ජාතරූපගගණෙන ගතිතතතා ඉධ සාමං ගරි නාම. ඉමාති සත්ත වජ්ඣං අනාමසිචා සභාවෙනෙව දස්සිතාති. ගපිවණ්ණන්තරි ගරිහසද්දලවණ්ණං; අමබ්බකුරවණ්ණනති අමබ්බකුරෙන සමාන වණ්ණං; ඉමාති ඤේ වජ්ඣං ආමසිචා දස්සිතාති. දීඝාදිති ආදස වොගාරතො දස්සිතාති. සො ව නෙසං⁴ වොගාරෙ උපතිධාය සිඤ්චාවෙව සතතිවෙසසිඤ්චා ව, දීඝාදිති හි අඤ්ඤාමඤ්ඤං උපතිධාය සිඤ්චාති, වට්ඨාදිති සතතිවෙසසිඤ්චෙසෙන, හත් රස්සං උපතිධාය තතො උච්චතරං දීඝං; තං උපතිධාය තතො නිච්චතරං රස්සං; පුලං උපතිධාය තතො බුද්ධකතරං අණ්ණං; තං උපතිධාය තතො මහත්ත තරං පුලං; වකකසණ්ඨානං වට්ඨං; කුකකුචණ්ඩසණ්ඨානං පපිමණ්ඩලං; වතුති අංසෙති යුත්තං වතුරස්සං; ඡලංසාදීසු පි එසෙව නයො.

නිගහනති ඔතනං; එලනති උතතනං; හත් යසමා දීඝාදිති පුසිචාති සකකා ජාතිතුං, නිලාදීති පතෙවං න සකකා, තසමා න

[] 2, 3 නත්ති	[] 1, 2, 3, 4 නත්ති	[] 1, 2, 3, 4 නත්ති	1-5 කරමිර
2-4 ගෙමවණ්ණං.	3-2 කාමසුමුඛ	4-2, 5 සො පතෙස	
	5 කාමසුමුඛ.		

නිපජරියායෙන දීඝං රූපායතනං, තථා රසාදීති, තං තං නිසාංග පත තථා තථා සිතං දීඝං රසානති තෙන තෙන වොහාරෙන රූපායතන මෙවෙත්ථ භාසිතනති වෙදිතබ්බං. ජායා ආනාපො හි ඉදං අඤ්ඤාමඤ්ඤා පරිච්ඡින්නං, තථා ආලොකො අභිභාගෙ ව, අඛා මභිභා හි ආදීති වතතාරි වජ්ජනා ව¹ දස්සිතාති. තත්ථ අඛා හි වලාගකො; මභිභා හි හිමං; ඉමෙහි වතුහි අභ්‍යාදීතං වණණා දස්සිතා. වජ්ජමණ්ඩලස්ස වණණනිභා හි ආදීති තෙසං තෙසං පභාවණණා දස්සිතා. තත්ථ වජ්ජමණ්ඩලාදීතං වජ්ජනං එවං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

මණ්ඩලයං² රජතපටිච්ඡින්නං එකුතපඤ්ඤාසයොජනායාමවිජාරං වජ්ජස්ස දෙවපුත්තස්ස විමානං වජ්ජමණ්ඩලං නාම, සොවණණමයං එලිකපටිච්ඡින්නං සමපණණාසයොජනායාමවිජාරං සුරියස්ස දෙව පුත්තස්ස විමානං සුරියමණ්ඩලං නාම. සතතරතතමයාති සතතට්ඨදස ද්වාදසයොජනායාමවිජාරානි තෙසං තෙසං දෙවපුත්තානං විමානාති තාරකරූපාති නාම. තත්ථ වජ්ජෙ හෙට්ඨා, සුරියො උපරි, උභින්න මතතරං යොජනං හොති, වජ්ජස්ස හෙට්ඨිමතතතො සුරියස්ස උපරි මතතතො යොජනසතං හොති. දව්සු පසෙසු නකඛතතතාරකා ගච්ඡන්ති එතෙසු පත තිසු වජ්ජෙ දකුගමනො, සුරියො සීඝගමනො, නකඛතතතාරකා සබ්බසීඝගමනා, කාලෙන වජ්ජමසුරියානං පුරතො හොතති කාලෙන පච්ඡා. ආදාසමණ්ඩලං කංසමයං, මණ්ඤ්ඤි හි ධපෙත්වා වෙචරියං සෙසො ජොතිරසාදි අනෙකපථහෙදො; සමඛා සාමුද්දිකො; මුත්තා සාමුද්දිකාපි සෙසාපි³; වෙචරියො හි වෙච්චණණමණ්ඤ්ඤි; ජාන රූපං වුවච්චි සජ්චවණණා; සත්ථා හි සුචණණවණණා, සුචණණවපි⁴ සජ්චවණණං, රජතං වුවච්චි කභාපණො ලොගමාසකො දුරුමාසකො ජතුමාසකො; යෙ වොහාරං ගච්ඡන්ති ති වුත්තං, තං සබ්බවපි ඉධ ගතිතං, සං මා පනඤ්ඤමපි ති ඉමිනා පාලියාගතං ධපෙත්වා සෙසං තට්ඨකපිලොතිකකණ්ණිකා⁵ වණණාදිහෙදං රූපං ගතිතං, තං හි සබ්බං යෙථාපතකෙසු පටිට්ඨං. එවමෙනං නිලාදිනා හෙදෙන භින්නමපි රූපං සබ්බං ලක්ඛණාදීහි අභින්නමෙව,

සබ්බං හෙනං වකුට්ඨපටිභතනලක්ඛණං රූපං, වකුට්ඨඤ්ඤාණස්ස විසංගාවරසං, තස්සෙව ගොවරපච්චුපට්ඨානං, වතුමහාහුතපදට්ඨානං, යථා වෙතං තථා සබ්බාති පි උපදරූපාති. යත්ථ පත විසෙසො අත්ථ තත්ථ වකුට්ඨම. සෙසමෙත්ථ වකුට්ඨයතනතිදොසෙ වුත්තතයෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙවලං හි තත්ථ වකුට්ඨපට්ඨමහමො තිදොසො, ඉධ රූපපුට්ඨමහමො. තත්ථ ව වකුට්ඨමෙතනති ආදීති වුද්දස නාමාති. ඉධ රූපමෙතනති ආදීති තිණ්ණි. සෙසං තාදිසමෙව. යථා හි [වතුහි] වතුහි තයෙහි පතිමණ්ඩලා වකුට්ඨං වච්ඡාපෙත්වා තෙරසථාරා වුත්තා, ඉධාපි තෙ තථෙව වුත්තා හි.

1-1 වජ්ජනිව
2, 3 වජ්ජනාව
4 වජ්ජනෙව

2-1, 2, 3, 4 සොවණණමයං.
3-4 සාමුද්දිකා සෙසාපි
5 සාමුද්දිකාමසෙසාපි

4-2, 3, 4 සුචණණවණණමපි
5-1, 2, 3, 4 කණ්ණික
[] 1, 5 තත්ථ

හොති, සප්පි පන විරතිකම්භනං වණණගනෙ ජගනනමපි රසං න ජගති
ති හදෙව එකනනමධුරං; **තිනනාස** නති තිමමපණණාදි; **සාමුස** නති
සිඬගිවෙරමරිවාදි; **ලොණිස** නති සාමුද්දිකලොණාදි; **වාපිස** නති
වාතිඛගණකළිරිදි; **ලපිලස** නති බදරුමලක¹කපිට්ඨසාලවාදි;
සාසාම නති හරිටිකාදි; ඉදම සබ්බෙ පි රසා වක්ඛුටසෙන වුත්තා. නං
තංවක්ඛුතො පනෙත් රසො ව අමුඛිලාදීහි නාමෙහි වුත්තොති වෙදි
තබ්බො. **සාදු** ති ඉට්ඨරසො; **අසාදු** ති අතිට්ඨරසො; ඉමිනා පද්දා
යෙන සබ්බො පි රසො පරියාදිනො, එවං සනෙන පි ලෙඩ්ඛුරස
හිතතිරසපිලොතිකරසාදයො පාළියං අනාගතා සබ්බෙ පි රසා යෙවා
පනකට්ඨානං පටිට්ඨා ති වෙදිතබ්බො. එවමයං මුලරසාදිනා හෙදෙන
හිනො පි රසො ලකඛණාදීහි අහිනො යෙව, සබ්බො පි හෙස ජිට්ඨා
පටිගනනලකඛණො රසො, ජිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො,
තස්සෙව ගොවරපවවුපට්ඨානො, සෙසං චක්කායතනතිද්දෙසෙ වුත්ත
නෙයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉධාපි හි හථෙව ද්විපඤ්ඤස නයපතිමණ්ඩිතා
තෙරසවාදු වුත්තා.

ඉත්තිත්ථි²තිද්දෙසෙ ස නති කාරණවචනං; යෙන කාරණෙන
ඉත්තියා ඉත්තිලිඛනාදීති හොනති ති අයමෙත්ථ අත්ථො; හත්ථ ලිඛන නති
සණ්ඨානං; ඉත්තියා හි හත්ථපාදහිවාඋරුදිනං³ සණ්ඨානං න පුරිසස්ස
විය හොති, ඉත්තිනං හි හෙට්ඨිමකායො විසදෙ හොති උපරිමකායො
අවිසදෙ, හත්ථපාදු බුද්දකා, මුඛං බුද්දකං. **තිමිත්ත** නති සඤ්ජානනං;
ඉත්තිනං හි උරමංසං අවිසදං⁴හොති, මුඛං නිමමසුදුසිකං, කෙසඛකි
චත්ථගහණමපි න පුරිසානං විය හොති. **කුත්ත** නති කිරියා; ඉත්තියො
හි දහරකාලෙ සුප්පකමුසලකෙති කිලනති, ධිතලිකාය⁵ කිලනති,
මත්තිකවාකෙත⁶ සුත්තකං නාම කන්තනති, **ආකප්පො** ති ගමනාදි
ආකාරෙ; ඉත්තියො හි ගමන්මානා අවිසද⁷ගමන්ති, තිට්ඨමානා තිපජ්ජ
මානා තිසීදමානා බාදමානා භුඤ්ජමානා අවිසද⁷ භුඤ්ජනති. පුරිසමපි
හි අවිසදං දිස්වා මාභුගාමො විය ගමන්ති තිට්ඨති තිපජ්ජති තිසීදති
බාදති භුඤ්ජති ති වදනති. **ඉත්තනං ඉත්තිභාවො** ති උභයමපි එකත්ථං;
ඉත්තිසභාවො ති අත්ථො; අයං නමමත්ථො පටිසංඝිසමුට්ඨිතො, ඉත්ති
ලිඛනාදි පන [න ඉත්තිත්ථි,²] ඉත්තිත්ථි පටිට්ඨ පවත්තෙ සමුට්ඨිතං,
යථා හි බිජෙ සති බිජං පටිට්ඨ බිජප්පට්ඨො රුකෙතො වඩ්ඨිත්වා සාබා
විටපසමපනො හුත්වා ආකාසං පුරෙත්වා තිට්ඨති,

එවමෙව ඉත්තිභාවසඛාතෙ ඉත්තිත්ථියෙ සති ඉත්තිලිඛනාදීති
හොනති. බිජං විය හි ඉත්තිත්ථියං බිජං පටිට්ඨ වඩ්ඨිත්වා ආකාසං
පුරෙත්වා ධිතරුකෙතො විය ඉත්තිත්ථියං පටිට්ඨ ඉත්තිලිඛනාදීති පවත්තෙ
සමුට්ඨිගනති, තත්ථ ඉත්තිත්ථියං න වක්ඛු විඤ්ඤායං, මනොවිඤ්ඤාය
මෙව, ඉත්තිලිඛනාදීති වක්ඛු විඤ්ඤායාති පි මනොවිඤ්ඤායාති පි;

1-1, 2, 3, 4, 5 බදරසාලව

2-2, 3 ඉත්ති

3-1, 2, 3, 4 උදරුදිනං

4-1, 2, 3, 4 විසදං

5-5 විකාසිතලිකාය

6-1, 2, 3 මත්තිකතෙකක

7-1, 2, 3, 4 අවිසදං

[] 2, 5 කප්පි

ඉදං තං රූපං ඉති යෙසං නති ඉදං තං රූපං යථා චක්ඛන්ති යදිති පුරි
 සස්සාපි හොනති, න එවං, තිස්සමනො පන ඉති යා එව ඉති යං =
 ඉති යෙසං; සුඛි යෙසං පි එසෙව න යො, පුරිසලිඛාදිති පන ඉති
 ලිඛාදිතං පටිපක්ඛනො වෙදිතබ්බාති.

පුරිසස්ස හි හත්පාදනිවාඋරුදිතං¹ සණ්ඨානං න ඉති යා විස
 හොති, පුරිසානං හි උපරිමකායො විසදො හොති හෙට්ඨිමකායො
 අවිසදො, හත්පාද මහන්තා, මුඛං මහන්තං, උරමංසං සුචිසදං,²
 මයසුදුසිකා උපපජ්ජති, කෙසබ්බිවත්ථගහණං න ඉති යා විස හොති.
 දහරකාලෙ රථනඛලාදිති කිලනති, වාලිකපාළං කත්තා වාපිං නාම
 බණ්ණති³, ගමනාදිති විසදති හොනති. ඉති මපි ගමනාදිති විසදති
 කුරුමානං [දිස්සා] පුරිසො විස ගජ්ජති ති ආදිති වදනති, සෙසං
 ඉති යෙසං වුත්තසදිසමෙව. තත්ථ ඉති භාවලක්ඛණං ඉති යෙසං;
 ඉති ති පකාසනරසං, ඉති ලිඛනති මත්තකුත්තාකපපානං කාරණභාව
 පච්චුපට්ඨානං. පුරිසභාවලක්ඛණං සුඛි යෙසං; පුරිසො ති පකාසන
 රසං, පුරිසලිඛනති මත්තකුත්තාකපපානං කාරණභාවපච්චුපට්ඨානං,
 උභයමෙවං පඨමකපටිකානං පච්චෙත සමුට්ඨාති අපරභාගෙ පටි
 සක්ඛි යං, පටිසක්ඛි සමුට්ඨිතමපි පච්චෙත වලති පරිවත්තති, යථානං =
 “තෙන බො පන සමයෙන අඤ්ඤාතරස්ස හික්ඛන්තො ඉති ලිඛනං පාතු
 භුතං හොති, තෙන බො පන සමයෙන අඤ්ඤාතරස්සා හික්ඛති යා
 පුරිසලිඛනං පාතු භුතං හොති” ති. ඉමෙසු පන ද්විත්ථ පුරිසලිඛනං උත්තමං
 ඉති ලිඛනං තිනං, තසමා පුරිසලිඛනං බලව අකුසලකමෙවන අන්තර
 ධායති, ඉති ලිඛනං දුබ්බලකුසලෙන පට්ඨාති. ඉති ලිඛනං පන
 අන්තරධායනං දුබ්බල අකුසලෙන අන්තරධායති. පුරිසලිඛනං බලව
 කුසලෙන පට්ඨාති, එවං උභයමපි අකුසලෙන අන්තරධායති, කුස
 ලෙන පට්ඨාති ති⁴ වෙදිතබ්බං.

උභතොබ්සඤ්ඤානකස්ස පන කිං එකං ඉති යං උදහු ආදි? ති,
 එකං, තඤ්ඤා බො ඉති උභතොබ්සඤ්ඤානකස්ස ඉති යෙසං, පුරිස
 උභතොබ්සඤ්ඤානකස්ස පුරිසි යෙසං, එවං සනෙත දුතියබ්සඤ්ඤානස්ස
 අභාවො ආපජ්ජති. ඉති යෙසං⁵ හි බ්සඤ්ඤාකාරණං වුත්තං, තඤ්ඤා
 තපි? ති, න තස්ස ඉති යෙසං⁶ බ්සඤ්ඤාකාරණං, කසමා? සද අභාවතො,
 ඉති උභතොබ්සඤ්ඤානකස්ස හි යද ඉති යා රුහවිත්තං උපපජ්ජති,
 හදව පුරිසබ්සඤ්ඤානං පාකටං හොති, ඉති බ්සඤ්ඤානං පටිච්ඡන්තං
 ගුලං හොති, තථා ඉතරස්ස ඉතරං, යදි ව තෙසං ඉති යෙසං දුතිය
 බ්සඤ්ඤාකාරණං භවෙය්ස, සද පි බ්සඤ්ඤාතථයං තිට්ඨෙය්ස? න පන
 තිට්ඨති, තසමා වෙදිතබ්බමෙවං න තස්ස තං බ්සඤ්ඤාකාරණං,
 කමමසකායං පන රුහවිත්තමෙවෙත්ථ කාරණං, යසමා වස්ස එකමෙව

1-1. 2. 3. 4 උදරුදිතං.	2-1. 2. 3. 4 අවිසදං.	3-1. 2. 3. 4 ගණ්ණන්ති
[] 1. 2. 3 නාම	4-1. 2. 3. 4 පටිලක්ඛනීති	5-2. 3. 4. 5 ඉති යෙසං.
6-2. 3. 4 ඉති යෙසං.		

ඉන්ද්‍රියං ගොති, තස්මා ඉතිඋභතොබ්‍යක්ඛනකො සයමපි ගබ්‍හං ගණ්හාති පරමපි ගණ්හාපෙති, පුරිසඋභතොබ්‍යක්ඛනකො පරං ගබ්‍හං ගණ්හාපෙති සයං පන න ගණ්හාති ති.

ඒවිතින්ද්‍රියනිදදොසෙ යං වත්තබ්‍බං භං ගෙට්ඨා 1 රුපජීවිතින්ද්‍රියෙ වුත්තමෙව. නෙවලං හි තත්ථ සො තෙසං අරුපිනං බමමාන නති වුත්තං, ඉධ රුපජීවිතින්ද්‍රියත්තා සො තෙසං රුපිනං බමමාන නති අයමෙව විසෙසො. ලක්ඛණාදීති පනස්ස එවං වෙදිතබ්බාති, සහජ රුපානු¹පාලනලක්ඛණං ඒවිතින්ද්‍රියා, තෙසං පවත්තනරසං. තෙසං යෙව ධ්වපනපච්චිපට්ඨානං, යාපයිතබ්බභූතපදට්ඨානනති.

කායවිඤ්ඤාතනිනිදදොසෙ කායවිඤ්ඤාතනි ති එත්ථ භාව කායෙත අත්තනො භාවං විඤ්ඤාපෙන්නානං² තිරච්ඡානෙති පි පුරිසානං පුරි සෙහි වා තිරච්ඡානානමපි කායගහණානුසාරෙන ගතිභාය එභාය භාවො විඤ්ඤායති ති=විඤ්ඤාතනි; සයං කායගහණානුසාරෙන විඤ්ඤායති ති පි=විඤ්ඤාතනි; “කායෙන සංවරෙ සාධු”ති ආදීපු ආගතො වොපනසඤ්ඤාතො කායො ව විඤ්ඤාතනි=කායවිඤ්ඤාතනි; කායවිපජ්ඣනෙන අධිපජායවිඤ්ඤාපනගෙභූත්තා සයඤ්ඤා තථා විඤ්ඤායසත්තා කායෙන විඤ්ඤාතනි ති පි=කායවිඤ්ඤාතනි; කුසල විත්තාස්ස වා ති ආදීපු අට්ඨති භාමාවමරෙති අභිඤ්ඤාවිත්තෙන වාති නවති විත්තෙති කුසලවිත්තාස්ස වා; ආදසති පි අකුසලවිත්තෙති අකුසලවිත්තාස්ස වා; අට්ඨති මහාකිරියාති ද්විති පරිත්තකිරියාති අභිඤ්ඤාපත්තාය එකාය රුපාවචරකිරියායා ති එකාදසති කිරියා විත්තෙති අබ්‍යාකතවිත්තාස්ස වා; ඉතො අඤ්ඤාති හි විත්තාති විඤ්ඤාතනිං න ජනෙතති³. සෙකඛාසෙකඛපුප්ඵ්ථනානං පන එත්ත කෙගෙව විත්තෙති විඤ්ඤාතනි ගොති ති එතෙසං කුසලාදීනං වසෙන තිති පදෙති ගෙභූතො දසයිතා.

ඉදති ඡති පදෙති ඵලතො දසෙස්සං “අතික්කමනනාස්ස වා”ති ආදි වුත්තං, අතික්කමාදයො හි විඤ්ඤාතනිවසෙත්ථ පවත්තත්තා විඤ්ඤාතනි ඵලං නාම, තත්ථ අතික්කමනනාස්ස වා ති පුරවො කායං අති භරන්නස්ස; පටික්කමනනාස්සා ති පච්ඡගො පච්චාගරන්නාස්ස; ආලො කෙගනාස්සා ති උජ්ජනං පෙක්ඛන්නාස්ස; විලොකෙගනාස්සා ති ඉතො විතො ව පෙක්ඛන්නාස්ස; සමමිඤ්ඤත්තනාස්සා ති සත්ථියො සසෙකා වෙන්නාස්ස; සසාරෙගනාස්සා ති සත්ථියො පටිපපණාමෙන්නාස්ස;

ඉදති ඡති පදෙති සභාවතො දසෙස්සං කායස්ස ඵමගනා ති ආදි වුත්තං, තත්ථ කායස්සා ති සරීරස්ස; කායං ඵමගතො ඵග්ගං කරෙති ති=ඵමගනා; තමෙව උපසංගෙත වසෙස්සා සත්ථමගනා ති ආග, බලව තර වා ඵමගනා=සත්ථමගනා; සත්ථමගිනගන තති සත්ථමගිනභාවො;

විඤ්ඤාපනාවසෙන විඤ්ඤානා; විඤ්ඤාපනා නි විඤ්ඤාපනාකාරො; විඤ්ඤාපිතභාවො විඤ්ඤාපිතානං; සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං තං ගෙට්ඨා ආරකථාය වුත්තමෙව, තථා වච්චිඤ්ඤානානං. චච්චිඤ්ඤානා නි පදසා පන නිදෙස පද්‍යනඤ්ඤා අත්ථො තත්ථ න වුත්තො, සො ඵලං වෙදිතබ්බො. වාචාය අත්තනො භාවං විඤ්ඤාපෙනානං තිරව්ඡා නෙති පි පුරිසානං පුරිසෙති වා තිරව්ඡානානම්ච වච්චිගහණානුසාරෙන ගතිතාය ඵතාය භාවො විඤ්ඤායති ති=විඤ්ඤානා; සයඤ්ඤා වච්චිගහණානුසාරෙන විඤ්ඤායති ති පි=විඤ්ඤානා; “සාධු වාචාය සංවරො”ති ආදීසු ආගතා වොපනසංඛාතා වච්චි ඵල විඤ්ඤානා=චච්චිඤ්ඤානා; වච්චි සොසෙන අබ්පායවිඤ්ඤාපනාගෙවුත්තා සයඤ්ඤා තථා විඤ්ඤායසත්තා වාචාය විඤ්ඤානා නි පි=චච්චිඤ්ඤානා; “වාචා ගිත”ති ආදීසු වුච්චි ති ති=වාචා; ගිරියති ති=ගිත; බ්‍රහ්මපථා නි වාකාගෙදො; වාකාඤ්ඤා තං පථො ව අත්ථො සද්‍යුතාමානං සද්‍යුපෙවුතාමානඤ්ඤා නි පි බ්‍රහ්මපථා; උදිරයති ති=උදිරණං; සුසානි ති=සොසො; කරියති ති=කම්මං; සො සො ව කම්මං=සොසකම්මං; නානපපකාරෙති කතො සොසො ති අත්ථො; වච්චා ගෙදො=චච්චිගෙදො; සො පන න ගබ්බො, පභෙදගතා වාචා ඵලාති සද්‍යුපනත්ථො වාචා චච්චිගෙදො නි වුත්තං, ඉමෙති සබ්බෙති පි පදෙති සද්දවාචා ව දසසිතා, ඉද්දති තාය වාචාය සද්ධිං යොජෙත්වා ගෙට්ඨා වුත්තත්ථානං විඤ්ඤානා ආදීනං පද්‍යනං වසෙන තිගාකාරෙති සභාවතො තං දසෙසභුං සා නාය වාචාය විඤ්ඤානා නි ආදී වුත්තං, තං ගෙට්ඨා වුත්තතායත්තං උග්‍යානත්ථමෙව.

ඉද්දති විඤ්ඤානාසමුට්ඨාපිකවිතෙතසු අසමොගත්ථං ආත්තං ස ඡබ්බිස ඵකුනවිස සොලස පච්චිමානි නි ඉදං පච්චිණ්ණකං වෙදිතබ්බං. ආත්තංසවිත්තාති හි රූපං සමුට්ඨාපෙනති, ඉරියාපථම්ච උපත්ථ මොනති, දුර්ධම්ච විඤ්ඤානං ජනෙතති. ඡබ්බිසති විඤ්ඤානම්මෙව න ජනෙතති, ඉහරආයං කරෙතති. ඵකුනවිසති රූපමෙව සමුට්ඨා පෙනති, ඉතරආයං න කරෙතති. සොලස ඉමෙසු තීසු [ඵකම්චි]³ න කරෙතති. තත්ථ ආත්තංසා හි ගෙට්ඨා වුත්තානෙව කාමාවචරතො අට්ඨ කුසලාති ආදස අකුසලාති කිරියතො දස විත්තාති සෙක්ඛ පුට්ඨජනානං අභිඤ්ඤා විත්තං ඛිණ්ණසවානං අභිඤ්ඤා විත්තනති. ඡබ්බිසා හි රූපාවචරතො පඤ්ඤා කුසලාති පඤ්ඤා කිරියාති අරූපාවචරතො වත්තං කුසලාති වත්තාරි කිරියාති වත්තාරි මග්ගවිත්තාති වත්තාරි ඵලං තාති ති. ඵකුනවිසාති කාමාවචරකුසලවිපාකතො ඵකාදස අකුසලවිපාකතො ඤෙ [කිරියතො] කිරියමනොධාතු රූපාවචරතො පඤ්ඤා විපාකවිත්තාති ති. සොලසා හි ඤෙ පඤ්ඤා විඤ්ඤාණාති සබ්බ සත්තානං පටිසංකිච්චතං ඛිණ්ණසවානං වුත්චිත්තං ආරූපෙව වත්තාරි විපාකවිත්තාති ති. ඉමාති සොලස රූපිරියාපථවිඤ්ඤානා⁴ ඵකම්චි න

1-5 වාචා	2-1, 3 උදිරියති	[] 4 කම්ම	3-1, 3 ඵකාපි
			2 ඵකොපි
[] 1, 2, 8, 4 කම්ම	4-5 රූපිරියාපථවිඤ්ඤානා		

කරෙන්නි¹; අඤ්ඤාති පි බහුති ආරූපෙ උපපන්නාති අනොකාස ගතත්තා රූපං න සමුට්ඨාපෙනති, යාති පන කායවිඤ්ඤාතනිං සමුට්ඨා පෙනති තානෙව චචිවිඤ්ඤාතී ති.

ආකාසධාතූතිද්දෙසෙ න කසාති² න නිකසාති³ කසසිතුං⁴ ඡිංද්දි තුං භිංද්දිතුං වා න සකකා ති=ආනාසො; ආකාසො ව ආකාසගතං; බෙලුගතාදීති විය, ආකාසො ති වා ගතනති=ආකාසගතං; න හඤ්ඤ ති ති=අසං; අසට්ඨිතියනති අනෙථා; අසමෙව=අසගතං; ඡිද්දවෙතින විවගෙ; විවගෙ ව=විවරගතං; අසමුප්පිං වතුති මහාභූතෙති ති එතෙති අසමුප්පිං නිසාධාකාසං⁵ තං කපිතං, ලක්කණාදිතො පන රූපපරිවේජදලකිණ ආකාසධාතූ; රූපපරියන්ත⁶පපාසනරසා, රූපමරියාදපච්චුපට්ඨානා, අසමුප්පිභාවඡිද්දවිවරභාවපච්චුපට්ඨානා වා, පරිච්ඡින්නරූපපදට්ඨානා, යාය පරිච්ඡින්නසු රූපෙසු ඉදමිතො උද්ධං අධො තිරියනති ව ගොති.

ඉතො පරෙසු රූපසං ලුහුතාදීනං නිද්දෙසා විතතසං ලුහුතාදීසු චුතතයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ලක්කණාදිපො පනෙත් අදකුතා ලක්කණ රූපසං ලුහුතා; රූපානං ගරුභාවභින්නොදනරසා, ලුහුපරි වතතිභාවච්චුපට්ඨානා, ලුහුරූපපදට්ඨානා. අථද්ධිතාලක්කණ රූපසං මුද්දතා; රූපානං ඵද්ධිභාවභින්නොදනරසා, සබ්බකිරියාසු අපිරෙඨිතා පච්චුපට්ඨානා, මුද්දරූපපදට්ඨානා. සරීරකිරියානුකුලකමඤ්ඤභාව ලක්කණ රූපසං කමමඤ්ඤතා; අකමමඤ්ඤතා වින්නොදනරසා, අදබ්බලභාවපච්චුපට්ඨානා, කමමඤ්ඤරූපපදට්ඨානා. එතා පන තිසෙසා න අඤ්ඤමඤ්ඤං විජහනති.

එවං සන්නෙ පි යො අරෙහිනො විය රූපානං ලුහුභාවො, අදකුතාලුහුපරිවතතිපපකාරෙ රූපදකුතාකරධාතූකෙබ්බාභපටිපකක පච්චයසමුට්ඨානො, සො රූපවිකාරෙ⁷ රූපසං ලුහුතා; යො සුපරි මද්දිතවමමසෙව රූපානං මුද්දතාවො සබ්බකිරියාවිසෙසෙසු සරස වතතතභාවො වසවතතතභාවමද්දවපපකාරෙ රූපත්ථද්ධිතතකරධාතූ කෙබ්බාභපටිපකකපච්චයසමුට්ඨානො, සො රූපවිකාරෙ රූපසං මුද්දතා; යො පන සුද්ධිනනසුවණ්ණසෙව රූපානං කමමඤ්ඤභාවො සරීර කිරියානුකුලභාවපපකාරෙ සරීරකිරියානං අනනුකුලභාවකරධාතූ කෙබ්බාභපටිපකකපච්චයසමුට්ඨානො, සො රූපවිකාරෙ රූපසං කමම ඤ්ඤතා ති, එවමෙතාසං විසෙසො වෙදිතබ්බො. එතා පන තිසෙසා පි කමමං කාතුං න සකෙකානති, ආහාරදයො ව කාරෙන්නි, නථාති යොගිනො අජ් අමෙහති භොජනසප්පායං ලද්ධං කායො නො ලුහුමුද්ද කමමඤ්ඤ ති වදනති, අජ් උභුසප්පායං ලද්ධං අජ් අමහාකං විතතං එනග්ගං කායො නො ලුහුමුද්දකමමඤ්ඤ ති වදනති ති.

1-3 න කාරෙන්නි 4-1. 2. 3. 4 කසිතුං 6-1. 3 රූපපරින්න
2-2. 4 කසති 5-5 භිජ්ජවාසාසංච 4 රූපපරිසන්න
3-4 නිකසති 7-1. 4 රූපවිකාර.

උපවයසනනතිනිදෙසෙසු ආයතනාන නති අසේකාදසනනං රූපායනනානං; ආවයසා නි නිබ්බන්ති; සො රූපයං උපවසො නි යො ආයතනානං ආවයො පුනරපුනං නිබ්බන්තමානානං සො ච රූපයං උපවයො නාම හොති වඩ්ඪි ති අන්තො; සො රූපයං උපවසො සා රූපයං සනනති නි යා එවං උපචිතානං රූපානං වඩ්ඪි, තතො උත්තරිතරං පවත්තිකාලො¹ සා රූපයං සනනති නාම හොති, පවත්ති ති අන්තො; නදීතීරෙ කතකුපසමිං හි උදකුගුගමනකාලො විය ආවයො නිබ්බන්ති; පරිපුණ්ණකාලො විය උපවයො වඩ්ඪි; අප්පකාප්පිකා ගමනකාලො විය සනනති පවත්තති ති වෙදිතබ්බං, එවං නිං කපිතං හොති?ති, ආයතනෙන ආවයො කපිතො, ආවයෙන ආයතනං කපිතං, ආවයොච කපිතො, ආයතනමෙච කපිතං, එචමපි කිං කපිතං හොති?ති, වතුසනනති² රූපානං ආවයො උපවයො නිබ්බන්ති වඩ්ඪි කපිතා, අන්තො හි උභයමෙපනං ජාතිරූපයොච අභිවචනං; ආකාරනානතොතන පන චෙතෙය්‍යවසෙන ච උපවයො සනනති ති උදෙසදෙසනං කඨා යසමා එත් අන්තො නානතං නත්ති, තසමා නිදෙසෙ යො ආයතනානං ආවයො සො රූපයං උපවයො යො රූපයං උපවයො සා රූපයං සනනති ති වුත්තං, යසමා ච උභයමෙපනං ජාතිරූපයොච අභිවචනං, තසමා එත් ආවයලක්කණො දූපයං උපවයො, පුබ්බන්තතො රූපානං උමුච්ඡාපනරසො, නිය්‍යාතන පච්චුපට්ඨානො, පරිපුණ්ණභාවපච්චුපට්ඨානො චා, උපචිතරූපපද ට්ඨානො. පවත්තිලක්කණො රූපයං සනනති, අනුප්පබ්බකරසා, අනුපවෙජ්දපච්චුපට්ඨානා, [අනුප්පබ්බකරූපපදට්ඨානා] ති වෙදිතබ්බං.

ජරතානිදෙසෙ ජරණාවසෙන ජරි; අයමෙත් සභාවනිදෙසො ජරණාකාරො ජීරණනා; ඛණ්ඩිවචනති ආදයො [තයො] කාලාතික්කමෙ කිවචතිදෙසා, පච්ඡිමා ඤෙ පනතිනිදෙසා, අයං හි ජරති ඉමිනා පදෙන සභාවහො දීපිනා, තෙනස්සායං සභාවනිදෙසො. ජීරණනා ති ඉමිනා ආකාරතො, තෙනස්සායං ආකාරනිදෙසො. ඛණ්ඩිවචනති ඉමිනා කාලාතික්කමෙ³ දන්තනබ්බානං ඛණ්ඩිතභාවකරණ කිවචතො, පාලිවචනති ඉමිනා කෙසලොමානං පලිතභාවකරණ කිවචතො, වලිතභවනා ති ඉමිනා මංසං මිලාපෙත්වා තවෙ වලිතාව කරණකිවචතො දීපිනා, තෙනස්සා ඉමෙ ඛණ්ඩිවචනති ආදයො [තයො] කාලාතික්කමෙ කිවචතිදෙසා, තෙහි ඉමෙසං විකාරනං දස්සන වසෙන පාකට්ඨුතා පාකට්ඡරු දස්සිතා.

යමෙච හි උදකාසං වා අග්ගිතො වා නිණරුක්කාදීනං සමග්ගපලි භග්ගතාය වා කිංමුතාය වා ගහමග්ගො පාකට්ටො හොති, න ච සො ගහමග්ගො තාතෙච උදකාදීති, එවමෙච ජරය දන්තාදීසු ඛණ්ඩිවචාදි වසෙන ගහමග්ගො පාකට්ටො, වකුචුං උමමිලෙත්වා පි ගග්ගති, න ච ඛණ්ඩිවචාදීනෙච ජර, න හි ජර වකුචුචිදෙසදෙසා හොති, ආයුණ්ණා

1-5 පවත්තිකාලො	2-5 වතුසනනති	[] 4 නත්ති
[] 1, 2, 3, 4 නත්ති	3-5 කාලාතික්කමෙතෙ	[] 4 නත්ති

සංභානි ඉන්ද්‍රියානං පටිපාතොති ඉමෙහි පන පදෙහි කාලාතික්කමෙ යෙව අභිව්‍යතතාය ආයුක්කයවක්කාදිඉන්ද්‍රියපරිපාකසංඝාතොය පන තියා දිට්‍තො, තෙනාසසිමෙ පච්ඡිමා ඥො පකතිතිද්දොසා ති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යස්මා ජරං පත්තංසං ආයු භායති, තස්මා ජරං ආයුතො සංභානි ති ඵලුපවාරෙන වුත්තා, යස්මා ච දභරකාලෙ පුප්පසන්නාති සුමු මච්චි අත්තනො විසයං සුබෙනෙව ගණන්තසමත්තාති වක්කාදිති ඉන්ද්‍රියාති ජරං පත්තංසං පරිපකකාති ආලුචිතාති අවිසදති ඔලාරිකච්චි අත්තනො විසයං ගහෙත්තං අසමත්තාති හොතති. තස්මා ඉන්ද්‍රියානං පටිපාතොති පි ඵලුපවාරෙනෙව වුත්තො.

සා පනායං ඵලං තිද්දිට්ඨා සබ්බා පි ජරං පාකටා පටිච්ඡන්නාති දුට්ඨො හොති. තත්ථ දන්තාදිසු බණ්ඩභාවාදිදස්සන්නො රුපධිමෙමසු ජරං පාකටජරං නාම, අරුපධිමෙමසු පන ජරං තාදිසස්ස විකාරස්ස අදස්සන්නො පටිච්ඡන්නජරං නාම, පුන අවිච්ඡිච්චි ති ඵලච්චි දුට්ඨො හොති. තත්ථ මණ්ණි කන්ත රජනපවාලි වන්ද සුරියාදිතං විය මන්දසකාදිසු පාණ්ණිතං විය ච පුප්පඵලපලලවාදිසු ච අපාණ්ණිතං විය අන්තරන්තර වණ්ණවිසෙසාදිතං දුට්ඨෙසෙසෙසෙසන්නා ජරං අවිච්ඡිජරං නාම, තිරන්තරජරං ති අන්තො; තනො අසෙසෙසෙසු පන යථා වුත්තෙසු අන්තරන්තර වණ්ණවිසෙසාදිතං සුට්ඨෙසෙසෙසෙසන්නා ජරං සවිච්ඡිජරං නාමාති වෙදිතබ්බා, ලක්කණාදිතො පි රුපපරිපාකලක්කණා රුපස්ස ජරතා, උපකයනරසා, සභාවානපගමෙ පි නවභාවාපගමපච්චුපට්ඨානා, විසි පුරුණභාවො විය පරිපච්චමානරුපපදට්ඨානා ති වෙදිතබ්බා.

අනිච්චතාතිද්දොසෙ බයගමනපසෙත ධර්මො; වයගමනවසෙත චර්මො; භිජ්ජනවසෙත භෙදො; අථවා යස්මා තං පඤ්චා රුපං බියති වෙති¹ භිජ්ජති ච තස්මා බියති ඵතසමිනති=ධර්මො; වෙති ඵතසමිනති=චර්මො; භිජ්ජති ඵතසමිනති=භෙදො; උපසග්ගවසෙත පදං වෙසිස්සිතා භෙදො ච පටිභෙදො; හුත්වා අභාවට්ඨොන න තිච්චනති=අනිච්චං; තස්ස භාවො=අනිච්චො; අන්තරධායති ඵත්තාති=අන්තරධානං; මරණං හි පඤ්චා රුපං අන්තරධායති, අදස්සනං ගච්ඡති. න කෙවලඤ්ච රුපමෙව, සබ්බෙ පි පඤ්චකකුක්කා, තස්මා පඤ්චනනච්චි බක්කානං අනිච්චතාය ඉදමෙව ලක්කණනති වෙදිතබ්බං. ලක්කණාදිතො පන පරිභෙද ලක්කණා රුපස්ස අනිච්චතා, සංසිද්ධන²රසා, බයවයපච්චුපට්ඨානා, පරිභිජ්ජමානරුපපදට්ඨානා ති වෙදිතබ්බා. ගෙට්ඨා ජාති [ගතිතා] ජරං ගතිතා, ඉමස්මිං යානෙ මරණං ගතිතං, ඉමෙ තයො ධම්මා ඉමෙසං සත්තානං උත්තරිත්තාසිකපච්චාමිත්තසදිසා, යථා හි පුරිසස්ස තයො පච්චාමිත්තා ඔත්තරං³ ගවෙසමානා විවරෙය්‍යුං, තෙසු ඵතො ඵලං වදෙය්‍ය ඵතං නිහරිත්වා අට්ඨිපවෙසනං මය්‍යං භාරෙ හොතු ති, දුතියො අට්ඨිගතකාලෙ පොථොත්වා පඨවියං පානනං මය්‍යං භාරෙ ති, තතියො පඨවිගතකාලතො පට්ඨාය අසිනාව සීසවෙන්නං මය්‍යං

භාගේ හි, එවරූපා ඉමෙ ජාතිආදයො, නිගරිතො අට්ඨිපවෙසනපච්චා මිත්තසද්ධිසා ගෙණු ජාති තසමිං තසමිං ආනෙ නිබ්බන්ධාපනතො, අට්ඨි ගතං පොථෙත්වා පස්මියං පානනපච්චාමිත්තසද්ධිසා ජරා නිබ්බන්ධා කකුකානං දුබ්බලපරාධිනමඤ්චපරායනභාවකරණෙනො, අට්ඨිගතස්ස අසිතා සිසුවෙණ්දකපච්චාමිත්තසද්ධිසං මරණං ජරාපාපතානං බක්ඛානං ජිවිතකකයපාපනතො හි.

කබ්බිකාරභාරතීඥෙසෙ කබ්බිං කරියතී ති=කබ්බිභාගේ; ආගරි යතී ති=ආභාගේ; කබ්බිං කත්වා අජේකාගරියති හි අනෙ; රූපං ආගර තී ති පි=ආභාගේ; එවං වක්ඛුමසෙන නාමං උද්ධරිතා පුත වක්ඛු වසෙනෙවෙනං පහෙදනො දස්සෙත්වා ඔදනො කුමමාසො හි ආදි වුත්තං, ඔදනාදිති හි පඤ්ඤිතපරියන්තානි ආදස ඉධාධිපෙපතස්ස ආභා රස්ස වක්ඛුති, පාළියං අනාගතානි මුලථලාදිති යෙවාපනකං පට්ට්ඨාති, ඉදති තානි මුලථලාදිති නවනබ්බතො දස්සෙත්වා සමග්ගි සමග්ගි ජන සදෙ ති ආදිමාග. තත් මුඛෙන අසිතබ්බං භුඤ්ජතබ්බනති මුඛාසිසං; දනෙතති විබාදි¹තබ්බනති දනමවිබාදනං; ගලෙන අජේකාගරි තබ්බනති ගලජේකාගරණිසං; ඉදති තං කිම්බවසෙන දස්සෙත්වා කුමමිසිසංමගනනති ආග. තං හි මුලථලාදි ඔදනකුමමාසාදි වා අජේකාගටං කුමමිං විත්මෙනති, ඉදමස්ස කිම්බං, සාස ඔප්පාස සත්තා සාපෙනති හි ගෙට්ඨා සබ්බපදෙති සවක්ඛුතං ආභාරං දස්සෙත්වා ඉදති තිබ්බතතිතමිජමෙව දස්සෙත්වා ඉදං වුත්තං. කිං පනෙත් වක්ඛුස්ස කිම්බං?, කිං ඔජාය පරිස්සයගරණපාලනාති?, වක්ඛු ති පරිස්සයං ගරති² පාලෙත්වා න සකෙකාති, ඔජා පාලෙති පරිස්සයං ගරිත්වා න සකෙකාති, දො පි එකතො හුත්වා පාලෙත්වාපි සකෙකානති පරිස්සයමෙව ගරිත්වා. තො පනෙස පරිස්සයො නාමි³, කමමජනෙජො, අනෙතා කුමමිසං හි ඔදනාදිවක්ඛුසමිං අසති කමමජනෙජො උට්ඨතිත්වා උදර පටලං ගණනාති, ඡාතොසමි ආභාරං මෙ දෙට්ඨාති වදපෙති. භුත්ත කාලෙ උදරපටලං මුඤ්චිත්වා වක්ඛුං ගණනාති, අථ සතෙතා එකගො භොති. සථා හි [ඡායාරකසො] ඡායාපට්ට්ඨං⁴ ගෙට්ඨා දෙවසඤ්චලි කාය බක්ඛිත්වා අත්තනො භවතෙ මොදනෙතා ඡාතකාලෙ ආගන්ත්වා සිසෙ බසති, සො බට්ඨන්තා විරවති, තං විරවං සුත්වා දුකප්පාතො ඵත් අජිති තතො තතො මනුස්සා ආගමිජනති, සො ආගතාගතෙ ගගෙත්වා බාදිත්වා භවතෙ මොදති. එවං සමපදමිදං වෙදිතබ්බං.

ඡායාරකසො විසති කමමජනෙජො, දෙවසඤ්චලිකාය බක්ඛිත්වා ධුපිතසතෙතා විස උදරපටලං, පුත ආගතමනුස්සා විස ඔදනාදිවක්ඛු, [අත්තනො භවතෙ මොදනෙතා ඡාතකාලෙ] ඔගරිතා සිසෙ බස නං විස කමමජනෙජස්ස වක්ඛුතො⁵ මුත්තස්ස උදරපටලගගණං, බට්ඨස්ස විරවනකාලො විස ආභාරං දෙට්ඨාති වචනකාලො, තාය

1-5 විකාසි

2-1, 2, 3, 4 භාගරිති

3-1, 2, 3 පරිස්සයොති

[] 2 නාමි

4-5 ඡායං පට්ට්ඨං

[] 5 නාමි

5-4 වක්ඛුතො

සඤ්ඤාය ආගතාගතෙ ගගෙත්වා බාදිත්වා භවතෙ මොදනකාලො වීය කාමමජනෙජෙන උදරපටලං මුද්දවිත්වා වජ්ජස්මිං ගභිතෙ එකඟග විත්තතා. තත්ථ ඔලාරිකෙ වජ්ජස්මිං ඔජා මඤ්ඤා හොති සුඛමෙ බලවතී, කුද්දාසකභතතාදීති හි භුඤ්ජත්වා මුත්තහෙතතෙව ඡාත්තා හොති, සප්පි ආදීති පිචිත්වා සිතස්ස දිවසමපි භතතං න රුචෙති. එත්ථ ව උපාදයුපාදාය ඔලාරිකසුඛමතා වෙදිතබ්බා.

කුමභිලානං හි ආහාරං උපාදාය මොරතං ආහාරෙ සුඛමො, කුමභිලා කීර පාසාණෙ ගිලනති, හෙ ව නෙසං කුමච්ඡප්පතතා විලියනති, මොර සප්පිවජ්ජිකාදිපාණෙ බාදනති. මොරතං පත ආහාරං උපාදාය භරවජ්ජානං ආහාරෙ සුඛමො, තෙ කීර තිවස්සවජ්ජිකාතී විසාණාති වෙව අට්ඨති ව බාදනති, තාති ව නෙසං බෙලෙන තෙමිකමතතා තෙව කඤ්ඤාති වීය මුද්දාති හොනති. තරවජ්ජානමපි ආහාරමුපාදාය ගජිතං ආහාරෙ සුඛමො, තෙ හි තානාරුකකසාබාදයො බාදනති. ගජිතං ආහාරතො ගවයගොකණ්ණමිගාදිතං ආහාරෙ සුඛමො, තෙ කීර නිස්සාරති තානාරුකකපණ්ණාදීති බාදනති. හෙසමපි ආහාරතො ගුහතං ආහාරෙ සුඛමො, තෙ අලලසුකතිණාති බාදනති. හෙසමපි ආහාරතො සසානං ආහාරෙ සුඛමො, සසානං ආහාරතො සකුණානං ආහාරෙ සුඛමො, සකුණානං ආහාරතො පච්චන්තවාසීතං ආහාරෙ සුඛමො, පච්චන්තවාසීතං ආහාරතො ගාමභොජකානං ආහාරෙ සුඛමො, ගාමභොජකානං ආහාරතො රුජරජමාමතතානං ආහාරෙ සුඛමො, හෙසමපි ආහාරතො චක්කවහතීනො¹ ආහාරෙ සුඛමො, චක්කවහතීනො ආහාරතො භුමමදෙවානං ආහාරෙ සුඛමො, භුමමදෙවානං ආහාරතො වාහුමමාරුජ්ජානං ආහාරෙ සුඛමො, එවං යාව පරතිමිතවසවහතීතං ආහාරෙ විජාරෙතබ්බො², තෙසං පතාහාරෙ සුඛමො හෙව නිට්ඨං පතො, ලක්ඛණාදිතො පි ඔජා ලක්ඛණො කබලීකාරෙ ආහාරෙ, රුපාහරණරසො, උපත්ථිතත පච්චුපට්ඨානො, කබලිං³ කත්වා ආහරිතබ්බවජ්ජපට්ඨානො හි වෙදිතබ්බො.

නොඋපාදාතිද්දෙසෙ යථා උපාදාරූපං උපාදියතෙව න අඤ්ඤන උපාදියති, එවමෙනං න උපාදියතෙ වා ති=නොඋපාදා; පුඨිතබ්බ⁴නති=පොට්ඨබ්බං; පුඨිත්වා ජාතිතබ්බනති අත්ථො; පොට්ඨබ්බඤ්ඤා තං ආයතනඤ්ඤා ති=පොට්ඨබ්බාසනානං; ආපො ව තං නිස්සත්තසුඤ්ඤතසභාවට්ඨෙන ධාතු වාති=ආපොධාතු; ඉද්දති යසමා තිණී රූපාති පුඨිත්වා ජාතිතබ්බාති, තසමා තාති භාජෙත්වා දසෙකතුං කතමනං රූපං පොට්ඨබ්බාසනානං පට්ඨිධාතු⁵ති ආදිමාග. තත්ථ කකලලුහතලක්ඛණං පට්ඨිධාතු, පට්ඨිධාතරසා, සමප්පිවජ්ජනපච්චුපට්ඨානා. හෙණේධාතු උණ්හත්තලක්ඛණං, පරිපාවතරසා, මද්දවා

1-2, 3 4 චක්කවහතීනං.

3-1, 2, 3, 4 කබලිං.

2-5 ආහාර ව්‍යාපාරතබ්බො.

4-1, 2 3, 4 නො උපාදාසිතබ්බො.

ඉපාදන¹ පව්වුපට්ඨානා. චායොධාතු වින්මහනලකණො, සමුදිරණ රසා, අතීතිහාරපව්වුපට්ඨානා. පුරිමා පන ආපොධාතු පගණරණ ලකණො, බ්‍රිහතරසා, සමගහපව්වුපට්ඨානා. එකෙකා² වෙත් සෙස තතයපදට්ඨානා ති වෙදිතබ්බා.

කකාලනති ථංඛං; මුදුකනති අථංඛං; සණ්ඨනති මට්ටං; ඵරු සනති බරං; සුඛසමථස්සනති සුඛවෙදනාපව්වයං ඉට්ඨිථොට්ඨිබ්බං; දුක්ඛසමථස්සනති දුක්ඛවෙදනාපව්වයං අතිට්ඨිථොට්ඨිබ්බං; ගරුකනති හාරියං; ලුහුකනති අහාරියං; සලලුකනති අත්ථො; එත් ව කකඛලං මුදුකං සණ්ඨං ඵරුසං ගරුකං ලුහුකනති පදෙති පඨවිධාතු එව හාජිතා. යදයං කායො ආයුසහගතො ව හොති උසමසහගතො ව විඤ්ඤණ සහගතො ව, තද ලුහුතරෙ ව හොති මුදුතරෙ ව කමමඤ්ඤතරෙ වා ති. සුත්තනෙන පි³ ලුහුමුදුහුතං පඨවිධාතුමෙව සක්ඛාය වුත්තං, සුඛසමථස්සං දුක්ඛසමථස්සනති පදභ්වයෙ න පන තිණ්ඨි පි මහාභූතාති හාජිතාති, පඨවිධාතු ති සුඛසමථස්සං පි අත්ථි දුක්ඛසමථස්සං පි, තථා තෙජොධාතුචායොධාතුයො, තත් සුඛසමථස්සං පඨවිධාතු මුදුතථණ් හත්ථේ දහරෙ පාදෙ⁴ සමබ්බහනෙන අස්සාදෙත්වා අස්සාදෙත්වා සමබ්බ හතා! සමබ්බහ තාතා! ති වදුපනාකාරං කරෙති, සුඛසමථස්සං තෙජො ධාතු සිහසමයෙ අභිහාරකපලං ආහරිත්වා ගතතං සෙදෙනෙත අස්සා දෙත්වා අස්සාදෙත්වා [සෙදෙති තාතා!] සෙදෙති තාතා! ති වදුපනාකාරං කරෙති, සුඛසමථස්සං චායොධාතු උණ්හසමයෙ වත්තසමනෙන දහරෙ විජනෙන විජනෙන අස්සාදෙත්වා විජ තාතා! ති වදුපනාකාරං කරෙති, ථංඛහත්ථේ පන දහරෙ පාදෙ සමබ්බහනෙන අට්ඨිතං භිජ්ජනකාලො විය හොති, සො පි අපෙති ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. උණ්හසමයෙ අභිහාරකපලෙ ආහතෙ⁵ අපනෙති නතති වත්තබ්බං හොති, සිත සමයෙ විජනෙන විජනෙන⁶ අපෙති මා විජා ති වත්තබ්බං හොති. එව මෙතාසං සුඛසමථස්සනා දුක්ඛසමථස්සනා ව වෙදිතබ්බා.

සං ථොට්ඨිබ්බං අතිදස්සනං සප්පට්ඨිකනති ආදිනා නයෙන වුත්තා පන [වතුති] වතුති නයෙති පතිමණ්ඩිතා තෙරස වාරා ගෙට්ඨා රූපා යතනාදීපු වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා. කං පනෙතාති තිණ්ඨි මහා භූතාති එකපඨායරෙනෙව ආපාථං ආගච්ඡනති? උදුහු නො?ති, ආග ච්ඡනති, එවං ආගතාති කායපසාදං සට්ටෙනති [න සට්ටෙනති?] ති, සට්ටෙනති, එකපඨායරෙනෙව තාති ආරමමණං කත්වා කායවිඤ්ඤණං උපපජ්ජති? නුපපජ්ජති?ති, නුපපජ්ජති, ආභුඤ්ජිතවසෙන වා ති උසාද වසෙන වා ආරමමණකරණං හොති, තත් ආභුඤ්ජිතවසෙනෙව තාව පත්තසමිං ති ඔදනෙන පුරෙත්වා ආහතෙ එකං සිත්ථං ගහෙත්වා ථංඛං වා මුදුකං වා ති විමංසනෙතා කිඤ්චාපි තත් තෙජො පි අත්ථි චායො පි අත්ථි පඨවිධාතුමෙව පන ආභුඤ්ජති, උණ්හාදනෙ හත්ථං ඔතාරෙත්වා විමං

1-1, 2, 3 මදදවානුපපදන	2-2, 3 එකො	3-1, 2, 3, 4 සුත්තමපි
4-5 පාදං	[] 1, 2, 3, 4 කත්ථි	5-2, 3 ආහරිතෙ
6-1, 2, 3, 4 විජනනං	[] 2, 3, 5 කත්ථි [] 2, 4 කත්ථි	4 ආහතෙ

සතෙකා කිසිවෙකු පි තරු පසරී පි අතී, වාගෙ පි අතී, තෙපොටාභූමෙව පන ආභූඤ්ඤා, උණහසමයෙ වාතපානං විවරිතා වාතෙක සරි¹ පහරපෙනෙකා සිතො මඤ්ඤා වාතෙ පහරනෙක කිසිවෙකු තරු පසරී පි අතී, තෙපො පි අතී, වාගෙටාභූමෙව පන ආභූඤ්ඤා, එවං ආභූඤ්ඤා² වසෙන ආරමභං කෙරෙති නාම. යො පන පකලලි වා සිසෙන වා රුකං පහරති, භූඤ්ඤානො වා සකකරං ඔසති, සො කිසිවෙකු තරු තෙපො පි අතී, වාගෙ පි අතී, උසුදවසෙන පසරීටාභූමෙව ආරමභං කෙරෙති. අග්ගිං අකකමනෙකා පි කිසිවෙකු තරු පසරී පි අතී, උසුදවසෙන පන තෙපොටාභූමෙව ආරමභං කෙරෙති, බලව වාතෙ³ කණ්ණසකලලිකං පහරිතො බධිරිභාවං කෙරෙන⁴ කිසිවෙකු තරු පසරී පි අතී, තෙපො පි අතී, උසුදවසෙන පන වාගෙටාභූමෙව ආරමභං කෙරෙති, යං කිසිවෙකු ධාතුං ආරමභං කෙරෙන⁵ කායවිඤ්ඤාණමපි එකපසාරෙන භූපපජ්ජති, සුචිකලාපෙන විදායක එකපසාරෙන කායො ඝට්ඨිතො, යසමිං යසමිං පන ආතො කායපස සාදෙ උසුදනො ගොති, තරු තරු කායවිඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, යත් යත් පි පිඤ්ඤානිකං සො බලවා ගොති තරු තරු පසරිං උපපජ්ජති, භුක්තවපනෙකා වග්ගෙ ධොවිතොනෙ පි අංසු අංසු කායපසසාදං සලෙති.

යත් යත් පන පසාදෙ උසුදනො ගොති, තරු තරු කාය විඤ්ඤාණං උපපජ්ජති, එවං උසුදවසෙන ආරමභං කෙරෙති. උසුද වසෙනෙව ව කායවිඤ්ඤාණං උපපජ්ජති නාම, කථං පන විතතසු ආරමභනො සඬකනති⁶ ගොති? හි, දව්වාකාරෙහි ගොති අජ්ඣාස යනො වා විසයාධිමත්තනො වා, විහාරජුජාදීසු හි තාති තාති වෙතියාති වෙව පටිමාගො ව වැදිසාමි පොත්තමවිතතකමමාති ව ඔලො කෙසාමි ති අජ්ඣාසයෙන ගතො එකං වැදිතො වා පසසිතො වා ඉත රසු වඤ්ඤාත්මය වා දසුත්තත්මය වා මනං කත්වා වැදිතුවපි පසසිතුවපි ගව්ඨිතං යෙව, එවං අජ්ඣාසයනො සඬකමති නාම, කෙලාසකුට පටිභාගං පන මහාවෙතියං ඔලොකෙනො සිතො පි අපරිභාගෙ සබ්බවුරියෙසු පග්ගිතෙසු රුපාරමභං විසුජ්ජිතො සද්දාරමභං සඬකමති, මනු ඤ්ඤාගමකිසු පුපෙථසු වා ගමකිසු වා ආභවෙත්⁷ සද්දාරමභං විසුජ්ජිතො ගමාරමභං සඬකමති, එවං විසයාධිමත්තනො සඬකමති නාම.

ආපොටාභූතිදෙසෙ ආපො ති සභාවතිදෙසො; ආපො ව= ආපොගතං; සිතෙතනවසෙන සිතෙතනො; සිතෙතො ව=සිතෙතනගතං; බකිනනං රුපසසා ති පසරීටාභූඤ්ඤා භූතරුපසස බකින ගාමො; අග්ගිකාදීති හි ආපොටාභූ ආබකිතො ඵදාති⁸ කෙරෙති, තාය ආබද්ධතො තාති ඵදාති⁹ නාම ගොනති, පාසාණපබ්බතා නාලට්ඨි

1-1, 2, 3 වාතෙ සරි	2-1, 2, 3, 4 ආභූඤ්ඤා	3-5 බලවතො
4 වාතං සරි	4-5 කෙරෙනො විශ් ගොති	5-1, 2, 3 කායනති
6-1, 2, 3 සකකති	7-2, 3, 4 ආහරිතෙසු	8-5 බද්ධාන
4 සඬකමති		

හප්පිදන්න ගොසිඞ්ගාදීසු පි එසෙව නයො, සබ්බාති හෙතාති ආපො ධාතු එව ආබ්බිත්වා ථද්ධාති¹ කරොති, ආපොධාතුයා ආබ්බිත්තා ව ථද්ධාති හොනති. කිං පන පඨවිධාතු සෙසධාතුනං පතිට්ඨා [හොති න හොති?ති,] හොති², පුසිත්වා හොති උදුහු අපුසිත්වා³, ආපොධාතු වා අවසෙසා බ්බිත්තා පුසිත්වා ආබ්බිත්ති, උදුහු අපුසිත්වා⁴ති, පඨවිධාතු තාව ආපොධාතුයා අපුසිත්වා ව පතිට්ඨා හොති, තෙජොධාතුයා ව වායොධාතුයා ව පුසිත්වා, ආපොධාතු පන පඨවිධාතුමි තෙජොවායො ධාතුයො පි අපුසිත්වා ව ආබ්බිත්ති, යදි⁵ පුසිත්වා ආබ්බිත්තො පොට්ඨබ්බා යතනං නාම භවෙය්‍ය, තෙජොධාතුවායොධාතුනමි සෙසධාතුසු සකසකකිට්ඨකරණෙ එසෙව නයො.

තෙජොධාතු හි පඨවිධාතුං පුසිත්වා කිංපෙති, සා⁴ පන න උණ්ණා හුත්වා කියති, යදි උණ්ණා හුත්වා කියෙය්‍ය උණ්ණත්තලකකණා නාම භවෙය්‍ය, ආපොධාතුං පන අපුසිත්වා ව තාපෙති; සා පි තප්පමානා න උණ්ණා හුත්වා තප්පති, යදි උණ්ණා හුත්වා තප්පෙය්‍ය, උණ්ණත්තලකකණා නාම භවෙය්‍ය, [වායොධාතුං පන පුසිත්වා ව තාපෙති, සා තප්පමානා න උණ්ණා හුත්වා තප්පති, යදි උණ්ණා හුත්වා තප්පෙය්‍ය, උණ්ණත්තලකකණා නාම භවෙය්‍ය.] වායොධාතු පඨවිධාතුං පුසිත්වා විත්ථෙහිති, තථා⁵ තෙජොධාතුං. ආපොධාතුං පන අපුසිත්වා ව විත්ථෙහිති. උච්ඡ්‍ර රසං පවිත්වා⁶ එංගිත්විණෙකි කසිරමානෙ ආපොධාතු ථද්ධා හොති න හොති?ති, න හොති, සා හි පග්ගරණලකකණා, පඨවිධාතු කකලි ලකකණා, ඔමතනං පන ආපො අබ්මත්තපඨවිගතිකා ජාතං, සා හි රසාකාරෙණ සීතභාවං විජහති, ලකකණං න විජහති, එංගිත්විණෙකි විලිගමානෙ පි පඨවිධාතු න විලිගති, කකලිලකකණා හි පඨවිධාතු, පග්ගරණලකකණා ආපොධාතු, ඔමතනං පන පඨවි අබ්මත්තආපගතිකා හොති, සා පිණ්ඩාකාරෙණ සීතභාවං විජහති, ලකකණං න විජහති, චතුර්තං හි මහාභූතානං භාවඤ්ඤථත්තමෙව හොති, ලකකණඤ්ඤ ථත්තං නාම නප්පි, තස්ස අභාවො අට්ඨානපරිභප්පත්තොති දිට්ඨො, චුත්තං හෙතං “සියා බො පනානඤ්ඤ! චතුර්තං මහාභූතානං අඤ්ඤ ථත්තං, පඨවිධාතුයං=පෙ=වායොධාතුයා, නත්ථෙව බුද්ධො අවෙච්චප්ප සාදෙන සමත්තාගහස්ස අරියසාවකස්ස සියා අඤ්ඤථත්තං”නති, අයං හෙත්ථ අත්ථා “ආනඤ්ඤ! කකලිලත්තලකකණා පඨවිධාතු, පරිවත්තිත්වා පග්ගරණලකකණා ආපොධාතු නාම භවෙය්‍ය, අරියසාවකස්ස පන අඤ්ඤථත්තං නාම නප්පි”ති, එවමෙත්ථ අට්ඨානපරිභප්ප ආගතො,

ඉතො පරෙසු උපාදි න්නරූපාදිතිද්දෙසෙසු උපාදි න්නාදිනං අත්ථා මාතිකාකථාය චුත්තනගෙතෙව වෙදිතබ්බො, චක්ඛායතනාදිති හෙට්ඨා විත්ථාරිතානෙව, තත්ථ නත්ථ පන විසෙසමත්තමෙව චක්ඛාමි.

1-5 බද්ධාති

[] 1. 2. 3. 4 නප්පි

2-1 2. 3. 4 හොනති

3-1, 2. 3. 4. යද

4-2. 4 යා

[] 4 නප්පි

5-3 යථා

6-2. 4 පවිත්වා

උපාදින්නාදිදෙසෙ තාව චක්කායතනාදීති එකන්නං උපාදින්නතො
 වුත්තාති, යසමා පන රූපායතනාදීති පි උපාදින්නාති අපි [අනුපා
 දින්නාති පි,] තස්මා තාති සං වා පනාති සංකප්පතො දසෙසො පුන
 ඝමමස්ස ඝගන්තො රූපායතනාති ආදිනා නයෙන විජාරිතාති,
 ඉමිනා උපායෙන සබ්බසෙවාපනකෙසු අපො ට්ඨිතබ්බො. කසමා
 පන කමමස්ස කතතතා ති ව න කමමස්ස කතතතා ති ව උභින්නමපි
 තිදෙසෙ ජරතා ව අතිවචනා ව [න] ගතිනා අනුපාදින්නානං යෙව
 තිදෙසෙසු ගතිතා?ති, න ඝමමස්ස ඝගන්තො ති එත් තාව කමමතො
 අඤ්ඤපච්චයසමුට්ඨානං සඛගතිතං. ඝමමස්ස ඝගන්තො ති එත් කමම
 සමුට්ඨානමෙව, ඉමාති ව ද්වෙ රූපාති නෙව කමමතො න අඤ්ඤසමා
 රූපජනකපච්චයා උපපජ්ජති, තස්මා න ගතිතාති, සා ව නෙසං
 අනුප්පතති පරතො ආවිභවිස්සති, අනුපාදින්නාති ආදීසු පන කෙවලං
 අනුපාදින්නාදිගහණෙන කමමාදිසමුට්ඨානතා පටිකම්පතා, න අඤ්ඤ
 පච්චයසමුට්ඨානතා අනුඤ්ඤතා, තස්මා තත් ගතිතාති ති වෙදිගබ්බාති.

විත්තසමුට්ඨානතිදෙසෙ භාසවිඤ්ඤානති චවිවිඤ්ඤානති ති
 ඉදං ද්වයං යසමා එකන්නවිත්තසමුට්ඨානාති භූතාති උපාදය පඤ්ඤ
 යති තස්මා වුත්තං පරමත්තො පන තස්ස නිස්සග්ගතාති භූතානෙව
 විත්තසමුට්ඨානාති තනතිස්සිතතතා. යථා අතිවචස්ස රූපස්ස ජර
 මරණං අතිවචං නාම හොති, එවමිදමපි විත්තසමුට්ඨානං නාම ජාතං,
 විත්තසග්ගතිදෙසෙ පි එසෙව නයො. [යාව විත්තං තාව පඤ්ඤාය
 නො ඉදමෙව ද්වයං වුත්තං, න පනෙනං විතෙන සභ භූතාති විය
 වෙනතාදයො විය ව උපපජ්ජති, විත්තානුපරිවත්තිතාය පි එසෙව
 නයො,] යාව විත්තං තාව පඤ්ඤායනො¹ එව හෙතං ද්වයං විත්තානු
 පරිවත්ති ති වුත්තං. ඔලාදිකන්ති වජාරමභණ්ණතතතා පසාදසට්ඨන
 වසෙන ගහෙනබ්බතො ථූලං; වුත්තවිපලාසතො සුචුමං වෙදිතබ්බං.
 දුරෙ ති සට්ඨනවසෙන අගහෙනබ්බතතා දුට්ඨෙඤ්ඤාය²භාවෙන සමිඡප
 සිතමපි දුරෙ, ඉතරං පන සට්ඨනවසෙන ගහෙනබ්බතතා සුට්ඨෙඤ්ඤාය³
 භාවෙන දුරෙ සිතමපි සන්තිහෙ.

චක්කායතනාදීතිදෙසා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව විජාරිතො
 වෙදිතබ්බා, ඉදං තාව දුට්ඨෙන රූපසඛගහෙ විසෙසමහතං, තිවිධ
 සඛගහො උත්තානත්තො යෙව, චතුර්බිධසඛගහාවසානෙ දිට්ඨාදිතං
 පච්චිමපදස්ස හෙදභාවෙන ආදිතො පට්ඨාය පුච්ඡං අකත්වා ව රූපා
 යතනං දිට්ඨං සඤ්ඤායතනං සුත්තනති ආදී වුත්තං, තත් රූපායතනං
 චක්කුතා ඔලෙකෙත්වා දකඛිභුං සකකා ති දිට්ඨං නාම ජාතං, සඤ්ඤායතනං
 සොතෙන සුත්වා⁴ ජාතිභුං සකකා ති සුත්තං නාම ජාතං, ගක්ඛායතනා
 දිත්තයං⁵ඝාණජ්ඣාකායෙති පත්වා ගහෙනබ්බතො මුත්තිත්වා ජාති

[] 1. 2. 3. 4 තත්ති

[] 4 තත්ති

[] 3. 4 තත්ති

1-3. 4 පඤ්ඤායතනතො

2-1. 2. 3 4 දුප්පරිඤ්ඤාය

3-1. 2. 3, 4 සුපරිඤ්ඤාය

4-4. 5 සද්දං සුත්තං

5-1. 2. 3, 4 ගක්ඛායකතතතය.

තබ්බවෙය්න මුගං නාම ජාතං, පුග්ගිච්චා පි සද්දුප්පත්තිකාරණෙනො
මුගං නාමාතිපි වුත්තං. සද්දමෙව පන රූපං මනොවිඤ්ඤාණෙන
ජාතිතබ්බනති මනසා විඤ්ඤානං නාම ජාතං.

පඤ්චවිධසංගහනිඥෙසෙ කකඛලනති ඵඤ්ඤා; බරමෙව=බරගහනං;¹
ඵරුසනති අනේවා; ඉතරෙ දෙව පි භාවනිඥෙසා ඵව, අරුසානනති
නියංගජ්ඣිතතං; බභිද්ධා ති බාහිරං; උපාදිනනති [න] කම්මසමුදායන
මෙව, අවිසෙසෙන පන සරීරධිකසෙසනං ගතණං, සරීරධිකං හි උපා
දිනනා වා භොගු² අනුපාදිනනං වා, ආදිනනගතිතපරමධිවසෙන
සබ්බං උපාදිනනමෙව නාම, තෙජෝගහනති සබ්බතෙජස්ස ගතං;
උණ්හතඥකඛණං තෙජෝ ඵව වා තෙජෝභාවං ගතනති=තෙජෝ
ගහනං; උසමා ති උසමාකායෙ; උසමාගහනති උසමාභාවං ගතං; උසමා
කාරසෙසවෙනං නාමං; උසුමනති බලවඋසමා; උසුමමෙව උසුමභාවං
ගතනති=උසුමගහනං; වායනකවසෙන වායො; වායොව වායොභාවං
ගතනනා වායොගහනං; පිම්බිනගහනති උපපලනලු³භාවදිනං විය
වාතපුණ්ණානං ඵලහිතභාවො රූපස්ස.

ජබ්බධාදිසංගහනං තිණණං ඔසානපදස්ස හෙදභාවෙනො
ආදිතො පට්ඨාය අප්පච්ඡිචා ව නිඥෙසො කතො, තත්ථ චක්ඛුචිඤ්ඤ
ණෙන ජාතිතුං සකකා ති=චක්ඛුචිඤ්ඤාණං=පෙ=මනොවිඤ්ඤාණෙන
ජාතිතුං සකකා ති=මනොවිඤ්ඤාණං; නිවිධාය මනොධාතුයා
චිජාතිතුං සකකා ති=මනොධාතුචිඤ්ඤාණං; සබ්බං රූපනති ඵත්ථ
යසමා එකරූපමිපි මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අචිජාතිතබ්බං නාම තත්ථ
තසමා සබ්බං රූපනති වුත්තං, සමමාසවුද්ධෙත හි අභිධම්මං පච්චා
නගං කාතුං යුත්තවසානෙ නගො අකතො නාම තත්ථ, ඉදඤ්ච එක
රූපස්සාපි මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා අචිජාතිතබ්බස්ස අභාවෙන නගං
කාතුං යුත්තවසානං නාම, තසමා තගං කරෙතෙනා සබ්බං රූපනති
ආග. සුඛසම්පයොගා ති සුඛවේදනාපටිලාභපථවචයො; දුක්ඛ
සම්පයොගා ති දුක්ඛවේදනාපටිලාභපථවචයො; ඉධාපි ථොට්ඨබ්බා
රම්මණස්ස සුඛදුක්ඛස්ස සමභාවතො⁴ අගං නගො දිනෙනා, තවතො
පන ඉන්ද්‍රියරූපස්ස නාම අත්ථිතාය නගො දිනෙනා, තස්සෙව [සප්පටිඝ]
අප්පටිඝතාය දසකෝනගො දිනෙනා. එකාදසකො අසොසාදස අගත
නාති විභතතාති, තෙසං නිඥෙසවාර හෙට්ඨා වුත්තනගෙනෙව
චිත්තාරතො වෙදිතබ්බා. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව. ඉමෙසු පන
[රූපෙසු] අසමොගත්ථං “සමොධානං සමුදායනං පරිනිප්පන්නඤ්ච
සංඛත”නති ඉදං පඤ්ඤාණං වෙදිතබ්බං. තත්ථ සමොධානනති සබ්බ

1-1. 2. 3 බරිගත.	[] 5 තත්ථි	2-2. 3 හොති
3-1. 2. 3. 5 භාල	4-3. 4 සඤ්ඤාවතො	[] 1. 2. 3. 4 තත්ථි
	5 සමභාවතො	
4-4 අප්පටිඝතාය දසකොන	[] 5 තත්ථි	

මෙහි හිදං රූපං සමොධානතො චක්ඛායතනං=පෙ=කබ්බිකාරෙ ආහාරෙ පොඨබ්බායතනං ආපොධාතු ති පඤ්චවිසතිසංඛාරං හොති, තං චජුරූපෙන සද්ධිං ඡබ්බිසතිසංඛාරං වෙදිතබ්බං.

ඉතො අඤ්ඤං රූපං නාම නත්ති, නෙවි පන මිඳුරූපං නාම අත්ති ති වදන්ති, තෙ “අඬා මුනිසි සමුද්ධා නත්ති නිවරණො නවා”ති ආදීති චක්ඛා මිඳුරූපං නාම නත්ති ති පටිසෙසෙවනබ්බා, අපරෙ බල රූපෙන සද්ධිං සත්තවිසති සමභවරූපෙන සද්ධිං අධිවිසති ජාති රූපෙන සද්ධිං එකනතිස රොගරූපෙන සද්ධා සමතිංස රූපානි ති වදන්ති, තෙ පි හෙසං විජුං අභාවං දසෙසානා පටිසම්පිනබ්බා. වාසො ධාතුයා ගතිතාය [බලරූපං ගතිතමෙව, අඤ්ඤං] බලරූපං නාම නත්ති, ආපොධාතුයා සමභවරූපං උපවයසත්තනිති ජාතිරූපං ජරතාඅනිච්ච තාහි රොගරූපං ගතිතමෙව, අඤ්ඤං රොගරූපං නාම නත්ති, යො පි කණ්ණරොගාදි ආබාධො, සො විසමපච්චයසමුට්ඨායානාමභවතමෙව, න අඤ්ඤා තත් රොගො නාම අත්ති සමොධානතො ඡබ්බිසතිමෙව රූපානි. සමුට්ඨානනති කති රූපානි කති සමුට්ඨානානි?, දස එක සමුට්ඨානානි, එකං ද්විසමුට්ඨානං, තිණි තිසමුට්ඨානානි, නව චතු සමුට්ඨානානි, දෙව න කෙනවි සමුට්ඨානනති. තත් වාග්ගුප්පසාදෙ=පෙ= ජිවිතිඤ්ඤානති ඉමානි අධි එකනතං කමිතො ව සමුට්ඨානනති, කාය විඤ්ඤානති වචිවිඤ්ඤානතිදවයං එකනෙනන ව්‍යානතො සමුට්ඨානිති දස එකසමුට්ඨානානි නාම, සඳො උතුතො ව විහතතො ව සමුට්ඨානිති එකො ද්විසමුට්ඨානො නාම, තත් අවිඤ්ඤාණකසඳො උතුතො සමුට්ඨානි සවිඤ්ඤාණකසඳො විහතතො, ලොභාදිත්තයං පන උතු විත්තාහාරෙති සමුට්ඨානි ති තිණි තිසමුට්ඨානානි නාම, අවිසෙසානි නව රූපානි තෙති කමෙත වානි චතුති සමුට්ඨානනති ති නව චතු සමුට්ඨානානි නාම, ජරතාඅනිච්චතා පන එතෙසං එකතො පි න සමුට්ඨානනති දෙව න කෙනවි සමුට්ඨානනති නාම, කසමා?, අජා යනතො, න හි එතානි ජායනති, කසමා?, ජාතස්ස පාකභෙදත්තා, උප්පන්නං හි රූපං අරූපං වා¹ හිජ්ජති ති අවස්සං පනෙනං සමපටිච්ඡි තබ්බං. න හි උප්පන්නං රූපං වා අරූපං වා අකායං නාම දිස්සති, යාව පන න හිජ්ජති තාවස්ස පටිපාභො ති සිඳ්ධිමෙතං, ජාතස්ස පාක භෙදත්තා ති, යදි ව තානි ජායෙය්‍යං තෙසමපි පාකභෙද භවෙය්‍යං, න ව පාකො පච්චති භෙදො වා හිජ්ජති ති ජාතස්ස පාකභෙදත්තා නෙනං ද්වයං ජායති.

තත් සියා, යථා කමස්ස කතත්තා ති ආදිතිදෙසෙසු රූපස්ස උපවසො රූපස්ස සත්තනි ති වචනෙන ජාති ජායති ති සමපටිච්ඡිතං හොති, එවං පාකො පි පටිච්ච භෙදො පි හිජ්ජතු ති, න තත් ජාති ජායති ති සමපටිච්ඡිතං, යෙ පන [ධම්මා] කමාදිති තිබ්බත්තනති,

තෙසං අභිනිබ්බන්තිභාවතො ජාතියා තප්පව්වයභාවවොහාරො අනු මතො, න පන පරමන්තො ජාති [ජායති,] ජායමානස්ස හි අභි නිබ්බන්තිමත්තං ජාති ති¹,

තත්ථ සියා, යථෙව හි ජාති යෙසං ධම්මානං අභිනිබ්බන්ති තප්පව්වයභාවවොහාරං අභිනිබ්බන්තිවොහාරස්සු ලහති, තථා පාන හෙද පි, යෙසං ධම්මානං පාකහෙද තප්පව්වයභාවවොහාරං අභි නිබ්බන්තිවොහාරස්සු ලහන්තු.² එවං ඉදම්පි අධ්‍යං කම්මාදිසමුට්ඨාන මෙවා ති වත්තබ්බං භවිස්සතී ති න පාකහෙද තං වොහාරං ලහන්ති, කසමා? ජනකපච්චයානුභාවකකිණේ අභාවතො, ජනකපච්චයානං හි උප්පාදෙනබ්බමමස්ස උප්පාදකකිණේ යෙව ආනුභාවො, න තතො උත්තරිං තෙනි අභිනිබ්බන්තිනබ්බකකිණස්සු ජාති පඤ්ඤායමානා තප්පව්වයභාවවොහාරං අභිනිබ්බන්තිවොහාරස්සු ලහති, තසමිං බණේ සභාවතො³, න ඉතරථායං තසමිං බණේ අභාවතො ති නෙවෙතං ජායතී ති වත්තබ්බං. “ජරුමරණං භික්ඛවෙ! අතිවං සංඛතං පටිච්චසමුප්පන්න”නති ආගතත්තා ඉදම්පි අධ්‍යං ජායතී ති වෙ?, න, පරියායදෙසිත්තතා, තත්ථ හි පටිච්චසමුප්පන්නානං ධම්මානං ජරුමරණත්තා පරියායෙන තං පටිච්චසමුප්පන්නන්ති වුත්තං, යදි එවං තයමෙචං අජාතත්තා සසම්පාණං විය තස්මි, තිබ්බාණං විය වා තිවෙනති වෙ?, න, තිස්සයපටිබ්බවුත්තිතො, පඨවිආදීනං හි තිස්ස යානං භාවෙ ජාතිආදීත්තයං පඤ්ඤායති, යසමා⁴ තස්මි තෙසස්ස අභාවෙ න පඤ්ඤායති, තසමා න තිවං, එතම්පි ව අභිනිවෙසං පටිසෙ ධෙවුමෙව ඉදං වුත්තං. “ජරුමරණං භික්ඛවෙ! අතිවං සංඛතං පටිච්චසමුප්පන්න”නති, එවමාදිති නයෙති [තාති] ඥෙ රූපාති න කෙතිවි සමුට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බාති.

අපිව සමුට්ඨානන්ති එත්ථ අයමකෙසු පි අන්තො, තස්සායං මාතිකා-කම්මජං කම්මපච්චයං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං, ආහාරසමුට්ඨානං ආහාරපච්චයං ආහාරපච්චයඋතුසමුට්ඨානං, උතුසමුට්ඨානං උතුපච්චයං උතුපච්චයඋතුසමුට්ඨානං, විත්තසමුට්ඨානං විත්තපච්චයං විත්තපච්චය උතුසමුට්ඨානන්ති.

තත්ථ චක්ඛුප්පසාදදි අට්ඨවිධං රූපං⁵ සද්ධිං හදයවඤ්ඤා කම්මජං නාම, කොසමස්සු හඤ්ඤාන අස්සවාල වමරවාලානිති එවමාදි කම්ම පච්චයං නාම, චක්ඛරත්තං දෙවතානං උය්‍යානම්මානා[දි]ති ති එවමාදි කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම, ආහාරතො සමුට්ඨිතං සුඤ්ඤායං ආහාරසමුට්ඨානං නාම, කබලිකාරො ආහාරො දවිත්තම්පි රූපසත්ත තිති පච්චයො ගොති ආහාරසමුට්ඨානස්ස ව උපාදිත්තස්ස ව, ආහාර

[] 1, 3 නන්ති	1-4 ජායතීති	2-4 ලහති
3-1, 2, 3 4 සභාවතො	4-1, 2, 3, 4 කසමා හ	[] 1, 2, 3 නන්ති
5 සමභාවතො		
5-1, 3 අට්ඨාතිඉඤ්ඤාරූපං	[] 1, 2, 3, 4 නන්ති	
2 අට්ඨාතිඉඤ්ඤාරූපං		

සමුට්ඨානස්ස ජනකො හුට්ඨා පච්චයො හොති, කම්මජස්ස අනුපාලකො [හුට්ඨා ති]. ඉදං ආහාරානුපාලිතං කම්මජරූපං ආහාරපච්චයං නාම, විසභාගාහාරං සෙවිතො ආනපෙ ගච්ඡන්තස්ස [තිලක]කාලකුට්ඨාදීති උපපජ්ජති, ඉදං ආහාරපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම, උතුතො සමුට්ඨිකං සුද්ධධිකං උතුසමුට්ඨානං නාම, තස්මිං උතු අඤ්ඤං අධිකං සමුට්ඨාපෙති, ඉදං උතුපච්චයං නාම, තස්මිම්පි උතු අඤ්ඤං අධිකං සමුට්ඨාපෙති, ඉදං උතුපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම.

එවං තිස්සො යෙව සන්තතියො සට්ටතුං සකෙකාති, න තතො පරං, ඉමමත්ථං අනුපාදින්නකෙනාපි දීපෙත්තුං වට්ටති, උතුසමුට්ඨානො නාම වලාභකො, උතුපච්චයා නාම වුට්ඨිධාරු, දෙවෙ පන වට්ටෙ ඩිජාති විරුහනති, පඨවිගතං මුඤ්චති පබ්බතා නිලා බායනති, සමුද්දො වසීති, එවං උතුපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම,

විත්තතො සමුට්ඨිකං සුද්ධධිකං විත්තසමුට්ඨානං නාම, පච්ජා ජාතා විත්තවෙනසිකා ධම්මා පුරෙජානස්ස ඉමස්ස කායස්ස පච්ජාජාත පච්චයෙන පච්චයො ති¹ඉදං විත්තපච්චයං නාම, ආකාසෙ අන්තලිභෙති ගතම්පි දසෙසති, අස්සම්පි දසෙසති, රථම්පි දසෙසති, විවිධම්පි සෙනාබ්‍යුහං දසෙසති ති ඉදං විත්තපච්චයඋතුසමුට්ඨානං නාම,

පරිනිපථින්නනති පණණරසරූපා පරිනිපථින්නා නාම, දස අපරි නිපථින්නා නාම, යදි අපරිනිපථින්නා අසඬිතා නාම භවෙය්‍යං, තෙසං යෙව පන රූපානං කායවිකාරෙ කායවිඤ්ඤානති නාම, වචිවිකාරෙ වචිවිඤ්ඤානති නාම, ජිහ්වං විවරං ආකාශධාතු නාම, ලහුභාවො ලහුතා නාම, මුදුභාවො මුදුතා නාම, කම්මඤ්ඤාභාවො කම්මඤ්ඤාතා නාම, නිබ්බතති උපවිසො නාම, පච්චති සන්තති නාම, ජීරණාකාරෙ ජරතා නාම, හුට්ඨා අභාවාකාරෙ අභිවමතා නාමා ති සබ්බං පරි නිපථින්නං සඬිතමෙව හොති ති.

**අසුසාලිනියා ධම්මසංඝරාජාචාර්යාණන්ධිකථාය
රූපකණ්ඩවණණනා නිට්ඨිතා.**

එත්තාවතා කුසලතතිකො සබ්බසං කුසලාදිධම්මානං පදහාජන තයෙන විතාරිතො හොති. යසො පන යවායං² කුසලතතිකස්ස විහාජනනයො වුත්තො, සෙසතිකදුකානම්පි එසෙව විහාජනනයො හොති, යථා හි එත්ථ එවං “කතමෙ ධම්මා සුබාය වෙදනාය සම්පයුත්තා යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උපපන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤ්ණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා=පෙ= යෙ වා පන තස්මිං සමයෙ අඤ්ඤා පි අපි පච්චිසමුප්පන්නා අරූපිනො ධම්මා ථපෙතො වෙදනාකඬිකං, ඉමෙ ධම්මා සුබාය වෙදනාය සම්පයුත්තා”ති ආදිනා අනුකමෙන සබ්බතිකදුකෙසු සකකා පණ්ඩිතෙති

[] 2, 3, 4 නැති
2-2, 5 ස්වායං.

[] 1, 2, 3, 4 නැති

1-5 පච්චයො හොනතිති

විභාජනනය සලකනවා, තසමා තං විජාරදෙසනං නිකේතනාං අසේදෙන නාතිසේධිපවිජාරනසෙන සබ්බතිකදුක්ඛමවිභාගං දසෙය්‍යං කතමෙ ධම්මා කුසලා නි නිකේතනසේධිං ආරථං. විතඤ්ඤාදකණ්ඩං ගි විජාරදෙසනා,¹ අධිකාචාකණ්ඩං සේධිපදෙසනා, ඉදං පන නිකේතනසේධිං විතඤ්ඤාදකණ්ඩං උපාදය සේධිපො අධිකාචාකණ්ඩං උපාදය විජාරදෙසනං නිකේතනාං විජාරධාතුකං හොති, තසිදං විජාරදෙසනං නිකේතනාං දෙසිතතතා පි හෙට්ඨා වුත්තනාරණ වසෙනාපි නිකේතනසේධිං නාමාති වෙදිතබ්බං, වුත්තං හෙතං:-

මුලතො ධම්මතො වාපි ආරතො වාපි භූමිතො,
අත්තො ධම්මතො වාපි නාමතො වාපි ලිඛිතතො.
නිකේතනාං දෙසිතතතා නිකේතනොති පවුච්චති ති.

ඉදං ගි තිණි කුසලමුලානි නි ආදිනා නයෙන මුලතො නිකේතනාං දෙසිතං, තංසමපසුතො වෙදනාකවිකේතනාං නි ධම්මතො, තංසමුච්චානං කායකමමනති ආරතො, කායආරප්පවත්තා ගි කමමං කායකමමනති වුච්චති, සුඛභූමියං කාමාවචරෙති ආදිනා භූමිතො නිකේතනාං දෙසිතං, තත් තත් පන අත්ධම්ම² ලිඛිතනාමානං වසෙන දෙසිතතතා අත්ථාදිති නිකේතනාං දෙසිතං නාමාති වෙදිතබ්බං.

තත් කුසලපදනිදෙසෙ තාව තිණිති ගණනපරිච්ඡේදො; කුසලානි ච තානි මුලානි ච කුසලානං වා ධම්මානං හෙතුවච්චප්පහව ජනකසමුච්චානතිබ්බතනකට්ඨෙන මුලානි ති=කුසලමුලානි; එවං අත්ථ වසෙන දෙසෙය්‍යං ඉදං නාමවසෙන දෙසෙය්‍යං අලොභො අද්‍යොසො අමොහො නි අහ, එතතාවතා යසො මුලෙන මුත්තං කුසලං නාම නපී තසමා වතුභූමිකකුසලං නිති මුලෙති පරියාදිසිතො දෙසෙය්‍ය ධම්මරුජා. නංසමපසුතො ති තෙති අලොභාදිති සමපසුතො; තත් අලොභෙන සමපසුතො සඤ්ඤාකවිකේතනාං අද්‍යොසොහො පි අලොභෙන සමපසුතො සඤ්ඤාකවිකේතනාං³ යෙව ගච්ඡති, සෙසආය වසෙන සමපයොගෙ පි එසෙව නයො, ඉති වතුභූමිකකුසලං⁴ පුන සමපසුතොකවතුකනිවසෙන පරියාදිසිතො දෙසෙය්‍ය ධම්මරුජා. නංසමුච්චාන නති තෙති අලොභාදිති සමුච්චිතං, ඉමිනා පි නයෙන තදෙව වතුභූමිකකුසලං තිණිකා කමමආරතං වසෙන පරියාදිසිතො දෙසෙය්‍ය ධම්මරුජා. එවං තාව කුසලං තිසු ධාතෙසු පරියාදිසිතො දෙසිතං, අකුසලෙ පි එසෙව නයො. ආදසනං නි අකුසලවිත්තානං එකමපි මුලෙන මුත්තං නාම නපීති මුලෙන පරියාදිසිතො දෙසෙය්‍ය ධම්මරුජා.

සමපසුතො වතුකනිවසෙන ව උද්ධං අකුසලං නාම නපීති තානෙව ආදස අකුසලවිත්තානි වතුකනිවසෙන පරියාදිසිතො දෙසෙය්‍ය ධම්මරුජා. කායකමමාවසෙන පන තෙසං පවත්තිසභාවතො⁵

1-2. 4 අතර්ථා දසිතා	2-4 අත්ධම්මා	3-2, 3, 4 ගණනං
4-5 වතුභූමිකකුසලානං	5-2 3, 4 පවත්තිසඤ්ඤාවතො	
	5 පවත්තිසමාවතො	

කම්මකාරවසෙන පරියාදිසිත්වා දසෙසි ධම්මරුජා. යං පතෙත්තදෙකධර්මා ව කිලෙසාති ආදි වුත්තං, තත් එකස්මිං විතෙන පුග්ගලෙ වා සිතනති එකධර්මං; තත් එකස්මිං විතෙන සිතං සහජෙකධර්මං නාම හොති, එකස්මිං පුග්ගලෙ සිතං පභාණෙකධර්මං නාම, තෙන ලොභාදිනා අඤ්ඤාන වා තත් තත් තිද්ධිධර්මක සහ එකස්මිං සිතනති=තදෙකධර්මං.

තත් “කතමෙ ධම්මා සඬ්ඛිලිධර්මසඬ්ඛිලෙසිකා, තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො, තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති සඬ්ඛිලිධර්මකතෙ, “කතමෙ ධම්මා සිතා තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති සිතනතිකෙ, “කතමෙ ධම්මා අකුසලා, තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො, තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති ඉමස්මිං කුසලතතිකෙ, “කතමෙ ධම්මා සඬ්ඛිලිධර්මා, තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති කිලෙසගොච්ඡකෙ, “කතමෙ ධම්මා සරණා, තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති සරණදුකෙ ති ඉමෙසු එතතකෙසු ණානෙසු සහජෙකධර්මං ආභතං.

දසුනෙන පභාතබ්බතතිකෙ පන ඉමාති තිණ්ණි සංයෝජනාති තදෙකධර්මා ව කිලෙසා ති, [දසුනෙන පභාතබ්බගෙතුකතතිකෙ පි ඉමාති තිණ්ණි සංයෝජනාති තදෙකධර්මා ව කිලෙසා ති,] පුත තතෙව තිණ්ණි සංයෝජනාති සක්කායද්ධි විවිකිච්ඡා සිලබ්බතපරමාසො, ඉමෙ ධම්මා දසුනෙන පභාතබ්බො, තදෙකධර්මා ව කිලෙසා ලොභො¹ දෙසො මොහො ඉමෙ ධම්මා දසුනෙන පභාතබ්බගෙතු, [තදෙකධර්මා ව කිලෙසා තංසමපුග්ගතො වෙදනාකඛකො=පෙ=විඤ්ඤාණකඛකො තංසමුධර්මානං භායකමමං චචිකමමං මනොහමමං, ඉමෙ ධම්මා දසුනෙන පභාතබ්බගෙතුකා ති,] සමපට්ඨානවිභවෙන “තත් කතමෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා තිණ්ණි අකුසල මූලාති ලොභො දෙසො මොහො තදෙකධර්මා ව කිලෙසා”ති ඉමෙසු පන එතතකෙසු ණානෙසු පභාණෙකධර්මං ආගතනති වෙදිතබ්බං. අබ්භාතපදනිද්දෙසො උප්පාදනාදො යෙවාති, ඉමස්මිං තිකෙ තිණ්ණි ලක්ඛණාති තිසො පඤ්ඤාතරියො කසිණුකාපිමාකාසං අප්පාකාසං ආකිඤ්ඤාඤ්ඤායතනස්ස ආරමභං තිරිඬසමාපතති ව න ලබ්භනති ති වුත්තං.

වෙදනාතතිකතිද්දෙසෙ සුඛභූමිසතති එත් යථා තමභූමි කණ්ඨ භූමි තමකණ්ඨභූමියො ව වුච්චනති, එවං සුඛභූමි සුඛභූමි නාම. යථා උච්ඡ්භූමිසාලිභූමි ති උච්ඡ්සාලිනං උප්පජ්ජනධර්මානාති වුච්චනති, එවං සුඛස්ස උප්පජ්ජනධර්මානං විතතමි සුඛභූමි නාම, තං ඉධ අධිප්පතං, යස්මා පන සා කාමාවච්චරො² වා හොති රූපාවච්චරදීප්ප වා, තස්මාස්සා තං පහෙදං දසෙසානුං කාමාවච්චර ති ආදි වුත්තං. සුඛවෙදනං සිප්පෙයා ති

[] 2, 3, 4 තත් 1-2, 3, 4 තදෙකධර්මා ලොභො

[] 2, 3 තත් 2-2, 3, 4 සාමාවච්ච

යා සා සුඛතුමියං සුඛං වෙදනා, තං ධපෙත්වා; **තංසමපසුතො** ති තායෙව ධර්මතාය සුඛවෙදනාය සමපසුතො; සෙසපද්ධියෙ පි ඉමිනා ව නගෙන අන්තො ඓදිතබ්බො හි. ඉමසමිං තිනෙ තියොං වෙදනා සබ්බං රූපං තිබ්බාණන්ති ඉදම්පි න ලබ්බති, අයං හි තිකො ඤාසලතතිකෙ ව අලබ්බමානෙති ඉමෙති ව තීති¹ කොට්ඨාසෙහි චුත්තකො නාම, ඉතො පරෙස්ස පන තිකදුකෙස්ස පාළිතො ව අත්තො ව යං චත්තබ්බං සියා තං සබ්බං පදනුක්කමෙන මාතිකාකථායං වෙව කුසලාදීනං තිදොසෙ ව චුත්තමෙව, යං පන යත් විසෙසමත්තං තදෙව චක්කාමි.

තත්ථ විපාකතතිකෙ තාව කිඤ්චාපි අරූපධම්මා විය රූපධම්මා පි කමමසමුට්ඨානා අභි. අනාරම්මණත්තා පන තෙ කමමසරික්කකා න හොන්ති ති සාරම්මණං අරූපධම්මා ව කමමසරික්කකත්තා විපාකා ති චුත්තා, බිජ්ජසරික්කකං ඵලං විය, සාලිබිජ්ජසමිං හි වපිතෙ අභිකුරපත්තා දීප්ප තික්කනෙත්තස්ස සාලි ඵලනති න වුවමති, යද පන සාලිසීසං පක්කං හොති පරිණතං, තදා බිජ්ජසරික්කකො සාලි ඵල සාලිඵලනති වුවමති, අභිකුරපත්තාදීති පන බිජ්ජාතාති බිජ්ජතො තිබ්බත්තාති ති වුවමනති, ඵලමෙව රූපම්පි කමමජනති වා උපාදිත්තනන්ති වා චත්තුං වටමති.

උපාදිත්තනතිකෙ කිඤ්චාපි බිණාසවස්ස බක්ඛා අමානං මාතු ලන්තෙරෙ අමානං චුලපිතුන්තෙරෙ ති වදන්තානං පරෙසං උපාද නස්ස පච්චයා හොන්ති, මග්ගඵලතිබ්බාණාති පන අගතිතාති අපරං මට්ඨාති අනුපාදිත්තානෙව, තාති හි යථා දිවසසත්තත්තො අයොගුලො මක්කිකානං අතීතිසීදනස්ස පච්චයො න හොති ඵලමෙවං තෙජ්ජස්ස දත්තා තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙත ගහණස්ස පච්චයා න හොන්ති, තෙන චුත්තං “ඉමෙ ධම්මා අනුපාදිත්තඅනුපාදනීයා”ති, අසඬතිලිට්ඨි අසඬති ලෙසෙස්සපි ඵසෙව නයො.

විතක්කතතිකෙ විතක්කජාතෙන විචාරෙන සද්ධිං ඤාසලතතිකෙ අලබ්බමානාව න ලබ්බනති. පීතිසගගතතතිකෙ පීතිඅදයො අත්තනා සහජාතමමානං පීතිසගගතාදිනාමං දත්තා² සයං පිට්ඨිවට්ටකා ජාතා, ඉමසමිං හි තිකෙ දො දොමනස්සසගගතවිත්තූපපාද, දුක්ඛසගගතං කායවිඤ්ඤාණං උපෙක්ඛා වෙදනා රූපං තිබ්බාණන්ති ඉදම්පි න ලබ්බති, අයං හි තිකො ඤාසලතතිකෙ ව අලබ්බමානෙති ඉමෙති ව පඤ්චති කොට්ඨාසෙහි චුත්තකො නාම,

දස්සනෙන පභාතබ්බතතිකෙ **සංසොජනාති** ති බක්ඛිනාති; **සක්කායදිට්ඨි** ති විජ්ජමානට්ඨිත සති බක්ඛිපඤ්චාසකකිංතෙ කායෙ සයං වා සති තස්මිං කායෙ දිට්ඨි ති= **සක්කායදිට්ඨි**; සිලෙන සුජ්ජිත්තුං සක්කා වතෙන සුජ්ජිත්තුං සක්කා සිලබ්බතෙති සුජ්ජිත්තුං සක්කා ති යතිතසමාදානං පන සිලබ්බතපත්මාසො නාම; ඉධා ති දෙසාපදෙසෙ තිපාතො, ස්වායං කත්ථවි ලොකං උපාදාය වුවමති, යථා:—

“ඉධ තථාගතො ලොකෙ උපපජ්ඣති”ති, කන්ථි සාසනං, යථාහ:-
 “ඉධෙව භික්ඛවෙ! සමණො ඉධ දුතියො සමණො”ති, කන්ථි ඔකාසං,
 යථාහ:-

ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස දෙවගුහස්ස මෙ සතො,
 පුනරුසු ච මෙ ලද්ධො එවං ජානාති මාරිසා!ති.

කන්ථි පදපුරුණමන්තමෙව, යථාහ:- “ඉධාහං භික්ඛවෙ! භුත්තාචි
 අස්සං පචාරිතො”ති, ඉධ පන ලොකං උපාදාය වුත්තො ති වෙදි
 තබ්බො.

අස්සුතවා පුපුරුණො ති එත් පන ආගමාබිගමාභාවා ඤෙය්‍යො
 අස්සුතවා ඉති, යස්ස හි බන්ධාභූආශතනපච්චයාකාරසතිපට්ඨානාදීසු
 උග්ගහපරිපුරුණිතිවජ්ජයරහිතත්තා දිට්ඨිපටිසෙධනො නෙව ආගමො,
 පටිපත්තියා අබිගතත්තබ්බස්ස අනබිගතත්තා නෙව අබිගමො අත්ථි, සො
 ආගමාබිගමාභාවා ඤෙය්‍යො අස්සුතවා ඉති. ස්වායං:-

පුපුරුණං ජනනාදිති කාරණෙති පුපුරුණො,
 පුපුරුණතෙනොගධත්තා පුපුරුණං ජනො ඉති.

සො හි පුපුරුණානප්පකාරකං කිලෙසාදිතං ජනනාදිති කාරණෙති
 පුපුරුණො; යථාහ:- “පුපුරුණානාකිලෙසෙ ජනෙනති ති=පුපුරුණා;
 පුපුරුණං අභිගතසකකායදිට්ඨිකා ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං සන්තරානං මුඛ
 ලොකිකා ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං සබ්බගතිති අවුට්ඨිතා ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං
 නානාතිසංඛාරෙ අභිසංඛාරෙත්ති ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං නානාභිසංඛාරෙ
 වුග්ගහත්ති=පෙ=පුපුරුණං නානාසන්තරාපෙති සන්තරාපෙත්ති ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං
 නානාපරිලාහෙති පරිලාහත්ති ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං පඤ්ඤාසාමගුණෙසු
 රත්තා ගිඤ්ඤා ගතිතා මුඛිතා අර්ථකාපනා ලග්ගා ලග්ගිතා පලිබ්ඳා ති
 පුපුරුණා; පුපුරුණං පඤ්ඤා නිවරණෙති ආවුතා¹ තිවුතා ඔවුතා පිහිතා
 පරිවරණා පරිකුරුතා ති=පුපුරුණා; පුපුරුණං වා ගණනපච්චතිතානං
 අරියධම්මපරමමුඛානං නිවධම්මසමාවාදානං ජනානං අනොගධත්තා
 පි=පුපුරුණා; පුපුරුණං අයං විසුං යෙව සංඛං ගතො විසංසට්ඨො සිල
 සුතධුතාදිගුණසුතෙති අරියෙති ජනෙති ති “පි=පුපුරුණො; එවමෙ
 තෙති අස්සුතවා පුපුරුණො ති ද්විති පදෙති යෙ තෙ:-

දුට්ඨෙ පුපුරුණා වුත්තා බුද්ධිතාදිවබ්බුතා,
 අකො පුපුරුණො එකො කල්‍යාණෙකො පුපුරුණො ති.

දෙව පුපුරුණා වුත්තා, තෙසු අභිපුපුරුණො වුත්තො කොති ති
 වෙදිතබ්බො.

අබ්බාතං අදස්සාමි ති ආදීසු අරියා ති ආරකත්තා කිලෙසෙති
 අනෙයෙ න ඉරියතො [අයෙ ඉරියතො] සද්දෙවකෙන ව ලොකෙන
 අරණීයතො බුද්ධා ව පච්චෙකබුද්ධා ව බුද්ධසාවකා ව වුවනති, බුද්ධා

එව වා ඉඬ අරියා, යථාහ:- “සදෙවකෙ තිකිවෙ! ලොකෙ=පෙ=තථා ගතො අරියො ති වුවෙති” ති, සප්පරිසා ති එත් පන පවෙකබ්බුධා තථාගතසාවකා ව සප්පරිසා ති වෙදිතබ්බා. තෙ ති ලොකුත්තරගුණ යොගෙන සොහනා පුරිසා ති=සප්පරිසා; සබ්බව වා එතෙ දෙව්ධා ථුතො, බුද්ධා ට ති අරියා ව සප්පරිසා ව පවෙකබ්බුධා බුද්ධසාවකා පි, යථාහ:-

යො වෙ භතඤ්ඤු භතවෙදි ධිරො
කලාණම්මෙනො දළහහන්ති ව හොති,
දුබ්බස්ස සක්කවච ඤායති කිච්චං
තථාපිඨං සප්පරිසං වදන්ති ති.

කලාණම්මෙනො දළහහන්ති ව හොති ති එතතාවතා ති බුද්ධ සාවකො වුතො, භතඤ්ඤුතාදිති පවෙකබ්බුධා බුද්ධා ති, ඉදති යො තෙසං අරියානං අදස්සනසීලො න ව දස්සනෙ සාධුකාරි සො අපිණානං අදස්සාමි ති වෙදිතබ්බා. සො වකබ්බුතා අදස්සාමි ඤාණෙන අදස්සාමි ති දුට්ඨො, තෙසු ඤාණෙන අදස්සාමි ඉඬ අධිපොතො, මංස වකබ්බුතා ති දිබ්බවකබ්බුතා වා අරියා දිට්ඨා පි අදිට්ඨාව හොන්ති. තෙසං වකබ්බුතං වණ්ණමත්තඤ්ඤාණෙනො, න අරියභාවගොචරතො, සොණ සිගාලාදයො පි වකබ්බුතා අරියෙ පස්සන්ති, න ව තෙ අරියානං දස්සා මිතො.

තත්‍රිදං වජ්ජ:- විතතලපබ්බතවාසිකො කිරි බිණ්ණසවණේරස්ස උපට්ඨාකො බුද්ධපබ්බථිතො එකදිවසං ථෙරෙන සද්ධං පිණ්ඩාය වරිත්ථා ථෙරස්ස පත්තවිවරං ගහෙත්වා පිට්ඨිතො ආගච්ඡන්තො ථෙරං පුට්ඨි අරියා නාම භන්තෙ! කිදිසා ති, ථෙරෙ ආහ ඉධෙකවෙවා මහලලකො අරියානං පත්තවිවරං ගහෙත්වා වත්තපට්ඨතං කත්වා සහ ථරන්තො පි තෙව අරියෙ ජානාති එවං දුජ්ජානාමුසො! අරියා ති, එවා වුතො පි සො තෙව අඤ්ඤාසි. තස්මා න වකබ්බුතා දස්සනං [දස්සනං,] ඤාණදස්සනමෙව දස්සනං, යථාහ:- “කිත්තෙ වක්කලි! ඉමිනා පුත්තිකා යෙන දිට්ඨන්, යො ඛො වක්කලි! ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති” ති, තස්මා වකබ්බුතා පස්සන්තො පි ඤාණෙන අරියෙහි දිට්ඨං අනිවච්ඡාදි ලකිණං අපස්සන්තො අරියාධිගතඤ්ඤා ධම්මං අනගිගච්ඡන්තො අරිය කර්මමානං අරියභාවස්ස ව අදිට්ඨත්තා අපිණානං අදස්සාමි ති වෙදි තබ්බා. අපිණබ්බස්ස අකොමිදො ති සතිපට්ඨානාදිගෙදෙ අරිය ධම්මෙ අකුසලො; අපිණබ්බස්ස අවිනිශ්චො ති එත් පන:-

දුට්ඨො විනයො නාම එකමෙකෙත්ථ පඤ්චධා,
අභාවතො තස්ස අයං අවිනිශ්චො ති වුවෙති.

අයං ති සංවරවිනයො පහාණවිනයො ති දුට්ඨො විනයො, එත් ව දුට්ඨෙ පි විනයෙ එකමෙකො විනයො පඤ්චධා හිජ්ජති, සංවරවිත

යො පි හි සීලසංවරෙ සතිසංවරෙ ස්ඤ්ඤාසංවරෙ ඛනතිසංවරෙ විරිය සංවරෙ හි පඤ්ඤාවිධො, පඤ්ඤාසංවරෙහි පඤ්ඤාසංවරෙහි විකල්පාන භවපඤ්ඤාසංවරෙහි සමුච්ඡේදපඤ්ඤාසංවරෙහි පටිපටස්සද්ධිපඤ්ඤාසංවරෙහි නිසසරණපඤ්ඤාසංවරෙහි පඤ්ඤාවිධො, තත් “ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො”ති අයං සීලසංවරෙ, “රක්ඛති වකඛ්ඤ්ඤාසංවරෙ වකඛ්ඤ්ඤාසංවරෙ ආපජ්ජති”ති අයං සතිසංවරෙ,

යාති සොතාති ලොකසමිං (අජිතා හි භගවා) සති තෙසං නිවාරණං සොතානං සංවරං බුද්ධි පඤ්ඤායෙනෙ පිටියරෙ හි.

අයං ස්ඤ්ඤාසංවරෙ, “ඛමො හොති සීතස්ස උණ්ණස්සා”ති අයං ඛනතිසංවරෙ, “උපපන්නං කාමවිතක්ඛං නාභිවාසෙති”ති අයං විරිය සංවරෙ, සබ්බො පි වායං සංවරෙ යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනො තබ්බානස්සව කායද්විවර්තාදිනං සංවරණතො සංවරෙ විනයනතො විනයො හි වුවච්ඡි, එතං නාව සංවරවිනයො පඤ්ඤාධා භිජ්ජති හි වෙදි තබ්බො.

තථා යං¹ නාමරූපපරිච්ඡේදදීප්පි විපස්සනාස්සඤ්ඤාසංවරෙ පටිපක්ඛි භාවතො දීපාලොකෙනෙව තමස්ස තෙන තෙන විපස්සනාස්සඤ්ඤාසංවරෙ තස්ස තස්ස අනන්තස්ස² පඤ්ඤාසංවරෙ, සෙය්‍යදිදං- නාමරූපවච්ඡා තෙන සකකායදිට්ඨියා, පච්චයපරික්ඛානෙන අනෙකුටිසමනෙකුටිට්ඨිනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඛිඛාචිතරණෙන කථිකිඛිචිතාවස්ස, කල්‍යාණ සම්මසන්නෙන අනං මමා හි ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවච්ඡාතෙන අමග්ගෙ මග්ගසංඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්චේදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සන දිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සහයෙ අනග්ගසංඤ්ඤාය, ආදිනවදස්සනෙන අස්සාදසංඤ්ඤාය, තිබ්බිද්වුපස්සනාය අභිරතිසංඤ්ඤාය, මුඤ්ඤිතුකම්මතො ස්ඤ්ඤාසංවරෙ අමුඤ්ඤිතුකම්මතාය, උපෙක්ඛාස්සඤ්ඤාසංවරෙ අනුපෙක්ඛාය, අනු ලොමෙන ධම්මට්ඨිතියා තිබ්බාණෙ ව පටිලොමභාවස්ස³, ගොත්‍රභූතා සම්භාරතිමිත්තග්ගාහස්ස පඤ්ඤාසංවරෙ, එතං වදම්මපඤ්ඤාසංවරෙ නාම.

යං පන උපවාරපඤ්ඤාසංවරෙහි සමාධිතා පවත්තිභාවතිවාරණතො සට්ඨප්පායරෙනෙව උදකපිට්ඨි සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නිවරණාදි ධම්මානං පඤ්ඤාසංවරෙ විකල්පාන භවපඤ්ඤාසංවරෙහි නාම, යං වතුන්නං අරිය මග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අනුතො සත්තානෙ දිට්ඨි ගතානං පඤ්ඤාසංවරෙ ආදිනා තයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගගණස්ස අවචන්තඅප්පවත්තිභාවෙන පඤ්ඤාසංවරෙ ඉදං සමුච්ඡේද පඤ්ඤාසංවරෙ නාම, යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිපටස්සද්ධිතතං කිලෙසානං එතං පටිපටස්සද්ධිපඤ්ඤාසංවරෙ නාම, යං සබ්බසම්බන්ධනිස්සට්ඨතා පඤ්ඤා සබ්බසම්බන්ධනං තිබ්බාණං එතං නිසසරණපඤ්ඤාසංවරෙ නාම.

සබ්බමි වෙනං පඤ්ඤාසංවරෙ යසමා වා වාගට්ඨිත පඤ්ඤාසංවරෙ විනයට්ඨිත විනයො තස්සා පඤ්ඤාසංවරෙහි නි වුවච්ඡි, තංතංපඤ්ඤාසංවරෙ වා තස්ස

1-1, 2, 3 යථායං 2-2, 3, 5 අභිග්ගා 3-2, 5 පටිලොමභාවස්ස
4 අනන්තස්ස

තස්ස විනයස්ස සමච්චතො පෙනං පභාණ්විතයොති වුවවති. එවං පභාණ්විතයො පි පඤ්චධා භිජ්ජති ති වෙදිතබ්බො. එවමයං සඤ්ඤා පනො දුට්ඨො හෙදතො ච දසව්ඨො විනයො භික්ඛාසංවරතො පභා තබ්බස්ස ච අපට්ඨණ්ණා යස්මා එතස්ස අස්සනවතො පුපුර්ජනස්ස නපී, තස්මා අභාවතො තස්ස අයං අවිනිනොති වුවවති ති. එස නයො “සපුරිසානං අදස්සාපි සපුරිසධම්මස්ස අනොවිදො සපුරිසධම්මෙ අවිනිනො”ති එත්ථාපි තිත්තානාකාරණං හෙතං අත්තො, යථා:- “යෙව තෙ අරියා තෙව තෙ සපුරිසා, යෙව තෙ සපුරිසා තෙව තෙ අරියා, යො එව සො අරියානං ධම්මො සො එව සො සපුරිසානං ධම්මො, යො එව සො සපුරිසානං ධම්මො සො එව සො අරියානං ධම්මො, යෙව තෙ අරියචිත්තා තෙව තෙ සපුරිසචිත්තා, යෙව තෙ සපුරිසචිත්තා තෙව තෙ අරියචිත්තා, අරියෙති චා සපුරිසෙති චා අරියධම්මෙති චා සපුරිසධම්මෙති චා අරියචිත්තෙති චා සපුරිසචිත්ත යෙති චා එසෙසෙ එකෙ එකධෙසි සමෙ සමභාගෙ තජ්ජාතෙ තඤ්ඤොති.

රූපං අත්තතො සමනුපස්සති ති ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, යං රූපං සො අහං යො අහං තං රූපනති රූපඤ්ඤා අත්තඤ්ඤා අභියං සමනුපස්සති. සෙය්‍යථාපි නාම තෙලප්පදිපස්ස ක්කියතො යා අව්චි සො වණ්ණො යො වණ්ණො සා අව්චි ති අව්චිඤ්ඤා වණ්ණඤ්ඤා අභියං සමනුපස්සති, එවමෙව ඉධෙකච්චො රූපං අත්තතො =පෙ=සමනුපස්සති ති එවං රූපං අත්තා ති දිට්ඨිපස්සනාය පස්සති. රූපවන්තං චා අත්තානිති අරූපං¹ අත්තා ති ගහෙත්වා ඡායා වන්තං රූකිං විය තං රූපවන්තං සමනුපස්සති. අත්තති චා රූපනති අරූපමෙව අත්තා ති ගහෙත්වා පුප්ඵසම්මි ගන්ධං විය අත්තති රූපං සමනු පස්සති. රූපසම්මි චා අත්තානිති අරූපමෙව අත්තා ති ගහෙත්වා කරණිකෙ මණිං විය අත්තානං රූපසම්මි සමනුපස්සති. වෙදනාදිසු පි එසෙව නයො. තත් රූපං අත්තතො සමනුපස්සති ති සුඛාරූපමෙව අත්තා ති කපිතං. රූපවන්තං චා අත්තානං, අත්තති චා රූපං, රූපසම්මි චා අත්තානං; වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති, සඤ්ඤා-සඬාපර-විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති ති ඉමෙසු සත්තසු ආනෙසු අරූපං අත්තා ති කපිතං. වෙදනාවන්තං චා අත්තානං අත්තති චා වෙදනං වෙදනාස චා අත්තානිති එවං චතුසු බණ්ඩසු තිණ්ණං තිණ්ණං වසෙන ආදසසු ආනෙසු රූපාරූපමිස්සකො අත්තා කපිතො තත් රූපං අත්තතො-වෙදනං-සඤ්ඤා-සඬාපර-විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති ති [ඉමෙසු] පඤ්ඤා ආනෙසු උච්චේදදිට්ඨි කපිතා, අවසෙසෙසු සස්සතදිට්ඨි, එවමෙත් පණ්ණරස භවදිට්ඨියො [පඤ්ඤා විහවදිට්ඨියො] හොනති. තා සබ්බා පි මග්ගාවරණං, න සග්ගා වරණං, පසම්මග්ගවර්කා ති වෙදිතබ්බො.

තිබ්බාණ්ණමෙව; තදෙකටයා ති ඉධ පභාණ්ණකටයං ධුරං; ඉමිසා ව පාළියා දිට්ඨිකිලෙසො විචිකිල්පාකිලෙසො ති දො යෙව ආගතා. ලොභො දොසො මොහො මානො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ පන අට්ඨ අනාගතා, ආහරිතා දීපෙතබ්බා, එත්ති දිට්ඨි විචිකිල්පාසු පභියමානාසු අපායගමනියො¹ ලොභො දොසො මොහො මානො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති සබ්බෙපිමෙ පභාණ්ණකටයා හුත්වා පභියනති, සහජෙකටයං පන ආහරිතා දීපෙතබ්බං සොතාපතතිමයොන ති වත්තාරි දිට්ඨිසහගතාති විචිකිල්පාසහගත ඤාති පඤ්ච වත්තාති පභියනති. තත්ථ ද්විසු අසඤ්ඤාදිට්ඨිවිතොතසු පභියනොතසු තෙති සහජාතො ලොභො මොහො උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකටයංවසෙන පභියනති, සෙස දිට්ඨිකිලෙසො ව විචිකිල්පාකිලෙසො ව පභාණ්ණකටයංවසෙන පභියනති. දිට්ඨිසම්පයුත්තසඤ්ඤාදිකවිතොතසු පභියනොතසු තෙති සහජාතො ලොභො මොහො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකටයංවසෙන පභියනති, සෙසදිට්ඨිකිලෙසො ව විචිකිල්පාකිලෙසො ව පභාණ්ණකටයංවසෙන පභියනති. එවං පභාණ්ණකටයං යෙව සහජෙකටයං ලබ්බාති ති ඉදං සහජෙකටයං ආහරිතා දීපයිංසු.

නංසම්පයුත්තො ති තෙති තදෙකටෙයිති අට්ඨති කිලෙසෙති සම්පයුත්තො; විතිබ්බොගං වා කත්වා තෙන ලොභෙන තෙන දොසෙනා ති එවං එකෙනෙක සම්පයුත්තො දීපෙතබ්බා. තත්ථ ලොභෙ ගතිතෙ මොහො මානො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති අයං සඤ්ඤාදිකවිතොත කිලෙසගණො ලොභසම්පයුත්තො නාම හොති. දොසෙ ගතිතෙ මොහො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති අයං කිලෙසගණො දොසසම්පයුත්තො නාම, මොහෙ ගතිතෙ ලොභො දොසො මානො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති අයං කිලෙසගණො මොහසම්පයුත්තො නාම, මානෙ ගතිතෙ තෙන සනුප්පනො ලොභො මොහො පිනං උද්ධවං අභිරිකං අනොත්තප්පනති අයං කිලෙසගණො මානසම්පයුත්තො නාම, ඉමිනා උපායෙන තෙන පිනෙන තෙන උද්ධවෙවන තෙන අභිරිකෙන තෙන අනොත්තප්පෙන සම්පයුත්තො නංසම්පයුත්තො ති යොජනා කාතබ්බා. නංසමුට්ඨා නනති තෙන මොහෙන¹=පෙ=තෙන අනොත්තප්පෙන සමුට්ඨිනනති අපේරා.

ඉමෙ බමමා දස්සනෙන පභානබ්බා ති එත්ථ දස්සනං නාම සොතා පතතිමයො; තෙන පභානබ්බො ති අපේරා; කස්මා පන සොතාපතති මයො දස්සනං නාම ජාතො?ති, පඨමං තිබ්බාණ්ණදස්සනතො, නනු ගොත්‍රභූ පඨමතරං පස්සති?ති, නො න පස්සති, දිස්වා පි කතතබ්බ කිව්වං පන න කණේති, සංයොජනානං අප්පභාණ්ණතො, තස්මා පස්සති ති

න වත්තබ්බො. යත් කන්ථි රජානං දිස්වා පි පණ්ණානාරං දන්වා කිව්වනිපථතතියා අද්ධිකතතා අප්පා පි රජානං න පස්සාමිති වදනොනා වෙත්ථ ජාතපදපුරිසො නිදස්සනං, අවසෙසො ලොභො නිදස්සනෙන පභිණ්ඩසෙසො [ලොභො;] දෙසමොගෙසු පි එසෙව නයො. දස්සනෙන හි අපායගමනියා ව පභිණ්ණා, තෙති පන අසුද්ද දස්සෙත්තුං ඉදං වුත්තං නදෙකධ්මා ති, තෙති පාලියං ආගතොති තිති කිලෙසෙති සම්පයොගතො පි පහාණතෙ. පි එකධ්මා පසුච්ඡි කිලෙසා.

තෙව දස්සනෙන න භාවනායා නි ඉදං සංයෝජනාදිතං විය තෙති මග්ගොති අපපාතබ්බතං සක්ඛිය වුත්තං, යං පන සොනාපතති මග්ගස්සුතෙන අභිසම්භාරවිසුද්ධස්ස නිරෝධෙත සත්ත භවෙ ස්පෙත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ යෙ උපපජ්ජෙස්සං නාමස්සු රුපස්සු එතෙතෙ නිරුප්පිනතී ති ආදිනා නයෙන කුසලාදිනමපි පහාණං අනුසුද්ධං, තං තෙසං මග්ගානං අභාවිතතො යෙ උපපජ්ජෙස්සං තෙ උපනිස්සයපච්චයානං කිලෙසානං පභිණ්ණතා පභිණ්ණා නි ඉමං පරියායං සක්ඛිය වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

දස්සනෙන පහාතබ්බගෙතුකතතීකෙ ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බගෙතුකා ති නිවසිපෙත්වා පුන නිශ්චි සංයෝජනාති ති ආදි පහාතබ්බ දස්සෙත්වා තදෙකධ්මාභාවෙන ගෙතු වෙච්ඡ සගෙතුකෙ ව දස්සෙත්තුං වුත්තං, තත්ථ කිසුඛාපි දස්සනෙන පහාතබ්බෙත්තු ගෙතුත්තු ලොභසහගතො මොහො ලොභෙන සගෙතුකො හොති දෙසසහගතො දෙසෙන ලොභදෙසා ව මොහෙනා ති පහාතබ්බගෙතුකපදෙපෙතෙ සම්මගං ගවජ්ජනති, විවිකිච්ඡාසහගතො පන මොහො අසුද්දස්ස සම්පයුත්තගෙතුතො අභාවෙන ගෙතු යෙව න ගෙතුකො ති තස්ස පහාණං දස්සෙත්තුං පුන ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන පහාතබ්බගෙතු ති වුත්තං.

දුතියපදෙ උද්ධච්චසහගතස්ස මොගස්ස පහාණං දස්සෙත්තුං ඉමෙ ධම්මා භාවනා පහාතබ්බගෙතු ති වුත්තං. සො හි අත්තනා සම්පයුත්ත ධම්මෙ සගෙතුකෙ කත්වා පිට්ඨිවට්ටනො¹ ජානො, විවිකිච්ඡාසහගතො [මොහො] විය අසුද්දස්ස සම්පයුත්තගෙතුතො අභාවා පහාතබ්බගෙතුක පදං න භජති, තතියපදෙ අවසෙසා අකුසලා² ති පුන අකුසලග්ගාණං යුත්තගෙතුතො විවිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතානං මොහානං සම්මගත්ථං කතං, තෙති සම්පයුත්තගෙතුතො අභාවා පහාතබ්බගෙතුකා නාම න හොනති.

පරිත්තාරමණන්තිකෙ ආරබ්භා ති ආරම්භං කත්වා; සයං හි පරිත්තා වා හොනතු මහග්ගා වා පරිත්තෙ ධම්මෙ ආරම්භං කත්වා උපන්නා පරිත්තාරමණා; මහග්ගෙන ආරම්භං කත්වා උපන්නා මහග්ගාරමණා; අපමාණෙ ආරම්භං කත්වා උපන්නා අපමාණාරමණා; තෙ පන පරිත්තා පි හොනති මහග්ගා පි අපමාණා පි.

මිවන්තතාවයකේ ආනන්දපිභාවය නි අනන්තරයෙන් ඵලදයක නි; මාතුසාරකව්‍යාදිනමෙතං අධිවචනං, තෙසු හි එකසම්මිති කමෙම කමෙතං පටිබ්බාතිත්වා අඤ්ඤං කමමං අත්තනො විපාකස්ස මකාසං භාවාදුං න සනෙකාති, සිනෙරුපපමාණේ පි හි සුවණ්ණදුපෙ කත්වා වකකවාලුමන්තං වා රතනමයපාකාරං විහාරං කාරෙත්වා තං පුරෙත්වා නිසින්නස්ස බුද්ධපුත්තියං තිකුසුසංඝස්ස යාවජ්චං වත්තාරො පච්චයෙ දදන්තො පි තං කමමං එතෙසං කමමානං විපාකං පටිබ්බාතිදුං න සනෙකාති එව, **සා ව මිවජාදිට්ඨි නිසගා** නි අනෙකුකවාද අතිරියවාද නාපිකවාදෙසු අඤ්ඤාදර, තං හි ගහෙත්වා සීතං පුග්ගලං බුද්ධසංඝස්මිති බොධෙදුං න සනෙකාති.

මග්ගාරමමණ්ණනිකේ **අට්ඨමග්ගං ආරබ්බා** ති ලොකුත්තාරමග්ගං ආරමමණං කත්වා; තෙ පන පරිත්තා පි හොනති මහග්ගනා පි, මග්ගහෙතුකතිදොසෙ පඨමනසෙන පච්චයටෙඨන හෙතුනා මග්ගසම්පසුත්තකානාං බන්ධානං සහෙතුකභාවො දස්සිතො.

දුතියනසෙන මග්ගහෙතුක සම්මාදිට්ඨිසංඛ්‍යාවෙන් හෙතුනා සෙස මග්ගසංඝානං සහෙතුකභාවො දස්සිතො. තතියනසෙන මග්ගෙ උප්පත්තහෙතුහි සම්මාදිට්ඨියා සහෙතුකභාවො දස්සිතො ති වෙදිතබ්බො. **අධිපතිං කපිත්වා** නි ආරමමණාධිපතීං කත්වා; තෙ ව බො පරිත්ත ධම්මාව හොනති, අරියසාවකානං හි අත්තනො මග්ගං ගරුං කත්වා පච්චවෙකකණ්ණාලෙ ආරමමණාධිපතී ලබ්බති, වෙතොපරිඤ්ඤාණෙන පන අරියසාවකො පරස්ස මග්ගං පච්චවෙකකමානො ගරුං කරොත්තො පි අත්තනා පටිවිද්ධිමග්ගං [විස] ගරුං න කරෙති. යමිනපාටිකාරියං කරොත්තං තථාගතං දිස්වා නස්ස මග්ගං ගරුං කරෙති න කරෙති?ති, කරෙති, න පන අත්තනො මග්ගං විය, අරහා න නිඤ්චි ධම්මං ගරුං කරෙති යපෙත්වා මග්ගං ඵලං නිබ්බාණන්ති, එවථාපි අයමෙවත්තො.

මිමංසාධිපතොගොගා ති ඉදං සහජාතාධිපතීං දස්සෙදුං වුත්තං, ඡන්දං හි ජෙට්ඨකං කත්වා මග්ගං භාවෙන්නස්ස ඡන්දෙ අධිපතී නාම හොති න මග්ගො. සෙසධම්මො පි ඡන්දාධිපතීනො නාම හොනති න මග්ගාධිපතීනො, විතෙත පි එසෙව නයො. **විමංසං** පන ජෙට්ඨකං කත්වා මග්ගං භාවෙන්නස්ස විමංසාධිපතී වෙව හොති, මග්ගො වාති සෙස ධම්මා මග්ගාධිපතීනො නාම හොනති. මිරිසෙ පි එසෙව නයො.

උප්පත්තතතිකතිදොසෙ **ඡන්දා** ති නිබ්බන්තා පටිලඳ්ධිත්තභාවා; **භුතා** ති ආදිති තෙසං යෙව වෙච්චනාති; ජාතා එව හි භාවුප්පත්තියා භුතා; පච්චයසංයොගෙ ජාතත්තා **සංඤ්ජානා**; නිබ්බන්තිලකකණ්ණත්තත්තා **නිබ්බන්තා**; උපසංගොන පන පදං වස්සෙත්වා **අතිනිබ්බන්තා** ති වුත්තා. **පාකටභුතා** ති පාතුභුතා; පුබ්බන්තතො උද්ධං පනතා ති= **උප්පන්නා**; උපසංගොන පදං වස්සෙත්වා **සමුප්පන්නා** ති වුත්තා, නිබ්බන්තටෙඨනෙව උද්ධං සීතා ති **උච්ඡිතා**; පච්චයසංයොගෙන උච්ඡිතා ති=

සමුච්ඡිනා; පුන උපපන්නා ති වචනෙ කාරණං ගෙට්ඨා වුත්තනගෙතෙව වෙදිනබ්බං, **උපපන්නංසෙන සබ්බගිනා** ති උපපන්නකොට්ඨාසෙන ගණනං ගතා; රූපවෙදනාසංඝාතසංඛාරවිඤ්ඤාණන්ති ඉදං තෙසං සභාවදස්සනං. දුතියපදනිද්දෙසො වුත්තපටිසෙධනගෙන වෙදිනබ්බං. තතියපදනිද්දෙසො උත්තානන්තො යෙව.

අයං පන තිකො දවිංතං අද්ධානානං වසෙන පුරෙච්චා දසසිතො. ලද්ධොකාසස්ස ති කාමමස්ස විපාකො දුච්ඛො බණං පත්තො ව අපත්තො ව, නත්ථ බණපත්තො උපපන්නො නාම, අපත්තො විත්තානන්තරෙ වා උපපජ්ඣ කප්පසහසගස්සාතික්කමෙ වා ධුවපච්චයට්ඨන නත්ති නාම න හොති උපපාදිතො ධම්මා නාම ජාතො.¹ යථාන:- “තිට්ඨතෙවායං පොට්ඨපාද! අරුපි අත්තා සඤ්ඤාමයො, අථ ඉමස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤාච සඤ්ඤා උපපජ්ඣති අඤ්ඤාච සඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති”ති. එත්ථ ආරුපෙප කාමාවචරසඤ්ඤා පච්චතිකාලෙ කිඤ්චාපි මුලභවභගසඤ්ඤා පි නිරුද්ධා, කාමාවචරසඤ්ඤාය පන නිරුද්ධකාලෙ අවස්සං සා උපපජ්ඣස්සති ති අරුපසංඛිතො අත්තා නත්ති ති සංඛං අගන්ත්වා තිට්ඨතෙව නාමා ති ජාතො, එවමෙව ලද්ධොකාසස්ස කාමමස්ස විපාකො දුච්ඛො=පෙ=ධුවපච්චයට්ඨන නත්ති නාම න හොති. උපපාදිතො ධම්මා නාම ජාතො.¹

යදි පන ආයුතිතං කුසලාකුසලකම්මං සබ්බං විපාකං දදෙය්‍ය, අඤ්ඤාස්ස ඔකාසො ව ත භවෙය්‍ය, තං පන දුච්ඛං හොති ධුවවිපාකං අඤ්චවිපාකඤ්ච. නත්ථ පඤ්ච ආනන්තරියකම්මාති අට්ඨසමාපත්තියො වත්තායෙ අරියමය්‍යා ති එතං ධුවවිපාකං නාම, තං පන බණං පත්තමපි අත්ති අපපත්තමපි. නත්ථ බණපත්තං උපපන්නං නාම, අපත්තං අනුපපන්නං නාම. තස්ස විපාකො විත්තානන්තරෙ වා උපපජ්ඣ කප්පසහසගස්සාතික්කමෙ වා ධුවපච්චයට්ඨන අනුපපන්නං නාම න හොති උපපාදිතො ධම්මා නාම ජාතං.² මෙතෙතය්‍යබොධිසත්තස්ස මග්ගො අනුපපන්නො නාම, එලං උපපාදිතො ධම්මා යෙව නාම ජාතං.

අතිවත්තිකනිද්දෙසෙ අතීතා ති බණත්තයං අතික්කත්තා; නිරුද්ධා ති නිරොධං පත්තා; විගතා ති විගමං ගතා; විගච්ඡිතා වා; විපජිණා ති පකතිවිජගන්ත විපරිණාමං ගතා; නිරෝධසංඛිතානං අත්තං ගතා ති=අත්ථබ්බගතා; අත්ථබ්බගතා ති උපසංගෙන පදං වසිතිතං, උපපජ්ඣා විගතා ති තිබ්බත්තිතා විගච්ඡිතා; පුන අතිතවචනෙ කාරණං ගෙට්ඨා වුත්තමෙව. පරතො අනාගතාදීසු පි එසෙව නයො. අතීතංසෙන සබ්බගිනා ති අතීතකොට්ඨාසෙන ගණනං ගතා; කතමෙතෙ ති රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං; පරතො අනාගතාදීසු පි එසෙව නයො.

අනිතාරමණතනිකතිදොසෙ අතීතෙ ධම්මෙ ආරබ්භා ති ආදීප්ප පරිත්තමහග්ගතා ව ධම්මා වෙදිතබ්බා. තෙ හි අනිතාදීති ආරබ්භ උපපජ්ජති.

අජ්ඣත්තතනිකතිදොසෙ නෙසං නෙසනති පදඤ්ඤාන සබ්බ සත්තෙ පරියාදියති, අජ්ඣත්තං පච්චානනති උභයං නියකජ්ඣත්තාධි වචනං; නිසෙයා ති අත්තති ජානා; පාටිසුග්ගලිකා ති [පාටියෙකකස්ස] පාටියෙකකස්ස පුග්ගලස්ස සත්තකා; උපාදිනනා ති සරිරට්ඨකා; තෙ හි කමමතිබ්බතතා වා භොනතු මා වා, ආදිනතගතිතපරමට්ඨවසෙන පන ඉධ උපාදිනනා ති වුත්තා. පරසත්තාන නති අත්තානං සපෙච්චා අවසෙස සත්තානං; පරසුග්ගලානති තස්සෙව වෙවචනං; සෙසං හෙට්ඨා වුත්ත සදිසමෙව. නදුභසනති තං උභයං; අජ්ඣත්තාරමණතනිකස්ස පසම පදෙ පරිත්තමහග්ගතා ධම්මා වෙදිතබ්බා, දුතියෙ අපමාණා පි, තතියෙ පරිත්තමහග්ගතාව, අපමාණා පන කාලෙන බිද්ධා කාලෙන අජ්ඣත්තං ආරමමණං න කරෙතති. සතිදස්සනතනිකතිදොසො උත්තානො යෙව.

දුකෙසු අදෙසතිදොසෙ මෙත්තායනවසෙන=මෙතනි; මෙත්තා කාරෙ=මෙත්තායනා; මෙත්තාය අධිතස්ස¹ මෙත්තාය සමබ්බිතො විත්තස්ස භාවො=මෙත්තාසිගතනං; අනුදයති ති අනුද්දා;² රකගිති අත්තො; අනුද්දා²කාරෙ=අනුදදසනා³; අනුද්දසිතස්ස භාවො=අනුද්ද සිගතනං; හිතස්ස එසනවසෙන=තිතෙසිනා; අනුකමපනවසෙන=අනු කමපා; සබ්බෙති පි ඉමෙහි පදෙහි උපචාරපසණපත්තා මෙත්තා ව⁴, වුත්තා. සෙසපදෙහි ලොකීයලොකුත්තරෙ අදෙසො කපිතො.

අමොහතිදොසෙ දුකෙක ඤාණනති දුකබසවෙව පඤ්ඤා; දුකබ සමුදසෙ ති ආදීප්ප පි එසෙව නයො, එත් ව දුකෙක ඤාණං සවණ සමම සන පටිවෙධ පච්චවෙකකණ්ණසු වට්ටන්⁵, නථා දුකබසමුදයෙ, තිරෙධෙ පන සවණපටිවෙධපච්චවෙකකණ්ණසු එව, නථා පටිපදාය, සුබ්බගෙන ති අනිතකොට්ඨාසෙ; අපරගෙන ති අනාගතකොට්ඨාසෙ; සුබ්බගතා පරගෙන ති තදුගයෙ; ඉදපපච්චසනාපටිවෙසමුපපගෙනසු ධම්මසු ඤාණනති අයං පච්චයො [ඉදං පච්චසුපගනං] ඉමං පටිවෙ ඉදං තිබ්බ තතනති එවං පච්චයෙසු ව පච්චසුපගනධම්මෙසු ව ඤාණං.

ලොහතිදොසෙ පි හෙට්ඨා අනාගතානං පදානං අයමත්තො, රඤ්ඤ වසෙන ගිණො; [බලවරඤ්ඤතට්ඨන=සාධිණො;] විසයෙසු සත්තානං අනුත්තයනතො=අනුත්තො; අනුරුජ්ඣති ති=අනුත්තො; කාමෙහි ති අත්තො; යත් කත්ථි හවෙ සත්තා එතාය නදුතති සයං වා නදුති ති=තදි; තදි ව සා රඤ්ඤතට්ඨන රුගො වා ති=නදිතිණො; තත්

[] 1. 2. 3. 4 නත්ථි	1-1. 3 අසිත්තස්ස	2-2. 5 අනුදදාය
3-1 අනුද්දසිකා	4 අසිතස්ස	4-1. 4 මේත්තා ව
3. 4 අනුදදායකා	5-5 වත්තති	5 මේත්තා වා
[] 1. 2. 3. 4 නත්ථි	[] 1. 2. 3 නත්ථි	

එකසමිං ආරම්භණෙ සකිං උපපන්නා තණ්හා නැඳි; පුනපුනං උපපජ්ජ මානා නැඳිගමොති වුච්චති. විතතස්ස සාගමොති යො හෙට්ඨා බලවරඤ්ඤානට්ඨෙන සාරුගොති වුතොතා. සොන සත්තස්ස, විතතස්සොව සො රුගොති අනේවා.

ඉච්ඡනති එතාය ආරම්භණාති ති=ඉච්ඡා; බහලකිලොඤාභාවෙන මුච්ඡනති එතාය පාණ්ණිතො ති=මුච්ඡා; ගිලිඤා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණ වසෙන=අපේක්ෂාසානං; ඉමිනා සත්තා ගිජ්ඣනති ගෙඩං ආපජ්ජනති=ගෙගඩො; බහලට්ඨෙන වා ගෙගඩො; ගෙඩං වා පන වතසඤ්ඤානති ගි බහලට්ඨෙනෙව වුතනං, අනන්තරපදං උපසග්ගවසෙනෙව වඩිසිතං; සබ්බතො භාගෙන වා ගෙගඩො ති=පලිගෙගඩො; සඤ්ඤාති¹ එතෙනාති=සගෙගඩො; ලග්ගනට්ඨෙන වා සගෙගඩො; ඔසිදනට්ඨෙන පගෙගඩො; ආකඩ්ඤාන වසෙන=ඵජ්; ඉමං පුරිසං පරිකඩ්ඤති තස්ස තස්සොව භවස්ස අති නිබ්බතතියා ති ගි වුතනං, වඤ්ඤානට්ඨෙන මාසා; වට්ටසමිං සත්තානං ජනනට්ඨෙන ජනිතා; “තණ්හා ජනෙති පුරිසං විතතමස්ස විධාවති” ති ගි වුතනං, වට්ටසමිං සතෙන දුක්ඛෙන සංයොජමානා ජනෙති ති=සඤ්ඤානාති; සට්ඨනට්ඨෙන සිබ්බනාති; අයං ගි වට්ටසමිං සතෙන වුත්ථවිසඤ්ඤා වසෙන සිබ්බනි සට්ඨනි තුත්තකායො විය පිලොතිකාය පිලොතිකං. තස්මා සට්ඨනට්ඨෙන සිබ්බනි ති වුතනා, අනෙකප්පකාරං විසයජාලං තණ්හාවිපජ්ඣිතතිවෙසසඤ්ඤාතං වා ජාලමස්සා අපි ති=ජ්වලිති; ආකඩ්ඤානට්ඨෙන සිසසොතා සරිතා වියාති=සරිතා; සලලට්ඨෙන වා=සරිතා; වුතනං හෙතං “සරිතාති සිතෙතිතාති ව සොමනස්සාති භවනති ජනතුතො” ති අලලාති වෙව සිතිධාති වාති අයං හෙත්ව අනේවා.

විසතා ති=විසතනිතා; විසට්ඨා ති=විසතනිතා; විසාලා ති=විසතනිතා; විසක්කති ති=විසතනිතා; විසංවාදිකා ති=විසතනිතා; විසංගරති ති=විසතනිතා; විසමුලා ති=විසතනිතා; විසඵලා ති=විසතනිතා; විසපරිභොගා ති=විසතනිතා; [විසපජති ති=විසතනිතා] විසතා වා පන සා තණ්හා රූපෙ සද්දෙ ගනෙ රසෙ ථොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ කුලෙ ගණෙ විසතා විත්තා ති=විසතනිතා; අනග්ගසත්තපාපනට්ඨෙන කුමහානුබන්ධ සුත්තකං වියාති=සුත්තං; වුතනං හෙතං “සුත්තකනති ඛො භික්ඛවෙ! තැඳිගහස්සනං අබිච්ඡන” නති.

රූපාදීසු විත්තනට්ඨෙන=විසට්ඨා; තස්ස තස්ස පටිලාභතාය සතෙන ආයුහාපෙති ති=ආයුහනාති; උක්කණ්ඩිතං අප්පද්ධනතො සහායට්ඨෙන=දුග්ගිකා; අයං ගි සත්තානං වට්ටසමිං උක්කණ්ඩිතං ත දෙති ගතගතට්ඨානෙ පියසහායො විය අභිරමාපෙති, තෙනෙව වුතනං—

තණ්හාදුග්ගො පුරිසො දීඝමධ්වානසංසරං,

ඉත්ථාචඤ්ඤාපාභාවං සංසාරං නාතිචතතති ති.

පණ්ඩාතකවසෙන=පණ්ඩි; ගවගෙනාති ති භවරජ්ජ; එතාය ගි සත්තා රජ්ජයා ගිතය බද්ධා ගොණා විය ඉච්ඡතිච්ඡිතට්ඨානං නියනති.

තං තං ආමමණං වනති හජති අලලියති ති=මනං; [වනති] යාවතී ති වා=මනං; මනමො ති බ්‍යඤ්ජනෙන පදං වඩ්ඪිතං. අනන්තරුක්කානං වා සමුට්ඨාපනට්ඨෙන ගහනට්ඨෙන ව වනං විශාති වා=මනං; බලවතණ්‍යා යෙන නාමං. ගහණහරට්ඨෙන පන නතො බලවතරෙ මනමො නාම, තෙන වුත්තං-

වනං ජ්ඣුථ මා රුක්කං වනතො ජායතෙ භයං,
ජෙතො වනඤ්ච වනථඤ්ච නිබ්බතා ගොථ භික්කවො! ති.

සන්වනවසෙන සන්මො; සංසග්ගො ති අන්තො; සො දුට්ඨො නණ්‍යාසන්වො මිත්තා¹සන්වො ව, තෙසු ඉධ නණ්‍යාසන්වො අපි පෙපතො, සිනෙහවසෙන සිනෙගො; ආලයකරණවසෙන අපෙකති ති=අපෙකතා; වුත්තමපි වෙතං “ඉමානි තෙ දෙව! වතුරසීතිහර සහස්සානි කුසාවතීරජධාතිපමුඛානි, එත් දෙව! ජ්ඣං ජනෙති විජ්ජෙන අපෙකං කරෙති”ති. ආලයං කරෙති ති අයං හෙත් අන්තො.

පාරියෙකෙක පරියෙකෙක ආරමමණෙ බකිති ති=පටිබඤ්ඤා; ඤාත කට්ඨෙන වා පාරියෙකෙකා බඤ්ඤාති පි පටිබඤ්ඤා; නිවසනනිසිත්තට්ඨෙන ගි සත්තානං නණ්‍යාසමො බඤ්ඤා නාම නත්ති ති, ආරමමණානං අසනතො ආසා; අපෙකාන්තරණතො වෙව තිත්තිං අනුපගන්වා ව පරිභුඤ්ජනො වාති අන්තො, ආසිංසනවසෙන ආසිංසනා; ආසිංසිතස්ස භාවො ආසිංසිතනනං; ඉදති නස්සා පවතතිට්ඨානං දස්සෙහුං රුපාසා ති ආදි වුත්තං, තත් ආසිංසනවසෙන [ආසා ති] ආසාය අත්තං ගහෙතො රුපෙ ආසා රුපාසා ති එවං නවපි පදති වෙදිතබ්බාති. එත් ව පුරිමාති පඤ්ච පඤ්චකාමගුණවසෙන වුත්තාති, පරික්කාරලොභවසෙන ජට්ඨං, තං විසෙසතො පබ්බජිතානං, නතො පරති තිණි අතිත්තියවන්චවසෙන ගහට්ඨානං, නති තෙසං ධනපුත්තජිවිතෙති [අඤ්ඤා] පියතරං අත්ති, ඉදං මග්ගං එතං මග්ගනති වා අසුභෙන මෙ ඉදං දිනනං ඉදං දිනනනති වා එවං සතෙත ජප්පාපෙති ති=ජප්පා; පරතො දො පදති උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතාති, තතො පරං අඤ්ඤානාකාරෙන විහජ්ඣා ආරධුත්තා පුත්ත ජප්පා ති වුත්තං, ජප්පනාකාරෙ=ජප්පනා; ජප්පිතස්ස භාවො=ජප්පිතනනං; පුත්තපුත්තං විසයෙ ලුමති ආකඨ්ඨති ති=ලොලුපො; ලොලු පස්ස භාවො=ලොලුපසං; ලොලුපාකාරෙ ලොලුපාසනා²; ලොලුප සමබ්බිතො භාවො=ලොලුපාසිතනනං.

පුට්ඨකනා³ ති යාය නණ්‍යාය ලාභට්ඨානෙසු පුට්ඨං වාලයමානා සුත්තවා විධි කම්මමානා විවරනති, තං තස්සා කම්මතනණ්‍යාය නාමං, සාධු [මනාප] මනාපෙ විසයෙ කාමෙති ති=සාධුකාමො; තස්ස භාවො=සාධුකාමනා; මාතා මාතූට්ඨා ති ආදිතො අයුත්තට්ඨානෙ රුගො ති=

[] 1. 2. 3. 4 නත්ති	1-1, 2. 3. 4 නෙති	[] 1. 2. 3 4 නත්ති
[] 1. 2 3 නත්ති	2-5 ලොලුපනා	3-1, 3 පුඤ්ඤා විකර්ම [] 2. 3. 4 නත්ති
		2 පුට්ඨකතා
		4 පුඤ්ඤකතා
		5 පුට්ඨකතා

අබමමග්ගො; සුත්තධාරිනෙ පි බලවා සුත්වා උපපන්නලොභො=විසම
ලොභො; රුගො විසමනති ආදිවචනතො වා සුත්තධාරිනෙ වා අසුත්ත
ධාරිනෙ වා උපපන්නා ඡන්දරුගො අබමමට්ඨෙන අබමමග්ගො; විසම
ට්ඨෙන විසමලොභො ති වෙදිතබ්බො, ආරමමණානං නිකාමනවසෙත
නිකනති; නිකාමනානාථෙ නිකාමනා; පඤ්ඤාචරෙත පඤ්ඤා; පිතා
යතවසෙත පිතායනා; සුට්ඨි පඤ්ඤා සමපඤ්ඤා; පඤ්ඤා සාමගුණෙසු
තණ්හා භාමනණ්හා; රුපාරුපභවෙ තණ්හා භවනණ්හා; උචෙද්ද
සබ්බානෙ විභවෙ තණ්හා විභවනණ්හා; සුඤ්ඤා රුපභවසමං යෙව
තණ්හා රුපනණ්හා; අරුපභවෙ තණ්හා අරුපනණ්හා; උචෙද්දදිට්ඨි
සහගතො රුගො දිට්ඨිග්ගො; තිරෙට්ඨි තණ්හා නිරෙට්ඨිග්ගො;
[රුපෙ තණ්හා රුපනණ්හා;] සද්දෙ තණ්හා සද්දනණ්හා; ගඤ්ඤා
දිසු පි එසෙව නයො.

ඔසාදයො චුත්තත්ථා, කුසලධමමෙ ආවරති ති=ආවරණං; ඡාදන¹
වසෙත ඡාදන¹; සහෙත වට්ටසමි බකිති ති=බකිතං; විත්තං උප
ගතවා තිලිසුති තිලිට්ඨං කරෙති ති=උපකාතිලෙසො; එමගතට්ඨෙන
අනුසෙති ති=අනුසෙසො; උපපජ්ජමානං විත්තං පරිසුට්ඨාති ති=පරි
සුට්ඨාතං; උපපජ්ජං අපපදනෙන කුසලාචාරං ගණනාති ති අත්ථො.
චොර මග්ගෙ පරිසුට්ඨිංසු [ධුත්තා මග්ගෙ පරිසුට්ඨිංසු]ති ආදිසු ති මග්ගං
ගණිංසු ති අත්ථො. එවමිධාපි ගහණට්ඨෙන පරිසුට්ඨාතං වෙදිතබ්බං.
පළිවෙඨනට්ඨෙන ලතා වියාති=ලතා; "ලතා උබ්බජ්ජ තිට්ඨති"ති ආග
තධාරිනෙ පි අයං තණ්හා ලතා ති චුත්තා. විවිධාති වාචුති ඉච්ඡති ති
වෙච්චිතං; වට්ටදුක්ඛස්ස මූලනති=දුක්ඛමූලං; තස්සෙව දුක්ඛස්ස නිද
තනති=දුක්ඛනිදානං; තං දුක්ඛං ඉතො පහවති ති=දුක්ඛපහනවො;
බකිතට්ඨෙන පාසො වියා ති=පාසො; මාරස්ස පාසො=මාරපාසො;
දුරුගතිලතට්ඨෙන බලිසං වියා ති=බලිසං; මාරස්ස බලිසං=මාරබලිසං;
තණ්හාභිභූතා මාරස්ස විසයං නාතිකකමනති, තෙසං උපරි මාරෙ වසං
වත්තෙති ති ඉමිනා පරියායෙන මාරස්ස විසයො ති මාරවිසයො; සඤ
තට්ඨෙන තණ්හා ව නදී ගණනානදී; අඤ්ඤාචරණට්ඨෙන තණ්හා ව
ජාලං ගණනාජාලං; යථා සුත්තං ගද්දලබ්බා යදිච්ඡනං නියනති එවං
තණ්හාබ්බා සත්තාපි ති දළහබකිතට්ඨෙන ගද්දලං වියා ති ගද්දලං;
තණ්හා ව ගද්දලං ගණනාගද්දලං; දුපසුරණට්ඨෙන තණ්හා ව සමුද්දො
ගණනාසමුද්දො.

දෙසතිදෙසෙ අනාත්ථං මෙ අවජි ති අවුට්ඨිං මෙ අකාසි; ඉමිනා
උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. අවධාරිනෙ වා සන ආසා
නො ති අකාරණෙ කොපො; එකවෙවා හි දෙවො අතිවස්සති ති
කුප්පති, න වස්සති ති කුප්පති, සුරියො තප්පති ති කුප්පති, න තප්පති
ති කුප්පති, වාතෙ වායනෙන පි කුප්පති, අවායනෙන පි කුප්පති, සමම
ජ්ජං අසකෙකානෙනා බොධිපණ්ණානං කුප්පති, විවරං පාරුපිකං

අසකෙකානෙතා වාතස්ස කුප්පති, උපකලිලිවා බාණ්ණකස්ස කුප්පති, ඉදං සක්ඛාය චුත්තං අධ්ඛාගෙහි වා තෙහි ආසාදො ඡයති ති, තත්ථ හෙට්ඨා නවසු ඤානෙසු සතෙන ආරබ්භ උපන්නතතා කම්මපථහෙදො හොති, අධ්ඛානාසාතො පන සක්ඛාරෙසු උපන්නො කම්මපථහෙදං න කරෙති, විත්තං ආසාදෙනෙතො උපන්නො ති=විත්තස්ස ආසාදො; තතො බලවතරෙ පටිඝාගො; පටිගඤ්ඤනවසෙන පටිඝං; පටිවිරුඤ්ඤති ති=පටිවිගේශො; කුප්පනවසෙන කොපො; පකොපො සම්පජ්ජාපො ති උපසග්ගෙන පදං වධ්ඪිතං. දුස්සනවසෙන දෙසො; පදෙසො සම්පදෙසො ති උපසග්ගෙන පදං වධ්ඪිතං. විත්තස්ස බරාපනති ති විත්තස්ස විපන්නතා විපරිවත්තනාකාරෙ; මතං පදුස්සමානො උපපජ්ජති ති=මනොපදෙසො; කුරුක්කනවසෙන=කොපො; කුරුක්කනාකාරෙ කුරුක්කනා; කුරුක්කිතස්ස¹ භාවො=කුරුක්කිතානං; ඉදං අකුසලතිද්දෙසෙ චුත්තතයං දසෙසු දෙසො දුස්සනා ති ආදි චුත්තං, තස්මා සො එව රුපො විත්තස්ස ආසාදො=පෙ=කුරුක්කිතානන්ති ව ඉධ චුත්තො දෙසො දුස්සනා ති ආදිනාව නයෙන හෙට්ඨා චුත්තො, අයං චුච්චති දෙසො ති එවමෙත්ථ යොජනා කාතබ්බා, එවං හි සති පුනරුත්තදෙසො පටිසෙධිතො හොති.

මොගතිද්දෙසො අමොගතිද්දෙසෙ චුත්තපටිපකකතයෙන වෙදි තබ්බො සබ්බාකාරෙන පනෙස විභව්ගට්ඨකථායං ආවිභවිස්සති. තෙහි ධම්මෙහි (සෙ ධම්මා) සහෙතුඛා ති තෙහි හෙතුධම්මෙහි යෙ අඤ්ඤ හෙතුධම්මා වා නහෙතුධම්මා වා සහෙතුඛා; අහෙතුකපදෙ පි එසෙව නයො. එත්ථ ව හෙතු හෙතුයෙව ව හොති තිණ්ණං වා ද්විත්තං වා එකතො උපපත්තියං සහෙතුකො ව. විවිධිච්ඡුඬව්වසගගතො පන මොහො හෙතුඅහෙතුකො. හෙතුසම්පජ්ජනදුක්ඛතිද්දෙසෙ පි එසෙව නයො. සබ්බදුක්ඛතිද්දෙසෙ පුරිමදුක්ඛෙ චුත්තං අසබ්බතධාතුං සක්ඛාය යො එව සො ධම්මො ති එකච්චනතිද්දෙසො කතො, පුරිමදුක්ඛෙ පන බහුවචනවසෙන පුච්ඡාය උද්ධට්ඨතා ඉමෙ ධම්මා අපච්චයා ති පුච්ඡානු සක්ඛිතයෙන බහුවචනං කතං. ඉමෙ ධම්මා සතිදුක්ඛා ති ආදීසු පි එසෙව නයො.

කෙනචි විඤ්ඤායාදුක්ඛතිද්දෙසෙ වක්ඛවිඤ්ඤායා ති වක්ඛ විඤ්ඤාණෙන විජාතිතබ්බා; සෙසපදෙසු පි එසෙව නයො. එත්ථ ව කෙනචි විඤ්ඤායා ති වක්ඛවිඤ්ඤාණාදීසු කෙනචි එකෙන වක්ඛ විඤ්ඤාණෙන වා සොතවිඤ්ඤාණෙන වා විජාතිතබ්බා; කෙනචි න විඤ්ඤායා ති තෙතෙව වක්ඛවිඤ්ඤාණෙන වා සොතවිඤ්ඤාණෙන වා න විජාතිතබ්බා; එවං සතෙන ද්විත්තමපි පදනා අත්තානත්තතො දුක්ඛො හොති ති හෙට්ඨා චුත්තතතා යෙ තෙ ධම්මා වක්ඛවිඤ්ඤායා න තෙ ධම්මා සොතවිඤ්ඤායා ති අයං දුක්ඛො න හොති, රුපං පන වක්ඛවිඤ්ඤායා සද්දො න වක්ඛවිඤ්ඤායො ති ඉමමත්ථා ගහෙත්ථා

යෙ තෙ ධම්මා වකුට්ඨිසෙසුසුය්‍යා න තෙ ධම්මා සොතච්ඡෙසුසුය්‍යා, යෙ වා පන තෙ ධම්මා සොතච්ඡෙසුසුය්‍යා, න තෙ ධම්මා වකුට්ඨිසෙසුසුය්‍යා හි අයමෙකො දුකො හි වෙදිතබ්බො, එවං එකෙකඉ ඡුය්‍යමුලකො වතතාරෙ වතතාරෙ කාමා විසතිදුකා විහතතා හි වෙදිතබ්බො.

කිං පන මනෝවිසුසුසුය්‍යෙත කෙනචි විසෙසුසුය්‍යා කෙනචි න විසෙසුසුය්‍යා නචි, තෙනෙත්ථ දුකා න චුතතා? හි, න නචි, වචන්තා භාවතො පන න චුතතා, න හි තථා වකුට්ඨිසෙසුසුය්‍යෙත අවිසෙසුසුය්‍යා එවාහි වචන්තාං අචි, එවං මනෝවිසුසුසුය්‍යෙතාපි හි වචන්තා භාවතො එත්ථ දුකා න චුතතා, මනෝවිසුසුසුය්‍යෙත පන කෙනචි විසෙසුසුය්‍යා වෙච අවිසෙසුසුය්‍යා වාහි අයමන්තා [අචි.] තස්මා සො අචුතතා පි යථාලාභවසෙන වෙදිතබ්බො, මනෝවිසුසුසුය්‍යෙත හි සංඛං ගතෙහි කාමාවචරධම්මෙහි කාමාවචරධම්මා එව තාව කෙහිචි විසෙසුසුය්‍යා, [කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා] තෙහි යෙව රුපාවචරධම්මා පි කෙහිචි විසෙසුසුය්‍යා කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා. රුපාවචරෙහි පි කාමාවචරා කෙහිචි විසෙසුසුය්‍යා කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා. තෙහෙව රුපාවචරාදයො පි කෙහිචි විසෙසුසුය්‍යා කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා. අරුපාවචරෙහි පන කාමාවචර රුපාවචර අපරියාපනතා ව තෙව විසෙසුසුය්‍යා, අරුපාවචර පන කෙහිචි විසෙසුසුය්‍යා කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා, තෙ පි ව කෙචිදෙව විසෙසුසුය්‍යා කෙචි අවිසෙසුසුය්‍යා. අපරියාපනතෙහි කාමාවචරාදයො තෙව විසෙසුසුය්‍යා, අපරියාපනතා පන නිබ්බාණෙන අවිසෙසුසුය්‍යතතා කෙහිචි අවිසෙසුසුය්‍යා. තෙපි ව මග්ගථලානං විසෙසුසුය්‍යතතා කෙචි දෙව විසෙසුසුය්‍යා කෙචි අවිසෙසුසුය්‍යා හි.

ආසවනිද්දෙසෙ පඤ්චකාමශුඤ්ඤා¹ රුගො කාමාසවො නාම. රුපාරුපභවෙසු ඡන්දරුගො ක්කානනිකානති සස්සනදිට්ඨිසභජාතො රුගො, භවවසෙන පඤ්ඤා භවාසවො නාම, දාසදිට්ඨිදිට්ඨියො දිට්ඨා සවො නාම, අධිප්ප භානෙසු අසුසුය්‍යො අච්ඡාසවො නාම, තත්ථ තත්ථ ආගතෙසු පන ආසවෙසු අසමමාහත්ථං එකවිධාදි² හෙදො වෙදි තබ්බො. අත්ථො හෙතෙ විරපරිවාසියට්ඨෙන ආසවා හි එවං එක විධා ව භොනති. විතයෙ පන “දිට්ඨිමම්භානං ආසවානං සංවරය සමපරිසිකානං ආසවානං පටිඝාතායා”හි දුට්ඨිකො ආගතා, සුත්තනෙත සලායතනෙ තාව “තයොමෙ අචුසො! ආසවා කාමාසවො භවාසවො අච්ඡාසවො”හි තිට්ඨිකො ආගතා. නිබ්බෙධිකපරියායෙ³ “අචි භික්ඛවෙ! ආසවා නිරයගමනීයා,⁴ අචි ආසවා තිරච්ඡානගොතිගම නීයා⁴ අචි ආසවා පෙතතිවිසයගමනීයා⁴ අචි ආසවා මනුස්සලොක ගමනීයා⁴, අචි ආසවා දෙවලොකගමනීයා⁴”හි. පඤ්චවිධෙන ආගතා. ඡක්කනිපාතෙ ආනුෂේංයසුතෙත “අචි භික්ඛවෙ! ආසවා සංවර පභා තබ්බො, අචි ආසවා පටිසෙවනා පභාතබ්බො, අචි ආසවා අධිවාසනා

[] 5 කචි

1-5 පඤ්චකාමශුඤ්ඤා

2-5 එකවිධා පි

3-1, 2, 3 නිබ්බෙධිකපරියායෙන

4-1, 2, 4 ගාමිනියා

පභානබ්බා, අප්පි ආසවා පරිවර්ජනා පභානබ්බා, අප්පි ආසවා විනෝදනා පභානබ්බා, අප්පි ආසවා භාවනා පභානබ්බා” යි ජ්ඣේධෙත ආගතා. සබ්බාසවපරියායෙ දස්සනා පභානබ්බෙති සද්ධිං සහන්තවිධෙත ආගතා. ඉධ පන තෙ කාමාසවාදිභෙදතො චතුර්ත්තිධෙත ආගතා. තත්ත්වායං චචනතො, පඤ්චකාමතුණ්සකිංතෙ කාමෙ ආසවො කාමාසවො; රූපාරූපසකිංතෙ කම්මතො ච උපපන්නිතො ච දුට්ඨෙ පි හවෙ ආසවො භවාසවො; දිට්ඨි ඵල ආසවො දිට්ඨාසවො; අවිජ්ජා ආසවො අවිජ්ජාසවො.

කාමෙසු ති පඤ්චසු කාමගුණෙසු; කාමච්ඡන්දෙසු ති කාමසකිංතො ඡන්දෙ; න කත්තුකාමසතා ඡන්දෙ, න ධම්මච්ඡන්දෙ, කාමනවසෙන රජ්ජන වසෙන ව කාමො යෙව රුගො කාමගුණො; කාමනවසෙන නන්දන වසෙන ව කාමො ව නන්දි ති=කාමනන්දි; ඵලං සබ්බත්ථ කාමත්ථං විදිත්වා තණ්හායතරෙස්ස න කාමගුණො; සිනෙහනරෙස්ස කාමසිනෙහො; පරිබ්ඤ්ඤායතරෙස්ස¹ කාමපටිලාහො; මුච්ඡනරෙස්ස කාමමුච්ඡා; ගිලිත්වා පරිතිරික්ඛාපනරෙස්ස කාමපේක්කාසානං වෙදිතබ්බං. අසං මුච්චති ති [අයං] අධිකි පදෙති විභවොතා කාමාසවො නාම මුච්චති. හවෙසු භවඡන්දෙසු ති රූපාරූපහවෙසු භවපත්තාවසෙතෙව පවත්තො ඡන්දෙ භවඡන්දෙ; සෙසපදානි පි ඉමිනාව තයෙන වෙදිතබ්බාති.

සස්සතො ලොකො ති වා ති ආදීති දසනාකාරෙති දිට්ඨිපභෙදෙව මුත්තො, තත්ථ සස්සතො ලොකො ති ඵත්ථ ධම්මපඤ්චකං ලොකො ති ගහෙත්වා අයං ලොකො නිවේවා ධුමො සබ්බසාලිකො ති ගණ්හනායං සස්සතනති ගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි; අසස්සතො ති තමෙව ලොකං උච්ඡේජ්ජති විතස්සති ති ගණ්හනායං උච්ඡේදගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි; අනවං ති පරිත්තකසිණලාභිනො සුපසම්පන්නො වා සරවම්පන්නො වා කසිණෙ සමාපන්නායං අනෙතො සමාපන්නියං පච්චන්තිරූපාරූප ධම්මෙ ලොකො ති ව කසිණපරිච්ඡේදනෙන අනත්තො ති ව ගණ්හනායං අනත්තො ලොකො ති ගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි; සා සස්සතා දිට්ඨි පි හොති උච්ඡේදදිට්ඨි පි, විපුලකසිණලාභිනො පන තස්මිං කසිණෙ සමාපන්නායං අනෙතො සමාපන්නියං පච්චන්තිරූපාරූපධම්මෙ ලොකො ති ව කසිණපරිච්ඡේදනෙන ව අනත්තො ති ගණ්හනායං අනත්තො ලොකො ති ගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි; සා සස්සතාදිට්ඨි පි හොති උච්ඡේදදිට්ඨි පි. නං ජීවං නං සරීරනති හෙදනධම්මස්ස සරීරස්සෙව ජීවනති ගතිතත්තො සරීරෙ උච්ඡේජ්ජමානෙ ජීවමි උච්ඡේජ්ජති ති උච්ඡේදගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි. දුතියපදෙ සරීරතො අඤ්ඤාස්ස ජීවස්ස ගතිතත්තො සරීරෙ උච්ඡේජ්ජමානෙ පි ජීවං න උච්ඡේජ්ජති ති සස්සතගහණාකාරපච්චතො දිට්ඨි, හොති හථාගතො [පරමමරණ]ති ආදිසු සිතෙතො හථාගතො නාම; සො පරමමරණො හොති ති ගණ්හතො පමා සස්සතාදිට්ඨි. න හොති ති ගණ්හතො දුතියා උච්ඡේදදිට්ඨි.

හොති ව න හොති ති ගණනතො තතියා එකවටසස්සතදිට්ඨි. නෙව හොති න න හොති ති ගණනතො වතුන්තා අමරුචිකෙට්ඨි. ඉමෙ ධම්මා ආසවා ති ඉමෙ කාමාසවා ව භවාසවා ව රුගවසෙන එකතො කතො සංඛෙපතො තයො. විජාරතො වත්තාරො ධම්මා ආසවා නාම.

යො පන බුහමානං විමානකපරුකකථාභාගණෙසු ඡන්දරුගො උපපජ්ජති, සො කාමාසවො නාම හොති න හොති? ති, න හොති, කාසවා? පඤ්ඤාකාමගුණිකස්ස රුගස්ස ඉධෙව පභිතතතා, හෙතුගොච්ඡිකං පන පඤ්ඤා ලොභො හෙතු නාම හොති, ගඤ්ඤාච්ඡිකං පඤ්ඤා අභිඤ්ඤාකාමගණො නාම, කිලෙසගොච්ඡිකං පඤ්ඤා ලොභො කිලෙසො නාම හොති, දිට්ඨිසහජාතො පන රුගො කාමාසවො හොති න හොති? ති, න හොති, දිට්ඨි රුගො නාම හොති, චුත්තං හෙතං “දිට්ඨි රුගරතෙන පුරිසපුග්ගලො දිත්තං දානං න මහපථං” හොති න මහාති සංස”නති. ඉමෙ පන ආසවෙ කිලෙසපටිපාටියා පි ආහරිතුං වට්ටති මග්ගපටිපාටියා පි. කිලෙසපටිපාටියා කාමාසවො අනාගාමිමග්ගෙන පටිපාටි භවාසවො අරහත්තමග්ගෙන දිට්ඨාසවො සොනාපත්ති මග්ගෙන අවිජ්ජාසවො අරහත්තමග්ගෙන. මග්ගපටිපාටියා සොනා පත්තිමග්ගෙන දිට්ඨාසවො පටිපාටි අනාගාමිමග්ගෙන කාමාසවො අරහත්තමග්ගෙන භවාසවො අවිජ්ජාසවො වා ති.

සංයොජනෙසු මානතිද්දෙසෙ සෙය්‍යො හමසමි ති මානො ති උත්තමධෙය්‍යෙන අහං සෙය්‍යො ති එවං උප්පන්නමානො; සද්දිසො හමසමි ති මානො ති සමසමධෙය්‍යෙන අහං සද්දිසො ති එවං උප්පන්න මානො; හිනො හමසමි ති මානො ති ලාමකධෙය්‍යෙන අහං හිනො ති එවං උප්පන්නමානො; එවං සෙය්‍යමානො සද්දිසමානො හිනමානො ති ඉමෙ තයො මානා තිණ්ණං ජනානං උපපජ්ජනති. සෙය්‍යස්සාපි හි අහං සෙය්‍යො සද්දිසො හිනො ති තයො මානා උපපජ්ජනති සද්දිසස්සාපි හි තස්සාපි. තත්ථ සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යමානො ව යාථාවමානො, ඉතරෙ ඤෙ අයාථාවමානා. සද්දිසස්ස සද්දිසමානො ව-හිතස්ස හිනමානො ව යාථාව මානො, ඉතරෙ ඤෙ අයාථාවමානා. ඉමිනා කිං කපිතං?, එකස්ස තයො මානා උපපජ්ජනති ති කපිතං. බුද්ධකච්ඡුකෙ පන පඨමකමාන භාජනියෙ එකො මානො තිණ්ණං ජනානං උපපජ්ජනති ති කපිතො. මානකරණවසෙන මානො; මඤ්ඤානා මඤ්ඤානා නති ආකාර භාවතිද්දෙසා. උසිතිධෙය්‍යෙන උනනති; යස්ස පපජ්ජති තං පුග්ගලං උත්තමෙති උකම්පිතො ධර්මෙති උනනමො; සමුසිතිධෙය්‍යෙන ධර්මො; උකම්පනධෙය්‍යෙන විත්තං සමපග්ගණාති ති=සමපග්ගාහො; කෙතු වුවති බහුසු ධර්මසු අවචුග්ගතො ධර්මො; මානො පි පුත්තපුත්තං උපපජ්ජමානො අපරපරෙ උපාදය අවචුග්ගතධෙය්‍යෙන කෙතු විශාසි කෙතු; කෙතුං ඉච්ඡති ති=කෙතුකමසං; තස්ස භාවො කෙතුකමසානා; සා පන විත්තස්ස න අත්තනො, තෙන චුත්තං කෙතුකමසානා විත්තස්සා ති, මානසමපුත්තං හි විත්තං කෙතුං ඉච්ඡති. තස්ස ව භාවො කෙතුකමසානා; කෙතුසංඛාරො මානො ති.

ඉසානිඥෙසෙ යා පරලාභසක්කාරකරුකාරමානනවඤ්ඤාපුරු
නාසු ඉසානි නි යා එතෙසු පරෙසං¹ ලාභාදිසු නිං ඉමිනා ඉමෙසනති
පරසමපත්තිබ්බතලකකිණං ඉසානා, තත්ථ ලාභො නි විචරදිනං වතුන්නං
පච්චයානං පටිලාභො; ඉසානකි නි පුග්ගලො පරසං තං ලාභං බිසති
නිං ඉමසං ඉමිනා නි න ඉච්ඡති, සකකාරො නි තෙසං යෙව පච්චයානං
සුකතානං සුඤ්ඤානං පටිලාභො; ගරුකාරො නි ගරුකිරියාකරණං;
මානනනති මනෙන පිය²කරණං; වඤ්ඤානති පඤ්ඤාපඨිට්ඨිතෙන
වඤ්ඤා; පුරුකා නි ගකුමාලාදිති පුරුකා; ඉසානනවසෙක ඉසානා;
ඉසානාකරෙ ඉසානසනා; ඉසානසනාතො ඉසානසනානං; උසුයසනා
දිති ඉසානාදිවෙච්චනාති, ඉමිසං පන ඉසානා බිසතලකකිණං අගාරි
කොපි අනගාරිකොපි දීපෙනබ්බං. අගාරියො නි එකවෙචා කසි
වණ්ණිජාදිසු අඤ්ඤාතරෙන ආර්ථවෙන අත්තනො පුරිසකාරං තිසාය
භද්දකං යානං වා වාහනං වා [රහනං වා] ලභති. අපරෙ තසං
අලාභත්තිකො තෙන ලාභෙන න භුසානි, කදා නු බො එස ඉමිසං
සමපත්තියා පරිහාසිනා කපණො හුත්වා වරියාති? ති විනෙතනා
[යදා නං] එකෙන කාරණෙන නසමි තාය සමපත්තියා පරිහිනෙ අත්ත
මනො හොති, අනගාරියොපි එකො ඉසානමනකො අඤ්ඤං අත්තනො
සුතපරියත්තිආදිති තිසාය උපපන්නලාභාදිසමපත්තිං දිසවා කදා
නු බො එසො ඉමෙති ලාභාදිති පරිහාසිසාති? ති විනෙතනා යදා නං
එකෙන කාරණෙන පරිහිනං පසාති, තදා අත්තමනො හොති, එවං
පරසමපත්ති බිසතලකකිණං ඉසානා නි වෙදිතබ්බං.

මච්ඡරියතිඥෙසෙ වඤ්ඤො මච්ඡරියදසානනං පඤ්ඤා මච්ඡරියාති
ආවාසමච්ඡරිය නති ආදි වුත්තං, තත්ථ ආවාසෙ මච්ඡරියං=ආවාස
මච්ඡරියං; සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො, ආවාසො නාම සකලාරමො පි
පරිවෙණමපි, එකොවරකො පි රතතිට්ඨානදිවාර්ථානාදිති³පි, තෙසු
වසනනා සුඛං වසනති, පච්චයෙ ලභනති, එකො භික්ඛු වත්තසමපන්න
සෙව පෙසලසං භික්ඛුනො තත්ථ ආගමනං න ඉච්ඡති, ආගතො පි
බ්බසං ගච්ඡති ති විනෙතනා, ඉදං ආවාසමච්ඡරියං නාම, හණ්ඩනකාර
කාදිනං පන තත්ථ වාසං අතිව්ඡනො ආවාසමච්ඡරියං නාම න හොති.

කුලනති උපට්ඨාකකුලමපි ඤාතිකුලමපි, තත්ථ අඤ්ඤාසං උප
සඤ්ඤානං අතිව්ඡනො කුලමච්ඡරියං හොති, පාපපුග්ගලසං පන උප
සඤ්ඤානං අතිව්ඡනොපි මච්ඡරි⁴ නාම න හොති, සො හි තෙසං
පසාදභෙදාය පටිපර්ජති. පසාදං රතබ්බං සමත්තෙව පන භික්ඛුනො
තත්ථ උපසඤ්ඤානං අතිව්ඡනො මච්ඡරි⁴ නාම හොති.

ලාභො නි වතුපච්චයලාභොව; තං අඤ්ඤාසමි සිලවනෙන ලභ
නෙන යෙව මා ලභතු ති විනෙතනාසං ලාභමච්ඡරියං හොති, යො
එ පන සඤ්ඤායං විනිපාතෙති, අපරිගොග්‍රපරිගොගාදිවසෙන

1-2, 3, 4 පරෙසු	2-5 මානෙන මස	[] 1, 2, 3, 4 තති
[] 5 තති	3-1, 2 රතතිලෙණාදිති	
4-4 මච්ඡරියං	2, 4 රතතිට්ඨානලෙණාදිති	

විනාසෙති, පුත්තිභාවං ගච්ඡන්තමපි අඤ්ඤාසා න දෙති, තං දිස්වා සචෙ ඉමං එස න ලභෙය්‍ය අඤ්ඤා සීලවා ලභෙය්‍ය පරිභොගං ගච්ඡෙය්‍යා ති විනෝතන්තස්ස මච්ඡරියං නාම තත්ථි.

වණ්ණණා නාම සරිරවණ්ණණා පි ගුණවණ්ණණා පි, තත්ථ සරිර වණ්ණණමච්ඡරී පුග්ගලො පරෙ පාසාදිකො රූපවා ති වුතොත න කථෙතුකාමො හොති, ගුණවණ්ණණමච්ඡරී සීලෙන ධුතභෙගන පටිපදාය ආවාරෙන වණ්ණං න කථෙතුකාමො හොති.

ධම්මො ති පරියතතිධම්මො ච පටිවෙධධම්මො ච; තත්ථ අරිය සාවකා පටිවෙධධම්මං න මච්ඡරියනති, අත්තනා පටිවිධිධම්මෙ සදෙව කස්ස ලොකස්ස පටිවෙධං ඉච්ඡන්ති, තං පන පටිවෙධං පරෙ ජානනතු ති ඉච්ඡන්ති, තනතිධම්මෙ යෙව පන ධම්මමච්ඡරීයං නාම හොති, තෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො යං ගුලුභං ගන්ථං වා කථාමග්ගං වා ජානාති තං අඤ්ඤං න ජානාපෙතුකාමො හොති, යො පන පුග්ගලං උප පරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන ධම්මං වා උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ග හෙන න දෙති අයං ධම්මමච්ඡරී නාම න හොති. තත්ථ එකච්චො පුග්ග ලො ලොලො හොති, කාලෙන සමණො හොති කාලෙන බ්‍රාහ්මණො කාලෙන තිගණෙය්‍යා, යො හි හිකුටු අයං පුග්ගලො පවෙණ්ඤාගතං තනතිං සණ්ඨං සුමුමං ධම්මනතරං භිඤ්ඤා ආලුලිස්සති ති න දෙති, අයං පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන අයං ධම්මො සණ්ඨසුමුමො සවායං පුග්ගලො ගණ්ඨස්සති අඤ්ඤං බ්‍යාකරිත්වා අත්තානං ආවිකත්වා නස්සිස්සති ති න දෙති. අයං ධම්මං උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන සවායං ඉමං ධම්මං ගණ්ඨස්සති අභ්‍යාකං සමයං භිඤ්ඤා සමත්ථො ගවිස්සති ති න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී යෙව නාම [හොති.]

ඉමෙසු පඤ්ඤාසු මච්ඡරියෙසු ආවාසමච්ඡරියෙන නාව යකෙකි වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සංකාරං සිසෙත උක්ඛිපිත්වා විවරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං [කුලෙ] අඤ්ඤාසං දුතමානාදීති කරෙතො දිස්වා හින්නං වතිදං කුලං මමාති විනාශො ලොභිතමපි මුඛතො උග්ගච්ඡති, කුච්ඡිවිරෙවනමපි හොති, අත්තාති පි බණ්ඩා බණ්ඩාති හුත්වා තික්ඛමනති. ලාභමච්ඡරියෙන සංකස්ස වා ගණස්ස වා සත්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරියත්වා පුග්ගලිකපරිභොගං විය පරිතුඤ්ඤා යකෙකි වා පෙතො වා මහාඅජගරෙ වා හුත්වා තිබ්බතති. සරිර වණ්ණගුණවණ්ණණමච්ඡරියෙන පරියතතිධම්මමච්ඡරියෙන ච අත්ත නොව වණ්ණං වණ්ණණති,¹ පරෙසං වණ්ණණ කිං වණ්ණණා එසොති තං තං දෙසං වදන්තො, පරියතතිධම්මඤ්ඤා කස්සපි කිඤ්ච අදෙන්නො දුබ්බණ්ණො වෙව ඵලමුගො ව හොති. අපි ව ආවාසමච්ඡරියෙන ලොභ ගෙගෙ පච්චති. කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාභො හොති, ලාභමච්ඡරී

[] 1, 2, 3, 4 තත්ථි
2-4, 5 වණ්ණණා

[] 5 තත්ථි

1-4 වණ්ණං වණ්ණණාති
5 වණ්ණණා වණ්ණණාති

යෙන ගුප්තීරයෙ නිබ්බත්තති. වණ්ණමච්ඡරියෙන හවෙ නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න භොති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුසකුලනීරයෙ නිබ්බත්ත තී ති. මච්ඡරුයනවසෙන මච්ඡරං; මච්ඡරුයනාකාරෙ මච්ඡරස්සා; මච්ඡරෙන අසිතස්ස මච්ඡරසමඛිනො භාවො මච්ඡරස්සිතතං;

මඤ්චෙව භොනතු මා අඤ්ඤාස්සා ති සබ්බා පි අත්තනො සමපත්ති යො බ්‍යාපෙත්තුං ඉච්ඡති ති=ච්චිච්චො, චිච්චස්ස භාවො චෙච්චං; මුද්‍රමච්ඡරියස්සෙතං නාමං, කදරියො වුවච්චි අනරියො, තස්ස භාවො කදරියං; ථුග්‍රමච්ඡරියස්සෙතං නාමං; තෙන හි සමන්තාගතො පුග්ගලො පරමපි පරෙසං දදමානං තිවාරෙති, වුත්තමපි වෙහං:-

කදරියො පාපසංකප්පො මිච්ඡාදිට්ඨි අනාදරෙ,
දදමානං තිවාරෙති යාවමානාන භොජනනති.

යාවකෙ දිස්වා කට්ඨකභාවෙන විත්තං අඤ්චති සංඛිනාවති ති කට්ඨකඤ්චිකො; තස්ස භාවො කට්ඨකඤ්චිකා; අපරෙ නයො, කට්ඨකඤ්චිකා වුවච්චි කට්ච්ඡුගාභො; සමිතිත්තිකපුණ්ණාය හි උකඛ ලියා හත්තං ගණ්ණනෙතා සබ්බතො භාගෙන සංකුචිතෙන¹ අග්ගඤ්චිකා කට්ච්ඡුතා ගණ්ණාති, පුරෙත්වා ගගෙත්තුං න සකෙකාති, එවං මච්ඡරිය පුග්ගලස්ස විත්තං සංකුචති තස්මිං සංකුචිතෙ කායො පි තපෙව සංකුචති පතිකුටති පතිතිවත්තති² න සමපසාරියති ති මච්ඡරං කට්ඨකඤ්චිකා ති වුත්තං. අග්ගතිතතං. විත්තස්සා හි පරෙසං උප කාරකරණෙ දුනාදිනා ආකාරෙන යථා න සමපසාරියති එවං ආචරිත්වා ගතිතභාවො විත්තස්ස; යස්මා පන මච්ඡරි පුග්ගලො අත්තනො සත්තකං පරෙසං අද්‍රව්‍යකාමො භොති පරසත්තකං ගණ්ණිභුකාමො, තස්මා ඉදං අච්ඡරියං මඤ්චෙව භොතු මා අඤ්ඤාස්සා ති පවත්තිවසෙනස්ස අත්තසමපත්තිගුහනලක්ඛණතා අත්තසමපත්ති ගුහනලක්ඛණතා වා වෙදිතබ්බා. සෙසං ඉමස්මිං ගොච්ඡකෙ උත්තා නත්තෙව.

ඉමානි පන සංයොජනානි කිලෙසපටිපාටියා ආහරිත්තුං වට්ටති³ මඤ්චපටිපාටියා පි, කිලෙසපටිපාටියා කාමරුගපටිසංයොජනානි අනාගාමිමග්ගෙන පභිසන්ති, මානසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, දිට්ඨිචිච්චිකිච්ඡාසිලබ්බත්පරමාසා සොතාපත්තිමග්ගෙන, භවරුගසංයොජනං අරහත්තමග්ගෙන, ඉස්සාමච්ඡරියානි සොතාපත්තිමග්ගෙන, අච්ඡා අරහත්තමග්ගෙන. මඤ්චපටිපාටියා දිට්ඨිචිච්චිකිච්ඡාසිලබ්බත් පරමාසාසංයොජනානි සොතාපත්තිමග්ගෙන පභිසන්ති, කාමරුග පටිසා අනාගාමිමග්ගෙන, මානභවරුගඅච්ඡා අරහත්තමග්ගෙනා ති.

ගත්ථගොච්ඡකෙ නාමකායං ගත්තෙති වුත්තිපටිසංකිවසෙන වට්ටස්මිං සට්ටති ති=කායසංකප්පො; සබ්බඤ්ඤාභාසිතමපි පටිකම්පිත්වා “සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤානති ඉමිනා ආකාරෙන අභිතිචි

සති"නි ඉදං සවාහිතිවෙසො යසා පන අභිජ්ඣාකාමරගානං විසෙසො අත්ථි, තස්මා අභිජ්ඣාකායගන්ධස්ස පදහාජනෙ "යො කාමෙසු කාමච්ඡෙදො කාමරගො"ති අවච්ඡා යො ධර්මා සාධගො ති ආදි වුත්තං. ඉමිනා යං හෙට්ඨා වුත්තං බ්‍රහ්මානං විමානාදීසු ඡ්ඡදරගො කාමාසවො නාම න හොති, ගන්ථොච්ඡකං පඤ්ඤා අභිජ්ඣා කාය ගන්ථො හොති ති, තං සුචුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. පරතො කිලෙස ගොච්ඡකෙ පි එසෙව නයො, ධිපෙඤ්ඤා සිලබ්බතපරමාස නති ඉදං යසා සිලබ්බතපරමාසො "ඉදමෙව සච්ච"නති ආදිනා ආකාරෙන නාහිතිවිසති සිලෙන සුද්ධි ති ආදිනා එව පන අහිතිවිසති, තස්මා මිච්ඡාදිවසිභුතමපි පටිකම්පනො යපෙඤ්ඤා ති ආග.

තිවරණගොච්ඡකස්ස ජිනමිද්ධතිද්දෙසෙ විනායස්ස අකලලනා ති විනායස්ස ගිලානභාවො; ගිලානො ති අකලලකො ති වුවවති. විනයෙ පි වුත්තං "නාගං භනෙන අකලලකො"ති, අකමමඤ්ඤානා ති විනා ගෙලඤ්ඤසංකිතො අකමමඤ්ඤානාකාරො; ඔලීසනා ති ඔලීයනාකාරො; ඉරියාපටිකවිත්තං ති ඉරියාපටං සංකාරෙච්ඡා අසනෙකාන්තං රුකෙඤ්ඤ වග්ගුලී විය බිලෙ ලග්ගිතථාණිතවාරකො විය ව ඔලීයති, තස්ස තං ආකාරං සංකාය ඔලීසනා ති වුත්තං. දුතියපදං උපසංගතවසෙන වසිතං. ලින නති අවිප්පාරිකායාය පතිකුටිතං; ඉහරෙ ඤේ ආකාර භාවතිද්දෙසා, ජින නති සප්පිපිණෙඤ්ඤා විය අවිප්පාරිකායාය සන්භාවෙන සිතං; ජිසනා ති ආකාරතිද්දෙසො; වියනභාවො ජිසිනතනං; අවිප්පාර වසෙනෙව එද්ධතා ති අන්තො; කායස්සා ති බ්‍රහ්මතපරමාසායාය නාම කායස්ස; අකලලනා අකමමඤ්ඤානා ති හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. මෙසො විය ආකාසං කායං ඔනායාති ති=ඔනාහො; සබ්බතො භාගෙන ඔනාහො පටිසොනාහො; අබ්බතතරෙ සමොරුකිති ති අනොනාසමො ගෙඤ්ඤා; යථා ති නගරෙ රුකිඤ්ඤා ගතිනෙ මනුස්සා බහිතිකම්මිතං න ලබ්බන්ති, එවමපි මිද්ධන සමොරුද්ධා ධම්මා විප්පාරවසෙන තිකම්මි තුං න ලබ්බන්ති, තස්මා අනොනාසමොගෙඤ්ඤා ති වුත්තං. මෙධ ති ති=මිද්ධං; අකමමඤ්ඤානාවෙන විහිංසති ති අන්තො; සුපන්ති තෙනාති=සොපං; අකම්මද්දාදිනං පවලභාවං කාරෙති ති=පවලාසිකා; සුපනා සුපිනතනති ආකාරභාවතිද්දෙසා, යං පනෙසං පුරතො සොපපදං තස්ස පුත වචනෙ¹ කාරණං වුත්තමෙව. ඉදං වුවවති ජින මිද්ධතිවරණ නති ඉදං ජිනඤ්ඤ මිද්ධඤ්ඤ එකතො කඤ්ඤා ආවර ණවෙය්න ජිනමිද්ධතිවරණනති වුවවති, යං ගෙභුගෙය්න සෙකපුපු ජ්ජනානං නිද්දාය පුබ්බභාගඅපරභාගෙසු උපපජ්ජති, තං අරහත්ත මග්ගෙන සමුච්ඡිජ්ජති, බිණ්ණසවානං පන කරජකායස්ස දුබ්බලභාවෙන භවමෙතාතරණං හොති, තස්මිං අසමමිස්සෙ වත්තමානෙ තෙ සුපන්ති, සා තෙසං නිද්දා නාම හොති.

තෙතාග්‍රහ භගවා:-“අභිජානාමි ඛො පනාහං අග්ගිවෙස්සන! ගිම්හානං පච්ඡිමේ මාසෙ චතුර්ගුණං සම්ඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණේන පස්සෙත සතො සම්පජානො තිද්ධං ඔක්කමිත්වා”හි. එවරූපො පනාහං කරජ්ජායස්ස දුබ්බලභාවො න මග්ගචජෙස්ස උපාදින්නකෙ පි අනුපාදින්නකෙ පි ලබ්‍යති. උපාදින්නකෙ ලබ්‍යමානො යද්‍ය ඛිණාසවො දීඝ මග්ගං ගතො හොති, අඤ්ඤාතරං වා පන කම්මං කත්වා කිලනෙත්වා එව රූපෙ කාලෙ ලබ්‍යති. අනුපාදින්නකෙ ලබ්‍යමානො පණණ්‍යපුප්ඵල ලබ්‍යති. එකච්චානං හි රුක්ඛානං පණණාති සුරියාතපෙන පසාරියනති, රතති පතිකුටනති, පදුමපුප්ඵාදිති සුරියාතපෙන පුප්ඵනති, රතති පුත පතිකුටනති, ඉදං පන මිඳුං අකුසලතතා ඛිණාසවානං න හොති ති. තත්ථ සීයා න මිඳුං අකුසලං, කස්මා? රූපතතා, රූපං හි අබ්‍යාකතං ඉදංඤ්ච රූපං, තෙනෙවෙත්ථ කායස්ස අභිලලානා අභිමමඤ්ඤානා ති කායග්ගහණං කතනති, යදි කායස්සා හි වුත්ත මත්තෙනෙතං රූපං කායපස්සධ්‍යාදයො පි ධම්මා රූපමෙව භවෙස්සං.

සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙති, කායෙන ච පරමත්ථසච්චං සච්ඡි කරෙති ති සුඛපටිසංවෙදනපරමත්ථසච්චනච්ඡිකරණාති පි රූපකායෙ තෙව සිසුං, තස්මා න වත්තබ්බමෙතං රූපං මිඳුනති. නාමිකායො තෙත්ථ කායො නාම, යදි නාමිකායො අථ කස්මා ඤාපං පචලා සිඝ්ඛා ති වුත්තං? න හි නාමිකායො සුපති න පචලායති ති ලිඛිතාදිති විය ඉන්ද්‍රියස්ස තස්ස ඵලතතා, යථා හි ඉන්ද්‍රියිඛිතං ඉන්ද්‍රියිතිත්තං ඉන්ද්‍රියිකුත්තං ඉන්ද්‍රියාකපෙපා ති ඉමාති ලිඛිතාදිති ඉන්ද්‍රියියස්ස ඵලතතා වුත්තාති, එවං ඉමස්සාපි නාමිකායගෙලඤ්ඤාසම්ඛාතස්ස මිඳුස්ස ඵලතතා සොපපාදිති වුත්තාති. මිඳුං හි සති තාති හොන්ති ති එළුප වාරෙන මිඳුං අරූපමපි සමානං ඤාපං පචලාසිඝ්ඛා සුපනා සුපි නත්තනති වුත්තං, අක්ඛිදලාදීනං පචලභාවං කරෙති ති=පචලාසිඝ්ඛා ති වචනත්ථොපි වායමත්ථො සාධිතො යෙවා ති න රූපං මිඳුං.

ඕනාහාදිහිපි වස්ස අරූපභාවො දීපිතො යෙව, න හි රූපං නාම කායස්ස ඕනාහො පරියොනාහො අනෙත්තාසමොරොධො හොති ති, නනුව ඉමිනාව කරණෙනෙතං රූපං න හි අරූපං කස්සච ඕනාහො න පරියොනාහො න අනෙත්තාසමොරොධො හොති ති, යදි එවං ආවරණමපි න භවෙය්‍ය තස්මා න හොති. යථා කාමච්ඡන්දයො අරූප ධම්මා ආවරණවෙධන නිවරණං එවං ඉමස්සාපි [ඕනාගනාදි අත්ථෙත] ඕනාහාදිතා වෙදිතස්මිං.

අපිව “පඤ්චනිවරණේ පහාය වෙනසො උපකතිලෙසෙ පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණේ”හි වචනතො පෙනං අරූපං න හි රූපං විතතුපකති ලෙසො න පඤ්ඤාය දුබ්බලිකරණං හොති ති, කස්මා න හොති? නනු වුත්තං, “සතති හික්ඛවෙ! එකෙ සමණ්ණාගමණං සුරං පිවනති මෙරයං, සුරමෙරයපානා අපපට්චිතතා, අගං හික්ඛවෙ! පඨමො සමණ්ණාගම

ණානං උපකකිලෙසො”ති? අපරමපි චුත්තං “ඡ ඛො මෙ ගහපතිපුත්තා! ආදීනවා සුරුමෙරගමජ්ජපමාදධ්මානානුයොගෙ සන්ධිධිකා ධන ඤාති කලහපපවධ්මනී රෙගානං ආයතනං අකිත්තිසඤ්ජනනී කො පිනං නිදංසනී පඤ්ඤය දුබ්බලිකරණං තෙව ඡට්ඨං පදං භවතී”ති, පච්චක්ඛන්තො පි වෙතං සිද්ධිමෙව, යථා මජ්ජේ උදරගතෙ විත්තං සඛකිලිස්සති, පඤ්ඤ දුබ්බලා හොති, තසමා මජ්ජේ විශ් මිද්ධමපි විත්ත සඛකිලෙසො වෙව පඤ්ඤ දුබ්බලිකරණඤ්ච සියා ති, න පච්චයනිද්දෙ සන්තො, යදි ති මජ්ජේ සඛකිලෙසො භවෙය්, “සො ඉමෙ පඤ්ඤනිවරණෙ පභාය වෙතසො උපකකිලෙසො”ති වා, “ඵවමෙව ඛො භික්ඛවෙ! පඤ්චමෙ විත්තස්ස උපකකිලෙසා යෙති උපකකිලිට්ඨං විත්තං නවෙව මුද්ද හොති න ඵ කමමතියං න පහස්සරං න ඵ පහඤ්ඤ න ඵ සමමා සමාධියති ආසවානං ඛයාය, කතමෙ පඤ්ඤ? කාමච්ඡන්දෙ භික්ඛවෙ! විත්තස්ස උපකකිලෙසො”ති වා, “කතමෙ ඵ භික්ඛවෙ! විත්තස්ස උපකකිලෙසා අභිජ්ඣාචිසමලොභො විත්තස්ස උපකකිලෙසො”ති වා ඵවමාදිසු උපකකිලෙසනිද්දෙසෙසු නිද්දෙසං ආගවෙජ්ජය.

යසමා පන තසමිමපි තෙ උපකකිලෙසා උපපජ්ජනති යෙ විත්ත සඛකිලෙසා වෙව පඤ්ඤය ඵ දුබ්බලිකරණා හොනති, තසමා තං තෙසං පච්චයත්තා පච්චයනිද්දෙසන්තො ඵවං චුත්තං, මිද්ධං පන සය මෙව විත්තස්ස සඛකිලෙසො වෙව පඤ්ඤය දුබ්බලිකරණං වාති අරුප මෙව මිද්ධං, කිඤ්ච භියෙසා? සමපයොගවචනන්තො පිනමිද්ධනිවරණං අවිජ්ජානිවරණෙන නිවරණඤ්ච ඵ නිවරණසමපයුත්තඤ්චා ති හි චුත්තං, තසමා සමපයොගවචනන්තො නයිදං රුපං න හි රුපං සමප යුත්තසඛං ලභති ති, අථාපි සියා යථාලාභවසෙතො චුත්තං. යථා පි “සිපපිසමුක්ඛමපි සක්කරකායලමපි මච්ඡගුඛමපි වරන්තමපි තිට්ඨ න්නමපි”ති. [ඵවං ඵකන්තො කත්වා] යථාලාභවසෙත චුත්තං, සක්කර කායලං හි තිට්ඨති යෙව න වරති, ඉතරඤ්චයං තිට්ඨති පි වරති පි, ඵව මිද්ධං මිද්ධං නිවරණමෙව න සමපයුත්තං, පිනං නිවරණමපි සමප යුත්තමපිති සබ්බං ඵකන්තො කත්වා යථාලාභවසෙත නිවරණමෙව නිවරණසමපයුත්තං වාති චුත්තං.

මිද්ධං පන යථා සක්කරකායලං තිට්ඨතෙව න වරති, ඵවං නිවරණ මෙව න සමපයුත්තං, තසමා රුපමෙව මිද්ධනති න රුපභාවාසිද්ධිත්තො, සක්කරකායලං හි න වරති ති විනාපි සුත්තෙන සිද්ධං, තසමා තත්ථ යථාලාභවසෙතන්තො හොතු, මිද්ධං පන රුපනති අසිද්ධිමෙතං, න සක්කා තස්ස ඉමිනා සුත්තෙන රුපභාවො සාධෙත්තනති මිද්ධස්ස රුප භාවාසිද්ධිත්තො න ඉදං යථාලාභවසෙත චුත්තනති අරුපමෙව මිද්ධං. කිඤ්ච භියෙසා? වත්තත්තා ති ආදිවචනන්තො. විභවගසමිං හි “විගත පිනමිද්ධො ති තස්ස පිනමිද්ධස්ස වත්තත්තා වත්තත්තා මුත්තත්තා පති තත්තා පටිතිස්සධම්මතා තෙන චුච්චති විගතපිනමිද්ධො”ති ව “ඉදං

විහ්නං ඉමමානං පි විනම්භා සොධෙති විසොධෙති පරිසොධෙති මො
 වෙති විමොවෙති පරිමොවෙති තෙන චූළවති විනම්භා විහ්නං පරි
 සොධෙති” වානි එවං චත්තන්තා ති ආදි වුත්තං. න ච රූපං එවං
 චූළවති තස්මා පි අරූපමෙව මිඳුනති න විහ්නජ්ඣාසමනවචනතො.
 තිමිධං හි මිඳුං විහ්නජං උභුජං ආහාරජඤ්ඤා. තස්මා යං තත්ථ විහ්නජං,
 තස්ස විහ්නෙහ ඤානවිනේනති අසමනවො චුත්තො. න අරූපභාවො
 සාධිතො ති රූපමෙව මිඳුනති, න රූපභාවාසිද්ධිත්තොව, මිඳුස්ස හි
 රූපභාවෙ සිද්ධො සකකා එතං ලඤ්ඤං, තත්ථ විහ්නජ්ඣාසමනවො
 චුත්තො. සො එව ච න සිද්ධිතී ති අරූපමෙව මිඳුං, කිඤ්ඤා භියෙසා?,
 පභාණ්වචනතො. භගවතා හි “ඡ භික්ඛවෙ! ධම්මෙ පභාය භබ්බො
 පසංචර්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං, කතමෙ ඡ?, කාමච්ඡදං බ්‍යාපාදං
 පිනම්භං උද්ධවං කුතකුචං විවිකිච්ඡං.

“කාමෙසු බො පනස්ස ආදීනවො සමමපසඤ්ඤාය සුද්ධො
 හොති” ති ව “ඉමෙ පඤ්ඤානිවරණේ පභාය බලවතිතා පසඤ්ඤාය
 අත්තත්ථං වා [පරත්ථං වා] ඤස්සති” ති ව ආදීසු මිඳුස්සාපි පභාණ්
 චුත්තං. න ව රූපං පභාතබ්බං, යථා:- “රූපකඤ්ඤා අභිසෙද්ධායෙසා
 පරිසෙද්ධායෙසා න පභාතබ්බො න භාවේතබ්බො [න සච්ඡිකා
 තබ්බො”] ති. ඉමස්ස පභාණ්වචනතොපි අරූපමෙව මිඳුං. න
 රූපස්සාපි පභාණ්වචනතො, “රූපං භික්ඛවෙ! න භුමිකාං තං
 පජ්ජාපා” ති එත්ථ හි රූපස්සාපි පභාණ් චුත්තමෙව, තස්මා අභාරණමෙ
 තනති, න අඤ්ඤාථා චුත්තන්තො. තස්මිං හි සුත්තෙ “යො භික්ඛවෙ!
 රූපෙ ඡ්ඡද්ධර්ගවිතයො තං තත්ථ පභාණ්” නති එවං ඡ්ඡද්ධර්ගපභාණ්
 වසෙන රූපපභාණ් චුත්තං, න යථා “ඡ ධම්මෙ අපපභාය පඤ්ඤා
 නිවරණේ පභායා” ති එවං පභාතබ්බමෙව චුත්තන්ති, අඤ්ඤාථා
 චුත්තන්තො න රූපං මිඳුං, තස්මා යානෙතාති “සො ඉමෙ පඤ්ඤා
 නිවරණේ පභාය වෙනසො උපකක්ඛිලෙසෙ” ති ආදීනි සුත්තාති එතෙති
 වෙව අඤ්ඤාති ව සුත්තෙති අරූපමෙව මිඳුනති වෙදිතබ්බං.

තථාහි “පඤ්ඤිමෙ භික්ඛවෙ! ආවරණං නිවරණං වෙනසො අර්ඣා
 රූපා¹ පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණං. කතමෙ පඤ්ඤා?, කාමච්ඡදෙ
 භික්ඛවෙ! ආවරණං නිවරණං=පෙ=පිනම්භං භික්ඛවෙ! ආවරණං
 නිවරණං වෙනසො අර්ඣාරූපා² පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණ්” නති ව,
 “පිනම්භානිවරණං භික්ඛවෙ! අභිකරණං අවකචුකරණං අඤ්ඤාණ
 කරණං පඤ්ඤානිරෝධිනං විසාතපක්ඛිනං අනිබ්බාණසංවත්තනික” නති
 ව, “එවමෙව බො බ්‍රාහ්මණ! යස්මිං සමයෙ පිනම්භාපරිසුට්ඨිතෙන
 වෙනසා විහරති පිනම්භාපරෙත්තො” ති ව, “අයොනිසො භික්ඛවෙ!
 මතස්සිකරෙතො අනුපපන්නො වෙව කාමච්ඡදෙ උපපජ්ජති=පෙ=
 අනුපපන්නඤ්ඤෙව පිනම්භං උපපජ්ජති” ති ව, “කෙවලොභායං

[] 1 2, 3, 4 කස්ථි 1-1, 2, 3, 4 අපෙක්ඛාණෙතො 2-1, 2, 3, 4 අපෙක්ඛාණෙතො

භික්ඛවෙ! අකුසලරුසි යදිදං පඤ්චනිවරණානි”ති ච එවමාදීති අනෙකානි එතස්ස අරුපභාවජොතකානෙව සුත්තානි වුත්තානි. යසමා වෙතං අරුපං තස්මා ආරුපෙප පි උපපජ්ජති. වුත්තං හෙතං මහාපකරණෙ පට්ඨානෙ “නිවරණං බමමං පටිච්ච නිවරණං බමෙමා උපපජ්ජති න පුරෙජාතපච්චයා”ති, එතස්ස විභූතිය “ආරුපෙප කාමච්ඡද නිවරණං පටිච්ච පිනමිඬං. උඬුවමං අවිජ්ජානිවරණ”නති සබ්බං වින්ධා රෙතබ්බං. තස්මා සන්තිට්ඨානමෙත්ථ ගතතබ්බං අරුපමෙව මිඬුනති.

කුකකුචවනිද්දෙසෙ අභිපට්ඨෙස භිපට්ඨසඤ්ඤානා ති ආදීති මූලතො කුකකුචවදස්සනත්ථං වුත්තානි, එවං සඤ්ඤානාය භි කතෙ විනික්ඛමෙ නිට්ඨිතො චන්ද්‍රිකාවාසෙ පුන සඤ්ජාතස්සතිතො පි දුට්ඨිමයා කතනති එවා අනුතපමානස්ස පච්ඡානුතාපවසෙතෙතං උපපජ්ජති, තෙනෙතං මූලතො දස්සෙත්තුං අභිපට්ඨෙස භිපට්ඨසඤ්ඤානා ති ආදි වුත්තං. තත්ථ අභිපට්ඨගොජනං කපටියසඤ්ඤාදි හුත්වා පරිභුඤ්ජති. අකපටියමංසං කපටියමංසසඤ්ඤාදි හුත්වා අච්ඡමංසං සුකරමංසනති දීපිමංසං වා මිගමංසනති බාදති, කාලෙ විත්ථතෙත කාලසඤ්ඤාය, පවා රෙත්වා අපචාරිභසඤ්ඤාය, පත්තසමිං රජෙ පතිතෙ පටිග්ගතිත සඤ්ඤාය පරිභුඤ්ජති. එවං අකපටියෙ කපටියසඤ්ඤාය විනික්ඛමං කරෙති නාම. සුකරමංසං පන අච්ඡමංසසඤ්ඤාය බාදමානො කාලෙ ව විකාලසඤ්ඤාය භුඤ්ජමානො කපටියෙ අකපටියසඤ්ඤානාය විනික්ඛමං කරෙති නාම. අනවජ්ජං පන කිඤ්චිදෙව චජ්ජසඤ්ඤානාය චජ්ජඤ්ච අනවජ්ජසඤ්ඤානාය කරෙතො අනවජ්ජ චජ්ජසඤ්ඤාය චජ්ජ ව අනවජ්ජසඤ්ඤාය විනික්ඛමං කරෙති නාම. යසමා පනෙතං අකතං වත මෙ කල්‍යාණං අකතං කුසලං අකතං භිරුතතාණං, කතං පාපං කතං ද්‍රුද්ධං කතං කිබ්බිසනති එවං අනවජ්ජ චජ්ජසඤ්ඤානාය¹ පි කතෙ විනික්ඛමෙ උපපජ්ජති. තස්මාස්ස අඤ්ඤාමපි චන්ද්‍රං අනුජානෙනො යං එවරුපනති ආදිමාග.

තත්ථ කුකකුචවපදං වුත්තත්ථමෙව. කුකකුචවායනාකාරෙ කුකකුචවායනා; කුකකුචෙවන අයිතස්ස භාවො කුකකුචවායිනනතං; වෙනසො විප්පට්ඨාගේ ති එත්ථ කතාකතස්ස සාවජ්ජානවජ්ජස්ස වා අභිවුඛගමනං විප්පට්ඨාගේ නාම. යසමා පන සො කතං වා පාපං අකතං න කරෙති, අකතං වා කල්‍යාණං කතං න කරෙති, තස්මා විරුපො කුච්ඡිතො වා පටිසාරෙ ති=විප්පට්ඨාගේ; සො පන වෙනසො, න සත්තස්සාති ඤ්ජනත්ථං වෙනසො විප්පට්ඨාගේ ති වුත්තං. අයමස්ස සභාව නිද්දෙසො. උපපජ්ජමානං පන කුකකුචං ආරග්ගමිව කංසපතනං මනං විලිඛමානමෙව උපපජ්ජති. තස්මා මනොවිලෙශො ති වුත්තං. අයමස්ස කිච්චනිද්දෙසො. යං පන විනයෙ “අථබ්බො ආයස්මා සාරි පුත්තො භගවතා පටිකම්මනං [අනුච්ඡිත්වා] අනුච්ඡිත්වා ආවසට්ඨිණං

පරිභුඤ්ඤානි කුසලානුභවයනොති න පටිග්ගහෙය්"ති කුසලානුභවං ආගතං, න තං නිවරණං, න හි අරහතො දුට්ඨ මයා ඉදං කතනාති එවං අනුතාපො අපි, නිවරණපටිපාටිකං පනෙතං ආපාති න කපපති ති විමංසනසංඛ්‍යාතං විනයකුසලානුභවං නාම.

"කතමෙ ධම්මා නිවරණං වෙව නිවරණසම්පයුත්තා වා"ති පදසංහිතේ යස්මා විනම්ඛං අඤ්ඤාමඤ්ඤං න විජ්‍යති. තස්මා විනම්ඛං නිවරණං අවිජ්ජානිවරණෙන නිවරණඤ්ඤාව නිවරණසම්පයුත්තඤ්ඤාව අභිඤ්ඤා වුත්තං, යස්මා පන උද්ධවෙව සති පි කුසලානුභවස්ස අභාවා කුසලානුභවන විනා පි උද්ධවං උපපජ්ජති, තස්මා තං භිඤ්ඤා වුත්තං. යඤ්ඤා යෙන සම්පයෝගං න ගවජ්ජති, තං න යෝජනනාති වෙදි තබ්බං. ඉමෙ පන නිවරණෙ කිලෙසපටිපාටියා පි ආගජ්ජං වට්ඨති මග්ගපටිපාටියා පි. කිලෙසපටිපාටියා කාමච්ඡන්ද්‍රව්‍යාපාදා අනාගාමි මග්ගෙන පටිසන්ධි. විනම්ඛුද්ධවං නිවරණතමග්ගෙන, කුසලානුභව විචිකිච්ඡා සොතාපතතිමග්ගෙන, අවිජ්ජා අරහත්තමග්ගෙන; මග්ගපටිපාටියා සොතාපතතිමග්ගෙන කුසලානුභව විචිකිච්ඡා පටිසන්ධි, අනාගාමි මග්ගෙන කාමච්ඡන්ද්‍රව්‍යාපාදා, අරහත්තමග්ගෙන විනම්ඛුද්ධවං විජ්ජාති.

පරමාසගොච්ඡකෙ නෙ ධම්මෙ ධම්මෙය්"ති පුච්ඡාසනාගෙන බහු වචනං කතං. උපාදානනිදේශෙ වච්ඡසංඛ්‍යාතං කාමං උපාදියති ති=කාමුපාදානං; කාමො ව සො උපාදානඤ්ඤා ති පි=කාමුපාදානං; උපාදානනති දළහගහණං. දළහන්තො හි එත්ථ උපසංඝෙ උපායාස උපනව්‍යාදිසු¹ විශ්, තථා දිට්ඨි ව සා උපාදානඤ්ඤා ති=දිට්ඨිපාදානං; දිට්ඨිං උපාදියති ති වා දිට්ඨිපාදානං; "සංස්සන්තො අත්තා ව ලොකො වා නි ආදිසු හි පුරිමදිට්ඨිං උත්තරදිට්ඨි උපාදියති. තථා සිලබ්ධතං උපාදියති ති=සිලබ්ධභාවාදානං; සිලබ්ධතඤ්ඤා තං උපාදානඤ්ඤා ති පි=සිලබ්ධභාවාදානං; ගොසිලගොවනාදීති හි එවං සුද්ධිති අතිතිවෙසන්තො සයමෙව උපාදානාති. තථා වදනති එතෙනා ති=වාදෙ; උපාදියනති එතෙනා ති=උපාදානං; කිං වදනති උපාදියනති වා අත්තානං අත්තන්තො වාදුපාදානං අත්තවාදුපාදානං; අත්තවාදමත්තමෙව වා අත්තා ති උපාදියනති එතෙනා ති=අත්තවාදුපාදානං; යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දෙ ති එත්ථ පි වච්ඡකාමාව අත්තසංස්සන්තො කාමා ති අධිපෙපතා. තස්මා වච්ඡකාමෙසු කාමච්ඡන්දෙ ඉධ කාමුපාදානනති, අනාගාමිනො පි තං සිද්ධං ගොති. පඤ්ඤාකාමගුණවච්ඡකො පනස්ස කාමරුගො ව නපි ති.

දිට්ඨිපාදානනිදේශෙ නපි දිග්ගනති දිග්ගං නාම නපි; සක්කාසක්ඛි කිංඤ්ඤි දානනති ජනාති, දිග්ගස්ස පන ඵලවිපාකො නපි ති ගණනාති. නපි සිද්ධිනති සිද්ධිං වුවති මහායාගො; තං යජ්ජං සක්කා ති ජනාති, සිද්ධස්ස පන ඵලවිපාකො නපි ති ගණනාති.

1-1. 3. 4 උපකුසලාදිසු

2 උපකුසලාදිසු

හුන නම් ආහුනපාහුනමඔලකිරියා; තං කාතුං සක්කා ති ජානාති, තස්ස පන ඵලවිපාකො නත්ති ගණ්ණාති. සුඛබද්ධකාමාන නම් ඵත්ථ දසකුසලකම්මපථා සුඛානකම්මාති නාම. දසඅකුසලකම්මපථා දුක්ඛත කම්මාති නාම. තෙසං අත්තිභාවං ජානාති, ඵලවිපාකං පන නත්ති ති ගණ්ණාති. නත්ති අසං ලොභො ති පරලොභෙ සීතො ඉමං ලොකං නත්ති ති ගණ්ණාති. නත්ති පරලොභො ති ඉධිලොභෙ සීතො පර ලොකං නත්ති ති ගණ්ණාති. නත්ති මාගා නත්ති පිත්තා ති මාතාපිතුතං අත්තිභාවං ජානාති, තෙසු කතපච්චයෙන කොචි ඵලවිපාකො නත්ති ති ගණ්ණාති. නත්ති සත්තා ඔපපාතිකා ති වචනකඋපපජ්ජනකා සත්තා නත්ති ති ගණ්ණාති. සම්මගගනා සම්මාපට්ඨගනා ති අනුලොමපට්ඨපදං පටිපත්තා ධම්මකසමනොභවණා ලොකසම්මං නත්ති ති ගණ්ණාති. සෙ ඉමඤ්ඤ ලොභං පරඤ්ඤ ලොභං සසං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකායා පථෙ දෙනාති ති ඉමඤ්ඤ ලොභං පරඤ්ඤ ලොභං අත්තනා වා අභිවිසිට්ඨෙන ඤ්ඤෙන ඤ්ඤා පච්චෙදනසමත්තො සබ්බඤ්ඤානුදො නාම නත්ති ති ගණ්ණාති. ඉමාති පන උපාදානාති [කිලෙසපට්ඨාපාටියා පි ආහරිතුං වට්ඨති මග්ගපට්ඨාපාටියා පි,] කිලෙසපට්ඨාපාටියා කාමුපාදානං වතුති මග්ගෙහිපට්ඨයති, සෙසාති තිණි සොතාපතතිමග්ගෙන. මග්ගපට්ඨාපාටියා සොතාපතතිමග්ගෙන දිට්ඨිපාදානාදීති පට්ඨයනති, වතුති මග්ගෙහි කාමුපාදානනති.

කිලෙසගොච්ඡකෙ කිලෙසා ඵව=කිලෙසවඤ්ඤාති; වසනති වා ඵත්ථ අබ්බොසවා සත්තා ලොභාදිසු පතිට්ඨිතත්තා ති වඤ්ඤාති; කිලෙසා ව තෙ නප්පතිට්ඨානං සත්තානං වඤ්ඤාති වාති=කිලෙසවඤ්ඤාති; යස්මා චෙත්ථ අනතතරපච්චයාදිභාවෙන උපපජ්ජමානා කිලෙසා පි වසනති ඵව නාම, තස්මා කිලෙසානං වඤ්ඤාති ති පි=කිලෙසවඤ්ඤාති; නත්ථ ඛනමො ලොභො සො භගො සාග්ගො ති අසං පන ලොභො හෙතු ගොච්ඡකෙ ගත්ථගොච්ඡකෙ ඉමසම්මං කිලෙසගොච්ඡකෙ ති තිසු යානෙසු අතිරෙකපදසතෙන තිද්දිට්ඨො, ආසව සංයෝජන ඔස යොග නිවරණ උපාදානගොච්ඡකෙසු අට්ඨති අට්ඨති පදෙති තිද්දිට්ඨො. යායං අතිරෙකපදසතෙන තිද්දිට්ඨොනෙ පි අට්ඨති අට්ඨති පදෙති තිද්දිට්ඨොනෙ පි තිප්පදෙසතොව ගතිතො ති චෙදිතබ්බො. තෙසු හෙතු ගත්ථ නිවරණ උපාදාන කිලෙසගොච්ඡකෙසු වතුමග්ගවජ්ඣා තණ්හා ඵකෙනෙව කොට්ඨාසෙන සීතා. ආසව සංයෝජන ඔස යොගෙසු වතුමග්ගවජ්ඣා පි ථෙව කොට්ඨාසා හුත්වා සීතා. කථං?, ආස වෙසු කාමාසවො භවාසවො ති, සංයෝජනෙසු කාමරගසංයෝජනං භවරගසංයෝජනනති, ඔසෙසු කාමොසො භවොසො ති, යොගෙසු කාමයොගො භවයොගො ති, ඉමාති පන කිලෙසවඤ්ඤාති කිලෙසපට්ඨාපාටියා පි ආහරිතුං වට්ඨති¹ මග්ගපට්ඨාපාටියා පි, කිලෙසපට්ඨාපාටියා ලොභො වතුති මග්ගෙහි පට්ඨයති, දෙසො අනාගාමිමග්ගෙන, මොග මානා අරහත්තමග්ගෙන, දිට්ඨිවිච්ඡිකායා සොතාපතතිමග්ගෙන, පිනාදීති

පටිපජ්ජි, තස්ස අකුසාරතාය මග්ගො න පඤ්ඤාය, විජ්ජු නිවර්තනා අකුසාරං විද්ධංසෙසි, අථස්ස අකුසාරවිගමා මග්ගො පාකටො අගොසි, සො දුතියමපි ගමනං අභිනීහරි, දුතියමපි අකුසාරෙ ඔත්ථරි, [මග්ගො න පඤ්ඤාය.] විජ්ජු නිවර්තනා තං විද්ධංසෙසි, විගතො අකුසාරෙ මග්ගො පාකටො අගොසි, තතියමපි ගමනං අභිනීහරි, අකුසාරෙ ඔත්ථරි, මග්ගො න පඤ්ඤාය, විජ්ජු නිවර්තනා අකුසාරං විද්ධංසෙසි. තත්ථ චක්ඛුමතො පුරිසස්ස අකුසාරෙ මග්ගපටිපජ්ජනං විය අරියසාවකස්ස සොතාපතතිමග්ගන්තාය විපස්සනාරමො, අකුසාරෙ මග්ගස්ස අපඤ්ඤායනකාලො විය සච්චච්ඡාදකතමං, විජ්ජුයා නිවර්තනා අකුසාරස්ස විද්ධංසිතකාලො විය සොතාපතතිමග්ගොභාසෙන උපපජ්ජිතා සච්චච්ඡාදකතමස්ස විනොදිතකාලො, විගතො අකුසාරෙ මග්ගස්ස පාකටකාලො විය සොතාපතතිමග්ගස්ස චතුත්තං සච්චානං පාකටකාලො, මග්ගස්ස පාකටං පන මග්ගසමඛිතිපුග්ගලස්ස පාකටමෙව. දුතියගමනාභිනීහාරෙ විය සකදගාමිමග්ගන්තාය විපස්සනාරමො, අකුසාරෙ මග්ගස්ස අපඤ්ඤායනකාලො විය සච්චච්ඡාදකතමං, දුතියං විජ්ජුයා නිවර්තනා අකුසාරස්ස විද්ධංසිතකාලො විය සකදගාමිමග්ගො භාසෙන උපපජ්ජිතා සච්චච්ඡාදකතමස්ස විනොදිතකාලො, විගතො අකුසාරෙ මග්ගස්ස පාකටකාලො විය සකදගාමිමග්ගස්ස චතුත්තං සච්චානං පාකටකාලො, මග්ගස්ස පාකටං පන මග්ගසමඛිතිපුග්ගලස්ස පාකටමෙව, තතියගමනාභිනීහාරෙ විය අනාගාමිමග්ගන්තාය විපස්සනාරමො, අකුසාරෙ මග්ගස්ස අපඤ්ඤායනකාලො විය සච්චච්ඡාදකතමං, තතියං විජ්ජුයා නිවර්තනා අකුසාරස්ස විද්ධංසිතකාලො විය අනාගාමිමග්ගොභාසෙන උපපජ්ජිතා සච්චච්ඡාදකතමස්ස විනොදිතකාලො, විගතො අකුසාරෙ මග්ගස්ස පාකටකාලො විය අනාගාමිමග්ගස්ස චතුත්තං සච්චානං පාකටකාලො, මග්ගස්ස පාකටං පන මග්ගසමඛිතිපුග්ගලස්ස පාකටමෙව.

චජ්ජස්ස පන පාසාණො වා මණ්ණි වා අගෙජ්ජො නාම නත්ථි, යත්ථ පතති තං විනිවිද්ධමෙව ගොති, චජ්ජං ඛෙපෙන්නං අසෙසෙතො ඛෙපෙති, චජ්ජෙත ගතමග්ගො නාම පුත්ත පාකතිකො න ගොති, එව මෙව අරහත්තමග්ගස්ස අවජ්ඣානිලෙසො නාම නත්ථි, සබ්බකිලෙසෙ විනිවිජ්ඣති චජ්ජං විය, අරහත්තමග්ගො පි කිලෙසෙ ඛෙපෙන්නො අසෙසෙතො ඛෙපෙති චජ්ජෙත ගතමග්ගස්ස පුත්ත පාකතිකත්තාභාවො විය, අරහත්තමග්ගෙන පතිතකිලෙසානං පුත්ත පච්චුද්ධත්තනං නාම නත්ථි ති.

බාලදුකතිදොසෙ බාලෙසු අභිරිකානොත්තප්පාති පාකටාති මූලාති ච සෙසානං බාලධර්මානං, අභිරිකො හි අනොත්තප්පි ච න කිසුදු අකුසලං න කරෙති නාමාති එතාති දො පඨමං ගෙව විසුං වුත්තාති. සුක්කපනෙති පි අයමෙව නයො. තථා කණ්ණදුකො.

තපනියදුකතිදෙදසෙ කතතතා ව අකතතතා ව තපනං වෙදි තබ්බං. කායදුච්චරිතාදීති හි කතතතා තපති කායසුච්චරිතාදීති අකතතතා, තථා හි පුග්ගලො කතං මෙ කායදුච්චරිතනති තපපති, අකතං මෙ කායසුච්චරිතනති තපපති, කතං මෙ චදිදුච්චරිතනති තපපති=පෙ=අකතං මෙ මනොසුච්චරිතනති තපපති. අතපතියෙපි එසෙව නයො, කල්‍යාණකාරී හි පුග්ගලො කතං මෙ කායසුච්චරිතනති න තපපති, අකතං මෙ කායදුච්චරිතනති න තපපති [කතං මෙ චදිසුච්චරිතනති න තපපති] =පෙ=කතං මෙ මනොසුච්චරිතනති න තපපති හි.

අබ්බවනදුකතිදෙදසෙ සාගොසං ගොසං ධම්මානනති සබ්බධත්ථ ගහණං. සබ්බායති ති=සබ්බා; සබ්බපියති ති අන්තො; කිනති සබ්බපියති?, අගනති මමනති පරෙ ති පරස්සා ති සත්තො ති ගාවො¹ ති පොසො ති පුග්ගලො ති නරෙ ති මානවො ති තිස්සො ති දත්තො ති මඤ්චො පිඨං හිසි බිලෙබ්බනනති විහාරෙ පරිවෙණං ආරං වාත පානනති, එවං අනෙකෙහි ආකාරෙහි සබ්බපියති ති=සබ්බා; සමඤ්ඤය ති ති=සමඤ්ඤ; කිනති සමඤ්ඤයති?, අගනති මමනති=පෙ=ආරං වාත පානනති සමඤ්ඤයති ති=සමඤ්ඤ; පඤ්ඤපියති ති=පඤ්ඤනති; වොගරියති ති=වොගාගෙ; කිනති වොගරියති? අගනති මමනති=පෙ=ආරං වාතපානනති වොගරියති ති=වොගාගෙ;

නාමනති වතුබ්බිධං නාමං සාමඤ්ඤනාමං ගුණනාමං කිත්තිමනාමං. ඔපපාතිකනාමනති, තත් පඨමකපටිකෙසු මහාජනෙන සමමනතිථා ඝටිතතතා මහාසමමනො ති රඤ්ඤ නාමං සාමඤ්ඤනාමං නාම. යං සකියෙ වුත්තං “මහාජනසමමනො ති බො වාසෙට්ඨ! මහාසමමනොචෙව පඨමං අකබ්රං උපනිබ්බත්ත”නති, ධම්මකපිකො පංසු කුලිකො විනයධරෙ තෙපිටතො සද්ධො පසන්නො ති එවරුපං ගුණතො ආගතනාමං නාම. ගගවා අරහං සමමාසච්ඡුද්ධො ති ආදිති පි තථාගතස්ස අනෙකානි නාමසතානි ගුණනාමානෙව, තෙන වුත්තං:-

අසඤ්ඤියානි නාමානි සගුණෙන මගෙසිනො,
ගුණෙන නාමං උද්ධෙය්‍යං අපි නාමසහස්සතො ති.

යං පන ජාතස්ස කුමාරකස්ස නාමගහණද්වයෙ දක්ඛිණේය්‍යානං සකකාරං කත්වා සමිපෙ සීතා ඤ්ඤකා කපෙපත්වා [පකපෙපත්වා] අයං අසුභො නාමා ති නාමං කරෙතති, ඉදං කිත්තිමනාමං නාම. යා පන පුරිමපඤ්ඤනති පච්ඡිමපඤ්ඤනතියං පතති, පුරිමවොගාගෙ පච්ඡිම වොගාගෙ පතති, සෙය්‍යපිදං? පුරිමකපෙප පි වඤ්ඤ වඤ්ඤ යෙව නාම, එතරති පි වඤ්ඤ යෙව, අතීතෙ පුරියො-සමුද්දො-පඨවි-පබ්බතො යෙව නාම, එතරති පි-පබ්බතො යෙව ති ඉදං ඔපපාතිකනාමං නාම. ඉදං වතුබ්බිධමපි නාමං එත්² නාමමෙව ගොති. නාමභවමනති නාමකරණං;

නාමධෙය්‍ය නති නාමධේපනං; නිරුතති ති නාමතිරුතති; නාම
බ්‍යඤ්ඤනං; යසමා පනෙතං අත්ථං බ්‍යඤ්ඤති, තසමා එවං චුතතං. අති
ලාසො ති නාමාතිලාසොව.

සබ්බෙ ව බමමා අධිවචනපථා ති අධිවචනය්‍ය නො පථධමෙමා
නාම නැති, එකධමෙමා සබ්බධමෙමසු තිපතති, සබ්බධමො එකධමම
සමිං තිපතනති, කථං? අයං හි නාම පඤ්ඤතති එකධමෙමා, සො
සබ්බෙසු චතුභුමකධමෙමෙසු තිපතති, සතො පි සඤ්ඤායෙ පි නාමතො
චුතතකො නාම නැති, පඨවි¹ පබ්බතාදීසු රුකෙකා ජානපදනං භායෙ,
තෙ හි අයං තිං රුකෙකා නාමා? ති පුට්ඨා බද්දිතෙ පලාසො ති අතතනා
ජානනකතාමං කප්ථනති, යස්‍ය නාමං න ජානනති තමපි අනාමකො
නාමා හි වදනති, තමපි තස්‍ය නාමධෙය්‍යමෙව හුතො තිට්ඨති. සමුද්දෙ
මච්ඡකච්ඡපාදීසු පි එසෙව තයො. ඉතරෙ දො දුකා ඉමිනා සමා
නත්ථා එව.

නාමරූපදුකෙ නාමකරණධේක නමනධේක නාමනධේක ව
නාමං. තත්ථ චතතායෙ හාව ඛණ්ඩා නාමකරණධේක නාමං. යථා හි
මහාජනසමමතතතා මහාසමමතස්‍ය මහාසමමතො ති නාමං අහොසී,
යථා වා මාතාපිතයෙ අයං තිස්සො නාම හොතු පුස්සො නාම හොතු ති
එවං පුතතස්‍ය කිතතිමනාමං කරෙතති. යථා වා බමමකපිකො විනය
ධරෙ ති ගුණතො නාමං ආගච්ඡති, න එවං වෙදනාදීනං, වෙදනා
දයො හි මහාපඨවි ආදයො විශ අතතතො නාමං කරෙතතා ව උපප
ජ්ජතති. තෙසු උපපන්නෙසු හෙසං නාමං උපපන්නමෙව හොති. න හි
වෙදනං උපපන්නං තිං වෙදනා නාම හොති ති කොචි ගුණති, න ව
තස්‍යා නාමය්‍යගණනිවචං අපි, යථා පඨවියා උපපන්නාය තිං පඨවි
නාම හොති ති නාමය්‍යගණනිවචං නැති. වකකවාලුසිතෙරරුවැදීමසුරිය
තකඛතෙතසු උපපන්නෙසු තිං වකකවාලු නාම හොති- තිං තකඛ
තතා නාම හොති ති නාමය්‍යගණනිවචං නැති, නාමං උපපන්නමෙව
හොති, ඔපපාතිකපඤ්ඤතතිශං තිපතති. එවං වෙදනාය උපපන්නාය
තිං වෙදනා නාම හොති ති නාමය්‍යගණනිවචං නැති, තාය උපපන්නාය
වෙදනා හි නාමං උපපන්නමෙව හොති, [ඔපපාතිකපඤ්ඤතතිශං තිප
තති.] සඤ්ඤාදීසු පි එසෙව තයො. අතීතෙ පි හි වෙදනා වෙදනා යෙව,
සඤ්ඤා-සඤ්ඤා-විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණමෙව. අනාගතෙ පි පච්චුපපනො
පි, තිබ්බාණං පන සද පි තිබ්බාණමෙව ති නාමකරණධේක නාමං.
නමනධේකා පි වෙත්ථ චතතායෙ ඛණ්ඩා නාමං, තෙ හි ආරමමණාහි
මුඛා නමනති. නාමනධේක සබ්බමපි නාමං, චතතායෙ හි ඛණ්ඩා
ආරමමණෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං නාමනති. තිබ්බාණං ආරමමණාධිපතිපච්චය
තාය අතතති අනවජ්ජධමෙව නාමෙති.

අවිජ්ජාගවනණ්ණා වට්ඨමුලසමුදවාරදස්‍ය තත්ථං ගතිනා². හමිස්සති
අනතා ව ලොකො වා ති ඛණ්ඩසද්ධකං අතතා ව ලොකො වා ති

ගහෙතො තං භවිස්සති හි ගහණාකාරෙන නිව්ට්ඨා සස්සතද්ධිං. දුතියා න භවිස්සති හි ආකාරෙන නිව්ට්ඨා උචෙත්දද්ධිං. පුබ්බනාම ආරබ්භා හි අතීතකොට්ඨාසං ආරම්භං කරිත්වා; ඉමිනා බ්‍රහ්මරාලෙ ආගතා අට්ඨාරස පුබ්බන්තොනුද්ධියො ගතිතා. අපරනාම ආරබ්භා හි අනාගත කොට්ඨාසං ආරම්භං කරිත්වා; ඉමිනා තත්ත්ව ආගතා චතුරත්තාශ්‍රීස අපරන්තොනුද්ධියො ගතිතා.

දෙවවස්සතාතිද්දසෙ සහධම්මිකෙ වුවවමානෙ හි සහධම්මිකං නාම යං ගහවතා පඤ්ඤාතං සිකිංසපදං තස්මිං වජ්‍රං දස්සෙත්වා ආප තතිං ආරොපෙත්වා ඉදං නාම තිං ආපනො, ඉච්ඡා දෙසෙති වුව්ඨාති පටිකරෙති හි වුවවමානෙ; දෙවවස්සාසනති ආදීප්ප ඵලං වොදියමානස්ස පටිවොදනාය වා අප්පදකම්මණ්ණාතිනාය වා දුබ්බවස්ස කම්මං=දෙව වස්සාසං; තදෙව දෙවසස්සනති පි වුවවති, තස්ස භාවො දෙවවස්සිසං; ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං, විප්පටිකුලගාතිනා හි විලෝමගාතිතා; විලෝමගහණසංඛාතෙන විපවචනිකෙන සාතං අස්සා ති=විපවචනික සාතො, පවාණිකගහණං ගහෙත්වා එකපදෙනෙව තං තිස්සද්ධමිකා සිතති සුඛං පටිලහන්තස්සෙතං අභිවචනං; තස්ස භාවො=විපවචනික සාතනා; ඔවාදං අනාදියනවස්සෙන අනාදරස්ස භාවො=අනාදරිසං; ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං; අනාදියනාකාරෙ වා=අනාදරනා; ගරු වාසං අවසනවස්සෙන උප්පනො අගාරවභාවො අගාරවනා; සපෙට්ඨික වාසං අවසනවස්සෙන උප්පනො අප්පතිස්සවභාවො=අප්පතිස්සවනා; අසං වුවවතී හි අයං ඵවරුපා දෙවවස්සතා නාම වුවවති. අත්තො පනෙසා තෙනාකාරෙන පවත්තා චත්තාරෙ ඛනිා සංඛාරකකුක්ඛො යෙවා හි.

පාපමිත්තනාදීප්ප පි එසෙව නයො. දෙවවස්සතා පාපමිත්තනා දයොති විජුං වෙනසිකධම්මා නාම නත්ති, නත්ති එතෙසං සද්ධා ති=අස්සද්ධා; බුද්ධාදීති වජ්‍රාති න සද්දහන්ති හි අත්තො; දුස්සිලා හි සීලස්ස දුන්නාමං¹ නාම නත්ති, තිස්සිලාති අත්තො; අප්පස්සනා හි සුත්ත රතිතා; පඤ්ඤාමච්ඡරියාති එතෙසං අත්ති ති=මච්ඡරිනො; දුප්පඤ්ඤා හි නිප්පඤ්ඤා; සෙවනකවස්සෙන සෙවනා; බලවස්සෙවනා නිවෙසනා; සබ්බතොභාගෙන සෙවනා සංසෙවනා; උපසංග්ගවස්සෙන වා පදං වඩ්ඪි තං. තිසි පි සෙවනාව කපිතා. හජනා හි උපසංග්ගමනා; සමහජනා හි සබ්බතොභාගෙන හජනා; උපසංග්ගවස්සෙන වා පදං වඩ්ඪිතං, හතති හි දළහහන්ති; සමහතති හි සබ්බතොභාගෙන හතති; උපසංග්ගවස්සෙන වා පදං වඩ්ඪිතං, දුච්ඡි පි දළහහන්ති ඵව කපිතා. නං සමපට්ඨකතා හි තෙසු පුග්ගලෙසු භාගෙන වෙව විතෙත්ත ව සමපට්ඨකතාවො; තනති න්නතාතපොණ්ණා තප්පබ්බාරතා හි අත්තො; සොචවස්සතාදුකතිද්දෙ සො පි වුත්තපටිපක්ඛිතයෙන වෙදිතබ්බො.

පඤ්ච පි ආපනතිකඛයා ති මාතිකාතිදොසෙන පාරුජිකං සඛ්ඤාදිසෙසං පාවිතතියං පාවිදොසනියං දුක්ඛවනති ඉමා පඤ්ච ආපනතියො; සත්තපි ආපනතිකඛයා ති විනයතිදොසෙන පාරුජිකං සඛ්ඤාදිසෙසං පුලුලවියං පාවිතතියං පාවිදොසනියං දුක්ඛවං දුඛොසිත නති ඉමා සහන ආපනතියො; තත්ථ සහ වන්තනා තාසං ආපනතිනං පරිචේදජානනකපඤ්ඤ ආපනතිකුසලතා නාම, සහ කම්මවාචාය ආපනතිවුට්ඨානපරිචේදජානනකපඤ්ඤ පන ආපනතිවුට්ඨානකුසලතා නාම, සමාපජ්ජතබ්බතො සමාපතති; සහ පරිකම්මෙන අපරණා පරිචේදජානනකපඤ්ඤ පන සමාපනතිකුසලතා නාම, වන්තෙ වා සුරියෙ වා නක්ඛතෙන වා එතතනං ධානං ගතෙ වුට්ඨතියාමි ති අවි රුක්ඛිතා තසමිං යෙව සමයෙ වුට්ඨානකපඤ්ඤය අපටිතාය සමාපනති වුට්ඨානකුසලතා නාම.

අධාරසත්තං ධාතුතං උග්ගහමනසිකාරසවණධාරණපරිචේද ජානනකපඤ්ඤ ධාතුකුසලතා නාම, තාසං යෙව උග්ගහමනසිකාර ජානනකපඤ්ඤ මනසිකාරකුසලතා නාම, ආදසනං ආයතනානං උග්ගහමනසිකාරසවණධාරණපරිචේදජානනකපඤ්ඤ ආයතනකුසලතා නාම, තිස්ස පි වා එතාස්ස කුසලතාස්ස උග්ගහො මනසිකාරෙ සවණං සම්මසනං පටිච්චෙධො පච්චචෙක්ඛණා ති සබ්බං වට්ටති. තත්ථ සවණඋග්ගහපච්චචෙක්ඛණා ලොකියා, පටිච්චෙධො ලොකුගතරෙ, සම්ම සනමනසිකාර ලොකියලොකුගතරමිස්සකා. “අවිජ්ජාපච්චයා සබ්බා රා”ති ආදිති පටිච්චසමුප්පාදවිභවෙය ආවිභවිස්සතති. ඉමිනා පන පච්ච යෙන ඉදං හොති ති ජානනපඤ්ඤ පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා නාම,

ධාතාධාත[කුසලතා] දුක්ඛතිදොසෙ හෙතුපච්චයා ති උග්ගහමනසං අඤ්ඤාමඤ්ඤවෙච්චනං; වක්ඛුපසසාදෙ ති රුපං ආරමණං කතා උපපජ්ජනකස්ස වක්ඛුපිඤ්ඤාණස්ස හෙතු වෙච්ච පච්චයො ව; තථා සොනපසසාදදයො සොනවිඤ්ඤාණාදීනං අමබ්බිජාදීනිව අමබ්ඵලානං. දුතියතයෙ සෙසෙ ධම්මා ති විසභාගපච්චයමමොනං තිදස්සනං; සෙසං සෙස නති විසභාගපච්චයසමුප්පනනධම්මතිදස්සනං, න හෙතු න පච්චයා ති වක්ඛුපසසාදෙ සද්දං ආරමණං කතා උපපජ්ජනකස්ස සොනවිඤ්ඤාණස්ස න හෙතු න පච්චයො, තථා සොනපසසාදදයො අවසෙසවිඤ්ඤාණාදීනං අමබ්බදයො ව තාලාදීනං උපපතියා ති එවමන්තො වෙදිතබ්බො.

අජ්ජවමද්දවතිදොසෙ නිවච්චිතනනා ති පදමතතමෙව විසෙසො. තස්සන්තො මානාභාවෙන නිවං විතතං අස්සා ති=නිවච්චිතෙනා; නිව විතතස්ස භාවො=නිවච්චිතනනා; සෙසං විතතුජ්ජකතාවිතනමුදුතානං පදභාජනියෙ ආගතමෙව.

බන්තිතිදොසෙ බම්මකභවසෙන බන්ති; බම්මකාකාරෙ බම්මනනා; අධිවාසෙනති එතාය අතතනො උපරි ආරොපෙනා වාසෙනති න පටි

බාහනති න පච්චතිකතාය තිට්ඨනති තී අධිවාසනා; අවණ්ඩකතාවො අවණ්ඩකතො; අනසුගේසො තී අසුරෙපො වුච්චති න සමා රෙපි තතො දුරුත්තවචනං; තපපිපකකතො අනසුගේසො; සුරුත්ත වාචා තී අත්ථො; එවමෙත්ථ ඵලපවාරෙන භාරණං තිද්ධිං. අන මනනා චිත්තස්සා තී සොමනස්සවසෙන චිත්තස්ස සකමිත්තා; අත්තනො චිත්තස්ස භාවො යෙව, න බ්‍යාපනචිත්තතා තී අත්ථො;

සොරච්චතිද්දෙසෙ භාසිකො අවිතිකකමො තී තිවිධං කායසුච රිතං; වාචසිකො අවිතිකකමො තී චතුර්විධං චිත්තසුචරිතං; භාසික වාචසිකො තී ඉමිනා කායචිත්ථාරසමුට්ඨිතං ආජිවට්ඨමකසීලං පරියා දියති. ඉදං වුච්චති සොරච්චනති ඉදං පාපතො සුඤ්ඤ ඔරතතතා සොරච්චං නාම වුච්චති. සසබ්බා පි සීලසංවගේ තී ඉදං යසමා න කෙවලං කායවාචාගෙව අනාවාරං ආචරති මනසා පි ආචරති එව තසමා මානසිකසීලං පරියාදය දස්සෙතුං වුත්තං.

සාබ්‍යතිද්දෙසෙ අණ්ඩකා තී යථා සද්දෙසෙ රුකේ අණ්ඩකාති උට්ඨහනති එවං සද්දෙසතාය බ්‍රංසනවමනාදිවචනෙති අණ්ඩකාතා; කකකසා තී පුතිකා; සා යථා නාම පුතිරුකේ කකකසො හෙති පග්ගරිතවුණේණා එවං කකකසා හෙති. සො තං සංසමානො විය පවිසති, තෙන වුත්තං කකකසා තී. පරභවුකා තී පරෙසං කවුකා අමනාපා දෙසජනති; පග්ගිසජ්ජති තී කුටිලකණ්ටකසාඛා විය වමෙමසු විජ්ඣන්තා පරෙසං අභිසජ්ජති ගන්තුභාමානමපි ගන්තුං අදන්තා ලග්ගනකාරී; කොධසාමනා තී කොධස්ස ආසනා; අසමාධි සංචිතනනිකා තී අපපණසමාධිස්ස වා උපචාරසමාධිස්ස වා අසංචිතන නිකා; ඉති සබ්බානෙවෙනාති සද්දෙසවාචාය වෙවචනාති. නිථාරුපිං වාචං පභාසා තී ඉදං ඵරුසවාචං අපපජතිථා සීභස්ස අනතරතතරෙ¹ පවත්තා පි සණ්ඨවාචා [අසණ්ඨවාචා] එව නාමා තී දීපනත්ථං වුත්තං. නෙලා තී එලා වුච්චති දෙසො; නාස්සා එලා තී නෙලා; තිද්දෙසා තී අත්ථො; “නෙලමේඛා සෙනපච්ඡාදෙ”ති එත්ථ වුත්තසීලං විය, කණ්ණ සුඛා තී බ්‍යඤ්ඤතමධුරතාය කණ්ණොනං සුඛා; සුවිච්ඡිතං විය කණ්ණසුලං න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සරිතෙ කොපං අජනෙතා පෙමං ජනෙති ති=පෙමනිසා; හදයං ගච්ඡති අපාරිභඤ්ඤමානා සුබෙන චිත්තං පවිසති ති=සාදසම්මා; ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ හවා ති=පොඨී; පුරෙ සංවද්ධිකාරී විය සුකුමාරු ති පි=පොඨී; පුරස්ස එසා ති පි=පොඨී; නගරවාසීනං කථා තී අත්ථො, නගරවාසීනො තී යුත්තකථා හොනති පිතිමත්තං පිතා තී භාතිමත්තං හාතා තී වදනති. එවරුපි කථා බහුතො ජනස්ස කන්තා හොති ති=බහුජනකතා; කන්තභාවෙනෙව බහුතො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුද්ධිකරු ති=බහුජන මනාපා; සා නස්සාති යා තස්මිං පුග්ගලෙ; සණ්ඨවාචනා තී මට්ඨවාචනා; සබ්ලවාචනා තී මුද්‍රවාචනා; අඵරුසවාචනා තී අකකලවාචනා.

පටිසන්ධාරනිදදුසෙ ආමිසපටිසන්ධාරණෙ ති ආමිසපටිසන්ධාරණෙ අත්තනා සහ පරෙසං ඡිද්දං යථා පිහිනං හොති පටිච්ඡන්තං එවං ආමිසෙක පටිසන්ධාරණං; බමමපටිසන්ධාරණෙ ති බමමසං අපච්චලාගෙන අත්තනා සහ පරෙසං ඡිද්දං යථා පිහිනං හොති පටිච්ඡන්තං එවං බමමෙක පටිසන්ධාරණං; පටිසන්ධාරකො හොති ති ථෙව යෙව හි ලොකසන්නතිවාසස්ස ඡිද්දති තෙසං පටිසන්ධාරකො හොති. ආමිසපටිසන්ධාරණ වා [බමමපටිසන්ධාරණ වා] ති ඉමිනා දුට්ඨෙන පටිසන්ධාරණ පටිසන්ධාරකො හොති. පටිසන්ධාරනී ති නිරන්තරං කුරෙති; තත්ත්වං ආදිනො පට්ඨාය කථා-පටිසන්ධාරකෙන හි භික්ඛුනා ආගන්තුකං ආගච්ඡන්තං දිස්වා ව පට්ඨුග්ගන්තො පත්තවිචරං ගගෙතබ්බං, ආසනං දුතබ්බං, තාලවණෙට්ඨන විජ්ඣනබ්බං, පාදා ධොවිත්වා මකෙකතබ්බා. සපට්ඨාණිතෙ සති හෙසජ්ජං දුතබ්බං, පානියෙන පුච්ඡිතබ්බො, ආවාසො පටිජ්ඣතිතබ්බො. එවං එකදෙසෙන ආමිසපටිසන්ධාරණෙ කතො නාම හොති. සායං පන තවකතරෙහි අහනතො උපට්ඨානං අනාගතෙ යෙව තස්ස සන්තිකං ගන්තො තිසිදිත්වා අවිසයෙ අපුච්ඡිත්වා තස්ස විසයෙ පඤ්ඤා පුච්ඡිතබ්බො. භූමෙන කතරහාණකා ති අපුච්ඡිත්වා¹ [තුමානං] ආවර්ජ්‍යපජ්ඣායා කතරගන්තං වළඤ්ඤන්ති ති පුච්ඡිත්වා පහොනක ට්ඨාතෙ පඤ්ඤා පුච්ඡිතබ්බො, සවෙ කපේතුං සකෙකාති ඉවෙචනං කුසලං, තො වෙ සකෙකාති සයං කපේත්වා දුතබ්බං. එවං එකදෙසෙන බමමපටිසන්ධාරණෙ කතො නාම හොති. සවෙ අත්තනො සන්තිකෙ වසති, තං ආදාය තිබ්බං පිණ්ඩාය වරිතබ්බං. සවෙ ගන්තුකාමො හොති පුනර්විසෙ ගමනසභාගෙන තං ආදාය එකසමීං ගාමෙ පිණ්ඩාය වරිත්වා උයෙසාජේතබ්බො.

සවෙ අඤ්ඤාසමීං දිසාභාගෙ භික්ඛු නිමන්තිනා හොන්ති තං භික්ඛු ඉච්ඡමානං ආදාය ගන්තබ්බං, න මග්ගං එසා දිසා සභාගා ති ගන්තුං අතිච්ඡන්තෙ සෙයභික්ඛු පෙසෙත්වා නං ආදාය පිණ්ඩාය වරිතබ්බං, අත්තනා ලද්ධාමිසං තස්ස දුතබ්බං, එවං ආමිසපටිසන්ධාරණෙ කතො නාම හොති. ආමිසපටිසන්ධාරකෙන පන අත්තනා ලද්ධං කස්ස දුතබ්බන්ති?, ආගන්තුකස්ස තාව දුතබ්බං, සවෙ ගිලානො වා අවසසි කො වා අත්ති තෙසමපි දුතබ්බං. ආවර්ජ්‍යපජ්ඣායානං දුතබ්බං, හණ්ඩ ගාහකස්ස² දුතබ්බං, සාරුණියබමමපුරකෙන පන සතවාරමපි සහස්ස වාරමපි ආභතාභතෙන³ ථෙරුසන්තො පට්ඨාය දුතබ්බං. පටිසන්ධාරකෙන පන යෙන යෙන ලද්ධං තස්ස තස්ස දුතබ්බං. බග්ගාමං නික්ඛ මිත්වා ජිණ්ණකං වා අනාථං භික්ඛුං වා භික්ඛුනිං වා දිස්වා තෙසමපි දුතබ්බං.

තත්ත්වං වත්තු:- වොරෙහි කිර ගුත්තසාලගාමෙ පහටෙ තං බණ්ඤ්ඤාව එකා නිරුධතො වුට්ඨිතා බිණ්ණසවනේරී දහරභික්ඛු තිසා හණ්ඩකං ගාහාපෙත්වා මහාජනෙන සද්ධිං මග්ගං පටිපජ්ජිත්වා

[] 1, 2, 3. නත්ති

1-1, 3 ආපුච්ඡිත්වා

2-1, 3 බබ්භාගකස්ස

3-5 ආග්ගාගකානං.

2 පුච්ඡිත්වා

2 නිබ්බිතාගකස්ස

සීතමිජ්ඣන්තියො නකුලනගරගාමිඥාරං පඤ්ච රුක්ඛමුලෙ තිසිදි,
 තස්මිං සමයෙ කාලවලලිමණ්ඩපවාසී මහානාගයෝරෙ නකුලනගර
 ගාමෙ පිණ්ඩාය වරිඤ්ඤා තිකකමනෙතො ථෙරිං දිස්වා හතෙතන ආපුච්ඡි,
 සා පතොතො මෙ නප්පි ති ආහ, ථෙරිං ඉමිතා ව භුඤ්ජා ති සහ
 පතෙතන අද්දසි, ථෙරි හතතතිච්චං කඤ්ඤා පතනං ධොවිඤ්ඤා ථෙරස්ස
 දඤ්ඤා ආහ අජ්ජ තාව තිකකාවාරෙත නිලමිස්සථ ඉතො පට්ඨාය පන
 වො තිකකාවාරපරිත්තාසො නාම න හවිස්සාති නාතා ති, තතො
 පට්ඨාය ථෙරස්ස උභනකභාපණ්ණනකො පිණ්ඩපාතො නාම න
 උප්පන්නපුබ්බො. අයං ආමිසපටිසන්ථාරෙ නාම. ඉමං පටිසන්ථාරං
 කඤ්ඤා තිකකුතා සංගහපකෙති යඤ්ඤා තස්ස තිකකුතො කමමට්ඨානං
 කපේතබ්බං, ධම්මො වාචෙතබ්බො, කුසාලච්චං විනොදෙතබ්බං,
 උප්පන්නං තිච්චං කරණිකං කාතබ්බං, අබ්බාතවුට්ඨානමානතතපරිවාසා
 දතබ්බං, පබ්බජ්ජාරහො පබ්බාජෙතබ්බො, උපසම්පදාරහො උපසම්පා
 දෙතබ්බො, තිකකුතියා පි අත්තනො සන්තිකො උපසම්පදං ආකංඛි
 මානාය කමමවාචං කාතුං වට්ටති. අයං ධම්මපටිසන්ථාරෙ නාම.
 ඉමෙති ද්විති පටිසන්ථාරෙති පටිසන්ථාරකො තිකකු අනුප්පන්නං ලාභං
 උප්පාදෙති උප්පන්නං ථාවරං කරෙති, සහයට්ඨානෙ අත්තනො ජීවිතං
 රකති, වොරනාගරඤ්ඤා පතනගහණ්ණපෙතෙව අයං ගහෙතො
 පතෙතෙව හතනං ආකීර්ණො ථෙරෙ විශ්. අලඳුලාභුප්පාදතෙ
 පන ඉතො පලාසිඤ්ඤා පරතීරං ගතෙත මහානාගරඤ්ඤා චකස්ස
 ථෙරස්ස සන්තිකො සංගහං ලභිතො පුත ආගතඤ්ඤා රජෙජ්ජ පතිට්ඨි
 තෙන පෙනබ්බිහණ්ණො යාවජ්චං පවත්තිතං මහාහෙසජ්ජදනවත්ථු
 කපේතබ්බං, උප්පන්නලාභථාවරකරණෙ දිස්සාණ්කභයසෙරස්ස
 හත්තො පටිසන්ථාරං ලභිතො වෙතිස්සපබ්බතො වොරෙති හණ්ඩනස්ස
 අවිලුත්තභාවෙ වත්ථු කපේතබ්බං.

ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තඥාරතාතිද්දෙසෙ වකුක්ඛා රුපං දිස්වා ති
 කාරණවසෙන වකුක්ඛි ලඳුවොහාරෙන රුපදස්සනසමයෙත
 වකුක්ඛිඤ්ඤාණෙන රුපං දිස්වා; පොරුණා පනානු, වකුක්ඛි රුපං න
 පස්සති අවිත්තකතතා, විත්තං න පස්සති අවකුක්ඛතතා, ඥාතරමණ
 සංඝට්ටනෙති පන පසාදවත්ථුකෙන විතෙතන පස්සති. ඊදිසි පතෙසා
 ධනුනා විජ්ඣති ති ආදිපු විශ් සසම්භාරකථා නාම හොති, තස්මා වකුක්ඛි
 විඤ්ඤාණෙන රුපං දිස්වා ති අයමෙවෙත්ථ අත්තො.

තිමිත්තග්ගාති ති ඉපිපුරිසතිමිත්තං වා පුහතිමිත්තාදිකං වා
 කිලෙසවත්ථුගුතං තිමිත්තං ඡන්දරගවසෙන ගණ්ණාති; දට්ඨමතෙත
 යෙව න සණ්ඨාති. අනුබ්බසඤ්ඤාති ති කිලෙසානං අනුබ්බසඤ්ඤා
 තතො පාකට්ඨාවකරණතො අනුබ්බසඤ්ඤාතනති ලඳුවොහාරං හත්ථ
 පාදසිතාසිතකපිතආලොකිතවිලොකිතාදිහෙදං ආකාරං ගණ්ණාති;
 යඤ්ඤාසිතරණමෙතනති ආදිලති යං කාරණං යස්ස වකුක්ඛිඤ්ඤාසංව
 වරස්ස ගෙතු ථිතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන වකුක්ඛිඤ්ඤා අසංවුතං

අපිහිතවකුළුආරං හුළා විහරන්තං¹ එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අත්තාසංවෙය්‍යං අනුප්පබ්බෙය්‍යං අජෙඤ්ඤාතරෙය්‍යං, යස්ස සංවර්ණනා පටිපජ්ජති තස්ස වකුළුන්ද්‍රියස්ස සතිතවාටෙන පිදහනන්තං න පටිපජ්ජති.

එවම්හුතො² යෙව ව න රක්ඛති වකුළුන්ද්‍රියං න වකුළුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජති ති වුවවති. තත් කිඤ්ඤාපි වකුළුන්ද්‍රියෙ සංවරෙ වා අසංවරෙ වා නත්ති, ත හි වකුළුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨසච්චං වා උප්පජ්ජති, අපිව යද රුපාරම්මණං වකුළුස්ස ආපාඨමාගච්ඡති තද භවෙඤ්ඤ දවිකිත්තං උප්පජ්ජන්තා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජන කිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජන්තා නිරුජ්ඣති, තතො වකුළුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු යම්පටිච්ඡනකිච්චං. තතො, විපාකාභෙදාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියා භෙදාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොන්පතනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජන්තා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති; තද්‍රාපි තෙව භවික්ඛසමයෙ න ආවජ්ජනාදිතං අඤ්ඤාතරසමයෙ සංවරෙ වා අසංවරෙ වා අත්ති, ජවනකමණෙ පන දුස්සිලාසං වා මුට්ඨසච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අකුක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති අසංවරෙ හොති. එවං හොතොතා පන සො වකුළුන්ද්‍රියෙ අසංවරෙ ති වුවවති, කඤ්ඤා?, යස්මා තස්මිං සති ආරම්භි අගුන්තං හොති භවික්ඛම්භි ආවජ්ජනාදිති විපිචිත්තානිපි, යථා කිං?, යථා නගරෙ චතුස්ස ආරෙස්ස අසංවුතෙස්ස කිඤ්ඤාපි අනොගර ආරකොට්ඨකගඤ්ඤාදයො සුසංවුතා, තථා පි අනොගරගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරආරෙන හි පටිපිඤ්ඤා මොර යදිච්ඡන්ති තං කරෙය්‍යං, එවමෙව ජවතෙ දුස්සිලාදිස්ස උප්පනෙස්ස තස්මිං අසංවරෙ සති ආරම්භි අගුන්තං හොති භවික්ඛම්භි ආවජ්ජනාදිති විපිචිත්තානිති. සොනෙන සද්දං සුඤ්ඤා ති ආදිස්ස පි එසෙව තයො. සා ඉමෙසන්ති එවං සංවරං අනාපජ්ජනස්ස ඉමෙසං ජන්තං ඉන්ද්‍රියානං යා අගුන්ති යා අගොපනා යො අනාරකො යො අසංවරෙ අභිකතං අපිදහනන්ති අත්තො.

හොජනෙඅමත්තඤ්ඤානානිද්දෙසෙ ඉමෙසාවෙවා ති ඉමස්මිං සත්තලොකෙ එකවෙවා; අප්පටිසම්ඛා ති පටිසම්ඛාතපඤ්ඤාය අජාතින්තා අනුප්පාදෙත්වා; අසොනිසො ති අනුපායෙන; ආභාරන්ති අසිත පිභාදිඅජෙඤ්ඤාතරණීයං; ආභාරෙති ති පරිතුඤ්ඤාති අජෙඤ්ඤාතරති; දවාසා ති ආදි අනුපායදස්සනන්තං වුත්තං. අනුපායෙන හි ආභාරෙත්තො දවන්තං මදන්තං මණ්ඩනන්තං විභුසණන්තං වා ආභාරෙති; තො ඉදමභිතං පටිච්චං; සා නන්තං අසනතුට්ඨිනා ති යා තස්මිං අයොනිසො ආභාරපරිභොගෙ අසනතුට්ඨිනා අසනතුට්ඨිනාවො; අමත්තඤ්ඤානා ති අමත්තඤ්ඤාතාවො පමාණසම්ඛාතාය මත්තාය අජාතනං; අසං වුවවති ති අයං අපච්චවෙකිත්තපරිභොගච්ඡෙත පවත්තා හොජනෙ අමත්තඤ්ඤානා නාම වුවවති.

ඉන්ද්‍රියේසුගුත්තආරතාතිදොසෙ වක්කුතා ති ආදි වුත්තනෙය
නෙව වෙදිතබ්බං. න නිමිත්තගහාති හොති ති ඡන්දරගවසෙන
වුත්තප්පකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති; එවං සෙසපදති පි වුත්තප්පි
පක්කනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බාති යථා ව හෙට්ඨා ජවනෙ දුස්සිලාදීසු
උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ආරම්පි අගුත්තං හොති භවඛගම්පි
ආවජ්ජනාදීති පි විපිච්ඡතාති ති වුත්තං, එවමධ තස්මිං සීලාදීසු
උප්පන්නෙසු ආරම්පි ගුත්තං හොති, භවඛගම්පි-ආවජ්ජනාදීති විපි
ච්ඡතාති පි, යථා කිං?, යථා නගරආරෙසු සංවුත්තෙසු කිඤ්චාපි අනෙතා
සරදයො අසංවුතා හොතති. තථා පි අනෙතානගරෙ සබ්බං භණ්ඩං
සුරක්කිතං සුගොපිතමෙව හොති, නගරආරෙසු පිතිත්තෙසු වොරුතං
පවෙසො තත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ආරම්පි ගුත්තං
හොති භවඛගම්පි ආවජ්ජනාදීති විපිච්ඡතාති පි. තස්මා ජවනක්කමණ
උප්පජ්ජමානො පි වක්කුන්ද්‍රියෙ සංවරෙ ති වුත්තො. **සොගෙන සද්දං
සුඛං ති ආදීසු පි එසෙව නයො.**

හොජනෙමත්තඤ්ඤතාතිදොසෙ පටිසම්ඛායොනිසො ආහාරං
ආහාරෙති ති පටිසම්ඛානපඤ්ඤාය ජාතිත්වා උපායෙන ආහාරං පරි
භුඤ්ජති. ඉද්දති තං උපායං දසෙස්සාං නෙව ද්වයාසා ති ආදි වුත්තං,
තත්ථ නෙව ද්වයාසා ති දවජ්ජාය න ආහාරෙති; තත්ථ නවලම්භකා
දයො දවජ්ජාය ආහාරෙතති නාම, යං හි හොජනං භුත්තස්ස නවවිතිත
කබ්බසිලොක්කසම්ඛාතො දවො අතිරේකහරෙන පටිභාති, තං
හොජනං අධමෙමන විසමෙන පරියෙසිත්වා තෙ ආහාරෙතති, අයං
පන භික්කු එවං න ආහාරෙති. **න මද්දසා** ති මානමදපුරිසමදනං වස්සි
තත්ථාය න ආහාරෙති; තත්ථ රුජරුජමහාමත්තා මදත්ථාය ආහා
රෙතති නාම, තෙ හි අත්තනො මානමදපුරිසමදනං වස්සිතත්ථාය
පිණ්ඩරසහොජනාදීති පණ්ණිතහොජනාති භුඤ්ජතති, අයං පන භික්කු
එවං න ආහාරෙති, **න මණ්ඩනාසා** ති සරිරමණ්ඩනත්ථාය න ආහා
රෙති; තත්ථ රුජපජ්ජිතියො මාභුගාමා අනෙතාපුරිකාදයො ව සප්පි
ථාණිතං නාම පිළිතති, තෙ හි සිතිද්ධං මුද්දං මද්දං¹ හොජනං ආහා
රෙතති, එවං නො අභිගුලට්ඨි සුසණ්ඩතා භවිස්සති සරිරෙ ඡවිවණේණා
පසනෙතා භවිස්සති ති, අයං පන භික්කු එවං න ආහාරෙති, **න විගුස
ණාසා** ති සරිරෙ මංසවිගුසණ්ණත්ථාය න ආහාරෙති; තත්ථ නිබ්බුධමල්ල
මුට්ඨිකමල්ලවෙට්ඨකාදයො සුසිතිද්ධොති මච්ජමංසාදීති සරිරං පිණේතති,
එවං නො මංසං උස්සදං භවිස්සති පභාරසහනත්ථායා ති. අයං පන
භික්කු එවං සරිරෙ මංසවිගුසණ්ණත්ථාය න ආහාරෙති.

සාවදෙවා ති ආහාරුහරණෙ පයොජනස්ස පරිවෙජ්ජනිඤම
දස්සනං; **ඉමස්ස කායස්ස සිතිස්ස** ති ඉමස්ස වතුමහාගුතික
කර්ජකායස්ස ධ්වනත්ථාය ආහාරෙති; **ඉදමස්ස ආහාරුහරණෙ පයොජ
නනති අනෙතා;** **සාමනාසා** ති ජීවිතින්ද්‍රියයාපනත්ථාය ආහාරෙති;

විශිෂ්ටපරිත්තාති විහිංසා නාම අනුත්තරපච්චයා උපපජ්ජනකවුද, තස්සා උපරතියා වූපසමන්තාය ආභාරෙති; බ්‍රහ්මවර්ගිකානුගතභාසාති බ්‍රහ්ම වරියං නාම තිස්සො සිකඛා සකලං සාසනං, තස්ස අනුත්තරත්තරත්තරාය ආභාරෙති; ඉති ති උපායතිදස්සනං, ඉමිනා උපායෙනා ති අත්තො;

සුරුණුකුච වෙදනං පටිගඛ්ඛාමි ති පුරුණවෙදනා නාම අනුත්තර පච්චයා උපපජ්ජනකවෙදනා; තං පටිගතිස්සාමි ති¹ ආභාරෙති; නවකුච වෙදනං න උපපාදෙස්සාමි ති නවවෙදනා නාම අතිනුත්තර පච්චයෙන උපපජ්ජනකවෙදනා; තං න උපපාදෙස්සාමි ති ආභාරෙති; අඵවා නවවෙදනා නාම නුත්තරපච්චයෙන උපපජ්ජනකවෙදනා; තස්සා අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්මෙව ආභාරෙති.

සාත්‍යා ව මෙ හවිස්සති ති යාපනා ව මෙ හවිස්සති, අනවජ්ජනා වා ති එත් අත්ති සාවජ්ජං අත්ති අනවජ්ජං, තත් අධම්මකපරියෙසනා අධම්මකපරියගතණං අධම්මෙන පරිභොගො ති ඉදං සාවජ්ජං නාමා ධම්මෙන පත පරියෙසිත්වා ධම්මෙන පරිග්‍රහෙත්වා පච්චවෙකිත්ති; පරිභුක්ඛනං අනවජ්ජං නාම. එකච්චො අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කුරෙති, ලභං මෙ ති කත්වා පමාණාතිකකතනං භුක්ඛති තං ජීර්ණපෙත්‍රං අසකෙකානෙනා උභිවිජ්ජෙත්තආධොවිජ්ජෙත්තාදිති කිලමති, සකලවිභාරෙ භික්ඛු තස්ස සරීරපරිජයගතභෙසජ්ජපරියෙසතාදීසු උසසුකකං ආපජ්ජන්ති. නිං ඉදන්ති වුත්තො “අසුකස්ස නාම උදරං උක්ඛිමාන”න්ති ආදිති වදන්ති, “එස කිච්චකාලමි එවමසකතිකො යෙව අත්තනො කුච්ඡිප්පමාණං නාම න ජානාති”ති තිදන්ති ගරහන්ති, අයං අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කුරෙති නාම, එවං අකත්වා අනවජ්ජනා ව හවිස්සති ති ආභාරෙති.

එසුචිභාගො වා ති එත්ථාපි අත්ති එසුචිභාගො අත්ති න එසුචිභාගො, තත් ආගරහන්තො අලංසාටකො තත්ථවටකො කාකමාසකො භුත්තවම්මකො ති ඉමෙසං පඤ්චානං බ්‍රාහ්මණානං භොජනං න එසුචිභාගො නාම. එතෙසු හි ආගරහන්තො නාම බහුං භුක්ඛන්තො අත්තනො ධම්මතාය උච්චාතුං අසකෙකානෙනා ආගරහන්තති වදති. අලංසාටකො නාම අවුක්ඛිමානකුච්ඡිතාය උච්චිකො පි සාටකං නිවාසෙත්‍රං න සකෙකාති, තත්ථවටකො නාම උච්චාතුං අසකෙකානෙනා තත්ථෙව පරිවටති, කාකමාසකො නාම යථා භාගෙති ආමසිත්‍රං සකකා හොති එවං යාවුඛ්ඛාරු ආභාරෙති, භුත්තවම්මකො නාම මුඛෙන සක්ඛාරෙත්‍රං අසකෙකානෙනා තත්ථෙව වමති, එවං අකත්වා එසුචිභාගො ව මෙ හවිස්සති ති ආභාරෙති,

එසුචිභාගො නාම වතුති පඤ්චති ආලොපෙති උභුදරතා; එත්තකං හි භුක්ඛන්තො පාතියං පිවත්තො? වත්තාරො ඉරියාපථා සුඛෙන පචත්තන්ති, තස්මා ධම්මසෙකාපති එවමාග:-

“වත්තාරේ පඤ්ච ආලෝපෙ අභුතා උදකං පිචෙ,
අලං ඵාසු විහාරය පතිතතතස්ස භික්ෂුනො ති.”

ඉමග්ගිං පන ආනෙ අභිගාති සමොධානෙන බ්බාති, තෙව දව්‍යායා ති
ති එකං අභිගං, න මද්දයා ති එකං, න මණ්ඩනායා ති එකං, න විභූසණා
යා ති එකං, යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස සිතියා යාපනායා ති එකං, විහිං
සුපරතියා බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායා ති එකං, ඉති පුරුණඤ්ච වෙදනං
පටිගඛාමි නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමි ති එකං, යාත්‍රා ව මෙ
භවිස්සති ති එකං. අනවජ්ජනා ව ඵාසු විහාරෙ වා ති අයමෙත්ථ
භොජනාතිසංසො.

මහාසිවනේරෙ පනාහ:-“හෙට්ඨා වත්තාරි අභිගාති පටිකේතපො
නාම, උපරි පන අට්ඨභිගාති සමොධානෙන බ්බාති”ති, නත්ථ යාවදෙව
ඉමස්ස කායස්ස සිතියා ති එකං අභිගං, යාපනායා ති එකං, විහිංසුපරති
යා ති එකං, බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායා ති එකං, ඉති පුරුණඤ්ච වෙදනං
පටිගඛාමි ති එකං, නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමි ති එකං, යාත්‍රා
ව මෙ භවිස්සති ති එකං, අනවජ්ජනා වා ති එකං, ඵාසු විහාරෙ පන
භොජනාතිසංසො ති, එවං අට්ඨභිගසමනනාගතං ආහාරං ආහා
රෙනෙතා භොජනෙ මහතඤ්ඤ නාම භොති. අසං චුළුති ති
අයං පරියෙසනපටිග්ගහණපරිභොගෙසු සුභතපාමාණජානනවසෙන
පවත්තො පච්චවෙකඛිතපරිභොගො භොජනෙමහතඤ්ඤ නාම
චුළුති.

මුඛාසව්වතිද්දෙසෙ අසනී ති සත්ථිරතිතා වත්තාරෙ බක්ඛා; අන
නුස්සනි අප්පබ්බාසනී ති උපසංගවසෙන පදං වර්තීතං, අසරණතා ති
අසරණාකාරෙ; අසරණතා ති ධාරෙත්ථා අසමත්තා; තාය හි සමනතා
ගතො පුග්ගලො ආධාරණ¹පත්තො නිධානකම්මො න භොති,
උද්දහෙ අලාබ්‍රිකවාහං විය ආරම්භෙ පිලවතී ති පිලාපනායා; සමස්ස
තතා ති නට්ඨමුඛාසනිතා; තාය හි සමනතාගතො පුග්ගලො තිකඛි
තතහත්තො විය කාසො තිකඛිතතමංසො විය ව සිගාලො භොති.

භාවනාබලතිද්දෙසෙ කුසලානං ඛමොනනති බොධපනඛියධමො
නං; ආශෙවනා ති ආදිසෙවනා; භාවනා ති වස්තනා; බහුලිකම්මනති
පුනපුනකරණං.

සිල විපතතිතිද්දෙසො සිලසම්පදාදි²තිද්දෙසපටිපක්ඛතො වෙදි
තබ්බො. දිට්ඨිවිපතතිතිද්දෙසො ව දිට්ඨිසම්පදාතිද්දෙසපටිපක්ඛතො,
දිට්ඨිසම්පදාතිද්දෙසො ව දිට්ඨිපාදනතිද්දෙසපටිපක්ඛතො, සිලවිප්පදා
තිද්දෙසො කිඤ්චාපි සිලසම්පදාතිද්දෙසෙන සමානො, තත්ථ පන විප්පදා
සම්පාදනං පාතිමොක්ඛසංවරසිලං කපිතං, ඉධ විප්පදාපිපක්ඛං සිලං
සති ව සම්පජ්ඤාඤ්ච පටිසංඛානබලඤ්ච භාවනාබලඤ්ච සමථො ව
විපස්සනා ව සමථනිමිත්තඤ්ච පග්ගාහනිමිත්තඤ්ච පග්ගාහො ව අවි
කේතපො ව සිලසම්පද ව දිට්ඨිසම්පද වා ති ඉමෙති පන ඡති දුකෙති
වතුභූමිකා පි ලොකියලොකුත්තරධමොව කපිතා.

දිට්ඨිවිසුද්ධිනිදේශසෙ ඝාමමය්‍යඝාතාඤ්ඤාණනති ඉදං කම්මං සකං ඉදං නො සකනති ජානනපඤ්ඤා; තත්ථ අත්තනා වා කතං හොතු පරෙන වා සබ්බමපි අකුසලකම්මං නො සකං, කසමා? අත්ථහඤ්ඤානතො අනත්ථජනනතො ව, කුසලකම්මං පන අනත්ථහඤ්ඤානතො අත්ථජන නතො ව සකං නාම, තත්ථ යථානාම සධනො සහොගො පුරිසො අධ්‍යානමයං පටිපජ්ජිතො අත්තරුමයෙහ ගාමතිගමාදිසු නක්ඛතෙහ සුචෙය්‍ය අහං ආගන්තුකො කිං නුඛො නිස්සාය නක්ඛතතං කීලෙය්‍යනති අවිනෙතනො යථා යථා ඉච්ඡති තෙන තෙන නීභාරෙන නක්ඛතතං කීලෙතො; සුඛෙන කතතාරං අනික්කමති. එවමෙව ඉමසම් කම්මය්‍ය කතඤ්ඤෙණ ධර්මා ඉමෙ සත්තා බහුං වට්ටගාමිකම්මං ආයුතිතො සුඛෙන සුඛං අනුභවන්තා අරහත්තං පත්තා ගණනපථං විනිවත්තා. **ඝට්ඨානු ලොමිඝඤ්ඤාණනති** වතුන්තං සම්මානං අනුලොමං විපස්සනාඤ්ඤාණං; **මග්ගසම්මිඛිස්ස ඤ්ඤාණං** ඵලසම්මිඛිස්ස ඤ්ඤාණනති මග්ගඤ්ඤාණඵල ඤ්ඤාණනි යෙව; **දිට්ඨිවිසුද්ධි ඛො පනා** නි පදස්ස නිදේශසෙ **සා පඤ්ඤා පඤ්ඤානා** ති ආදිති පදෙති හෙට්ඨා වුත්තාති කම්මය්‍යකතඤ්ඤාදි තෙව චත්තාරි ඤ්ඤාණනි විභත්තාති. **සථාදිට්ඨිස්ස ව පඛානනති** පදස්ස නිදේශසෙ **සො වෙනසිකො විජිසාරමෙහා** ති ආදිති පදෙති නිද්දිට්ඨං විරිගං පඤ්ඤාගතිකමෙව, පඤ්ඤාය ලොකිකට්ඨානෙ ලොකිකං, ලොකු භතරට්ඨානෙ ලොකුභතරනති වෙදිකබ්බං.

සංවෙගදුකතිදේශසෙ **ජාතිභසනති** ජාතිං භයතො දිස්වා ඕත ඤ්ඤාණං; **ජග්ගමරණසාදිසු පි** එසෙව නයො. **අනුප්පන්නානං පාපකා නනති** ආදිති ජාති ආදිති භයතො දිස්වා ජාතිජරව්‍යාධිමරණෙති මුඤ්චිතුකාමස්ස උපායපට්ඨානං කට්ඨනං, පදභාජනිකස්ස පනත්තො විභවිකට්ඨකථායං ආවිභවිස්සති.

අසනතුට්ඨිනා ව කුසලෙසු ධම්මෙසු ති පදනිදේශසෙ **භික්ෂ්‍යා ඝාමානා** ති විසෙසකාමතා; ඉධෙකචෙවා ආදිතොව පක්ඛියභත්තං වා සලාකභත්තං වා [උපොසථිකං වා පාටිපදිකං වා] දෙති, සො තෙන අසනතුට්ඨො හුත්වා පුන ධුර්භත්තං සඛිඝභත්තං වස්සාවාසිකං දෙති ආවාසං කාරෙති වත්තාරෙ පි පච්චයෙ දෙති, තත්‍රාපි අසනතුට්ඨො හුත්වා සරණාති ගණහාති, පඤ්චසීලාති සමාදියති, තත්‍රාපි අසනතුට්ඨො හුත්වා පබ්බජති, පබ්බජිතො එකං නිකායං දො නිකායෙ ති තෙපිටකං බ්‍රහ්මච්චනං ගණහාති, අට්ඨසමාපත්තියො භාවෙති, විපස්සනං වඩෙසිතො අරහත්තං ගණහාති, අරහත්තපත්තනිතො පට්ඨාය මහාසනතුට්ඨො නාම හොති. එවං යාව අරහත්තා විසෙසකාමතා තියෙසාකම්පතා නාම. **අප්පට්ඨානිනා ව පඛානසම්මනති** පදනිදේශසෙ යස්මා පත්ත සෙනාසනෙසු අභිකුසලානං ධම්මානං භාවනාය උක්කණ්ණමානො පඛා නං පටිච්චාසෙති¹ නාම, අනුක්කණ්ණමානො නො පටිච්චාසෙති² නාම, තස්මා තං තයං දස්සෙතුං **කුසලානං ධම්මානනති** ආදි වුත්තං. තත්ථ

[] 1, 2, 3, 4 කප්ඵි 1-1, 3, 4 පටිච්චාපෙති 2-1, 2, 3, 4 පටිච්චාපෙති
2 පටිච්චාසෙති

සත්තවච්ඡිද්ධොති කුසලානං කරණේ සත්තවච්ඡාරිතා; සානවච්ඡිද්ධොති සත්තමෙව කරණං; අට්ඨනච්ඡිද්ධොති [බණ්ඩං අකත්වා] අට්ඨපෙත්වා කරණං; [අනොලිනවුතතිනාති න ලිනජිවිතතා; අලින පවත්තිතා වා;] අභිනිත්තඡයොති කුසලවිජ්ජයං අභිනිප්පනං; අභිනිත්ත චුරතාති කුසලකරණේ විරියචුරයං අභිනිප්පනං; පුබ්බෙතිවාසානුස්සනිඤ්ඤං විජ්ජාති එත්ථ පුබ්බෙතිවාසොති පුබ්බෙතිවුත්තකත්වා ව බහුපටිබ්බාසො; පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සනි=පුබ්බෙතිවාසානුස්සනි; තාය සම්පසුතං ඤ්ඤං=පුබ්බෙතිවාසානුස්සනිඤ්ඤං; තයිදං පුබ්බෙතිවුත්තකාපටිච්ඡාදකං තමං විජ්ජති ති විජ්ජා; තං තමං විජ්ජිත්වා තෙ බණ්ඩෙ විදිතෙ පානටෙ කරුණිති විදිතකරණටොනාපි විජ්ජා;

වුත්ථපානෙ ඤ්ඤානති වුත්තියොච්ඡාදකං උපපානෙ ව ඤ්ඤං; ඉදංපි සත්තානං වුත්තියොච්ඡාදකං තමං විජ්ජති ති විජ්ජා; තං තමං විජ්ජිත්වා සත්තානං වුත්තියොච්ඡාදකං විදිතා පානටා කරුණිති විදිතකරණටොනාපි විජ්ජා; ආසවානං බණ්ඩෙ ඤ්ඤානති සබ්බකිලෙසානං බයො¹ ඤ්ඤං; තයිදං වතුසම්ච්ඡාදකං තමං විජ්ජති ති=විජ්ජා; තං තමං විජ්ජිත්වා වත්තාරි සම්චාති විදිතාති පානටාති කරුණිති විදිතකරණටොනාපි විජ්ජා;

විත්තං ව අභිමුතති නිබ්බාණඤ්ඤාති එත්ථ ආරම්භණේ අභිමුච්ච තටොන පච්චතිකාමමෙති සුච්ඡි මුත්තටොන අට්ඨසම්පත්තියො විත්තං අභිමුතති නාම; ඉතරං පන නච්චි එත්ථ තණ්හාසම්චාතං වානං නිත්තං වා තසමා වානාති නිබ්බාණං; තත්ථ අට්ඨසම්පත්තියො සං විකම්පිතකිලෙසෙති විමුත්තතතා විමුත්තති ති වුත්තා. නිබ්බාණං පන සබ්බකිලෙසෙති අවචනාවිමුත්තතතා විමුත්තති ති. මහාසම්බුද්ධියං ඤ්ඤානති වත්තාරි මහාඤ්ඤාති; ඵලසම්බුද්ධියං ඤ්ඤානති වත්තාරි ඵලඤ්ඤාති; තත්ථ පඨමමහාඤ්ඤං පඤ්ඤාතිලෙසෙ බෙපෙන්නං තිසෙධෙන්නං වූපසමෙන්නං පටිපසංමොන්නං උපපජ්ජති ති බයො ඤ්ඤං නාම ජාතං; දුතියමහාඤ්ඤං වත්තාරෙ කිලෙසෙ, තථා තතිය මහාඤ්ඤං, වතුත්මහාඤ්ඤං පන අට්ඨකිලෙසෙ බෙපෙන්නං [නිරේ ධෙන්නං වූපසමෙන්නං] පටිපසංමොන්නං උපපජ්ජති ති බයො ඤ්ඤං නාම ජාතං, තං තං මහාඵලඤ්ඤං පන තෙසං තෙසං පන කිලෙසානං බිණ්ණෙන² නිරුද්ධිනෙන³ වූපසමෙන්නං⁴ පටිපසංමොන්නං⁵ අනුපාදෙ⁶ අපවතෙන⁷ උපන්නනති⁸ අනුපාදෙ ඤ්ඤං නාම ජාතනති.

අප්පාලිනීයා බම්බසම්බන්ධාස නිකේපකණ්ණිවණ්ණනා නිට්ඨිවා.

() 1, 2 3, 4 නච්චි	1-3, 4 බයවයෙ	2-2, 4 විසෙන්න
3-2, 4 නිරුද්ධිනෙන	4-2 4 වූපසමෙන්න	5-2 පටිපසංමොන්න
6-5 අනුපාදෙන	7-5 අපවතෙන	4 පටිපසංමොන්න
	8-1, 2 3, 4 උපන්නතතා	

ඉදුනි නිකේධපකණ්ඩානන්තරං ඝට්ඨිතස්ස අවර්තථාකණ්ඩස්ස වණණනාකක්කමො අනුප්පතෙනා, කස්සො පතෙනං අවර්තථාකණ්ඩං නාම ජාතනති? තෙපිටකස්ස බුද්ධිවචනස්ස අත්ථං උද්ධරිතො ඝට්ඨිතත්තා; තිස්ස පි ති පිටකෙසු ධම්මන්තරං ආගතං අවර්තථාකණ්ඩෙනෙව පරිච්ඡිජ්ජ විනිච්ඡිතං සුවිනිච්ඡිතං නාම හොති, සකලෙ අභිධම්මපිටකෙන යමයං මහාපකරණේ පඤ්ඤාධාරං ගණනවාරං අසලලකේධනෙන නාපි අවර්තථාකණ්ඩතො යෙව සමානෙතො වට්ඨති, කුතො පහවං පන ඵතනති? සාරිපුත්තත්තේරප්පහවං, සාරිපුත්තත්තේරෙ හි ඵකස්ස අත්තතො සද්ධිවිහාරිකස්ස නිකේධපකණ්ඩ අනුධාරං සලලකේධතො අසකේකාන්තස්ස අවර්තථාකණ්ඩං කපේතො අද්දසි. ඉදං පන මහා අවර්තථායං පටිකම්පිතො ඉදං චුත්තං අභිධම්මො නාම න සාවක විසයො, න සාවකගොවරෙ, බුද්ධිවිසයො ඵස බුද්ධිගොවරෙ, ධම්ම සෙනාපති පන සද්ධිවිහාරිකෙන පුච්ඡිතො නං ආදය සත්ථුසන්තිකං ගතො සමො සම්බුද්ධස්ස කපේසි, සමමාසම්බුද්ධො තස්ස හිකුන්තො අවර්තථාකණ්ඩං කපේතො අද්දසි. කථං? භගවා හි “කතමෙ ධම්මා කුසලා?”ති පුච්ඡි, කුසලා ධම්මා නාම කතමෙ?ති සලලකේධසී හි අත්තො; අථස්ස තුණ්හිභුතස්ස නනු යං මයා “කතමෙ ධම්මා කුසලා? යමිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති”ති ආදිනා නයෙන භූමිහෙදතො කුසලං දස්සිතං? සබ්බමපි නං චතුසු භූමිසු කුසලං, “ඉමෙ ධම්මා කුසලා”ති ඉමිනා නයෙන කණ්ණිකං කණ්ණිකං සටං සටං ගොච්ඡකං ගොච්ඡකං කාසො අනුධාරවසෙන කුසලාදිධම්මෙ දසෙන්නො කපේතො අද්දසි.

තත්ථ චතුසු හි කාමාවචරරූපාවචරරූපාවචරඅපරියාපන්නාසු; කුසලන්ති ඵසාදිහෙදං කුසලං; ඉමෙ ධම්මා කුසලා හි ඉමෙ සබ්බෙ පි තාසු තාසු භූමිසු චුත්තා ඵසාදයො ධම්මා කුසලා නාම; අකුසලා නං පන භූමිවසෙන හෙදභාවතො ද්වාදස අකුසලවිතතුප්පාද හි ආග. තත්ථ උප්පජ්ජති ති=උප්පාදෙ; විත්තමෙව උප්පාදෙ=විතතුප්පාදෙ; දෙසනා සීසමෙව වෙතං, යථා පන රූපා ආගතො හි චුත්තෙ අමච්චාදි නමපි ආගමනං චුත්තමෙව හොති, ඵචං විතතුප්පාද හි චුත්තෙ තෙහි සම්පයුත්තධම්මා පි චුත්තාව හොනති හි සබ්බත්ථ විතතුප්පාදස්ස හ භේත සම්පයුත්තධම්මං විත්තං ගතිතනති වෙදිතබ්බං.

ඉතො පරං චතුසු භූමිසු විපාකො හි ආදිනං සබ්බසමපි තික දුකභාජතියපදනං අත්තො වෙදනාත්තිකාදීසු ව සුඛාදිනං න වත්ත බ්බතා හෙට්ඨා චුත්තනායෙනෙව පාළියත්ථං විමංසිතො වෙදිතබ්බා, විසෙසමත්තමෙව පන ව්‍යාබාම.

තත්ථ පරිත්තාරමමණන්තිකෙ තාව සබ්බො කාමාවචරස්ස විපාකො හි ඵත්ථ ද්විපඤ්ඤාදිකුසලානා වකුට්ඨප්පාදදයො නිසාය නියමෙ නෙව ඉට්ඨාතිට්ඨාදිහෙදෙ රූපසද්දගතිරසථොට්ඨබ්බධම්මෙ ආරබ්භ පචත්තනති ති=පරිත්තාරමමණාති; කුසලාකුසලවිපාකා පන දො

මනොධාතුයො හදයවජ්ඣං තිස්සාය චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං අනන්තර නියමතො රූපාදිතෙව ආරබ්භ පචත්තනනී ති=පටිත්තාරම්මණා; කුසල විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සොමනස්සභගතා පඤ්චථාරෙ සනතීරණවසෙන ඡස්ස ථාරෙස්ස තදුරම්මණවසෙනා හි නියමතො රූපාදීනි ඡ පරිත්තාරම්මණානෙව ආරබ්භ පචත්තනනී ති=පටිත්තාරම්මණා;

උපෙක්ඛාසභගතකුසලාකුසලවිපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු ආයං පඤ්චථාරෙ සනතීරණවසෙන ඡස්ස ථාරෙස්ස තදුරම්මණ වසෙන නියමතො රූපාදීනි ඡ පරිත්තාරම්මණානෙව ආරබ්භ පචත්තනි. පටිසංඝිවසෙන පචත්තමානමපි පරිත්තං කමමං කමමනිමිත්තං ගති නිමිත්තං වා ආරම්මණං කරෙති. පචත්තියං භවඛ්‍යවසෙන පරිභයා සානෙ චුතිවසෙන පචත්තමානමපි තදෙව ආරම්මණං කරෙති ති=පටිත්තාරම්මණං; අට්ඨ පන සහෙතුකවිපාකවිත්තුපපාද ඵත්ථ චුත්ත නයෙනෙව තදුරම්මණවසෙන පටිසංඝිභවඛ්‍යචුතිවසෙන ව පරිත්ත ධමෙම යෙව ආරබ්භ පචත්තනනී. කිරියමනොධාතු පඤ්චථාරෙ රූපාදීනි ආරබ්භ පචත්තනී, සොමනස්සභගතාහෙතුකකිරියමනොවිඤ්ඤාණ ධාතු ඡස්ස ථාරෙස්ස පච්චුප්පනෙන මනොථාරෙ අතීතානාගතෙ පි පරිත්තෙ රූපාදිධමෙම යෙව ආරබ්භ ඛිණ්ණවානං පභට්ඨාකාරං කුරුමානා; පචත්තනී ති=පටිත්තාරම්මණා; එවමිමෙ පඤ්චවිසති විත්තු පපාද ඵකතොනෙව පරිත්තාරම්මණා ති වෙදිතබ්බා.

විඤ්ඤාණඤ්ඤායතන තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනධමමා [අත්තනො] අත්තනො ගෙට්ඨිමං සමාපතතිං ආරබ්භ පචත්තනනො මහගගනා රම්මණා; මග්ගඵලධමමා තිබ්බාණාරම්මණත්තා අප්පමාණාරම්මණා; කුසලතො වත්තාරෙ කිරියතො වත්තාරෙ හි අට්ඨ ඤාණවිපසුත්ත විත්තුපපාද සෙධපුපුප්පනඛිණ්ණාසවානං අසක්කවචදුනපච්චවෙකකිණ් ධමමසවණාදීස්ස කාමාවචරධමෙම ආරබ්භ පචත්තිකාලෙ පටිත්තාරම්මණා; තෙනෙවාකාරෙත සත්තවිසති මහගගනධමෙම ආරබ්භ පචත්තිකාලෙ මහගගනාරම්මණා; අතිපගුණානං පඨමඡ්ඤානාදීනං පච්චවෙකකිණ්කාලෙ මහගගනාරම්මණා; කසිණනිමිත්තාදිපණ්ණත්ති පච්චවෙකකිණ්කාලෙ නිවත්තබ්බාරම්මණා; අකුසලා වත්තාරෙ දිට්ඨි ගතසමපසුත්තවිත්තුපපාද පඤ්චපණ්ණාසාය කාමාවචරධමමානං සතො සතො හි පරමසනඅස්සාදනාභිනන්දනකාලෙ පටිත්තාරම්මණා; තෙනෙවාකාරෙත සත්තවිසති මහගගනධමෙම ආරබ්භ පචත්තිකාලෙ මහගගනාරම්මණා; පණ්ණත්තිධමෙම ආරබ්භ පචත්තන කාලෙ සියා නිවත්තබ්බාරම්මණා; දිට්ඨිවිපසුත්තානං තෙ යෙව ධමෙම ආරබ්භ කෙවලං අස්සාදනාභිනන්දනවසෙන පචත්තියං පටිසංඝමපසුත්තා නං දෙමනස්සවසෙන විචිකිච්ඡාසමපසුත්තවිත්තුපපාදස්ස අතිට්ඨං ගතවසෙන උද්ධවසභගතස්ස වික්ඛෙපතවසෙන. අවුපසමවසෙන ව පචත්තියං¹ පරිත්තමහගගනවත්තබ්බාරම්මණා වෙදිතබ්බා.

එතෙසු පන එකධම්මො පි අපමාණේ ආරඛ පවතතිතුං න සකෙකාති, තස්මා න අපමාණාරම්මණා, ඩුසලතො වතතාඤ කිරි යතො වහතාඤ ති අට්ඨි සද්ධන්සමපයුත්තවිත්තුපපාද සෙබුපුප්පන බිණාසවානං සකකවට්ඨනපච්චවෙකඤධම්මසවණාදිසු යථාචුත්තපස භාගේ ධම්මේ ආරඛ පවතතිකාලේ පරිත්තමහග්ගනවත්තබ්බා රම්මණා ගොනති, ගොත්රභුක්තාලේ පන ලොකුත්තරධම්මා පච්චවෙකඤ භාලේ ව නෙසං අපමාණාරම්මණතා වෙදිතබ්බා.

යං පනෙනං රූපාවචරවතුන්ඤානං තං සබ්බන්තපාදකවතුන්ං ආකාසකසිණවතුන්ං ආලොකකසිණවතුන්ං බ්‍රහ්මවිහාරවතුන්ං ආනා පානවතුන්ං ඉද්ධිවිධවතුන්ං දිබ්බසොතවතුන්ං වෙතොපරිසඤ්ඤ වතුන්ං යථාකමමුපගඤ්ඤවතුන්ං දිබ්බවකචුඤ්ඤවතුන්ං පුබ්බෙ නිවාසඤ්ඤවතුන්ං අනාගතසඤ්ඤවතුන්න්තු සුසලතො පි කිරිය තො පි ආදසවිධං ගොති. තන්ථ සබ්බන්තපාදකවතුන්ං නාම අට්ඨසු කසිණේසු වතුන්ඤානං; තං හි විපස්සනාය පි පාදකං ගොති, අභිඤ්ඤ නමපි තිරොධස්සා පි වට්ටස්සා පි¹ පාදකං ගොති යෙවාති සබ්බන්තපාද කන්ති චුත්තං. ආකාසකසිණආලොකකසිණවතුන්න්ති පන විපස්සනා යපි අභිඤ්ඤනමපි වට්ටස්සාපි පාදකාති ගොනති. තිරොධපාදකානෙව [න] ගොනති. බ්‍රහ්මවිහාරආනාපානවතුන්න්ති විපස්සනාය වෙච වට්ටස්ස ව පාදකාති ගොනති, අභිඤ්ඤනං පන තිරොධස්ස ව පාදකාති න ගොනති, තන්ථ දසවිධමපි කසිණඤ්ඤානං. කසිණපණ්ණත්තිං ආරඛ පවත්තත්තා, බ්‍රහ්මවිහාරවතුන්ං සත්තපණ්ණත්තිං ආරඛ පවත්තත්තා, ආනාපානවතුන්ං නිමිත්තං ආරඛ පවත්තත්තා, පරිත්තාදිවසෙන න වත්තබ්බධම්මාරම්මණතො න වත්තබ්බාරම්මණං නාම ගොති.

ඉද්ධිවතුන්ං පරිත්තමහග්ගතාරම්මණං ගොති, කථං?, තං හි යද භායං විත්තසන්තිස්සිතං කත්වා අදිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො විත්තවසෙන භායං පරිණාමෙති, මහග්ගනවිත්තෙ සමොදහති සමා රොපෙති, තද උපයොගලද්ධං ආරම්මණං ගොති ති කත්වා රූපකායා රම්මණතො පරිත්තාරම්මණං ගොති, යද විත්තං කායසන්තිස්සිතං කත්වා දිස්සමානෙන කායෙන ගන්තුකාමො කායවසෙන විත්තං පරි ණාමෙති, පාදකඤ්ඤානවිත්තං රූපකායෙ සමොදහති සමාරොපෙති, තද උපයොගලද්ධං ආරම්මණං ගොති ති කත්වා මහග්ගනවිත්තාරම් මණතො මහග්ගතාරම්මණං ගොති. දිබ්බසොතවතුන්ං සඤ්ඤා ආරඛ පවත්තත්තා එකන්තපරිත්තාරම්මණමෙව, වෙතොපරිසඤ්ඤවතුන්ං පරිත්තමහග්ගන අපමාණාරම්මණං ගොති, කථං?, තං හි පරෙසං කාමාවචරවිත්තජානකාලේ පරිත්තාරම්මණං ගොති, තථා රූපා වචරරූපාවචරවිත්තජානකාලේ මහග්ගතාරම්මණං ගොති, මග්ග ඵලජානකාලේ අපමාණාරම්මණං ගොති, එන්ථ ව පුපුප්පතො සොවාපන්නස්ස විත්තං න ජානාති, සොවාපන්නා වා සකදගා

මිසියා නි එවං යාව අරහතො නෙතබ්බං. අරහා පන සබ්බසං විතතං ජානාති, අසෙසුසු පි ච උපරිමො ගොඨිමියා නි අයං විසෙසො වෙදි තබ්බො.

යථාකමමුපගස්සුණුවනුත්. කාමාවචරකමචජානනකාලෙ පරිත්‍යාග රමමණං හොති, රූපාවචරාරූපාවචරකමචජානනකාලෙ මහග්ගතාරමමණං, දිබ්බවක්ඛස්සුණුවනුත්. රූපාරමමණත්‍යා ඵකන්තපරිත්‍යාග රමමණමෙව. පුබ්බෙතිවාසස්සුණුවනුත්. පරිත්‍යාගමහග්ගතඅප්පමාණ නවත්තබ්බාරමමණං හොති, කථං?, තං හි කාමාවචරකමචජානනකාලෙ පරිත්‍යාග රමමණං හොති, රූපාවචරාරූපාවචරකමචජානනකාලෙ මහග්ගතාරමමණං, අතීතෙ අත්තන්තා වා පරෙති වා භාවිතමග්ගං සච්ඡිකතඵලස්සව අනුස්සරණකාලෙ අප්පමාණාරමමණං, අතීතෙ බුද්ධා මග්ගං භාවසිංසු ඵලං සච්ඡිකතංසු¹ තිබ්බාණධාතුයා පරිතිබ්බාසිංසු ති ජිත්තවට්ඨමකානුස්සරණවසෙන මග්ගඵලතිබ්බාණපච්චවෙක්ඛණතො පි අප්පමාණාරමමණං. අතීතෙ විපස්සි නාම භගවා අහොසි, තස්ස බ්‍රහ්ම ඔති නාම නගරං අහොසි, බ්‍රහ්මා නාම රූපා පිතා, බ්‍රහ්මති නාම මාතා ති ආදිතා නයෙන නාමගොත්තපඨවිතිමිත්තාදිඅනුස්සරණකාලෙ නවත්තබ්බාරමමණං හොති.

අනාගතසස්සුණුවනුත්. පි එසෙව නයො, තං හි අයං අනාගතෙ කාමාවචරෙ තිබ්බතතිස්සති ති ජානනකාලෙ පරිත්‍යාග රමමණං හොති, රූපාවචරෙ වා අරූපාවචරෙ වා තිබ්බතතිස්සති ති ජානනකාලෙ මහග්ගතාරමමණං, මග්ගං භාවෙසුති ඵලං සච්ඡිකරිස්සති තිබ්බාණ ධාතුයා පරිතිබ්බාසිස්සති ති ජානනකාලෙ අප්පමාණාරමමණං. අනාගතෙ මෙත්තෙයො නාම භගවා උපපජ්ජිස්සති සුබ්‍රහ්මා නාමස්ස බ්‍රාහ්මණො පිතා භවිස්සති බ්‍රහ්මවති නාම බ්‍රාහ්මණී මාතා භවිස්සති ති ආදිතා නයෙන නාමගොත්තජානනකාලෙ නවත්තබ්බාරමමණං හොති. අරූපාවචරවනුත්. පන ආසවානං බයවනුත්ස්සව පාළියා ආගතාගචට්ඨානෙ යෙව භවියති.² කිරියාගෙහුකමනොවිස්සුණුධාතු උපෙක්ඛාසභගතා සබ්බසමපි එතෙසං කුසලාකුසලකිරියවිත්තානං පුරෙවාරිකා, තස්සා තෙසු චුත්තනගෙනෙව ආරමමණගෙදු වෙදි තබ්බො. පස්සවඤ්ඤා පන වොත්ථනවසෙන පච්චතියං ඵකන්ත පරිත්‍යාග රමමණංව හොති. රූපාවචරතිකවතුක්ඛානාදීති පරිත්‍යාග භාවෙන නවත්තබ්බධම්මං ආරබ්භ පච්චතීතො නවත්තබ්බාරමමණං. එත් හි රූපාවචරති පඨවිකසිණාදීසු පච්චත්තනති. ආකාසානස්සවයන නං උග්ගාරිමානාසෙ ආකිස්සවස්සුණුයනං විස්සුණුපගමෙ ති.

මග්ගාරමමණතනිකෙ ආදිමති චුත්තා අධිස්සුණුසමපසුත්තවිත්ත පපාදු සෙක්ඛාසෙක්ඛානං අත්තනා පටිවිද්ධමග්ගානං පච්චවෙක්ඛණ කාලෙ මග්ගාරමමණං, මග්ගෙන පන අසභජානත්තා ති මග්ගගෙහුකා, අත්තනා පටිවිද්ධං මග්ගං ගරුං කත්ථා පච්චවෙක්ඛණකාලෙ ආරමමණාධි

පතිවසෙන මඤ්ඤාධිපතිනො, අඤ්ඤාධිමාරම්මණකරණකාලෙ න වත්තබ්බා මඤ්ඤාරම්මණාති පි මඤ්ඤාධිපතිනොති පි, වත්තාරො අරිය මඤ්ඤා මඤ්ඤාසංඛාතස්ස මඤ්ඤාපට්ඨානස්ස වා හෙතුනො අත්තිකාය එකත්තනො මඤ්ඤාහෙතුකා ව, විරියං පන වීමංසං වා ජෙට්ඨිකං කත්වා මඤ්ඤාභාවනාකාලෙ සහජාතාධිපතිනා සියා මඤ්ඤාධිපති, නො ඡන්ද විත්තානං අඤ්ඤාතරජෙට්ඨිකාලෙ සියා න වත්තබ්බා මඤ්ඤාධිපති නො ති, ආදසවිධෙ රූපාවචරවතුන්ඤ්ඤානෙ සබ්බන්තාදකවතුන්තා දිති නව ඤානාති නෙව මඤ්ඤාරම්මණාති න මඤ්ඤාහෙතුකාති න මඤ්ඤාධිපති ති.

වෙනොපරියඤ්ඤාණ පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණ අනාගතසංඤ්ඤාණවතුන්තාති පන අරියානං මඤ්ඤාධිපතිතනකාලෙ මඤ්ඤාරම්මණාති හොනති, මඤ්ඤාන පන අසහජාතත්තා න මඤ්ඤාහෙතුකාති, මඤ්ඤා ගරුං කත්වා අපචතතිතො න මඤ්ඤාධිපති ති. කසමා පනෙතාති න මඤ්ඤා ගරුං කරොන්ති?ති, අත්තනො මහඤ්ඤාතාය. යථා හි රූපානං සබ්බො ලොකො ගරුං කරොති, මානාපිතරො පන න කරොන්ති, න හි තෙ රූපානං දිසවා ආසනා වුට්ඨන්ති න අඤ්ඤාලිකමාදිති කරොන්ති, දහරකාලෙ වොහරිතනසෙනෙව වොහරන්ති, එවමෙතාති පි අත්තනො මහඤ්ඤාතාය න මඤ්ඤා ගරුං කරොන්ති. කිරියාහෙතුකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු පි අරියානං මඤ්ඤාපට්ඨවෙකඤ්ඤාකාලෙ පට්ඨ වෙකඤ්ඤා පුරෙවාරිකත්තා මඤ්ඤාරම්මණා හොති. මඤ්ඤාන අසහජා තත්තා පන න මඤ්ඤාහෙතුකා, මඤ්ඤා¹ ගරුං කත්වා අපචතතිතො න මඤ්ඤාධිපති, කසමා ගරුං න කරොන්ති?ති, අත්තනො අහෙතුකතාය භීතතාය ජලිතාය, යථා හි රූපානං සබ්බො ලොකො ගරුං කරොති, අත්තනො පරිජනා පන බුජ්ජවාමනකවෙට්ඨකාදයො අත්තනො අඤ්ඤා ණතාය පණ්ණිතමනුස්සා විය නාතිගරුං කරොන්ති. එවමෙව ඉදමපි විත්තං අත්තනො අහෙතුකතාය භීතතාය ජලිතාය මඤ්ඤා ගරුං න කරොති, ඤ්ඤාණවිපට්ඨානකුසලාදිති ඤ්ඤාණභාවෙන වෙව ලොකීය ධම්මාරම්මණතාය ව මඤ්ඤාරම්මණාදිභාවං න ලභන්ති, න වත්තබ්බා රම්මණානෙව හොන්ති ති වෙදිතබ්බාති ති.

අතිතාරම්මණතතිකෙ විඤ්ඤාණඤ්ඤායත්තනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා යත්තධම්මා හෙට්ඨා අතිතසමාපන්තිං ආරබ්භ පචත්තිතො එකනෙත්ත අතිතාරම්මණාව, තියොගා අනාගතාරම්මණා නත්ති ති තියමෙන පාටි යෙක්කං විත්තං අනාගතාරම්මණං නාම නත්ති, න හු ව අනාගතං සඤ්ඤා ණං එකනෙත්ත අනාගතාරම්මණං වෙනොපරියඤ්ඤාණමපි අනාගතං ආරබ්භ පචත්තති?ති, නො න පචත්තති, පාටියෙක්කං පන එතා එකං විත්තං නාම නත්ති. රූපාවචරවතුන්ඤ්ඤානෙත සංඛගතිතත්තා² අඤ්ඤාහි මහඤ්ඤාතිවෙනති මිස්සකං හොති. තෙන වුත්තං “තියොගා අනාගතා රම්මණා නත්ති”ති. අවිපඤ්ඤාවිඤ්ඤාණාති තියෙසා ව මත්තාධාතුයො පට්ඨුප්පන්නස්ස රූපාදිස්ස පචත්තිතො පට්ඨුප්පන්නාරම්මණා නාම.

පවත්‍යයං අතීතානාගතපච්චුප්පනන නවතතබ්බාරමමණො, කිරියතො අරියස්සභෙතුකචිත්තුප්පාදි කුසලචිත්තුප්පාදගතිකා එවි, කිරියාභෙතුක මනොවිඤ්ඤණිධාතු උපෙක්ඛාසසගතා පඤ්චාදාරෙ වොජ්ඨපතවසෙන පවත්‍යයං පච්චුප්පනාරමමණො ව, මනොආරෙ අතීතානාගතපච්චුප්පනාරමමණොනඤ්චව පණ්ණත්තිආරමමණොනඤ්ච ජචිතානං පුරෙ වාරිකකාලෙ අතීතානාගතපච්චුප්පනන නවතතබ්බාරමමණො, තථා¹ චුත්තප්පභෙදෙ රූපාවචරජ්ඣානෙ සබ්බජ්ඨාදකචතුජ්ඨං ආකාස කසිණචතුජ්ඨං ආලොකකසිණචතුජ්ඨං බ්‍රහ්මවිහාරචතුජ්ඨං ආනාපාන චතුජ්ඨන්ති ඉමානි පඤ්ච නවතතබ්බාරමමණොනෙව, ඉධිවිධචතුජ්ඨං කායවසෙන චිත්තං පරිණාමෙනත්ථ අතීතපාදකජ්ඣානචිත්තං ආරබ්භ පවත්තනතො අතීතාරමමණං.

මහාධාතු ත්‍රිධාන මහාකායා පණ්ණාසකං විය අනාගතං අබ්බිකානානං අනාගතාරම්භං භොති, මහාකායා පණ්ණාසකං කිරි මහාධාතු ත්‍රිධානං කරුණෙනා අනාගතෙ අධාරස්වස්සාධිකාති දො වස්සසතාති ඉමෙ ගඤ්ඤා මා සුස්සිංසු පුප්ථාති මා මිලාසිංසු දීපා මා තිබ්බාසිංසු ති අබ්බිකාති. සබ්බං තපෙව අභොසි. අස්සගුත්තණ්ණෙරෙ වහනතියසෙනා සනෙ භික්ඛුසඤ්ඤා සුත්තභවතං භුඤ්ජමානං දිස්වා උදකසොණ්ඨි දිවසෙ දිවසෙ පුරෙහත්තං දධිරසං භොතු ති අබ්බිකාති. පුරෙහත්තං [ගතිතං] දධිරසං භොති, පච්ඡාභතෙන පාකතිකමෙව. කායං පන චිත්තං සනතිස්සිතං කත්වා අදිස්සමානෙන කායෙන ගමනකාලෙ [අඤ්ඤාස්ස මා පාරිභාරියස්ස කරණකාලෙ] කායං ආරබ්භ පචත්තත්තා පච්චුප්පත්තාරම්භං භොති.

දිබ්බසොතවතුන් විජ්ජමානසග්ගමෙව ආරබ්බ පවත්තීතො පච්චුප්පත්තාරමමණං වෙතොපරියසද්දණ්ණවතුන් අතීතෙ සත්තදිව්ඛබ්බ නතරෙ අනාගතෙ සත්තදිව්ඛබ්බනතරෙ පරෙසං විතතං ජානත්තස්ස අතීතාරමමණං අනාගතාරමමණසද්ධි හොති. සත්තදිවසාතික්කමෙ පනතං ජාතීද්දං න සකෙකාති. අතීතානාගතසසද්දණානං හි එස විසෙසො, න එචස්ස පච්චුප්පත්තජානකාලෙ පන පච්චුප්පත්තාරමමණං හොති.

පවුළුපාහනඤ්ච නාමෙතං තිවිධං බණ්පවුළුපාහනං සන්නතිපවුළු පාහනං අධ්‍යාපවුළුපාහනඤ්ච, තත් උපාදවිතිහග්ගපාහනං බණ් පවුළුපාහනං, එකද්විසන්නතිවාරපරිශාපහනං සන්නතිපවුළුපාහනං, තත් අනිකාමෙ තිසිද්ධිං ආලොකට්ඨානං ගතස්ස න නාම ආරම්භණං පාකටං භොති, යාම පන නං පාකටං භොති, එත්තනමෙ එක ද්විසන්නතිවාර වෙදිතබ්බා. ආලොකට්ඨානෙ විවරිතා ඔවරකං පවිට්ඨ ස්ථාපි න නාම සහසාරුපං පාකටං භොති, යාම නං පාකටං භොති, එත්තනමෙ එකද්විසන්නතිවාර වෙදිතබ්බා. දුරෙ ඝට්ඨා පන රජ්ජානා

හත්ථිකාරං ගණ්ඨිගෙරිආදිආකොටනවිකාරඤ්ච දිස්වා පි ත තාව සඤ්ච සුණාති, යාව පන තං සුණාති, එතස්මිම්පි අනතරෙ එක ද්විසන්නතිචාරං වෙදිතබ්බං. එවං තාව මජ්ඣිමනිකායං.

සංයුත්තනිකායං පන රූපසන්නති අරූපසන්නති ති ද්වෙ සන්න තියො විකා උදකං අක්කමිත්වා ගතස්ස යාව තීරෙ අක්කන්නඋදක ලොඛා න විපජ්ජිදති, අභ්‍යන්තරො ආගතස්ස යාව කායෙ උසුම්භාවො න වුපසමමති, ආතපා ආගතත්වා ගබ්බං පට්ඨස්ස යාව අක්කිකාරිතාවො න විගමමති, අනෙතා ගබ්බෙ කාමමට්ඨානං මහසිඤ්චිත්වා දිවා වාත පානං විවරිත්වා ඔලොකෙනන්තස්ස යාව අක්කිතං එද්දනතාවො න වුප සමමති, අයං රූපසන්නති නාම, ද්වෙ තයො ජවනචාරං අරූපසන්නති නාමාති වත්වා තද්දගමපි සන්නතිපවුප්පන්නං නාමාති වදන්ති.

එකභවපරිවර්තනං පන අභ්‍යාපවුප්පන්නං නාම, යං සක්කාය භද්දෙකරත්තසුත්තෙ “යො වාචුසො! මනො යෙ ව ධම්මා සමපයුත්තා උභයමෙතං පවුප්පන්නං, තස්මිං පවුප්පන්නෙ ඡද්දරුගපට්ඨිඛං ගොති විඤ්ඤාණං, ඡද්දරුගපට්ඨිඛිත්තා විඤ්ඤාණස්ස තද්දතිනද්දති, තද්දතිනද්දන්නො පවුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු සංගරති”ති වුත්තං. සන්නති පවුප්පන්නඤ්චත්ථ අට්ඨකථාසු ආගතං අභ්‍යාපවුප්පන්නං සුත්තෙ, තත්ථ කෙච්චි බණ්පවුප්පන්නං විත්තං වෙත්වාපරිගඤ්ඤාණස්ස ආරම්භො භොති ති වදන්ති. කිං කාරණං?, යස්මා ඉද්ධිමස්ස ව පරස්ස ව එකකබ්බෙ විත්තං උපපජ්ජති ති ඉද්දඤ්ච තෙසං ඔපමමං.

යථා ආකාසෙ ඛිත්තෙ පුප්ඵමුට්ඨිමිති අවස්සං එකං පුප්ඵං එකස්ස වණ්ණං පට්ඨිජ්ඣති චණ්ණෙත වණ්ණං පට්ඨිජ්ඣති, එවං පරස්ස විත්තං ජාතිස්සාමි ති රුසිවසෙන මහාජනයස්ස පිත්තෙ ආවජ්ජතෙ අවස්සං එකස්ස විත්තං එතෙන විත්තෙන උපපාදකබ්බෙ වා [සිතිකබ්බෙ වා] භඛිගකබ්බෙ වා පට්ඨිජ්ඣති ති, තං පන වස්සසහමපි වස්සසහස්සමපි ආවජ්ජන්නො යෙන විත්තෙන ආවජ්ජති, යෙන ව ජානාති, තෙසං ද්විත්තං සහට්ඨානාභාවතො ආවජ්ජනජවනානඤ්ච අතිට්ඨො ණනෙ නානාරම්භණ්භාවප්පකතිදෙසනො අයුත්තත්තා,¹ අට්ඨකථාසු පටිකඛි ත්තං. සන්නතිපවුප්පන්නං පන අභ්‍යාපවුප්පන්නඤ්ච ආරම්භො ගොති ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ යං වත්තමානජවනවීරිතො අතීතානාගත වසෙන ද්විති²ජවනවීරිපරිමාණකාලෙ පරස්ස විත්තං. තං සබ්බමපි සන්නතිපවුප්පන්නං නාම, අභ්‍යාපවුප්පන්නං පන ජවනආරොන දීපෙතබ්බන්ති යං අට්ඨකථායං වුත්තං, තං සුට්ඨි වුත්තං.

තත්ත්වායං දිපනා, ඉද්ධිමා පරස්ස විත්තං ජාතිතුකාමො ආවජ්ජති, ආවජ්ජනං ඛණ්පවුප්පන්නං ආරම්භො කත්වා තෙනෙව සහ තීරු ජ්ඣති, තතො වත්තාර පඤ්ච ජවනාති, යෙසං පට්ඨිමං ඉද්ධිවිත්තං, සෙසාති කාමාවචරති, තෙසං සබ්බසමි තද්දෙව තීරුඛං විත්තමා

රමමණං හොති. න ච තාති නානාරමමණාති හොනති. අභිපච්චුප්ප න්නාවසෙත පච්චුප්පන්තාරමමණතතා එකාරමමණාති, එකාරමමණ තෙනපි ච ඉද්ධිවිත්තමෙව පරස්ස විත්තං පජානාති, න ඉතරුති, යථා වක්ඛුආරෙ වක්ඛුමිඤ්ඤාණමෙව රූපං පස්සති න ඉතරුති ති, ඉති ඉදං සන්නතිපච්චුප්පන්තස්ස වෙව අභිපච්චුප්පන්තස්ස ච වසෙත පච්චුප්පන්තාරමමණං හොති, යසමා වා සන්නතිපච්චුප්පන්තමපි අභිපච්චුප්පන්තෙ යෙව පතති, තස්මා අභිපච්චුප්පන්තාවසෙතෙනං පච්චුප්පන්තාරමමණනති වෙදිතබ්බං.

පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාවතුන්ද්‍රං නාම ගොතනානුස්සරණේ තිබ්බාණ් නිමිත්තපච්චවෙක්ඛණේ ච නවත්තබ්බාරමමණං, සෙසකාලෙ අතීතාරමමණමෙව. යථාකල්පිපගඤ්ඤාවතුන්ද්‍රමපි අතීතාරමමණමෙව, තත් කිඤ්චාපි පුබ්බෙතිවාසවෙනොපරිශඤ්ඤානි පි අතීතාරමමණාති හොනති. අප්ඨො තෙසං පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණස්ස අතීතකඛකිඤ්ඤා ච කිඤ්චාපි කිඤ්ච අනාරමමණං නාම නත්ථි, තං¹ හි අතීතකඛකිඤ්ඤා පතිබ්බොසු ධම්මෙසු සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණසමගතිකං හොති, කිඤ්චාපි වෙනොපරිශඤ්ඤාණස්ස ච සත්තදිවසබ්බන්තරුතිතං විත්තමෙව ආරමමණං, තං හි අඤ්ඤං ඛකිං වා ඛකිපට්ඨිඛං වා න ජානාති, මඤ්ඤාපසුත්තවිත්තාරමමණතතා පන පරියායතො මඤ්ඤාරමමණනති චුත්තං, යථාකල්පිපගඤ්ඤාණස්ස අතීතං වෙනනාමත්තමෙවාරමමණනති අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

අයමෙත්ථ අට්ඨකථානශො, යසමා පන “අකුසලා ඛකිං ඉද්ධිවිධ ඤ්ඤාණස්ස වෙනොපරිශඤ්ඤාණස්ස පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණස්ස යථා කල්පිපගඤ්ඤාණස්ස අනාගතසඤ්ඤාණස්ස ආරමමණපච්චයෙන පච්චයො”ති පට්ඨානෙ චුත්තං, තස්මා චත්තාරොව ඛකිං වෙනොපරිශඤ්ඤාණ යථාකල්පිපගඤ්ඤාණානං ආරමමණා හොනති, තත්‍රාපි යථාකල්පිපගඤ්ඤාණස්ස කුසලාකුසලා ඵලා ති. දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාවතුන්ද්‍රං විජ්ජමාන වණ්ණාරමමණතතා පච්චුප්පන්තාරමමණමෙව, අනාගතසඤ්ඤාණ වතුන්ද්‍රං අනාගතාරමමණමෙව. තං හි අනාගතකඛකිඤ්ඤාපතිබ්බොසු ධම්මෙසු පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණං විශ්වසබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං සමගතිකං හොති, තත් කිඤ්චාපි වෙනොපරිශඤ්ඤාණමපි අනාගතාරමමණං හොති, තං පන සත්තදිවසබ්බන්තරෙ උපපජ්ජනකවිත්තමෙව ආරමමණං කරෙති, ඉදං අනාගතෙ කප්පසතසහස්සෙ උපපජ්ජනකවිත්තමපි ඛකිමපි ඛකිං පතිබ්බමපි.²

රූපාවචරතිකවතුක්කජ්ඣානාදීති අතීතානාගතපච්චුප්පන්තෙසු එකධම්මමපි ආරබ්භ අපච්චතතිතො³ එකන්තනවත්තබ්බාරමමණනෙ වා ති වෙදිතබ්බාති.

අජ්ඣත්තත්තිකෙ අතින්ද්‍රියබ්බරූපඤ්ච තිබ්බාණ්ඤා ඛගිඤ්ඤා ති ඉදං යථා ඉන්ද්‍රියබ්බං පරපුඤ්ඤාසන්නානෙ ඛගිඤ්ඤා ති චුච්චමානමපි

තසං අතතනො සන්තානපරියාපනතතො නියකඤ්ඤතමපි හොති, එවං න කෙනපි පරියායෙන අඤ්ඤතං [හොති ති] නියකඤ්ඤතපරියායසං අභාවෙන බිඳිතං ති වුත්තං. න නියකඤ්ඤතමතතසං අසම්මතතො නියකඤ්ඤතමතතසං පන අසම්මතමතතං සක්කාය අඤ්ඤතාරමණතනිකෙ බිඳිතාරමණතා වුත්තා, අඤ්ඤතධර්මාපගමමතතොව ආකිඤ්ඤායතාරමණසං අඤ්ඤතභාවමපි බිඳිතාභාවමපි අඤ්ඤතබිඳිතාභාවමපි අනුප්පාතිත්වා ආකිඤ්ඤායතනං නවතතබ්බං අඤ්ඤතාරමණතනි පි ති ආදි වුත්තං. තත්ත කෙවලං තදෙව නවතතබ්බාරමණං, තසං පන ආවජ්ජනමපි උපවාර විතානි පි තසාරමණසං පච්චෙක්ඛණවිතානි පි තසෙව අසාදනාදිවසෙන පවතානි අකුසලවිතානි පි නවතතබ්බාරමණතො. තානි පි තසමි වුත්තෙ වුත්තානෙව හොනති ති විසුං න වුත්තානි.

කපං වුත්තානෙව හොනති? ති, එතං හි ආකිඤ්ඤායතනං යඤ්ඤිතසං පුරෙවාරිකං ආවජ්ජනඋපවාරදිවසෙන පවතනං තෙන සහ එකාරමණං භවෙය්‍ය, තං සබ්බං අතිතාරමණතනිකෙ කාමාවචර කුසලං අකුසලං කිරියතො නව විතතුපපාද, රූපාවචරවතුප්පාදා නනති එවං වුත්තානං එතෙසං විතතුපපාදතං සියා නවතතබ්බා අතිතාරමණාපි ති ආදිතා තයෙන නවතතබ්බාරමණභාවසං අනුඤ්ඤතතා, ආකිඤ්ඤායතනසං ව ආකිඤ්ඤායතනං වතායරෙ මය්‍යා අපරියාපනතා වතාරි ව සාමඤ්ඤඵලානි ඉමෙ ධර්මා නවතතබ්බා අතිතාරමණාපි ති එවං එකතෙන නවතතබ්බාරමණතවචනතො නවතතබ්බාරමණතනි වුත්තං.

ඉද්දති තං අඤ්ඤතාරමණතනිකෙ එකමපි වුවමානං යමො හෙට්ඨා තෙන සහ එකාරමණභාවමපි සක්කාය කාමාවචරකුසලාදිතං නවතතබ්බාරමණතා වුත්තා, තසමි ඉධාපි තෙසං නවතතබ්බාරමණභාවං දීපෙති, හො හි තෙන සහ එකාරමණතං නවතතබ්බාරමණභාවෙ අනතරයො ති, එවං තසමි¹ වුත්තෙ වුත්තානෙව හොනති ති වෙදිතබ්බානි. සෙසමෙත්ථ අඤ්ඤතාරමණතනිකෙ පාළිතො උතතානමෙව. ආරමණවිභාගෙ පන විඤ්ඤණඤ්ඤායතනං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනනි ඉමෙසං තාව කුසලවිපාකකිරියවසෙන ඡන්තං විතතුපපාදතං අතතනො සන්තානසමබ්බං හෙට්ඨිමසමාපතනිං ආරබ්භ පවතතිතො අඤ්ඤතාරමණතා වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ව කිරියං ආකාසානඤ්ඤායතනං කිරියවිඤ්ඤණඤ්ඤායතන සෙව ආරමණං හොති, න ඉතරස්ස, කසමා? ආකාසානඤ්ඤායතන කිරියසමබ්බතො කුසලසං වා විපාකසං වා විඤ්ඤණඤ්ඤායතනසං අභාවතො, කුසලං පන කුසලවිපාකකිරියානං තිණ්ණමපි ආරමණං හොති, කසමා? ආකාසානඤ්ඤායතනකුසලං තිබ්බතෙනත්වා සිතසං

තනො උදාසීනත්වයෙන් විසුදුන් සුදුසුකම් සහිතව පවතින බවට තො, විපාකං පන න කසාපි ආරම්භණං කොති, කසාපි? විපාකතො වුට්ඨිතිචා විතතස්ස අතිතිභාරසමාවතො. තෙවසසුදුකාසසුදු යනනස්ස ආරම්භණකරණෙ පි එසෙව නයො. රූපාවචරතතිකවතුකක ජායානාදිනං සබ්බසමිපි නියකජ්ඣිතතො බිතිධානාවෙන බිතිධා හුතාති පඨවිකසිණාදීති ආරභ පවතතිතො බිතිධාරම්භණතා වෙදි තබ්බො.

සබ්බව කාමාවචරකුසලාකුසලාබ්‍යාකතා බලො රූපාවචරවතුක ජායානනති එක කුසලතො භාව විතතායෙ සුදුසුකම් පසුතතිතප්පාද අතතතො බිතිධාදීති පවච්ඡෙකතිතතස්ස අජ්ඣිතතාරම්භණ, පරෙසං බිතිධාදිපවච්ඡෙකතිතෙ පණ්ණාසකතිබ්බාණපවච්ඡෙකතිතෙ ව බිතිධා රම්භණ, නදුභයවසෙන අජ්ඣිතතබිතිධාරම්භණ සුදුසුකම් පසුතතසු පි එසෙව නයො, කෙවලං [තෙසං] තිබ්බාණපවච්ඡෙකතිතණං නපි. අකුසලතො විතතායෙ දිට්ඨිසමපසුතතිතප්පාද අතතතො බිතිධාදිනං අසාදනාතිනප්පාදපරමාසග්ගහණකාලෙ අජ්ඣිතතාරම්භණ. පරෙසං බිතිධාදිසු වෙව අතිත්ථිසබ්බාරූපකපිණාදිසු ව තථෙව පවතතිකාලෙ බිතිධාරම්භණ. නදුභයවසෙන [පවතතිතං] අජ්ඣිතතබිතිධාරම්භණ, දිට්ඨිපිපසුතතසු පි එසෙව නයො, කෙවලං හි තෙසං පරමාසග්ගහණං නපි, ඥෙ පි පටිසංසරපසුතතා අතතතො බිතිධාදිසු දෙමතසි තස්ස අජ්ඣිතතාරම්භණ, පරෙසං බිතිධාදිසු වෙව අතිත්ථිසබ්බාරූප පණ්ණාසකතිසු ව බිතිධාරම්භණ, තථා උභයවසෙන අජ්ඣිතතබිතිධා රම්භණ, විචිතිවජ්ජනවසමපසුතතානමපි වුතතපසායෙසු බලෙසු විචිතිවජ්ජනඵලාදිනා වෙසෙන පවතතිතං අජ්ඣිතතාදිආරම්භණතා වෙදි තබ්බො.

ඥෙ පසුදිවිසුදුකාති තියෙසං ව මනොධාතුයො ති ඉමෙ තෙරස විතප්පාද අතතතො රූපාදීති ආරභ පවතතිතං අජ්ඣිතතාරම්භණ, පරෙසං රූපාදිසු පවතතා බිතිධාරම්භණ, නදුභයවසෙන අජ්ඣිතත බිතිධාරම්භණ, සොමනස්සසගගතඅග්ගකුසලපාකමනොවිසුදුකාධාතු පසුදිආරෙ සනතිරණතදුරම්භණවසෙන අතතතො පසුදිආරාදි බලෙම මනොආරෙ තදුරම්භණවසෙනෙව අසෙසු පි අජ්ඣිතතිකෙ කාමාවචරබලෙම ආරභ පවතතිතං අජ්ඣිතතාරම්භණ. පරෙසං බලෙමසු පවතතමානා බිතිධාරම්භණ, උභයවසෙන අජ්ඣිතතබිතිධා රම්භණ, උපෙකකාසගගතවිපාකාග්ගකුසලමනොවිසුදුකාධාතුආයෙ පි එසෙව නයො, කෙවලං පනෙනා සුගතියං දුගතියෙසු පටිසංසර භවබලවුතිවසෙනා පි අජ්ඣිතතාදිගෙදෙසු කමොදිසු පවතතනති. අට්ඨ මහාවිපාකවිතතාති පි තාසං යෙව දවිනතං සමාගගතිකාති. කෙවලං පනෙනාති සනතිරණවසෙන [න] පවතතනති. පටිසංසරභවබලවුති වසෙනෙව එතාති¹ සුගතියං යෙව පවතතනති.

[] 1, 3, 5 නපි	[] 1, 3, 5 නපි	1-1, 2, 3, 4 විචිතිවජ්ජන
[] 2, 3, 4 නපි		2-1, 2, 3, 4 තෙසං.

සොමනස්සසහගතාහෙතුකාකිරියා පඤ්චාදායෙ අත්තනො රූපාදීනි ආරබ්භ පහට්ඨාකාරකරණවසෙන පවත්තියං අජ්ඣන්තාරමමණා, පරස්ස රූපාදීසු පවත්තා බහිද්ධාරමමණා, මනොදායෙ තථාගතස්ස ජෙතිපාලමානව මබාදෙවරජ කණ්ණතාපසාදිකාලෙසු අත්තනා කත කිරියං පච්චවෙකකතාස්ස හසිතුප්පාදවසෙන පවත්තා අජ්ඣන්තාරමමණා, මලලිකාය දෙවියා සත්තතිමහාමත්තස්ස සුමනමාලාකාරස්සාති ඵවමාදීනං කිරියාකරණං ආරබ්භ පවත්තකාලෙ බහිද්ධාරමමණා, උභයවසෙන අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණා.

උපෙකබාසහගතකිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු පඤ්චාදායෙ වොත්ථපනවසෙන මනොදායෙ ච ආවජ්ජනවසෙන පවත්තියං අජ්ඣන්තාදිආරමමණා අට්ඨමහාකිරියා කුසලවිත්තගතිකා ඵලං කෙවලං හිතා ඩිණ්ණසවානං උපපජ්ජන්ති කුසලාති සෙකඛපුච්ඡජ්ජනානන්ති ඵත්තකමෙවෙත්ථ නානාකරණං. චුත්තප්පකාරෙ රූපාවචරවතුත්ථ ජ්ඣානෙ සබ්බත්ථපාදකවතුත්ථාදීනි පඤ්ච ඤානාති ඉමස්මිං තිකෙ ඔකාසං ලභන්ති. ඵතාති හි කසිණපණ්ණත්තිමිත්තාරමමණත්තා බහිද්ධාරමමණාති.

ඉද්ධිවිධවතුත්ථං කායවසෙන විත්තං විත්තවසෙන වා කායං පරිණාමනකාලෙ අත්තනො කුමාරකවණ්ණාදිතිමාණකාලෙ ච සකකාය විත්තානං ආරමමණකරණතො අජ්ඣන්තාරමමණං, බහිද්ධාහප්පිඅස්සාදි දස්සන¹කාලෙ බහිද්ධාරමමණං, කාලෙන අජ්ඣන්තං කාලෙන බහිද්ධා, පවත්තියං අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණං.

දිබ්බසොතවතුත්ථං අත්තනො කුච්ඡිසද්දසවණකාලෙ අජ්ඣන්තාරමමණං, පරෙසං සද්දසවණකාලෙ බහිද්ධාරමමණං, උභයවසෙන අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණං. වෙතොපරියඤ්ඤාවතුත්ථං පරෙසං විත්තාරමමණතො බහිද්ධාරමමණමෙව. අත්තනො විත්තජ්ජනනෙ පන තෙන පයොජනං නජී.

පුබ්බෙතිවාසවතුත්ථං අත්තනො බක්ඛානුස්සරණකාලෙ අජ්ඣන්තාරමමණං, පරස්ස බන්ධෙ අතිඤ්ඤිබ්බරූපං තිස්සො ච පණ්ණත්තියො අනුස්සරණතො බහිද්ධාරමමණං. උභයවසෙන අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණං.

දිබ්බවක්ඛවතුත්ථං අත්තනො කුච්ඡිගතාදිරූපදස්සනකාලෙ අජ්ඣන්තාරමමණං, අවසෙසරූපදස්සනකාලෙ බහිද්ධාරමමණං, උභයවසෙන අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණං.

අනාගතසඤ්ඤාණවතුත්ථං අත්තනො අනාගතකබ්ඛානුස්සරණකාලෙ අජ්ඣන්තාරමමණං, පරස්ස අනාගතකබ්ඛානං වා අතිඤ්ඤිබ්බස්ස ව රූපස්ස අනුස්සරණකාලෙ බහිද්ධාරමමණං, උභයවසෙන අජ්ඣන්තබහිද්ධාරමමණං, ආකිඤ්ඤාඤායතනස්ස නවත්තබ්බාරමමණකාය කාරණං හෙට්ඨා චුත්තමෙව.

හෙතුගොව්‍යකතිදොසෙ නිසො කුසලහෙතු ති ආදිනා නයෙන හෙතුං දසෙසොති පුන තෙ යෙව උපපත්තිට්ඨානතො දසෙසො වතුසු යමිසු කුසලෙසු උපපජ්ජන්ති ති ආදි වුත්තං, ඉමිනා උපායෙන සෙස ගොව්‍යකෙසු පි දෙසනානංයො වෙදිතබ්බො. යත්ම දෙව නිසො ආසවා එකතො උපපජ්ජන්ති ති එත්ති විධෙන ආසවානං එකතො උපපත්ති වෙදිතබ්බො. තත්ම වතුසු දිට්ඨිවිපරසුත්තෙසු අවිජ්ජාසවෙන දිට්ඨිසම්පරසුත්තෙසු දිට්ඨාසවඅවිජ්ජාසවෙති සද්ධිනති කාමාසවො දුට්ඨිධෙන එකතො උපපජ්ජති. භවාසවො වතුසු දිට්ඨිවිපරසුත්තෙසු අවිජ්ජාසවෙන සද්ධිනති එකධාව එකතො උපපජ්ජති, යථා වෙත් එවං යත්තො තිණි සංයොජනාති එකතො උපපජ්ජන්ති ති එත්තාපි සංයොජනානං උපපත්ති එකතො දසසා භවෙ.

එත්ත¹ කාමරුගො වතුධා එකතො උපපජ්ජති, පටිඝො තිධා, මානො එකධා, තථා විචිකිච්ඡා වෙව භවරුගො ව, කථං?, කාමරුගො තාව මානසංයොජනඅවිජ්ජාසංයොජනෙති වෙව දිට්ඨිසංයොජන අවිජ්ජාසංයොජනෙති ව සීලබ්බතපරමාසඅවිජ්ජාසංයොජනෙති ව අවිජ්ජාසංයොජනමත්තෙනෙව ව සද්ධිනති එවං වතුධා එකතො උපපජ්ජති. පටිඝො පන ඉසාසංයොජනඅවිජ්ජාසංයොජනෙති වෙව මච්ඡරිසංයොජනඅවිජ්ජාසංයොජනෙති ව අවිජ්ජාසංයොජනමත්තෙනෙව ව සද්ධිනති එවං තිධා එකතො උපපජ්ජති. මානො භවරුගො විජ්ජාසංයොජනෙති සද්ධිං එකධා එකතො උපපජ්ජති. තථා විචිකිච්ඡා, භා ති අවිජ්ජාසංයොජනෙති සද්ධිං එකධා උපපජ්ජති. භවරුගෙ පි එසෙව නයො ති එවමෙත්තො දො තිණි සංයොජනාති එකතො [එකතො] උපපජ්ජන්ති.

යමෙපතං නිවරණගොව්‍යකෙසු යත්ම දො තිණි නිවරණාති එකතො උපපජ්ජන්ති ති වුත්තං, තත්තාපි අට්ඨාධා නිවරණානං එකතො උපපත්ති වෙදිතබ්බො. එතෙසු ති කාමච්ඡන්දො දුට්ඨා එකතො උපපජ්ජති. ව්‍යාපාදො වතුධා, උද්ධවං එකධා, තථා විචිකිච්ඡා, කථං?, කාමච්ඡන්දො තාව අසඬාරිකවිත්තෙසු උද්ධවනිවරණඅවිජ්ජානිවරණෙති සසඬාරිකෙසු පිනමිද්ධඋද්ධවඅවිජ්ජානිවරණෙති සද්ධිං ද්විධා එකතො උපපජ්ජති.

යං පනෙතං දො තිණි ති වුත්තං, තං හෙට්ඨිමපරිචෙජ්ජවසෙන වුත්තං. තසමා වතුත්තමපි එකතො උපපජ්ජති ති වචනං යුජ්ජති, එවං ව්‍යාපාදො පන අසඬාරිකවිත්තෙසු උද්ධවනිවරණඅවිජ්ජානිවරණෙති සසඬාරිකෙසු පිනමිද්ධඋද්ධවඅවිජ්ජානිවරණෙති අසඬාරිකෙසු යෙව උද්ධවකුසකුච්චඅවිජ්ජානිවරණෙති සසඬාරිකෙසු යෙව පිනමිද්ධ උද්ධවකුසකුච්චඅවිජ්ජානිවරණෙති සද්ධිනති වතුධා එකතො උපපජ්ජති. උද්ධවං පන අවිජ්ජානිවරණමත්තෙන සද්ධිං එකධාව එකතො උපපජ්ජති, විචිකිච්ඡා, උද්ධවඅවිජ්ජානිවරණෙති සද්ධිං එකධාව එකතො උපපජ්ජති.

යමිදං කිලෙසගොව්තකෙ යත් දෙව නගො කිල්ලසා එකතො
 උපාජ්නති ති වුත්තං, තත් දො කිලෙසා අසෙසෙති තයො වා
 කිලෙසා අසෙසෙති කිලෙසෙති සද්ධිං උපාජ්නති ති එවමනො වෙදි
 තබෙබ්බා. කසමා? ද්විත්තං තිණ්ණං යෙව වා එකතො උපාත්තියා
 අසමාවතො. තත් දසධා කිලෙසානං එකතො උපාත්තියා හොති. එත්
 ති ලොහො ඡධා එකතො උපාජ්ජති. පටිසො ද්විධා, තථා මොහො ති
 වෙදිතබෙබ්බා. කථං? ලොහො නාව අසඛාරිකො¹ දිට්ඨිවිපසුත්තො²
 මොහඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති. සසඛාරිකො³ යෙව මොහ
 ටිතඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති. සසඛාරිකො¹ යෙව මොහමානුද්ධ
 ච්චාතිරිකානොත්තපෙපති. සසඛාරිකො³ යෙව ව මොහමානටිත
 උද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති. දිට්ඨිවිපසුත්තො⁴ පන අසඛාරිකො¹
 මොහඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති. සසඛාරිකො³ මොහදිට්ඨි
 ටිතඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති සද්ධිනති ඡධා එකතො උපාජ්ජති,
 පටිසො පන අසඛාරිකො¹මොහඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති.
 සසඛාරිකො³ මොහටිතඋද්ධවච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති සද්ධිනති
 ද්විධා එකතො උපාජ්ජති. මොහො පන විවිකිච්ඡාසමපසුත්තො⁵
 විවිකිච්ඡාතිරිකානොත්තපෙපති. උද්ධවච්ඡාසමපසුත්තො⁶ උද්ධවච්ඡ
 අතිරිකානොත්තපෙපති සද්ධිනති එවං ද්විධා එකතො උපාජ්ජති.
 සෙසං සබ්බත් උත්තානත්මෙවා ති.

අත්සාලිනිසා බමමසඛගතධිකරාස

අධිකරාකණිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එත්තාවතා ව

විත්තං රූපඤ්ච තිකෙබ්බං අත්ථුද්ධාරං මනොරමං,
 යං ලොකානාපො භාජෙත්තො දෙසෙසි බමමසඛගණිං.

අභිබමෙසස සඛගණ බමම අනවසෙසතො,
 සීතාය තස්සා ආරද්ධා යා මයා අත්ථවණ්ණනා.

අනාකුලානමත්තානං සමභවා අත්සාලිනී,
 ඉති නාමෙන සා එසා⁸ සන්තිට්ඨානමුපාගතා.

එකුත්තවත්තාලීසාය පාලීයා භාණ්ඩාරතො,
 විරට්ඨිතත්ථං බමමෙස නිට්ඨිපෙත්තෙන තං මයා.

යං පත්තං කුසලං තස්ස ආනුභාවෙන පාණිනො,
 සබෙබ්බ සද්ධිමරුජස්ස ඤාතො බමමං සුඛාවභං.

1-5 අසඛාරිකො

2-5 දිට්ඨිවිපසුත්තො

3-5 සසඛාරිකො

4-5 දිට්ඨිසමපසුත්තො

5-5 සමපසුත්තො

8-2. 3 ඉති නාමෙන සා සන්ති

4 ඉති නාමෙන සා දති

පාපුණ්ණතු විසුඛාය සුඛාය පටිපත්තියා,
අසොකමනුපායාසං නිබ්බාණසුඛවුත්තමං.

චිරං තිඨ්ඵු සඤ්ඤාමො ධම්මො ගොනතු සගාරවා,
සබ්බෙ පි සත්තා කාලෙන සමමා දෙවො පවස්සතු.

යථා රක්ඛිංසු පොරුණා පුරුජානො තථෙවිමං,
රුජා රක්ඛතු ධම්මො අත්තනො ව පජං පජන්ති.

පරමවිසුඛසඤ්ඤාබුද්ධිවිරියපතිමණ්ඩනෙන සිලාවාරජ්ඣමග්ගවාදී
ගුණසමුදයසමුදිනෙන සකසමයසමයන්තරගහණජෙක්ඛාගාහණසම
න්තර පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්තාගතෙන භිජිට්ඨකපරියත්තිප්පහෙදෙ
සාධිකථෙ සඤ්ඤාසනෙ අප්පටිගතඤ්ඤාප්පහාවෙන මහාවෙය්‍යා
කරණෙන කරුණුසමපත්තිජනිතසුඛවිනිශ්චතමධුරෙදුරවචනලාවණණ
සුතෙන සුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා පතින්තපටිපත්තිද
පරිවාරජලිතිඤ්ඤාපටිසම්බද්ධිප්පහෙදගුණපතිමණ්ඩනෙ උත්තරිමනුස්ස
ධම්මෙ පුප්පතිට්ඨිතබුද්ධිනං ථෙරවංසප්පදිපානං ථෙරුනං මහාවිහාර
වාසීනං වංසාලාකාරභූතෙන විපුලවිසුඛබුද්ධිනා බුද්ධිසොසො ති ගරු
ගතිත්තාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං අත්ථසාලිනී නාම ධම්මසංඛ්‍යා
ගධර්මකථා.

තාව තිඨ්ඵු ලොකසම්මං ලොකතිත්ථරණෙසිනං,
දෙස්සන්ති කුලපුත්තානං නයං පඤ්ඤාවිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධො ති නාමමපි සුඛවිත්තස්ස තාදිනො,
ලොකමති ලොකජෙට්ඨස්ස පවත්තති මගෙසිනො ති.

අත්ථසාලිනී නාම ධම්මසංඛ්‍යාගධර්මකථා

තිඨ්ඵිනා.

ධම්මසංඝයාගේ පටිපාටි පොත.

විද්වත් පදනමකින්.

INDEX.

පිටිපාටි.		පිටිපාටි.	
අකුණු	149	අකුණු වැඩි කිරීම	255
අකුණු	149	අකුණු වැඩි කිරීම	255
අකුණු සහ අකුණු	321	අකුණු වැඩි කිරීම	227
අකුණු	317	අකුණු වැඩි කිරීම	216
අකුණු	202	අකුණු වැඩි කිරීම	
අකුණු	317	අකුණු වැඩි කිරීම	
අකුණු	202	අකුණු වැඩි කිරීම	185
අකුණු	149	අකුණු වැඩි කිරීම	73
අකුණු	227	අකුණු වැඩි කිරීම	309
අකුණු	148	අකුණු වැඩි කිරීම	185
අකුණු	328	අකුණු වැඩි කිරීම	338
අකුණු	316	අකුණු වැඩි කිරීම	151
අකුණු	281	අකුණු වැඩි කිරීම	274
අකුණු	281	අකුණු වැඩි කිරීම	330
අකුණු	330	අකුණු වැඩි කිරීම	72
අකුණු	149	අකුණු වැඩි කිරීම	305
අකුණු	73	අකුණු වැඩි කිරීම	68, 305
අකුණු	90	අකුණු වැඩි කිරීම	68
අකුණු	177	අකුණු වැඩි කිරීම	306
අකුණු	306	අකුණු වැඩි කිරීම	300
අකුණු	178	අකුණු වැඩි කිරීම	268
අකුණු	68	අකුණු වැඩි කිරීම	143, 330
අකුණු	71	අකුණු වැඩි කිරීම	322
අකුණු	307	අකුණු වැඩි කිරීම	305
අකුණු	255	අකුණු වැඩි කිරීම	264
අකුණු	201	අකුණු වැඩි කිරීම	263

පිටිවිකාර.		පිටිවිකාර.	
අභි න ඉන්ද්‍රියං යං තං රූපං		අනවසෙසපටහාණාය	217
අපට්ඨිකං තමපභි ඉන්ද්‍රියං		අනාගතා	68
අභි න ඉන්ද්‍රියං	264	අනාදරතා	328
අභිරූපං උපාද්‍ය	263	අනාදරියං	328
අභිරූපං කායවිඤ්ඤානති	263	අනාරමණා	71
අභිරූපං චක්කායනානං	263	අනාසවා	70
අභිරූපං චක්කුධාතු	263	අනිකම්මනා	338
අභිරූපං චක්කුන්ද්‍රියං	263	අනිකම්මනා	
අභිරූපං චක්කුසමථස්ස ස්ස		ධුරතා	145
අරමමණං	263	අනිකම්මනාධුරතා	338
අභිරූපං චක්කුසමථස්ස ස්ස		අනිච්චතා	293
චන්ද්‍රි	263	අනිච්චං	283
අභිරූපං නොපාද්‍ය	263	අනිදස්සනාස පට්ඨිකා	68
අභිරූපං සපට්ඨිකං	264	අනිදස්සනා	68
අදකුතතා	149	අනිදස්සනො	268
අදිට්ඨානං	201	අනියතා	67, 71
අදුක්ඛමසුඛං	170	අනියතානිකා	71
අදුක්ඛමසුඛා	65	අනුකම්පා	306
අදුක්ඛං	170	අනුතරා	71
අදුස්සනා	148	අනුඥායතා	306
අදුස්සිතතනං	148	අනුඥා	306
අද්‍රෙසො	148	අනුඥාසිතතනං	306
අද්‍රෙසො කුසලමූලං	148	අනුතරො	306
අධමමරුගො	309	අනුපරිවර්තනො	71
අධිපතිං කරිත්වා	304	අනුපාදිතනං	289
අධිමොකෙතො	135	අනුපෙක්ඛණතා	143
අධිවචනපථා	72	අනුප්පනතා	68
අධිවචනා	72	අනුප්පනතානං පාපකානං	337
අධිවාසනතා	330	අනුප්පාදෙ ඤාණං	74
අනර්කාපතති	202	අනුබ්‍රහ්මඤ්ඤානායාසී	332
අනතිකකමො	202	අනුරොධො	306
අනතමනතා	230	අනුමිමාරො	143
අනන්ධං මෙ අවරි	309	අනුසයො	228, 309
අනනුබොධො	227	අනුසාති	146
අනනුසාති අපට්ඨිකාති	336	අනොකංසගාතො	231
අනතතවා දිට්ඨි	73	අනොතතපං	73
අනතිශ්චා	132, 148	අනොතතපබලං	223
අනතිසමයො	227	අනොලීනවුත්තිතා	338
අනවර්ණා ච	336	අනාරාධනා	283

පිටිකිකා.		පිටිකිකා.	
අනතවා	312	අභිකකුමනතසස වා	279
අනතවා දිට්ඨි	73	අභිජ්ඣා	224, 227
අනෙතාකරිකා	324	අභිනිබ්බහතා	304
අනෙතාසමොරොධො	317	අභිනිවෙසො	227
අපවය ගාමිනො	67	අභිප්පසාදො	144
අපවයගාමිං	198	අභිලාපො	327
අපවයො	67	අමතතඤ්ඤානා	333
අපච්චකකිමමං	227	අමනුස්ස සදෙදා	276
අපච්චවෙකකිණො	227	අමොහො	147
අපමුක්ඛනතා	146	අමබ්බිකුරවණණං	274
අපරනතං ආරබ්භ	328	අමබ්බිලං	276
අපරනතානු දිට්ඨි	73	අයං තස්මිං සමයෙ ඵයෙසා	
අපරනෙත	306	ගොති	140
අපරනෙත කඛ්ඛති	301	අයං වුච්චති	312, 328, 333
අපරියාපනතා	71	අයං වුච්චති දෙසො	310
අපරියොගාහණො	227, 231	අයොතිසො	333
අපිලාපනතා	146	අරණො	72
අපෙකකා	308	අරියධම්මස්ස අකොවිදො	298
අප්පච්චයා	69	අරියධම්මෙ අවිනිනො	298
අප්පට්ඨාතිතාව පටානසමිං	74, 337	අරියමග්ගං ආරබ්භ	304
අප්පට්චෙධො	227	අරියානං අදස්සාවි	297, 298
අප්පට්ඨකා	333	අරුප තණතා	309
අප්පණො	143	අරුපරුගො	217
අප්පණ්ණිතිනං	204	අරුපාවචරු	71
අප්පතිස්සවතා	328	අරුපිනො	69
අප්පතතානං	201	අරුපුප්පතතියා	187
අප්පමාණං	175	අලුබ්භතා	148
අප්පමාණො	67	අලුබ්භිතතනං	148
අප්පමාණාති	178	අලොහො	131, 148
අප්පමාණාරම්භො	175	අලොහො අදෙසො අමොහො	294
අප්පමාණාරම්භො	303, 340	අලොහො අබ්බාසනමූලං	235
අප්පසුතා	328	අලොහො කුසල මූලං	148
අථරුසවාවතා	330	අවබ්භතා	149
අබ්භරුබ්භතා	305	අවට්ඨිති	143
අබ්භා	275	අවසෙසා අකුසලා	303
අබ්භාමහිනා	275	අවසෙසො ලොහො	303
අබ්බාසනා ධම්මා	259	අවිජ්ජා	72, 228
අබ්බාස ජෙක්ඛා	148	අවිජ්ජාසාගිනො	72
අබ්බාසාදො	132, 148		

පිටිවිකා.		පිටිවිකා.	
අවිජ්ජාසමො	311, 312	අතිරිකබලං අනොත්තපපබලං	223
අවිතක්කඅවිචාරු	66	අතිරිකං	73
අවිතක්කවිචාරමත්තා	66	අභෙතුකා	69
අවිතක්කං අවිචාරං	164	අකපෙපා	277
අවිත්තතා	149	අකාසගතං	281
අවිදිතානං	201	අකාසධාතු	281, 293
අවිසානටමානතා	144	අකාසානඤ්චායත්තසඤ්ඤ	
අවිසානටමානසනා	226	සහගතං	190
අවිසායාගේ	144, 226	අකාසානඤ්චායත්තං	
අවිචිතිරයං	324	සමථික්කමම	191
අචුපසමො	232	අකාසානඤ්චායත්තනුපගෙ	324
අසබ්බතා	69	අකාසො	281
අසබ්බතා ව ධාතු	259	අකිඤ්චඤ්ඤායත්ත සඤ්ඤ	
අසබ්බාහණා	227	සහගතං	192
අසංයෝජනියා	70	අකිඤ්චඤ්ඤායත්තං	
අසච්ඡිකතානං	201	සමථික්කමම	192
අසථි	336	අචයගාමිනො	67
අසනතුට්ඨිතා ව කුසලෙසු		අචයො	66, 282
බමමසු	74, 337	අද්දසමණබලං	275
අසමාධිසංවත්තනිකා	330	අනන්තරිකාති	304
අසමපජඤ්ඤං	73	අපත්ති කුසලතා	73, 329
අසමුද්ධං වතුති මහාභුකෙහි	281	අපත්තිවුට්ඨාන කුසලතා	73, 329
අසමොධො	227	අපාථගත්තතා ධම්මානං	249
අසරණතා	336	අපො	287
අසසන්නො	312	අපොගතං	287
අසසඤ්ඤා	328	අපොධාතු	285
අසානං	230	අපොසනතිසසිකං	249
අසාද්ද	277	අමක ගණ්ඨො	276
අසාරජ්ජනා	148	අමිසපටිසන්ථාරෙත වා	
අසාරජ්ජිත්තතං	148	බමමපටිසන්ථාරෙත වා	331
අසාරුගො	148	අමිස පටිසන්ථාරේ	331
අසිපිලපරක්කමතා	145	අමොදනා	143
අසුඛං	170	අයත්ත කුසලතා	73, 329
අසුරෙපො	230	අයත්තානං	282
අසෙකධා	67	අසු	147
අසුත්තවා පුප්පජනො	297	අසුනො සංගාති	283
අතිරිකබලං	223	අසුනො සංගාති ඉන්ද්‍රියානං	
		පටිපාකො	282

පිටිමිකා.		පිටිමිකා.	
ආයුහති	307	ඉමෙ ධම්මා කුසලා	839
ආරති	201	ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන	
ආරබ්භ	303	පහාතබ්බහෙතු	303
ආලොකෙනත්තස්ස	279	ඉමෙ ධම්මා දස්සනෙන	
ආලොකො අනුකාරෙ	275	පහාතබ්බා	302
ආවරණං	309	ඉමෙ ධම්මා භාවනා පහා	
ආවාස මච්ඡරියං	314	තබ්බහෙතු	303
ආසප්පනා	231	ඉමෙ ධම්මා සතිද්දසනා	310
ආසවා	70	ඉරියනා	148
ආසවානං ඛයෙ ස්සුණං	338	ඉස්සා	230, 314
ආසා	308	ඉස්සායනා	314
ආසිංසනා	308	ඉස්සාසිතතනං	314
ආසිංසිතතන	308	උචෙජ්දදිට්ඨි	73
ආසෙවනා	336	උජ්ජිකනා	149
ආහාරං	333	උට්ඨිතා	304
ආහාරු	150	උතතරු	71
ආහාරෙති	333	උදකසද්දෙ	276
ආහාරෙ	284	උදිරණං	280
ඉච්ඡා	307	උද්ධවසම්පයුතනං	232
ඉත්ථතනං ඉත්ථිභාවො	277	උද්ධවං	232
ඉත්ථිඤ්ඤා	278	උද්ධවං විජ්ජා	217
ඉදප්පච්චයනාපටිච්චසමුප්පතොසු		උද්ධමාතක සසද්දෙ	185
ධම්මෙසු කඛ්ඛති	301	උද්ධමාතකං	185
ඉදප්පච්චයනා පටිච්චසමුප්පතොසු		උතතමො	313
ධම්මෙසු ස්සුණං	306	උපකක්ඛලෙසො	309
ඉදං තං රූපං ඉත්ථිඤ්ඤා	278	උපවයො	293
ඉදං තං රූපං චක්ඛායතනං	268	උපචිතතනා	233
ඉදං වුච්චති චිතමිද්ධං		උපපතති	158
නීවරණං	317	උපපරික්ඛා	146
ඉදං වුච්චති සබ්බං රූපං	262	උපරිතො	324
ඉදං වුච්චති සොරච්චං	330	උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා	146
ඉධ	296	උපචිචාරෙ	143
ඉධෙකචෙවො	333	උපසම්පජ්ජ	162
ඉඤ්ඤා	124, 125, 126, 127, 128, 146	උපාදා	71, 266
ඉඤ්ඤානං පරිපාකො	283	උපාදානා	71
ඉඤ්ඤෙසු අගුතතඤ්ඤාරනා	73	උපාදානීයා	65
ඉමස්ස කායස්ස භීතියා	334	උපාදින්නං	290
ඉමෙ ධම්මා අසවා	313	උපාදින්නා	65, 306
		උපාදිනනුපාදානීයා	65

පිටිඨිකා.		පිටිඨිකා.	
උපෙකකිකො ව විහරති	165	කඞ්ඛායතා	231
උපෙකකා	66, 181	කඞ්ඛාසිතතතා	231
උපෙකකාසභිපාරිසුද්ධි	170	කටුකඤ්චුකතා	316
උපෙකකා සහගතා	153	කටුකං	277
උපෙකකාසහගතා	258	කණ්ණසුඛා	330
උපපජ්ඣිකා විගතා	305	කණ්ණා	72
උපපන්නං	84	කතතතා	233
උපපන්නං ඡති විඤ්ඤාණෙනි	265	කතතතා උපවිතතතා	254
උපපන්නංසෙත සඞ්ගහිතා	305	කතතතා භාවිතතතා	254
උපපන්නං හොති	83	කතමං තං රූපං උපාදු	266
උපපන්නා	68, 304	කතමං තං රූපං වකකා	
උපපාදිනො	68	යතනං	266, 269
උය්‍යාමො	145	කතමං තං රූපං ථොට්ඨිකා	
උය්‍යාමො	145	යතනං පඨවිධානු	285
උය්‍යොළුති	145	කතමා තස්මිං සමයෙ වෙදනා	140
උසුමගතං	290	කතමෙ	75
උසුමං	290	කතමෙ තස්මිං සමයෙ	
උසමා	290	වතනාගේ බැකා	150
උසමාගතං	290	කතමෙ තෙ	305
එකොදි	163	කතමෙ ධම්මා	152
එකොදිභාවං	163	කතමෙ ධම්මා අබ්‍යා	
එජා	307	තතා	253, 256, 259
එකාවචරු	324	කතමෙ ධම්මා කුසලා	63, 74,
ඔකප්පතා	144		76, 158, 170, 173,
ඔසනියා	70		174, 175, 176, 177,
ඔසා	70		179, 180, 185, 187,
ඔත්තප්පබලං	128		196, 198
ඔත්තප්පං	73, 129	කතමො තස්මිං සමයෙ	
ඔත්තප්පිතබෙබ්බත	148	එය්‍යො හොති	138
ඔදග්‍යං	143	කතමො තස්මිං සමයෙ	
ඔදනො කුමමාසො	284	වෙදනාකකිකො	150
ඔදුතං	274	කදරියං	316
ඔනාහො	317	කඞ්චිකාගේ	284
ඔරිමං තීරලොපතං	268	කමමඤ්ඤාතා	149, 293
ඔලාරිකං	289	කමමය්‍යකතතතාරූපායතනං	289
ඔලියතා	317	කමමය්‍යකතාඤ්ඤාණං	337
කකකසා	330	කරුණා	181
කකබ්බි	286, 290	කරුණා මුදිතා	135
කඞ්ඛා	231	කසාවං	277

පිටිමිකා.		පිටිමිකා.	
කාමව්‍යේද	312	කාලකං	274
කාමජේඛාසානං	312	කිරියා	256, 257
කාමනණ්‍යා	309, 312	කිලෙස වන්චිති	323
කාමනාදි	312	කුකකුච්චං	230
කාමපරිලාභො	312	කුකකුච්චායනා	321
කාමමුච්ඡා	312	කුකකුච්චාසිතතතං	321
කාමරුගව්‍යාපාදානං		කුච්ඡිවිත්ථිමනං	284
පනනුභාවාය	216	කුජකිනා	310
කාමරුගො	312	කුජකිතතතං	310
කාමාවචර කුසලං	344	කුතතං	277
කාමාවචරස්ස කුසලස්ස		කුමමගො	227
කමමස්ස කතතතා	233	කුසල විතතස්ස වා	279
කාමාවචරං	80	කුසල මුලං	148
කාමාවචරං කුසලං විතතං		කුසල මුලාති	294
උප්පන්නං භොති-පෙ-	114	කුසලං	80, 339
කාමාවචර	71, 79, 259	කුසලාකුසලානං ධම්මානං	
කාමාවචරෙ	295	විපාකා	259
කාමාවචරෙ	80	කුසලා ධම්මා	61, 62, 64, 76
කාමුපාදානං	322	කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා	
කාමෙසු	312	අඛ්‍යාතතා ධම්මා	13, 61
කාමො	80	කුසලානං ධම්මානං	336
කායකාමසුඤ්ඤා	133	කෙතුකම්මතා	313
කායගන්ථො	316	කෙතුකම්මතා විතතස්ස	313
කායදුච්චරිතවිරතී	135	කෙනවි න විඤ්ඤායා	69, 310
කායදුච්චරිතෙති	202	කෙනවි විඤ්ඤායා	69, 310
කායපස්ස ද්වි	133	කොධසාමනනා	330
කායපාගුඤ්ඤා	133	කොධො	310
කායමුද්දතා	133	කොපො	310
කායලහුතා	133	කොසලං	146
කායවිඤ්ඤාතති	279, 293	බනති	73, 329
කායවිඤ්ඤාතති වචි		බකිනං	309
විඤ්ඤාතති	289	බකිරසො	276
කායස්ස	279, 317	බකිං	324
කායස්ස අකලලතා		බමනතා	329
අකමමසුඤ්ඤා	318	බයෙ ඤ්ඤාණං	74
කායස්ස ථමනතා	279	බයො	283
කායිකාවාටසිකො	330	බරගතං	290
කායිකො අවිචිකිකමො	330	බාරිකං	277
කායුඤ්ඤාතතා	133	බෙතතමෙපතං	288

	පිටිසිංහා		පිටිසිංහා.
ගජනීයා	70	වෘත	143
ගජා	70	විහන කමමසුද්දතා	133
ගකුරමමණ	87	විහන පාගුසුද්දතා	133
ගරුකං	286	විහනපසුද්ද	133
ගලපේකුසාගරණියං	284	විහනමුද්දතා	133
ගාමො	227	විහනවිසංසට්ඨා	71
ගිරා	280	විහනසමුට්ඨානා	71
ගීතසද්දෙ	276	විහනසහභූතො	71
ගෙයො	307	විහනසංසට්ඨා	71
සංඝං	269	විහනසංස	230, 232
සොසකමම	280	විහනසංස අකලලනා	317
වකකායනනවෙපනං	268	විහනසංස අනුසංකානනා	143
වකකායනනං	266	විහනසංස ව අභිමුතති	
වකුබ්බානුපෙසා	268	නිබ්බාණසුඛ	338
වකුබ්බා	334	විහනසංස ආසානො	310
වකුබ්බා රූපං දිසවා	332	විහනසංස බසාපනති	310
වකුබ්බා ජ්ඣියවෙපනං	268	විහනසංස සාරගො	307
වකුබ්බා පාසාදෙ	329	විහන සංසට්ඨසමුට්ඨාන	
වකුබ්බා මෙපනං-පෙ-සුද්දෙසුද්ද		සහභූතො	71
ගාමො පෙසො	268	විහනසංසට්ඨසමුට්ඨානා	71
වකුබ්බා සුද්දෙසුද්දෙණං	233	විහනසංසට්ඨසමුට්ඨානානු	
වකුබ්බා සුද්දෙසුද්දෙය්	310	පරිවතතිනො	71
වකුබ්බා නිසාය	269	විහනං	71, 81, 119, 141
වකුබ්බා නිසා	230	විහනං උපානනං ගොති	84
වකුබ්බා සුද්දෙසුද්ද මහාභූතානං		විහනලහුනා	133
උපාදාය රූපං	262	විහනසංස කායනා	124
වකුබ්බා මහාභූතානං		විහනසංස කායනා ගොති	223
උපාදාය පසාදෙ	268	විහනානුපරිවතතිනො	71
වකුබ්බා	170	විහනුජ්ජිකතා	133
වකුබ්බා	271	විහනා	146
වකුබ්බා භූමිසු කුසලෙසු		වුතුවපාගො සුද්දෙණං	338
උපාදාය නති	351	වෙනනා	118, 151
වකුබ්බා භූමිසු විපාකො	339	වෙනසිකං	140
වකුබ්බා විජිද්ධවරිනෙති	201	වෙනසිකං සුඛං	140
වකුබ්බා රො	259	වෙනසිකා	71
වකුබ්බා බකු	150	වෙනසිකො	144
වකුබ්බා රො මහාභූතා	259	වෙනසො	163
වකුබ්බා මහාභූතා	275	වෙනසො අතිනිදරුපණං	143

	පිට්ඨකයා.
වෙනසො එකොදිහාවං	163
වෙනසො විකෙබ්භො	232
වෙනසො විපප්පිසාරෙ	321
වෙනොසමරිසාරං	140
ජන්ද්‍රසිපතෙයං	196, 216
ජන්ද්‍ර	135
ජන්ද්‍ර අධිමොකෙබ්‍රා මනසි	
කාරෙ නත්‍රමඡ්ඤාතතා	
කරුණා මුදිතා කායද්‍රව්	
රිතවිරති වවිද්‍රවරිත	
විරති මිවජාජිව විරති	134
ජලංසො	274
ජාදනං	309
ජායා ආතපො	275
ජනිකා	307
ජප්පනා	308
ජප්පා	308
ජප්පිතතං	309
ජරතා	293
ජරු	282
ජාතරූපං	275
ජාතා	304
ජාතිහයං	337
ජාතාමි පස්සාමි	178
ජාලිනී	307
ජව්‍යා	269
ජරණතා	282
ජිවිතං	128, 148
ජිවිතින්ද්‍රියං	128, 148
කුතං	161
කුතං භාවෙති	198
ඤ්ණවිපක්‍ෂතතං	153
ඤ්ණසම්පක්‍ෂතතං	86
අපෙඤ්ඤා සිලබ්බතපරමාසං	317
අනතුසලතා	73
සිති	143, 147
තකෙකා	142
තජ්ජා	140

	පිට්ඨකයා.
තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතු	142
තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණ	
ධාතු සමරිසාරං	140
තණ්හාගද්දලං	309
තණ්හාජාලං	309
තණ්හානදී	309
තණ්හාසමුද්දො	309
තතියං	168
තත්ථ කතමං සබ්බං රූපං	259
තත්ථ කතමො ලොභො	
යො රුගො ස රුගො	323
තත්‍රමඡ්ඤාතතා	135
තථාරූපිං වාවං පහාය	330
තද්‍රහයං	306
තදෙකධ්‍යා	302, 303
තදෙකධ්‍යා ච කිලෙසා	295
තපනියා	72
තයො	150, 151
තසම්මං බො පන සමයෙ	
වග්ගාඥෙ බ්‍රහ්මා භොනති	150
තසම්මං බො පන සමයෙ	
බම්මා භොනති	152
තසම්මං සමයෙ	115, 162
තස්ස සංවරය න පටිපජ්ජති	333
තං ජිවං තං සරීරං	312
තං තතියඡ්ඤානං උප	
සම්පජ්ජ විහරති	168
තං සමුධ්‍යානං	294, 302
තං සම්පක්‍ෂතතා	294, 296, 302
තං සම්පවක්‍ෂතතා	328
තානි අභිභූයස්	177
තිත්තකං	277
තිත්ථායතනං	227
තිණ්ණි	294
තිණ්ණි සංයොජනානි	303
තෙජොගතං	290
තෙජොධාතු	285
තෙ බ්‍රමෙව අපෙඤ්ඤා	322
තෙසං තෙසං	306

	පිටිථිකය.		පිටිථිකය.
කෙසං බමමානං	201	දුක්ඛමූලං	309
කෙති ධම්මෙති (යෙ බමමා)		දුක්ඛසමුදයෙ	306
සහෙතුකා	310	දුක්ඛසම්පයං	286
ඵමානා	279	දුක්ඛසම්පයො	290
ඵමනිතතනං	231, 290	දුක්ඛා	65
ඵලං	274	දුක්ඛාපටිපදං	173
ථාමො	145	දුක්ඛාපටිපදං බිපජාතිඤ්ඤං	173
පිතමිඳ්ධං	228	දුක්ඛෙ කුසලං	306
පිතං	317	දුග්ගකො	276
පියතා	317	දුතියං	164
පිඨිකතනං	317	දුතියා	307
පුලං	274	දුතියාය	216
දතතවිබාදනං	284	දුමමෙජ්ඣං	227
දකුභිඤ්ඤං	173	දුස්සනා	230
දසවිනතුපපාද	344	දුස්සිතතනං	230
දස්සනෙන	66	දුස්සිලා	328
දස්සනෙන පභානබ්බහෙතුකා	66	දුරෙ	289
දිට්ඨිබමමසුබවිහාරං	258	දෙමනස්සසහගතං	229
දිට්ඨං	289	දෙවචස්සනා	73
දිට්ඨාසවො	311, 312	දෙවචස්සං	73
දිට්ඨිකතනාරො	226	දෙවචස්සායං	328
දිට්ඨිකිලෙසො විවිකිච්ඡා		දෙසෙක.සරණො	324
කිලෙසො	302	දෙසො	229, 230, 310
දිට්ඨිගතසම්පසුතනං	222, 223	දෙසො දුස්සනා	310
දිට්ඨිගතං	226	ආදස අනුසලවිනතුපපාද	339
දිට්ඨිගතානං පභාණංය	198	ආරුපෙසා	268
දිට්ඨිගතනං	226	අවිබාපථො	231
දිට්ඨිරුගො	309	අච ආයතනානි	150
දිට්ඨිවිපතති	74	අච තිණි	351
දිට්ඨිවිපථඤ්ඤං	226	අචච ධාතුයො	150
දිට්ඨිවිසුද්ධි	74	අචලහං	231
දිට්ඨිවිසුද්ධි බො පත	337	බජො	313
දිට්ඨිවිසුකාසිකං	226	බමමධාතු	152
දිට්ඨිසම්පද	74	බමමපිසඤ්ඤං	331
දිට්ඨිසංයොජනං	227	බමමච්ඡරියං	315
දිට්ඨිපාදනං	322	බමමවිවයො	146
දීඝං	274	බමමා කුසලා	75
දුක්ඛනිදනං	309	බමමානං	255
දුක්ඛපහවො	309	බමමායතනං	152

පිටස්ඛිකා.		පිටස්ඛිකා.	
ධම්මාරම්මණං	87, 115	නිබ්බාණං	338
ධම්මාරම්මණං වා	114	නිමිත්තං	277
ධම්මා ගොනති	152	නිශ්චයා	306
ධාතුකුසලතා	73, 329	නිශ්චයා	67, 71
ධාරණතා	146	නිශ්චයානිකං	198
ධිති	145	නිශ්චයානිකා	71
ධුරස්මයගාගො	146	නිරුත්තරි	72, 327
න කාමමස්ස කතතතා	289	නිරුත්තරිපථා	72
නඤ්ඤාං ලොකො	323	නිරුත්තරා	305
නඤ්ඤාං දිනතං	322	නිරුත්තරාණා	309
නඤ්ඤාං පරලොකො	323	නිවේසනා	328
නඤ්ඤාං මාතා නඤ්ඤාං පිතා	323	නිවේසනතා	329
නඤ්ඤාං සිට්ඨං	322	නිලනිදානානි	179
නඤ්ඤාං ඝරානා ම පපාතිනා	323	නිලනිදානානි	179
න නිමිත්තයාගාති ගොති	334	නිලවණ්ණානි	179
නඤ්ඤාං ගො	306, 307	නිලං	274
න මණ්ඩනාය	334	නිලානි	179
න මදය	334	නිවරණං	70
නගනමෙපතං	268	නිවරණියා	70
නවඤ්ඤා වෙදනං න උප්පා		නෙතනමෙපතං	268
දෙසසාමි	335	නෙතනමෙපතං නගනමෙපතං	270
න වහ්නබ්බාරම්මණං	340	නෙපුඤ්ඤා	146
න විභුසණාය	334	නෙව අකුසලා	257
න සමපසිද්ධි	301	නෙව කාමමිපාකා	257
න ගෙතු	69	නෙවකුසලා නාකුසලා	257
න ගෙතු න පච්චයා	329	නෙව දවාය	334
න ගෙතුමෙව	264, 265	නෙව දසසනෙන න භාවනාය	303
න ගොති	312	නෙව දසසනෙන න භාවනාය	
නාගිමුච්චති	301	පභාතබ්බගෙතුකා	66
නානගතසඤ්ඤානං		නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන	
අමනසිකාරා	189	සඤ්ඤාසංගතං	192
නාමකාමං	326	නෙව ගොති න න ගොති	313
නාමධෙයසං	327	නෙලා	330
නාමං	72, 326	නොආසවා	70
නිකනති	309	නොඋපාදා	71, 285
නිකාමතා	309	නොඋපාදානා	71
නිකමො	145	නොගනා	70
නිත්තං	274	නොසංයෝජනා	70
නිබ්බතතා	304	පනොපොසා සමථනොපොසා	310

පිට්ඨකා.		පිට්ඨකා.	
පගුණතා	149	පටිගඤ්ඤ වා	268
පග්ගාගො	74, 134, 224	පසමං කුමානං	161
පඤ්ඤා	307	පසමාය	198
පච්චාසිනා	317	පසචිකසිණං	162
පච්චුප්පන්නා	68	පසචිසන්නිසසිතං	249
පජානනා	146	පණ්ඩි	307
පඤ්චමිතිකං කුමානං ගොති	151	පණ්ඩිතං	175, 196
පඤ්චමිතිකො මග්ගො ගොති	151	පණ්ඩිතා	67
පඤ්චපි ආපනතිකඛ්ඛා	329	පණ්ඩිරං	141, 233
පඤ්ඤාහති	72, 326	පණ්ඩිරමෙපතං	268
පඤ්ඤාහති පථා	72	පණ්ඩිච්චං	146
පඤ්ඤා	127, 146	පණ්ඩිනා	72
පඤ්ඤාආලොකො	147	පතිට්ඨාගො	227
පඤ්ඤාමිභාසො	147	පතොද්ද	147
පඤ්ඤාපජානනා	255	පතනියා	199
පඤ්ඤාපජේජාතො	147	පද්දෙසො සමපදෙසො	310
පඤ්ඤාපාසාදො	147	පමොදනා	143
පඤ්ඤාබලං	128, 147	පමොගො	228
පඤ්ඤා රතනං	147	පරකට්ටකා	330
පඤ්ඤා ඤායං	127, 147	පරකකමො	145
පටිසසඤ්ඤානං අත්ඛතමා	188	පරනිමිතිවසවනතිදෙවෙ	324
පටිසසමපයුත්තං	229	පරපුසලානං	306
පටිසං	310	පරසත්තානං	306
පටිසාතො	310	පරුභිසජ්ජති	330
පටිච්චසමුප්පාදකුසලතා	73, 329	පරුමට්ඨා	71
පටිපසං මතිහත්තං	148	පරුමාසා	71
පටිබ්බු	308	පරිත්තං පරිත්තාරමමණං	174
පටිච්චිති	201	පරිත්තං පරිත්තාරමමණං	
පටිච්චේරෙබො	230, 310	අපමාණං පරිත්තා	
පටිසඛානාබලං	73	රමමණං	178
පටිසඛා යොතිසො ආහාරං		පරිත්තාති	177
ආහාරෙති	334	පරිත්තාරමමණං	175
පටිසන්තරති	331	පරිත්තාරමමණං	67, 303
පටිසන්තරකො ගොති	331	පරිනාසිකා	146
පටිසන්තරෙ	73	පරිගෙදො	283
පටිසංති	146	පරිමණෙලං	274
පටිගඤ්ඤාති වා	268	පරිගන්තං නරිකා	324
පටිගඤ්ඤාසංති වා	268	පරියාපන්නා	71
පටිගඤ්ඤා වා	268	පරිසුට්ඨානං	228, 309

පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.	
පරිශෝකානො	317	පුරිසික්‍රියං	278
පරිසප්පනා	231	පුරිසික්‍රියෙ	278
පලිගෙබො	307	පුළුවකං	185
පසාරෙන්නායා	279	පෙමනියා	330
පසාදා	148	පොට්ඨබ්බං	285
පසාමනා	148	පොරි	330
පහාණං	198	ඵරුසං	286
පහාසො	143	ඵලසමබ්බිසා සද්දණං	338
පාකට්ඨනා	304	ඵසො	116, 138, 151, 223
පාටිපුග්ගලිකා	306	ඵසො හොති-පෙ-	
පාණිසද්දො	276	අවිකෙබ්බො හොති	74, 162
පාපකානං	148	ඵඤ්ඤා විහාරෙ ව	335
පාපමිත්තනා	73	ඵසනා	138
පාපමිත්තො	73	ඵඨාට්ඨබ්බායහනං	285
පාමොජ්ජං	143	ඵඨාට්ඨබ්බාරමණං	87
පාලනා	148	බලාති	151
පාලිචං	282	බහිද්ධා	68, 290
පාසො	309	බහිද්ධාරුපාති පසාති	177
පිලාපනනා	336	බහුජනකන්තා	330
පිහායනා	309	බහුජනමනාපා	330
පිතකං	274	බහුලිකමං	336
පිතාති	179	බලිසං	309
පිති	122	බාලා	72
පිතියා ව විරුගා	164	බාලාං	227
පිතිසමොජ්ඣබෙහා	200, 201	බාහිරා	71
පිතිසහගතා	66	බ්‍යප්පථො	280
පිතිසුඛං	161, 164	බ්‍යාප්තති	230
පුළුඡකනා	308	බ්‍යාපජ්ජනා	230
පුබ්බන්තං ආරබ්භ	328	බ්‍යාපාදො	229
පුබ්බන්තානුදිට්ඨි	73	බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහාය	335
පුබ්බන්තාපරන්තො	306	බ්‍රහ්මලොකං	324
පුබ්බන්තාපරන්තො කඛබ්බිති	301	හජනා	328
පුබ්බන්තො	306	හත්ති	328
පුබ්බන්තො කඛබ්බිති	301	හවජ්ඤො	312
පුබ්බෙ තිවාසානුසාති සද්දණං	338	හවහණා	72, 309
පුබ්බෙ තිවාසානුසාති		හවදිට්ඨි	73
සද්දණං විජ්ජා	338	හවනෙත්ති	307
පුබ්බෙව	168	හවාසවො	311, 312
පුරුණස්ස චෙදනං		හවිසාති අත්තා ව ලොකො ව	327
පටිහඛාමි	335		

	පිටිබ්බකා		පිටිබ්බකා.
භවෙසු භවජ්ඣෙ	312	මනසිකාරකුසලතා	73
භාවනා	336	මනසිකාරගෙවුකා	249
භාවනාබලං	74	මනසිකාරේ	135
භාවනාය	66	මනායතනං	151
භාවෙති	158	මනිජ්ඣයං	128, 141, 151
භිශෙය්‍යාභාමසතා	337	මනුස්සසද්දෙ	276
භූතා	304	මනො	128, 141, 249
භූමියා	198	මනොධාතු	234
භූමියා පතතියා	216	මනොධාතු විඤ්ඤායං	290
භූරි	146	මනොපද්දෙසො	310
භෙදො	283	මනො මනායතනං	141
භෙරිසද්දෙ	276	මනො විඤ්ඤාණධාතු	140, 151
භොජනෙ අවතනඤ්ඤාතා	73	මනොවිඤ්ඤාණධාතු	
මග්ගබ්බං	200	උපපන්නා භොති=පෙ=	
මග්ගබ්බං මග්ගපරියා		සොමනස්ස සහගතා	257
පනතං	200, 255	මනොවිඤ්ඤායං	290
මග්ගපරියාපනතං	200	මහග්ගතා	67
මග්ගසම්බ්ධියස්ස ඤ්ඤාණං	338	මහග්ගතාරමමණා	303, 340
මග්ගසම්බ්ධියස්ස ඤ්ඤාණං		මහිකා	275
ඵලසම්බ්ධියස්ස ඤ්ඤාණං	337	මානසං	141
මග්ගහෙතු	68	මානො	217, 228, 313
මග්ගහෙතුකා	67, 68	මාරපාසො	309
මග්ගං භාවෙති	187	මාරබලිසං	309
මග්ගාධිපතිනො	68	මාරවිසයො	309
මග්ගාරමමණා	67	මායා	307
මග්ගො	67, 158	මිච්ඡත්තනියතා	67
මච්ඡරුයනා	316	මිච්ඡත්තං	227
මච්ඡරුසිතතනං	316	මිච්ඡාදිට්ඨි	223
මච්ඡරිනො දුපපඤ්ඤා	328	මිච්ඡාපථො	227
මච්ඡරියං	230	මිච්ඡාසබ්බාපො	223
මච්ඡෙරං	316	මිඬං	317
මජ්ඣිමං	67, 196	මුඛාසියං	284
මඤ්ඤාට්ඨකං	274	මුච්ඡා	307
මඤ්ඤානා මඤ්ඤාචතතා	313	මුට්ඨිසම්මං	73
මණි	275	මුතං	290
මග්ගවතා	149	මුතා	275
මග්ගවො	73	මුද්ධිසංඝාපණවසද්දා	276
මධුරං	276	මුද්ධිතා	181
මනසා විඤ්ඤාතං	290	මුද්ධං	286

පිටිබ්බකා.		පිටිබ්බකා.	
මුද්‍රතා	149, 293	යං තං රූපං සප්පට්ඨං තං	
මුලගනෝ	276	අත්ථි ඉන්ද්‍රියං	264
මුලරසෝ	276	යං තං රූපං සතිදස්සනං	
මෙත්තා	181	තං අත්ථි සප්පට්ඨං අත්ථි	
මෙත්තායනා	306	අප්පට්ඨං	264
මෙත්තාසිත්තතං	306	යං තස්මිං සමයෙ	140, 148
මෙත්තාසහගතං	180	යං ථොට්ඨබ්බං අතිදස්සනං	
මෙත්ති	306	සප්පට්ඨං	286
මෙධා	146	යං යං වා පනාරබ්බ	114, 115
මොභො	224, 228	යං වා පන	289
යත්ථ දො තයො ආසවා		යං වා පනඤ්ඤමපි	275
එකතො උප්පජ්ජන්ති	351	යස්මිං	76
යත්ථ දො තයො කිලෙසා		යස්මිං සමයෙ	79
එකතො උප්පජ්ජන්ති	352	යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං	
යතොධිකරණමෙතං	332	කුසලං	77
යථාදිට්ඨස්ස ව පධානං	337	යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං	
යපනා	147	කුසලං විතනං	76
යමහි වක්ඛමහි	268	යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං	
යමහි යමහි ජනපදෙ	284	කුසලං විතනං උප්පන්නං	
යං	277	කොති	74
යං එතස්මිං අත්තරෙ	324	යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං	
යං තං අරියා ආවික්කන්ති		-පෙ-නස්මිං සමයෙ	74
උපෙක්කකො සතිමා		යා ඉමෙසං	333
සුඛවිහාරී	167	යා ව මුච්ඡාදිට්ඨී නිශ්චයා	304
යං තං රූපං අජ්ඣන්තිකං		යා තත්ථ අසනකුට්ඨිතා	333
තං අත්ථි වක්ඛු		යා තාය වාචාය විඤ්ඤාතී	280
සමථස්සස්ස වජ්ඣ	263	යා තෙසං තෙසං ධම්මානං	326
යං තං රූපං අජ්ඣන්තිකං		යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති	335
තං උපාද්‍ය	263	යා පඤ්ඤ පජානනා	337
යං තං රූපං උපාද්‍ය තං		යාපනා	147
අත්ථි උපාදින්නං අත්ථි		යාපනාය	334
අනුපාදින්නං	263	යා පරලාභසක්කාරගරු	
යං තං රූපං බාහිරං තං අත්ථි		කාරමානනවිඤ්ඤාපුජ	
උපාද්‍ය අත්ථි නොපාද්‍ය	263	නාසු ඉස්සා	314
යං තං රූපං බාහිරං තං වක්ඛු		යාය ඔජාය සත්තා යාපෙනති	284
සමථස්සස්ස න වජ්ඣ	263	යාවදෙව	334
යං තං රූපං නොපාද්‍ය තං		යෙ ඉමඤ්ච ලොකං පරඤ්ච	
අත්ථි සතිදස්සනං අත්ථි		ලොකං සයං අභිඤ්ඤ	
අතිදස්සනං	264	සව්ඨිකතා පච්චෙදෙනති	323

පිටිකිකා.		පිටිකිකා.	
යෙ ව බමමා කිරියා	259	රූපවනනං වා අත්තානං	300
යෙන	268	රූපවෙදනා සඤ්ඤා සංඛාර	
යෙන වක්ඛනා අතිදස්සනෙන		විඤ්ඤාණං	305
සපපටිඝෙන රූපං සති		රූපසඤ්ඤානං	187
දස්සනං සපපටිඝං පස්සි		රූපස්මිං වා අත්තානං	300
ත්වා වක්ඛලොපතං=පෙ=		රූපස්ස උපවයො රූපස්ස	
සුඤ්ඤා ගාමො පෙසො	268	සත්තති	291
යෙ යෙ බමමා	329	රූපස්ස කම්මඤ්ඤානා	281
යෙ වා පන තස්මිං සමයෙ	152, 225	රූපස්ස මුද්දනා	281
යෙ වා පන තස්මිං සමයෙ		රූපස්ස ලුහුනා	281
අඤ්ඤාපි අත්ති පටිච්ච		රූපං	72, 264, 268
සමුප්පන්නා අරුපිනො		රූපං අත්තනො-වෙදනං-	
බමමා, ඉමෙ බමමා		සඤ්ඤා-සංඛාරො-	
කුසලා	74, 134	විඤ්ඤාණං අත්තනො	
යෙසං යෙසං	329	සම්භූපස්සති	300
යො එවරූපො විත්තස්ස		රූපං අත්තනො සම්භූපස්සති	300
ආසානො-පෙ-කුප්පිති		රූපං ආරබ්භ	269
තත්තං	310	රූපානි පස්සති	179
යොගා යොගනීයා	70	රූපායතනං දිට්ඨං සද්ද	
යො වේතසිකො විරියාරමො	337	යතනං සුතං	289
යො තස්මිං සමයෙ එස්සො	138	රූපාරම්මණං	87, 115
යො තෙසං අරුපිනං බමමානං	279	රූපාරම්මණං වා	87, 114
යො තෙසං අරුපිනං		රූපාවචරු	71
බමමානං ආයු	147	රූපාසා	308
යො තෙසං රුපිනං බමමානං	279	රුපිනො	69
යො රුභො සාරුභො	317	රුපි	179
යො රූපස්ස උපවයො සා		රුපුප්පත්තියා මග්ගං	
රූපස්ස සත්තති	282	ගාවෙති	158, 159
රජ්ඣං	275	ලඞ්ඞි	228
රණං	71	ලපිලකං	277
රසාරම්මණං	87	ලහුකං	286
රස්සං	274	ලහුනා	148, 293
රුභො	306	ලහුපරිනාමනා	149
රූපතණ්ණා	309	ලිඞ්ඞං	277
රූපමෙව	265	ලීනං	317
රූපරුග අරුපරුග මාන		ලුබ්භනා	227
උද්ධව අවිජ්ජාය අනව		ලුබ්භිතත්තං	227
සෙසපාගාණාය	217	ලොකියා	69
රූපරුගො	217	ලොකියා බමමා	69

පිටිබිකා.		පිටිබිකා.	
ලොකුතතරං	198	විවාරමනනා	66
ලොකුතතරු	69	විවිකිවන්ති	301
ලොකොපෙසො	268	විවිකිවන්	231
ලොණිකං	277	විවිකිවන්සමප්‍රකතං	231
ලොහෙන සරණො	324	විවිද්දං	165
ලොහො	224, 227	විජ්ජා	74, 338
ලොලුපො	308	විජ්ජාභාගිනො	72
ලොලුපං	308	විජ්ජාභාගිනො ධම්මො	
ලොලුපායනා	308	අවිජ්ජාභාගිනො ධම්මො	62
ලොලුපායිතතනං	308	විජ්ජුපමා	72
ලොහිතකං	185, 274	විඤ්ඤානති	280
වවිහෙදො	280	විඤ්ඤාණකඩකො	141, 151
වවිච්ඤ්ඤානති	280, 293	විඤ්ඤාණඤ්චායනන	
වජිරූපමා	72	සඤ්ඤාසහගතං	191
වටං	274	විඤ්ඤාණඤ්චායනනං	
වණ්ණනිහා	274	සමතිකකමම	191
වතෙන	301	විඤ්ඤාණං	141
වතනනා	148	විඤ්ඤාපනා	280
වජ්ජුපෙනං	268	විඤ්ඤාපිතතනං	280
වජ්ජුසනනිසයිතං	249	විතකකවිවාරනං වුපසමා	163
වතථො	308	විතකකො	121, 142
වතං	308	විතති	143
වයො	283	විනීලකසඤ්ඤාසහගතා	185
වලිතතවනා	282	විනීලකං	185
වාචසිකො අවිනිකකමො	330	විපච්චනිකසාතනා	328
වාචා	280	විපරිනුනා	305
වාචා වවිහෙදො	280	විපරිසෙසගාහො	227
වාතසදො	276	විපසානා	74, 134, 146
වාදිතසදො	276	විපාකධම්මධම්මො	65
වායාමො	145	විපාකා	65
වායො	290	විප්‍රබ්බකං	185
වායොගතං	290	විප්‍රච්ඡාලගාගිනා	328
වායොධාතු	286	විප්‍රච්ඡාරො	321
වායොසනනිසයිතං	249	විභවතණ්හා	309
විකබ්බිතකං	185	විභවදිට්ඨි	73
විකබ්බිතකං	185	විමති	231
විගතා	305	විමුතති	74
වි වයො	146	විරති	201
විවාමරු	121, 143	විරිශබ්ලං	128, 146

	පිට්ඨකිකා.		පිට්ඨකිකා.
විජයං	125	සඞ්ඛි ලිට්ඨසඞ්ඛිලෙසිකා	65
විජයාරමො	145	සඞ්ඛිලිට්ඨා	65
විජිඤ්ඤියං	125, 146	සඞ්ඛිලෙසිකා	65
විජේධො	230	සඞ්ඛිකා	69
විජ්‍යාකෙනනායක	279	සඞ්ඛා	328
විවරගතං	281	සඞ්ඛාරකකිකො	151
විවරේ	281	සඞ්ඛා	275
විවිච්ච	199	සඞ්ඛනා	307
විවිච්ච අකුසලෙහි බමෙමහි	160	සඞ්ඛස කඞ්ඛිති	301
විවිච්චෙව කාමෙහි	159	සච්චානුලොමිකඤ්ඤං	337
විවිච්චේ	316	සච්ඡිකිරියාය	201
විවෙකජං පිතිසුඛං	161	සඤ්ජනනී	307
විසථා	307	සඤ්ජානා	304
විසතතිකා	307	සඤ්ජානනා	140
විසමලොභො	309	සඤ්ජානිතතතං	140
විසංගතො	276	සඤ්ඤං-සඞ්ඛාරේ-විඤ්ඤං	
විහරති	162	අත්තනො සමනුපසාති	300
විහිංසුපරතියා	335	සඤ්ඤා	118, 140, 151
විමංසාධිපතෙය්‍යෙන	304	සඤ්ඤාකිකො	151
වෙදනං අත්තනො සමනු		සඤ්ඤිති	143
පසාති	300	සඤ්ඤිති අවට්ඨති	226
වෙදනා 65, 151, 117, 170, 223		සඤ්ඤාවාචනා	330
වෙදනාකකිකා	148	සඤ්ඤා	286
වෙදනාකකිකො	151	සති	73, 126, 133, 146
වෙදනාවතනං වා අත්තනානං		සතිඤ්ඤියං	126, 146
අත්තනී වා වෙදනං		සතිබලං	128, 146
වෙදනාය වා අත්තනානං	300	සතිමා	168
වෙහව්‍යා	146	සතො	167
වෙරමණී	201	සතො ව සමපජාතො	167
වෙලාඅනතිකකමො	202	සත්තානං නිග්ගොසසද්දො	276
වෙච්චේ	309, 316	සත්තාපි අපතතිකකිකා	329
වෙච්චියො	275	සතෙන	151
වොහාරේ	326	සත්ථි කඞ්ඛිති	301
ව්‍යප්පණං	143	සද්දිසො හමසමිති මානො	313
සඋත්තරා	71	සද්දනණ්‍යා	309
සකකච්චකිරියතා	338	සද්දහනා	144
සකකායදිට්ඨි	296	සද්දරමණං	87
සබ්බලවාචනා	330	සද්දරමණං වා	114
සඞ්ඛපෙසා	142	සද්ධා	124, 144

	පිට්ඨකය.		පිට්ඨකය.
සඤ්ඤාබලං	128, 144	සමාපනතියා	148
සද්ධි ඡේදය.	124, 144	සමාපනනස්ස	324
සනිදස්සනසප්පට්ඨා	68	සමුට්ඨානං	71
සනිදස්සනං	274	සමුට්ඨිනා	305
සනිදස්සනා	68	සමුද්දෙපෙසො	268
සනනති	293	සමුප්පනනා	304
සනතිකෙ	289	සමුස්සනනා	336
සන්ථිතනා	279	සම්පය්‍යාහො	313
සන්ථිතනතං	279	සමපජ්ඣං	73, 133, 147
සන්ථිවො	308	සමපජානො	167
සප්පවයමෙව	265	සමපජානා	309
සප්පවයා	69	සමපයුතනා	65
සප්පවයා ධම්මා අප්පවයා		සමපසාදනං	163
ධම්මා	61	සමථස්සජං	140
සප්පට්ඨං	274	සමජුසනා	138
සප්පට්ඨා	68	සමජුසිතනං	138
සප්පට්ඨො	268	සමනජනා	328
සබ්බසො	187	සමනතරි	328
සබ්බෙව ධම්මා අධිවචනපථා	327	සමමය්‍යනා සමමාපට්ඨනා	323
සබ්බොකාමාවචරස්සවිපාකො	339	සමමය්‍යනිකා	67
සබ්බොපි සීලසංවරෙ	330	සමමතනා	67
සබ්බඤ්ච රූපං	259	සමමසද්දෙ	276
සබ්බඤ්චරූපං අසබ්බතාවධාතු	259	සමමාආජිවො	200
සබ්බං	264	සමමාකමමනො	200
සබ්බං රූපං	263, 290	සමමාදිට්ඨි	128, 132, 147
සබ්බං රූපං න හෙතු	263	සමමාවාවා	200
සබ්බං රූපං න හෙතුමෙව	264	සමමාවායාමො	128, 146
සමඤ්ඤා	326	සමමාසබ්බපො	128, 143
සමතික්කමා	188	සමමාසති	128, 146
සමථනිමිතං	74	සමමාසමාධි	128, 144
සමථො	74, 134, 144, 224	සමමිඤ්ඤානනස්ස	279
සමථො හොති	224	සමෙමාහො	228
සමයෙ	76	සරණනා	146
සමාධි	127	සරණා	72
සමාධිජං	164	සරණො සරජො	324
සමාධිඡේදයං	127, 144	සරිතා	307
සමාධිබලං	128, 144, 226	සලකකිණා	146
සමාපනතිවුට්ඨානකුසලනා	73, 329	සවිවාරා	66
සමාපනතිකුසලනා	73, 329		

පිටිකිකා.		පිටිකිකා.	
සචිතකකසව්වාරු	66	සීලසම්පද	74
සචිතකකං සව්වාරං	161	සීලෙන	301
සචිතකකා	66	සුකට්ඨකකවානං	323
සසඤ්ඤා රෙන	152, 153, 228	සුකකා	72
සසසතදිට්ඨි	73	සුඛභූමියං	295
සසසතො ලොකො	312	සුඛවේදනං ඔපෙච්චා	295
සසසතො ලොකොති වා	312	සුඛසම්ප්පාදං	286
සහධම්මිකො චූළචම්මානො	328	සුඛසම්ප්පාදං	290
සහභූතො	71	සුඛඤ්ඤා කායෙන පටිසං	
සහෙතුකා	69	වේදෙති	167
සංයෝජනා	70	සුඛස්ස ව පභාණං දුක්ඛස්ස ව	
සංයෝජනීයා	70	භාණං	168
සංවිග්ගස්ස ව යොතිස්සා		සුඛං	123
පඨානා	74	සුඛා	65
සංවේගො	74	සුඛාය වේදනාය සම්ප්පාදනා	64
සංවේජනීයධ්මානං	74	සුඛාය වේදනාය සම්ප්පාදනා	
සංසයො	231	ධම්මා දුක්ඛාය වේදනාය	
සංසෙවනා	328	සම්ප්පාදනා ධම්මා අදු	
සංවලාසං	73	ක්කම්මසුඛාය වේදනාය	
සාතච්චකිරියතා	338	සම්ප්පාදනා ධම්මා	61
සාතං සුඛං වේදෙති	110	සුමුමං	289
සාදු	277	සුගඤ්ඤා	276
සාධුකම්මතා	308	සුඤ්ඤානං	254
සාරගඤ්ඤා	276	සුඤ්ඤානා	203
සාරජ්ජනා	227	සුඤ්ඤාඤ්ඤාමො පෙසො	268
සාරජ්ජනතතා	227	සුතං	289
සාරම්මණං	71	සුතනං	307
සාරම්මණං ධම්මා	62	සුපතා සුපිතතතං	317
සාරුගො	227, 306	සුභං	180
සිකකාය කඛඛති	301	සුචණ්ණදුඛචණ්ණානි	178
සිනෙහගතං ඛකිනතතං		සෙකකා	67
රූපස්ස	287	සෙතුකානො	202
සිනෙහො	287, 308	සෙය්‍යො හම්මති මානො	313
සිඛති	307	සෙවනා	328
සීලබ්බතපරාමාසො	296	සොතප්පසාද	329
සීලබ්බතුපාදනං	322	සොතං	269
සීලබ්බතෙත	301	සොතෙන සද්දං සුච්චා	333, 334
සීලවිපතති	74	සොප්පං	317
සීලවිසුද්ධි	74	සොප්පං පවලාසිකා	318

	පිටස්ඛකා.		පිටස්ඛකා.
සොප්පං පචලාගිකා සුපනා		තිරිබ්ලං	128
සුපිතතතං	318	තිරිසිතබෙබන	148
සොමනස්සදොමනස්සානං		තිනං	175, 196
අත්ථඛගමා	168	තිනා	67
සොමනස්සසහගතං	85, 86	තීනො හමස්මිති මානො	313
සොමනස්සං	128	නුතං	323
සොමනස්සිත්ථියං	128	හෙට්ඨනො	324
සොරච්චං	73	හෙතු	151
සො රූපස්ස උපවයො	282	හෙතුධම්මා	69
හතවිකම්මතතකං	185	හෙතුධම්මා න හෙතුධම්මා	61
හදගඛගමා	330	හෙතුපච්චයා	329
හදගං	141	හෙතු විපජ්ජතතා	69
හරිවණණං	274	හෙතුසම්මජ්ජතතා	69
භාසො	143	හොති ච න හොති	313
භිතෙසිතා	306	හොති තථාගතො	
තිරි	73, 129	(පරමමරණා)	312

TRIPITAKA PUBLICATIONS

Vol. No. NAME OF BOOK.

EDITED BY.

1. Petavatthu Aṭṭhakathā,

Second Edition | Siri Dhammaramatissa Nayaka Thero &
Acarya Pandit Mapalagama Candajoti
Thero
Welivitiye Pandit Sorata Thero |
| 2. Thera-Gāthāṭṭhakathā,
1st Part | Suriyagoda Sumangala Thero & Weboda
Sangharatana Thero |
| 3. Theri-Gāthāṭṭhakathā, | Biharpola Siri Dewarakkhita Nayaka Thero |
| 4. Digha Nikāyaṭṭhakathā
1st Part | Heyyantuduwe Dhammakitti Siri Dewa-
mitta Nayaka Maha Thero |
| 5. Dhammapadaṭṭhakathā
1st Part | K. Siri Sumangala Ratanasara Nayaka
Maha Thero |
| 6. Udānaṭṭhakathā
Second Edition | Biharpola Siri Dewarakhita Nayaka Thero.
Welivitiye Pandit Sorata Thero & Pandit
Palannoruwe Vimaladhamma Thero |
| 7. Suttanipātaṭṭhakathā

Second Edition | Suriyagoda Sumangala Thero & Pandit
Mapalagama Candajoti Thero
Acharya Baddegama Siri Piyaratana Maha
Thero |
| 8. Visuddhimaggaṭṭha-
kathā | Pamunuwe Buddhadatta Maha Thero |
| 9. Nettippakaranatṭha-
kathā | Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha
Thero |
| 10. Mahāniddesaṭṭhakathā | Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero |
| 11. Khuddakapāṭhaṭṭha-
kathā | Acarya Pandit Welipitiye Dewananda
Nayaka Thero |
| 12. Buddhawamsaṭṭhakathā | Pandit Yagirala Paññananda Nayaka Maha
Thero |
| 13. Dhammapadaṭṭhakathā,
2nd Part | K. Siri Sumangala Ratanasara Nayaka
Maha Thero |
| 14. Cūlaniddesaṭṭhakathā | Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero |
| 15. Anguttara Nikāyaṭṭha-
kathā, 1st Part | Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka
Maha Thero |
| 16. Samyuttanikāyaṭṭha-
kathā, 1st Part | Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka
Maha Thero |
| 17. Vimānavatthu Aṭṭha-
kathā | M. Siri Siddhattha Nayaka Maha Thero
& Acarya Morontuduwe Siri Dhamma-
nanda Nayaka Thero |
| 18. Thera-Gāthāṭṭhakathā
2nd Part | Rerukane Ariyañana Thero |
| 19. Digha Nikāyaṭṭhakathā
2nd Part | Boruggamuwe Siri Rewata Maha Thero |

(TRIPITAKA PUBLICATIONS.)

Vol. No.	NAME OF BOOK.	EDITED BY
20.	Jātakatthakathā 1st Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
21.	Paṭisambhidā Moggat- thakathā	M. Dhammakitti Siri Jinaratana Nayaka Maha Thero, M. Siri Anomadassi Nayaka Thero & Welivitiye Pandit Sorata Thero
22.	Samyutta Nikayattha- kathā, 2nd Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
23.	Itivuttakatthakathā	Acarya Morontuduwe Siri Dhammananda Nayaka Thero
24.	Jātakatthakathā 2nd Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
25.	Sutta Sangahatthakathā	Acarya Baddegama Siri Piyaratana Maha Thero
26.	Cariyāpiṭakatthakathā	Acarya Kukulnape Siri Dewarakkhita Thero
27.	Catubhānawāratthakathā	Pandit Doranegoda Nanasena Thero
28.	Samantapāsādikā Vinayatthakathā, 1st Part.	Acarya Baddegama Siri Piyaratana Thero & Welivitiye Pandit Sorata Thero
29.	Apadānatthakathā,	Welivitiye Pandit Sorata Thero
30.	Mātikatthakathā	Siri Saddhammakitti Karandana Jinaratana Maha Thero
31.	Samyutta Nikāyattha kathā, 3rd Part, "	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
32.	Jātakatthakathā, 3rd Part,	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
33.	Anguttara Nikāyattha- kathā, 2nd Part,	Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka Maha Thero
34.	Vibhangatthakathā	Pandit Yagirala Siri Paññananda Nayaka Maha Thero
35.	Majjhima Nikāyattha- kathā, 1st Part,	Dhammakitti Siri Dhammananda Nayaka Maha Thero
36.	Jātakatthakathā 4th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
37.	Jātakatthakathā, 5th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
38.	Pancappakaranatthakathā 1st Part	Rerukane Ariyañana Thero
39.	Jātakatthakathā 6th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
40.	Pancappakaranatthakathā 2nd Part,	Acarya Rerukane Candavimala Thero.
41.	Jātakatthakathā 7th Part	Pandit Widurupola Piyatissa Nayaka Maha Thero
42.	Dhammasanganippa- karanatthakathā	Pandit Yagirala Paññananda Nayaka Maha Thero,